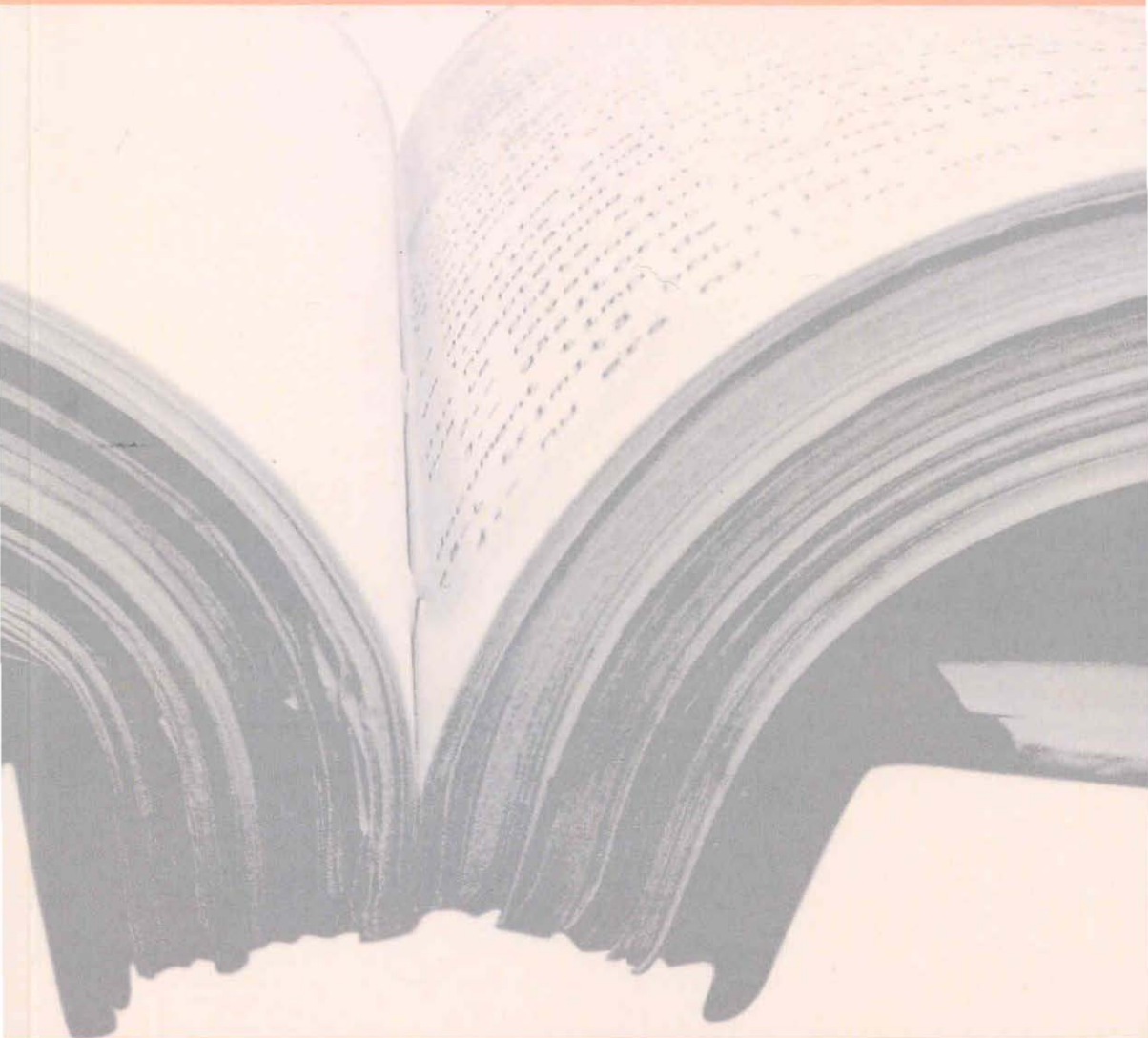

Caietele CNSAS

Anul III, nr. 2(6)/2010

CNSAS

Caietele CNSAS

**Revistă semestrială editată de
Consiliul Național
pentru Studierea Arhivelor Securității**

Anul III, nr. 2 (6)/2010

**Editura CNSAS
București
2012**

**Consiliul Național
pentru Studierea Arhivelor Securității**

București, str. Matei Basarab, nr. 55-57, sector 3

www.cnsas.ro

Caietele CNSAS, anul III, nr. 2 (6)/2010

ISSN:1844-6590

Consiliu științific:

Dennis Deletant (University College London)

Łukasz Kamiński (Institute of National Remembrance, Warsaw)

Gail Kligman (University of California, Los Angeles)

Dragoș Petrescu (University of Bucharest & CNSAS)

Vladimir Tismăneanu (University of Maryland, College Park)

Virgiliu-Leon Țărău (Babeș-Bolyai University & CNSAS)

Katherine Verdery (The City University of New York)

Pavel Žáček (Institute for the Study of Totalitarian Regimes, Prague)

Colegiul de redacție:

Florian Banu

Liviu Bejenaru

Silviu B. Moldovan

Liviu Pleșa

Liviu Țăranu (responsabil de revistă)

Coperta: Cătălin Mândrilă

Machetare computerizată: Liviu Țăranu

Corectură text în limba engleză: Gabriela Toma

**Editura Consiliului Național
pentru Studierea Arhivelor Securității**

e-mail: editura@cnsas.ro

CUPRINS

I. Aparatul represiv comunist: instituții, cadre, obiective

Georg Herbristrit , <i>Răpire de persoane în Berlin – acțiunile comune desfășurate de Securitate și Stasi împotriva emigrației românești în anii 50</i>	7
Matej Medvecký , <i>Intelligence and State Security Forces in Slovakia 1945 – 1948: the Predecessor of later State Security (Štátna bezpečnosť)</i>	37
Nicolae Ioniță , <i>Politica de cadre în Securitate (1956-1968). Recrutarea și pregătirea cadrelor</i>	51
Iuliu Crăcană , <i>Drept și justiție în România comunistă</i>	117
Luminița Banu , <i>Acțiunea „Lumina” – Centrul de Informații Externe între lobby și cultul personalității</i>	131

II. Sub lupa Securității

Raluca Nicoleta Spiridon, Mihaela Toader, Ștefan Baci – <i>un destin al exilului românesc (1918-1993)</i>	161
Alexandru S. Bologa , <i>Fișe biografice ale unor biologi români persecutați pentru convingeri anticomuniste</i>	175

III. Literatura istorică și documentele Securității

Vadim Guzun , <i>Refugiul etnicilor evrei din Uniunea Sovietică în România în perioada 1919-1936</i>	199
Adrian-Nicolae Petcu , <i>Atelierele meșteșugărești din mănăstirile ortodoxe în perioada 1949-1960</i>	229
Eliza Gheorghe , <i>Pe frontul de vest al propagandei externe</i>	255

IV. Recenzii. Note de lectură

Alin Spânu – <i>Istoria serviciilor de informații / contrainformații românești în perioada 1919-1945</i> , prefață de Gh. Buzatu, indice general de Alexandrina Ioniță, Iași, Casa Editorială „Demiurg”, 2010, 791 p. (Florian Banu).....	265
---	-----

Radu Bercea, Nicolae Ianăși, <i>Deportații – via Dolorosa – Bărăgan: 18 iunie 1951</i> , Drobeta – Turnu Severin, Editura Profin, 2010, 88 p. (Silviu B. Moldovan).....	273
V. Lista abrevierilor	277
VI. Lista autorilor	281

SUMMARY

I. THE COMMUNIST REPRESSIVE SYSTEM: INSTITUTIONS, OFFICERS AND OBJECTIVES

Georg Herbstritt , <i>Kidnapping of People in Berlin Joint Actions Carried out by the Securitate and the Stasi against the Romanian Emigration in the 1950s</i>	7
Matej Medvecký , <i>Intelligence and State Security Forces in Slovakia 1945 – 1948: the Predecessor of later State Security (Štátna bezpečnosť)</i>	37
Nicolae Ioniță , <i>Securitate’s Staff Policy (1956-1968). Recruitment and Training of Officers</i>	51
Iuliu Crăcană , <i>Law and Justice in Communist Romania (I)</i>	117
Luminița Banu , <i>Operation “Lumina” – The External Information Department between Lobby and the Cult of Personality</i>	131

II. UNDER SECURITATE’S STRICT SURVEILANCE

Raluca Nicoleta Spiridon, Mihaela Toader, Ștefan Baciu – <i>A Destiny of the Romanian Exile (1918-1993)</i>	161
Alexandru S. Bologa , <i>The Biographical Review of Romanian Biologists who were persecuted under Communist Rule on Account of their Convictions</i>	175

III. THE HISTORIOGRAPHY AND THE SECURITATE DOCUMENTS

Vadim Guzun , <i>The Jews Refuge from Soviet Union to Romania: Documents in the Romanian Archives (1919-1936)</i>	199
Adrian-Nicolae Petcu , <i>Craft Workrooms in Romanian Monasteries (1949-1960)</i>	229
Eliza Gheorghe , <i>On the Western Front of External Propaganda</i>	255

IV. REVIEWS. READING NOTES	265
---	-----

V. ABBREVIATIONS LIST	277
------------------------------------	-----

VI. AUTHORS’ LIST	281
--------------------------------	-----

I. APARATUL REPRESIV COMUNIST: INSTITUȚII, CADRE, OBIECTIVE

Georg HERBSTTRITT

RĂPIRE DE PERSOANE ÎN BERLIN - ACȚIUNILE COMUNE DESFĂȘURATE DE SECURITATE ȘI STASI ÎMPOTRIVA EMIGRAȚIEI ROMÂNEȘTI ÎN ANII '50

KIDNAPPING OF PEOPLE IN BERLIN
JOINT ACTIONS CARRIED OUT BY THE SECURITATE AND THE STASI AGAINST
THE ROMANIAN EMIGRATION IN THE 1950S

In the 1950s the operative group of the Securitate cooperated closely with the Ministry of State Security of the German Democratic Republic. That situation occurred because of at least three reasons. The MSS knew better the situation in divided Germany, having the privilege of being at home, while the Securitate gladly took advantage of that situation. The Revolution in Hungary in the autumn of 1956 led to a tighter collaboration between the communist secret services because some erroneous assumptions persisted that the insurrection had been decisively initiated by the emigrants in Western Europe and that a similar event could happen in Romania or Bulgaria. Besides, the activity of an association of emigrants called "The Romanian Colony in Berlin" became a real problem for both secret services. The colony was pinpointed as one of the several Romanian associations of emigrants in the Federal Republic of Germany that had to be struggled against.

The present paper focuses on the Romanian-German collaboration and its negative consequences beyond the 1950s, thus displaying for an entire generation of emigrants the methods used by the secret services even in Western Europe. Fear spread everywhere, which inflicted a paralysing effect on many people, making them a least circumspect.

Etichete: Războiul Rece, grup operativ, Securitate, colonia română din Berlin

Keywords: The Cold War, the operative group, the Romanian Colony in Berlin

1. Berlinul divizat, „capitala agenților”

În perioada Războiului Rece Berlinul divizat era considerat drept „capitala agenților”. Mai ales înainte de construirea zidului, la 13 august 1961, în Berlin era posibilă cu ușurință naveta între Est și Vest. Până în 1961, circa două milioane și jumătate de cetățeni ai R.D.G. s-au refugiat în Vest și, după ce R.D.G. a închis granița cu R.F.G. în 1952, cei mai mulți dintre ei au folosit granița deschisă din Berlin. În acest flux de refugiați, serviciile secrete din Est și-au strecurat proprii agenți, care s-au stabilit în Vest ca refugiați obișnuiți, pentru ca apoi să-și înceapă activitatea de spionaj. În sens invers, serviciile secrete occidentale din Berlin au exploatat posibilitatea de a obține

informații despre situația din R.D.G.¹. Confruntarea dintre serviciile secrete a fost însoțită de controverse politice și propagandistice publice.

Și serviciul secret românesc, Securitatea, opera la Berlin în anii '50. Securitatea își amenajase o sucursală în cadrul ambasadei românești din Berlinul de Est, pe care o numea „rezidență”, în vreme ce la Ministerul Securității Statului (MSS, „Stasi”) din R.D.G. era uzuală denumirea de „Grup operativ”. Grupul operativ era format din ofițeri de Securitate, care în mod oficial figurau ca diplomați sau altfel de angajați ai ambasadei, dar care, în realitate, îndeplineau misiuni pentru serviciile secrete. Pe atunci, ei se ocupau mai ales cu urmărirea emigranților români și germani din România în Berlinul de Vest și în R.F.G.. Asociațiile emigranților urmau să fie infiltrate cu agenți, să fie spionate și influențate, astfel încât, în cele din urmă, să fie împiedicate să se manifeste critic sau chiar dușmănos față de regimul comunist din România². Desigur, printre emigranți se aflau și mulți foști legionari, unii încă activi. Dar acțiunile Securității erau îndreptate din principiu împotriva *tuturor* opozanților noii „ordini democrat-populare”.

În anii '50, grupul operativ al Securității a cooperat strâns cu Ministerul Securității Statului al R.D.G.. Pentru aceasta existau cel puțin trei motive. MSS cunoștea mai bine situația din Germania divizată, deținând astfel avantajul de a fi acasă, avantaj de care Securitatea profita cu dragă inimă. Revoluția din Ungaria din toamna anului 1956 a permis o mai strânsă colaborare a serviciilor secrete comuniste, deoarece exista convingerea eronată că această insurecție a fost inițiată în mod decisiv de emigranți din Europa occidentală și exista temerea că ceva similar ar putea să se repete în curând în România sau Bulgaria³. Iar la Berlin exista „Colonia Română Berlin”, o asociație a emigranților care era un „spin în ochi” pentru ambele servicii secrete. Pentru MSS organizația constituia o problemă deoarece, deși avea sediul în Berlinul de Vest, număra printre membrii săi și persoane ce locuiau în Berlinul de Est. Astfel, era una dintre, pe atunci, încă numeroasele organizații anticomuniste care acționau nemijlocit în interiorul R.D.G.. Pentru Securitate, colonia reprezenta una dintre multele asociații românești ale emigranților din R.F.G. pe care urmărea să le combată.

2. „Colonia Română Berlin” în vizorul Securității și Stasi

Istoria „Coloniei Române” poate fi urmărită în trecut cel puțin până la 15 ianuarie 1922. Atunci a fost adoptat statutul „Coloniei Române din Berlin”, iar două

¹ Vezi în mod exemplar: Donald P. Steury (edit.), *On the Front Lines of the Cold War: Documents on the Intelligence War in Berlin, 1946 to 1961*, Washington DC, Center for the Study of Intelligence, 1999. Și în internet la: <https://www.cia.gov/library/center-for-the-study-of-intelligence/csi-publications/books-and-monographs/on-the-front-lines-of-the-cold-war-documents-on-the-intelligence-war-in-berlin-1946-to-1961/index.html> (situație la 17.6.2010).

² Stejărel Olaru, Georg Herbstritt, *Stasi și Securitatea*, București, Editura Humanitas, 2005, pp. 21-54.

³ Relatarea unui colaborator neoficial al MSS referitor la: Pregătirea de provocări de către CIC [Counter Intelligence Corps] în Bulgaria, România și Polonia Populară, 6.12.1956, fără expeditor; BStU [Bundesbeauftragte für Stasi-Unterlagen = Comisia Federală pentru Administrarea Arhivelor Stasi], MfS, AOP 4288/65, TV 3, vol. 1b, f. 79. La sfârșitul lui decembrie 1956, Administrația Centrală (Hauptabteilung, HA) II/5 a MSS a primit alte înștiințări de același tip, care prognozau revolte mai ales în România și Bulgaria; ibidem, ff. 81-82.

luni mai târziu asociația a fost înscrisă oficial în registrul asociațiilor⁴. E posibil ca rădăcinile să fie plasate într-un trecut încă și mai îndepărtat. Există astfel încă din 1846 o „Colonie Ungurească Berlin”, care mai există și în prezent⁵. În mod tradițional, și imigranții din alte țări s-au organizat la Berlin în „colonii”. La 4 mai 1941 „Colonia Română” s-a dizolvat, din motive care nu sunt cunoscute⁶. În acea perioadă locuiau la Berlin circa cinci sute de familii de români și, în plus, 2.000 de români fără familie ca studenți, funcționari, militari sau comercianți⁷. Nu se mai poate ști câți dintre aceștia făceau parte din colonie. Imediat după război, colonia a fost fondată din nou și se pare că s-a produs o schimbare de generații. În comitetul de conducere erau activi mai ales emigranții mai tineri. Unii dintre ei veniseră la Berlin ca studenți în anii treizeci și după război nu au mai vrut să se întoarcă în România⁸.

„Colonia Română Berlin” nu a desfășurat vreo activitate pronunțat politică. Era un punct de întâlnire pentru emigranții români din Berlin, cărora le oferea consiliere și, sporadic, și un program cultural și, în primul rând, distribuia ajutoare donate de organizațiile bisericesti. Mai ales „National Catholic Welfare Conference” din SUA s-a evidențiat ca sponsor în anii ‘50. Când, în 1949, au fost distribuite pachete cu zahăr și ciocolată, colonia a înregistrat 221 de destinatari din ambele părți ale Berlinului, între care și germani din România⁹. Numărul membrilor asociației trebuie să fi fost mai mic, deoarece printre cele 221 de persoane care au primit ajutoare se numărau și parteneri de căsătorie și copii. În mod manifest, viața asociativă s-a deteriorat treptat încă la sfârșitul anilor ‘50, cercul membrilor activi ai asociației s-a restrâns rapid. În anii ‘70 colonia număra formal încă 150 de membri, dar era vorba, aproape fără excepție, de membri inactivi. De fapt, ea mai consta doar din doi emigranți: Stelian Pletea și Vergiliu Eftimie, ambii președinți în funcție și membri ai comitetului de conducere de decenii, ambii născuți în 1913. Ultima ședință a asociației a avut loc în 1985. În 1998 Judecătoria Berlin-Charlottenburg a șters asociația din Registrul asociațiilor; în acel moment, în Berlin exista deja de șase ani o nouă asociație, „Deutsch-Rumänische Gesellschaft” („Societatea Germano-Română”)¹⁰.

⁴ Amtsgericht [Judecătoria] Charlottenburg, Vereinsregister 95 VR 3615 +1942.

⁵ Pentru istoria coloniei ungherești, vezi volumul omagial în limba maghiară publicat de ea: *Magyar Kolónia – Ungarische Kolonie Berlin e.V. 1846–1986*. Berlin [Berlinul de Vest] 1986. Îi mulțumesc colegului meu Jürgen Rother pentru traducere.

⁶ Amtsgericht Charlottenburg, Vereinsregister 95 VR 3615 +1942.

⁷ Aceste cifre provin din Ernst Meinhardt, „Die Gläubigen wurden nicht gefragt. Vor 63 Jahren wurde in West-Berlin die rumänisch-orthodoxe Jerusalemkirche gesprengt”, în: *Deutsch-Rumänische Hefte* (2004)1, pp. 11-14, aici p. 11.

⁸ Amtsgericht Charlottenburg, Vereinsregister 95 VR 2371 Nz +1998. Arhiva landului Berlin, B Rep. 020, Nr. 7351. Un Statut al asociației în limba română la: ACNSAS, fond SIE, dosar nr. 92, ff. 52-54. Deși colonia a fost reînființată curând după Al Doilea Război Mondial, ea a fost înregistrată din nou în Registrul asociațiilor [Vereinsregister] abia în 1955.

⁹ BStU, MfS, AOP 4288/65, TV 1, vol. 3, ff. 40-45.

¹⁰ Amtsgericht Charlottenburg, Vereinsregister 95 VR 2371 Nz +1998. Despre „Societatea Germano-Română” [„Deutsch-Rumänische Gesellschaft”] vezi <http://www.deruge.org> (consultat la 1.12.2010).

Pentru decăderea coloniei trebuie luate în considerare cel puțin două cauze. În parte, la ea au contribuit și membrii asociației, fie prin rivalități, fie prin dezinteres¹¹. Dar și serviciile secrete au acționat în această direcție. În anii '50, Securitatea a întocmit un dosar cu numele de cod „Lena”. Acesta s-a referit exclusiv la „Colonia Română Berlin”. Dosarul „Lena” constă dintr-un singur volum și cuprinde diverse rapoarte despre emigranții români din Berlin. Se găsesc aici numele de cod ale mai multor informatori, dar nu și vreun plan de măsuri, deși Securitatea a realizat acțiuni concrete împotriva membrilor coloniei. În 1963, dosarul este închis. Direcția I a Securității (în a cărei competență intra atunci spionajul în străinătate), răspunzătoare de acest dosar, constată în raportul său de închidere din 5 ianuarie 1963: „Pentru contracararea activității acestei grupări de fugari, organele noastre au întreprins o serie de măsuri informativ-operative. În urma acestor măsuri și a evenimentelor petrecute în Berlinul de Vest, majoritatea fugarilor români activi au părăsit Berlinul Occidental, stabilindu-se în R.F.G. sau alte țări capitaliste”¹².

Paralel, MSS a întocmit un dosar cu numele de cod „Balkan”. Acesta cuprinde 19 volume și documentează modul în care MSS a colaborat cu serviciile secrete ale Ungariei, României, Bulgariei și Albaniei pentru a-i supraveghea și combate pe emigranții din aceste țări care trăiau în R.F.G. El conține rapoarte despre convorbiri cu serviciile secrete prietene, indicații privitoare la colaboratori neoficiali și documente despre acțiuni concrete împotriva unor persoane individuale. În martie 1965 Horst Löschinger, ofițer transferat abia în 1963 la Direcția principală II/5 a MSS, a întocmit un raport de închidere a dosarului de obiectiv „Balkan”. Aici, el a semnalat că „organele de siguranță prietene” nu au mai furnizat nicio informație despre emigranți sau organizațiile de emigranți începând din 1962 și, de aceea, demersul nu mai are „nicio perspectivă”¹³. MSS a încheiat supravegherea „Coloniei Române” încă din iunie 1962. Într-o notă inexactă din dosar, un angajat al MSS a motivat acest pas prin aceea că s-a dizolvat colonia; a adăugat însă corect că „nu a putut fi probată o altă activitate dușmănoasă”¹⁴.

„Colonia Română Berlin” nu a fost, în cele din urmă, o asociație importantă a emigranților. Dar aceasta nu s-a putut prevedea cu claritate la începutul anilor '50. Asociația își avea totuși sediul în capitala germană de până atunci. Însă curând a ieșit în evidență că Berlinul de Vest a fost împins la periferia hărții politice și geografice a R.F.G. Centrele importante ale emigrației românești s-au format în sudul Germaniei, în

¹¹ Avem cunoștințe despre viața internă a coloniei românești din Berlin datorită notelor informative păstrate, care se găsesc în dosarele Securității și MSS. Până la mijlocul anilor '50 au trimis rapoarte mai ales informatorii Securității, Theodor Bucur, Petre Tonegaru și Helene Michel. Asupra acestui subiect se va reveni mai amănunțit. Vezi și dosarele „Lena” și „Balkan” (ca în notele 12 și 13).

¹² ACNSAS, fond SIE, dosar nr. 92 (dosar de obiectiv „Lena” privind Colonia Română din Berlin), f. 132. După cum reiese din acest dosar, „Colonia Română” a fost totuși urmărită de Securitate și în 1976. Raportul de închidere citat aici fragmentar este publicat în C.N.S.A.S., *Securitatea. Structuri - cadre, obiective și metode*, vol. I (1948-1967), București, Editura Enciclopedică, 2006, pp. 569-570.

¹³ BStU, MfS, AOP 4288/65, vol. I, f. 21.

¹⁴ BStU, MfS, AP 11830/62, f. 17; idem în AP 11835/62, f. 27 și AP 11836/62, f. 33.

primul rând la München și Freiburg. Pe plan internațional, o importanță deosebită aveau asociațiile emigranților din Franța, Spania și SUA.

Dacă în cele ce urmează cercetăm „Colonia Română din Berlin”, o facem pentru a arăta prin acest exemplu cum au colaborat în anii ‘50 serviciile secrete comuniste și ce consecințe concrete a avut această cooperare asupra persoanelor afectate. Totodată, este posibil ca prin acest exemplu să se pună în evidență modul în care dosarele din arhivele Securității și ale MSS se completează reciproc. Căci, pentru serviciile secrete, Berlinul a constituit baza de plecare pentru acțiunile din Germania de Vest, iar „colonia română” a fost instrumentalizată pentru asemenea acțiuni. În încheiere, documentele existente vor fi comparate cu declarațiile generalului-locotenent Ion Mihai Pacepa, cunoscut dezertor al Securității, care au fost publicate la 29 martie 2009 în ziarul „Cotidianul” și „The Sunday Times” și, ulterior, în alte publicații românești.

3. Berlin, noiembrie 1956: „Gerda” și răpirea emigrantului Vergiliu Eftimie

Acțiunile serviciilor secrete împotriva emigranților din Berlin sunt relatate în documente pe alocuri ca un roman polițist, ceea ce va putea transpune și în prezentarea ce urmează. Pe această cale, se poate arăta în modul cel mai simplu cum documentele românești și germane s-au îmbinat întotdeauna corespunzător pe parcursul cercetărilor pentru acest studiu.

Această istorie poate fi începută în mai multe momente. De exemplu, în toamna lui 1956.

La 28 noiembrie 1956 Vergiliu Eftimie pornește la cumpărături prin Berlinul de Est. În acest moment Vergiliu Eftimie este vicepreședintele „Coloniei Române Berlin”. Vreme de un an nu a mai călcat în „sectorul estic” comunist al Berlinului, atât de mult se temea de brațul lung al Securității. În mod repetat, concetățeni de-ai lui dispăruseră fără urme. Acum îndrăznește din nou să meargă în Est, împreună cu o cunoscută. Se întâlnesc în partea de est a Berlinului, în Alexanderplatz. Dar MSS știe deja, e filat. Vreme de trei ore, Eftimie și cunoscuta sa merg prin diverse magazine. Apoi se despart. Cunoscuta sa spune că mai vrea să facă o vizită. Vergiliu Eftimie merge la frizer. Când iese din frizerie și se îndreaptă spre stația de metrou, la ora 14.20, încă tot în Berlinul de Est, un automobil se oprește brusc lângă el, patru bărbați sar afară, îi cer actele de identitate, îl împing în mașină, îl duc la secția de poliție din Prenzlauer Berg și îi spun că e arestat. E foarte clar că e posibil de pedeapsă, deoarece a cumpărat în Berlinul de Est salam unguresc și băuturi spirtoase românești pentru a le duce în Berlinul de Vest. Angajații de la MSS i se prezintă ca fiind de la Poliția criminală. Deoarece el e român apatrid, sunt chemați angajați ai ambasadei României. Aceștia ajung după o oră și pot să-i comunice puțin mai târziu că e din nou liber, deoarece viceconsulul român a intervenit pentru el. Acum, „diplomații” români îi cer să vină cu ei pentru a lămuri câteva chestiuni.

Acest incident este documentat în dosarul „Balkan” al MSS. Acolo există un „raport de reținere” de două pagini, întocmit de căpitanul MSS Walter Schneider¹⁵.

¹⁵ BStU, MfS, AOP 4288/65, TV 3, vol. 1b, ff. 100-101.

În el se consemnează că, „la rugămintea tovarășilor români”, la 28 noiembrie 1956 MSS l-a filat pe Eftimie pe drumul său prin Berlinul de Est, l-a reținut sub pretextul deja descris și l-a predat Securității.

Ce i s-a întâmplat lui Vergiliu Eftimie după aceea nu e consemnat în raportul de reținere. În dosarul „Balkan” soarta lui e amintită incidental în alt loc. Câteva luni mai târziu MSS se interesează pe lângă grupul operativ al Securității în legătură cu informațiile pe care acesta le deține într-o anumită chestiune despre colonia română. Grupul operativ al Securității transmite că a avut una sau două întâlniri cu Eftimie, dar că acesta nu a putut fi recrutat ca informator¹⁶.

Cu alte cuvinte: Eftimie a fost arestat de către MSS la 28 noiembrie 1956 în Berlinul de Est pentru a fi recrutat ca informator al Securității. Dar câtă vreme a rămas în arest, cum s-au exercitat presiuni asupra lui și cum a scăpat din nou de Securitate?

Ar fi de așteptat ca în arhivele Securității să se găsească dosarul corespunzător, dar nu e cazul. Numele lui apare doar într-un registru de urmărire al Securității din anul 1960. Acesta conține scurte biografii ale unui număr de 2.352 de emigranți. Ca și în celelalte cazuri, și la Vergiliu Eftimie apare însemnarea : „În caz de identificare, să fie reținut”¹⁷. Rămâne o chestiune nerezolvată dacă Eftimie a figurat deja în registrele de urmărire mai vechi. Dar grupul operativ al Securității știa și în 1960 unde locuia în Berlinul de Vest și ar fi putut foarte bine să îl rețină din nou. Însă în mod clar acest registru de urmărire nu era luat în serios.

Vergiliu Eftimie a murit în 1992. Membrii familiei lui au relatat, într-o convorbire din 2008 cu autorul acestui studiu, ce își amintesc despre toamna lui 1956. El s-a întors acasă la 29 noiembrie, dimineța devreme, complet schimbat și vreme de o săptămână nu a fost abordabil. În acțiunile sale a devenit vizibil mai prudent. Dar nu a povestit niciodată ce s-a petrecut în acea noapte.

Vergiliu Eftimie a fost așadar doar o noapte în mâinile Securității, dar aceasta a fost suficient ca să-l zdruncine pentru mai multă vreme. În toamna anului 2008, în arhiva familiei Eftimie a fost descoperit un document valoros: o consemnare retrospectivă a întâmplărilor. Vergiliu Eftimie a redactat-o în limba germană în perioada dintre toamna lui 1957 și toamna lui 1958. În ea, el descrie cum în acea zi în Berlinul de Est a văzut imediat că e urmărit curând după ce a ieșit din metrou în Alexanderplatz. Descrie drumul prin Berlinul de Est, reținerea și mai ales orele în care s-a aflat în arestul Securității din Berlinul de Est¹⁸.

În aceste însemnări Vergiliu Eftimie dă mai multe nume. Prin urmare, ambii ofițeri de Securitate care l-au ridicat și care l-au interogat toată noaptea s-au prezentat cu numele lor de cod, Mureșeanu și Alexandrescu. Potrivit raportului de reținere al Stasi,

¹⁶ *Ibidem*, ff. 127, 152, 155.

¹⁷ Buletin nr. 1 de urmăriți pentru infracțiuni care primejduiesc securitatea R.P.R.; ACNSAS, fond documentar, dosar nr. 181, vol. 1-5. Acest registru de urmărire a fost publicat într-o formă prescurtată sub titlul: *Au ales libertatea! Dicționar. 2.265 de fișe personale din evidențele Securității*. (INMER, *Documente*, vol. 6, ediție îngrijită de Veronica Nanu și Dumitru Dobre, București, Ed. Pro Historia 2007; aici despre Vergiliu Eftimie, pp. 270-271).

¹⁸ „Incidentul meu de la începutul [!] lui noiembrie 1956”. Consemnare retrospectivă de Vergiliu Eftimie. Fotocopie în arhiva autorului. Textul original, redactat de Eftimie în limba germană, conține unele greșeli gramaticale, din cauza cunoștințelor de germană limitate ale autorului.

este vorba de Aurel Moiş și Vasile Turcu¹⁹. Eftimie menționează numele a doi emigranți care vor juca un rol important în cele ce urmează: pe de-o parte, îl amintește pe Theodor Bucur, despre care știe numai că în 1953 a fost dus cu forța în România, iar Eftimie se teme, în mod justificat, că același destin îl poate aștepta și pe el. El însă nu știe că Bucur a avut parte de o soartă absurd-tragică, căci Bucur slujise Securitatea vreme de aproape trei ani ca informator, din 1952, purtase numele de cod „Traian Lucaci” și cu toate acestea a fost răpit de Securitate în 1953. Pe de altă parte, da numele cunoscutei cu care a colindat prin Berlinul de Est la 28 noiembrie 1956: Helene Michel. Doar pentru că Eftimie îi amintește numele în aceste însemnări, în anul 2009 au putut fi găsite dosarele sale în arhiva CNSAS. Așadar, în cazul lui Helene Michel este vorba de agenta Securității „Gerda”, care a participat activ pentru ca, în afară de Vergiliu Eftimie, să poată fi răpiți și mult mai cunoscuții emigranți români Traian Puiu și Oliviu Beldeanu²⁰.

4. Berlin, martie 1953: Theodor Bucur și Petre Tonegaru – un informator este răpit, un informator este cruțat

Când, în anul 2002, istoricul român Stejărel Olaru și autorul acestor rânduri au început pentru prima dată să studieze cooperarea dintre Securitate și Ministerul Securității Statului din R.D.G., în Arhiva Stasi din Berlin au descoperit un singur document în care apărea numele Theodor Bucur. Era vorba de un raport de reținere și de câteva notițe complementare. Așadar, Theodor Bucur era un emigrant ce locuia în Berlinul de Vest, care, la 23 martie 1953, a fost arestat de MSS în Berlinul de Est, pe când se afla la Universitatea Humboldt. MSS l-a reținut pe Theodor Bucur vreme de o săptămână, iar apoi l-a predat colegilor români, care l-au transportat în România. La 1 aprilie 1953, soția lui Bucur a trecut pe la sediul poliției municipale din Berlinul de Est și a cerut informații despre soarta soțului ei. Dar a primit un răspuns contrar adevărului, că Bucur nu este cunoscut acolo²¹.

Acest document al MSS a lăsat deschise multe întrebări: Cine era Theodor Bucur? De ce a fost răpit? Ce s-a întâmplat cu el? În același timp, documentul era important pentru că atesta pentru prima dată că, în afară de cunoscutul caz de răpire a lui Oliviu Beldeanu, au existat și alți emigranți români care au fost răpiți în Berlin în acțiuni comune ale Securității și MSS.

¹⁹ BStU, MfS, AOP 4288/65, TV 3, vol. 1b, f. 101. Moiş s-a prezentat ca Mureșeanu, iar Turcu ca Alexandrescu. Probabil că încă din 1946 Moiş era conducătorul serviciului secret al Siguranței din Timișoara. La 1.09.1948 a devenit conducătorul Direcțiunii Regionale de Securitate Timișoara, înainte de a trece la spionajul în străinătate, pentru ca la sfârșitul anilor '50 să ajungă adjunctul șefului Direcției de spionaj extern a Securității; vezi, între altele C.N.S.A.S., *Securitatea. Structuri - cadre, obiective și metode*, vol. I, pp. 17, 213.

²⁰ Agentă „Gerda” era cunoscută până acum numai sub numele ei de cod. Despre rolul ei la răpirea lui Beldeanu se relatează pe larg în: Stejărel Olaru, *Cei cinci care au speriat Estul. Atacă asupra Legației RPR de la Berna (februarie 1955)*, Iași, Polirom, 2003, pp. 109, 114, 130-131, 146, 257, 266-267; despre rolul „Gerdei” la răpirea lui Traian Puiu vezi Olaru, Herbstritt, *Stasi și Securitatea*, pp. 47-48.

²¹ BStU, MfS, AS 76/56, D1, ff. 1-8; redat în rezumat în Olaru, Herbstritt: *Stasi și Securitatea*, pp. 33-36.

Cercetările ulterioare în arhivele din Berlin și la familia Bucur au răspuns unora dintre întrebările deschise. Theodor Bucur a studiat la Iași, a primit apoi o bursă la Paris, unde a rămas din 1939 până în 1941. În 1942 a venit la Berlin ca bursier și a obținut aici titlul de doctor în vara lui 1943. În 1944 a folosit posibilitatea care i s-a oferit de a preda limba română ca suplinitor de conferențiar universitar la Facultatea de Relații Internaționale („Auslandswissenschaftliche Fakultät”) de la Universitatea Friedrich Wilhelm, ulterior Universitatea Humboldt, din Berlin. A rămas și după război la Berlin, unde se căsătorise între timp. Deoarece nu fusese implicat politic, a fost preluat de Universitatea Humboldt, situată acum în Berlinul de Est, ca profesor de română. Încă se întâmpla adesea ca unele persoane să locuiască într-o parte a Berlinului și să lucreze în cealaltă. În toamna lui 1952 Bucur și-a pierdut postul de profesor universitar. Motivele politice nu au jucat probabil nici un rol. Mai degrabă, a fost angajat un romanist mai bine calificat, iar Bucur a trebuit să cedeze²².

Superiorul lui Bucur la Universitatea Humboldt a fost romanistul Victor Klemperer, în prezent unul dintre cei mai cunoscuți lingviști germani. În jurnalul său, el a notat că soția lui Bucur a sosit la el într-o zi și i-a relatat că soțul ei a dispărut fără urmă în urmă cu șase săptămâni. „Să faci pe cineva să dispară e îngrozitor – de ce nu se spune deschis arest preventiv?”, scrie Klemperer în jurnal²³.

Brusca dispariție a lui Bucur a rămas foarte clar în amintirea romaniștilor din Berlin. Ce-i drept, altfel decât în alte cazuri de răpire, ziarele din Berlinul de Vest nu au relatat despre dispariția lui Bucur²⁴. Dar cazul lui nu a fost uitat. Aceasta o dovedesc exemplul documente din Arhiva Universității Libere („Freie Universität”, FU) din Berlinul de Vest. Chiar patru ani mai târziu, Secția Balcani a Seminarului Romanic al Universității Libere menționează, în cu totul alt context, că Theodor Bucur a fost „răpit în mod misterios”²⁵. Iar printre emigranții români din Berlinul de Vest, dar și din Germania occidentală, acest eveniment a generat teama profundă că, într-o zi, și ei ar putea dispărea fără urmă. Efectul de intimidare al acelei răpiri nu poate fi ignorat și el transpare și în însemnările lui Eftimie amintite mai sus. Să fi fost însă doar aceasta intenția Securității?

Theodor Bucur, care a murit în 1992, a lăsat în urmă familiei sale însemnări din care reiese că a rămas arestat în România vreme de circa nouă sute de zile, fără să cunoască motivul. Când a fost eliberat în cele din urmă, i s-a interzis să se întoarcă în Berlinul de Vest, la soția lui. A trebuit să-și construiască o nouă existență în România, a

²² Arhiva Universității Humboldt din Berlin, Phil. Fak. 935 (Promotionen), ff. 54-73, și UK B 524 (Personalakte Theodor Bucur). Scurtul stagiu ca profesor universitar la Facultatea de Relații Internaționale (Auslandswissenschaftliche Fakultät), care era apropiată de SS, nu a reprezentat un obstacol pentru ulterioara activitatea lui Bucur în Berlinul de Est.

²³ Victor Klemperer, *So sitze ich denn zwischen allen Stühlen. Tagebücher 1945-1959*, vol. II, edit. de Walter Nowojski, Berlin, Aufbau Verlag, 1999, p. 380 (însemnare din 15 mai 1953).

²⁴ Vezi și broșura *Menschenraub. Überfallen und in die Zone entführt*, editată de „Freiheit”-Aktion der Jugend. 3. Auflage, Bonn 1956, care se bazează pe valorificarea relatărilor de presă și care dă numele multor victime ale răpirilor. În ea nu sunt abordate nici răpirea lui Bucur, nici alte acțiuni ale serviciilor secrete românești.

²⁵ Schreiben der FU Berlin, Romanisches Seminar, Balkan-Abteilung, 23.2.1957; se găsește la: FU Berlin, Universitätsarchiv, Bestand Personalakten, P.A. Drăghinescu, Gheorghe, Mappe II.

întemeiat o familie, a încercat să obțină din nou recunoaștere profesională, dar era în mod repetat expus șicanelor autorităților. Astfel, nu i-a fost recunoscut titlul de doctor obținut la Berlin, dat fiind că teza sa de doctorat nu a fost tipărită în numărul de exemplare necesar. Într-adevăr, în Berlinul distrus de război din anii 1944-1945, Theodor Bucur nu a avut posibilitatea să-și publice lucrarea în formă de carte, dar o redactare dactilografiată se află până în prezent la Biblioteca Universității Humboldt și ar fi putut fi solicitată de autoritățile bucureștene. În anii șazezici a fost adus în fața justiției pentru bigamie, deoarece prima sa căsătorie, cea berlineză, era încă formal în vigoare. Dar aceste demersuri au fost curând sistate²⁶.

În octombrie 2002, ca răspuns la cererea istoricului Stejărel Olaru, Serviciul Român de Informații (SRI), transmite că nu au putut fi găsite documente privind operațiunile de colaborare dintre Securitate și Stasi în perioada 1948-1989, în vreme ce Serviciul de Informații Externe (SIE) a comunicat doar că o asemenea solicitare excede prevederile Legii 187/1999, privitoare la deschiderea dosarelor²⁷.

Abia șase ani mai târziu autorul acestor rânduri a putut, în sfârșit, să examineze documentele corespunzătoare. Dosarul SRI referitor la Theodor Bucur, un „dosar de urmărire informativă” (DUI) inițiat în 1971, documentează în primul rând protestul său împotriva diverselor șicane ale autorităților, precum și eforturile primei sale soții de a primi vești despre soarta soțului ei dispărut, prin intermediul ambasadei vest-germane deschise la București în 1967 sau al altor persoane.

Acest dosar conține însă și un raport despre o convorbire din iunie 1973 a lui Bucur cu ofițeri de securitate, care pune întregul caz într-o lumină diferită. În această convorbire din 1973, Bucur arată că, între 1950 și 1953, a furnizat ambasadei române de la Berlin informații verbale și în scris despre refugiați români. În 1953 a ajutat la supravegherea unui profesor universitar român, legionar, ce locuia în Berlinul de Est și activa în Dresda, contribuind și la împiedicarea acestuia de a se stabili în Vest. Când, totuși, cel vizat s-a refugiat în Vest, Securitatea din Berlinul de Est, pentru a se disculpa și a abate atenția de la propriul eșec, l-a făcut răspunzător pentru aceasta și l-a trimis la arest²⁸. Bucur se învinovățește de colaborare cu Securitatea și în același timp se prezintă ca țap ispășitor, care trebuie să ispășească greșelile altora.

Abia dosarul Serviciului de Informații Externe lămurește în cele din urmă întreaga întâmplare. Așadar, s-au petrecut următoarele. În 1950, Theodor Bucur a decis să-și aducă la Berlin mama, care locuia în România, deoarece aceasta avea nevoie de ajutor și el era foarte atașat de ea. A depus cererea corespunzătoare la ambasada română din Berlinul de Est. Cu această ocazie, așa scrie în dosarul SIE, a propus în același timp să furnizeze informații. S-ar putea să rămână nedecis dacă Bucur s-a oferit într-adevăr din proprie inițiativă să devină informator sau dacă inițiativa a provenit totuși de la Securitate. În orice caz, începând de atunci a furnizat numeroase rapoarte despre emigrația română, a primit pentru ele anual mai multe sute de mărci (vest-germane) și,

²⁶ Olaru, Herbstritt, *Stasi și Securitatea*, pp. 33-36.

²⁷ *Ibidem*, p. 20.

²⁸ Raport privind discuțiile purtate cu Bucur Theodor urmărit prin d.u.i., din 27.6.1973; ACNSAS, fond informativ, dosar nr. 211 930, vol. 1, privind Bucur, Teodor, ff. 17-20.

în cele din urmă, la 15 februarie 1952, a scris cu mâna lui un angajament cu numele de cod „Traian Lucaci”²⁹.

În septembrie 1952 rezidența Securității a făcut o eroare care pentru Bucur era într-adevăr fatală. Din greșeală, a convocat în același timp doi agenți la o casă conspirativă de pe strada Mühlenstraße³⁰ din Berlinul de Est – pe Theodor Bucur și pe studentul Petre Tonegaru. Cei doi se cunoșteau bine de la „Colonia Română Berlin” și, cum s-au întâlnit în mod surprinzător și neplanificat într-o casă de întâlnire al Securității, fiecare știa imediat despre celălalt ce l-a adus în acest loc. Din perspectiva serviciilor secrete această deconspirare reciprocă prezenta un risc considerabil, deoarece fiecare din cei doi putea să îl demaște pe celălalt în Vest.

Câteva luni mai târziu, în februarie 1953, mama lui Bucur a murit la București. Securitatea a analizat situația creată și a ajuns la următoarea constatare: După moartea mamei sale, pe care dorea să o aducă la Berlin, Theodor Bucur nu mai depinde de bunăvoința autorităților române. De aceea, nu se poate exclude posibilitatea ca el să facă dezvăluiri despre sine în Vest și astfel să raporteze și despre Tonegaru. Ca informator, Bucur e mai puțin valoros decât Petre Tonegaru. Pentru a nu periclita misiunea lui Tonegaru, Theodor Bucur trebuie dat deoparte, ceea ce Securitatea a formulat cu cuvintele „să fie adus în țară”³¹.

Împreună cu colegii de la MSS, Securitatea a elaborat un plan de răpire și l-a pus în aplicare. La 23 martie 1953, MSS l-a arestat pe Theodor Bucur pe strada Eberswalder din cartierul est-berlinez Prenzlauer Berg, la numai câțiva metri de granița cu sectorul Berlinului de Vest. MSS l-a învinuit că ar fi fost implicat în anumite evenimente de la Universitatea Humboldt, pentru care ar putea primi o pedeapsă de până la 25 de ani de închisoare. Documentele nu precizează despre ce evenimente era vorba. În principiu, situația din universitățile din R.D.G. devenise mai dificilă din vara lui 1952, după ce Walter Ulbricht, secretar general al Partidului Socialist Unit din Germania, a declarat la a doua Conferință a partidului, în iulie 1952, că în instituțiile de învățământ superior domnește o luptă de clasă acută. Drept urmare, în noiembrie 1952, la Universitatea Humboldt au fost exmatriculați 134 de studenți. În plus, toți studenții care aveau domiciliul în Berlinul de Vest trebuiau să părăsească universitatea. Această dispoziție a fost dată, în mod evident, în urma dorinței insistente a Comisiei de control sovietice³². Exista așadar un potențial conflictual la care MSS se putea referi față de Bucur. În același timp, MSS i-a indicat și o soluție: în măsura în care autoritățile române îl recunosc din nou ca cetățean român, ar putea fi expulzat în România. Temându-se de amenințarea pedepsei cu închisoarea, Bucur a fost de acord, a solicitat cetățenia română, între timp retrasă, și expulzarea sa din R.D.G. Drept urmare, la 3 aprilie 1953 a fost

²⁹ ACNSAS, fond SIE, dosar 6748, vol. 1, f. 270. Dosarul SIE despre Bucur constă din trei volume și conține numeroase rapoarte redactate de el.

³⁰ Amplasarea exactă nu poate fi localizată, deoarece în partea estică a Berlinului există mai multe străzi cu acest nume.

³¹ ACNSAS, fond SIE, dosar nr. 6748, vol. 1, ff. 408-409.

³² Ilko-Sascha Kowalczyk, *Geist im Dienste der Macht. Hochschulpolitik in der SBZ/DDR 1945 bis 1961*, Berlin, 2003, pp. 428-430.

transportat cu avionul în România³³. În „Colonia Română” au circulat zvonuri diverse despre cauza dispariției lui Bucur. După cum a raportat Petre Tonegaru rezidenței Securității din Berlinul de Est, unii credeau că a fost arestat pentru afaceri ilegale sau pentru că nu a restituit bibliotecilor est-berlineze toate cărțile; alții erau de părere că a fost denunțat, iar alții presupuneau că a întreținut relații cu serviciile secrete românești³⁴.

Când Theodor Bucur a fost eliberat din închisoare, în octombrie 1955, Petre Tonegaru activa încă pentru Securitate. Tonegaru sosise în Germania în timpul celui de-al Doilea Război Mondial și după terminarea războiului a locuit în partea estică a Berlinului. În aprilie 1949, când Tonegaru a depus o cerere oficială pentru a reveni în România împreună cu familia sa, a intrat în legătură cu Petre Suci, președintele Comisiei de repatriere de pe lângă Comandamentul suprem al Administrației URSS în zona de ocupație sovietică din Germania³⁵. Suci l-a dus la Securitate ca agent³⁶. În 1951 Tonegaru s-a mutat în Berlinul de Vest, pentru a spiona mai bine „Colonia Română”. În afară de aceasta, Berlinul de Vest trebuia să devină o stație intermediară pe drumul spre R.F.G.

Pe acest drum porneau în anii ‘50 și alți agenți ai Securității care, după o înțelegere prealabilă cu MSS, erau trimiși din România în R.D.G.. Acolo se familiarizau cu condițiile germane, pentru ca apoi să-și poată continua drumul ca agenți în Germania de Vest³⁷.

Încă în 1949, Tonegaru a preluat în „Colonia Română” funcția de președinte al comisiei de cenzori; se presupune că a depus efortul de a obține această funcție la indicația Securității³⁸. În octombrie 1952 s-a mutat la Freiburg, unde a spionat „Biblioteca românească”, un an mai târziu a plecat la München, unde, din nou, s-a alăturat cercurilor influente ale emigranților români, iar în primăvara lui 1955 a fost ales secretarul „Asociației Românilor din Sudul Germaniei”³⁹. A furnizat numeroase rapoarte despre asociațiile emigranților români și despre emigranți individuali din R.F.G. Rapoartele lui au fost folosite, se pare în mod masiv, de Direcția de spionaj extern pentru dosarul „Privind Emigrația Politică Română (1944-1955)”. Aici, „Biroul

³³ Raport asupra agentului Radu, 8 aprilie 1953, semnat de „Apostol”, un ofițer de Securitate de la rezidența din Berlinul de Est, în: ACNSAS, fond SIE, dosar nr. 6748, vol. 2, ff. 369-379. Aici, ca și în alte note, Bucur poartă numele de cod „Radu”. În legătură cu răpirea lui, vezi în rezumat și dosar 6748, vol. 1, ff. 408-411. În alte două note ale Securității se scrie în mod fals că Bucur ar fi fost dus în România la 14.4.1953, vezi dosar nr. 6748, vol. 1, f. 432 și vol. 3, f. 322. Asemenea erori factive apar frecvent în notele interne și indică un mod de lucru neglijent.

³⁴ Rapoartele lui Tonegaru din 10.11.1953 și 12.1.1954 în ACNSAS, fond SIE, dosar nr. 152, vol. 3, ff. 2-7, 21-24.

³⁵ Prin „Comandamentul suprem al Administrației URSS...” se pare că se făcea referire la „Administrația Militară Sovietică în Germania”.

³⁶ ACNSAS, fond SIE, dosar nr. 152, vol. 1, ff. 76-79; vol. 3, f. 194.

³⁷ Un asemenea incident din anii 1958-59 este documentat în: BStU, MfS, HA II, 36086, ff. 1-8.

³⁸ ACNSAS, fond SIE, dosar nr. 152, vol. 1, f. 23; în total, dosarul Tonegaru conține șapte volume cu circa 2.000 de pagini. În paralel, există un dosar al serviciilor secrete interne referitor la Tonegaru cu cota ACNSAS, fond informativ, dosar nr. 234 404. Tonegaru a purtat consecutiv numele de cod „Loveanu”, „Steiner” și „Șerban”.

³⁹ ACNSAS, fond SIE, dosar nr. 152, vol. 3, f. 172.

de Presă și Informații” al Direcției de spionaj extern a Securității („Direcția I-a”) prezenta o multitudine de asociații ale emigranților români, cunoscute pe atunci, le descria evoluția, orientarea politică și dădea adresa și numele membrilor comitetului de conducere al fiecărei asociații⁴⁰. Securitatea preda această documentație în mod evident și altor servicii secrete comuniste. În arhiva Stasi se găsește o versiune în germană a acesteia⁴¹.

Cu toate acestea, centrala din București a Securității a apreciat că rapoartele lui Tonegaru sunt superficiale și că, în ansamblu, nu sunt suficient de rentabile. Ea s-a plâns în mod repetat până la sfârșit că salariul mare de agent nu are nicio legătură cu valoarea informațiilor furnizate⁴².

În vara lui 1956, Tonegaru a fost demascat de autoritățile vest-germane și a fost condamnat la trei ani de închisoare pentru spionaj în favoarea României⁴³. Imediat după arestarea lui Tonegaru, MSS a trimis de mai multe ori un agent la München pentru a studia situația. Documentele SIE sugerează ipoteza că Tonegaru a mărturisit adevărul despre sine unui emigrant, care apoi l-a relatat altora. În orice caz, potrivit aprecierilor Securității, Tonegaru nu a devenit agentul de vârf care trebuia să devină. Iar în urma arestării lui au trebuit retrași în România, din motive de siguranță, mai mulți ofițeri de Securitate de la reprezentanța comercială română din Frankfurt pe Main, precum și din rezidența din Berlinul de Est⁴⁴.

Theodor Bucur nu a primit niciodată permisiunea de a reveni în Germania de Vest. Când, începând din 1968, acesta a solicitat așa ceva la serviciul de pașapoarte competent, Securitatea a intervenit și a indicat autorităților de la serviciul de pașapoarte că întoarcerea lui Bucur în Germania „ar putea avea consecințe negative, întrucât ar fi posibilă folosirea lui de către autoritățile vest-germane, organizațiile reacționare ale emigrației române, cât și de către postul de radio Europa Liberă pentru declarații dușmănoase la adresa țării noastre”⁴⁵. Cazul Tonegaru, în schimb, nu a mai jucat nici un rol, deoarece autoritățile vest-germane îl făcuseră public încă în 1960 și între timp, după

⁴⁰ ACNSAS, fond documentar, dosar nr. 184 privind Emigrația Politică Română (1944-1955). Compară cu aceasta lucrările cunoscute în dosarul SIE al lui Tonegaru: ACNSAS, fond SIE, dosar nr. 152, vol. 4, ff. 1-77, 217-224, 246-375.

⁴¹ Documentația în limba germană se găsește la cota BStU, MfS, AOP 4288/65, TV 1, vol. 4, ff. 41-74, 76-122. Varianta în germană nu are niciun titlu. Este vorba de o traducere din limba rusă care, la rândul ei, s-a bazat pe un text românesc. Prima parte a fost tradusă în germană la 21 aprilie 1956, cea de-a doua la 6 iulie 1956. Din cauza folosirii textului în limba rusă, în varianta germană majoritatea numelor au fost transcrise eronat.

⁴² Note interne potrivit cărora Tonegaru nu aduce informații interesante, dar primește foarte mulți bani, se găsesc în mod repetat; vezi ca exemplu rapoartele din 26.5.1951 și 3.5.1956, în: ACNSAS, fond SIE, dosar nr. 152, vol. 1, ff. 126-127 și vol. 3, ff. 238-240.

⁴³ Tonegaru a fost numit explicit în broșura editată de Oficiul Federal pentru Protecția Constituției: Ost-Berlin. Agitations und Zersetzungszentrale für den Angriff gegen den Bestand und die verfassungsmäßige Ordnung der Bundesrepublik Deutschland und Operationsbasis der östlichen Spionagedienste, [Köln], 1960, p. 48. Condamnarea lui Tonegaru este menționată și în dosarul lui Bucur: ACNSAS, fond SIE, dosar nr. 6748, vol. 1, f. 409.

⁴⁴ ACNSAS, fond SIE, dosar nr. 152, vol. 3, ff. 251-273.

⁴⁵ ACNSAS, fond SIE, dosar nr. 6748, vol. 1, ff. 410-411, 417.

câte știa Securitatea, Tonegaru murise deja. În 1971, șeful Securității, Ion Stănescu, a propus într-o notă marginală să i se permită lui Bucur să se stabilească măcar în R.D.G.⁴⁶. Dar în cele din urmă Bucur a rămas în continuare în România.

5. Cazuri de răpiri neelucidate în anii 1950-51: Eugen Luca (alias Panaitescu) și Eugen Bisoc

Theodor Bucur nu a fost primul membru al „Coloniei Române” care a dispărut brusc fără urmă, deși cazul lui a rezistat deosebit de multă vreme în memoria compatrioților săi. Încă în anii 1950 și 1951 s-au produs două incidente la fel de îngrijorătoare. Petre Tonegaru a raportat pe larg rezidenței Securității ce se vorbea despre ele în „Colonia Română”.

Unul dintre cei dispăruți fără urmă a fost Eugen Luca. El apare și sub numele Emil Panaitescu, dar nu are nimic de-a face cu cunoscutul arheolog cu același nume, Emil Panaitescu. După cum reiese din rapoartele lui Tonegaru, Eugen Luca s-a aflat în martie 1950 în arestul poliției din Berlinul de Est. Unele zvonuri susțineau că ar fi fost reținut în urma unei indicații venite de sus, deși nu exista nimic împotriva lui în afară de faptul că era străin. Potrivit altora, ar fi fost prins cu afaceri pe piața neagră. Până atunci, Luca participase activ la viața asociației „Colonia Română”; Tonegaru îl cunoștea din 1947-48⁴⁷. Despre soarta lui după aceea, Tonegaru nu știa nimic de raportat. În arhiva Ministerului de Externe al R.D.G. se găsește însă o notă din 31 martie 1950, potrivit căreia „Emil Panaitescu” era încarcerat într-un arest al poliției din Berlinul de Est, situat pe Direksenstraße. La 29 martie 1950, misiunea diplomatică a României solicitase printr-o notă verbală ca el să fie extrădat în România. Ministerul de Interne al R.D.G. a făcut aranjamentele necesare pentru ca, la 21 aprilie 1950, el să fie predat autorităților cehoslovace, pentru ca apoi să fie transportat mai departe spre România⁴⁸. Este complet neclar cum s-a ajuns la arestarea lui Luca/Panaitescu. Până acum e stabilit doar că a fost transportat fără voia lui din Berlinul de Vest în România.

În noiembrie 1951 Eugen Bisoc a dispărut fără urmă din Berlinul de Vest. În august 1951 Bisoc venise oficial în Berlinul de Est cu o grupă de tineri români pentru a participa la „Al Treilea Festival Mondial al Tineretului și Studenților”, de inspirație comunistă. El a folosit acest prilej pentru a se despărți de grup și a porni spre Berlinul de Vest. Tonegaru mai dă numele unui alt student care a rămas de asemenea în Berlinul de Vest. Însă Bisoc a avut ghinionul că s-a împrietenit în Berlinul de Vest cu Petre Tonegaru și că a putut locui la acesta. Tonegaru a informat detaliat rezidența Securității despre viața de zi cu zi a lui Bisoc, opiniile politice și planurile sale de viitor. În octombrie 1951 Tonegaru a raportat că Bisoc vrea să se mute la München și că tocmai a primit o invitație de acolo. Dar câteva săptămâni mai târziu nu mai e nicio urmă de Bisoc.

⁴⁶ *Ibidem*, ff. 408-411.

⁴⁷ ACNSAS, fond SIE, dosar nr. 152, vol. 1, ff. 39-45.

⁴⁸ Politisches Archiv des Auswärtigen Amtes [Arhiva Politică a Ministerului de Externe], Berlin (PA/AA), Bestand MfAA, A 15511, s.p.: Schreiben von Staatssekretär Ackermann an Ministerium des Innern, Staatssekretär Warnke, vom 31.3.1950; Antwortschreiben Warnkes an Ackermann vom 18.4.1950.

Disparația lui a produs neliniște printre românii din Berlin. La 23 noiembrie 1951 Tonegaru a prezentat șefilor săi variantele despre aceasta care circulau în cercurile emigranților din Berlinul de Vest. Unii credeau că Bisoc a fost trimis în Vest și acum a fost retras; alții presupuneau că l-a cuprins dorul de casă și s-a întors de bună-credință în România; alții erau de părere că, din neatenție, ar fi călătorit cu S-Bahn, trenul metropolitan, până în sectorul estic și a fost arestat de poliția populară a R.D.G. și predat autorităților române, deoarece, pe cât se poate, era condamnat la închisoare; unii credeau că a fost răpit în Est, alții considerau că e posibil ca el să fi plecat în Franța ca să intre în Legiunea Străină⁴⁹. Chiar numai amplitudinea evantaiului acestor presupuneri arată cât neajutorat și de imprecis reacționau emigranții la asemenea incidente.

În realitate, și Eugen Bisoc a fost dus cu forța înapoi în România, deși și în cazul său condițiile exacte sunt încă neclare. Dintr-o notă internă reiese totuși că un ofițer de Securitate al rezidenței est-berlineze a discutat cu Tonegaru posibilitatea de a-l „aduce înapoi în sectorul democratic” pe Bisoc⁵⁰. A existat deci luarea în considerare a unei răpiri. Alte indicii se găsesc, din nou, în dosarele Ministerului de Externe al R.D.G.. Acolo se află o scrisoare pe care secretarul de stat de atunci din Ministerul de Externe al R.D.G., Anton Ackermann, a trimis-o la 19 decembrie 1951 Ministerului Securității Statului. Potrivit acesteia, Eugen Bisoc se afla în arestul MSS în Berlinul de Est și, în baza înțelegerii cu misiunea diplomatică a României (ambasada), urma să fie predat la 2 ianuarie 1952 autorităților cehoslovace, care se îngrijeau de transportul mai departe spre România⁵¹.

În documentele Securității referitoare la Theodor Bucur se face referire la deportarea lui Bisoc. Acolo se descrie cum, în martie 1953, șeful misiunii diplomatice din Berlinul de Est, Ichim Rusu, a discutat cu Anton Ackermann despre plănuita răpire a lui Theodor Bucur. Ackermann i-a mijlocit „diplomatului” român contactul direct cu colaboratorii MSS, care apoi au planificat și realizat în comun acțiunea împotriva lui Bucur⁵². La 30 martie 1953 rezidența Securității a informat centrala din București că Bucur va fi adus cu avionul în România, însoțit de colaboratori ai Securității. Pentru justificarea transportului cu avionul, a adăugat: „Noi credem că alt drum nu este sigur, amintiți cazul lui Bisoc”⁵³. Dacă se reunesc toate aceste indicii: luarea în considerare a răpirii lui Bisoc; arestarea lui Bisoc de către MSS în Berlinul de Est, vreme de câteva săptămâni; paralelele la cazul de răpire a lui Bucur, atunci ele sugerează că Bisoc a fost dus fără voia lui în România, din motive politice.

⁴⁹ ACNSAS, fond SIE, dosar nr. 152, vol. 1, ff. 296-297.

⁵⁰ „Sectorul democratic” era denumirea pentru Berlinul de Est în limbajul comunist uzual.

⁵¹ PA/AA, Bestand MfAA, A 15511, s.p.: Schreiben vom Büro des Staatssekretärs [des MfAA] vom 19.12.1951 an das Ministerium für Staatssicherheit, z. Hd. von Herrn Reuscha, Berlin-Lichtenberg, Normannenstraße 22. În acest moment Ackermann era șeful spionajului extern al R.D.G., care a fost înglobat în MSS abia în iulie 1953.

⁵² ACNSAS, fond SIE, dosar nr. 6748, vol. 2, ff. 373-374.

⁵³ *Ibidem*, vol. 2, f. 319. Nu se precizează în ce au constat problemele de siguranță în cazul transportului înapoi al lui Bisoc.

6. Helene Michel alias „Gerda”: o neașteptată carieră de la vânzătoare într-o măcelărie sibiană la momeală a Securității la Berlin

Când Vergiliu Eftimie a fost interogat de Securitate la 28 noiembrie 1956, el știa de mai mulți compatrioți care dispăruseră fără urmă și că ar putea avea și el aceeași soartă. De aceea, în noaptea aceea, a consimțit să colaboreze cu Securitatea, dar avea deja atunci intenția să nu fie activ ca agent al Securității. După doar una sau două întâlniri, la o întrevvedere cu ofițeri de Securitate în Berlinul de Vest, el le-a declarat că nu va mai lucra pentru ei și, în cele din urmă, i-au dat drumul⁵⁴.

Nu se poate stabili dacă deja în acel moment a presimțit ce rol a jucat Helene Michel. În însemnările sale nu scrie nimic despre asta. Amintește doar că a fost împreună cu ea prin Berlinul de Est. Raportul Stasi din 29 noiembrie 1956 care descrie arestarea lui Eftimie nu îi dă numele lui Helene Michel, ci funcția. Prin urmare, Eftimie a fost „în compania unui colaborator secret feminin al tovarășilor români”⁵⁵. Dacă punem laolaltă aceste două surse, se impune concluzia că Helene Michel lucra pentru Securitate.

După un timp, situația reală a devenit clară pentru Vergiliu Eftimie. El a ajuns la convingerea că Helene Michel l-a ademenit premeditat în Berlinul de Est pentru a-l livra Securității. În cele din urmă s-a prezentat la poliția din Berlinul de Vest și a relatat amănunțit ceea ce i se întâmplase. Poate că în acest context a redactat și însemnările deja amintite. A recunoscut în fața poliției din Berlinul de Vest că, sub presiunile Securității, s-a angajat să devină informator.

De aceste incidente a fost încunoștințat și serviciul american de contraspionaj CIC (Counter Intelligence Corps) din Berlinul de Vest. Acolo ajunseseră în cursul anului 1958 încă și mai multe informații privitoare la Helene Michel. Cel târziu în toamna lui 1958, pentru CIC era cert: Helene Michel este o agentă foarte prețioasă a serviciilor secrete românești și a participat activ la cel puțin două cazuri de răpire a unor emigranți români din Vest. La 25 octombrie 1958 CIC a trecut la atac și a supus-o unui interogatoriu de zece ore⁵⁶.

Cine era Helene Michel? Informații despre biografia și cariera ei de agentă oferă două dosare voluminoase care sunt păstrate de mai mulți ani în arhiva CNSAS și care au fost parcurse pentru prima dată de autorul prezentului studiu⁵⁷.

Helene Michel era săsoaică din Petrești, lângă Sebeș, în sudul Transilvaniei. După terminarea școlii, a lucrat la Sibiu ca vânzătoare într-o măcelărie. Din 1942 a lucrat ca infirmieră într-un spital al armatei germane la Galați și a urmat trupele germane în retragerea lor din România. S-a stabilit în partea de vest a Berlinului, a lucrat din nou ca vânzătoare într-o măcelărie, și-a întemeiat o familie. Încă din primii ani postbelici s-a împrietenit cu românii din exil. Pe Gheorghe Drăghinescu, mai târziu președinte al

⁵⁴ Consemnare retrospectivă a lui Vergiliu Eftimie (ca în nota 18).

⁵⁵ BStU, MfS, AOP 4288/65, TV 3, vol. 1b, f. 100.

⁵⁶ ACNSAS, fond SIE, dosar nr. 1007, vol. 1, ff. 302-316.

⁵⁷ ACNSAS, fond SIE, dosar nr. 1007, 3 volume, cuprinzând aproape 900 de file. Cele trei volume ale serviciului secret intern sunt mult mai puțin voluminoase: ACNSAS, fond Reșea, dosar nr. 292 579.

„Coloniei Române Berlin”, și pe Vergiliu Eftimie, adjunctul său, i-a cunoscut din acea perioadă.

Mama și fratele ei au rămas în localitatea ei natală, unde Helene Michel i-a vizitat. Pentru a solicita viza, trebuia neapărat să meargă la ambasada română din Berlinul de Est, căci România a deschis un consulat general în Berlinul de Vest abia la începutul anilor '70. Astfel a ajuns în vizorul Securității. La 15 iunie 1956, în Berlinul de Est, a semnat un angajament și a folosit numele de cod „Gerda”. Recrutarea ei pentru serviciile secrete a fost realizată de Ion Dumbravă, care făcea parte din rezidența Securității, dar care oficial se prezenta drept consul în Berlinul de Est⁵⁸.

Rămâne în mare măsură nelămurit ce a motivat-o să colaboreze cu Securitatea. Legătura cu mama ei și dorința de o putea vizita în continuare sunt amintite în trecut ca explicație, în afară de aceasta sumele de bani pe care le-a primit din acel moment.

Securitatea nu avea așteptări prea mari de la ea și a fost cu atât mai surprinzător că în următorii doi ani ea a fost implicată în operațiuni spectaculoase ale serviciilor secrete. Lucrurile s-au desfășurat exact invers ca în cazul lui Petre Tonegaru, de la care Securitatea a sperat foarte mult, dar care nu a ajuns niciodată în poziția prezisă.

Helene Michel trebuia să fie folosită în Berlinul de Vest numai ca „agentă investigatoare” și „căsuță poștală”. Ea avea premise favorabile pentru aceasta: soțul ei, deși era vest-berlinez, era angajat la Deutsche Reichsbahn, adică la compania căilor ferate din R.D.G., care însă realiza transportul cu trenurile metropolitane și la distanță în întreg Berlinul. De aceea, îi era permis în mod legal să facă cumpărături în Berlinul de Est, așa că avea întotdeauna un motiv să călătorească în partea de est a orașului. În plus, Securitatea a plasat-o la „Colonia Română” și la „Asociația Germanilor din România”, din care în anii 1955-56 au rezultat asociația sașilor transilvăneni și cea a șvabilor bănățeni din landul Berlin⁵⁹. De acolo, ea a obținut informații despre activitățile oficiale și a stabilit contacte în rândurile membrilor comitetului.

Relațiile ei bune vreme de mai mulți ani cu Drăghinescu și Eftimie, de acum înainte membri ai conducerii „Coloniei Române” au constituit un avantaj și, din vara lui 1956, rapoartele despre acest cerc de persoane au constituit centrul de greutate al activității ei de agentă, în vreme ce despre germanii originari din România a furnizat mai puține informații⁶⁰.

Rapoartele ei, ca și cele ale lui Bucur și Tonegaru, conțin descrieri interesante și detaliate despre viața emigranților români la Berlin. Ele prezintă condițiile de viață grele pe plan material, se referă la dezbateri interne, arată dezbinarea din interiorul „Coloniei Române”, caracterizează persoane singulare, colportează multe zvonuri, fac trimiteri la dificultățile multor emigranți de a reveni la o viață ordonată și sugerează starea de incertitudine internă și externă în care trăiau mulți emigranți.

⁵⁸ ACNSAS, fond SIE, dosar nr. 1007, vol. 2, ff. 63-66. Angajament scris de mână în: *ibidem*, vol. 1, f. 55.

⁵⁹ Ernst Meinhardt, Johann Schöpf, *1955-2005 - 50 Jahre Siebenbürger Sachsen und Banater Schwaben in Berlin*, Berlin, Temeswar, 2005, pp. 7-9.

⁶⁰ ACNSAS, fond SIE, dosar nr. 1007, vol. 1, ff. 1, 9-10, 75-78, 88-90, 96-99, 108-113, 128-129, 218; vol. 2, ff. 9, 66.

Potrivit propriilor rapoarte de agent secret, Helene Michel era pe atunci o femeie atractivă și râvnită și, fie și numai pentru aceasta, era întotdeauna bine văzută la „Colonia Română”, iar de acolo era adesea invitată la cafeneaua Kranzler pe Kurfürstendamm. În plus, aducea vești din Est. Când s-a întors din România în vara lui 1956, Drăghinescu, Eftimie și alții i-au studiat pașaportul, au privit ștampila și semnăturile și au întrebat despre modalitățile de acordare a vizei. Și, potrivit dorințelor, ea cumpăra în Berlinul de Est mult râvnita țuică românească⁶¹.

MSS și Securitatea se informau reciproc despre ceea ce știau despre „Colonia Română”, deoarece MSS recrutase ca informator, cu numele de cod „Edgar”, o rudă apropiată a soției lui Drăghinescu, care era originară din Berlinul de Est⁶².

Din documente nu reiese cum s-a născut planul ca Vergiliu Eftimie să fie răpit în Berlinul de Est. Nu s-a găsit niciun document despre el personal. În mod clar a fost vorba de un plan pentru care decizia a fost luată în scurt timp. Și aceasta deoarece abia la 27 septembrie 1956 Helene Michel a informat Securitatea, într-un raport scris de mână, despre convorbirea ei cu Vergiliu Eftimie, care a reprezentat punctul de pornire pentru ulterioara lui răpire. Eftimie i s-a adresat și a întrebat-o despre magazinele din Berlinul de Est unde se găsește țuică. Ar dori să facă chiar el cumpărăturile, ca să nu o mai împovăreze cu achizițiile dorite de el. Chiar dacă cu un an în urmă, când a fost la cumpărături în Berlinul de Est, a fost reținut și s-a temut că autoritățile din R.D.G. îl vor trimite în România. Dar totul s-a terminat din nou cu bine, dat fiind că avea asupra sa doar mărfuri în valoare de opt mărci⁶³. Evident, Helene Michel a primit misiunea de a-l întări pe Eftimie în proiectul său de a călători iarăși în Berlinul de Est. În cele din urmă, ea i-a povestit că a primit o stofă din care vrea să-și confecționeze un taior și că el ar putea să-i prezinte croitorul pe care el îl cunoaște în Berlinul de Est. Eftimie a fost de acord și așa au stabilit data de 28 noiembrie 1956 ca să meargă împreună la cumpărături în Berlinul de Est, unde Eftimie a căzut atunci în capcana pregătită⁶⁴. Din însemnările lui Eftimie reiese că el se afla de mai multă vreme în vizorul Securității. Din martie 1955, la intervale de trei luni, era vizitat la locuința sa din Berlinul de Vest de un angajat al ambasadei române care s-a prezentat drept Alexandrescu și pe care mai târziu Eftimie l-a identificat drept colaboratorul Securității Vasile Turcu. De două ori Turcu i-a adus o scrisoare la mama lui Eftimie din România și de fiecare dată îl invita la un pahar de vin și o discuție la ambasadă, în Berlinul de Est. Deja în august 1956 refuzase această invitație: „Nu o să vin niciodată, după ce Bucur Teodor, fost lector la Universitatea Humboldt a fost arestat în Berlinul de Est și trimis în România”. La care Turcu a ripostat că Bucur a plecat de bunăvoie în România ca să scape de o pedeapsă cu închisoarea în R.D.G.. Angajații ambasadei nu ar șicana pe nimeni⁶⁵.

În mai multe note ale Securității din anii 1958 și 1959 este menționat rolul pe care l-a jucat Helene Michel: „Ne-a ajutat în atragerea legionarului Eftimie”⁶⁶. Cum a

⁶¹ *Ibidem*, vol. 1, ff. 98-99, 103-105, 113, 128-129.

⁶² *Ibidem*, vol. 1, ff. 161-162. BStU, MfS, AIM 4902/60 (Dosarul referitor la I.M. „Edgar”).

⁶³ ACNSAS, fond SIE, dosar nr. 1007, vol. 1, ff. 113, 128-129.

⁶⁴ Consemnare retrospectivă a lui Vergiliu Eftimie (ca în nota 18).

⁶⁵ ACNSAS, fond SIE, dosar nr. 1007, vol. 1, ff. 113, 128-129.

⁶⁶ *Ibidem*, ff. 218, 246; vol. 2, f. 66; răpirea s-a desfășurat sub numele de cod „Werg”.

pregătit și realizat Securitatea răpirea, cum l-a interogat pe Eftimie și cum, mai târziu, l-a mai încolțit o vreme în Berlinul de Vest, toate acestea nu sunt documentate în dosarele Securității cercetate până acum, ci doar, într-o oarecare măsură, în dosarele Stasi și detaliat în însemnările lui Eftimie.

Câteva săptămâni mai târziu, centrala Securității a venit cu aprecierea că acțiunea de răpire trebuie considerată „greșită”. De aceea, la 21 decembrie 1956, adjunctul șefului spionajului extern, Nicolae Doicaru, a comunicat telegrafic rezidenței din Berlinul de Est să întrerupă imediat legăturile cu Helene Michel și Vergiliu Eftimie și să arhiveze dosarul „Gerda”⁶⁷. În scris, în „Hotărâre de închiderea dosarul individual și predarea lui în păstrare la arhivă” din 24 decembrie 1956 și în notele ulterioare i se certifică agentei Helene Michel că „muncește cu bună voință pentru noi”, dar posibilitățile ei pentru serviciile secrete sunt „redușe”. În afară de aceasta, ea a început să-și utilizeze contactele cu Securitatea pentru interese materiale proprii. Ea constituie un balast⁶⁸. E posibil că Securitatea s-a separat de „Gerda” și pentru a o proteja după acțiunea „eșuată” împotriva lui Eftimie. În diverse note sunt subliniate însă doar informațiile furnizate de ea și posibilitățile ei ca fiind extrem de slabe.

Rezidența din Berlinul de Est a ignorat totuși indicațiile de la București și a folosit-o și în continuare pe Helene Michel ca sursă. Grupul operativ al Securității a considerat importante mai ales bunele ei relații cu Gheorghe Drăghinescu, președintele „Coloniei Române”, și astfel „Gerda” a furnizat și după 1956 rapoarte despre emigranții români din Berlinul de Vest. În 1956-57 și MSS a recrutat cel puțin patru colaboratori neoficiali în „Colonia Română”⁶⁹. Când Drăghinescu se mută la München în vara lui 1957, Helene Michel păstrează legătura cu el. În ansamblu, Direcția de spionaj extern din București rămâne însă nemulțumită: „Gerda”, se apreciază retrospectiv într-o notă din iunie 1958, nu a furnizat în ultima vreme nicio informație importantă din colonia română sau din asociațiile germanilor originari din România aflate la Berlin și nu a dezvăluit nicio activitate ilegală a acestor grupuri. Posibilitatea ca aceste grupuri să nici nu fi întreprins vreă activitate ilegală nu a fost luată în considerație⁷⁰. Deoarece „Gerda”, ca informatoare, nu a putut să realizeze rezultatele dorite, Securitatea a decis să o utilizeze ca momeală la acțiunile de răpire: „Ținându-se cont de faptul că «Gerda» nu are posibilități informative, s-a hotărât folosirea acesteia pe linia atragerii unor elemente ce fac obiectul muncii noastre, în scopul ca organele noastre să poată acționa asupra lor”⁷¹.

7. Viena, ianuarie 1958: „Gerda” și răpirea lui Traian Puui

La cumpăna anilor 1957-58 Helene Michel își vizitează familia din România. Nicolae Doicaru consimțise în mod expres ca ea să primească viza de intrare și să i se

⁶⁷ *Ibidem*, ff. 242-243.

⁶⁸ *Ibidem*, ff. 143, 218.

⁶⁹ În afară de „Edgar”, menționat mai sus (nota 62), aceștia au fost colaboratorii neoficiali „Gogu” (BStU, MfS, AIM 1519/58), „Viktor” (BStU, MfS, AIM 2596/60) și „Peter” (BStU, MfS, AIM 512/63).

⁷⁰ ACNSAS, fond SIE, dosar nr. 1007, vol. 1, f. 246.

⁷¹ *Ibidem*, vol. 1, f. 246.

permită să aducă cadouri pentru alte două familii⁷². În ianuarie 1958 ea revine la Berlin, călătorind prin Ungaria și Austria. La Viena se oprește pentru câteva zile, după cum dovedește mai târziu și pașaportul ei. Pentru că în timpul șederii în România ea nu s-a limitat la vizitarea familiei, ci a și primit de la Securitate o nouă misiune pe care trebuia să o îndeplinească în capitala austriacă.

De această dată, victima era unul dintre cei mai proeminenți legionari, Traian Puiu. În ianuarie 1941, Puiu luase parte la rebeliunea legionarilor împotriva dictatorului militar Ion Antonescu și, după înfrângerea acesteia, s-a refugiat în Germania. După ce, la 23 august 1944, România a rupt alianța cu Germania și Ion Antonescu a fost înlăturat, național-socialiștii din Viena au alcătuit un guvern în exil, condus de liderul legionarilor, Horia Sima. Traian Puiu, la Viena, a susținut acest guvern. După război, a devenit secretar general al Mișcării Legionare și în cele din urmă s-a stabilit pe termen lung la Viena⁷³. Acolo și-a câștigat existența ca agent imobiliar.

Când Helene Michel a sosit la Viena în ianuarie 1958, s-a instalat într-o locuință, imediat după aceea a luat legătura cu Puiu și i-a spus că e în căutarea unei noi locuințe. Ea i-a propus să vină acasă la ea ca să discute detaliile. Când Puiu a sosit la ea, acolo îl așteptau mai mulți colaboratori ai Securității. Aceștia l-au imobilizat, i-au dat un somnifer și l-au dus în România, unde un tribunal l-a condamnat la muncă silnică pe viață. În 1964 a fost eliberat din închisoare în urma unei vaste amnistii. Imediat după această acțiune din ianuarie 1958, Helene Michel și-a lichidat locuința vieneză și s-a întors în Berlinul de Vest⁷⁴. După cum reiese din documente, pentru această acțiune Securitatea i-a acordat suma de 4.000 de mărci vestice (care reprezenta atunci zece salarii lunare medii) și a considerat că ea a dat dovadă de „cinste, atașament și curaj”⁷⁵.

8. München - Berlin, august 1958: „Gerda” și răpirea lui Oliviu Beldeanu

Curând după aceea atenția Securității s-a îndreptat asupra emigrantului român Oliviu Beldeanu. Acesta nu avea nimic de-a face cu legionarii, dar în februarie 1955, împreună cu alți patru emigranți, luase cu asalt legația română din Berna pentru a protesta împotriva regimului comunist. În timpul atacului au împușcat un angajat al legației. Un tribunal elvețian l-a condamnat pe Beldeanu la închisoare. După eliberare, s-a stabilit la München. Planul Securității era să îl răpească acolo și să-l ducă în România.

Între timp, Helene Michel era dirijată direct de centrala Securității din București, de unde colonelul Aurel Moiş ținea legătura cu ea. Între martie și iulie 1958 ei s-au întâlnit de patru ori, iar „Gerdei” i-a fost distribuit un nou rol. Misiunea ei consta în „atragerea lui Oliviu Beldeanu [și a] celorlalți membri din banda teroristului Beldeanu”⁷⁶. Pe atunci, ea l-a convins pe fratele ei Alfred Bohlinth – care se înrolase

⁷² *Ibidem*, vol. 1, f. 206.

⁷³ Cicerone Ionițoiu, *Victimele terorii comuniste. Arestați, torturați, întemnițați, uciși*. Dicționar, vol. 8: Dicționar P-Q, București, Editura Mașina de scris, 2006, pp. 480-481. Pe internet la: http://www.procesulcomunismului.com/marturii/fonduri/ioanitoiu/dictionar_pq/docs/dictionar_p_475-491.pdf (situație la 1.12.2010).

⁷⁴ Olaru, Herbstritt, *Stasi și Securitatea*, pp. 47-49.

⁷⁵ ACNSAS, fond SIE, dosar nr. 1007, vol. 2, f. 67.

⁷⁶ *Ibidem*, vol. 1, ff. 234-241, 244-246, 249-250.

deja în 1941 în Waffen-SS⁷⁷, iar în 1956 emigrase din Austria în Suedia – să se stabilească la München. În cel mai scurt timp, ea l-a pus în legătură cu Securitatea, care l-a recrutat în mai 1958 cu numele de cod „Gerhard” sau „Gherhard”. În acel moment, Securitatea știa că Alfred Bohlinth fusese încadrat la Sicherheitsdienst (SD), serviciu subordonat lui Heinrich Himmler, Reichsführer-SS. SD, serviciul de informații al Germaniei, a funcționat după 1933 ca poliție politică, atât pe teritoriul Germaniei, cât și în țările ocupate. În 1943 Bohlinth a lucrat ca paznic la biroul lui Ernst Kaltenbrunner, șeful SD, iar mai târziu la Gestapo în Berlin. În 1944 a fost transferat în Italia, la „postul de comandă Vest” („Grenzbefehlsstelle West”). Conform propriilor declarații, acolo a lucrat în fișiere în care erau înregistrați și luptători italieni din rezistență⁷⁸. Cu toate acestea, în mai 1958, în „Raport asupra recrutării lui «Gherhard»”, maiorul de Securitate Vasile Turcu l-a evaluat pe Bohlinth drept „un element cinstit și sincer față de noi, relatând în mod deschis”⁷⁹. Acest raport lasă chiar impresia că Securitatea considera mai degrabă drept avantajoase cunoștințele lui Bohlinth privind spionajul și serviciile secrete național-socialiste. În ce privește motivarea lui Bohlinth, Turcu mai notează că e „pe cale de convingere” să fie recrutat de Securitate.

După ce „Gerhard” s-a mutat la München în primăvara lui 1958, „Gerda” l-a sprijinit să deschidă acolo o cantină și o măcelărie. Și „Gerda” și-a dat concursul în noua întreprindere a fratelui ei. Securitatea l-a sprijinit la început cu 2.000 de dolari americani. Ioan Chirilă, unul din cei cinci emigranți ai grupului Beldeanu, a găsit o slujbă la cantina lui „Gerhard”⁸⁰. Prin „Gerda” și „Gerhard”, se scrie mai târziu într-un raport, „centrala a fost în măsură să cunoască o parte din activitatea dușmănoasă a acestui grup, putându-se organiza acțiunea de arestare a lui Oliviu Beledeanu”⁸¹. Chiar dacă „Gerda” nu a cunoscut detaliile operațiunii pe care Securitatea urma să o realizeze, ei i-a revenit totuși un rol important la ea⁸².

În cele din urmă, la 31 august 1958, Oliviu Beldeanu a fost ademenit să vină în Berlinul de Vest, pentru a primi o slujbă bine plătită. Chiar în aceeași zi agentul „George” l-a dus cu mașina dincolo de granița dintre sectoare, în Berlinul de Est. În cazul lui „George” este vorba de un grec originar din România și stabilit în Berlinul

⁷⁷ În timpul celui de-al Doilea Război Mondial, majoritatea germanilor din România au luptat mai întâi în armata română, dar din 1943 în Waffen-SS. Numai puțini germani originari din România au fost în Waffen-SS încă înainte de 1943; vezi Johann Böhm, *Die Gleichschaltung der Deutschen Volksgruppe in Rumänien und das ‚Dritte Reich‘ 1941-1944*, Frankfurt am Main, Peter Lang Verlag, 2003, pp. 279-340; Paul Milata, *Zwischen Hitler, Stalin und Antonescu. Rumäniendeutsche in der Waffen-SS*. 2., durchgesehene Auflage, Köln u.a., 2009.

⁷⁸ Informațiile biografice urmăresc o biografie a lui Bohlinth scrisă de mână în limba germană (cel mai probabil o autobiografie), nedatată, din dosarul său de Securitate, cca aprilie 1958, în: ACNSAS, fond SIE, dosar nr. 1871, vol. 1, ff. 2-3; traducerea în limba română din 18.4.1958 în: *ibidem*, ff. 4-5.

⁷⁹ *Ibidem*, ff. 6-11.

⁸⁰ ACNSAS, fond SIE, dosar nr. 1007, vol. 2, ff. 64, 68.

⁸¹ *Ibidem*, f. 68. În dosarul „Gerda”, pentru perioada primăverii și verii 1958, există mai multe rapoarte despre Beldeanu, detalii ale răpirii și redarea unei conversații cu Beldeanu: ACNSAS, fond SIE, dosar nr. 1007, vol. 1, ff. 234-241, 249-250, 253-264, 275-280.

⁸² *Ibidem*, f. 255.

occidental, cu numele de Gheorghe Kehaioglu, care locuia în Berlinul de Vest și lucra pentru Securitate în calitate de colaborator neoficial⁸³. În Berlinul de Est, chiar în spatele graniței dintre sectoare, îl așteptau deja la pândă colaboratorii MSS, care primiseră informații pertinente de la grupul operativ al Securității. După un scurt schimb de focuri, l-au reținut pe Beldeanu și l-au predat Securității. În noiembrie 1959 Tribunalul Militar al Regiunii a II-a Militare l-a condamnat la moarte, iar la 18 februarie 1960 a fost executat la închisoarea Jilava⁸⁴.

Între timp, „Gerda” s-a aflat din nou la Berlin, unde, la 10 septembrie 1958, s-a întâlnit cu Nicolae Doicaru: „S-a prezentat la întâlnire tov. colonel Doicaru Nicolae, care a instruit-o asupra felului cum să-și continue mai departe activitatea în vederea îndeplinirii sarcinilor ce le are. Cu această ocazie «Gerda» a dat un raport informativ asupra stării de spirit în rândul fugarilor din München cu ocazia arestării lui Beldeanu precum și a măsurilor ce le întreprind pentru căutarea acestuia”⁸⁵.

La sfârșitul lui septembrie 1958, „Gerda” a fost chemată la raport în România. Drept pretext, Securitatea a întocmit o telegramă din care reieșea că mama ei din Transilvania era grav bolnavă.

9. „Gerda” în ghearele contraspionajului american

În anii ‘50, în Berlinul de Vest au avut loc numeroase răpiri de persoane executate de serviciile secrete comuniste. Numărul răpirilor, în fază de tentativă sau îndeplinite, este estimat la șase-șapte sute, dintre care aproximativ jumătate din tentative au avut succes. Multe dintre victimele răpirilor au fost condamnate în Est la pedepse cu închisoarea, câteva au primit pedeapsa cu moartea și au fost executate⁸⁶. De aceea, încă în septembrie 1949, autoritățile municipale („Magistrat”) și consiliul municipal („Stadtverordnetenversammlung”) din Berlinul de Vest au adoptat o lege potrivit căreia răpirea de persoane din Berlinul de Vest era pasibilă de pedeapsă. Doi ani mai târziu, camera deputaților („Abgeordnetenhaus”) din Berlinul de Vest a înăsprit această lege. Persoana care furniza unui serviciu secret estic informații despre un om pricinuind astfel răpirea acestuia era pasibilă cu o pedeapsă de până la zece ani de închisoare⁸⁷. Nici pe departe nu era cunoscută fiecare răpire. Dar cea a lui Oliviu Beldeanu a ajuns pe

⁸³ Olaru, *Cei cinci care au speriat Estul*, p. 109.

⁸⁴ Olaru, Herbstritt, *Stasi și Securitatea*, pp. 49-54. În detaliu, precum și cu referire la „Gerda” și „Gherhard” [!], vezi Olaru, *Cei cinci care au speriat Estul*, pp. 108-111, 114, 130-131, 146, 257, 266-267.

⁸⁵ ACNSAS, fond SIE, dosar nr. 1007, vol. 1, f. 255.

⁸⁶ Karl Wilhelm Fricke, Gerhard Ehler, *Entführungsaktionen der DDR-Staatsicherheit und die Folgen für die Betroffenen*, în: Materialien der Enquete-Kommission „Überwindung der Folgen der SED-Diktatur im Prozess der deutschen Einheit” (13. Wahlperiode des Deutschen Bundestages) edit. Deutscher Bundestag, Baden-Baden, 1999, vol. VIII/2, pp. 1169-1208, mai ales, 1180-1181.

⁸⁷ Legea privitoare la răpirea de persoane în sectoarele vestice ale Berlinului, în: *Verordnungsblatt für Groß-Berlin*, 5. Jahrgang, Teil I, nr. 62 vom 20.9.1949, p. 331. Legea pentru protejarea libertății personale, în: *Gesetz- und Verordnungsblatt für Berlin*, 7. Jahrgang, nr. 33 vom 26.6.1951, pp. 1-2. Îi mulțumesc colegului Roland Wiedmann, care mi-a indicat aceste legi.

prima pagină în presa vestică⁸⁸. Și CIC („Counter Intelligence Corps”), serviciul american de contraspionaj s-a ocupat cu cazul Beldeanu. În vreme ce Helene Michel se afla în România în toamna lui 1958, la CIC bănuielile s-au concentrat împotriva ei. După cum a presupus mai târziu Securitatea, un redactor din Bavaria la „Stindardul”, publicație a exilului românesc, atrăsese atenția americanilor asupra acestei piste. În cele din urmă, americanii au trecut la atac și, după întoarcerea doamnei Michel în Berlinul de Vest la 25 octombrie 1958, au supus-o unui interogatoriu de zece ore. Ce-i drept, ea a negat că lucrează pentru serviciile secrete române, dar contactele ei la ambasada română erau suficient de cunoscute. Americanii au confruntat-o între altele cu cazurile de răpire Eftimie și Beldeanu. Deoarece nu cunoștea planurile exacte de răpire, nu a putut să le spună multe americanilor. Ea a motivat frecvențele ei călătorii în România, care erau neobișnuite pentru emigranți, printr-o legendă asupra căreia se pusese de acord cu Securitatea: are o legătură intimă cu Ion Dumbravă, consulul român de atunci, și de aceea el i-a acordat tot sprijinul.

Americanii nu s-au lăsat impresionați și au amenințat-o că va fi arestată imediat. În același timp, i-au oferit un târg: ea să îi ajute să îl ademenească pe Ion Dumbravă în Berlinul de Vest. Pentru aceasta, renunțau să o rețină imediat.

„Gerda” a acceptat, dar chiar în ziua următoare a relatat întâmplarea camarazilor români. Aceștia au hotărât ca ea să intre în joc. O zi mai târziu, ea a vorbit din nou cu colaboratorul serviciului secret american din Berlinul de Vest, cu care s-a întâlnit de mai multe ori și în săptămânile ulterioare. La 29 octombrie 1958, într-un raport de 17 pagini, ea a descris Securității toate detaliile chestionărilor la care au supus-o americanii⁸⁹.

Colaboratorul CIC a rămas neîncrezător față de Helene Michel și i-a cerut din nou să facă dovada loialității față de CIC. A insistat mai ales să îi vadă pașaportul, pentru a-i putea reconstitui călătoriile. Helene Michel a ezitat, iar centrala a fost cuprinsă de neliniște. Deoarece în pașaportul ei era trecută și intrarea în Austria, venind din România și Ungaria. Și anume tocmai în perioada când Traian Puiu a fost răpit de Securitate în Austria.

Așadar, acum era vorba de ștergerea urmelor. Securitatea a încercat să falsifice un pașaport pentru Helene Michel, care să nu mai conțină compromițătoarea ștampilă austriacă. Dar falsificatorii de pașapoarte ai Securității au eșuat, deoarece în acea vreme nu dispuneau de hârtia utilizată pentru pașapoartele vest-germane. Potrivit documentelor Securității, această problemă a fost remarcată abia după ce pașaportul falsificat fusese confecționat⁹⁰. Între timp, americanii își intensificau presiunile ca să vadă pașaportul lui Helene Michel.

⁸⁸ O privire de ansamblu asupra știrilor din presă referitoare la răpirea lui Beldeanu, în: Stejărel Olaru, *op. cit.*, pp. 259-264. Vezi și știrile publicate la 2.9.1958 în ziarele vest-berlineze „BZ”: „Feuergescheit in Ostberlin. Roter Geheimdienst verhaftet Exil-Rumänen” și „Kurier”: „Verhaftung nach Schusswechsel”, care se găsesc la BStU, MfS, AP 5638/70, f. 44.

⁸⁹ ACNSAS, fond SIE, dosar nr. 1007, vol. 1, ff. 302-310, 314-316, 354-360; vol. 2, ff. 69-74.

⁹⁰ *Ibidem*, vol. 2, f. 69.

Pentru a dezamorsa situația, pe la sfârșitul lui ianuarie 1959, centrala a convocat-o pe Helene Michel în România. A servit ca pretext reală îmbolnăvire a mamei ei din Transilvania. Familia a urmat-o curând după aceea.

În cadrul centralei au fost elaborate două variante privind posibilitatea de reacție la situația creată:

Varianta 1 prevedea ca „Gerda” să se întoarcă împreună cu familia ei în Berlinul de Vest. Acolo să îi relateze colaboratorului de la CIC că în România li s-au furat pașapoartele. Și că eforturile ei de a-l contacta pe Ion Dumbravă au dat greș. Această din urmă afirmație era chiar plauzibilă, deoarece în aceea perioadă Dumbravă se afla la Cairo, ceea ce americanii știau.

Varianta 2 puna în prim-plan siguranța agentei. Potrivit acesteia, Helene Michel trebuia să fie scoasă din Vest și, cu ajutorul MSS, să se stabilească în R.D.G. Din perspectiva Securității, această fază implica mai multe riscuri: Agentă era pierdută pentru activitatea în favoarea serviciilor secrete; bănuielile față de ea se vor intensifica și, în consecință, și fratele ei din München va fi expus unor suspiciuni sporite. Și nu ar fi exclus ca, la un moment dat, ea să revină fără acordul Securității în R.F.G. unde locuiau mai mulți membri ai familiei ei⁹¹.

În februarie 1959, în vreme ce Helene Michel se afla în România, în Germania de Vest au devenit tot mai puternice zvonurile că ea și fratele ei sunt agenți, declanșate, nu în ultimul rând, de nivelul de trai, inexplicabil de ridicat. Astfel că Helene Michel a rămas în continuare în România, până când, în aprilie 1959, ministrul Afacerilor Interne Alexandru Drăghici personal a decis să se pună în aplicare a doua variantă⁹².

Așadar, MSS a intervenit în plan și, în primăvara lui 1959, s-a străduit să stabilească discret familia în Leipzig, s-a îngrijit de locuință și loc de muncă și a pus la punct formalitățile necesare la autorități⁹³.

După cum a constatat șeful spionajului românesc, general-maior Mihai Gavriluc, într-un ordin referitor la o misiune a serviciilor secrete, după doar câteva săptămâni, americanii erau deja informați că Helene Michel se află în R.D.G.⁹⁴. Dar o problemă încă și mai mare a constituit-o stilul ei de viață din Leipzig, care s-a dovedit a nu fi câtuși de puțin discret. De aceea, MSS a cerut Securității în mod repetat să o retragă pe „Gerda” din Leipzig. Însă a durat încă un an până când, în februarie 1962, ministrul Alexandru Drăghici a fost de acord cu propunerea ca familia să se stabilească în România și abia câteva luni mai târziu ea a ajuns la destinație, în Brașov⁹⁵.

În Berlinul de Vest cazul „Gerda” a rămas actual. În ianuarie 1962, soțul ei, care se afla ocazional în Berlinul de Vest și în Germania occidentală, a fost somat să se prezinte la poliție, unde a fost chestionat amănunțit în legătură cu suspiciunea de spionaj împotriva soției sale. Între altele, s-a vorbit din nou de cazul Eftimie⁹⁶.

⁹¹ *Ibidem*, f. 74.

⁹² *Ibidem*, ff. 63, 70, 74.

⁹³ *Ibidem*, ff. 116, 161, 168.

⁹⁴ *Ibidem*, f. 155.

⁹⁵ *Ibidem*, ff. 276-278. 365-366, 412.

⁹⁶ *Ibidem*, ff. 371-379.

În cele din urmă, familia Michel s-a destrămat, se pare din cauza implicării serviciilor secrete. În vreme ce familia ei a revenit la Berlin la mijlocul anilor șaiszeci, „Gerda” a rămas în România, s-a căsătorit din nou la mijlocul anilor șaptezeci, a lucrat în hoteluri din Brașov sau din împrejurimi și a slujit ca informatoare Securității din Brașov (Inspectoratul Județean Brașov – Securitate). În 1972 a călătorit din nou pentru prima oară în Vest. Folosindu-se de numele ei de fată, și-a vizitat nestingherită rudele apropiate din Berlinul de Vest⁹⁷.

Din documente nu se poate descifra cu absolută certitudine ce a gândit ea despre munca ei pentru serviciile secrete din anii ‘50 și ce a motivat-o. Există o singură însemnare personală, de la mijlocul anilor șaiszeci, în care ea scrie: „în timpul vieții, am trăit numai pentru alții și m-am jertfit ...”⁹⁸. Cu siguranță, în această frază avem de-a face cu o justificare marcată de cinism și refulare. Oricum, pentru activitățile sale periculoase, numai în perioada 1956-1958 ea a primit în total peste 10.000 de mărci vestice, plus circa 200 de mărci estice, 530 de șilingi austrieci și aproape 10.000 de lei. Cu aceste sume erau acoperite și cheltuielile ei⁹⁹. În perioada aceea, o persoană în câmpul muncii din R.F.G. câștiga circa 420 de mărci brut pe lună. Așadar, „Gerda” a fost plătită de Securitate aproape ca un angajat cu normă plină. Ofițerul de Securitate, care a analizat dosarul „Gerda” la 24 decembrie 1956, arătase încă atunci care era motivația ei. În ultima vreme, „Gerda” a încercat tot mai mult să exploateze de legăturile cu Securitatea „pentru propriile ei interese materiale”¹⁰⁰.

10. Amintiri imprecise: Ion Mihai Pacepa

Dosarul „Gerda” întocmit de serviciul secret român extern cuprinde trei volume, cu un total de 885 de file și e prezentat în formă de microfise. Cel puțin în două locuri apare numele lui Mihai Pacepa. Într-o notă a Direcției de spionaj extern a Securității (Direcția I-a, „133”) din 15.11.1962 se informează despre o înștiințare a MSS despre când va ajunge în România vagonul pentru mutarea „Gerdei”. Alăturat, e notat: „Rezoluția tov. maior Pacepa Mihai: tov. Bodor și Sporîș, clarificați problema. Puteți folosi în acest scop și pe cpt. Scornea Cristian”¹⁰¹. Jumătate de an mai târziu, aceeași direcție întocmește un „Raport [care] privește pe «Gerda»”, în care sunt discutate chestiuni personale ale „Gerda”. Cu „de acord” semnează Doicaru Nicolae și „locuitor șef direcție, Maior Pacepa Mihai”¹⁰².

În iulie 1978, Ion Mihai Pacepa, general locotenent și adjunct al șefului Departamentului de Informații Externe (DIE), cere azil politic în Vest, ducând cu el un enorm bagaj de cunoștințe despre putere. Cunoștea numeroase operațiuni ale serviciilor secrete și, în afară de aceasta, se numărase printre intimitii cuplului de dictatori

⁹⁷ ACNSAS, fond Rețea, dosar nr. 292 579, vol. 1, ff. 10-11, 13, 15-17, 36-38, 42, 118, 121, 145, 166-167, 186-187.

⁹⁸ *Ibidem*, vol. 1, f. 46.

⁹⁹ ACNSAS, fond SIE, dosar nr. 1007, vol. 2, f. 9.

¹⁰⁰ *Ibidem*, vol. 1, f. 143.

¹⁰¹ *Ibidem*, vol. 2, f. 413.

¹⁰² *Ibidem*, vol. 3, ff. 1-2.

Ceaușescu. Cartea sa de dezvoltare *Red Horizons*¹⁰³, apărută în 1987, (publicată în limba română în 1988 cu titlul *Orizonturi Roșii*) a fost primită cu mult interes și a fost citită în fragmente la radio „Europa liberă”, fiind astfel cunoscută în România. O nouă ediție a ei a fost publicată în primăvara lui 2010 la editura bucureșteană Humanitas. După revoluția din 1989, Pacea a scris în limba română, în 1993, cartea *Moștenirea Kremlinului*, iar în 1999 lucrarea în trei volume intitulată *Cartea Neagră a Securității*. El își amintește și în interviuri despre anumite acțiuni ale Securității sau ale conducerii de partid și de stat românești îndreptate împotriva lumii occidentale.

La 29 martie 2009 „The Sunday Times” din Londra a publicat un articol amplu, pe care mai multe publicații românești l-au preluat prescurtat¹⁰⁴. Acolo se descrie cum serviciile secrete comuniste trimeteau în Vest agenți de sex feminin și masculin cu misiunea de a ademeni sexual anumite persoane, pentru ca astfel să le implice în acțiunile serviciilor secrete sau să le pregătească răpirea în Est. Acest fapt este destul de cunoscut de mai multă vreme. Ca martor proeminent al epocii este citat Ion Mihai Pacepa care, potrivit „The Sunday Times”, amintește și de o agentă „Gerda”. Prin urmare, în cazul ei era vorba de o membră a minorității germane născută în România, care, deși a fost agentă Stasi, a fost folosită și de Securitate (DIE). Probabil că Pacepa se referă la aceeași „Gerda” care a luat parte la răpirile lui Eftimie, Puiu și Beldeanu. Invocându-l pe Pacepa, „The Sunday Times” descrie în stil boulevardier cum acesta s-a întâlnit în R.D.G., în septembrie 1959, cu „Gerda” și cu șeful spionajului extern al MSS, Markus Wolf. „Gerda” trebuia să primească misiunea să se împrietenească cu Gheorghe Mandache, agent DIE care dezertase în R.F.G., să îl seducă și să facă astfel posibilă răpirea lui în Est. Acțiunea a eșuat însă, deoarece Mandache își iubea atât de mult prietena, încât nu a fost receptiv la farmecele „Gerdei”.

E extrem de improbabil că această întâlnire a avut loc în septembrie 1959. Căci ministrul Alexandru Drăghici hotărâse încă în aprilie 1959 ca „Gerdei” să nu i se mai permită să se întoarcă în Vest și documentele Securității cercetate până acum arată că decizia lui Drăghici a fost pusă în practică. Dacă o asemenea întâlnire a avut loc, trebuie să se fi petrecut cu cel puțin un an mai devreme. E imaginabil ca Pacepa să se înșele numai în ce privește datarea, ceea ce n-ar fi atât de neobișnuit la ‘50 de ani după evenimente. Dar afirmația lui că „Gerda” ar fi fost agentă a MSS este pur și simplu inexactă. Dubios e și faptul că o menționează pe „Gerda” în legătură cu o tentativă de răpire eșuată, dar nu se referă la participarea ei la acțiunile împotriva lui Eftimie, Puiu și Beldeanu.

¹⁰³ Ion Mihai Pacepa, *Red Horizons. Chronicles of a communist spy chief*, Washington D.C., Regnery Gateway, 1987. Idem: *Orizonturi Roșii. Memoriile unui șef al spionajului comunist* (traducere din engleză de Radu G. Toader), New York, Editura Ziarului „Universul”, 1988. Noua ediție în limba română cu titlul *Orizonturi Roșii. Crimele, corupția și moștenirea Ceaușeștilor* (traducere de Horia Gănescu și Aurel Ștefănescu. Revăzută, actualizată și completată de Ion Mihai Pacepa. Postfață de Lucia Hossu Longin), București, Humanitas, 2010.

¹⁰⁴ „The Sunday Times”, March 29, 2009: The years of loving dangerously. Pe internet la: <http://www.timesonline.co.uk/tol/news/world/europe/article5981779.ece> (situație la 1.12. 2010). „Cotidianul”, 29 martie 2009: Pacepa: DIE excela în folosirea sexului în spionaj. Pe internet la: www.cotidianul.ro/pacepa_die_excelsa_in_folosirea_sexului_in_spionaj-78400.html (situație la 1.12. 2010).

E posibil și ca Pacea să facă o legătură între „Gerda” și un alt incident asemănător și să-și amintească eronat succesiunea anumitor întâmplări. Cine îi citește critic cărțile este frapat că la el confuziile și erorile apar mai frecvent. La întrebarea de ce e așa, nu se poate da aici un răspuns. Următoarele exemple sunt menite să dea un impuls pentru ca amintirile lui Pacea, ca și amintirile altor colaboratori ai serviciilor secrete, să fie verificate cu ajutorul altor surse¹⁰⁵. Numai așa se poate combate plâsmuirea de legende, care duce cu ușurință la o imagine deformată a istoriei și la o greșită cultură a amintirii.

În cartea sa *Orizonturi Roșii*, Ion Mihai Pacea însuși se mândrește cu memoria sa excelentă și o explică prin aceea că, pe când era copil, tatăl lui îl puna să învețe pe de rost în fiecare zi câte o pagină din cartea de telefon. Nicolae Ceaușescu, căruia îi atribuie de asemenea „o memorie de elefant”, s-ar fi bizuit tot mai mult pe capacitatea de memorare a lui Pacea¹⁰⁶. Câteva pagini mai târziu, cititorul află care a fost semnificația operațiunii „Orizont”: La 22 februarie 1972 Ceaușescu personal a preluat organizarea DIE și a anunțat operațiunea „Orizont”, care avea ca scop manipularea sistematică a Vestului: România trebuia prezentată în Vest ca o țară care se distanțează de Moscova, pentru ca prin aceasta să se obțină avantaje politice și economice cât mai mari¹⁰⁷. Din nou câteva pagini mai departe, Pacea redă o convorbire între Yasser Arafat și Nicolae Ceaușescu, care poate fi datată aproximativ la începutul lui 1978. Ceaușescu s-a lăudat cu succesele operațiunii sale „Orizont” începând cu 1972. Deși România a rămas aceeași țară comunistă, pe el îl iubește acum Vestul: „Doi președinți americani au venit în România de când am început operațiunea «Orizont». Nici unul nu a venit aici înainte”¹⁰⁸.

Dar, după cum se știe, președintele S.U.A. Richard Nixon a vizitat România încă în 2 și 3 august 1969. În a doua jumătate a anilor șaptezeci, probabil că și Ceaușescu, Arafat și Pacea își puteau încă aduce aminte. Atunci ce semnificație are fraza lui Ceaușescu citată mai sus? Aici, unde e vorba de o mărturie centrală a cărții sale, Pacea îl citează pe Ceaușescu cu o afirmație faptică vădit eronată. Dar în loc să indice contradicția, Pacea introduce în cartea lui acest dialog dintre Arafat și Ceaușescu fără să-l examineze.

În ce privește situația din Germania, nu numai amintirile lui Pacea despre „Gerda” sunt îndoielnice. În volumul doi al lucrării sale „Cartea Neagră a Securității” el descrie cum, ca rezident, a condus reprezentanța comercială română din Frankfurt pe Main ca bază de spionaj din mai 1957 și până la începutul lui 1959¹⁰⁹. În această perioadă, între alții, au fost deconspirați și condamnați în R.F.G. la pedepse cu închisoarea ofițerii de Securitate Ștefan Ciuciulin și Constantin Horobeț. Pacea își amintește că, la puțin timp după condamnare, lui Ciuciulin și Horobeț li s-a permis să

¹⁰⁵ Vezi și Ioan Scurtu, *Un falsificator al istoriei: Ion Mihai Pacea*, în: *Istorie și civilizație*, anul 1, nr. 2, noiembrie 2009, pp. 4-10.

¹⁰⁶ Pacea, *Orizonturi Roșii* (2010), p. 78.

¹⁰⁷ *Ibidem*, pp. 80-81.

¹⁰⁸ *Ibidem*, p. 94.

¹⁰⁹ Ion Mihai Pacea, *Cartea Neagră a Securității*, București, Editura Omega, 1999, vol. 2, pp. 38-54.

plece în România, ceea ce e cu totul posibil, și că acolo au fost pedepsiți pentru trădare de țară, deoarece era posibil să fi făcut mărturisiri în fața autorităților vest-germane și deci, din perspectivă românească să fi divulgat secrete de stat. Sentința împotriva lui Horobeț lasă impresia că el a făcut doar declarații foarte rezervate. Dar nu e neapărat necesar ca sentința să comunice integral ceea ce a declarat un agent¹¹⁰. Iar din perspectiva Securității se poate să fi fost deja prea mult faptul că Horobeț nu a refuzat cu totul să facă vreo declarație. Dar când Pacea susține că cei doi agenți au fost eliberați în schimbul episcopului romano-catolic al diecezei Timișoara, Augustin Pacha, aflat în acel moment în arest, și al altor șase deținuți, aceasta e fals, deoarece Pacha deja nu mai trăia de multă vreme. Pacha a fost unul dintre personajele principale într-un proces public stalinist înscenat împotriva „spionilor Vaticanului” și, la 17 septembrie 1951, a fost condamnat la București la optsprezece ani de carceră, pe baza unor acuzații inconsistente. În mai 1954, fiind grav bolnav, a fost eliberat din închisoarea din Sighet, din nordul României, și a putut să se întoarcă la Timișoara, unde a murit la 4 noiembrie 1954¹¹¹. E posibil ca Pacea să confunde procesul lui Pacha cu un alt demers de același tip. Astfel, la 10 ianuarie 1952, Josef Nischbach, membru al capitolului canonic din Timișoara, a fost condamnat la douăzeci de ani de închisoare pentru, cum s-a pretins, spionaj, activitate profascistă și relații cu puteri străine, dar la 31 mai 1959 a plecat cu avionul spre Berlinul de Est, împreună cu alți patru deținuți, și în cele din urmă a fost transferat în Berlinul de Vest¹¹².

În volumul întâi al lucrării „Cartea Neagră a Securității”, Pacea descrie presupusele dimensiuni pe care le-ar fi atins supravegherea populației est-germane de către serviciile secrete din R.D.G., dând ca exemplu MSS. Între altele, afirmă: „Ca rezultat al acestei supravegheri informative de masă, STASI a deschis dosare de urmărire individuală pentru peste șase milioane de locuitori, ceea ce reprezintă 30% din populația țării.” Și apoi adaugă ca lămurire „[...] majoritatea dosarelor de urmărire individuală conțin zeci de volume și multe mii de pagini¹¹³”. Pacea ar fi trebuit să știe din proprie experiență că o asemenea intensă supraveghere de masă nu era nicidecum posibilă cu mijloacele umane și tehnice de atunci. Într-adevăr, în R.D.G., în fișele de persoane ale Stasi au fost cuprinse în decursul a patru decenii aproape șase milioane de persoane, dintre care mult peste un milion de vest-germani sau de străini. Între aceste șase milioane se numără colaboratorii neoficiali, precum și cei urmăriți politic, dar și persoane de care MSS a fost interesat pentru scurtă vreme, fără ca ele să fi fost intens supravegheate sau urmărite. Pacea a umflat aceste șase milioane de fișe la șase milioane de dosare de urmărire voluminoase. Când Pacea scrie despre „dosare de urmărire individuală”, e clar că are în vedere documentele întocmite de Stasi conform procedurilor pentru dosar de urmărire („Operativer Vorgang”) și control operativ de

¹¹⁰ Sentința împotriva lui Horobeț e publicată în *Halbjahresschrift für südosteuropäische Geschichte, Literatur und Politik* 19(2007)2, pp. 104-112.

¹¹¹ Pacea, *Cartea Neagră*, vol. 2, p. 51. Despre procesul împotriva lui Pacha și altora, vezi: William Totok, *Episcopul, Hitler și Securitatea. Procesul stalinist împotriva „spionilor Vaticanului” din România*, Iași, Polirom, 2008.

¹¹² William Totok, *Episcopul, Hitler și Securitatea*, p. 104, nota 3.

¹¹³ Ion Mihai Pacea, *Cartea Neagră*, vol. 1, p. 26.

persoană („Operative Personenkontrolle”). La sfârșitul lui 1988, MSS a întocmit exact 2.793 de dosare de urmărire și 11.261 de controale operative de persoană, deci circa 14.000 de dosare, dintre care un document se putea referi și la mai multe persoane urmărite sau supravegheate¹¹⁴. Aceasta e foarte departe de șase milioane, chiar dacă în decursul a patruzeci de ani numărul lor reprezintă o cantitate considerabilă. Despre orașul Erfurt, fostă capitală de district din R.D.G., Pacea menționează că, din 200.000 de locuitori, „au fost identificate peste 50.000 de persoane care fuseseră recrutate și folosite de STASI”¹¹⁵. În realitate, în întregul district Erfurt, în care în 1988 locuiau circa 1,2 milioane de persoane, MSS a dispus pe atunci de circa 8.500 colaboratori neoficiali (inclusiv așa-numiții „colaboratori sociali pentru securitate”)¹¹⁶. În 1989, în întreaga Germanie de Est, din cei aproape 17 milioane de locuitori, pentru MSS activau circa 185.000 de colaboratori neoficiali¹¹⁷.

În „Orizonturi Roșii” Pacea relatează că, în februarie 1972, Nicolae Ceaușescu a decis să permită emigrarea membrilor minorităților germană și evreiască numai cu condiția ca aceștia să se fi angajat în prealabil ca în viitor, în Germania de Vest, respectiv în Israel, să lucreze pentru Securitate, în cadrul serviciilor secrete. Potrivit lui Pacea, cei mai mulți emigranți n-au mai dat niciun semn de viață, dar unii au început într-adevăr să activeze pentru serviciul secret românesc. Aceasta s-a concretizat și în rapoartele anuale ale Oficiului Federal pentru Protecția Constituției („Bundesamt für Verfassungsschutz”), serviciul vest-german de contraspionaj. În aceste rapoarte se poate citi „că după 1972 cei mai mulți agenți infiltrați în Germania de Vest fuseseră trimiși de România”¹¹⁸. După cum arată o privire în aceste rapoarte anuale, pe care Ministerul de Interne le publică în fiecare an, afirmația lui Pacea e pur și simplu falsă. O singură dată, și anume cu referire la anul 1981, este menționată într-un raport al Oficiului pentru Protecția Constituției condamnarea unui agent care a spionat pentru serviciile secrete românești. În afară de acesta, în 1969 a fost arestată o persoană, iar în 1989 alte trei, suspectate de spionaj pentru un serviciu secret românesc. La aceștia se mai adaugă cinci angajați ai ambasadei române în R.F.G., cărora li se dă numele, care au fost expulzați ca agenți deconspirați. Rapoartele Oficiului pentru Protecția Constituției nu conțin alte informații statistice privitoare la această temă. Faptul că Securitatea a recrutat ca agenți în mod preferențial emigranți de origine germană constituie un subiect abordat în mod repetat de aceste rapoarte, începând din 1972, legat de indicația că și alte servicii secrete

¹¹⁴ BStU, MfS, Abt. XII, ff. 7-8: Berichtsbogen zum Bestand und zu ausgewählten Bestandsveränderungen registrierter Vorgänge und Akten.

¹¹⁵ Pacea, *Cartea Neagră*, vol. 1, p. 28.

¹¹⁶ BStU, MfS, Abt. XII, f. 5: Berichtsbogen zum Bestand und zu ausgewählten Bestandsveränderungen registrierter Vorgänge und Akten.

¹¹⁷ Helmut Müller-Enbergs, *Inoffizielle Mitarbeiter des Ministeriums für Staatssicherheit*, vol. 3: Statistiken, Berlin, Links, 2008, p. 216.

¹¹⁸ Pacea, *Orizonturi Roșii* (2010), p. 146. (Idem, *Red Horizons*, pp. 76-77). În textul în limba română e vorba de agenți „trimiși”, în cel în limba engleză de „deconspirați”.

comuniste s-au purtat așa cu respectivele lor minorități germane, în special în Polonia, Uniunea Sovietică și Cehoslovacia¹¹⁹.

Probabil că Pacea se referă la raportul Oficiului pentru Protecția Constituției pentru anul 1974. Acolo se spune că în acel an peste 1.000 de cetățeni germani s-au căsătorit cu un partener/o parteneră pentru ca acesta/aceasta să poată emigra dintr-o țară comunistă în R.F.G.. Oficiul pentru Protecția Constituției a conchis: „În toate aceste cazuri, serviciile secrete adverse au numeroase puncte de pornire pentru a atrage pe unul dintre parteneri sau pe ambii de partea colaborării cu ele”. 400 din cei 1.000 de parteneri de căsătorie veneau din România, constituind astfel grupul cel mai numeros¹²⁰. E posibil ca Pacea să fi echivalat numărul acestor căsătorii cu numărul de agenți trimiși. Însă cu acest exemplu este indicată numai o potențială poartă de pătrundere a serviciilor secrete estice. În anii șaptezeci au sosit anual în R.F.G. circa 40.000 de emigranți de origine germană, dintre care germanii din Polonia alcătuiau grupul cel mai numeros, iar cei originari din România se situau pe locul al doilea. Pacea face o afirmație cu totul diferită și absurdă.

Inexactitățile și erorile din cărțile și interviurile lui Pacea se bazează în unele cazuri pe confuzii de înțeles și cele mai multe, luate separat, nu sunt agravante. Dar în ansamblu se formează impresia că amintirile lui Pacea nu prezintă încredere în ce privește detaliile și că prin aceasta se ajunge și la afirmații cu conținut eronat. Desigur, Pacea nu e un caz singular în acest mediu; acolo e deosebit de mare ispita ca, pe această cale, propria persoană să fie supradimensionată iar activitatea serviciilor secrete să fie prezentată mai inofensivă decât în realitate sau, alternativ, să fie exagerată, în goană după senzațional. De aceea, cu atât mai importante sunt arhivele general accesibile, cu ajutorul cărora literatura memorialistică poate fi verificată critic.

Există deci suficiente motive pentru a pune la îndoială amintirile lui Pacea despre „Gerda”. Dar acțiunile Securității și Stasi rămân înspăimântătoare și dacă sunt prezentate serios. Între timp, incidentele prezentate se situează cu peste jumătate de secol în urmă. Ele au avut însă consecințe dincolo de anii ‘50, arătând unei întregi generații de emigranți la ce măsuri pot recurge serviciile secrete comuniste chiar și în Vest. Ele au răspândit teama, care a avut asupra multor persoane un efect paralizant sau le-a făcut să devină cel puțin circumspecte. Chiar și treizeci de ani mai târziu, mai mult sau mai puțin pe ascuns, Securitatea spiona emigranții în R.F.G., plănuia și executa atacuri. În acest mod, teama era alimentată din nou, ceea ce, desigur, făcea parte din strategia și metoda serviciilor secrete.

Traducere: Nadia Badrus

¹¹⁹ Vezi rapoartele anuale ale Oficiului pentru Protecția Constituției, publicate de Ministerul Federal de Interne („Bundesministerium des Innern”), pentru anii 1969/70, p. 45; 1972, p. 124; 1974, p. 117; 1975, p. 120; 1977, p. 135-136; 1981, p. 132; 1989, p. 201.

¹²⁰ Bundesministerium des Innern (edit.): betrifft: Verfassungsschutz 1974. Bonn 1975, p. 117.

INTELLIGENCE AND STATE SECURITY FORCES IN SLOVAKIA 1945 – 1948: THE PREDECESSOR OF LATER STATE SECURITY (ŠTÁTNA BEZPEČNOSŤ)¹

FORȚELE DE INFORMAȚII ȘI SECURITATE ÎN SLOVACIA (1945-1948)
- PREDECESORII SECURITĂȚII STATULUI -

Aparatul de Informații și Securitate, în Slovacia, în anii 1945-1948, a fost de la bun început sub controlul comuniștilor, fiind completat, în mare parte cu membrii acestui partid. A fost principalul instrument prin care, în scurta perioadă a „democrației populare” de după Al Doilea Război Mondial, partidul comunist și-a putut atinge obiectivul – cucerirea puterii. După acest moment aparatul de securitate a devenit un instrument de represiune și de control.

Ministerul Securității Naționale, înființat în 1950, a reprezentat o copie fidelă după model sovietic, atât din punct de vedere al structurii, cât și al atribuțiilor sale. Evoluția acestui organism de temut este similară cu ceea ce s-a întâmplat în celelalte țări ale blocului sovietic: trecerea treptată de la o instituție de teroare, responsabilă de organizarea proceselor publice din 1950 spre instituția de control și prevenire din anii '70 și '80. Securitatea de stat a încetat să existe la scurt timp după „Revoluția de catifea” din Cehoslovacia, la începutul anului 1990.

Etichete: Ministerul Securității Statului, partidul comunist, represiune, control

Keywords: The Ministry of National Security, The Communist Party, repression, control

The restoration of Czechoslovakia, being one of the war objectives of the anti-Hitler coalition, confronted the future representatives of the state with certain key questions. Probably the most important involved the principles that the future republic was to be built and based on. The after-war regime claimed allegiance to the democratic tradition but the reality was quite different. Only six political parties were to be officially allowed in the post-war Czechoslovakia, which would form the so called National Front. Any other political entities were to be created only subject to National's front approval. The political climate in the country was influenced also by other important factors. The shift towards the Soviet Union was the principal factor influencing the future direction of the country. The entente with the USSR of December 1943 was the first step with others to follow. The adoption of the so-called Košice Government Programme in April 1945, limited to a large extent the possibilities for independent and democratic developments in after-war Czechoslovakia.

The Czechoslovak state changed also in other ways. Among other important changes the decentralisation and recognition of Slovakia's right for self-government is necessary to mention. Based on the previous historical development Slovakia gained its

¹ This article is based on my monograph Matej Medvecký, *Za červené Slovensko. Štátna bezpečnosť a politické spravodajstvo na Slovensku v rokoch 1945 – 1948*, Bratislava, 2011. [For the Red Slovakia. State Security and Political Intelligence in Slovakia in years 1945 - 1948].

own “parliament” (Slovak National Council) and governing body (Corps of Commissariats). Czechoslovakia was not a federation although Slovakia had a great deal of self-government – an asymmetric model was chosen. While Slovakia had national council and commissariats, western part of the republic was ruled by the central government.

Since 1945, Communist Party representatives took very thoughtful steps and focused on gaining control over key positions in certain spheres of the state administration. Among others, one of their objectives was to control the police, in particular its intelligence service and state security forces. This was the final goal – however, the situation in Czech part of the republic and Slovakia was due to the asymmetric model quite different. At the beginning Slovak communists were able to advance further and used more radical rhetoric than their Czech colleagues. Slovak communists were immediately successful in gaining most important positions in intelligence and state security apparatus.² One of the communist leaders, Viliam Široký, even claimed that the communists will be willing to make compromises everywhere but not in the security apparatus. However, the approach changed after elections from May 1946. These elections were crucial for further development of Czechoslovakia – while in western part of the republic Communists won the election (approximately 40 % of all votes, slightly over 31% of all votes of citizens of Czechoslovakia), in Slovakia communists were defeated (Democratic Party gained over 60 % of all votes, communists approximately 30%). The bitter defeat of Slovak communists changed their attitude towards unification of the republic and they began to strongly support the shift of competences from Bratislava to Prague.

The fact that representatives of the Communist Party left no chances open in Slovakia is also proved by the fact that they had already secured the position of Commissioner for Internal Affairs during the Slovak National Uprising that broke out at the end of August 1944; Gustáv Husák was nominated. Within the Internal Affairs Commission, the IIIrd (security) unit was established which was in charge of intelligence (secret service) and state security related issues within the territory controlled by the members of the resistance. The unit was led by Jozef Lietavec, a young radical communist. Nevertheless, there is little information about this unit. Its most visible activity was the spontaneous and often groundless arrests of people considered to be German or politically unreliable.³ The Commissioner’s Office was abolished together

² It needs to be explained that in this period intelligence and state security tasks differed greatly. They were separated in the structure, intelligence officers were meant mostly to gather information and they were not to make arrests. State security tasks were mostly dealing with retribution and suppressing illegal groups, performed arrests, house searches etc.. Unification of these units under the “umbrella” of State Security (under Ministry of Interior) actually happened in 1947. In this year Act No. 149/1947 Col. (on National Security) was adopted. There were many discussions about the role of new intelligence service that was under strong influence of communists and misused by them. The parties in National Front were not able to find a solution and at the end minister of interior, communist Václav Nosek, subjected the intelligence apparatus to his ministry. This decision in a great deal formed the future State Security.

³ Robert Letz, *Slovensko v rokoch 1945 – 1948. Na ceste ku komunistickej totalite*. Bratislava 1994, pp. 108 – 109.

with its IIIrd unit after the National Uprising was defeated in October 1944. It was re-established within the territory of the new restored Czechoslovakia. When the World War II (WWII) was about to end, the city of Košice became the seat of that time of the Czechoslovak and Slovak authorities, since it had already been liberated on 19th January 1945. Until 7th February 1945, there were specialised units and departments of the Slovak National Council that also fulfilled tasks of state administration, among others, the Unit for Internal Affairs. By 4th February, a “Department for Democratic State Security” was established within that Department, and the next day a decision was taken to organise the security forces forthwith.⁴ Representatives of the Democratic Party and the Slovak Communist Party reached a compromise agreement regarding the future shape of the security forces. On 23rd February 1945, the Board of the Slovak National Council adopted its Resolution N° 6 in which it dissolved the current gendarmerie and police corps and Resolution N° 7 establishing a new police corps – the National Security. The dissolution of old security units and interviews with their members who wished to join the newly established police forces called the National Security was of substantial importance. To explain these steps, explanations were used that the security forces had failed during the war and when the Slovak Republic (and the Protectorate of Bohemia and Moravia) existed. This solution and approach were in particular enforced by the Moscow leadership of the Czechoslovak Communist Party (KSCĀ). E. g. in May 1944, communist leader Klement Gottwald announced that new security forces were to be established in the after-war Czechoslovak Republic.⁵ However, representatives of the Slovak and Czechoslovak Communist Party did not yet manage to enforce the Soviet-inspired militia police model and thus control it fully. Democratic Party representatives thwarted that emphasising that the Gendarmerie had taken part in the Slovak National Uprising, and arguing about the limited experience and lack of qualification of militia members, as well as their eccentricities. Finally, the National Security crystallised as some sort of hybrid. Despite that, Slovak communists managed to control the specialised state security forces and intelligence apparatus within the Commission for Internal Affairs.

Appointing Gustáv Husák, the deputy chairman of the Slovak Communist Party, as Commissioner for Internal Affairs at the end of February 1945 was the key moment for the future development of the secret service and security police forces. Husák managed to translate the Communist Party ideas to the National Security. Assisted by Rudolf Viktorín (a former member of Social Democracy who joined the Communist Party during the Uprising), he staffed the newly formed intelligence and security police corps solely with members or sympathisers of the Slovak Communist Party.⁶ Viktorín was appointed commander of the 2nd Unit of the National Security Headquarters, which dealt with state security issues. Communist Party member Matej

⁴ Pešek Jan, *Štátnobezpečnostné štruktúry na Slovensku – od oslobodenia (1945) k štátnemu prevratu (1948)* in Václav Štefánský (ed.), *Záverečná fáza 2. svetovej vojny a oslobodenie Slovenska. Zborník príspevkov a materiálov z medzinárodnej vedeckej konferencie v Bratislave 25. – 26. apríla 1995*, Bratislava, 1996, p. 196.

⁵ Jozef Jablonický, *Slovensko na prelome*, Bratislava, 1965, p. 336.

⁶ Security Forces Archive (Czech Republic), fund ZV, ZV-113, Interrogation of Rudolf Viktorín, 30.04.1952.

Bel was appointed Viktorín's deputy, and he immediately introduced communist party political organisation in the office. Unfortunately Bel had no experience in police work and , he was soon replaced by former Gendarmerie member Viktor Sedmík.⁷ For several months, the IIIrd unit of the Internal Affairs Commission and 2nd unit of the National Security Headquarters with its regional branches operated simultaneously. Moreover, both offices were tasked with intelligence and state security issues. This was only a temporary situation until clarified and settled. Going back to this period of time is more than difficult owing to very few documents being available, and also because of frequent personnel exchanges and the conduct of these police forces that can hardly be called "official"; e.g. new staff were hired based on personal acquaintance without any proper approval or even notification of supervising bodies.

The 2nd unit of the National Security Headquarters was in charge of state security and the political intelligence.⁸ In the regions, there were 2nd (regional or district) units of the National Security reporting to the HQ, tasked with state security-related issues, and also dealing with retribution cases and cleansing of public life. Political intelligence activities were originally carried out by the special Intelligence section within the National Security District Headquarters in Bratislava 1, and later, from early July 1945, its tasks were taken over by the intelligence section within the 2nd unit of the National Security HQ.⁹ Staff working in the newly established 2nd department of the National Security HQ performed and controlled intelligence in the whole of Slovakia, including intelligence related to the protection of important offices and enterprises. They also monitored radio broadcasting.

The dissolution of the 2nd unit of the National Security HQ and the establishment of the Headquarters of Political Intelligence as of 1st November 1945 was a key organisational change; it took over the structure of its successor split into state security and intelligence section, as well the regional offices network (Defence Security Division), including their competences and staff, in general. This organisational metamorphosis lasted for only one month, until the VIth unit was established within the Commission for Internal Affairs on 1st December 1945, again, led by Rudolf Viktorín. The unit had two sections that were further split according to the issues these dealt with. The Ist section (state security agenda) was further divided into five departments; Department I/1 monitored the political situation, its staff prepared situation reports (intelligence reports), monitored the activities of political parties, associations, churches, cooperation with National Committees, and also illegal movements, distribution of pamphlets, etc. Department I/2 was in charge of the public judiciary and cleansing of public life and related matters; Department I/3 was in charge of the registration and censorship of printed materials; Department I/4 dealt with issues of minorities and foreigners; and Department I/5 supervised the economy and industry (naturally, from

⁷ *Ibidem*, fund H, H-536/14, Interrogation of Viktor Sedmík, 10.01.1952.

⁸ National Security Headquarters was divided into 5 departments: 1. department (personal), 2. (security and intelligence), 3. (education), 4. (economy) and 5. (judiciary). Security Forces Archive (Czech Republic), fund S/2, box No. 292, National Security Headquarters, Corps order No. 1, 02.05.1945.

⁹ Security Forces Archive (Czech Republic), fund S/2, box No. 292, Intelligence Section at the 2nd Department of the National Security Headquarters - establishment, 26.06.1945.

the state security point of view). The IInd section - secret service – was split into four departments. Department II/1 dealt with defence-related intelligence, and Department II/2 –intelligence service, with espionage. Here it has to be noted that offensive intelligence from Bratislava mainly targeted Austria and Hungary, and to a limited extent also Poland and of course Slovak exile groups. Staff working for Department II/3 were in charge of building and registering, in particular, the network of confidants and agents; and Department II/4 was in charge of technical and research tasks for the purposes of the secret service and state security forces (reproduction of documents, taking photographs, production of secret ink for letters, ultraviolet photography, comparing handwriting and letters written by various typewriters, preparing expert opinions, etc.). Besides, they produced falsified testaments, signatures, securities, banknotes or any other falsified ID cards for their needs. They also tested forgeries and imitations, and were in charge of ballistic testing and similar activities.¹⁰ The VIth unit of the Internal Affairs Commission had 427 employees in total (including regional offices and district security departments where there were 145 people; 158 people worked for the Ist Department and 124 for the IInd Department). In 1945, almost 52% of all employees working for the VIth unit of the Internal Affairs Commission were Communist Party members. Another 43.5% had no political membership and only 4.5% were members of the Democratic Party. However, these figures are only relative and certain cautiousness needs to be applied, as, for example, Jozef Ilčík - head of the Ist Section within the VIth Unit of the Internal Affairs Commission, as well his deputy Teodor Baláž, were listed as non-party members. No doubt, they were too political, being key supporters of communist politics in the security machinery in Slovakia. The method applied in hiring new security machinery staff allowed members or sympathisers of the Communist Party to infiltrate its structures. The dominance of Communist Party members in the VIth Unit of the Internal Affairs Commission and their factual and voluntary subordination to the Slovak Communist Party administration are highly visible, at that time. Leaders of the Slovak Communist Party used its influence in these forces of power in particular by consulting and counselling the security forces staff. In particular, they applied this method in solving cases that could have political impact. On the other hand, security staff often took their own initiative. Officers working with the VIth Unit of the Internal Affairs Commission met Slovak Communist Party politicians regularly, also having social contacts with them and in certain cases, closer personal relationships can also be found.

We have only very fragmental and incomplete information about contacts between intelligence and security officers in Slovakia and their Soviet counterparts. Nevertheless, we know that pro-communist oriented staff of the VIth Unit of the Internal Affairs Commission regarded their colleagues from the USSR intelligence service highly and maintained lively contacts with them. A similar approach was taken with colleagues from Yugoslavia. Many officers from the VIth Unit of the Internal Affairs Commission attended specialised intelligence workshops in the USSR, and thus, the continuation of these contacts can also be assumed after 1945. Besides, we are

¹⁰ Slovak National Archive, fund Commissariat of Interior, Intelligence Unit, box No. 3, No. 2987/III-II/2-1945 29.11.1945.

certain that Slovak security machinery staff cooperated with the Soviets through their Bratislava Consulate, and, moreover, there were also contacts and collaboration with units in the Soviet Occupation Zone in Austria, in Vienna in particular.

Soon after the end of WWII, the security forces in Slovakia were relatively independent. Despite a certain subordination to the central Ministry of the Interior in Prague, the Commissioner's Office was assigned broad competences, which reflected historical developments, and the fact that both the Slovak National Council (SNR) and the Board of Commissioners were assigned competences allowing them to apply their own visions in shaping the state administration (police, as well). This situation is underlined also by the fact that the National Security Forces were established by an order adopted by the Slovak National Council, whereas in the Czech Republic, there was no legal provision supporting their existence until 1947, when the already mentioned National Security Act was adopted. The subordination of the intelligence-security unit of the Internal Affairs Commission was much more a political (via the Slovak Communist Party) rather than a state administration link. However, there were strong centralising trends present in the Interior Ministry that culminated shortly after the elections held in 1946. The success of democrats in the elections resulted in the Communist Party representatives fearing the loss of their influence in the VIth Unit of the Internal Affairs Commission. While the 1st Prague agreement on splitting competences between Czechoslovak (state) and Slovak (local) authorities and bodies in the summer of 1945 stipulated that only intelligence acting abroad was the state one, and the others were supposed to coordinate their activities, the 3rd Prague agreement critically limited the Internal Affairs Commission's competences, including those of its VIth Unit. Communists in the security service also contributed to this step themselves, as they were not sure whether they would be able to keep their posts in the Internal Affairs Commission, and were very actively convincing the new Commissioner – Mikuláš Ferjenčík – about the need for higher subordination to the Ministry of the Interior. It is important to know that even the election results were not enough to bring greater changes in the Commissariat of Interior. While in Czechoslovak context communists due to the election victory were able to keep the Ministry of Interior, in Slovakia situation was more complicated. Democrats requested the Commissariat of Interior for themselves and communists were strictly against. Since both parties had to make a coalition the negotiations were very long and only strong pressure from the central government made both sides of the conflict to accept a compromise – Dr. Mikuláš Ferjenčík was appointed as the Commissar of Interior. Ferjenčík was considered as compromise for he was not member of any party (he should act as apolitical expert) but the time showed that he was a better choice for communists – he was a weak commissar who did not want to make any personal changes in the intelligence and state security apparatus in Slovakia and thus it stayed in hands of communists. Moreover, already on 5th September 1946, Mikuláš Ferjenčík, the Commissioner for Internal Affairs signed an agreement with the Ministry of the Interior according to which the structure of the Commissioner's Office should, to the

extent possible, mirror the structure of the Ministry.¹¹ Moreover, the start of close cooperation between these two offices was ordered. Accordingly, the Ministry of the Interior developed a plan for substantial subordination and adjustment of the Internal Affairs Commission VIth Unit to the model applied in the Czech Republic. Tight centralisation of state security forces and the intelligence service was to start, firstly through official visits of the representatives of the Ministry of the Interior (Bedřich Pokorný, Kamil Pixa and others) tasked to instruct their colleagues, and also, by preparing a new organisational structure that would rebuild the Internal Affairs Commission VIth Unit to the model used in the Czech part of the republic and Moravia (Regional Security Department and Regional state security agency).¹² At the end it did not happen but since 1st November 1946, the VIth Unit of the Internal Affairs Commission changed to the Unit Z. The Ministry of the Interior reserved control of the intelligence service and the Commission was only supposed to be in charge of its operation – thus, no independent activity by the Commissioner Ferjenčík was to be achieved. On 2nd December 1946, the VIIth Unit was established within the Ministry of the Interior in Prague, with the so-called Slovak Department (VII-SL).¹³ The unit was led by Bedřich Pokorný, who was also tasked to supervise Slovak colleagues and report about the situation in Slovakia. Therefore, early in December 1946, he travelled to Bratislava to personally examine the situation there, meet the staff, etc. The reports he prepared about many security staff in Slovakia, were very critical. Further organisational changes were due on 1st January 1947, when the Z Unit was renamed to the VIIth Unit of the Internal Affairs Commission. According to the directives, its tasks, and also those of its subordinated departments, were, among others, to secure the state against internal attacks on its independence, unity, sovereignty, integrity and system of people's democracy, and to combat similar subversive efforts and political attacks made or directed from abroad, fighting against industrial espionage, acquiring intelligence for information, administrative and research purposes. The unit was split into three basic organisational groups: group of intelligence service, state security group, and auxiliary departments.

The VIIth Unit of the Internal Affairs Commission had its head and deputy. The Secret service group (named Z-A) split into four departments: intelligence related to internal political affairs, intelligence related to foreign spies and provocateurs, economy-related intelligence, and foreign affairs. Intelligence related to internal political affairs (Z-XIV) had a Department of political parties (Democratic Party, Slovak Communist Party, Party of Freedom¹⁴, and Social-Democratic Party), and a Department of illegal movements that also dealt with religious and Jewish issues. Intelligence related to foreign spies and provocateurs (Z-I) collected information and prepared reports to be used as a base for protection against espionage and subversive

¹¹ Robert Letz, *Slovensko v rokoch 1945 – 1948. Na ceste ku komunistickej totalite*, Bratislava, 1994, p. 117.

¹² Security Forces Archive (Czech Republic), fund 310, 310-29-1, Minutes from the visit of Ministry of Interior delegation, Unit Z in Slovakia on 7. – 9. October 1946.

¹³ Pavel Žáček, *V – 101. Agent, ze kterého se dalo žít*, in Matej Medvecký (ed.), *Posledné a prvé slobodné (?) voľby na Slovensku 1946*, 1990, Bratislava, 2006, pp. 103 – 104.

¹⁴ "Strana Slobody" in Slovak.

efforts. It focused in particular on these objects of interest: Hungarians, Germans (Austrians) and other nations, the intelligence service of Vatican, Western countries as such, the Balkans, and border protection and protection of its own forces. Economy related intelligence (Z-III) collected information and prepared reports related to protection of the interests of the national economy (heavy and light industries, energy, transport, agriculture, internal and foreign trade, small traders and business, banks and insurance companies, farming, taxes, fees and charges, inventions, gold and others). Finally, the Z-B Department (foreign intelligence) dealt with Hungary, Austria, the North, South-East Europe, foreign resistance and registration of agents. Also, coding was carried out there for the secret service. A proposal of October 1946 has been preserved, regarding the restructuring of this unit. There were supposed to be five smaller units established: Investigation group (with three sub-groups -1- Hungary, Romania, the Balkans; 2 - Poland and the North; and 3 - Austria, Germany and the West), Research group (sorting and analyzing reports, preparing situation reports, contacts with embassies, etc.), Foreign group (monitoring foreign resistance and its connections with the home country, Slovaks living abroad), Records of agents, and last but not least Administrative Group. The state security group (Z-C) was split to three departments. Z-XX (state security administration management) dealt with the management of state security forces in Slovakia, collecting and concentrating reports on state security, investigating cases of special importance, cooperating on request with other offices on issues related to state security, preparing documents for searches, as well visits of our representatives abroad and those of foreign guests visiting the country. The foreign and passport department (Z-VII) dealt with the relocation of Germans and exchange of inhabitants with Hungary, repatriation, registration of foreigners, granting stay permits and passports related issues. And finally, there was the people's judiciary system department (Z-IV) that dealt with surveillance for courts in Czechoslovakia (cleansing of public life, activities of people's courts and activities of the National Security Forces in cleansing public life), as well as tracking people abroad for courts (registration of people requested to be extradited; war criminals were followed and requested to be extradited separately). The legal department was separate (Z-XI). The head (or deputy) of the VIIth Unit of the Internal Affairs Commission also led the Organisational department (ZD) split into organisational (Z-IX), HR (Z-XXV) and Disciplinary (Z-XXVII) divisions, and the Technical division (Z-E) that comprised Connection (Z-V), Material (Z-XIII), and Research and Photographic (Z-XXIII) divisions. The Auxiliary department dealt with office agenda (Z-XII), records (Z-XVI) and Archive (Z-XXIV). This structure was supplemented by a Press department (Z-VII), a Financial department (Z-XXVI) and a Research and training department (Z-XIX).¹⁵ The year 1947 was a turning point regarding the official agenda, as well. In 1945, the new security machinery "inherited" the archive and registration files of the Headquarters of State Security (existed in Slovakia in 1940-1945), including files and records of the Security HQ Office within the Police Directorate in Bratislava and Košice, and also Prešov (1923 to 1938/1939). The archive and records (general and

¹⁵ Security Forces Archive (Czech Republic), fund 310, 310-20-13, Directions on the service of political intelligence - issuing. no. 25-VII-Š/1947, 01.01.01947.

also intelligence) were taken over by the 2nd Unit of the National Security Headquarters. New staff had no experience of police administration and were trained by their colleagues who had worked with the security forces before the year 1945. Therefore, the new office, be it the 2nd Unit of the National Security Headquarters or later, the VIth and VIIth Units of the Internal Affairs Commission, continued to use the old records and files, where new records were added. Only in 1947 was a decision taken to introduce new records, and thus new files began to be created.

However, very soon preparatory works to establish the IIIrd Unit of the Internal Affairs Commission that represent a further level of centralisation started. The meeting of Václav Nosek, Minister of the Interior, Mikuláš Ferjenčík, the Commissioner and Jindřich Veselý, the future Director State Security, held on 3rd January 1948 at the Ministry of the Interior was an important milestone in this whole process. Those named above agreed to establish one Security Unit to be labelled IIIrd, which was proposed to be led by Anton Rašla, former prosecutor of the National Court, who briefly headed the intelligence unit within the Military Headquarters of the Ministry of National Defence, and thus had certain experience with intelligence related tasks. This would also solve the vacancy for the head of the unit who was required to have legal background. Acting head Rudolf Viktorín did not have the required education and was supposed to become Rašla's deputy.¹⁶ Nevertheless, this part of the deal was not fulfilled and Viktorín kept his position. These changes came after the communist coup (February 1948) in March 1948.

It is necessary to say some word on the work with secret collaborators in this period. Confidants have always been an important element and work tool for both the police and the intelligence service. The existence and quality of a network of agents was considered to be a key precondition for the successful operation of the State Security. In 1945-1948, there were two categories of its collaborators –agents and confidants. Also, a third, temporary status may be mentioned, i.e. when the prospective collaborator was checked and verified. The key difference was that while agents reported in consideration of payments, confidants acted based on their convictions. In 1945 and 1946, in Slovakia secret collaborators were registered in the same way as in the past; a list only was prepared, without any special files. Their reports were filed and after a file was closed, everything was put ad acta. A change came only after the VIth unit of the Internal Affairs Commission issued its Decree N°6886/46 of 1st December 1946, which unfortunately, had not been preserved and therefore, it is not quite clear what changes it introduced. However, we have directives regarding collaborators issued by leaders of the VIIth Unit of the Ministry of the Interior in 1947, valid also for Slovakia, once recruited, each collaborator should be checked for at least six up to 12 months, and should be called an informer by then. A collaborator, once checked and verified, was to be called a confidant (in cases of ideological motives for cooperation) or an agent (financial motivation). Central registration of confidants and agents, cheaters and provocateurs was maintained with the VIIth Unit of the Internal Affairs

¹⁶ Security Forces Archive (Czech Republic), fund 310, 310-20-4, Minutes from the consultation between minister of interior, commissioner of interior and counsellor Veselý that took place in morning 3rd 1948 in Ministry of Interior.

Committee, including those not longer collaborating. The distinction between agents and confidants applied also according to directives issued in 1948, although these also defined one new element – a safe house, i.e. a place where “the control body” was meeting the confidant, and oral or written reports were given.

Now I would like to add several words regarding the “hot autumn” in Slovakia and the role of security apparatus played in it. In all countries of the future Soviet block communists used a very similar way to seize power –accused their opponents to have contacts with illegal groups and that they intent to change the actual political regime. Communists successfully used this scheme in Poland (against Stanislaw Mikolajczyk) as well as in Hungary (Ferenc Nagy), Romania (Iulius Maniu) or Bulgaria (Nikolai Petkov). Hungarian, Romanian and Bulgarian example were more similar to the case of Slovakia as our country was during Second World War German ally. In fact nearly the same principles were used – connect political opponents with post war emigration, label them as fascist, prepare fake evidence (usually forced testimonies), arrest and ask for “necessary” changes in government. This political “clean out” of course means enforcing the will of representatives of communist party. Similar scheme was prepared also in the western part of Czechoslovakia but at the end it was not necessary for successful coup d'etat. But in Slovakia, where communists suffered defeat in 1946 elections, it was necessary to push Democratic Party out of its positions by non-democratic means.

It is useful to remind that at the end of the war approximately 5000 people left the then Slovak republic. Part of these people were representatives of the state (president, ministers etc.), members of Hlinka's Guards (paramilitary organisation of ruling Hlinka's Slovak Peoples Party), people responsible for cooperation with Germany, supporting German war effort, anti-Jewish measures etc. Others were their family members or just people afraid of future, Red Army, communists or had other reasons for leaving Slovakia. Many representatives of the state were extradited by western allies to be trialed for collaboration with Germany, several large groups returned on their free will but majority of them stayed and were allowed to stay usually in Germany, Austria or Italy. Some members of this emigration wave began with active work (propaganda, intelligence) against Czechoslovakia. Most active were 3 groups: first was around former Slovak ambassador to the Holy See Karol Sidor, second grouped around former foreign and interior minister Dr. Ferdinand Ďurčanský and third was lead by former head if the Intelligence department at the Hlinka's Youth (only allowed organisation for youth in Slovakia during 1939 – 1945) Dr. Ladislav Jankovič. Several individuals from this emigration wave even started to cooperate with western intelligence services.

State security authorities, as stated before under strong influence of the communist party, considered exposing of illegal groups as one of their major objectives. First illegal groups were revealed at the end of the year 1945. Several members of these groups had real contacts with people in abroad (from 1945 emigration wave). From this time on state security officers started not only to reveal such groups but also to construct and provoke them. In years 1945 and 1946 the main effort of communist in security apparatus was focused mainly on fighting a “fascist underground” and “white guerrillas” in Slovakia. After the lost elections in 1946 Slovak part of the state security

authorities began to constantly watch over the Democratic Party. Also starting from autumn 1946 police officers from Commissariat of Interior in Bratislava changed their attitude – their main goal now was to find or create a connection between Democrats and the “fascist underground” (which did not really exist). Probably the first attempt to “connect” a high-ranking functionary of Democratic Party to an illegal group was realized at the end of the year 1946 when a small group around Juraj Racík was revealed and arrested. Racík was responsible for spreading protest flyers and few times met with chauffeur of Miloš Bugár, the general secretary of the Democratic Party. This attempt to compromise Bugár was however not successful. But the turbulent year 1947 brought a radical change. Representatives of Slovak Communist Party and officers from the VII. Department provoked and constructed the so called treasonous conspiracy in Slovakia. It needs to be stressed that a key role in instructing the police played the then Head of the Corps of Commissariats (already mentioned later Czechoslovak president and head of the Communist Party of Czechoslovakia) Dr. Gustáv Husák.

The “Slovak treasonous conspiracy” was being constructed by VIIth Department of the Commissariat of Interior from 3 main groups that in fact had not much in common. First frames of the conspiracy were “prepared” in summer 1947, the realisation, arresting, construction and misuse of whole case for political purposes by the representatives of communist party was done in autumn and winter 1947. The attack began on September 14th, 1947. First group was arrested in Žilina, Banská Štiavnica and Nové Zámky. In this group there was only one minor functionary (regional secretary) of Democratic Party and he had only a minor role in the group. But there were people with connections to war-time regime in Slovakia and this whole case was a good preparation (also in the field of propaganda) for events and revelations that followed only several days later. During several following days the pressure of state security authorities on Democratic Party increased with two more accusations. Democratic Party was “charged” for committing treason. Two general secretaries of this party, the above mentioned Miloš Bugár and his colleague Ján Kempný, were accused for providing help to representatives and couriers of 1945-emigration via courier Rudolf Komandera, who was arrested in the middle of August 1947. His false testimonies written during the police investigation were used as key-evidence against Bugár and Kempný and Democratic Party itself. At the same time another sensational revelation was done. Otto Obuch, a clerk at the office of Czechoslovak vice-premier Ján Ursíny (also vice chair of the Democratic Party) was arrested for creating an illegal organisation and contacts with one of the most active figures of the 1945-emigration – Ferdinand Ďurčanský. Although these accusations were partially true (Obuch was really in touch with Ďurčanský, but Ursíny did not know about it), communists used the case of this low-ranking clerk to compromise Ursíny who was under strong political pressure forced to resign. Unfortunately even the apolitical Commissar Ferjenčík believed that the threat of treason is real and supported the work of state security by his speeches in both Slovak National Council and Czechoslovak parliament.¹⁷

¹⁷ My analyses of the “treasonous conspiracy” or “Slovak conspiracy” is published in my already quoted book: monograph Matej Medvecký, *Za červené Slovensko. Štátna bezpečnosť a politické spravodajstvo na Slovensku v rokoch 1945 – 1948*, Bratislava, 2011, pp. 209 – 271.

The 2 weeks of strong communist assault against Democratic Party had a devastating effect on the party itself. With vice-premier forced to resign, 2 general secretaries and 1 Member of Parliament arrested and being constantly accused for supporting efforts to dissolve Czechoslovakia the party had to make political offsets. For example despite the 1946 election results Democratic Party lost its majority in the Corps of Commissariats. The party started to lose internal stability as well.

Important was also the national aspect. In their efforts to discredit Democratic Party Slovak communists often argued by pointing on the democrats as separatists trying to dissolve Czechoslovakia and thus trying to gain the support of other Czech parties. They were partially successful – other political parties did not support Democratic Party during the campaign in autumn 1947. Only slowly the representatives of national socialists and People's Party started to realise that communists used the national question not to fight for the integrity of Czechoslovakia but to discredit their political opponents.

Only when the requests of communists became too insolent other National Front coalition parties started to take side of Democrats and helped to solve the “autumn crises” that quaked the political scene in Slovakia (but also in whole Czechoslovakia) during September and October 1947. These events are now considered as a general rehearsal for the communist coup in February 1948.

However, it needs to be stated that in all cases the evidence collected by police against politicians from Democratic Party was far from sufficient. Since the judicial apparatus was not in hands of communists trials against Ursíny, Bugár, Kempný or others were not running as the communists hoped. In fact the trial against Bugár and Kempný seemed to go “wrong” – state security constructions were supported mostly by testimonies of Komandera which both politicians strictly refused. Commissariat of Justice was not under the influence of the Communist Party of Slovakia and thus the judicial authorities did not accept all “proofs” collected by the police. All trials had to wait for a “better” situation – it had to finish after the communist coup.

In February 1948 when communists started political crises on the Czechoslovak level. The minister of Interior Václav Nosek (representing Communist Party of Czechoslovakia) removed several high-ranking police officers from Prague. The government, despite protests of all communist members, passed a resolution forcing him to take this order back. Nosek refused to obey the will of majority in government and representatives of National socialists, Democrats and People's Party on February 20th, 1948 resigned. They hoped that social democrats would support them so that majority of government members would resign what would mean fall of the whole government and premature elections. However, representatives of social democrats did not act and thus allowed communists to force their will and call in new government members that were willing to support communists. After several days (February 25th, 1948) president Dr. Edvard Beneš accepted the new government members and that in fact started a 40-years long communist era in Czechoslovakia.¹⁸

¹⁸ Probably best analysis of the communist coup in Czechoslovakia is in the book of Czech historian Karel Kaplan, *Pět capitol o únoru*, Brno, 1997.

The communist coup d'état in February 1948 is one of the key events in the political history of Czechoslovakia after 1945. In Slovakia, the most important force able to oppose the communists – the Democratic Party – weakened very much after their “plot” was uncovered, and was shaken even more after the next hot autumn of 1947; the putsch was quite smooth, there. Slovak Communist Party leaders, at the request of Klement Gottwald, asked the Board of Commissioners to resign, and G. Husák, the Board Chairman informed the Democratic Party Commissioners on a letter 21st February 1948 that the resignation of Democratic Party representatives in the Government was also interpreted as the resignation of its representatives on the Board of Commissioners. Officers of state security and intelligence unit of Commissariat of Interior also took part in the smooth take-over of power. Head of VIIth Unit Rudolf Viktorín was in hospital at the time. Viktor Sedmík and his deputy Teodor Baláž who also led the department dealing with intelligence related to internal affairs (Z-XIV), were able to effectively organise tasks within the National Security Forces that were important from the Communist Party point of view. They selected and ordered to isolate or arrest those members of the Board who were considered unreliable by the communists. In addition, Sedmík ordered that uniformed police corps members be subordinated to the state security forces. They occupied key buildings (e.g. a Post Office) and soon, searched the Democratic Party Secretariat, and its premises. Staff from the VIIth Unit of the Internal Affairs Commission also participated in the work of the so called “action committees” that were in charge of the take-over of offices and enterprises by communists. After the successful putsch, they also took part in the so called “cleansing”, i.e. firing or even arresting those who were considered unreliable by the Communist Party. It is interesting that whereas there was almost no problem with establishing action committees in many offices, in the VIIth Unit of the Internal Affairs Commission it went from bad to worse owing to poor personal relations. Key in this internal fight were Teodor Baláž and Matej Bel groups. The clash of views commenced with efforts to “sack” the wife-to-be of Baláž, who was then working in the office. Mutual allegations of criminal activities and fights resulted in the writing of anonymous as well signed reports with denunciations delivered to the Slovak Communist Party Central Committee, in February and early March 1948. The situation calmed down temporarily once the party leaders stepped in.¹⁹

To summarize all above mentioned information it is necessary to say that the security and intelligence apparatus in Slovakia in years 1945 – 1948 had a quite independent position from the Czechoslovak one. It was from the very beginning under the control of communists and was staffed mostly members of this party. State security authorities were during the short period of “people’s democracy” regime that was established in Czechoslovakia after the Second World War one of the key tools that helped the communist party to achieve its goal – seizing the power. After the Coup the role of State Security changed – it became a tool of repression and control. The

¹⁹ Relevant documents on this matter are stored in: Security Forces Archive (Czech Republic), personal file of Teodor Baláž; Slovak National Archive, fund Central committee of the Communist party of Slovakia, Commission of Party Supervision of the Central Committee of the Communist Party of Czechoslovakia, box No. 15.

development of this fearsome organisation is similar to other countries of former Soviet block – from a terror spreading institution, responsible for construction of public monster processes in 1950s to institution of control and prevention in the normalisation period in 1970s and 1980. The State Security ceased to exist shortly after the Velvet revolution in Czechoslovakia, at the beginning of year 1990.

However, a completely new structure of state security and intelligence forces in the Ministry of Interior were to come again very soon – in 1949 a unitary model of centralized State Security with its regional headquarters was established and the centralisation was finished after establishment of National Security Ministry in 1950. The Ministry of National Security and its structure meant an unexceptional following of the Soviet model.

But most of the leading state security officers that were in high position during this first era had not found much luck in during the communist regime. Most of them were arrested at the beginning of year 1951 and at the end sentenced for “bourgeois nationalism” and “zionism”.

Nicolae IONIȚĂ

POLITICA DE CADRE ÎN SECURITATE (1956 – 1968). RECRUTAREA ȘI PREGĂTIREA OFIȚERILOR

*Serviciul nu le impune necesitatea de a fi oameni instruiți,
de cultură vastă și vederi largi, și ei nu sunt așa. Serviciul nu le
impune necesitatea de a gândi logic – și ei nu sunt așa. Serviciul le
impune doar să îndeplinească exact directivele și să fie nesimțitori
față de suferințe – așa ceva ei pot să facă, așa pot să fie. Noi, cei
care am trecut prin mâinile lor, simțim că ne sufocă tagma lor,
complet lipsită de orice reprezentări general umane.*

Al. Soljenițin – *Arhipelagul Gulag*¹

SECURITATE'S STAFF POLICY (1956-1968) RECRUITMENT AND TRAINING OF OFFICERS

After the establishment of the Securitate in 1948, the key issue was recruiting a staff that had to be loyal to the communist regime and able to carry out the repressive measures. After the consolidation of the new political power, emphasis was put on finding the best methods that could lead to an improvement of criteria for training and selection of those officers who proved capable to perform an informative activity.

The text focuses on the methods of recruitment of Securitate officers between 1956 and 1968, as well as on their training from a professional and cultural point of view.

These are relevant issues to the extent that we want to understand the professional performances and the general behaviour of Securitate officers.

Etichete: Securitate, politica de cadre, recrutare, pregătire

Keywords: Securitate, staff policy, recruitment, training

Congresul al XX-lea al P.C.U.S. din 1956, condamnarea abuzurilor comise împotriva unor membri de partid de către organele NKVD și schimbările produse la nivelul echipei aflate la conducerea Partidului Comunist al Uniunii Sovietice după moartea lui Stalin au avut un puternic impact asupra regimurilor comuniste din țările Europei Centrale și de Est. Perioada ulterioară citirii „raportului secret” al lui Nikita Hrușciiov a fost marcată de puternice frământări la nivelul conducerii partidelor comuniste din această regiune, care au culminat cu înlocuirea liderilor comuniști din Polonia și Ungaria și cu revolta anticomunistă din această din urmă țară.

În aceste condiții, era firesc ca tensiunile înregistrate de-a lungul perioadei respective la nivelul conducerii partidelor comuniste din Europa de Est să aibă o puternică influență și asupra echilibrului de putere stabilit între membrii Biroului Politic al C.C. al P.M.R. În România, în perioada ulterioară lui 25 februarie 1956, când

¹ Al. Soljenițin, *Arhipelagul Gulag*, vol. I, București, Ed. Univers, 2008, p. 124. După cum se poate bănui, autorul se referă aici la ofițerii N.K.V.D.

„raportul secret” a fost citit în fața delegaților P.C.U.S. și ai celorlalte partide comuniste străine, asistăm la renașterea luptelor pentru putere între membrii echipei aflate la conducerea Partidului Muncitoresc Român, marcându-se astfel întreruperea perioadei îndelungate de acalmie, ce a urmat înlăturării grupului Ana Pauker – Vasile Luca – Teohari Georgescu, din 1952. La originea noului conflict s-a aflat, de data aceasta, dorința a doi membri ai Biroului Politic – Iosif Chișinevschi și Miron Constantinescu – de a se proceda la o „reală” destalinizare, prin îndepărtarea de la conducerea partidului a celor vinovați pentru abuzurile comise de organele române de represiune și pentru manifestările care țineau de așa-zisul „cult al personalității”, condamnat de Hrușciiov, ce ar fi fost înregistrate și în cadrul P.M.R. Acest atac fățiș la conducerea de până atunci a partidului, în frunte cu Gheorghe Gheorghiu-Dej, s-a produs cu prilejul ședințelor Biroului Politic din zilele de 3, 4, 6 și 12 aprilie 1956, în cadrul cărora s-a discutat modalitatea prin care urmau să fie informați membrii P.M.R. asupra concluziilor Congresului al XX-lea al P.C.U.S.

În cadrul dezbaterilor din cadrul Biroului Politic amintite mai sus, în afară de atacurile lui Miron Constantinescu și I. Chișinevschi la adresa politicii promovate de Gheorghiu-Dej, a cărui înlocuire din postul de prim-secretar al C.C. al P.M.R. o doreau, a avut loc și condamnarea de către aproape toți membrii Biroului a activității organelor de Securitate și a metodelor folosite de Alexandru Drăghici în politica de cadre de la nivelul M.A.I. Astfel, unii vorbitori l-au acuzat pe ministrul Afacerilor Interne de faptul că, de când ar fi „îmbrăcat uniforma, parcă a dezbrăcat spiritul de partid” (Alexandru Moghioroș)² și că ar fi privit „aparatură de Securitate ca o proprietate a sa” (Chivu Stoica)³. Cele mai dure acuzații la adresa lui Al. Drăghici au venit însă din partea lui Nicolae Ceaușescu și s-au referit, în special, la politica de cadre promovată de cel dintâi la nivelul M.A.I., care, în opinia viitorului secretar general al P.C.R., ar fi stat la originea multora dintre deficiențele înregistrate în activitatea informativă a organelor române de represiune:

„Tov. Drăghici nu muncește cu cadrele; el desconsideră oamenii.[...] Din aparatul de Securitate sunt scoși, sub pretextul incapacității, un însemnat număr de membri de partid. Numai în 1954, au fost scoși vreo 900 membri de partid. Dacă toți aceștia sunt incapabili, ne întrebăm cum au fost ei recrutați și cine răspunde de aceasta? [...]”

Cu cine s-a înconjurat tov. Drăghici la Ministerul Afacerilor Interne? Cu elemente slabe și nepotrivite, ca Adi [Ady Ladislau], Iani [Nicolae] și Tănase [Evghenie]. De 3 ani, cel puțin, Ministerul Afacerilor Interne nu are un colectiv de conducere încheat. Acesta este rezultatul poziției lui Drăghici față de cadre. Îi place să se înconjoare cu oameni lingușitori, îndrumează (sic!) slab munca direcțiilor”⁴.

Afirmările lui N. Ceaușescu referitoare la politica de cadre din Securitate au fost întărite la aceeași ședință și de un alt membru al Biroului Politic, Chivu Stoica, care

² ANIC, fond CC al PCR, Secția Cancelarie, dosar nr. 32/1956, f. 55: *Rezumat al ședinței Biroului Politic al C.C. al P.M.R. din zilele de 3, 4, 6 și 12 aprilie 1956.*

³ *Ibidem*, f. 64.

⁴ *Ibidem*, f. 47.

declara că „tov. Drăghici și-a ales oameni prieteni cu el, nepricepuți în munca de Securitate”⁵.

Ulterior ședinței amintite, Gheorghe Gheorghiu-Dej a reușit să dejoace tentativa celor doi contestatari ai săi de a-l înlocui de la conducerea P.M.R., bazându-se pe slaba lor susținere în rândul partidului și pe schimbarea de atitudine a Moscovei în urma evenimentelor din Ungaria, astfel încât M. Constantinescu și I. Chișinevschi au fost îndepărtați din Biroul Politic și Comitetul Central în urma Plenarei C.C. din iunie – iulie 1957.

Cu toate acestea, problemele sesizate cu ocazia dezbaterilor din Biroul Politic în privința activității organelor de Securitate au rămas de actualitate, toți conducătorii P.M.R. punându-se de acord în privința faptului că era necesară o reformă radicală atât a structurii organelor române de represiune – eventual prin înființarea unui Departament al Securității Statului, care să poată fi mai bine controlat de către organele de partid – cât și a politicii de cadre promovate în sistem. În acest scop, în 1956, a fost creată o Comisie de partid cu sarcina de a analiza activitatea organelor M.A.I. și de a propune măsuri de reorganizare a acestora. În urma activității structurii mai sus amintite, au avut loc disponibilizări masive de personal din cadrul Ministerului Afacerilor Interne, ce au afectat 21 107 ofițeri, subofițeri și angajați civili⁶, o parte a acestora provenind din aparatul operativ de Securitate – drastic redus pe alocuri, mai ales în cazul unor direcții regionale⁷. Măsura de reducere a numărului de angajați nu a vizat toate compartimentele Securității, în cazul unora – de exemplu, Direcția a II-a Contraspionaj și Serviciul „B” Contrainformații Radio – producându-se chiar o suplimentare a numărului de posturi alocate, dar ea era menită, de fapt, să ducă la o epurare a aparatului de represiune de persoanele a căror activitate era considerată nesatisfăcătoare, după cum recunoșteau, în mod deschis, și inițiatorii acestei restructurări:

„Considerăm că, prin reducerile de personal efectuate la organele de Securitate, munca va fi mai organizată, deoarece șefii vor avea mai multă posibilitate (sic!) de a controla și îndruma pe subalterni. O parte din personalul care va fi scos sunt elemente necorespunzătoare, care, prin comportarea lor, aduc prejudicii muncii operative.

⁵ *Ibidem*, f. 64.

⁶ Florica Dobre (coord.), *Securitatea. Structuri – cadre, obiective și metode*, vol. I (1948 – 1967), *Studiu introductiv* de Florian Banu, București, Ed. Enciclopedică, 2006, p. XVII. Cifra de mai sus cu privire la disponibilizarea de personal din cadrul M.A.I. este cea menționată în HCM nr. 1361 din 11 iulie 1956 „privind unele măsuri organizatorice luate la nivelul M.A.I.”. Numărul cadrelor propuse spre disponibilizare de către Comisia de partid amintită mai sus era sensibil mai mare.

⁷ ANIC, fond CC al PCR, Secția Cancelarie, dosar nr. 53/1956, ff. 34 – 35: *Referat cu privire la măsurile propuse pentru îmbunătățirea activității organelor Ministerului Afacerilor Interne*, din 18 mai 1956. Dintre direcțiile regionale de Securitate afectate masiv cu această ocazie se remarcau Regionala M.A.I. Ploiești – 120 ofițeri trecuți în rezervă și D.R.M.A.I. Craiova – 173 de ofițeri, iar în cazul unităților centrale, cea mai afectată pare să fi fost Direcția a V-a, din al cărei Aparat Exterior au fost disponibilizați peste 200 de ofițeri. Pentru o situație exactă a restructurărilor aparatului central și regional de Securitate din 1956, mai ales în privința numărului și numelor celor afectați de această măsură – vezi ACNSAS, fond DMRU a M.A.I., inventar nr. 7363/1956, dosarele nr. 53 și 54, *passim*.

Ținându-se cont de necesitățile muncii operative, în unele compartimente, efectivele au fost mărite”⁸.

Simplele măsuri de reducere a numărului de angajați ai Securității nu erau însă suficiente pentru a pune capăt nemulțumirilor manifestate la nivelul conducerii P.M.R. față de activitatea organelor de represiune. Din această cauză, în martie 1957 a fost constituit un nou colectiv, format din mai mulți membri ai Biroului Politic, între care N. Ceaușescu, Emil Bodnăraș, Al. Drăghici etc. și condus de Chivu Stoica, care avea rolul „să studieze problema” creării unui Departament al Securității Statului⁹ și să facă propuneri de „tovarăși cu pregătire corespunzătoare din cadrele M.A.I., de la M.F.A. și dintre alte cadre superioare, care ar putea fi promovate în conducerea M.A.I.”¹⁰. La scurtă vreme de la constituirea acestui colectiv, în iulie 1957, a fost organizat un control al Secției Administrative a C.C. al P.M.R. privind „munca de cadre în M.A.I.”, ocazie cu care s-a constatat existența unor grave deficiențe în ceea ce privește componența social-politică și pregătirea profesională și culturală a personalului încadrat în Ministerul Afacerilor Interne, mai ales a celui care făcea parte din aparatul de Securitate¹¹. Consecințele acestui control au fost drastice pentru cei vizați – aproape întreaga conducere a Direcției Cadre a M.A.I. a fost destituită din funcție la propunerea colectivului de control – dar acesta a fost doar începutul unui proces amplu de schimbare a politicii de cadre în Securitate, prin care se va urmări îmbunătățirea atât a compoziției social-politice a personalului angajat, cât și a performanțelor și pregătirii profesionale a acestuia.

Prin studiul de față, mi-am propus prezentarea anumitor aspecte ale acestui proces desfășurat în perioada ce a urmat restructurărilor din 1956, până la constituirea Consiliului Securității Statului, ca structură independentă, și înființarea inspectoratelor județene de Securitate, în 1968. Pornind de la ilustrarea evoluției din punct de vedere numeric a personalului angajat în cadrul organelor române de represiune în perioada 1956 – 1968, voi încerca, în cele de mai jos, să prezint schimbările produse atât în sistemul de recrutare a cadrelor Securității, cât și în ceea ce privește pregătirea profesională și culturală a ofițerilor urmând ca, într-un alt studiu, să analizez și evoluția situației disciplinare și a performanțelor profesionale ale angajaților acestei structuri.

⁸ ANIC, fond CC al PCR, Secția Cancelarie, dosar nr. 53/1956, f. 36: *Referat cu privire la măsurile*
...

⁹ În privința înființării unui Departament al Securității Statului a fost promulgată chiar o Hotărâre a Consiliului de Miniștri, nr. 1361 din 11 iulie 1956, prin care s-a decis înființarea acestuia, prevăzându-se chiar structura acestui nou compartiment din cadrul M.A.I. – vezi Fl. Dobre, *op. cit.*, studiu introductiv de Fl. Banu, p. XVII – XVIII. Cu toate acestea, Hotărârea nr. 1361 nu a fost pusă în aplicare în totalitate – o dovadă fiind și reluarea discuțiilor asupra acestei măsuri în 1957 – iar înființarea unei structuri autonome a Securității în cadrul M.A.I. a fost amânată până în 1967 – pe larg, vezi Florian Banu, *Addenda et corrigenda: Când a fost înființat Departamentul Securității Statului?*, în „Magazin istoric”, nr. 5/2012, pp. 47-52.

¹⁰ ANIC, fond CC al PCR, Secția Cancelarie, dosar nr. 10/1957, f. 4: *Protocolul nr. 6 al ședinței Biroului Politic al CC al PMR din 6.03.1957*”.

¹¹ Vezi idem, dosar nr. 43/1957, ff. 22-29: *Referat privind munca de cadre din M.A.I.*, din 4 iulie 1957, alcătuit de Secția Administrativă a C.C. al P.M.R.

Situații statistice privind evoluția personalului Securității 1956 – 1968

Evoluția din punct de vedere numeric a personalului operativ al Securității în perioada 1956 – 1968 nu a fost foarte spectaculoasă, numărul total al ofițerilor cunoscând variații în bună măsură ne semnificative în anii care au urmat restructurării din 1956. Astfel, la 1 mai 1956, în unitățile centrale și exterioare ale Securității erau angajate 12 865 persoane, dintre care 10 693 ofițeri, 954 sergenți și 1 218 angajați civili¹². În iulie 1957, când a fost realizat controlul Secției Administrative a C.C. al P.M.R. cu privire la „munca de cadre” din M.A.I., se înregistrează o reducere a numărului ofițerilor din Securitate, care pare să fi coborât la 9 481, 1 476 fiind cadre de conducere, iar 8 005 – lucrători operativi¹³. Trei ani mai târziu, în 1960, a avut loc o nouă restructurare a Ministerului Afacerilor Interne, care a afectat și organele de Securitate, prin desființarea Direcției a VI-a Transporturi și a 191 servicii și secții raionale. În urma măsurilor luate cu această ocazie, din rândul organelor de Securitate a fost concediat un număr de 960 persoane, 440 dintre aceștia fiind angajați civili¹⁴, astfel încât totalul angajaților a ajuns la 18 121 persoane: 9 744 ofițeri, 3 195 subofițeri și 5 182 civili¹⁵.

¹²ACNSAS, fond DMRU, inventar 7364, dosar nr. 10/1956, f. 255 – 258, *apud* Florian Banu, „Un deceniu de împliniri mărețe”. *Evoluția instituțională a Securității în perioada 1948 – 1958*, Iași, Ed. Tipo Moldova, 2010, p. 131. În referatul alcătuit de comisia de partid ce a propus măsuri de reorganizare și de îmbunătățire a activității organelor M.A.I., din 18 mai 1956, numărul angajaților din unitățile de Securitate este altul, și anume: 13.348 persoane în tot aparatul de Securitate, dintre care 10.993 ofițeri, 1.054 sergenți reangajați și 1.301 angajați civili – vezi ANIC, fond CC al PCR, Secția Cancelarie, dosar nr. 53/1956, f. 34: *Referat cu privire la măsurile...* Am considerat că situația prezentată în text este oarecum mai credibilă, având în vedere faptul că autorul lucrării citate a utilizat datele centralizate de Direcția Cadre a M.A.I. din acea vreme, dar nu există, totuși, nici o garanție că acestea ar fi cele corecte. În general, statisticile oferite de organele de cadre ale Securității și P.M.R. din acea vreme trebuie privite cu multă circumspecție, în ciuda aparentei lor exactități, datorită multiplelor erori comise, dar și a fluctuației permanente a numărului de angajați din cadrul unităților M.A.I. În ciuda acestui fapt, așa cum se poate vedea, diferențele între aceste date nu sunt foarte semnificative, astfel încât să afecteze imaginea de ansamblu, putând fi utilizate ca atare, păstrând însă unele rezerve cu privire la exactitatea absolută a lor.

¹³ Idem, dosar nr. 43/1957, f. 26: *Referat privind munca de cadre ...*, din 4 iulie 1957. În același raport, doar puține pagini mai înainte (vezi *ibidem*, f. 23), numărul total al ofițerilor din Securitate era trecut ca fiind 9.386. Este posibil ca într-o variantă să fi fost cuprinși și ofițerii din cadrul Trupelor M.A.I. de atunci, deși diferența este mult prea mică pentru a-i cuprinde pe toți aceștia din urmă. Am ales a doua variantă datorită faptului că ilustrează proporția cadrelor de conducere față de numărul total de ofițeri.

¹⁴ Idem, dosar nr. 3/1960, f. 7 – 9: *Expunere de motive cu privire la unele măsuri organizatorice ce urmează a fi luate în cadrul Ministerului Afacerilor Interne*, din 9 martie 1960.

¹⁵ *Ibidem*, f. 16: *Hotărâre a Consiliului de Miniștri al R.P.R. cu privire la stabilirea efectivelor Ministerului Afacerilor Interne*. Se poate observa, în măsura în care aceste cifre sunt corecte, o creștere substanțială, față de situația din 1956, a numărului de subofițeri și angajați civili din cadrul aparatului de Securitate, în timp ce numărul ofițerilor operativi rămâne relativ constant. Pe de altă parte, trebuie menționat că la acest număr de angajați nu s-a ajuns, desigur, numai în urma reorganizării aparatului de Securitate din 1960, ci și în urma permanentei fluctuații de personal – angajări, concedieri, transferuri, demisii etc. – ce a avut loc din 1957 până în 1960.

Următorii ani au fost marcați de numeroase fluctuații de personal, iar cum disponibilizările de ofițeri au depășit în mod constant numărul celor angajați¹⁶, s-a ajuns ca, după constituirea Consiliului Securității Statului și înființarea inspectoratelor județene de Securitate, în 1968, numărul total al ofițerilor operativi din nou creată structură să scadă la 8.874 (1.844 erau cadre de conducere, 7.030 intrau în categoria ofițerilor operativi, dintre aceștia 424 fiind încadrați în Trupele de Securitate), cărora li se adăugau 2.475 de subofițeri¹⁷.

Așa cum s-a putut constata, evoluția numărului ofițerilor angajați în structurile Securității în perioada 1956 – 1968 nu are, în sine, nimic spectaculos, observându-se doar o tendință lent descrescătoare. Cu totul alta este situația dacă privim evoluția personalului unităților de Securitate din punct de vedere al *vârstei și al pregătirii culturale*¹⁸

¹⁶ Totuși, nu este o certitudine faptul că numărul de ofițeri din cadrul aparatului de Securitate ar fi scăzut în mod constant după 1960. Astfel, se pare că la sfârșitul anului 1967, diversele structuri ale Securității cuprindeau un număr de 16.740 de posturi, dintre care 10.908 erau destinate ofițerilor, 3.093 – subofițerilor, iar 2.739 – angajaților civili – vezi articolul lui Liviu Pleșa, *Contraspionajul în prima parte a regimului Ceaușescu (anii '60 - '70)*, apărut în „Caietele CNSAS”, anul II, nr. 2(4)/2009, 2010, p. 37. După cum se poate observa, aici este vorba de numărul de posturi din organigrama Securității, or foarte multe dintre posturile din schema de organizare a fiecărei unități au rămas mereu neocupate, astfel încât nu se poate stabili cu certitudine numărul total de angajați din structurile Securității de la acea dată. Este posibil, totuși, ca acesta să fi fost sensibil mai mare decât în 1960, ceea ce ar însemna că, în 1968, a avut loc o restructurare masivă a aparatului de Securitate – vezi, în acest sens, studiul lui Elis Neagoe-Pleșa, *Transformări instituționale ale Securității în primii ani ai regimului Ceaușescu. Crearea inspectoratelor județene de Securitate*, în Silviu Moldovan (coord.), „Arhivele Securității 4”, București, Ed. Enciclopedică, 2008, pp. 610 – 648.

¹⁷ ACNSAS, fond Documentar, dosar nr. 88, vol. 3, partea a II-a, f. 283: *Situație numerică privind studiile civile și militare ale ofițerilor*, f. 282: *Situație numerică privind studiile civile și militare ale cadrelor de conducere* și f. 284: *Situație numerică privind studiile civile și militare ale subofițerilor* alcătuite de Direcția Personal din cadrul C.S.S.

¹⁸ Ar fi fost instructivă și o prezentare a evoluției personalului Securității din punct de vedere al *originii sociale, al profesiei de bază avute la intrarea în cadrul aparatului de Securitate și al încadrării politice a ofițerilor*, dar, din păcate, nu dețin date decât din anii de început ai perioadei studiate, nefiind posibilă redarea schimbărilor care, fără îndoială, au avut loc și din acest punct de vedere. În consecință, am ales prezentarea numai în cadrul acestui spațiu a datelor fragmentare deținute până în prezent. Astfel, la 1 mai 1956, 47,43% din personalul Securității provenea din rândul muncitorilor, 33,76% - din rândul familiilor țărănești cu gospodării mici, 8,10% - din familii de țărani cu gospodării mijlocie, 5,51% - din familii de funcționari, 2,21% - din familii de mici meseriași sau comercianți, 1,82% - din familii de țărani colectivști, iar părinți chibaburi sau burghezi și militari aveau doar 0,62%, respectiv 0,52% din totalul ofițerilor. Din punctul de vedere al *profesiei de bază*, la 1 mai 1956, 66,34% dintre angajați proveneau din rândul muncitorilor industriali, 24,05% - dintre foștii funcționari, 6,31% fuseseră muncitori agricoli, 0,03% erau țărani colectivști, 1,82% - țărani săraci, 1,24% - intelectuali și 0,21% - foști militari. Din punctul de vedere al *apartenenței politice*, situația se prezenta astfel, în 1956: 35,68% din totalul angajaților erau membri ai P.M.R., 8,52% erau candidați P.M.R., 43,92% făceau parte din U.T.M., iar 7,35% fuseseră scoși din U.T.M. pentru că depășiseră limita de vârstă (vezi Fl. Banu, *op cit*, p. 131). În iulie 1957, în urma restructurărilor din anul precedent, s-au înregistrat unele schimbări în compoziția socială și politică a aparatului de Securitate, numai că nu în direcția

a ofițerilor operativi. Astfel, în ceea ce privește *vârsta ofițerilor angajați*, la 1 mai 1956, situația se prezenta astfel: 27,43% aveau vârste până la 25 de ani, 44,58% erau între 26–30 de ani, 22,6% - între 30 și 40 de ani, în timp ce persoanele trecute peste 40 de ani reprezentau doar 5,39% din total¹⁹. Doisprezece ani mai târziu, în aprilie 1968, situația cunoștea, așa cum era și normal, o schimbare semnificativă, proporția ofițerilor cu vârsta sub 25 de ani scăzând la 2% din efectivul total, majoritatea covârșitoare a personalului reprezentând-o cei cu vârste cuprinse între 25 și 45 de ani (95% din total), cărora li se adăuga un număr foarte redus de ofițeri cu vârsta de peste 45 de ani (3%)²⁰.

dorită. Astfel, foștii muncitori au ajuns să reprezinte numai 60,99% din totalul angajaților, iar proporția foștilor funcționari a crescut până la 29,04%, procentul celor proveniți din rândul „țăranilor muncitori” scăzând și el ușor – până la 8,05%, pe când cel al intelectualilor a crescut până la 1,92%. Compoziția politică a aparatului cunoscuse, în schimb, ușoare îmbunătățiri, procentul membrilor și candidaților P.M.R. crescând până la 45,62%, în timp ce procentul membrilor U.T.M. a rămas relativ constant – 41,75%, acestora adăugându-li-se cei încadrați în categoria celor „fără partid” – 12,63% (vezi ANIC, fond CC al PCR, Secția Cancelarie, dosar nr. 43/1957, f. 23: *Referat privind munca de cadre ...*, din 04.07.1957). Evoluția ulterioară a situației din cadrul aparatului de Securitate din punct de vedere al compoziției sociale și al apartenenței politice nu poate fi reconstituită decât fragmentar, pentru unele direcții sau servicii centrale sau regionale. Astfel, în 1959, șeful Serviciului independent „F” (Interceptarea Corespondenței) se lăuda, în cadrul unei ședințe de bilanț cu faptul că ar fi „scos elementul mic burghez” existent în cadrul serviciului, astfel încât, din efectivul de 280 angajați ai serviciului din 1959, „180 au originea socială muncitorească, 29 intelectuali, iar 92 țărani, dintre care la 5 părinții sunt întovărășiți și la 19 colectivști, restul țărani mijlocași și 3 elemente mic burgheze: 2 negustori și unul mic moșier” (vezi ACNSAS, fond Documentar, dosar nr. 13.180, f. 5: *Stenograma ședinței de analiza activității Serviciului „F”, ținută în cadrul Colegiului M.A.I. în ziua de 11.VI.1959*). O creștere a proporției membrilor P.M.R. și a angajaților cu o origine socială și profesie de bază corespunzătoare cu cerințele regimului se înregistrează și la Direcția Regională M.A.I. Craiova, în 1960, când se consemna faptul că din „329 lucrători din aparatul operativ și tehnic – operativ, 256 sunt membri și candidați de partid, 64 UTM-iști, 9 neincadrați politic, fiind depășiți de vârstă, 231 sunt de categoria muncitori și tehnicieni, 68 funcționari, 15 muncitori necalificați și 15 țărani și muncitori agricoli” (vezi idem, dosar nr. 13 193, f. 87: *Raport privind munca informativ – operativă și de anchetă desfășurată de organele de Securitate ale Regiunii M.A.I. Craiova în perioada 1 ianuarie 1959 – 1 aprilie 1960*, semnat de șeful Direcției, lt. col. Socol Petre. Aceste date fragmentare nu ne permit însă reconstituirea unei imagini de ansamblu a situației.

¹⁹ Fl. Banu, *op cit*, p. 132.

²⁰ ACNSAS, fond Documentar, dosar nr. 88, vol. 3, partea a II-a, f. 259: *Studiu privind asigurarea cu cadre corespunzătoare a aparatului de Securitate și modul de pregătire a acestora prin instituțiile de învățământ în perioada 1968 – 1980*, din 2 aprilie 1968. În ceea ce privește vechimea în muncă a ofițerilor de Securitate, nu dispun decât de datele din 1968, conform cărora 22% din personalul operativ avea, în acel moment, o vechime în muncă de până la 5 ani, 19% - între 5 și 10 ani, în timp ce majoritatea – 59% - de peste 10 ani (vezi *ibidem*, f. 259). Concluzia conducerii Direcției Personal a C.S.S. în urma analizării datelor referitoare la vechimea în muncă a angajaților era că majoritatea ofițerilor aveau „o bogată experiență în muncă”, ceea ce poate fi adevărat, dar o altă concluzie care se poate trage este că aproape jumătate din personalul Securității (41%) a fost angajat în perioada ulterioară lui 1958, ceea ce ne redă proporțiile fluctuației cadrelor produse într-o perioadă de nici 10 ani în rândul organelor române de presiune.

Modificări evidente s-au înregistrat și în ceea ce privește *pregătirea culturală* a ofițerilor de Securitate, în cazul căreia se poate consemna un progres continuu – din punct de vedere statistic, cel puțin – de-a lungul întregii perioade cuprinse între 1956 și 1968. Astfel, la 1 mai 1956, în privința studiilor absolvite, situația se prezenta astfel: 13,85% aveau doar patru clase elementare, 17,16% urmaseră cinci-șase clase, 49,29% absolviseră șapte clase primare (deci 80,3% din ofițeri absolviseră până la șapte clase primare), 6,83% aveau opt-nouă clase medii, 9,51% absolviseră zece clase medii, iar cei cu studii superioare reprezentau 3,36% din totalul angajaților²¹. În 1960, situația din punctul de vedere al pregătirii culturale a ofițerilor Securității pare să se amelioreze substanțial, având în vedere faptul că s-a ajuns ca, în patru ani, proporția absolvenților de studii medii să crească până la 33% din ofițeri²². Tendința s-a menținut și în anii următori, fapt evidențiat în 1963 și de Direcția Cadre a M.A.I., care prezenta următoarea situație:

„[...]Din efectivul de ofițeri existent, 5,76% au studii superioare terminate, 2,92% urmează studii superioare, 45,26% au studii medii terminate, 25,28% urmează studii medii, 17,99% au studii elementare terminate și 2,76% au studii elementare neterminate”²³.

În anii următori, pe de altă parte, se poate remarca, în plus, și un avans substanțial al celor care urmau sau absolviseră studii superioare. Astfel, în cursul anului 1965, numărul celor care absolviseră o facultate reprezenta deja 10,46% dintre lucrătorii operativi, acestora adăugându-li-se cei 13% dintre ofițeri, care urmau studiile superioare la acea dată și absolvenții de studii medii, cu 76,73% din total²⁴. În fine, în 1968, după

²¹ Fl. Banu, *op cit*, p. 132. Un an mai târziu, probabil și în urma restructurărilor din 1956, dar și a ordinelor date privind îmbunătățirea pregătirii culturale a ofițerilor M.A.I., se poate observa o ușoară ameliorare a situației, astfel încât 75,89% din ofițeri absolviseră până la șapte clase primare, 6,25% aveau opt – nouă clase medii, 13,33% absolviseră 10 clase medii, pentru ca proporția celor cu studii superioare să crească până la 4,5% din total – vezi ANIC, fond CC al PCR, Secția Cancelarie, dosar nr. 43/1957, f. 24: *Referat privind munca de cadre...*, din 4 iulie 1957. Datele de mai sus au fost obținute în urma coroborării informațiilor disparate cuprinse în acest referat.

²² ACNSAS, fond Documentar, dosar nr. 13 462, f. 250: *Lucrare specială privind ședința din 28 – 29 ianuarie 1966, la care au fost convocați tovarășii din aparatul central și regional*. Această cifră poate să nu fie chiar foarte precisă, dat fiind faptul că a fost amintită în cadrul unui material privind activitatea desfășurată de organele de cadre din Securitate în cursul anului 1965 doar pentru a se face o comparație și a evidenția situația mult îmbunătățită din acel an față de 1960, din acest punct de vedere.

²³ Idem, dosar nr. 13 229, f. 92: *Raport cu privire la activitatea Direcției Cadre pe perioada septembrie 1961 – decembrie 1962*, din 31.01.1963, semnat de șeful Direcției Cadre, colonel de Securitate Pateșan Ioan.

²⁴ Idem, dosar nr. 13.462, f. 250: *Lucrare specială privind ședința din 28 – 29 ianuarie 1966, la care au fost convocați tovarășii din aparatul central și regional*. Ca de obicei, cifrele nu se potrivesc. În timpul Plenarei C.C. al P.C.R. din aprilie 1966, ministrul Afacerilor Interne de atunci, Cornel Onescu, anunța cu mândrie în fața Comitetului Central: „În ceea ce privește învățământul de stat, dacă, cu 6 – 8 ani de zile în urmă, peste 50% din ofițeri nu aveau școala medie, astăzi avem o situație foarte bună, comparativ, dacă luăm cu 1960 (acum 6 ani). Iată, de pildă, 23% din corpul de ofițeri au (sic!) studii superioare pe linie de stat, 53,29% - absolvenți ai școlii medii și 16,40%

înființarea C.S.S: și a inspectoratelor județene de Securitate, în rândul ofițerilor noilor structuri de represiune, procentul celor care absolviseră sau urmau studii superioare a crescut până la 34,5% (3.063 ofițeri din 8.874), în timp ce numărul celor care aveau ca studii de bază numai liceul mai reprezenta doar 63,5% din total sau 5.642 ofițeri din 8.874. Continuau să existe și în 1968 ofițeri care terminaseră numai studiile elementare, dar aceștia, în număr de 169 persoane, mai însemnau doar 1,90% din efectivul total, ceea ce consemnează un progres statistic indiscutabil față de situația înregistrată cu numai un deceniu în urmă²⁵.

Dincolo însă de aceste situații, care doar contribuie la conturarea unei imagini generale a evoluției problemei, importante rămân metodele prin care s-a realizat reformarea aparatului de Securitate, în special în ceea ce privește recrutarea și pregătirea cadrelor.

Recrutarea ofițerilor în aparatul de Securitate

Recrutarea personalului organelor române de represiune s-a efectuat, de la bun început, utilizându-se două procedee²⁶:

a) prin *încadrarea directă*, din viața civilă, a unor persoane selectate de către lucrătorii serviciilor de cadre ale Securității de la nivel central sau local, care, înainte de a fi introduse în activitatea informativă propriu-zisă, erau instruite prin cursuri de scurtă durată, asigurându-li-se o pregătire elementară în problemele „muncii de Securitate”

b) prin *cadre pregătite în școlile de ofițeri de Securitate*, unde cei care urmau să devină angajați ai Securității trebuia să susțină un examen prealabil de admitere. Selecționarea viitorilor elevi ai școlilor de Securitate se efectua de către organele de cadre ale M.A.I. de la nivel regional sau central, iar, odată admiși, aceștia urmau cursuri cu o durată cuprinsă între 1 și 3 ani, pentru ca, la finalizarea lor, să fie repartizați la diversele unități locale sau centrale ale Securității, în funcție de necesitățile existente.

De la înființarea organelor de Securitate, proporția angajaților încadrați în mod direct, „din producție”, a fost întotdeauna mai mare decât a celor care au urmat, în prealabil, cursurile unei școli de ofițeri de Securitate, astfel încât, în 1968, cei din urmă reprezentau numai 35% din totalul ofițerilor angajați, în timp ce procentul celor încadrați direct se ridica la 65%²⁷.

urmează școlile medii, deci în total, 90 și câteva zecimi din totalul ofițerilor [...] au absolvit școli pe linie de stat medii și superioare”. – vezi ANIC, fond CC al PCR, Secția Cancelarie, dosar nr. 49/1966, vol. I, f. 189: *Stenograma ședinței Plenare a C.C. al P.C.R. din 12 – 13 aprilie 1966*. Progresul este evident, problema este că cifrele comunicate de ministru nu corespund cu situația comunicată cu câteva luni în urmă de Direcția Cadre a ministerului.

²⁵ ACNSAS, fond Documentar, dosar nr. 88, vol. 3, partea a II-a, ff. 282 – 283. Datele de mai sus au fost obținute în urma coroborării situațiilor numerice prezentate de organele de cadre ale C.S.S. Micșorarea procentului absolvenților de liceu se datora faptului că mulți dintre absolvenții cu diplomă de bacalaureat din statisticile precedente au urmat sau urmau la acea dată cursurile unei facultăți, intrând astfel în altă categorie.

²⁶ *Ibidem*, f. 257: *Studiu privind asigurarea cu cadre corespunzătoare a aparatului de Securitate și modul de pregătire a acestora prin instituțiile de învățământ în perioada 1968 – 1980, din 2 aprilie 1968*.

²⁷ *Ibidem*.

Recrutarea personalului, atât în vederea încadrării sale directe, cât și pentru înscrierea la școlile de ofițeri de Securitate, presupunea o strânsă colaborare între organele de cadre ale P.M.R. și cele ale M.A.I. Inițial, la constituirea Direcției Generale a Securității Poporului, lucrătorii de cadre ai P.M.R. aveau un rol preponderent în selecționarea personalului Securității, dar, ulterior, sarcinile în această privință au fost împărțite între organele de cadre ale celor două structuri.

În ceea ce privește *modalitatea în care se efectua recrutarea viitorilor ofițeri de Securitate*, aceasta a rămas, în bună măsură, neschimbată în perioada care face obiectul studiului de față, remarcându-se importanța care era acordată verificării nu atât a cunoștințelor și aptitudinilor candidaților, cât a originii sociale a acestora și a activității desfășurate de rudele celor în cauză. Astfel, operațiunea anuală de recrutare a candidaților la admiterea în școlile de ofițeri de Securitate²⁸ debuta prin constituirea unor colective, formate din lucrători ai secțiilor de cadre – atât de Securitate, cât și de Miliție – de la nivelul fiecărei direcții regionale M.A.I., care aveau ca sarcină selecționarea de tineri din rândul angajaților întreprinderilor și instituțiilor de pe raza regiunii respective, în vederea înscrierii acestora la examenul pentru admiterea în școlile de ofițeri M.A.I. Conducerea acestor colective era exercitată de către locuitorii șefului direcției regionale respective. În București, pe de altă parte, colectivele de selecționare erau formate din ofițeri ai școlilor M.A.I. și ai Direcției Miliției Capitalei, care selecționau candidați doar din rândul angajaților diverselor întreprinderi și instituții din Capitală²⁹.

Colectivele lucrătorilor de cadre ai M.A.I. efectuau ulterior selecționarea candidaților din rândul tinerilor recomandați de către organele de partid de la nivelul unităților economice sau a instituțiilor de pe raza regiunii sau Capitalei. În urma purtării unor discuții cu persoanele recomandate, dacă acestea se declarau de acord cu propunerea de a intra în rândul organelor de Securitate, colectivele de recrutare le solicitau acestora să prezinte o autobiografie și să semneze un angajament conform căruia erau de acord să urmeze școala de ofițeri și să păstreze confidențialitatea asupra datelor aflate în procesul de pregătire. De asemenea, persoanelor vizate pentru recrutare li se furniza și bibliografia ce trebuia parcursă în vederea pregătirii pentru susținerea

²⁸ În cele ce urmează, am căutat să reconstitui modul în care se efectua operațiunea propriu-zisă de recrutare a candidaților la admiterea în școlile de ofițeri de Securitate. Nu dețin informații în privința modului de recrutare a celor care erau încadrați direct în Securitate, dar este foarte probabil ca procesul să se fi desfășurat într-un mod cu totul asemănător, exceptând examenul de admitere în școală. De asemenea, pentru încadrarea directă a ofițerilor în diverse unități regionale ale Securității, este posibil să nu fi fost nevoie de constituirea comisiilor amintite mai sus, de procesul propriu-zis ocupându-se numai lucrătorii de cadre ai direcției respective, care avea interesul să-și suplimenteze personalul. În fine, se mai poate preciza că ofițerii angajați direct în aparatul de represiune, deși nu trebuia să susțină un examen de admitere, urmau, totuși, un curs de pregătire în munca de Securitate de scurtă durată – șase luni – în școlile M.A.I.

²⁹ Pentru selecționarea de candidați în vederea înscrierii la Școala M.A.I. nr. 3 de Pregătire și Perfecționare a Ofițerilor din Aparatul de Filaj și Investigații, se alcătuiau colective formate din ofițeri din cadrul școlii respective și lucrători de cadre ai Comandamentului Trupelor M.A.I., care-i recrutau pe viitorii elevi din rândul Trupelor M.A.I. – vezi idem, fond D.M.R.U. a M.A.I., inventar nr. 7375, dosar nr. 1, f. 636: *Ordinul șefului Direcției Cadre din Ministerul Afacerilor Interne nr. 0182*, din 01.02.1961.

examenului de admitere în școala de ofițeri. Imediat după selecționare, toți candidații erau supuși unei examinări medicale, care se desfășura în cadrul policlinicilor M.A.I. sau orașenești.

Toate aceste operațiuni reprezentau numai preambulul recrutării propriu-zise a viitorilor ofițeri de Securitate. După finalizarea vizitei medicale, începeau verificările asupra activității candidaților declarați apti și a rudelor acestora, persoanele în cauză fiind căutate în evidențele operative ale Miliției și Securității, înainte de a fi chemate în vederea susținerii examenului de admitere, „pentru a nu fi introduși în examen candidați necorespunzători sub aspect cadre”³⁰. Ulterior acestei operațiuni, candidații corespunzători, cărora, între timp, li se asiguraseră „condiții și timp necesar pentru pregătire” de către organele de cadre ce-i selectaseră, susțineau examenul de admitere propriu-zis, acesta desfășurându-se la sediile direcțiilor regionale M.A.I. sau pe centre de unități – în cazul candidaților selectați din cadrul Trupelor M.A.I.³¹. Imediat după susținerea examenului, dosarele candidaților erau supuse unei noi serii de verificări, mai severe decât cele inițiale³², de către organele de cadre care-i recrutaseră, pentru ca, după finalizarea acesteia, dosarele respective să fie înaintate Direcției Cadre a M.A.I., ai cărei lucrători le studiau și le aprobau, în vederea introducerii candidaților în școli.

Investigațiile asupra activității candidaților și a rudelor acestora nu se opreau însă aici. În final, „toate dosarele candidaților selecționați, admiși la examen, verificați, corespunzători din toate punctele de vedere și aprobați de [...] Direcția Cadre” a M.A.I. erau înaintate, spre confirmare, comitetelor regionale de partid de care aparțineau cei în cauză, unde acestea erau supuse unui nou control³³. Aici, la cererea organelor de partid care-i confirmau pe cei propuși, lucrătorii de cadre din direcțiile regionale M.A.I. prezentau materiale suplimentare referitoare la candidați și, dacă era nevoie, aveau loc și interviuri cu persoanele în cauză. În final, persoanele confirmate și de către organele de partid erau introduse, cu 15 zile înaintea începerii anului școlar propriu-zis, în școlile de

³⁰ *Ibidem*, f. 637.

³¹ În 1952, examenul de admitere propriu-zis în cadrul școlilor de ofițeri de Securitate consta într-o examinare medicală, o probă scrisă și o probă orală, fiecare dintre acestea fiind eliminatorie. Notarea candidaților se făcea de la 1 la 10, fiecare candidat trebuind să obțină cel puțin 6 la fiecare dintre probe – vezi Fl. Banu, *op cit*, pp. 121-122. Din păcate însă, nu dețin date cu privire la modul de desfășurare a examenului și probele susținute de către candidații la admiterea în școlile de ofițeri de Securitate din perioada care face obiectul studiului de față, astfel încât am prezentat datele de mai sus, cu privire la situația din 1952 mai mult cu titlu informativ.

³² Verificările se concretizau prin alcătuirea unui „referat de cadre”, document ce ar fi trebuit să sintetizeze „întreaga activitate politică și profesională a unui lucrător din aparatul Ministerului Afacerilor Interne, calitățile, aptitudinile și trăsăturile de caracter ale acestuia, precum și perspectivele sale de dezvoltare”. Referatul de cadre cuprindea, pe de altă parte, și „date verificate” privind „ocupația, activitatea politică și starea materială din trecut și prezent” ale următoarele rude: „părinții, frații și surorile” fiecărui candidat în parte, despre celelalte rude (unchi, mătuși, veri, cumnați) urmând să se facă referiri numai în măsura în care ar fi apărut „probleme deosebite” în activitatea acestora – deci se întreprindeau investigații și cu privire la aceste persoane, numai că rezultatul acestora nu era menționat întotdeauna în referat – vezi ACNSAS, fond D.M.R.U. a M.A.I., inv. nr. 7367. dosar nr. 35, nenumerotat: *Ordinul șefului Direcției Cadre M.A.I. nr. 2190*, din 13.10.1958.

³³ *Idem*, inventar nr. 7375, dosar nr. 1, f. 637.

ofițeri de Securitate, ale căror cursuri le urmau. Trebuie menționat faptul că, din cauza duratei considerabile a procesului de recrutare – întregul proces se întindea pe mai bine de șase luni, numai pentru controlul final desfășurat de organele de partid alocându-se o perioadă de circa o lună – tot timpul, de la data selecționării și până la trimiterea în școală a viitorilor ofițeri, se menținea legătura cu toți candidații considerați eligibili, „în scopul ca aceștia să nu-și schimbe pe parcurs hotărârea de a mai urma școala”³⁴.

Operațiunile de selecționare a candidaților pentru recrutarea în cadrul școlilor M.A.I. au luat, de-a lungul timpului, o amploare considerabilă, implicând un mare număr de persoane. Astfel, în 1966, pentru a asigura „introducerea în școli [de ofițeri de Securitate] a unor tineri cât mai corespunzători”, organele de cadre ale M.A.I. purtaseră „discuții” cu circa 15 000 persoane din toată țara, dintre care au selecționat 945 de candidați pentru cele 395 de locuri scoase la concurs³⁵. De asemenea, procedurile de recrutare a viitorilor ofițeri au devenit tot mai complexe, prin implicarea în acest proces și a ofițerilor de Securitate ce deserveau anumite obiective, conform instrucțiunilor din 1968 ale Direcției Personal din cadrul Consiliului Securității Statului:

„Ar fi indicat ca ofițerii care deserveșc informativ obiectivele economice, social – culturale și pe cele de învățământ și ofițerii care lucrează acoperit în diferite obiective, să aibă în răspundere punctarea și studierea din timp a unor persoane în vederea încadrării lor în aparatul de Securitate.

În procesul selecționării să se folosească un complex de măsuri, procedee și mijloace ale muncii informativ – operative – inclusiv rețeaua informativă – prin care să se realizeze o cunoaștere și verificare a persoanelor propozabile a deveni ofițeri de Securitate. Concomitent, pe întreaga perioadă de verificare și cunoaștere, să se realizeze apropierea celor punctați de organele de Securitate și să se cultive la ei, pe de o parte, pasiunea, răspunderea și atașamentul pentru munca acestor organe, iar, pe de altă parte, să li se dezvolte aptitudini indispensabile pentru activitatea practică. În acest scop, după punctare, cu cei luați în studiu să se stabilească o legătură organizată, în cadrul căreia, inițial, să nu fie antrenați în realizarea unor sarcini cu caracter operativ, ci să se realizeze observarea atentă și cunoașterea lor. După o anumită perioadă de timp, când relațiile vor indica o apropiere a celor în cauză față de organele de Securitate, iar ei vor manifesta interes față de această muncă, să li se încredințeze, treptat, sarcini a căror rezolvare să ducă la întregirea imaginii despre ei. În acest fel, unii dintre candidați vor putea primi chiar și sarcina de rezident”³⁶.

³⁴ *Ibidem*, f. 639. Având în vedere minuțiozitatea cu care se desfășura recrutarea candidaților pentru înscrierea la școlile de Securitate, verificările repetate la care aceștia erau supuși, s-ar putea crede că, în final, puteau fi admise numai persoane corespunzătoare din punctul de vedere al dosarului de cadre, orice eroare fiind exclusă din acest punct de vedere. Or, așa cum se va vedea, în realitate lucrurile nu stăteau nici pe departe așa, iar practica rămânea mult în urma teoriilor enunțate de șeful Direcției Cadre a M.A.I..

³⁵ *Idem*, fond Documentar, dosar nr. 13 471, f. 67: *Stenograma ședinței din 4 ianuarie 1967, în care s-a analizat activitatea organelor de Securitate pe anul 1966.*

³⁶ *Idem*, dosar nr. 88, vol. 3, partea a II-a, f. 272: *Studiu privind asigurarea cu cadre corespunzătoare...*, din 2 aprilie 1968. Propunerile cuprinse în studiul de mai sus au fost aprobate prin emiterea Ordinului Președintelui C.S.S. nr. 35/20.06.1968 – vezi

Modificările de substanță care urmau să aibă loc în modalitățile de recrutare a ofițerilor de Securitate ulterior anului 1968 sunt prefigurate și de propunerile făcute de șeful unei direcții operative, într-o ședință a conducerii C.S.S. din anul mai sus amintit, care avea în vedere „studierea” viitoarelor cadre încă din perioada în care acestea urmau studiile medii și „sprijinirea” lor, prin acordarea de burse, ulterior admiterii acestora la diverse facultăți civile:

„Mai propun, pentru viitor, [...] ca viitorii elevi ai școlii de ofițeri sau alții să fie studiați de către direcțiile informative din anii de învățământ X, XI, XII, ca să fie recrutați pentru a fi trimiși la facultăți, eventual cu ei să se stea de vorbă pe parcursul anilor. Noi avem posibilități de informare în cadrul școlilor, putem să-i selecționăm mai bine, cu intenția de a-i trimite la facultate, fără a ști nimeni, dar să fie elevi foarte buni, cu nota 9, 10, fără însă a interveni pentru cineva la facultate. Noi, însă, să avem în atenția noastră ca elevii intrați în facultate să primească burse. În viitor, pe baza indicațiilor primite de la partid și a discuțiilor din Consiliu, putem asigura cadre bune pentru munca de acoperire. Studenții foarte buni, care vor fi repartizați în aparatul de stat și întreprinderi, pot fi acoperiți de la început și vor fi oameni buni pentru direcțiile informative”³⁷.

Cel mai important aspect al selecționării candidaților pentru posturile de ofițeri operativi din aparatul de Securitate îl constituiau însă *criteriile de recrutare* a acestora. În această privință, informațiile deținute sunt extrem de fragmentare, astfel încât voi folosi, pentru conturarea unei imagini asupra problemei, o listă de criterii avute în vedere la recrutarea tinerilor candidați pentru școlile de ofițeri ale M.F.A. în 1956, urmând ca, ulterior prezentării acestei liste, să subliniez diferențele care existau în cazul viitorilor ofițeri de Securitate:

„Vor fi selecționați pentru școlile militare de ofițeri numai tinerii care doresc a urma aceste școli și îndeplinesc următoarele condițiuni:

- să fie absolvenți ai unei școli medii sau medii tehnice;
- să aibă vârsta între 17 – 22 ani;
- să fie cetățeni români;
- să fie deplin sănătoși;
- să nu fi avut manifestări dușmănoase față de regimul de democrație populară (ei, părinții, frații sau surorile lor);
- să nu fi fost expropriați, dislocați sau cu domiciliu obligatoriu (ei, părinții, frații sau surorile lor);
- să nu fi posedat (ei, părinții, frații sau surorile lor) avere care să-i situeze în rândul exploatatatorilor;
- să nu aibă rude apropiate (părinți, frați sau surori) în țările capitaliste;
- să nu aibă legături cu persoane din țările capitaliste (ei, părinții, frații sau surorile lor);

http://www.cnsas.ro/documente/acte_normative/D%203626_005%20fila%20216-227.pdf,

consultat la data de 25.10.2012.

³⁷ ACNSAS, fond Documentar, dosar nr. 88, vol. 3, partea a II-a, f. 117: *Stenograma ședinței Consiliului Securității Statului din 5 – 6 aprilie 1968*. Propunerea aparținea generalului maior Kovacs Pius, șef al Direcției de Filaj a C.S.S.

- să nu fi fost condamnați sau să nu fie în curs de judecată pentru acțiuni politice contra regimului de democrație populară, atât ei, cât și familiile lor (tată, mamă, frați sau surori);
- să nu fi fost condamnați sau să nu fie în curs de condamnare pentru delictе de drept comun”³⁸.

În cazul M.F.A., pentru candidații la admiterea în cadrul școlilor de ofițeri, se va impune chiar, din 1959, ca „toți [...] să fie fii de muncitori și, pe cât posibil, ei înșiși muncitori”³⁹.

Asemănările între criteriile utilizate de conducerea M.F.A. și cea a Securității la recrutarea viitorilor angajați sunt foarte mari – o dovadă în acest sens fiind și dosarele de cadre ale ofițerilor aparatului român de represiune din acea perioadă, în cadrul cărora se poate constata faptul că organele de cadre ale M.A.I. urmăreau, în investigațiile efectuate asupra activității angajaților și a rudelor acestora, exact problemele personale și familiale menționate în lista de criterii mai sus citată. În mod straniu, însă, cerințele avute în vedere la recrutarea ofițerilor Ministerului Forțelor Armate erau, în unele privințe, mai drastice decât cele utilizate în cazul noilor angajați ai Securității.

În primul rând, apar diferențe în privința gradului de educație cerut viitorilor ofițeri, în cazul Securității nefiind impusă, până în 1961, absolvirea liceului de către cei recrutați. Anterior acestui an, candidații la admiterea în școlile de ofițeri proveneau, în majoritate, din producție, „unii având doar școala generală”⁴⁰, iar o instruire minimală le era asigurată, în măsura posibilităților, chiar în cadrul școlii respective. Mai importantă, însă – și surprinzătoare dacă avem în vedere rolul organelor de Securitate din acea vreme – este diferența ce apare între cele două instituții din punctul de vedere al originii sociale cerute viitorilor ofițeri. Și în această privință, Ministerul Forțelor Armate pare a fi fost mai exigent, având în vedere faptul că solicita candidaților pentru școlile militare să fie „100% fii de muncitori și, pe cât posibil, ei înșiși să fie muncitori”, în timp ce, în cazul școlilor de ofițeri de Securitate, în 1957, organele de partid se străduiau, fără prea

³⁸ ANIC, fond CC al PCR, Secția Cancelarie, dosar nr. 47/1956, f. 14: *Notă* a M.F.A. al R.P.R. către C.C. al P.M.R., din 24.04.1956, semnată de ministrul Leontin Sălăjan. Criteriile enunțate mai sus par să fie mult mai drastice decât cele utilizate, anterior, în vederea recrutării de personal pentru încadrarea în fosta Direcție Generală a Securității Poporului. Astfel, în cazul acesteia din urmă, potrivit prevederilor art. 2 al „Statutului ofițerilor și subofițerilor Direcțiunii Generale a Securității Poporului”, se impuneau următoarele criterii de angajare: „a) să fie cetățean român; b) să cunoască limba română; c) să aibă cel puțin 18 ani împliniți; d) să nu fi suferit vreo condamnare pentru infracțiunile sancționate de lege cu pedepse privative de libertate, care atrag decăderi de drepturi civile și politice, cu excepția celor care au fost condamnați pentru activitate politică antifascistă; e) să nu fi fost îndepărtat din vreun serviciu public prin vreo măsură disciplinară sau prin efectul legii de purificarea administrațiilor publice; f) să depună declarație de avere ce posedă în momentul depunerii actelor; g) să treacă examenul de admitere medical și al cunoștințelor generale în condițiunile ce se vor stabili prin Deciziunile Ministerului Afacerilor Interne” – vezi Fl. Banu, *op cit*, p. 121.

³⁹ Idem, dosar nr. 17/1959, f. 61: *Raport al Ministerului Forțelor Armate*, din 24.04.1959, semnat de ministrul Leontin Sălăjan și adjunctul ministrului, general maior Mihail Burcă.

⁴⁰ ACNSAS, fond Documentar, dosar nr. 88, vol. 3, partea a II-a, f. 258: *Studiu privind asigurarea* ..., din 2 aprilie 1968.

mult succes, de altfel, să impună ca măcar 70% din elevii selecționați – și, deci, din viitorii ofițeri – să fie de „origine socială muncitorească”⁴¹. Această situație nu era însă întâmplătoare, ci constituia rezultatul politicii oficiale urmate de conducerea Ministerului Afacerilor Interne din acea vreme, ale cărei motivații erau expuse chiar de către ministrul Alexandru Drăghici conducătorilor organelor regionale de partid și de Securitate, în 1957:

„S-a vorbit aici despre munca cu cadrele și despre starea necorespunzătoare a unor cadre din Securitate. Sunt de acord cu cele ce s-au spus. Noi foarte bucuroși am fi dacă am avea peste tot numai muncitori, dar lucrul acesta nu se poate, nu este nici o Hotărâre a Comitetului Central în care se spune că numai și numai muncitori să fie. Trebuie să ne orientăm la fața locului, trebuie să vedem cum muncesc oamenii, rezultatele pe care le dau, trebuie să-i vedem și pe aceia care au luat arma în mână și au luptat împotriva dușmanului efectiv și trebuie să apreciem activitatea acestora. Trebuie văzut și felul cum și-a îndeplinit sarcinile și la câte operații a participat omul acesta, hotărârea și devotamentul său în luptă față de statul de democrație populară.[...]

Sunt și cazuri când avem muncitori care nu pot să redacteze o notă informativă, nu pot să-ți redea de la agentul respectiv ceea ce i-a dat acesta, atunci putem oare să ținem în aparatul de Securitate astfel de elemente, care nu sunt capabile să-și îndeplinească sarcinile? Cred că am face o greșală foarte mare”⁴².

Din declarația de mai sus a ministrului Afacerilor Interne, care dădea, în acest fel, o replică și acelor conducători ai partidului ce-i reproșau păstrarea în rândurile Securității a unor ofițeri cu un dosar de cadre „necorespunzător”, nu trebuie însă dedus faptul că, la angajarea în rândul Securității, candidaților le erau solicitate *aptitudini* speciale. În această privință, atât Al. Drăghici, cât și locuitorii acestuia erau categorici, considerând că oricine, dacă avea originea socială potrivită, dovedea devotament față de regim, depunea efortul solicitat de conducerea organelor de represiune și respecta ordinele ministrului, putea desfășura „muncă de Securitate”. Nu era nevoie, pentru asta, de nici un fel de calități înnăscute sau de abilități, așa cum reiese, de altfel, și din declarațiile făcute de ministru cu prilejul unei ședințe de bilanț:

„A fost o perioadă când au existat anumite teorii, în rândul ofițerilor de Securitate, că munca cu agentura și munca operativă poate fi îndeplinită numai de oameni care au aptitudini înnăscute. Viața însă a dovedit că nu aceasta este realitatea, viața a dovedit că *orice comunist, devotat partidului și statului nostru, poate să îndeplinească orice sarcină, oricât de grea ar fi* (s.m.)”⁴³.

⁴¹ ANIC, fond CC al PCR, Secția Cancelarie, dosar nr. 43/1957, f. 29: *Referat ...*, din 4 iulie 1957, alcătuit de Secția Administrativă a CC al PCR.

⁴² Idem, dosar nr. 113/1957, f. 38 – 39: *Stenograma ședinței din 23.02.1957, ținută cu primii secretari ai comitetelor regionale de partid, directorii regiunilor de Securitate și unii directori din cadrul Ministerului Afacerilor Interne*.

⁴³ ACNSAS, fond Documentar, dosar nr. 13 195, f. 35: *Stenograma ședinței de colegiu din ziua de 13 mai 1960 în care s-a analizat activitatea Serviciului „B”*. Idei asemănătoare vehicula și adjunctul lui Al. Drăghici din acea vreme, generalul maior Vasile Negrea. Unui lucrător operativ din cadrul Serviciului Independent de Contrainformații Frontieră, care-i declarase că nu ar fi avut „înclinațiile necesare” pentru a desfășura o activitate informativă, cerând să fie trecut în rezervă, V. Negrea i-a replicat: „Să nu crezi că pentru Securitate trebuie să fii înnăscut, să ai înclinații.

Această concepție, conform căreia ofițerilor angajați nu le erau necesare nici un fel de calități înnăscute pentru a desfășura o activitate informativă, a fost păstrată pentru multă vreme de conducerea M.A.I. Nici schimbarea conducerii ministerului, în 1965, nu a adus o schimbare în această privință, o dovadă în acest sens fiind și dialogul purtat de noul ministru, Cornel Onescu și șeful Direcției Regionale M.A.I. Brașov, colonelul Ion Bolintineanu, cu prilejul unei ședințe din 1966:

[C. Onescu, către Bolintineanu]: „[...]Am rămas mirat, că dumneata ești un lucrător vechi și de mult în munca aceasta, am rămas mirat de unele concepții la dumneata. Iată, de pildă, problema asta: oamenii n-au înclinații pentru munca asta informativă sau agenții aștia n-au înclinații. Dar, depinde, să știm să lucrăm, depinde de felul cum știm să lucrăm cu ei, cum îi dirijăm, cum îi instruim. Se poate să fie o asemenea atitudine? *Mai sunt unii tovarăși care cred că, pentru munca asta de Securitate și pentru a face muncă informativă, trebuie să se nască cu anumite înclinații! Nu se poate!* (s.m.)[...]”

[I. Bolintineanu către C. Onescu]: Legat de problema cu calitățile acestea, am avut, tov. ministru, ofițeri, anul trecut, în 1964, au fost trei, care mi-au spus în față, tov. ministru: «nu pot să fac munca asta: nu am înclinație spre ea; nu am atragere înspre ea».

[C. Onescu, către I. Bolintineanu] : Și te-a impresionat pe dumneata! De aici, concluzia că oamenii trebuie să se nască cu calități⁴⁴!”

Treptat, însă, conducerea Securității a trebuit să cedeze în fața evidenței, astfel încât, în 1968, șeful Securității Municipiului București, generalul Emanoil Rusu, recunoștea deschis faptul că „intrarea elevilor în școala de Securitate ar trebui să se facă și pe bază de teste, de pasiune, pentru că, după câțiva ani, te pomenești cu raport că vrea să plece din Securitate că nu are pasiune, nu are aptitudini, chiar dacă el s-a dovedit a fi un ofițer bun”⁴⁵. De data aceasta, aprecierile de acest gen întrunesc și asentimentul noului conducător al organelor române de represiune, Ion Stănescu, care declara:

[...]. Dacă fiecare va lucra cu această teorie, cu această mentalitate, că munca de Securitate numai anumiți oameni pot să o facă, apoi să știți că este periculoasă. Nici eu și nici altul nu am fost înnăscuți (sic!) pentru asta, ci am învățat. Au fost date lovituri grele spionilor, cu toate că nu am fost înnăscuți (sic!) pentru această treabă”. – vezi idem, dosar nr. 13 254, f. 12 și 25: *Stenograma ședinței de analiză a muncii Serviciului Independent de Contrainformații Frontieră din Ministerul Afacerilor Interne*.

⁴⁴ Idem, dosar nr. 13 462, f. 51-52: *Lucrare specială privind ședința din 28 – 29 ianuarie 1966, la care au fost convocați tovarășii din aparatul central și regional*. Apostrofarea lui C. Onescu, ce nu se bucura nici pe departe de aceeași autoritate în fața subordonaților precum Al. Drăghici, a atras iritarea colonelului Bolintineanu, care îi răspunde ministrului, făcând aluzie la lipsa de experiență a acestuia în cadrul organelor de represiune: „Tov. ministru, eu am trăit în ministerul ăsta și când era o teorie că numai mica burghezie poate face muncă de Securitate. [...]Și am combătut-o cu foarte multă tărie”, impunându-se intervenția generalului Negrea, rămas în continuare prim adjunct al ministrului, pentru calmarea subordonatului impertinent (vezi *ibidem*).

⁴⁵ Idem, dosar nr. 88, vol. 3, partea a II-a, f. 122: *Stenograma ședinței Consiliului Securității Statului din 5 – 6 aprilie 1968*.

„Este adevărat că devotamentul trebuie să fie pe primul plan la un lucrător de Securitate, dar numai cu devotamentul nu facem nimic, dacă omul nu are aptitudini, pasiune și înclinațiile necesare pentru o asemenea muncă”⁴⁶.

Această abdicare în fața realității – care dovedise că a nu ține cont de aptitudinile înnăscute ale viitorilor ofițeri și de gradul de educație al acestora avea, între altele, o contribuție majoră la permanenta fluctuație de personal ce s-a înregistrat în rândul organelor române de represiune de la înființarea acestora – a condus, în 1968, și la o schimbare majoră a criteriilor de recrutare a ofițerilor de Securitate, o dovadă în acest sens fiind și condițiile impuse, în acel an, la selecționarea candidaților pentru admiterea în școlile de ofițeri M.A.I:

- a. „Să fie cel puțin absolvenți de liceu cu examen de bacalaureat și să fi obținut rezultate bune și foarte bune la învățătură.
- b. Să fie membri de partid sau U.T.C.
- c. Să aibă vârsta între 18 și 26 de ani, inclusiv, iar pentru trupele de Securitate, să nu depășească vârsta de 24 de ani.
- d. Să fie inteligenți, inventivi, hotărâți, curajoși și să aibă pasiune și aptitudini pentru specialitatea în care urmează să fie pregătiți (s.m.), precum și pentru însușirea în bune condițiuni a unei limbi străine.
- e. Să aibă o conduită demnă în liceu, la locul de muncă, în familie și societate.
- f. Să fie sănătoși, prezentabili, bine dezvoltăți din punct de vedere fizic și fără semne particulare deosebite”⁴⁷.

În același timp, s-a putut înregistra, după 1968, și o schimbare a criteriilor de selecționare a ofițerilor vizați pentru încadrarea directă în Securitate ⁴⁸. Această

⁴⁶ *Ibidem*, f. 131. Chiar dacă atitudinea lui I. Stănescu pare a denota o abordare rațională a problemei, ea, în fond, reprezintă o abdicare de la normele ortodoxiei marxist – leniniste, ce, în altă perioadă, ar fi fost calificată drept „oportunism” de către ideologii stalinști.

⁴⁷ Idem, vol. 6, partea a II-a, f. 67: *Instrucțiuni ale Consiliului Securității Statului privind selecționarea, cunoașterea, creșterea și promovarea personalului și nomenclatura de funcții a comandanților (șefilor)*, din 26.09.1968. După cum se poate observa, din rândul acestor criterii lipsesc cu desăvârșire cele referitoare la apartenența socială a candidaților și s-ar putea crede faptul că nu mai erau luate în considerare în nici un fel la recrutarea de personal pentru structurile Securității. Am motive serioase să mă îndoiesc de faptul că aceasta ar fi realitatea, criteriile referitoare la originea socială fiind în continuare luate în considerare la recrutarea de personal pentru Securitate până în 1989, indiferent de faptul că Direcția Cadre recunoștea acest fapt în mod deschis sau nu.

⁴⁸ Având ca scop „încadrarea aparatului de Securitate cu cadre [sic!] capabile să desfășoare o activitate la un nivel calitativ superior și care să se remarce printr-o înaltă competență profesională”, Direcția Personal a C.S.S. propunea ca „selecționarea viitorilor ofițeri pentru aparatul informativ și tehnic – operativ să se facă din rândul persoanelor care au studii superioare și anume: dintre absolvenții institutelor de învățământ superior cu profil tehnic, economic și universitar (juriști, cunoscători de limbi străine etc.), care, pe baza cererilor Consiliului Securității Statului să fie repartizați la terminarea studiilor, de către Comisia Guvernamentală, pentru a munci în organele de Securitate [...]; din rândul persoanelor care ajută organele de Securitate în calitate de rezidenți, informatori, colaboratori, gazde ale caselor de întâlniri etc. și care, în decursul timpului, au dovedit că posedă reale calități și aptitudini ce se cer unui ofițer de Securitate [s.m.]; dintre ofițerii de Miliție, care lucrează în sectoare ce desfășoară muncă informativă și s-au remarcat prin calitățile care le posedă și experiența acumulată; ofițerii din

schimbare de atitudine, intervenită la douăzeci de ani de la înființarea organelor de Securitate, părea să dovedească dorința regimului comunist din România de a pune accentul, pe viitor, pe profesionalismul angajaților din organele de represiune aflate la dispoziția sa. În vederea atingerii acestui scop, exista, pentru moment, o anumită disponibilitate de a se trece peste imperativele ideologice care au avut, în perioada anterioară, un rol atât de important în selecționarea ofițerilor Securității, ceea ce nu a condus întotdeauna la rezultatele cele mai fericite. Rămânea însă de văzut până unde putea fi împinsă această disponibilitate, în condițiile în care era clar că, într-un aparat de represiune precum Securitatea română, recrutarea personalului numai pe baza profesionalismului și aptitudinilor se putea lovi de serioase impedimente, date fiind natura și scopurile acestei instituții.

Pe de altă parte, ar fi greșit să credem că numai imperativele ideologice ar fi condus la recrutarea de persoane necorespunzătoare în aparatul de Securitate. Lucrătorii de cadre ai M.A.I. au avut mereu o importantă contribuție în angajarea în structurile represive a unor „elemente carieriste, fricoase, anarhice etc.”, ce aduceau „mari prejudicii muncii” informativ – operative⁴⁹. În fapt, de multe ori, nici măcar cerințele ideologice, de recrutare a personalului după criteriile apartenenței sociale și profesiei de bază nu erau respectate.

Astfel, în 1957, în urma unui control efectuat de organele de partid asupra activității Direcției Cadre a M.A.I., s-a constatat faptul că „munca de cadre” din școlile de ofițeri de Securitate se desfășura cu totul necorespunzător, recrutându-se pentru aceste școli – pe post de cadre didactice sau de elevi – multe „cadre tinere, lipsite de maturitate și de experiența vieții”⁵⁰ și chiar „elemente funcționărești”, foști legionari, „fii de exploatatori, cu rude cu trecut politic necorespunzător”⁵¹ etc., toate aceste încadrări fiind în flagrantă contradicție cu politica de personal recomandată de conducerea P.M.R. de atunci.

Ministerul Forțelor Armate și Comandamentul Trupelor de Securitate, cu precădere pentru aparatul de Contrainformații Militare; din procuratură și justiția militară, având în vedere nevoile de cadre cu pregătire în domeniul urmăririi penale; din alte sectoare de activitate, în raport de nevoile concrete de specialiști pentru anumite compartimente de muncă.[...] Toți cei selecționați din viața civilă pentru a fi încadrați direct în aparatul de Securitate, înainte de a fi introduși în muncă, să fie pregătiți prin cursuri de specialitate [...]” – vezi idem, vol. 3, partea a II-a, ff. 270 – 271: *Studiu privind asigurarea cu cadre corespunzătoare...*, din 2 aprilie 1968. Propunerile cuprinse în studiul de mai sus au fost aprobate prin emiterea Ordinului Președintelui C.S.S. nr. 35/20.06.1968

– vezi http://www.cnsas.ro/documente/acte_normative/D%203626_005%20fila%20216-227.pdf,

consultat la data de 25.10.2012.

⁴⁹ ACNSAS, fond Documentar, dosar nr. 13 229, f. 96: *Raport cu privire la activitatea Direcției Cadre* ..., din 31.01.1963.

⁵⁰ ANIC, fond CC al PCR, Secția Cancelarie, dosar nr. 43/1957, f. 27: *Referat privind munca de cadre* ..., din 4 iulie 1957. Se evidențiază, cu această ocazie, situația de la Școala M.A.I. nr. 3 de supraveghere operativă, unde, din 162 absolvenți din cursul anului 1956, 62 au fost tineri cu vârste cuprinse între 17 și 20 de ani.

⁵¹ *Ibidem*, ff. 26 – 27.

Ca urmare a deficiențelor constatate în urma controlului mai sus amintit, s-a trecut la schimbarea aproape în totalitate a conducerii organelor de cadre de la nivelul M.A.I., dar rezultatele măsurilor adoptate au întârziat să apară, cel puțin în ceea ce privește respectarea cerințelor de ordin politic la încadrarea elevilor în școlile de ofițeri de Securitate. O dovadă în acest sens o constituie faptul că, șase ani mai târziu, în 1963, organele de partid remarcau persistența acelorași deficiențe în privința încadrării politice și originii sociale a elevilor școlilor de Securitate și de Miliție și nerespectarea ordinului dat în 1957 – de a se selecționa, în proporție de 70%, pentru școlile M.A.I., tineri „cu originea socială muncitorească”⁵².

Deficiențele înregistrate în activitatea de recrutare a cadrelor Securității aveau drept consecință, în primul rând, apariția unei permanente fluctuații a personalului, mulți dintre cei recrutați fiind concediați la scurt timp după aceea. Drept exemplu, se poate aminti situația înregistrată la școala de ofițeri de Securitate cu durata de doi ani⁵³, din cadrul căreia au fost exmatriculați, în perioada 1955 – 1957, peste 200 de elevi, pentru ca, dintre cei 400 de absolvenți rămași, alți 200 să fie concediați cu ocazia restructurărilor efectuate în 1956⁵⁴. Concedierile efectuate în rândul proaspeților absolvenți ai școlilor de ofițeri de Securitate nu se datorau însă numai originii sociale necorespunzătoare a acestora sau activității ostile regimului desfășurate de ei sau rudele lor, ci mai ales abaterilor disciplinare comise de ofițerii nou încadrați și incompetenței lor în activitatea informativă. Un exemplu în acest sens îl constituiau proaspeții absolvenți ai Școlii M.A.I. nr. 3, care, în 1959, au ținut să-și sărbătorească într-un mod original încadrarea în Direcția a VII-a Filaj și Investigații, după cum se relatează cu prilejul unei ședințe de bilanț anual al activității unității respective:

„O altă problemă este că sunt unii tov. care au luat primul salariu la noi, la Securitate, n-au fost învățați cu disciplina și s-au apucat să facă prostii. Eu am stat de vorbă cu ei. Acești oameni au fost elevi până acum și văzând că au luat o mie și ceva de lei soldă, s-au bucurat și unii s-au și îmbătat. Avem o echipă care, la ora 1 noaptea au făcut o bătaie monștru cu milițienii. Aceste elemente au fost scoase și cazul prelucrat cu întreg efectivul”⁵⁵.

Dacă pentru calitatea slabă a ofițerilor care absolviseră cursurile de lungă durată ale școlilor M.A.I. erau răspunzători, în egală măsură, lucrătorii de cadre, ce-i recrutaseră

⁵² ACNSAS, dosar nr. 13 229, f. 98: *Raport cu privire la activitatea Direcției Cadre ...*, din 31.01.1963. La Școala M.A.I. nr. 2, în 1962, 42% dintre elevii admiși erau „funcționari și elevi”, în timp ce la Școala M.A.I. nr. 4, proporția acestor categorii de elevi creștea la 50%. Acestea erau școli de ofițeri de Miliție, dar, în cazul școlilor de ofițeri de Securitate, deficiențele erau întru totul asemănătoare, o dovadă fiind încadrarea politică a elevilor Școlii nr. 3 (supraveghere operativă), unde, în ciuda ordinelor date, proporția membrilor și candidaților de partid era, în 1962, de numai 35% – ceea ce, datorită criteriilor utilizate la admiterea în rândul membrilor de partid în acea vreme, ar putea dovedi o situație necorespunzătoare și din punct de vedere al originii sociale a elevilor.

⁵³ Cel mai probabil, este vorba de Școala M.A.I. nr. 1, principala instituție de învățământ ce pregătea viitorii ofițeri din aparatul informativ – operativ al Securității.

⁵⁴ Fl. Banu, *op cit*, p. 169.

⁵⁵ ACNSAS, fond Documentar, dosar nr. 13 191, f. 7: *Stenograma de colegiu din ziua de 6 mai 1960, în care s-a analizat activitatea Direcției a VII-a pe perioada 1 ianuarie – 31 dec. 1959*

în școlile respective și profesorii acestor unități de învățământ, în cazul celor angajați direct în aparatul de Securitate eșecurile se datorau, aproape exclusiv, Direcției Cadre a M.A.I. și angajaților săi. De multe ori, în vederea selecționării persoanelor încadrate direct în aparatul de Securitate, organele de cadre recurgeau, în mod excesiv, la lucrări de „investigații și căutări în evidență” – lucrări ce cădeau, de obicei, în sarcina altor direcții ale Securității – nu conlucrau cu sectorul informativ pentru studierea candidaților și nu manifestau nici un interes pentru cunoașterea îndeaproape a calităților viitorilor angajați, astfel încât rezultatele lăsau de dorit, din toate punctele de vedere. Pentru a îndeplini planul de recrutări sau din alte motive, mai prozaice, unii lucrători de cadre recurgeau și la înșelarea superiorilor, „uitând” să menționeze în referatul alcătuit la angajare, unele deficiențe ale viitorilor ofițeri, un exemplu în acest sens fiind oferit chiar de șeful Direcției Cadre a M.A.I., colonelul Ion Pateșan, în 1963:

„Lt. Globașu Ilie a prezentat de două ori propunerea de încadrare în MAI a numitei R[...] A[...], element ușuratic, mincinos, în ultimă instanță o depravată și care era incomplet verificată. Mai grav este faptul că, deși din materialul de verificare reieșeau probleme deosebite, ele nu au fost trecute în referatul întocmit”⁵⁶.

Problemele întâmpinate de lucrătorii de cadre în activitatea de recrutare a noi ofițeri de Securitate s-au agravat după ce, începând cu 1961, a trebuit să încadreze în mod direct cu precădere absolvenți de studii superioare. Inițial, această exigență părea să fie satisfăcută în bune condiții – în perioada septembrie 1961 – decembrie 1962, din 608 ofițeri încadrați, 335 aveau studii superioare, iar numai 273 aveau studii medii⁵⁷ - dar, ulterior, avea să se recunoască faptul că aceste situații statistice aveau o relevanță limitată, iar calitatea noilor recrutări lăsa mult de dorit, din cauza metodelor folosite în selectarea viitorilor angajați:

„Au fost cazuri destul de frecvente când verificarea oamenilor propuși pentru a urma școala de ofițeri sau pentru a fi încadrați direct în aparatul ministerului s-a făcut superficial. [...] Din acest motiv, mai ales când era vorba de oameni cu studii superioare, propunerea acestora de încadrare se făcea cu ușurință și superficialitate numai pentru a fi acoperite nevoile din schemă. La scurt timp de la școlarizare sau angajare și uneori, după ce au primit locuință și buletin de București, unii din acești ofițeri au fost scoși, întrucât nu corespundeau ori cereau insistent să fie transferați în viața civilă”⁵⁸.

Plecările din sistem a absolvenților de studii superioare par să fi reprezentat chiar o mișcare de proporții în acești ani⁵⁹, cauzată mai ales de greșelile săvârșite de

⁵⁶ Idem, dosar nr. 13 229, f. 97: *Raport cu privire la activitatea Direcției Cadre...*, din 31.01.1963. Fără îndoială, cazurile de acest gen nedescoperite de conducerea direcției erau mult mai numeroase în realitate.

⁵⁷ *Ibidem*, f. 88.

⁵⁸ Idem, dosar nr. 13 240, f. 143: *Stenograma ședinței din 21 octombrie 1963, în care s-a făcut analiza modul[ui] cum au fost executate sarcinile ordonate de tovarășul ministru în octombrie 1962*

⁵⁹ În 1967, ministrul Cornel Onescu recunoștea în mod deschis eșecul suferit în politica de atragere a unor cadre cu pregătire superioară în Securitate: „[...]Știți că am făcut o experiență acum câțiva ani, când am adus din diferite unități economice și instituții cadre cu pregătire superioară. După câțiva ani, au plecat cu toții. Nu este o soluție. Noi trebuie să pregătim cadrele noastre, să le ajutăm să-și perfecționeze cunoștințele, să-și completeze studiile” – vezi idem,

lucrătorii de cadre, care, de multe ori, pentru a-i atrage pe cei vizați, le făceau acestora promisiuni fără acoperire și nu le ofereau nici o indicație cu privire la natura activității pe care urma să o desfășoare, după cum se semnala și cu prilejul unei ședințe de bilanț al organelor de cadre din M.A.I.:

„Cpt. Hila Ilie [din Direcția Cadre] a selecționat și propus încadrarea în M.A.I. a fostului lt. maj. Costache Alexandru, care, după câteva luni de la încadrare, a fost scos, pentru că a refuzat să mai lucreze în munca de Securitate, fiind un element fricos, cu o slabă educație politică, căutând un loc de muncă cât mai ușor. Aceasta s-a datorat faptului că cpt. Hila a discutat cu el în mod superficial, nu i-a spus condițiile în care se muncește în M.A.I., lăsându-l să înțeleagă că va lucra în domeniul în care el avea calificare”⁶⁰.

Dezinformarea absolvenților de studii superioare vizați pentru încadrarea în Securitate a rămas o practică și de-a lungul anilor următori. Astfel, în 1965, la Regionala M.A.I. Bacău era atestat cazul unui inginer energetician, încadrat în 1963, care, „dovedind neseriozitate și o concepție înapoiată”, solicita trecerea sa în rezervă, afirmând că „a venit în Securitate deoarece a crezut că M.A.I. dispune de întreprinderi energetice”⁶¹. Fără îndoială, în asemenea cazuri, se poate vorbi și de vina personală a celor care acceptau angajarea în cadrul unor structuri despre a căror activitate nu aveau nici un fel de cunoștințe, dar, pe de altă parte, pornind de la astfel de exemple, se poate lesne imagina cât de aprofundate erau discuțiile purtate de lucrătorii de cadre cu cei vizați pentru angajarea în Securitate.

Deficiențele înregistrate în activitatea de recrutare a cadrelor Securității au fost resimțite, în mod direct, de multe ori, de către populația pe care noii ofițeri trebuia să o supravegheze. Multe din abuzurile comise în acești ani de către organele de Securitate au aparținut persoanelor angajate în mod necorespunzător în aparatul român de represiune, pentru care puterea de care dispuneau a reprezentat un bun prilej de manifestare a propriilor devieri de comportament. Pe de altă parte, greșelile comise în selecționarea noilor angajați nu puteau rămâne fără consecințe asupra activității informative a organelor de Securitate, după cum recunoștea, în mod deschis, și conducerea Direcției Cadre:

„Ca urmare a lipsurilor avute în selecționarea de absolvenți de facultăți, în încadrările directe și în selecționarea de elevi pentru școli, au fost introduse în M.A.I. unele elemente necorespunzătoare, care au venit în contact cu probleme și metode secrete de muncă ale organelor M.A.I., creându-se astfel posibilitatea deconspirării caracterului secret al activității noastre. Urmărilor acestor lipsuri sunt cu atât mai mari, cu cât o parte dintre cei încadrați au lucrat în acțiuni concrete ale organelor de Securitate, au avut în legătură agentură, au răspuns de anumite probleme și obiective și au intrat în

dosar nr. 13 471, f. 121: *Stenograma ședinței din 4 ianuarie 1967, în care s-a analizat activitatea organelor de Securitate pe anul 1966*. Cu toate acestea, politica de încadrare directă în Securitate a unor absolvenți de studii superioare a continuat și în anii următori, în paralel cu sprijinirea cadrelor deja angajate care doreau să urmeze cursurile unei facultăți.

⁶⁰ Idem, dosar nr. 13 229, f. 95: *Raport cu privire la activitatea Direcției Cadre ...*, din 31.01.1963.

⁶¹ Idem, dosar nr. 13 458, f. 109: citat dintr-un raport de control pe linie de cadre, efectuat la Regionala M.A.I. Bacău în 1965, nesemnat și nedatat.

posesia multor date strict secrete ale muncii informativ-operative. O altă consecință a lipsurilor din munca de selecționare constă în faptul că, deși s-a irosit multă forță de muncă, s-au făcut mari cheltuieli de fonduri pentru verificarea, instruirea, echiparea și întreținerea lor la cursurile pregătitoare, rezultatele au fost slabe. Încadrarea unor asemenea elemente în aparatul M.A.I. a creat o serie de greutăți compartimentelor în care au fost repartizați, sustrăgând de la îndeplinirea sarcinilor profesionale multe cadre ce a trebuit să se ocupe de introducerea lor în muncă, de lămurirea lor, de rezolvarea problemelor lor personale etc.⁶².

Pregătirea cadrelor Securității (1956 – 1968)

Multe din problemele apărute în urma recrutării unor cadre necorespunzătoare în anii ulteriori lui 1956, dar și în perioada anterioară, erau însă amplificate de carențele existente în pregătirea cadrelor Securității. Aceste deficiențe se întâlneau, în egală măsură, în fiecare din cele două componente ale sistemului de pregătire a cadrelor: *pregătirea profesională* a ofițerilor, desfășurată la locul de muncă sau prin intermediul cursurilor de scurtă sau lungă durată, din cadrul școlilor de ofițeri de Securitate și *pregătirea culturală* a acestora, organizată prin sistemul de învățământ public. Relieful caracteristicilor acestui sistem de pregătire, a evoluției sale și a „lipsurilor” care i-au marcat evoluția necesită însă o prezentare detaliată a fiecăreia din componentele menționate mai sus.

A. Pregătirea profesională a ofițerilor

Pregătirea profesională la locul de muncă a ofițerilor de Securitate a fost inițiată prin Ordinul ministrului Afacerilor Interne nr. 3061/8 decembrie 1953, ea reprezentând o formă nouă de instruire a cadrelor aparatului român de represiune față de cea efectuată prin intermediul școlilor de ofițeri M.A.I. După cum reiese din expunerea de motive a ordinului mai sus amintit, necesitatea instituirii acestei modalități de pregătire a cadrelor s-a impus datorită existenței unor „lipsuri și greșeli grave, ce se manifestă mai ales în domeniul muncii cu agentura”, care aveau drept rezultat „deconspirarea agenturii, a metodelor de muncă ale organelor Securității Statului și la ratarea unor acțiuni informative”⁶³. Conducerea organelor române de represiune identifica drept principală cauză a erorilor comise în „munca cu agentura” situația cu totul deplorabilă înregistrată în domeniul pregătirii profesionale a personalului din subordine, „care cunoaște

⁶² *Ibidem*, f. 99. Trebuie precizat că acestea erau consecințele în cazul în care se constata, la scurt timp de la angajare, faptul că ofițerii respectivi nu erau corespunzători, fiind trecuți în rezervă într-un interval relativ scurt de timp. Mult mai numeroase erau însă cazurile în care ofițerii necorespunzători rămâneau pentru mulți ani în cadrul aparatului de Securitate, iar prejudiciile aduse, datorate abaterilor disciplinare comise de aceștia sau incompetenței lor, erau considerabil mai mari.

⁶³ *Idem*, fond DMRU a MAI, inv. nr. 7358, dosar nr. 56, nenumerotat: *Ordinul ministrului Afacerilor Interne nr. 3061/8.12.1953*.

superficial, iar uneori nu cunoaște deloc regulile și metodele de bază ale muncii informativ-operative”.

Soluția identificată de ministrul Al. Drăghici – probabil, la sugestia consilierilor sovietici – pentru ameliorarea pregătirii profesionale a subordonaților consta în organizarea unor ședințe periodice cu întregul aparat de Securitate, de la nivel central sau regional, în cadrul cărora să se generalizeze „experiența în muncă” și să se „popularizeze metodele înaintate de muncă”. Ședințelor de pregătire a personalului din direcțiile centrale și regionale de Securitate li se alocau câte patru ore săptămânal pe durata programului de lucru, în timp ce ofițerii din cadrul raioanelor M.A.I. trebuia să fie convocați în câte două-trei serii lunar, la reședința regiunii de care aparțineau pentru a participa la instruire⁶⁴. De organizarea și desfășurarea acestor sesiuni de învățământ profesional urma să răspundă locuitorii șefilor fiecărei direcții centrale sau regionale de Securitate, iar lecțiile predate erau alcătuite sub coordonarea Serviciului Învățământ al Direcției Cadre M.A.I. Ulterior au fost constituite colective de redacție, care trebuia să alcătuiască lecțiile predate în cadrul învățământului profesional, din care făceau parte atât ofițeri din Serviciul Învățământ al Direcției Cadre, precum Nicolae Pleșiță, dar și șefi de direcții centrale – un exemplu fiind Francisc Butyka, șeful Direcției a VIII-a Anchetă – sau alți ofițeri cu experiență din cadrul aparatului de Securitate. Scopul întregii operațiuni consta în „popularizarea metodelor înaintate de muncă”, după cum se preciza și prin ordinul ministrului amintit mai sus.

Cu toate eforturile depuse în organizarea acestei operațiuni, ea nu s-a bucurat, încă de la început, de foarte mult succes. Acest fapt era constatat și de către conducerea M.A.I. în cursul anului 1955, când a fost emis un nou ordin referitor la pregătirea cadrelor prin intermediul învățământului profesional la locul de muncă. În expunerea de motive a acestuia, după ce se remarcă, potrivit tipicului vremii, faptul că se înregistraseră progrese în „ridicarea nivelului teoretic” al lucrătorilor operativi, „întărirea vigilenței” și „îmbunătățirea muncii lor practice”, se concluziona prin aceea că învățământul profesional desfășurat, începând cu anul 1953, nu-și atinsese, în realitate, scopul avut în vedere la inițierea sa:

„Cu toate acestea, încă mulți lucrători se descurcă greu chiar și în acțiuni mai simple. O serie de probleme ca: criteriile pe baza cărora poate fi apreciată calificarea unui informator, alegerea, studierea și recrutarea informatorilor, infiltrarea de informatori calificați în acțiunea informativă pe bază de combinații etc. au rămas confuze sau s-au însușit mecanic de către mai mulți lucrători”⁶⁵.

Pe de altă parte, cu toată nemulțumirea exprimată de ministru față de rezultatele obținute prin învățământul profesional până în acel moment, se poate aprecia că era dificil să fie înregistrate schimbări majore în nivelul de pregătire a cadrelor după numai un an de pregătire la locul de muncă. În ciuda acestui fapt, sunt inițiate o serie de schimbări în domeniu, în primul rând atribuindu-se răspunderea pentru modul de desfășurare a acestuia directorilor unităților regionale și centrale de Securitate, aceștia înlocuindu-i pe adjuncții lor, care, așa cum am văzut mai sus, primiseră această sarcină

⁶⁴ *Ibidem*.

⁶⁵ Idem, inv. nr. 7362, dosar nr. 66, nenumerotat: *Ordinul Ministrului Afacerilor Interne nr. 3418/01.08.1955*.

prin ordinul din 1953. Drept justificare a acestei modificări de atribuții se invoca faptul că „învățământul este unul din principalele mijloace de ridicare a calificării profesionale a lucrătorilor din aparatul informativ-operativ”, astfel încât părea normal ca răspunderea pentru desfășurarea sa să revină conducătorilor de la nivel central și local ai organelor de represiune. Pe de altă parte, se înregistra o scădere a numărului de ore lunare alocate pregătirii profesionale la locul de muncă, de la patru ore săptămânal, la zece lunar, reducere care poate părea stranie, avându-se în vedere faptul că exista o nemulțumire față de rezultatele de până atunci ale programului, dar trebuie luată în considerare și inițierea, în cursul aceluiași an, a primelor măsuri de pregătire a cadrelor M.A.I. prin învățământul de cultură generală, printr-un ordin al ministrului care, așa cum se va vedea, acorda unele înlesniri, inclusiv permisiu în afara concediului de odihnă, ofițerilor care doreau să-și completeze studiile și nu se dorea, probabil, ca ofițerii să beneficieze de prea multe ore plătite dedicate exclusiv pregătirii, în dauna muncii informative propriu-zise.

În afară de aceste aspecte, ordinul din 1 august 1955 lăsa în mare măsură neschimbat sistemul anterior de organizare și desfășurare a învățământului profesional la locul de muncă în cadrul aparatului de Securitate, ce se baza, în continuare, pe lecturarea și memorarea de către ofițeri a unor prelegeri alcătuite de lucrătorii Direcției Cadre M.A.I.⁶⁶

Modul de desfășurare a ședințelor de pregătire profesională la locul de muncă a rămas, în bună măsură, neschimbat în întreaga perioadă care face obiectul studiului de față, față de prevederile ordinului din 1953, modificări înregistrându-se mai ales în ceea ce privește conținutul lecțiilor, care era actualizat periodic. Materialele alcătuite de către lucrătorii Direcției Cadre a M.A.I. erau expuse în cursul sesiunilor de pregătire de către ofițerii special desemnați în acest sens de către conducerea fiecărei direcții regionale sau centrale în parte – de regulă, această sarcină revenea șefilor secțiilor de Cadre ale fiecărei unități. Expunerile erau urmate de organizarea unor seminarii cu participanții la ședințele respective, în cursul cărora se verifica măsura în care aceștia înțeleseseră materialul predat sau își însușiseră noțiunile expuse în lecțiile precedente. În funcție de modul în care participau la desfășurarea acestor lecții profesionale, lucrătorii operativi erau notați prin calificative, luate ulterior în calcul pentru evaluarea anuală a activităților lor de către cadrele de conducere.

În ceea ce privește conținutul și obiectivele urmărite prin aceste lecții de pregătire profesională, ele variau în funcție de deficiențele constatate la un moment dat în pregătirea ofițerilor de Securitate. Indicii în acest sens ne sunt oferite de expunerea de motive a ordinului din august 1955 cu privire la organizarea învățământului profesional, în care sunt enumerate aspectele activității informative care rămâneau necunoscute pentru majoritatea lucrătorilor din aparatul de represiune. Există însă și exemple concrete cu privire la desfășurarea și conținutul unor asemenea lecții, precum cel oferit de conducerea Direcției a VII-a Filaj și Investigații, în cadrul unui raport de activitate pentru anul 1959:

„Pentru îmbunătățirea cunoștințelor profesionale ale lucrătorilor de supraveghere operativă și perfecționarea lor în muncă, s-a organizat învățământul

⁶⁶ *Ibidem.*

profesional de specialitate la locul de muncă, la care au participat toți lucrătorii, fiind organizați pe grupe de învățământ. În acest sens, s-au predat și seminarizat cu lucrătorii lecții corespunzătoare, insistându-se îndeosebi asupra îmbinării cunoștințelor teoretice cu aspecte din munca practică. [...] Tot în scopul instruirii lucrătorilor de supraveghere operativă la un nivel mai corespunzător, au fost folosite și alte forme. Astfel, periodic au fost prelucrate diferite referate instructive, care au tratat și felul în care au fost executate unele lucrări.[...]

S-a acordat mai multă atenție, în această perioadă, instruirii practice a lucrătorilor. Astfel, în fiecare lună, au fost organizate pe birouri exerciții cu obiective fictive. Aceste exerciții au contribuit la exersarea lucrătorilor în ceea ce privește aplicarea unor metode mai bune în munca de supraveghere operativă, în folosirea mijloacelor de acoperire, ca deghizaj și machiaj, în fotografierea secretă, cât și în stabilirea legăturilor și adreselor.[...] Reconstituirea cazurilor de pierderi de obiective, ce se fac în cadrul serviciului și discutarea acestor cazuri în cadrul echipelor, a[u] avut drept urmări, pe de o parte, întărirea simțului de răspundere în muncă, iar pe de altă parte, instruirea lucrătorilor cu învățămintele ce se desprind”⁶⁷.

Datorită interesului declarat de conducerea M.A.I. pentru perfecționarea pregătirii profesionale a ofițerilor din subordine, Direcția Cadre a căutat să îmbunătățească, de-a lungul timpului, atât conținutul lecțiilor, cât și metodele de predare a cunoștințelor și cadrul în care aceste informații erau predate. Din acest motiv, începând cu 1961 – 1962, s-a trecut la organizarea învățământului profesional la locul de muncă pe o perioadă de trei ani, fiind luate, concomitent, măsuri de îmbunătățire a conținutului acestuia, prin introducerea unor teme care țineau de științele juridice și prin organizarea unor cursuri de limbi străine. În același timp, a fost creat un fond de lecții de specialitate corespunzător fiecărui compartiment al aparatului de Securitate, iar vechile cursuri au fost îmbunătățite și actualizate, avându-se în vedere noile reglementări referitoare la activitatea informativă⁶⁸.

După 1965, noua conducere a M.A.I. a cerut perfecționarea sistemului de pregătire a cadrelor proprii și implicarea direcțiilor informativ-operative (în special a direcțiilor I Informații Externe și a II-a Contraspionaj) în alcătuirea lecțiilor destinate aparatului de Securitate, astfel încât sunt redactate, cu sprijinul unităților respective, materiale de informare referitoare la metodele folosite de unele servicii de spionaj ale țărilor capitaliste pentru obținerea de informații din R.S.R., activitatea neoficială desfășurată de atașații militari străini în România, organizarea și acțiunile întreprinse de

⁶⁷ Idem, dosar nr. 13 191, f. 38: *Raport de activitate pe perioada 1 ianuarie – 31 decembrie 1959*, al Direcției a VII-a, semnat de șeful Direcției, colonel V. Dinescu. Așa cum se poate observa, programul de pregătire al ofițerilor Direcției a VII-a este ceva mai complex decât cel obișnuit pentru ofițerii direcțiilor operative obișnuite, aceasta datorându-se specificului activității acestei direcții. Pe de altă parte, pregătirea a ofițerilor de filaj și investigații se dovedea a fi curată pierdere de timp, dacă avem în vedere modul în care aceștia puneau pe atunci în practică cunoștințele predate.

⁶⁸ Idem, dosar nr. 13 229, ff. 91 – 92: *Raport cu privire la activitatea Direcției Cadre ...*, din 31.01.1963.

organele de informații și contrainformații din R.F.G., activitatea grupărilor legionare din exterior etc.⁶⁹.

În concluzie, se poate aprecia faptul că, teoretic, exista un sistem bine pus la punct de perfecționare, la locul de muncă, a cunoștințelor aparatului de Securitate, care beneficia și de o atenție deosebită din partea conducerii acestuia. Un asemenea sistem se dovedea necesar mai ales dacă avem în vedere nivelul redus de pregătire, atât profesională, cât și culturală, a ofițerilor încadrați după 1948, realitate care se spera a fi ameliorată prin educarea lor la locul de muncă, fără scoaterea „din producție”. Cu alte cuvinte, în Ministerul Afacerilor Interne se inventase un sistem „ideal” de educație, care permitea pregătirea angajaților cu o mare economie de timp și de resurse materiale.

Așa ar fi trebuit să stea lucrurile, măcar în teorie. În practică însă, realitatea contrazicea toate speranțele nutrite în această privință. Situația deplorabilă existentă era recunoscută, în mod deschis, chiar de cadrele de conducere din aparatul de represie, care considerau lecțiile predate ca fiind „slabe”, ele repetându-se „în fiecare an, ca o plăcă de magnetofon învechită”⁷⁰, după cum aprecia șeful Direcției Regionale M.A.I. Crișana, în 1966. Lipsa de eficiență a învățământului profesional la locul de muncă era cunoscută la vârful M.A.I. de multă vreme, o dovadă în acest sens fiind și declarațiile făcute în 1961 de secretarul general al ministerului, colonelul Pavel Aranici:

„Lecțiile pe care le facem sunt formale. Lecțiile sunt vechi, sunt făcute de unii lucrători de la Cadre, ele sunt văzute de Cadre, mai văd și ele ceva și se dă (sic!) la unități pentru a fi folosite la pregătirea profesională. Sunt lucrători cărora de 8 ani de zile li se predau aceleași lecții. [...] Noi avem lucrători care au trecut prin școală, însă pregătirea profesională la locul de muncă trebuie axată ca el să devină pregătit pentru problema în care lucrează. Dacă lucrează cu legionari – să cunoască toate problemele pe linie legionară, să fie la curent cu ultimele metode folosite de legionari în activitatea lor, pentru că numai în felul acesta se poate spune că omul este pregătit.

La Direcția IV-a am luat notele de la Serv. II, Serv. III. Toată lumea are calificative de «foarte bine», dar, la întâlnire, lucrătorul nu știe să se orienteze și acest lucru e posibil fiindcă lucrătorul nu pune capul la contribuție. [...]

La investigații, același lucru, toată lumea are numai calificative de «foarte bine». Când am pus o echipă să lucreze, practic nu a putut face nimic”⁷¹.

⁶⁹ Idem, dosar nr. 13 471, f. 165: *Raport privind activitatea desfășurată de organele de Securitate în cursul anului 1966.*

⁷⁰ Idem, dosar nr. 13 462, f. 80: *Lucrare specială privind ședința din 28 – 29 ianuarie 1966, la care au fost convocați tovarășii din aparatul central și regional.* Apreciera aparținea colonelului Gheorghe Ristea.

⁷¹ Idem, dosar nr. 13 264, f. 30: *Stenograma ședinței de colegiu în ziua de 17 mai 1961.* Această idee era reluată, un an mai târziu, de către șeful Serviciului Contrainformații din cadrul Trupelor de Grăniceri, care declara: „Tovarășii noștri au rezultate foarte bune la școală, iar în practică nu fac nimic” – vezi idem, dosar nr. 13 233, f. 22: *Stenograma ședinței din 18 iulie 1962, în care s-a analizat activitatea Direcției a V-a.* Pe de altă parte, această situație era explicabilă, dacă avem în vedere calitatea îndoielnică a materialelor utilizate în procesul de învățământ, care erau apreciate, de multe ori ca fiind de „slabă calitate și neinstructive” ori conțineau „greșeli care denaturau prevederile unor ordine sau principii de muncă” – vezi idem, dosar nr. 13 462, f. 256: *Raport*

Problema semnalată de colonelul Aranici, cea a rupturii care apărea între cunoștințele teoretice predate în cadrul lecțiilor și activitatea practică a ofițerilor, părea să fi fost principalul reproș adus sistemului de învățământ profesional. La aceasta se adăuga dezinteresul manifestat de șefii unităților operative față de această formă de pregătire. Astfel, se semnalau numeroase cazuri precum cel întâlnit în cadrul Direcției a IV-a Cercetări Penale, în 1967, unde șeful direcției, colonelul Gh. Enoiu, a dat indicații ca „tocmai cadrele cele mai competente să nu participe” la aplicațiile și ședințele de pregătire, ceea ce îl făcea pe secretarul general al ministerului de atunci să se întrebe: „de la cine să învețe lucrătorii tineri, dacă nu de la cei în măsură, care au experiență?”⁷². Lipsa de interes față de învățământul profesional de la locul de muncă era însă un fenomen general, întâlnit în rândul lucrătorilor operativi în primul rând, care nu țineau cont, în nici un fel, de cunoștințele predate în cadrul ședințelor de pregătire, astfel încât, în 1963, un locțiitor al șefului Direcției M.A.I. Crișana, observa:

„Unii tovarăși [...], deși astăzi au învățat, discutat și clarificat o problemă, mâine ei rezolvă problema tot cum o știau cu ani în urmă, deci tovarășii nu țin seama de cele învățate”⁷³.

Lipsa de interes a ofițerilor de Securitate față de învățământul de la locul de muncă își avea originea și în forma în care se desfășurau ședințele de pregătire, care, de cele mai multe ori, constau în „seminarizarea unor ordine și lecții, organizarea de analize și discutarea unor lucrări practice”, activități care, după cum recunoștea și conducerea M.A.I., aveau „un aspect formal și plictisitor”⁷⁴. Ca rezultat al modului în care s-a înțeles predarea cunoștințelor, ofițerii participanți învățau „mecanic” și își însușeau „în mod bucherist unele definiții și, ca urmare, la seminarii dau, în general, răspunsuri bune, dar, în munca practică, dovedind comoditate, lipsă de interes și superficialitate, nu obțin rezultate în raport cu pregătirea și experiența pe care o au”⁷⁵. Așa cum se obișnuia în asemenea situații, vina pentru lipsa de impact a noțiunilor predate în cadrul învățământului profesional era aruncată asupra lucrătorilor operativi, mai ușor de criticat decât conducerea Direcției Cadre a M.A.I. și cea a direcțiilor operative, ce coordonau modul de desfășurare a pregătirii profesionale a angajaților.

O altă consecință a carențelor înregistrate în conținutul și forma de prezentare a lecțiilor profesionale a fost faptul că ofițerii de Securitate, veniți de multe ori la sediul direcțiilor regionale M.A.I. de la reședințe de raioane aflate la mare depărtare, special pentru a participa la pregătirea profesională, învățau aici mai mult din exemple

privind munca de cadre în M.A.I. din anul 1965, prezentat la ședința din 28 – 29 ianuarie 1966 de col. Ion Dumitru, secretar general al M.A.I.

⁷² Idem, dosar nr. 11 753, f. 102: *Stenograma ședinței din 20 aprilie 1967, în care s-a analizat activitatea desfășurată de Direcția a IV-a pe anul 1966*. Afirmarea îi aparținea col. Ion Dumitru.

⁷³ Idem, dosar nr. 13 241, f. 29: *Stenograma ședinței ținute în ziua de 11 decembrie 1963 la Direcția Regională M.A.I. Crișana, ședință în care s-a analizat activitatea acestei unități pe perioada octombrie 1962 – decembrie 1963*.

⁷⁴ Idem, dosar nr. 13 462, f. 245: Raport privind activitatea organelor M.A.I. în anul 1965, prezentat în cadrul ședinței din 28 – 29 ianuarie 1966 de adjunctul ministrului Afacerilor Interne, general-locotenent Vasile Negrea.

⁷⁵ *Ibidem*, f. 257: Raport privind munca de cadre în M.A.I. în cursul anului 1965, prezentat în cadrul ședinței din 28 – 29 ianuarie 1966 de col. Ion Dumitru, secretar general al M.A.I.

negative date de diverși angajați ai regiunii respective decât din lecțiile predate. Un astfel de caz întâlnim la Direcția Regională M.A.I. Iași, unde, un ofițer operativ venit de la o unitate raională subordonată pentru a participa la o ședință de pregătire, „a auzit că la regiune se bate și, mergând la raion, a spus că el a învățat că trebuie să pună mâna pe ciomag”⁷⁶ și a pus în practică, fără întârziere, „cunoștințele” astfel căpătate.

Viciile sistemului de pregătire profesională a ofițerilor de Securitate, precum și dezinteresul general manifestat de „cursanți” față de această formă de perfecționare nu puteau să nu aibă repercusiuni asupra performanțelor activității informative desfășurate. Astfel, se înregistrau situații în care, după cum recunoștea locțiitorul șefului Regionalei M.A.I. Iași, „unii lucrători [...] se tem că agenții le sunt superiori lor și evită să poarte o discuție cu ei”⁷⁷, asta în timp ce unii adjuncți ai ministrului, nevrând să recunoască deficiențele existente în sistemul de pregătire internă și lipsa de calificare a subordonaților, le pretindeau acestora punerea în practică a cunoștințelor pe care le-ar fi dobândit în timpul cursurilor de perfecționare:

„Este cunoscut că aproape tot aparatul nostru a trecut prin școli, fie la București, fie la cursurile de la regiune – toate lecțiile predate fiind pe linia îmbunătățirii muncii informative și natural că aceste lecții conduc la îmbunătățirea muncii informative – însă rezultatele sunt slabe. Tov. își fac autocritica de ani de zile, arată chiar că nu știu ce să mai facă cu asemenea acțiuni”⁷⁸.

Lipsa de interes manifestată în această privință de către lucrătorii Securității și, mai ales, de către conducătorii lor este, însă, din unele puncte de vedere, inexplicabilă. Asta pentru că, deși privită ca o activitate formală, pregătirea profesională la locul de muncă ar fi trebuit să aibă, totuși, o mare importanță, dacă avem în vedere faptul că majoritatea ofițerilor angajați după 1948 nu trecuse prin cursuri de pregătire ulterioare, în cadrul școlilor M.A.I., decât pentru perioade limitate de timp – de ordinul a câteva luni – iar unii chiar nu beneficiaseră de nici un fel de pregătire de specialitate⁷⁹. Mai mult decât atât, mulți ofițeri aveau o pregătire școlară deficitară (nu absolviseră nici cursurile elementare), fiind recrutați direct „din producție”, din rândul muncitorilor, și

⁷⁶ Idem, dosar nr. 13 185, f. 50: *Stenograma ședinței de analiză a muncii Direcției Regionale M.A.I. Iași, ținută în ziua de 31 octombrie 1959.*

⁷⁷ *Ibidem*, f. 47.

⁷⁸ Idem, dosar nr. 13 260, f. 73: *Stenograma ședinței din ziua de 12 februarie 1962, ce a avut loc la Baia Mare.* Afirmația aparținea generalului Negrea. Reproșurile erau repetate și de Al. Drăghici, care, adresându-se ofițerilor care lucrau pe linie de contraspionaj, remarcă: „Aproape toți șefii și chiar majoritatea ofițerilor pe linie de contraspionaj au fost la școală, au făcut cursuri, unii au fost trimiși la Moscova, alții aici, în țară. Deci, condiții vi s-au creat, atunci ce să mai facem? Să muncească alții pentru voi? Un singur lucru trebuie să faceți. Să munciți în condiții bune, cu cap. Aceasta trebuie făcut” – vezi idem, dosar nr. 13 259, f. 58: *Stenograma ședinței de analiză a activității pe linie de contraspionaj, ținută la București în ziua de 19.04.1961.*

⁷⁹ De exemplu, în aparatul central și local de Informații Interne al Securității, în 1968, nu mai puțin de 25% din totalul ofițerilor angajați (adică 426 persoane) nu aveau absolvite nici un fel de cursuri de specialitate în școlile M.A.I., impunându-se „școlarizarea lor imediată” – vezi idem, dosar nr. 88, vol. 3, partea a II-a, f. 262: *Studiu privind asigurarea...*, din 2 aprilie 1968. Dacă aceasta era situația în 1968, se poate lesne imagina proporția celor care nu absolviseră astfel de cursuri în perioada anterioară.

fără a fi avut nici un fel de contacte anterioare cu activitatea informativă. În aceste condiții, pregătirea profesională la locul de muncă reprezenta, pentru o mare parte din angajații aparatului informativ-operativ, singurul mod de a se informa, cât de cât, asupra tipului de activitate pe care trebuia să o desfășoare, iar dacă avem în vedere superficialitatea cu care a fost tratată problema ani la rând, nu poate constitui un motiv de mirare incompetența manifestată de multe ori de lucrătorii operativi.

Situația nu era mult mai strălucită nici în ceea ce privește pregătirea politică a ofițerilor de Securitate. Astfel, pregătirea ideologică a cadrelor trebuia să se desfășoare în cadrul grupelor de învățământ politic existente în cadrul fiecărei unități, lucrătorii operativi fiind, în același timp, încurajați – de multe ori, obligați – să urmeze diverse cursuri de aceeași natură în cadrul facultăților de profil și a universităților serale înființate pe lângă comitetele regionale și rationale de partid⁸⁰. Și acestei forme de pregătire i se acorda o mare importanță, teoretic, atât de către conducerea M.A.I. cât și de cea de partid, o dovadă în acest sens fiind și declarațiile făcute în 1960 de un secretar al Comitetului Regional Bacău al P.M.R.:

„Nu poate fi un bun lucrător de Securitate acel om care nu are o pregătire politică, fiindcă, în munca lor, oamenii vin în contact cu o serie de elemente și dacă nu sunt bine pregătiți din punct de vedere politic influența elementelor dușmănoase îl va cuprinde și pe lucrător. Noi nu facem numai o muncă profesională, facem și o muncă politică”⁸¹.

Aceste afirmații au fost reluate și întărite de către conducerea M.A.I. în anii care au urmat, între cei care au insistat asupra importanței acestui tip de pregătire distingându-se ministrul Cornel Onescu, potrivit căruia „un lucrător de Securitate, dacă nu cunoaște politica statului, politica partidului nostru, înseamnă că nici orientare în muncă nu are”⁸². De asemenea, acesta recomanda lucrătorilor operativi să nu se limiteze la informațiile primite în diversele forme de învățământ politic pe care, oricum, erau obligați să le urmeze, ci să citească și presa, mai ales presa „de partid”:

„Este o rușine să nu citești presa, să nu cunoști evenimentele politice interne și internaționale. Înseamnă că ești legat la ochi. Noi trebuie să dovedim orientare nu numai în ceea ce privește munca noastră, ci și în ceea ce privește evenimentele internaționale. [...] Un lucrător de Securitate care nu citește presa, nu este informat, nu știe să descifreze anumite evenimente. Înseamnă că nu este un bun lucrător de Securitate”⁸³.

Rezultatele presiunilor exercitate asupra ofițerilor din subordine pentru a-și perfecționa pregătirea politică au fost însă mai mult decât îndoielnice. Situația în domeniu a rămas precară de-a lungul anilor în rândul întregului aparat de Securitate, eforturile depuse pentru schimbarea acestei stări de lucruri fiind, în bună măsură,

⁸⁰ Idem, dosar nr. 13 467, f. 90: *Raport asupra felului cum s-a desfășurat munca informativ – operativă în cadrul Regiunii MAI Argeș în perioada 1 ianuarie 1965 – 15 mai 1966.*

⁸¹ Idem, dosar nr. 13 192, f. 51: *Stenograma ședinței din ziua de 15 decembrie 1960, în care s-a analizat activitatea Direcției regionale M.A.I. Bacău, pe perioada anilor 1959 – 1960. Ședința a avut loc la Bacău.*

⁸² Idem, dosar nr. 13 458, f. 44: *Stenograma ședinței de analiză activității Direcției Regionale M.A.I. Bacău, din ziua de 16 octombrie 1965.*

⁸³ *Ibidem.*

zadarnice. Vina pentru situația existentă aparținea, în bună măsură, și conducerii organelor de represiune din perioada anterioară lui 1965, Al. Drăghici nepunând niciodată, în discursurile ținute în fața aparatului de Securitate, prea mult accent asupra perfecționării cunoștințelor de acest tip ale subordonaților săi, ci mulțumindu-se, de multe ori, să spună că participarea la ședințele de pregătire politică ar fi obligatorie. Rezultatele nu au întârziat să se vadă, astfel încât, la scurtă vreme după numirea sa în fruntea M.A.I., Cornel Onescu descoperea, în urma inspecțiilor făcute la direcțiile regionale de Securitate, o realitate dezolantă, după cum și recunoștea acesta, în mod public:

„Am stat de vorbă, cu prilejul deplasărilor făcute la regiuni, cu lucrători din aparatul nostru și am rămas surprins de nivelul slab de cunoștințe, nu numai profesionale, dar și nivelul de cunoștințe politice și culturale extrem de scăzut. Am găsit mulți lucrători care nu citesc, nu cunosc evenimentele politice interne și n-au cunoștință despre evenimentele politice internaționale; nu știu să descifreze într-o știre, care apare în presă, aspectul politic. Avem tovarăși care nu citesc cu anii o carte, care nu văd un spectacol sau un film”⁸⁴.

În anii care au urmat, s-au făcut numeroase încercări de a schimba starea de lucruri existentă, inclusiv prin sporirea importanței organizațiilor de partid din cadrul unităților de Securitate și a proporției membrilor de partid din fiecare direcție în parte, pentru ca toți lucrătorii să fie astfel supuși unei prelucrări politice obligatorii prin intermediul ședințelor de partid, dar rezultatele s-au lăsat de multe ori așteptate. Progresele în domeniu erau însă lente, iar, de multe ori, diverși ofițeri de Securitate reușeau să se pună în ipostaze penibile față de propria agentură, spre jena mărturisită a organelor de partid:

„Am răs, dar este dureros că un ofițer de Securitate într-un asemenea nivel este de «pregătit» încât a putut să dea sarcină agentului să «pună mâna pe o carte intitulată *Marx despre români*». Acest exemplu ne arată că nu este la curent nici cu Declarația partidului din 1964, nici cu orientarea politică a noastră. El, nefiind în (sic!) curent cu orientarea și politica partidului, poate da agentului sarcini anapoda”⁸⁵.

Deși s-ar crede că lipsa de cunoștințe „politice” a ofițerilor de Securitate nu putea avea consecințe negative asupra activității informative a acestora, dat fiind faptul că pregătirea ideologică nu consta în altceva decât în îndoctrinarea participanților la asemenea ședințe cu propaganda oficială a regimului, realitatea era ceva mai complicată. Astfel, în primul rând, lipsa totală a oricăror noțiuni cu privire la politica oficială a partidului putea cu ușurință conduce la situații penibile precum cea de mai sus, ce puneau la îndoială chiar sensul activității informative desfășurate de ofițerul în cauză. Pe lângă aceasta, însă, carențele înregistrate în pregătirea politică puteau avea drept consecință limitarea informării ofițerilor și cu privire la alte aspecte, ceea ce afecta în mod direct activitatea desfășurată de cadrele Securității. Astfel, datorită lipsei de încredere în „nivelul politic” al lucrătorilor de rând, buletinul informativ elaborat de

⁸⁴ Idem, dosar nr. 13 464, f. 93: Stenograma ședinței lărgite de Colegiu, din 28 octombrie 1965.

⁸⁵ Idem, dosar nr. 13 458, f. 50: *Stenograma ședinței de analiză a activității Direcției Regionale M.A.I. Bacău, din ziua de 16 octombrie 1965*. Vorbitorul este Gheorghe Roșu, prim secretarul Comitetului Regional P.M.R. Bacău

agenția oficială de presă Agerpres nu era dat spre consultare, în cadrul unităților de Securitate, decât șefilor de direcții și de servicii, pentru restul ofițerilor el fiind inaccesibil. Acest fapt atrăgea nemulțumirea, în 1966, a șefului Regionalei M.A.I. Crișana, col. Gheorghe Ristea, care solicita „să se acorde mai multă încredere lucrătorilor de Securitate, întrucât considerăm că avem un aparat bun, oameni devotați cauzei și cărora [li] s-ar putea pune la dispoziție mai mult, pentru informarea personală”. Propunerea sa se lovește însă de reticența conducerii ministerului, C. Onescu declarând, cu acest prilej:

„În ceea ce privește citirea Agerpres-ului. [...] Datorită nivelului încă scăzut al unor lucrători, mă tem să nu interpreteze cine știe cum diverse afirmații făcute de ziariști, pentru că aceștia pun problemele așa cum le pun și se cere analiză și multă atenție la citit. Dacă sunt știri în Buletinele ce le primiți, care considerați că merită să fie aduse la cunoștința tovarășilor noștri, să le fie date”⁸⁶.

În condițiile în care buletinele informative Agerpres conțineau multe informații referitoare la situația internațională și la activitatea statelor „capitaliste” împotriva cărora ofițerii de Securitate se presupunea că „luptă”, se poate lesne imagina efectul pe care-l avea asupra eficienței activității desfășurate de aceștia o asemenea decizie de a-i lipsi de informații care, cel puțin pentru cei care lucrau în sectorul „contraspionaj”, puteau prezenta o mare importanță.

Așadar, în privința pregătirii cadrelor Securității, ne aflăm în prezența unui adevărat cerc vicios, în care, datorită nivelului scăzut de cunoștințe al ofițerilor operativi, atât ideologice cât și profesionale, conducătorii Securității evitau să le furnizeze acestora informații necesare desfășurării activității operative, ceea ce nu făcea decât să contribuie și mai mult la descalificarea lor profesională.

În final, întrebarea ce se poate pune este: care era totuși obiectivul urmărit prin pregătirea profesională la locul de muncă – și nu numai – a ofițerilor de Securitate, din moment ce, așa cum s-a putut constata, atât nivelul, cât și volumul cunoștințelor profesionale și ideologice, transmise prin această formă de învățământ, erau foarte reduse? Răspunsul ține de domeniul evidenței – asigurarea învățării și respectării ordinelor date de conducerea M.A.I. – și-l oferă, în mod explicit, chiar Al. Drăghici, cu prilejul unei ședințe bilanț al Securității din cursul anului 1962:

„Regulamentele noastre militare nu admit discutarea unui ordin dat pentru executare, de aceea nici nu poate fi pusă întrebarea dacă poate fi executat sau nu. Întrebarea poate fi formulată numai în sensul cum poate fi executat mai bine ordinul dat, cum poate fi actualizat la condițiile muncii operative, pentru ca, astfel, el să fie mai eficace în lupta ce se duce împotriva dușmanului. *Ordinul trebuie trăit și aplicat cu fermitate, fără nici un fel de opoziție, fără nici un fel de obiecțiuni, care în nici un fel nu trebuie admise. Întreaga muncă de instructaj trebuie făcută astfel încât să se asigure trăirea și executarea ordinului în cele mai bune condițiuni* (s.m.)⁸⁷”.

⁸⁶ Idem, dosar nr. 13 462, f. 121: *Lucrare specială privind ședința din 28 – 29 ianuarie 1966, la care au fost convocati tovarășii din aparatul central și regional.*

⁸⁷ Idem, dosar nr. 13 635. ff. 157 – 158: *Stenograma ședinței din 23 octombrie 1962, în care s-a analizat activitatea M.A.I. pe anul în curs*

Așadar, în condițiile în care pregătirea profesională la locul de muncă era văzută doar ca o formă de transmitere și de prelucrare a ordinelor conducerii M.A.I., este greu de presupus că ea ar fi putut avea, încă de la bun început, vreun rol semnificativ în asigurarea unei reale instruirii a ofițerilor de Securitate. Desigur, le putea inculca celor vizați ideea respectării ordinelor superiorilor cu orice preț – deși nici din acest punct de vedere nu a avut prea mult succes – dar mai mult decât atât nu se putea cere de la acest sistem de pregătire.

Mai multe speranțe a suscitât, în schimb, o altă formă de învățământ profesional din acea vreme, mult mai bine organizată, și anume cea desfășurată prin diversele *școli de ofițeri de Securitate*. În cele ce urmează, mă voi referi la organizarea și modul de desfășurare a procesului de învățământ precum și la rezultatele acestuia în cazul școlilor de ofițeri M.A.I. din România. În privința cursurilor de pregătire din Uniunea Sovietică, frecventate de mulți ofițeri de Securitate din acea vreme – cel puțin până în 1961 – 1962 – datele deținute nu permit conturarea unei imagini a conținutului acestor cursuri sau a eficienței lor și, de aceea, nu vor face obiectul studiului de față, cu toate că au avut o contribuție indiscutabilă la pregătirea profesională și ideologică a cadrelor aparatului român de presiune după 1945.

Necesitatea înființării unor școli de pregătire a cadrelor diverselor structuri informative din România a devenit pregnantă încă din 1948, aceste instituții de învățământ având, în principal, rolul de a asigura un minim de cunoștințe profesionale pentru noii angajați ai Siguranței de atunci, care, de cele mai multe ori, nu dispuneau de nici un fel de informații referitoare la domeniul în care urmau să lucreze. În consecință, a fost înființată Școala de pregătire profesională a Direcției Generale a Siguranței Statului, prima generație de elevi ai acestei instituții începând cursurile la 4 iulie 1948, în urma unei ceremonii de deschidere la care a participat și directorul general al D.G.S.S., Nicolae I Popescu. Inițial, cursurile de pregătire a viitorilor ofițeri de Securitate (după 30 august 1948) trebuia să dureze trei luni (4 iulie – 10 octombrie 1948), iar programa școlară prevedea pregătirea elevilor atât din punct de vedere politic, cât și profesional, aici aceștia primind noțiuni de bază referitoare la activitatea informativă pe care urmau să o desfășoare⁸⁸.

În anii următori, structurile educaționale destinate viitorilor angajați ai Securității s-au diversificat mult, ceea ce a avut ca rezultat o adevărată inflație a numărului lor. Astfel, în 1952, existau nu mai puțin de paisprezece școli de ofițeri destinate pregătirii cadrelor diverselor structuri represive din România, principala instituție de învățământ destinată ofițerilor de Securitate fiind Școala nr. 1 – Băneasa, careia i se alătura Școala nr. 3 Limbi Străine⁸⁹. Școlilor de ofițeri operativi de Securitate

⁸⁸ Fl. Banu, *op cit*, p. 123 – 125. Între cursurile destinate pregătirii elevilor școlii, se pot aminti: „Informații și Contrainformații” (curs structurat pe mai multe probleme) „Contrasabotaj”, „Tehnică informativă”, „Drept penal și procedură penală”, „Filaj, operații represive și anchetare”, „Control al străinilor”, „Transmisii” etc. – vezi *ibidem*, pp. 126 – 129.

⁸⁹ *Ibidem*, p. 106. În cadrul Școlii nr. 3 viitorii ofițeri de Securitate ar fi trebuit să învețe, conform programei, una dintre limbile: engleză, franceză, germană, italiană, sârbă, rusă, idiș, greacă și turcă. Nu pot preciza profilul școlilor nr. 4, 5 și 6. Este posibil ca ele să fi avut ca sarcină pregătirea și a ofițerilor de Milizie, deși, dacă avem în vedere faptul că la conducerea acestora

li se adăugau cele destinate pregătirii ofițerilor din cadrul Trupelor de Securitate, acestea din urmă fiind situate în provincie, în localități precum Oradea, Rodna, Câmpina etc.

Cu toate acestea, în ciuda sporirii numărului școlilor de ofițeri de Securitate și a diversificării cursurilor predate, rezultatele obținute erau mai mult decât îndoielnice, iar calitatea absolvenților lăsa mult de dorit. Astfel, în 1955, cu prilejul unei ședințe de analiză a activității organelor M.A.I., unul dintre conducătorii aparatului de Securitate, generalul Mazuru, își exprima nemulțumirea față de performanțele foștilor elevi ai școlilor de ofițeri, declarând:

„Avem 30 de elevi de la școli și sunt foarte slabi, nu știu pe ce lume trăiesc. Întrebându-l pe unul unde este Taiwan-ul, a spus că este în Moldova. Trebuie să adâncim verificarea acestor elemente care au venit acum. Acei de anul trecut au fost buni, s-a făcut ceva cu ei. De la școala de limbi străine ni s-au repartizat nouă oameni și până la urmă au fost scoși toți”⁹⁰.

Probleme apăreau mai ales în privința absolvenților Școlii nr. 3 Limbi Străine, pe care șeful Direcției de Contraspionaj îi considera, cu prilejul aceleiași ședințe, ca fiind „fără nici o valoare”, colonelul Eugen Szabo deplângând faptul că „au stat oamenii doi ani [în școală] și nu pot să fie folosiți”. Cu toate acestea, Școala nr. 3 nu era singura vizată de critici, carențe asemănătoare înregistrându-se și în pregătirea absolvenților celorlalte școli de ofițeri, care nu puteau fi folosiți în activitatea informativă, după încadrarea în Securitate, „fiind foarte slabi”⁹¹.

Constatarea deficiențelor din cadrul școlilor de ofițeri M.A.I. venea într-un context în care, la jumătatea anilor '50, conducerea P.M.R. se arăta tot mai preocupată de competența cadrelor de care dispunea partidul în toate domeniile de activitate. În aceste condiții, lipsa de pregătire a ofițerilor de Securitate, atât pe plan cultural, cât și profesional, a devenit o evidență supărătoare pentru conducerea P.M.R., motiv pentru care, începând din 1955 – 1956, a fost adoptată o serie de măsuri care aveau ca scop obligarea ofițerilor M.A.I. să-și finalizeze studiile medii și îmbunătățirea sistemului de pregătire profesională a acestora. Între măsurile în cauză s-a înscris și reorganizarea școlilor de ofițeri de Securitate din septembrie 1956, în urma căreia o parte dintre acestea au fost desființate ori comasate – acesta fiind cazul Școlii nr. 3 Limbi Străine, care a fost unită cu Școala nr. 1⁹² – s-au înființat noi cursuri și a avut loc o triere la nivelul personalului didactic.

erau ofițeri de Securitate, cel mai probabil și aceste școli erau destinate viitoarelor cadre ale aparatului de represiune.

⁹⁰ *Ibidem*, pp. 162 – 163.

⁹¹ *Ibidem*, pp. 163.

⁹² Elevii Școlii nr. 3 au produs unele surprize extrem de neplăcute conducerii M.A.I. după comasarea celor două școli, când s-a constatat că viitorii ofițeri de Securitate aveau un atașament cu totul îndoielnic față de regimul de „democrație populară”, după cum recunoșteau, doi ani mai târziu, și lucrătorii Direcției Cadre: „Elevii luau atitudine fățișă împotriva învățământului de științe sociale, pe care-l subapreciau în mod vădit. Din cauza slabei educații politice și de partid, în rândul elevilor au început să apară manifestări nesănătoase, străine spiritului de partid, atitudini huliganice și bulevardiere. Lipsa de educație a elevilor s-a manifestat mai evident după contopirea școlilor de ofițeri Securitate (septembrie 1956), când elevii cursului de limbi străine anul II și III refuzau să se încadreze în programul școlii, veneau cu revendicări nejuste, cerând

Cu toate acestea, rezultatele obținute în ameliorarea nivelului de pregătire al ofițerilor de Securitate au întârziat să apară, mai ales datorită faptului că a continuat să fie pus în practică un sistem de recrutare a cadrelor bazat pe originea socială a acestora, care nu lua în considerare nivelul de educație și aptitudinile lor. O schimbare în acest sens a intervenit de-abia în 1961, când s-a impus înscrierea la examenele de admitere în cadrul școlilor de ofițeri de Securitate numai a persoanelor care au absolvit liceul⁹³. În anul următor, la 30 martie 1962, a fost adoptată Hotărârea nr. 305 a C.C. al P.M.R. și a Consiliului de Miniștri al R.P.R., prin care se prevedea acordarea unor facilități cadrelor Securității ce doreau să-și completeze studiile de cultură generală sau să urmeze studii superioare, transformând, totodată, școlile de ofițeri de Securitate și de Miliție în instituții de învățământ superior de scurtă durată. Mai mult decât atât, deoarece se dorea ca elevii pregătiți în aceste școli să-și perfecționeze cunoștințele prin absolvirea unor instituții de învățământ superior civile, s-a prevăzut ca, la terminarea cursurilor cu durata de trei ani din cadrul școlilor M.A.I., viitorii ofițeri să se poată înscrie, începând cu anul 1964, direct în anul IV (cursuri fără frecvență) al facultăților de Științe Juridice (Drept) din cadrul universităților civile din țară⁹⁴.

Și în anii următori a avut loc un proces de restructurare a sistemului de învățământ profesional al ofițerilor M.A.I. – în 1963, de exemplu, s-au desființat Școlile de ofițeri pentru Trupele M.A.I. de la Rodna, Câmpina și Oradea, iar pregătirea acestora din urmă a fost preluată de Școala Superioară „N. Bălcescu” – Sibiu a M.F.A.⁹⁵ - astfel

scutiri de la obligațiile regulamentare și un regim preferențial, după cum fuseseră învățați anterior. Lipsurile muncii de educație au reieșit mai clar în perioada evenimentelor din Ungaria, când o serie de elevi ai acestui curs s-au sustras de la măsurile excepționale de apărare luate de către unitate. Cu această ocazie, parte din elevi au declarat fățiș, verbal și în scris, că refuză să studieze disciplinele de marxism – leninism, alții au avut manifestări naționaliste vădit dușmănoase, de neîncredere în regimul nostru” – vezi ACNSAS, fond DMRU a M.A.I., inventar nr. 7367, dosar nr. 13, nenumerotat: *Ordinul ministrului Afacerilor Interne nr. 2300/15 august. 1958. Referat de cadre privind activitatea lt. col. Lăzărescu Dumitru* din 14 august. 1958, semnat de locțiitor șef serviciu din Direcția Cadre, cpt. Iulian Vlad și locțiitor șef birou, cpt. Berceanu Gavril. Lt. col. Lăzărescu a fost șef al Școlii M.A.I. nr. 3 în perioada 1952 – 1956, ocupând ulterior funcția de locțiitor al șefului Școlii M.A.I. nr. 1 până în 1958, când a fost trecut în rezervă.

⁹³ Vezi idem, fond Documentar, dosar nr. 88, vol. 3, partea a II-a, f. 258: *Studiu privind asigurarea ...*, din 2 aprilie 1968.

⁹⁴ ANIC, fond CC al PCR, Secția Administrativ – Politică, dosar nr. 12/1962, f. 3: *Hotărârea nr. 305/1962 a C.C. al P.M.R. și a Consiliului de Miniștri al R.P.R. privind unele măsuri pentru completarea studiilor de către ofițerii din M.F.A. și M.A.I.* În 1964 termina prima promoție de elevi ai școlilor M.A.I. pentru care obținerea diplomei de bacalaureat era o condiție de înscriere la examenul de admitere la școala respectivă.

⁹⁵ Școala de ofițeri de la Oradea avea rolul de a-i pregăti și pe ofițerii care lucrau pe linie de Spate în cadrul M.A.I., iar performanțele obținute în privința pregătirii acestora din urmă, cel puțin, erau cu totul rizibile, după cum recunoștea și șeful Direcției Financiare, lt. col. Radu Ștefănescu, în 1963: „Cunosc că la Școala de la Oradea se face un curs și pentru pregătirea unor asemenea cadre [angajate în sectorul logistică și financiar]. Tovarășii de la Ploiești spun că au scos 3 lucrători ca fiind necorespunzători și i-au înlocuit cu alții, absolvenți ai școlii de la Oradea, dar aceștia sunt și mai slabi, necunoscând nici cel puțin aritmetica” – vezi ACNSAS, fond

încât, până în 1968, acesta a dobândit o formă mult mai coerentă decât anterior. În privința ofițerilor de Securitate, acest sistem de pregătire cuprindea acum trei școli de ofițeri în București – Băneasa: Școala nr. 1 de Pregătire și Perfecționare a Cadrelor din Aparatul Informativ și Tehnic – Operativ, Școala nr. 3 de Pregătire și Perfecționare a Ofițerilor din Aparatul de Filaj și Investigații și Școala nr. 5 de Perfecționare a Ofițerilor din Aparatul de Informații Externe, cărora li se adăugau diverse cursuri urmate de viitorii ofițeri de Securitate mai ales în cadrul unor unități de învățământ din subordinea M.F.A. În anul mai sus amintit, 1 290 elevi și ofițeri-elevi erau înscriși la diverse forme de pregătire, de lungă sau de scurtă durată, destinate ofițerilor de Securitate, dintre care 1 216 în școlile de ofițeri ale M.A.I.⁹⁶

Școala M.A.I. nr. 1 de Pregătire și Perfecționare a Cadrelor din Aparatul Informativ și Tehnic – Operativ oferea două tipuri principale de cursuri destinate pregătirii viitorilor ofițeri de Securitate, acestea diferind în funcție de durată și de nivelul studiilor elevilor înscriși. În primul rând, exista un curs de scurtă durată – șase luni – destinat viitorilor ofițeri selecționați din rândul absolvenților de facultate, astfel asigurându-li-se elevilor „cunoștințele necesare inițierii lor în problemele muncii de Securitate, precum și o pregătire de luptă corespunzătoare pentru a se integra în cerințele vieții și disciplinei militare în unitățile în care vor fi repartizați”⁹⁷. Acestuia i se adăuga cursul de lungă durată, de trei ani, destinat absolvenților de liceu cu diplomă de bacalaureat selecționați anterior, în vederea admiterii în școală, de către organele de cadre de la nivel regional și central. În cadrul cursului de lungă durată se urmărea asigurarea unei instruiți generale a elevilor cu privire la munca de Securitate, până în 1968 neexistând nici o formă de specializare a cunoștințelor predate în funcție de unitatea la care urma să lucreze fiecare în parte. Absolvenții acestui curs au reprezentat o sursă importantă de cadre pentru aparatul de Securitate, din 1961 – când a fost adoptată hotărârea referitoare la încadrarea la cursurile școlii de ofițeri numai a celor care promovaseră bacalaureatul – și până în 1968, un număr de 747 de ofițeri provenind din rândul acestora⁹⁸.

Cursurilor destinate elevilor care urmau a fi încadrați în Securitate oferite de Școala M.A.I. nr. 1 li se adăugau cele destinate perfecționării ofițerilor deja angajați în diverse unități centrale sau regionale. Durata și forma de frecvență a acestor cursuri difereau, de regulă cele fără frecvență având și o durată mai mare. Dintre acestea, cele mai importante păreau a fi cursul destinat cunoscătorilor de limbi străine, cu durata de un an – menit să acopere carențele existente în aparatul de Securitate în ceea ce privește

Documentar, dosar nr. 13 117, vol. 11, f. 37: *Stenograma ședinței de colegiu din ziua de 17.01.1963, în care s-a analizat activitatea Direcțiilor Spate și Financiară din M.A.I.*

⁹⁶ În 1968, un număr de 68 de elevi și ofițeri-elevi de Securitate erau încadrați în diversele unități de învățământ din subordinea M.F.A., ei fiind repartizați astfel: 35 elevi urmau cursurile de patru ani ale Școlii Militare Superioare „N. Bălcescu” – Sibiu, 2 elevi erau înscriși la Școala Militară de Tancuri – Auto Pitești, 14 ofițeri-elevi urmau cursurile cu durata de opt luni ale Centrului de Perfecționare Făgăraș, iar 23 ofițeri-elevi – pe cele ale Academiei Militare Generale, Facultatea Arme și Servicii – vezi idem, dosar nr. 88, vol. 3, partea a II-a, f. 281: *Studiu privind asigurarea ...*, din 2 aprilie 1968.

⁹⁷ *Ibidem*, f. 273.

⁹⁸ *Ibidem*, f. 258.

numărul cunoscătorilor de limbi străine – și „cursul de perfecționare fără frecvență” – tot de un an – care era destinat pregătirii de specialitate a ofițerilor încadrați anterior fără a urma nici o formă de pregătire profesională, cu excepția celei asigurate la locul de muncă⁹⁹.

Școala nr. 3 de Pregătire și Perfecționare a Ofițerilor din Aparatul de Filaj și Investigații oferea două tipuri de cursuri: cel de pregătire cu durata de un an, destinat viitorilor lucrători din aparatul de filaj și investigații, recrutați anterior din rândul cadrelor Trupelor M.A.I. și cursul de perfecționare a cunoștințelor ofițerilor deja angajați, cu o durată de cinci luni. Pregătirea de lungă durată a viitorilor ofițeri avea rolul de a le asigura acestora o „temeinică instruire de specialitate în domeniul folosirii mijloacelor tehnice moderne din dotarea organelor respective” de filaj și investigații, precum și a unei „pregătiri de luptă multilaterale”, în timp ce cursul de perfecționare era destinat angajaților existenți, care au absolvit de mai mult de cinci ani o formă de pregătire în domeniu sau erau nou încadrați în aparatul de filaj și investigații¹⁰⁰. O particularitate a acestei școli o reprezenta faptul că se căuta asigurarea unei „depline conspirări” a identității cursanților, datorită specificului activității pe care urma să o desfășoare. Numărul elevilor acestei instituții de învățământ era mult redus față de cel înregistrat la Școala M.A.I. nr. 1, în 1968 înregistrându-se 106 cursanți, dintre care 84 erau ofițeri-elevi, înscriși la perfecționarea de scurtă durată, iar numai 22 – elevi ai cursului de pregătire de un an¹⁰¹.

Școala nr. 5 de Perfecționare a Ofițerilor din Aparatul de Informații Externe avea, la rândul său, două tipuri principale de cursuri: cursul de pregătire a ofițerilor ce urma să fie încadrați în Direcția I, cu durata de doi ani, – aceștia, de obicei, proveneau din rândul unor cadrele Securității ce activaseră anterior în alte domenii de activitate – și cursul special de șase luni, destinat pregătirii celor desemnați pentru executarea unei misiuni în exterior. Acest din urmă curs consta, în principal, în pregătirea fiecărui ofițer pentru particularitățile misiunii ce urma a-i fi încredințată. Anual, cursurile Școlii nr. 5 erau absolvite de 25 – 30 de ofițeri¹⁰².

⁹⁹ Pe lângă cele amintite mai sus, în cadrul Școlii M.A.I. nr. 1, în 1968, se mai desfășurau următoarele cursuri de pregătire sau de perfecționare: cursul de perfecționare a ofițerilor operativi din Direcția a VIII-a Securitate și Gardă; cursul superior de perfecționare ofițeri operativi cu durata de 5 luni; cursul de perfecționare a cadrelor de conducere cu durata de un an; cursul P.C.T.F. cu durata de 3 luni; cursul de inițiere - Contrainformații Militare cu durata de 3 luni; cursul de inițiere a ofițerilor în probleme de urmărire penală cu durata de 20 de zile. În total, în cadrul școlii, în acel an, urmau diverse forme de învățământ un număr de 1070 elevi și ofițeri elevi. Nu toate cursurile de mai sus constituiau o formă de permanentă de pregătire, unele fiind constituite ad – hoc, pentru acoperirea unor nevoi de moment. În plus, unele din acestea nu au existat în perioada anterioară lui 1968, nefiind deci foarte relevante pentru studiul de față – vezi *ibidem*, f. 280: *Situație privind sistemul de școlarizare și efectivele de elevi și ofițeri elevi existente în anul de învățământ 1967 – 1968*

¹⁰⁰ *Ibidem*, f. 276.

¹⁰¹ *Ibidem*, f. 281.

¹⁰² Ofițerii Direcției I au beneficiat, de-a lungul timpului, de mai multe forme de cursuri de pregătire, menite să compenseze lipsurile din pregătirea profesională și cultura generală ale cadrelor ce lucrau în acest sector. O dovadă în acest sens este și un raport al conducerii Direcției

Procesul educațional din cadrul școlilor de ofițeri de Securitate se desfășura sub directa îndrumare a conducerii M.A.I., iar coordonarea activităților de pregătire era încredințată Serviciului Învățământ din Direcția Cadre a M.A.I. Acest serviciu și conducerea fiecărei școli aveau sarcina de a întocmi planul anual de învățământ, aprobat ulterior de conducerea ministerului, care prevedea durata anilor de studiu pentru fiecare curs în parte, materiile ce se predau anual și orele afectate acestora, pe semestre, data susținerii examenelor de promovare și absolvire.

Fiecare an școlar debuta prin repartizarea întregului efectiv de elevi sau ofițeri-elevi pe batalioane, companii și plutoane și numirea conducătorilor fiecărei subunități în

I din 1955, ce descria modul de recrutare a noilor ofițeri și eforturile făcute pentru a îmbunătăți nivelul de pregătire al acestora: „În acest an [1955], au fost încadrați în Direcție, la munca operativă, 74 de ofițeri, aduși din alte direcții ale M.A.I. Dintre aceștia, 37 ofițeri provin din trupele de grăniceri și din sectoarele administrative, neavând nici un fel de pregătire pentru munca operativă. Numai 8 dintre ei au studii superioare, 32 au absolvit școli medii, iar 36 au numai școli elementare [ca de obicei, cifrele nu se potrivesc, pentru că din cele de mai sus rezultă un total de 76 de ofițeri, nu 74, cum se precizase mai sus – n.m.]. Nici unul nu cunoaște în mod satisfăcător vreoa limbă străină, [pe] care să o poată folosi în muncă, 20 având doar oarecare cunoștințe în această privință. [...] Avându-se în vedere lipsa de pregătire profesională, în general, la unii tovarăși, precum și necunoașterea muncii de informații externe de către toți tovarășii nou încadrați, s-au organizat cursuri profesionale. Astfel, a funcționat în Direcție un curs de pregătire profesională de 6 luni, pentru 43 de ofițeri aduși la începutul acestui an, iar în prezent este organizat, pentru ceilalți ofițeri, încadrați ulterior, un curs de 3 luni. [...] Au fost selecționați 20 de ofițeri, care au fost trimiși în Uniunea Sovietică, la un curs de specializare de un an de zile. Cu aceștia s-a organizat, în prealabil, un curs de studiere a limbii ruse de 5 luni de zile. [...] Sunt organizate cursuri de studiere a principalelor limbi străine necesare muncii, având 84 ofițeri încadrați la aceste cursuri. S-au luat măsuri de aplicare a ordinului Ministrului Afacerilor Interne, privind necesitatea asigurării pregătirii de bază a cadrelor, înscriindu-se la învățământul de stat tovarășii ce nu au studii elementare și medii. Au fost înscriși, din Centrală, 34 ofițeri pentru studii elementare și 85 pentru studii medii. Pentru sprijinirea lor, au fost organizate cursuri de pregătire cu profesori selecționați din cadrul Direcției. [...] Din cei 161 ofițeri existenți [în Direcția I], 24 au vârsta între 20 – 25 ani, iar 91, între 25 – 30 ani. Numai 19 au școli superioare, iar 59 au școli medii, restul de 83 au doar școli elementare” – vezi A.N.I.C., fond CC al PCR, Secția Cancelarie, dosar nr. 83/1955, f. 121 – 122: *Raport privind analiza muncii Direcției I pe perioada de la 1 ianuarie – 15 octombrie 1955*, din 27 octombrie 1955, semnat de șeful Direcției I, general maior Vasile Vâlcu. Se poate observa haosul existent în sistemul de pregătire a cadrelor Direcției I din acea vreme, când se încerca, în același timp, pregătirea profesională și completarea studiilor de cultură generală ale cadrelor, învățarea unor limbi străine etc., rezultatul fiind un program de pregătire în care cursuri de același tip aveau durate diferite și existau suprapuneri între diversele forme de învățământ. Toate acestea se datorau, în bună măsură, calității personalului angajat, care fusese reînnoit în proporție de 50% în decurs de un an, o parte a celor nou veniți, dar și a celor deja existenți neavând nici măcar studiile elementare terminate. Situația din 1968 în ceea ce privește pregătirea profesională a cadrelor Direcției I reflecta și o îmbunătățire considerabilă a calității personalului acestei unități din punctul de vedere al pregătirii „culturale” – în cursul aceluși an, 43% din ofițerii direcției aveau studii superioare, 18% urmau cursurile unei facultăți, în timp ce 39% aveau doar studii medii (vezi ACNSAS, fond Documentar, dosar nr. 88, vol. 3, partea a II-a, f. 264) – dar și stabilizarea unui sistem coerent de pregătire a cadrelor din domeniu.

parte. Încadrarea elevilor în plutoane se făcea în funcție de nivelul lor de pregătire anterioară, apartenența social-politică și locul unde fiecare își desfășurase anterior activitatea, pentru a se asigura un echilibru între diversele subunități. În cazul cursurilor de perfecționare, la repartizarea cursanților, se ținea cont de experiența pe care o aveau ofițerii-elevi în munca practică de Securitate. Subunitățile astfel constituite rămâneau, de regulă, neschimbate până la absolvirea școlii.

Desfășurarea procesului educativ propriu – zis în cadrul școlilor de ofițeri de Securitate nu diferea foarte mult de cel organizat în unitățile civile de învățământ. Astfel, principala formă de predare a cunoștințelor era prelegerea, care cuprindea, în ceea ce privește cunoștințele de specialitate în materie de activitate informativă, simple prelucrări ale ordinelor și directivelor, ce reglementau aceste probleme, date de conducerea M.A.I. în decursul timpului. Pentru susținerea expunerilor făcute de profesori se foloseau, acolo unde era necesar, materiale didactice demonstrative – hărți, planșe, scheme, grafice, dosare de evidență etc.

Baza activității educative din cadrul școlilor de ofițeri și principala metodă de însușire a materiilor predate o reprezenta însă studiul individual. Acesta se desfășura sub directă îndrumare a profesorilor școlii, în săli de clasă, cabinete sau biblioteci. Fiecare materie avea programat un anumit număr de ore de studiu individual, elevii fiind în permanență controlați în această privință și primind sprijin din partea profesorilor, dacă era cazul, pentru a lămuri diferite probleme neînțelese corespunzător. În afară de controlul asupra desfășurării studiului și explicațiile ocazionale, o altă formă de ajutor acordată cursanților de personalul didactic al școlii o constituiau consultațiile. Acestea erau acordate de către profesori, în cabinetele proprii, tuturor elevilor din clasele la care predau, pentru a verifica nivelul de cunoștințe al acestora, a lămuri problemele neînțelese corespunzător, a pregăti seminariile și alte forme de control al stadiului pregătirii elevilor, precum și pentru a se acorda un ajutor celor care, din diverse motive, erau considerați a fi „rămăși în urmă la învățătură”. Secția de învățământ a școlii în cauză organiza o evidență strictă a elevilor „rămăși în urmă” și purta răspunderea pentru deficiențele înregistrate în activitatea cu aceștia. Profesorii, pe de altă parte, răspundeau pentru gradul de pregătire al tuturor elevilor din clasele la care predau.

După cum era și firesc, s-a încercat să se dea posibilitatea elevii școlilor de ofițeri de a efectua și o formă de practică în cadrul unităților operative de Securitate, în cursul căreia să aplice cunoștințele teoretice dobândite. În acest scop, toți cursanții erau repartizați la sfârșitul anului școlar la o unitate operativă, operațiune efectuată de către conducerea școlii și aprobată ulterior de Direcția Cadre a M.A.I. Pentru îndrumarea elevilor și controlul acestora, fiecare unitate de învățământ delega profesori de specialitate, care-i însoțeau pe cei dintâi la direcțiile de Securitate unde erau repartizați. Analiza ulterioară a activității practice desfășurate de cursanți se efectua pe baza caracterizărilor trimise de către direcțiile operative, precum și a controlului efectuat de către școală.

Principalele forme de verificare a cunoștințelor elevilor din școlile de ofițeri de Securitate erau reprezentate de seminarii, lucrări de control sau practice și examene. Dacă despre primele forme de control al nivelului de pregătire al elevilor se poate spune că erau foarte asemănătoare cu cele existente la orice instituție de învățământ superior

civilă, se impun câteva precizări legate de modul de organizare a examenelor de promovare (semestriale) și de absolvire.

Astfel, acestea se organizau și se conduceau de către o comisie de examinare numită prin ordinul șefului Direcției Cadre a M.A.I. sau de ministrul Afacerilor Interne. Ele puteau cuprinde probe orale sau scrise, în funcție de planul de învățământ. Subiectele de la examenul de absolvire erau aprobate de către Serviciul Învățământ din Direcția Cadre a M.A.I. și se refereau la întreaga materie parcursă de elevi la disciplinele din programă. Elevii care nu promovau la o singură materie în cadrul examinărilor semestriale sau de absolvire, repetau proba respectivă după terminarea sesiunii. Cei declarați „nereușiți” la două sau mai multe materii în cursul examenelor de promovare sau de absolvire, erau puși în discuția Consiliului de Învățământ al școlii, care decidea dacă să fie reexaminați sau exmatriculați.

La sfârșitul fiecărui an de învățământ, precum și la absolvirea școlii, pentru fiecare elev, comandantul său de companie și lucrătorul de cadre afectat subunității respective redactau o caracterizare amănunțită asupra activității și comportării viitorului ofițer de Securitate. Aceasta se alcătua și pe baza consultării cadrelor didactice care lucraseră cu elevul respectiv și trebuia să se refere la: nivelul său de pregătire la intrarea în școală, rezultatele obținute la învățătură, părțile pozitive și negative remarcate în activitatea și comportarea sa, măsurile luate pentru corijarea deficiențelor înregistrate și rezultatele obținute, precum și propuneri în legătură cu activitatea viitoare a subiectului în cauză¹⁰³.

Așa cum se poate observa, desfășurarea procesului educativ în cadrul școlilor de ofițeri de Securitate nu era, în sine, diferită de cea din instituțiile de învățământ superior civile. Ceea ce diferențiază aceste unități de învățământ era accentul pus, cel puțin în teorie, pe activitatea practică a elevilor – ceea ce este și normal, dat fiind profilul școlilor – dar și efortul făcut pentru cunoașterea elevilor și sprijinirea lor individuală pentru a putea face față cerințelor școlii. Atenția acordată performanțelor cursanților se datora, cel mai probabil, și faptului că se dorea ca toți cei declarați admiși în școală, după un proces de selecție greoi și îndelungat, să o și termine, devenind ofițeri. Exmatricularea elevilor pentru incapacitatea de a trece examenele și abandonul școlar puteau avea consecințe neplăcute atât pentru conducerea școlii și corpul profesoral, cât și pentru lucrătorii de cadre care-i selecționaseră pe cei în cauză.

Pe de altă parte, școlile de ofițeri de Securitate se diferențiau net de instituțiile civile de gen dacă avem în vedere *scopul* procesului de instruire desfășurat în cadrul acestora. Astfel, în instrucțiunile emise, în 1959, de Direcția Cadre a ministerului cu privire la obiectivul urmărit prin întreaga activitate de pregătire din cadrul școlilor M.A.I., se preciza: prin „conținutul lecțiilor, seminariilor, consultațiilor, precum și al materialelor recomandate pentru studiu trebuie să realizeze și educarea comunistă a elevilor”¹⁰⁴. Ideea de mai sus era subliniată prin enunțarea, în cadrul aceluiași „Instrucțiuni”, a sarcinilor principale ale procesului de învățământ din școlile de Securitate:

¹⁰³ Idem, dosar nr. 13 088, vol. 58, *passim*. *Instrucțiuni organizatorico – metodologice privind desfășurarea procesului instructiv – educativ în școlile de Securitate*.

¹⁰⁴ *Ibidem*, p. 39.

„În fața școlilor, în domeniul muncii educative, trebuie să stea următoarele sarcini principale: a)educarea comunistă a elevilor în spiritul patriotismului și al internaționalismului proletar, al dragostei și devotamentului față de Partidul Muncitoresc Român și al urii neîmpăcate față de dușmanii regimului democrat – popular, al dragostei față de Uniunea Republicilor Sovietice Socialiste și față de celelalte țări ale lagărului socialist; b)educarea elevilor în spiritul unei înalte conștiințe de clasă, al apărării cu orice sacrificiu, la nevoie cu prețul vieții, a cuceririlor revoluționare; c)cultivarea la elevi a unei înalte vigilențe revoluționare și educarea lor în spiritul atașamentului față de masele celor ce muncesc, al respectării stricte a legalității populare și păstrării secretului de stat; d)formarea la elevi a deprinderilor de a avea o atitudine socialistă față de muncă și bunurile obștești, de a îndeplini ireproșabil îndatoririle de serviciu; e)cultivarea la elevi a disciplinei conștiente de a executa întocmai și la timp ordinele șefilor, a avea o comportare exemplară corespunzătoare cu titlul de ofițer al Ministerului Afacerilor Interne; f)dezvoltarea la elevi a calităților personale ca: cinstea, modestia, curajul, perseverența, tăria de caracter, spiritul de răspundere față de sectorul de muncă încredințat și grija și atenția față de oameni¹⁰⁵”.

Dacă avem în vedere prevederile de mai sus, rezultă în mod clar faptul că scopul urmărit în pregătirea viitorilor ofițeri de Securitate era numai acela de a forma cadre fidele regimului, îndoctrinate și deprinse să execute ordinele superiorilor fără nici un fel de rezerve. Desigur, acesta nu este un fapt surprinzător pentru o astfel de instituție de învățământ, dacă ținem cont de faptul că nu avem în vedere școli obișnuite, iar natura regimului impunea angajarea în Securitate numai a persoanelor a căror fidelitate față de conducerea P.M.R. era mai presus de orice îndoială. Problema o constituie, însă, absența totală între obiectivele „muncii educative” desfășurate a unora care să presupună formarea unor ofițeri cu temeinice cunoștințe măcar în ceea ce privește activitatea informativă, dacă nu de cultură generală. Fără îndoială, și aceste aspecte erau urmărite de cadrele didactice ale școlii, în măsura posibilităților și, probabil, cea mai mare parte a programei școlare era dedicată tocmai aspectelor legate de desfășurarea „muncii” informative, dar important este că, în realitate, conducerea M.A.I. nu era foarte interesată de acest aspect. Astfel s-ar putea explica paradoxala promovare la conducerea acestor unități de învățământ a unor ofițeri de Securitate cunoscuți pentru grave abateri disciplinare și incompetență profesională – precum locotenent-colonelul Boris Caranicolov, fost șef de serviciu din Direcția a II-a Contraspionaj, care, după înlăturarea din funcția deținută în aparatul operativ, a fost menținut timp de aproape trei ani la conducerea Școlii M.A.I. nr. 3 destinată pregătirii cadrelor de filaj și investigații – sau a unora fără nici o experiență în activitatea informativă, precum maiorul Dumitru Mazilu. Iar exemplele semnalate, de la nivelul comandanților de școli, pot fi completate cu nenumărate altele din rândul profesorilor ce predau în aceste unități, care fie nu aveau nimic în comun cu activitatea informativă, fie se remarcaseră prin indisciplină și incompetență în perioada în care serviseră în diverse direcții operative. Iar în ceea ce privește relevanța și calitatea cursurilor predate viitorilor ofițeri, situația este cu totul asemănătoare, putându-se înregistra aceeași indiferență a conducerii Securității, în ciuda numeroaselor atenționări primite în această

¹⁰⁵ Vezi *ibidem*, pp. 37 – 38.

privință atât din partea organelor de partid, cât și a unora dintre șefii direcțiilor centrale sau regionale.

În aceste condiții, numărul de ore alocate disciplinelor de specialitate rămâne destul de puțin relevant. Dacă avem în vedere atitudinea conducerii M.A.I. și Direcției Cadre față de procesul de învățământ din școlile de ofițeri de Securitate, se pare că tot ceea ce conta era ca viitorii ofițeri să fie cât mai fideli regimului și îndoctrinați temeinic, în rest, în privința activității informative, nu aveau decât să execute „întocmai și la timp ordinele șefilor” și, mai ales, ale ministrului, așa cum au fost deprinși în școală. În concluzie, și pregătirea prin intermediul școlilor părea să aibă același rol precum cea desfășurată la locul de muncă – acela de a-i deprinde pe ofițeri să respecte și să aplice ordinele conducerii.

La toate cele precizate mai sus, mai trebuie avută în vedere influența și a unui alt factor, care a dus la relativul dezinteres al conducerii M.A.I. față de pregătirea profesională a cadrelor din subordine prin intermediul școlilor de specialitate, anume atitudinea extrem de rezervată a lui Al. Drăghici față de rolul educației profesionale sau culturale în creșterea performanțelor subordonaților săi.

Așa cum se va vedea în continuare, în cadrul secțiunii dedicate pregătirii culturale a ofițerilor de Securitate, ministrul a susținut întotdeauna, împotriva părerilor contrare exprimate de alți membri ai Biroului Politic al C.C. și chiar de Gheorghiu-Dej, faptul că „practica formează cadrele, iar nu școala”. De aceea, toți lucrătorii de Securitate admiși în sistem trebuia să se descurce în activitatea informativă cu un minim de cunoștințe, cele furnizate, eventual, de școlile de ofițeri – deși doar o mică parte dintre ei, în anii de început, absolviseră efectiv cursurile unei asemenea școli – să fie atașați partidului, iar apoi să dovedească în practică faptul că meritau ca ministerul să investească mai mult în pregătirea lor. Cursurile de specializare din U.R.S.S. – desfășurate, teoretic, la un nivel mult mai înalt decât cele din România¹⁰⁶ – precum și completarea studiilor de cultură generală erau o formă de răsplătire a celor merituoși, iar nu un drept al tuturor ofițerilor sau o necesitate resimțită de conducerea ministerului pentru buna desfășurare a activității informative în țară. Majoritatea trebuia să se descurce cu noțiunile de bază pe care le deprindeau din activitatea zilnică, să aplice întocmai ordinele ministrului și, mai ales, să fie loiali partidului. Cei care nu erau capabili nici măcar de atât, erau înlăturați din rândul cadrelor Securității fără prea multe menajamente, dat fiind faptul că baza de selecție pentru noi cadre era foarte largă și s-a menținut astfel pentru mult timp. Este greu de determinat cât de justificat era acest

¹⁰⁶ În această privință, părerile sunt împărțite. Conducerea ministerului de atunci pare să fi fost convinsă de faptul că aceste cursuri din U.R.S.S. aveau un rol major în pregătirea celor mai bune cadre – ca dovadă, aproape toți cei care au fost promovați în funcții de conducere de mare importanță în Securitate în această perioadă au fost trimiși pentru un stagiu la Moscova – dar nu toți cursanții au venit foarte încântați de cele învățate acolo. Un exemplu în acest sens este generalul Tănase Evghenie, care, în 1968, declara că „sincer mărturisesc am considerat că am pierdut timpul degeaba [la cursul de pregătire din URSS], deoarece lucruri deosebite nu am învățat” – vezi Cristina Anisescu, Silviu B. Moldovan (editori) *Pseudomemoriile unui general de Securitate*, Ed. Humanitas, București, 2007, p. 212. Este însă posibil, datorită momentului în care au fost redactate „memoriile” ofițerului mai sus amintit – 1968 – ca acesta să fi minimalizat intenționat valoarea acestei instruirii, dat fiind contextul politic de atunci.

punct de vedere al lui Al. Drăghici, dar cert este că el și l-a menținut cu obstinție atât timp cât a rămas la conducerea ministerului, în ciuda unor aparente pertractări, și, dacă nu a realizat altceva, măcar a dus la economisirea resurselor M.A.I., care nu au fost risipite cu pregătirea unor ofițeri care se dovedeau ulterior necorespunzători.

Efectele dezinteresului manifestat de conducerea ministerului față de nivelul de cunoștințe dobândit de ofițerii de Securitate în cadrul școlilor de profil sau al celor obișnuite deveneau foarte vizibile mai ales cu prilejul diverselor examene de promovare în grad pe care foștii elevi ai școlilor M.A.I. le susțineau la mulți ani după absolvire. Atunci, însă, era mult prea târziu, pentru că respectivii ofițeri ajunseseră deja șefi de unități sau aveau grade superioare, după cum recunoștea șeful Serviciului Învățământ din Direcția Cadre a M.A.I., cu prilejul unei ședințe de bilanț din 1966:

„Tov. Ministru, un barometru de măsurare a cunoștințelor pe care le au ofițerii și subofițerii din ministerul nostru îl constituie și examenele de grad. Este vorba de examenele pentru acordarea gradului de colonel, de maior și de plutonier major. [...] Aș dori, pentru că sunt tovarășii comandanți aici, să raportez că au fost situații când pur și simplu ne era nouă rușine că tovarășii nu știau problemele elementare ale muncii de Securitate, nu cunoșteau problemele elementare ale pregătirii politico – ideologice, nu știau despre insurecție, despre alte activități care s-au desfășurat după 23 August 1944 și altele. Vă raportez că vin inclusiv cadre cu funcții de conducere la asemenea examene și când sunt puși în situația de a vorbi la întrebările respective, nu reușesc să dea un răspuns corespunzător”¹⁰⁷.

Treptat, după 1960 și, mai ales, după Declarația P.M.R. din aprilie 1964, linia politică urmată de conducerea partidului s-a modificat substanțial, căutându-se obținerea unei relative autonomii față de interesele Moscovei. În aceste condiții, obținerea sprijinului populației pentru noua politică, ca și câștigarea unei forme de legitimare pe plan intern au ajuns o prioritate pentru liderii P.M.R., care au devenit brusc conștienți de faptul că metodele de control intern utilizate în trecut erau inadecvate pentru noile lor scopuri. De aceea, vechile măsuri de represiune utilizate până atunci de organele de Securitate a trebuit să fie în mare măsură abandonate și înlocuite cu unele mai adecvate în noile circumstanțe politice, după cum le reamintea ofițerilor Direcției a II-a Contraspionaj secretarul C.C. al P.C.R., Vasile Patilineț, în 1967:

„Noi nu avem de luptat cu arma în mână ca în trecut. Acum, partidul cere ca inteligența să învingă, nu armele sau alte mijloace de represiune, cum s-a (sic!) folosit cândva. Acum trebuie să câștige și va câștiga acela care este cel mai inteligent”¹⁰⁸.

Era însă foarte ușor de cerut ca „inteligenta să învingă”, dacă nu se avea în vedere nivelul pregătirii generale al cadrelor Securității din acea vreme. Acesta era și motivul pentru care conducătorii partidului de la cel mai înalt nivel încep să-și manifeste

¹⁰⁷ ACNSAS, fond Documentar, dosar nr. 13 462, f. 75: *Lucrare specială privind ședința din 28 – 29 ianuarie 1966, la care au fost convocați tovarășii din aparatul central și regional*. Interesant este faptul că cel mai des încercat sentiment al conducerii M.A.I. atunci când vorbeau de nivelul de pregătire al subordonaților era „rușinea”.

¹⁰⁸ Idem, dosar nr. 13 470, f. 75: *Stenograma ședinței de analiză a muncii desfășurate de Direcția a II-a, care a avut loc în ziua de 3 martie 1967*.

preocuparea față de situația existentă în această privință, o dovadă fiind și declarațiile făcute de Nicolae Ceaușescu, cu prilejul Plenarei C.C. al P.C.R. din 26 – 27 iunie 1967:

„Noi avem cadre bune în Securitate. Am trimis mulți activiști de partid în această muncă, ne-am și ocupat ceva de ridicarea nivelului lor de cunoștințe. Cred însă că nu suficient din punct de vedere al înarmării lor și în ce privește cunoștințele generale, mai cu seamă din punct de vedere ideologic-politic. Va trebui să acordăm mai multă atenție pregătirii cadrelor de Securitate, înarmării lor din punct de vedere politic-ideologic, activității lor profesionale. N-am putea spune, cu mâna pe inimă, că n-avem și aici încă destule neajunsuri în pregătirea acestor cadre”¹⁰⁹.

Conștientizarea necesității efectuării unor schimbări în sistemul de pregătire a ofițerilor de Securitate a determinat conducerea M.A.I. să caute să obțină informații cu privire la programele de instruire în domeniu aplicate și în afara țărilor „lagărului” socialist, făcându-se comparații cu situația existentă în cadrul serviciilor de informații occidentale. Discrepanțele între cea ce se petrecea în „Vest” în materia inițierii ofițerilor în activitatea informativă și realitatea românească au devenit mai mult decât evidente și pentru ministrul C. Onescu, care declara ulterior:

„Serviciile de spionaj și contraspionaj străine duc o muncă uriașă cu aparatul lor de informații. Organizează școli cu durată de 3 – 4 ani, învață oamenii limbi străine, îi pun în diferite situații, să vadă cum se descurcă, cum se orientează. Cum vrem să prindem noi pe spioni și diversioniști, dacă nu avem un aparat pregătit la cel mai înalt grad? Spionii sunt abili, știu să-și ascundă activitatea și, pentru acest motiv, noi trebuie să pregătim aparatul cel puțin la nivelul acestor agenți trimiși la noi. [...] Veți citi mâine un material, referitor la pregătirile care se fac de țările N.A.T.O. în legătură cu munca informativă. Totul se prevede până în cel mai mic amănunt; nu scapă nici un sector neexploatat, nu scapă o metodă folosită de noi, pe care să n-o știe”¹¹⁰.

Urmarea acestei noi atitudini a conducerii de partid și a M.A.I. a fost inițierea unei ample reforme a sistemului de pregătire profesională a ofițerilor de Securitate, care a pornit chiar de la școlile de ofițeri M.A.I. Astfel, după 1965, s-a încercat restructurarea programei de învățământ, promovarea unor cadre didactice competente, din rândul ofițerilor cu experiență, introducerea unor noi materii de studiu etc. Cu toate acestea, continuau să existe deficiențe în organizarea acestui sistem, cea mai mare fiind, așa cum constata chiar șeful Școlii M.A.I. nr. 1, maiorul Dumitru Mazilu, lipsa unei reale specializări a instruirii acordate viitorilor lucrători operativi:

¹⁰⁹ ANIC, fond CC al PCR, Secția Cancelarie, dosar nr. 99/1967, f. 180: *Stenograma ședinței Plenare a Comitetului Central al P.C.R. din zilele de 26 – 27 iunie 1967.*

¹¹⁰ ACNSAS, fond Documentar, dosar nr. 13 464, ff. 94 – 95: *Stenograma ședinței largite de Colegiu, din 28 octombrie 1965.* Pe de altă parte, ministrul găsea, cu același prilej, motive de încurajare, datorate faptului că ofițerii de Securitate români ar fi fost mai motivați decât agenții statelor occidentale, dată fiind existența în rândul primilor a așa-numitului „patriotism socialist”, după cum declara acesta, cu prilejul aceleiași ședințe: „[...] Se impune ca noi să fim mai abili decât ei [spionii occidentali], să muncim mai bine, și avem pentru ce face toate acestea. Noi luptăm pentru un ideal, pe care nu-l au spionii din țările capitaliste. Ei n-au decât un scop în viață, muncesc pentru bani. Noi, însă, luptăm pentru un ideal. Patriotismul socialist și lupta pentru construirea unei noi orânduiri, acestea trebuie să însuflețească activitatea tovarășilor noștri” – vezi *ibidem*.

„Organizăm o pregătire, în prezent, de ansamblu; urmărim ca-n cei trei ani să formăm oameni pregătiți universal, adică în toate problemele; ei să rezolve toate cerințele muncii, în mod general. [...] Cred că ar trebui să reflectăm ceva mai mult asupra acestei concepții existente în prezent în organizarea învățământului, astfel încât învățământul să fie mai bine diversificat, pe diverse compartimente, să urmărim pregătirea în cursuri specifice, cu un volum mai mare, specific, de materii în legătură cu domeniul în care vor lucra oamenii, astfel încât și muncii să dăm oameni mai corespunzător pregătiți”¹¹¹.

Aceste observații nu au rămas fără rezultat, astfel încât, în 1968, a avut loc o restructurare a cursului de lungă durată din cadrul Școlii M.A.I. nr. 1, a cărui programă a fost astfel orientată „încât să li se asigure tuturor ofițerilor o pregătire generală de Securitate, iar în anul III să se facă specializarea lor în raport de profilurile în care-și vor desfășura activitatea după absolvirea școlii”¹¹².

Toate măsurile luate în perioada ulterioară lui 1965, când îmbunătățirea nivelului de pregătire al ofițerilor de Securitate era considerată o prioritate, ilustrează existența momentană unei dorințe reale de schimbare a situației din acest sector. Numai anii următori puteau arăta câte din promisiunile făcute de conducerea M.A.I., dar și a C.S.S., după constituirea acestuia, de a manifesta o preocupare continuă față de instruirea subordonaților au fost aduse la îndeplinire sau dacă vechea nepăsare față de această problemă a continuat să persiste, în ciuda declarațiilor contrare. Problema rămâne deschisă pentru că, deși măsurile de reformă a sistemului de pregătire par a arăta o reală îmbunătățire a situației din acest sector, rezultatele nu puteau fi văzute decât în anii următori, într-o perioadă care excede limitele studiului de față.

Cu toate acestea, indicii cu privire la cursul pe care urma să-l ia lucrurile ne sunt oferite încă de acum. Astfel, în 1967, în urma unor conflicte apărute între șeful Școlii M.A.I. nr. 1, maiorul Dumitru Mazilu și corpul profesoral din această unitate¹¹³, s-a decis schimbarea celui dintâi din funcția deținută, pentru a numi în locul acestuia „un ofițer cu experiență în munca de Securitate, cu o bună pregătire militară și cu calități organizatorice”. Persoana care, în viziunea conducerii Securității, întrunea toate aceste calități, era colonelul Nicolae Budișteanu, numit la comanda unității de învățământ la 28 septembrie 1967. Acest ofițer îndeplinise anterior, între altele, funcția de șef al Direcției a III-a Informații Interne, apoi pe cea de „șef de colectiv” al personalului Securității de la Paris. În momentul desemnării sale la comanda școlii, ocupa postul de director al unei unități din cadrul Direcției Generale de Informații Externe. Teoretic, aceasta ar fi fost persoana ideală pentru a conduce principala instituție de pregătire a viitorilor ofițeri de Securitate, dar relevante sunt „performanțele” obținute colonelul Budișteanu în ultimele sale două funcții, așa cum sunt acestea descrise de lucrătorii de cadre ai C.C. al P.C.R. în luna august a aceluiași an:

¹¹¹ Idem, dosar nr. 13 462, f. 66: *Lucrare specială privind ședința*

¹¹² Idem, dosar nr. 88, vol. 3, partea a II-a, f. 275: *Studiu privind asigurarea*, din 2 aprilie 1968

¹¹³ Pentru mai multe amănunte referitoare la această problemă, vezi Grigore Răduică, *Crime în lupta pentru putere. 1966 – 1968: Ancheta cazului Pătrășcanu*, București, Editura Evenimentul Românesc, 1999, pp. 25 – 26.

„Din februarie 1962, [N. Budișteanu] a îndeplinit funcția de șef de colectiv la Paris, unde s-a străduit să-și îndeplinească misiunea în bune condițiuni. [...] Cu toate acestea, în tot timpul cât a condus colectivul, nu a reușit să organizeze și să conducă munca la nivelul cerințelor. Dintre misiunile personale ce i-au revenit, nu a reușit să îndeplinească nici una. În relațiile cu colectivul din subordine a dovedit lipsă de tact, folosea de multe ori metode dure de muncă cu oamenii și n-a reușit să controleze și să îndrume în mod corespunzător subordonații, aprobând unele metode greșite în munca acestora. În octombrie 1965, a fost rechemat în țară și, de atunci, îndeplinește funcția de director în Direcția Generală de Informații Externe. Din notarea de serviciu și relațiile date de cei ce-l cunosc din muncă, rezultă că este un ofițer care are bune cunoștințe militare, politico-ideologice și de cultură generală, îndeosebi cu privire la latura teoretică a problemelor. Este harnic, perseverent în rezolvarea sarcinilor [...]. Se documentează permanent cu problemele noi, care apar pentru pregătirea sa ideologică și de cultură generală. [...] În munca cu oamenii are, însă, serioase lipsuri: fiind excesiv de nervos, lipsit de tact, jignește oamenii. De multe ori lucrează sectar, birocratic, centralizează asupra sa lucrări și le ține nerezolvate. [...] Este evitat de oamenii cu care lucrează, aceștia fiind nemulțumiți de metodele lui de muncă”¹¹⁴.

În măsura în care datele de mai sus se dovedesc reale, nu ne rămâne decât să tragem concluzia că personajul prezentat de lucrătorii de cadre ai partidului era doar o brută incompetentă. Numirea sa în funcția de șef al principalei instituții de pregătire a ofițerilor operativi de Securitate era răspunsul pe care C.S.S. găsea de cuviință să-l dea nemulțumirilor profesorilor civili din cadrul școlii față de comportarea fostului comandant, maiorul Mazilu și, în același timp, arăta exact, mult mai mult decât toate promisiunile celor aflați în fruntea organelor române de represiune, ce fel de pregătire urmărea Consiliul să acorde ofițerilor din subordine. Cu un asemenea conducător în frunte, viitoarele cadre ale Securității aveau să se deprindă să asculte fără șovăială ordinele șefilor și să tolereze comportamentul abuziv al acestora, să fie fideli partidului, iar în ceea ce privește competențele în activitatea informativă, urma să se obișnuiască cu ideea că se poate avansa și fără ele. Adică, învățau tot ceea ce au fost deprinși și până atunci.

B. Pregătirea culturală a ofițerilor

Pregătirea ofițerilor de Securitate *pe linie de cultură generală* a constituit o preocupare constantă la nivelul conducerii M.A.I. de-a lungul întregii perioade care face obiectul studiului de față, mai ales din cauza situației precare în domeniu înregistrate în 1956, când, așa cum am menționat mai sus, mai mult de 80% din totalul personalului operativ al Securității absolvise maximum șapte clase generale. Nivelul redus de cultură generală avea consecințe directe atât în privința performanțelor profesionale ale ofițerilor, cât și a stării disciplinare din cadrul unităților Securității, după cum avea să recunoască ulterior, în mod deschis, și conducerea Direcției Cadre:

¹¹⁴ ANIC, fond CC al PCR, Secția Administrativ – Politică, dosar nr. 15/1967, ff. 121 – 122: *Notă*, din 18.08.1967, a Secției de Cadre a C.C. al P.C.R., semnată de Dinu Vasile, șef sector în Secția Cadre, Augustin Boar, instructor în cadrul secției și Dumitru Ivanovici, șef al acestei secții.

„Faptul că în munca multor lucrători din aparatul de Securitate se manifestă lipsuri, mai ales în ce privește orientarea lor în rezolvarea sarcinilor informativ-operative, că au loc multe încălcări ale ordinelor și directivelor conducerii M.A.I., că se practică metode învechite de muncă, se datorează neajunsurilor în pregătirea profesională și de cultură generală a acestora”¹¹⁵.

Această idee a fost reluată și de diverși oficiali din conducerea M.A.I.¹¹⁶, inclusiv Alexandru Drăghici. Ministrul nu s-a rezumat însă doar la declarații. Primele măsuri destinate îndreptării situației deplorabile înregistrate în privința pregătirii culturale a cadrelor din subordinea sa au fost inițiate chiar înaintea perioadei care face obiectul studiului de față, prin emiterea Ordinului nr. 3446/8 august 1955. În expunerea de motive a acestuia, după ce se deplângea faptul că, în rândul ofițerilor M.A.I. și a comandanților acestora, „nu există o preocupare în vederea ridicării continue a nivelului lor de cultură generală”, se constata sec: „lipsa de cultură generală a unor ofițeri este o piedică în dezvoltarea muncii profesionale” și, cum orice piedică se înlătura prin ordin, erau decise o serie de măsuri, prin care lucrătorii ministerului erau obligați să-și continue studiile, în caz contrar fiind pasibili de diverse sancțiuni:

„1. Toți ofițerii inferiori și superiori¹¹⁷ din cadrul Ministerului Afacerilor Interne, care nu au cel puțin studii școlare echivalente cu 10 clase medii, în mod obligatoriu se vor înscrie la cursurile fără frecvență de pe lângă școlile medii și, până la sfârșitul anului 1959, vor da examenul de maturitate:

- a) Conform aprobării Ministerului Învățământului, ofițerii înscriși la examene vor putea da examene într-un singur an de învățământ din mai multe clase.
- b) Ofițerilor înscriși la școlile medii fără frecvență [li] se va acorda, în timpul examenelor, o permisie de 5 zile, în afara concediului de odihnă.
- c) Pentru examene, ofițerii se vor pregăti în timpul lor liber.

2. Ofițerii, care nu vor lua examenele, vor fi reținuți de la avansare.

3. Începând din anul 1957, nu se va mai avansa în grad nici un ofițer care nu a absolvit cel puțin 7 clase elementare[...]¹¹⁸”.

¹¹⁵ ACNSAS, fond Documentar, dosar nr. 13 229, f. 114: *Raport cu privire la activitatea Direcției Cadre ...*, din 31.01.1963.

¹¹⁶ În 1965, secretarul general al ministerului, colonelul Ion Dumitru, afirma într-un raport referitor la munca de cadre de la nivelul unităților M.A.I.: „Neajunsurile din pregătirea cadrelor reprezintă una din cauzele care generează lipsurile și abaterile din activitatea unor ofițeri, subofițeri și angajați civili din M.A.I. [...] Faptul că, în unitățile și formațiunile M.A.I., mai sunt încă o serie de cadre care au goluri în pregătirea și educația lor rezultă și din aceea că, în afara serviciului și la domiciliu, se comportă într-un mod necivilizat, nu-și achită obligațiile cele revin față de stat, provoacă certuri și scandaluri și au o comportare necorespunzătoare în familie și societate” – vezi idem, dosar nr. 13 462, f. 259: *Raport privind munca de cadre ...*

¹¹⁷ Inițial, în ordin erau prevăzuți „ofițerii superiori și inferiori și sergenții”, dar ultimul cuvânt a fost tăiat ulterior din text.

¹¹⁸ Idem, fond DMRU a MAI, inv. nr. 7362, dosar nr. 66, nenumerotat: *Ordinul M.A.I. nr. 3446/8.08.1955*.

Ordinul ministrului de mai sus a fost însoțit de o serie de instrucțiuni ale Direcției Cadre a M.A.I., prin care se stabileau modul în care vor fi „sprijiniți” lucrătorii ministerului ce urma să-și completeze studiile, precum și structurile organizatorice destinate să monitorizeze progresul înregistrat la nivelul fiecărei unități în acest domeniu. Astfel, în fiecare direcție M.A.I., urma să fie desemnat de conducere un „responsabil cu învățământul profesional”, care trebuia să ia legătura cu secțiile de învățământ de pe lângă Sfaturile Populare din fiecare reședință de regiune sau raion pentru: „înscrierea ofițerilor la examen; evidența ofițerilor care s-au prezentat la examen și a rezultatelor obținute de aceștia; procurarea, contra cost, a planurilor tematice, a programelor analitice, precum și a manualelor didactice; organizarea, prin secțiile de învățământ de pe lângă Sfaturile Populare regionale, a unor consultații periodice pe materii”. În rest, instrucțiunile Direcției Cadre conțineau foarte multe „facilități” acordate ofițerilor dornici de perfecționare:

„Ofițerii care se înscriu la examene, vor plăti taxele de înscriere conform normelor în vigoare, fixate de către Ministerul Învățământului.

Ofițerii nu vor urma cursuri. Ei se vor pregăti în timpul lor liber, cerând sprijinul profesorilor de pe lângă școlile la care s-au înscris. De asemenea, vor participa la consultațiile colective organizate prin grija responsabilului cu învățământul [...] Și în primul și în al doilea caz, ofițerii vor suporta plata profesorilor care acordă consultații.

Sesiunile de examene se organizează de două ori pe an, prima sesiune 1 – 15 aprilie, iar cea de-a doua 1 – 15 octombrie

Șefii unităților și formațiunilor M.A.I. sunt obligați să ia măsurile cele mai eficiente pentru a asigura prezentarea la examene a ofițerilor înscriși. În acest sens, în perioada premergătoare sesiunilor de examene, vor putea acorda permisiuni din concediile de odihnă ale ofițerilor, fără însă ca această măsură să stingherească munca.

Șefii unităților și formațiunilor M.A.I. vor lua măsuri ca ofițerii care au trecut toate examenele cu calificativul «foarte bine» să fie recompensați conform regulamentelor militare”¹¹⁹.

Poate doar ultima prevedere mai poate șterge impresia de „pedeapsă” pentru toți ofițerii din M.A.I., pe care o dau documentele citate mai sus. Cred că în nici un fel nu putem vorbi de „încurajarea” – termen foarte des folosit de conducerea ministerului, în perioada post-Drăghici, atunci când se referea la pregătirea culturală a subordonaților – lucrătorilor să-și completeze studiile, ci de *obligarea* lor să obțină diplomele necesare pe baza efortului și cheltuielilor proprii. După cum se poate observa, ministerul nu investește mai nimic în această operațiune, nici pentru acoperirea costurilor cursurilor urmate de subordonați, nici prin achiziționarea de manuale sau măcar prin acordarea de zile libere pentru cei care ar fi dorit, teoretic, să învețe (asta dacă nu luăm în considerare cele cinci zile libere în plus față de concediul de odihnă, acordate cu zgârcenie în perioada examenelor). Până și acordarea pentru ofițeri a unor zile din propriul concediu în perioadele de pregătire era condiționată de necesitățile „muncii informative”.

¹¹⁹ *Ibidem*, *Instrucțiuni organizatorice privind completarea cunoștințelor de cultură generală a[le] ofițerilor din Ministerul Afacerilor Interne*, semnate de șeful Direcției Cadre M.A.I., general-maior Demeter Alexandru, anexate Ordinului M.A.I. nr. 3446/1955.

În fapt, întregul cuprins al ordinului și al instrucțiunilor Direcției Cadre aferente acestuia dau impresia că Al. Drăghici a adoptat măsurile în cauză împotriva voinței sale, fiind constrâns de presiunile exercitate în acest sens de membrii Biroului Politic și mai ales de Gh. Gheorghiu-Dej. Ministrul nu era deloc convins de necesitatea completării studiilor de către subordonații săi, dar, datorită politicii urmate de conducerea P.M.R. de atunci, de îmbunătățire a pregătirii culturale a cadrelor partidului, a fost nevoit să accepte aplicarea acestor măsuri și în M.A.I., având în vedere mai ales situația deplorabilă în domeniu, consemnată la nivelul acestei unități¹²⁰. Asta nu însemna că dorea și să facă prea multe concesii acelorora dintre ofițeri care nu aveau studiile corespunzătoare. A fost suficient să emită un ordin, prin care subordonații erau obligați să facă orice le stătea în putință să dobândească diplomele necesare pentru a schimba, măcar din punct de vedere statistic, situația privind gradul de instruire înregistrată la nivelul ministerului. Iar asta trebuia să se facă exclusiv pe baza resurselor financiare și în timpul liber al angajaților. Pentru cine nu era dispus să facă acest efort, existau suficiente măsuri de presiune pentru a-i determina să-și schimbe atitudinea, iar sancțiunea neavansării în grad la termen, care putea fi urmată de trecerea în rezervă, conform Statutului Corpului Ofițerilor, dacă nu luau măsurile necesare pentru îndreptarea situației, era suficientă din acest punct de vedere.

Cred că este lesne de imaginat cum au înțeles să rezolve problema ofițerii de Securitate și nu numai, dacă avem în vedere influența lor reală în societatea de atunci. Dacă obținerea de diplome de atestare a studiilor era tot ce li se cerea, aveau mijloacele necesare pentru a reuși aceasta fără a participa la prea multe cursuri plătite peste orele de program. Atât timp cât nu se recurgea la falsuri grosolane, deși s-au atestat și astfel de cazuri¹²¹, sau nu se întrebunțau mijloace care să atragă un scandal public, conducerea ministerului era satisfăcută dacă subordonații săi reușeau să aducă atestate de absolvire a cursurilor medii, chiar dacă hârțile respective nu reflectau în nici un fel nivelul de cunoștințe al titularilor lor.

În final, dacă avem în vedere progresul rapid al numărului de absolvenți atestați de studii medii, apoi chiar de studii superioare, care s-a înregistrat la nivelul Securității până în 1968, s-ar putea spune că operațiunea de îmbunătățire a nivelului cultural al cadrelor aparatului de represiune s-a bucurat de un real succes, la nivel statistic, desigur.

În perioada următoare, au fost adoptate, totuși, unele măsuri organizatorice menite să faciliteze accesul la diverse forme de pregătire pentru cadrele ministerului care doreau să recurgă la acestea. Astfel, au fost înființate, în principalele orașe ale țării, pe lângă unele școli medii (licee), diverse forme de învățământ „seral”, la care urma să

¹²⁰ Conform Direcției Cadre a M.A.I., la nivelul direcțiilor centrale de Securitate, în momentul emiterii ordinului mai sus citat, situația din punctul de vedere al studiilor absolvite se prezenta astfel: din 3321 ofițeri, 374 (11,2%) absolviseră doar patru clase elementare, 599 (18%) – cinci sau șase clase, 1587 (47,8%) – șapte clase, 154 (4,6%) – opt sau nouă clase medii, 413 (12,4%) – 10 clase medii, în timp ce 194 ofițeri erau absolvenți de studii superioare (6%) – vezi *ibidem*, *Situație numerică privind studiile ofițerilor din Aparatul Central și Formațiuni MAI care depind pe linie de partid de Comitetul de Partid al Ministerului Afacerilor Interne*, anexată la Ordinul M.A.I. nr. 3446/8.08.1955.

¹²¹ Vezi, de exemplu, idem, fond Documentar, dosar nr. 13 255, f. 36: *Stenograma ședinței de analiză muncă informativ-operativă ținută (sic!) la minister pe data de 12 oct. 1960*

participe numai activiștii de partid și ofițerii ministerelor Forțelor Armate și Afacerilor Interne. În București, a fost organizată școala muncitorească pentru cadrele M.A.I., prin H.C.M. nr. 1009/1957, la cursurile căreia urmau să participe ofițerii de Miliție și Securitate, precum și cei din cadrul Trupelor M.A.I. de pe raza Capitalei¹²². Dar cum măsurile de sprijinire a celor „dornici de învățătură” nu erau niciodată de ajuns, pentru a-i convinge pe toți angajații M.A.I. de faptul că cerințele ordinului din 1955 trebuia să fie luate cât se poate de în serios, sancțiunile prevăzute de acesta au fost puse în mare măsură în aplicare, iar, începând cu anul 1957, avansarea în grad a celor care nu absolviseră încă șapte clase a devenit într-adevăr o problemă. Nu toți cei care nu reușiseră să îndeplinească această condiție au fost amânați la avansare, existând numeroase cazuri în care s-a trecut peste prevederile ordinului în acest sens, dar excepțiile se făceau mai ales pentru ofițerii „cu perspective”, incluzând aici șefii diverselor unități de Securitate. Pentru ceilalți însă, ordinul a fost, într-adevăr, lege.

Cu toate acestea, conducerea ministerului nu a fost mulțumită de situație, considerând că cedase prea mult în fața presiunilor de a sprijini pregătirea culturală a subordonaților. Consecința a fost modificarea, cel mai probabil în cursul anului 1957, a ordinului inițial prin care se prevedea obligarea tuturor ofițerilor M.A.I. de a-și completa studiile medii până la sfârșitul lui 1959, astfel încât această datorie a revenit, în final, numai celor care prezentau „perspective” în cadrul ministerului. Motivele acestei schimbări de atitudine față de prevederile inițiale erau explicate chiar de către ministrul Al. Drăghici, cu prilejul unei ședințe de analiză a activității Direcției Regionale de Securitate Bacău, din 1958:

„În primul rând, în învățământul de stat nu sunt obligați toți să învețe. Există o linie clară: sunt acei care trebuie să meargă, cei care au perspective, cei care n-au perspective n-are rost să meargă la școală pe cheltuiala ministerului și Securității Statului, să învețe și să nu facă muncă. Mulți se prevalează că învață, merg la școală și trag chiulul. Trebuie terminat cu acest lucru, să meargă la școală acei care au perspective și cei care n-au perspective să nu meargă și aceasta sub semnătura directorilor. La învățământul de partid să meargă toată lumea.[...]

Uitați, tovarăși, în chestiunea aceasta, acest ordin este interpretat greșit. A fost, într-adevăr, în acest sens dat, dar l-am rectificat anul trecut, că nu este nevoie să învețe toți, să învețe toți cei trimiși de minister și organul respectiv să învețe – mă refer la elemente cu perspectivă – să-și facă 10 clase medii sau cultura generală respectivă, restul elementelor care nu corespund în muncă nu trebuie să învețe, poate să se ducă în afara ministerului, fără să aibă studiile completate. Cei care vor însă să învețe, să învețe în timpul liber, are (sic!) după – amiezele de marți, joi, sâmbătă și duminică toată ziua și n-are (sic!) decât să învețe, să citească, treaba lor. Desigur că pe baza cursurilor serale le dăm posibilitatea să învețe, însă să nu pretindă să li se dea concediu 2 luni de zile să învețe”¹²³.

¹²² Gl. Bg. (rez.) Vasile D. Mihalache, *Jandarmeria la răspântii sociale. 1944 – 1990*, vol. II, București, Ed. Sylvi, 2009, p. 30.

¹²³ ACNSAS, fond Documentar, dosar nr. 12 635, f. 58 și 73: *Stenograma ședinței de analiză a muncii Direcției Regionale M.A.I. Bacău, care a avut loc în ziua de 9 iulie 1958, la care au participat tov. ministru Alexandru Drăghici, conducerea direcției, șefii de servicii și raioane.*

Așadar, ceea ce l-a determinat pe Al. Drăghici să revină asupra ordinului inițial și să stopeze „încurajarea” cadrelor să-și completeze studiile ar fi fost, pe lângă lipsa de randament în muncă a acestor ofițeri, plecarea din rândul Securității a celor care reușeau să absolve liceul sau facultatea, asta după ce respectivii urmaseră școala „pe spinarea ministerului”. Rămâne de văzut cât de întemeiată era îngrijorarea ministrului în acest sens – plecări din Securitate voluntare se înregistrau mai ales în rândul absolvenților de studii superioare, care terminaseră o facultate înainte de angajarea în rândul organelor de represiune¹²⁴ și nu dintre angajații vechi – dar realitatea este că oficialul român căuta numai să-și justifice o mai veche prejudecată față de pregătirea cadrelor prin intermediul învățământului de cultură generală. Acest lucru a fost, de altfel, recunoscut deschis de către ministru cu prilejul diverselor ședințe de analiză, când preciza:

„Eu nu sunt partizanul teoriei că (sic!) cadrele se formează numai în școală. Este foarte adevărat că și școala are o mare însemnătate în această problemă, însă munca concretă influențează mult formarea oamenilor”¹²⁵.

Atitudinea față de problema învățământului de cultură generală a ministrului a fost apoi urmată, din servilism, și de către șefii direcțiilor operative M.A.I., unul dintre aceștia fiind și colonelul N. Budișteanu, care, în 1957, pe când ocupa funcția de șef al Direcției a III-a Informații Interne, declara că, în Securitate, nu era nevoie de „oameni care învață de dragul de a învăța, numai pentru atingerea scopurilor lor personale”¹²⁶, asta în condițiile în care același personaj recunoștea, câțiva ani mai târziu, problemele pe care le întâmpina în activitatea direcției, datorită slabei pregătiri „culturale” a subordonaților:

¹²⁴ Vezi, de exemplu, idem, fond D.M.R.U. a M.A.I., inventar nr. 7382, dosar nr. 2, f. 361

¹²⁵ Idem, fond Documentar, dosar nr. 13 239, f. 112: *Stenograma ședinței de analiză ținută (sic!) în ziua de 11 octombrie 1962 la Galați, în care a fost analizată activitatea acestei direcții regionale M.A.I.* Alexandru Drăghici era, de fapt, un mai vechi adversar al sistemului de pregătire al cadrelor prin intermediul diverselor sisteme de învățământ, și asta nu numai în privința cadrelor din M.A.I., care-i erau subordonate, ci a tuturor cadrelor în general. Acest fapt este pus în evidență și de dialogul purtat de acesta cu Gh. Gheorghiu-Dej, cu prilejul unei ședințe a Biroului Politic al C.C. al P.M.R. din 1954, care avea ca obiect modalitățile de pregătire activiștilor din sectorul de propagandă: „Al. Drăghici: [...] Există o tendință de a denatura adevăratul principiu de bază în ce privește ridicarea cadrelor, prin acest fel de a pune accent numai pe învățământ și de a nu vedea posibilitățile organizatorice și de executare a sarcinilor. Cadrele nu se ridică numai prin învățământ, ci și prin felul cum știu să îndeplinească sarcinile. Ca să-și ducă sarcinile mai bine, cadrele trebuie să învețe, să-și dezvolte perspectivele. Dar a-i lua pe toți și a-i băga pe toți în școală nu este just și trebuie văzute criteriile, pe baza cărora să fie trimiși oamenii la școală. Nu întâmplător ajung fel de fel de oameni secretari de organizații de bază, care au fost la școală, dar nu prea au putut învăța.[...] Gh. Gheorghiu-Dej: Nu ești împotriva învățământului? Al Drăghici: Eu sunt pentru, dar sunt împotriva unui egalitarism, ca toți să învețe, să fie scoși din producție etc., ci să fie o selecționare mai serioasă a cadrelor”. Vezi ANIC, fond CC al PCR, Secția Cămară, dosar. nr. 61/1954, f. 39 – 40: *Stenograma ședinței Biroului Politic al C.C. al P.M.R. din 1 iunie 1954*

¹²⁶ ACNSAS, fond Documentar, dosar nr. 13 164, f. 197

„La ora actuală, ne chinuim cu lucrători care au un nivel cultural slab, cărora le este frică să meargă la întâlnire cu un agent intelectual. Dacă agentul a ieșit din instruirea pe care i-o dai tu, el nu știe cum să se orienteze”¹²⁷.

Cu toate reticențele lui Al. Drăghici față de pregătirea cadrelor din subordine prin intermediul învățământului de cultură generală, s-a continuat sprijinirea celor care doreau să-și completeze studiile, mai ales datorită inițiativei conducerii P.M.R. Astfel, în decembrie 1960, Biroul Politic al C.C. al P.M.R. a decis ca ofițerii care absolviseră anumite școli militare, dar nu-și terminaseră studiile medii, să li se echivaleze unele materii de învățământ din școala militară și să se stabilească materiile la care trebuie să dea examen de diferență, pentru a obține diploma de bacalaureat sau de absolvire a unui institut de învățământ superior¹²⁸. Ulterior, prin Hotărârea C.C. nr. 305/1962, s-a acordat posibilitatea ofițerilor M.F.A. și M.A.I. să urmeze cursurile serale din cadrul sistemului de învățământ de cultură generală timp de trei ori pe săptămână, pe o durată de șase luni pentru fiecare an de studiu. De asemenea, se stabilea ca absolvenții școlilor de partid, precum „Ștefan Gheorghiu”, să-și poată completa studiile prin susținerea unor examene de diferență la disciplinele pe care nu le-au studiat în cursul școlii¹²⁹. Pentru aducerea la îndeplinire a hotărârii de partid, a fost emis Ordinul M.A.I. nr. 200/20 iunie 1962, prin care toți ofițerii ministerului, care nu absolviseră anterior studiile medii, erau obligați să se înscrie la cursurile serale organizate pe lângă diverse licee, începând cu anul de învățământ 1962/1963, și să obțină o diplomă de maturitate până în 1966¹³⁰. Așa cum se poate observa, s-a încetat condiționarea participării la aceste forme de pregătire de performanțele profesionale ale celor în cauză. Cum însă subordonații nu se arătau deloc entuziasmați de facilitățile care li se acordaseră pentru a-și completa studiile de cultură generală – considerabile, dacă avem în vedere prevederile din 1955 – Al. Drăghici a decis recurgerea la un limbaj mult mai familiar acestora – sancțiunea. În scurt timp a fost emis un nou ordin (nr. 340 din 1 decembrie 1964), prin care se anunța stoparea oricărei avansări în grad, începând cu 1966, pentru ofițerii M.A.I. care nu obținuseră o diplomă de maturitate¹³¹.

Având în vedere cele de mai sus, nu s-ar putea spune că, în ciuda rezervelor inițiale, conducerea ministerului nu ar fi căutat, totuși, să sprijine pregătirea culturală a cadrelor din aparatul de represiune aflat în subordinea sa. Între situația din 1955 și cea atestată prin emiterea ordinelor din 1962 și 1964, evoluția este considerabilă în ceea ce privește facilitățile acordate celor care doreau într-adevăr să-și completeze studiile. Cu toate acestea, după schimbarea din funcție a lui Alexandru Drăghici, în 1965 și mai ales după condamnarea activității sale în cadrul Plenarei C.C. al P.C.R. din aprilie 1968, foștii săi subordonați, în special cei promovați de acesta, care îndepliniseră fără nici o obiecție ordinele ministrului atâta timp cât a fost în funcție, au găsit un bun prilej să-și pună la zid fostul comandant și pentru modul în care abordase problema pregătirii culturale a cadrelor Securității. Astfel, șefii unităților regionale și centrale de Securitate îl acuzaau pe

¹²⁷ Idem, dosar nr. 13 264, f. 25: *Stenograma ședinței de colegiu în ziua de 17 mai 1961*.

¹²⁸ Gl. Bg. (rez.) Vasile D. Mihalache, *op cit*, p. 61.

¹²⁹ *Ibidem*.

¹³⁰ *Ibidem*, p. 62.

¹³¹ *Ibidem*, p. 154.

Al. Drăghici, în timpul unei convocări din mai 1968, de faptul că ar fi dus o „politică sistematică de îndobitocire” a subalternilor, plângându-se că „au fost împiedicați și calificați cu tendință de îmburghezire și căpătuire unii ofițeri, care încercau să-și completeze studiile”. Cea mai patetică intervenție în această privință a avut-o locotenent-colonelul Petre Socol, fost șef al Direcției Regionale M.A.I. Oltenia, care se plângea:

„Oare el [Drăghici] n-a știut că îndobitoceste pur și simplu acest aparat, atunci când refuză să admită ca ofițerii care doresc să învețe să se ducă la școală? Oare el n-a știut aceste lucruri ? [...] Astăzi, mulți dintre noi, în loc să ne îngrijim oasele, să stăm la soare vara, trebuie să dăm examene încă, la facultate, pentru că nu ne-a lăsat la vremea respectivă. [...] Or, eu afirm că au fost oameni în direcția de Anchete care au lucrat ani de zile fără să cunoască Codul de procedură penală. Cum este posibil așa ceva? Nici măcar un lucru elementar. Și când intri într-o cameră de hotel îi citești regulamentul, ca să știi ce drepturi ai și ce obligații”¹³².

Dincolo însă de lamentațiile comandanților unităților de Securitate din 1968, conform cărora nu ar fi fost lăsați să „studieze” de către Al. Drăghici, ar trebui să revedem evoluția proporției angajaților Securității absolvenți de studii medii sau superioare între anii 1956 și 1965, când ministrul blamat a fost schimbat din funcție. Se va constata, astfel – în măsura în care ne putem încrede în aceste statistici – o evoluție surprinzătoare, dacă avem în vedere declarațiile publice ale ministrului și acuzele foștilor săi subordonați din 1968. Astfel, dacă în 1956, 80,3% dintre ofițerii de Securitate aveau până la șapte clase primare, și numai 3,36% absolviseră studii superioare, în 1965, 76,73% dintre angajați absolviseră liceul, iar 10,46% - o facultate. Este adevărat, în acești ani s-a produs și o masivă fluctuație de cadre, iar noii intrați în cadrul Securității, după 1961, cel puțin, erau măcar absolvenți de liceu, dar, cu toate acestea, cert este faptul că o proporție foarte însemnată dintre cadrele aparatului român de represiune a urmat diverse forme de învățământ de cultură generală după 1956.

Explicația acestei aparente contradicții constă în faptul că ministrul Drăghici nu a fost categoric împotriva completării studiilor de către subordonații săi, ci s-a opus numai ca cei care nu desfășurau o activitate informativă corespunzătoare, cei „fără perspective”, să beneficieze de sprijinul ministerului pentru a absolvi diverse forme de învățământ. Dacă avem în vedere prevederile ordinului inițial, din 1955, prin care s-a pornit acțiunea de îmbunătățire a pregătirii culturale a ofițerilor M.A.I., ministrul nu era de acord să dea prea mult sprijin nimănui din minister pentru a absolvi școala medie, dar aceste prevederi s-au modificat între timp și au devenit cu adevărat favorabile celor care erau dispuși să depună un efort pentru a învăța.

Ceea ce nu s-a schimbat, însă, atât timp cât Al. Drăghici a rămas la conducerea ministerului, au fost cerințele avute în vedere la numirea în funcții de conducere din

¹³² Idem, dosar nr. 87, ff. 29 – 30: *Stenograma convocării din 3 – 4 mai 1968, în care s-au dezbătut documentele Plenarei C.C. al P.C.R. din 22 - 25 aprilie 1968*. Cel mai probabil, lt. colonelul Socol vorbea în cunoștință de cauză, dacă avem în vedere că lucrase o perioadă îndelungată în cadrul Direcției Anchete a Securității, unde a fost și șef al Serviciului 1 Probleme Speciale, înainte de a ajunge în fruntea Regionalei M.A.I. Oltenia. Este îndoielnic, însă, faptul că ar fi fost împiedicat de cineva să citească Codul de procedură penală atâta timp cât a lucrat acolo.

aparatură de Securitate. Completarea studiilor nu a fost niciodată condiție pentru avansare, promovările fiind efectuate, în mare măsură, indiferent de acest criteriu – eventual, absolvirea liceului sau a facultății putea fi un atu în plus la numirea într-un post de conducere – ceea ce a făcut ca șefii de compartimente să fie prea puțin interesați de acest aspect. Este adevărat, pe de altă parte, că diverșii comandanți de unități, o dată promovați, beneficiau de mai puțin timp liber pentru a-și completa studiile față de subordonații lor, dar asta nu înseamnă că le era imposibil să facă așa ceva, existând și exemple care demonstrează aceasta. În 1968, când atitudinea conducerii organelor de Securitate față de completarea studiilor de cultură generală s-a schimbat semnificativ, iar nivelul studiilor absolvite a devenit un criteriu avut în vedere la promovare, s-a constatat că 60% dintre ofițerii cu funcții de conducere din cadrul organelor de represiune (1108 persoane) nu aveau studii superioare¹³³, iar mulți dintre ei au fost puși în fața alternativei de a urma cursurile unei facultăți sau de a fi schimbați – de aici și lamentațiile de mai sus. Amenințarea de mai sus nu a fost niciodată efectiv pusă în practică, dar asta nu i-a împiedicat pe cei vizați să încerce să se disculpe preventiv, aruncând vina asupra fostului lor comandant.

Schimbarea conducerii Ministerului Afacerilor Interne, în iulie 1965, a adus cu sine și o nouă atitudine față de problema învățământului de cultură generală. Spre deosebire de predecesorul său, noul ministru, Cornel Onescu, părea să creadă sincer în importanța pregătirii culturale și profesionale a subordonaților săi, repetând adesea faptul că „una din cauzele principale pentru care nu avem întotdeauna rezultatul dorit în munca informativă este că nivelul de pregătire al multor tovarăși este sub nivelul cerințelor”¹³⁴. O consecință a noii atitudini față de această problemă a fost emiterea Ordinului M.A.I. nr. 770 din 10 octombrie 1966, prin care s-a introdus o serie importantă de facilități pentru cadrele M.A.I. care doreau să-și completeze studiile de cultură generală. În principal era vorba de acordarea de concedii de studiu, cu plata completă a soldei, ceea ce se mai făcuse și prin ordinele anterioare, dar diferența o făcea numărul zilelor libere de care puteau beneficia angajații M.A.I. Astfel, pentru aceștia erau prevăzute până la 30 de zile calendaristice anual, în vederea prezentării la examenele de an, în învățământul fără frecvență, general sau mediu; 30 de zile, o singură dată, pentru susținerea examenului de bacalaureat în învățământul mediu seral sau a examenului de admitere la facultate; 15 zile – pentru prezentarea la examenul de admitere la doctorat; 60 de zile – pentru susținerea tezei de doctorat pentru cei înscriși la forma fără scoaterea de la locul de muncă și, în fine, între 30 și 90 de zile pentru cei

¹³³ Idem, dosar nr. 88, vol. 3, partea a II-a, f. 266: *Studiu privind asigurarea ...*, din 2 aprilie 1968. În același an, cu prilejul unei ședințe a C.S.S., șeful Direcției Generale de Informații Externe, generalul Doicaru, se arăta indignat de faptul că o proporție atât de mare dintre șefii unităților centrale sau județene de Securitate nu-și completaseră studiile superioare, propunând schimbarea celor care nu depuneau eforturi pentru a absolvi o facultate. Președintele Consiliului, I. Stănescu, și-a temperat însă subalternul, spunând: „Ați văzut când am discutat cu inspectorii șefi [ai inspectoratelor județene de Securitate]: ...«Tovarășe, nu mi s-a pretins». Să recunoaștem că nici nu li s-a cerut oamenilor, totul fiind lăsat la aprecierea fiecăruia”. Vezi *ibidem*, ff. 124 – 125: *Stenograma ședinței ...*

¹³⁴ Idem, dosar nr. 13 248, f. 38: *Stenograma ședinței din 19 noiembrie 1965 (ținută la Ploiești), în care s-a analizat activitatea Direcției Regionale M.A.I. Ploiești*

care doreau să participe la cursurile de pregătire și susținerea examenelor în învățământul postuniversitar seral sau fără frecvență. Concediile respective puteau fi luate eșalonat sau dintr-o dată, cu aprobarea comandanților unităților, în măsura în care aceasta nu afecta activitatea direcției respective¹³⁵, dar cert este că actul normativ în cauză, prin numărul de zile de concediu acordate celor interesați de completarea studiilor, depășește cu mult orice s-ar fi putut imagina în perioada în care Al. Drăghici s-a aflat la conducerea ministerului. Asta pentru a nu mai aduce în discuție apariția permisiilor destinate celor care doreau să urmeze doctoratul, iarăși un fapt ieșit din comun, numai dacă ne gândim la punctul de plecare al acestor reglementări, ordinul din august 1955.

Cum doar acordarea de facilități pentru completarea studiilor nu a fost niciodată suficientă pentru a determina toate cadrele Securității să se înscrie la cursurile liceelor și facultăților, conducerea ministerului a trebuit să înăsprescă și regimul sancțiunilor date celor care nu înțelegeau să profite de oportunitățile oferite. Pentru aceasta, a fost elaborată H.C.M. nr. 3222/30 decembrie 1967 și s-a impus aplicarea unei diminuări de 5% a soldei de funcție tuturor ofițerilor și subofițerilor M.A.I. ce nu îndeplineau condițiile de studii pentru posturile ocupate. De asemenea, ofițerii care nu urmaseră până la acea dată o școală militară sau un curs militar cu durata minimă de șase luni erau penalizați cu o diminuare a soldei de 10%¹³⁶.

Aplicarea Ordinului nr. 770 a dus la o creștere accelerată, în anii următori, a proporției ofițerilor de Securitate absolvenți ai studiilor medii și superioare, deși a întâmpinat o puternică rezistență din partea șefilor unităților regionale și centrale de Securitate, aceștia plângându-se, precum șeful Regionalei M.A.I. Maramureș, că „nu știu dacă, față de noi, ofițerii mai vechi, care ne-am completat școala mai înainte, s-a cerut atâta grijă cum ni se cere nouă”¹³⁷. Principalul motiv de nemulțumire al acestora îl reprezentau însă concediile de studii acordate¹³⁸, dar comentariile lor au fost curmate de C. Onescu prin următoarea amenințare:

„O să vă tragem la răspundere dacă mai întâlnim situații la voi, când oamenii nu pot să-și dea examene, nu pot să învețe, din cauză că nu li se creează condițiile necesare, o să vă tragem la răspundere! Vă plângeți toată ziua că aveți oameni slab pregătiți, fără randament în muncă și voi singuri sunteți vinovați, că nu vă ocupați de ei, să-i pregătiți”¹³⁹.

De o atenție privilegiată au beneficiat, după emiterea ordinului mai sus amintit, absolvenții Școlii M.A.I. nr. 1, care puteau, în baza Hotărârii C.C. al P.M.R. din 1962, să

¹³⁵ http://www.cnsas.ro/documente/acte_normative/D%20013088_042.pdf, accesat la data de 25.10.2012: *Ordinul ministrului Afacerilor Interne al R.S. România nr. 770 din 10.10.1966 referitor la pregătirea cadrelor prin învățământul de cultură generală și superior*

¹³⁶ Gl. Bg. (rez.) Vasile D. Mihalache, *op cit*, p. 154.

¹³⁷ Idem, dosar nr. 13 471, f. 78: *Stenograma ședinței din 4 ianuarie 1967, în care s-a analizat activitatea organelor de Securitate pe anul 1966.*

¹³⁸ Șeful Direcției Regionale M.A.I. Argeș, colonel P. Costandache, se lamenta în fața ministrului: „[...] Vă raportez că pe mine mă doare inima când trebuie să închid ușa la Secția a II-a și să plece oamenii la examen” – vezi idem, dosar nr. 13 462, f. 25: *Lucrare specială privind ședința din 28 – 29 ianuarie 1966, la care au fost convocați tovarășii din aparatul central și regional.*

¹³⁹ *Ibidem*, f. 13.

se înscrie la cursurile facultăților de Drept din țară, direct în anul IV de studiu. Începând cu promoția din 1964, toți absolvenții acestei școli au fost încurajați să profite de facilitățile oferite și să urmeze cursurile facultății de Drept. Din rândurile lor a provenit majoritatea absolvenților de facultăți din anii următori. Cu toate acestea, numărul mare al ofițerilor din categoria de mai sus și concediul de care beneficiau, au amplificat nemulțumirea șefilor de unități, unii dintre ei, precum directorul Regionalei de Securitate Maramureș, colonelul Marin N. Constantin, sugerând chiar ca aceștia „să fie în continuare pregătiți și să susțină examenele în școala de ofițeri până la terminarea facultății, pentru că acolo este mai bine”¹⁴⁰. Propunerea a fost însă respinsă de conducerea ministerului, ce justifica ulterior:

„Noi nu suntem de acord cu acest lucru, pentru că, în felul acesta, tovarășii nu vor căpăta cunoștințe prea mari și, în plus, s-ar crea suspiciuni că oamenii posedă diplomă de la școala M.A.I. Tovarășii primesc un certificat de absolvirea învățământului superior și diploma aceasta trebuie primită pe merit. Să știți că pe noi ne interesează, în primul rând, cunoștințele tovarășilor, interesează ca ei să cunoască legile statului, să știe cum se aplică legea. Noi avem nevoie de tovarăși cu tot mai multe cunoștințe. Nu ne interesează diploma, ci cunoștințele”¹⁴¹.

Politica de sprijinire a celor care doreau să-și completeze studiile de cultură generală a fost continuată și în anii următori, după înființarea C.S.S. În cele din urmă, în septembrie 1968, cu prilejul verificării situației studiilor personalului operativ, s-a constatat că „pregătirea ofițerilor prin liceu poate fi considerată, în linii mari, încheiată”. În acel moment, în întregul aparat mai existau circa 450 de ofițeri (4,8% din efectiv), absolvenți doar ai școlii generale, majoritatea lor (285) urmând atunci cursurile unui liceu, iar ceilalți fiind, în general, „cadre cu vârsta înaintată”¹⁴². De asemenea, și proporția celor care absolviseră sau urmau cursurile unei facultăți era în continuă creștere, ajungând, în acel moment, la 34% din totalul efectivului, procent de aproximativ zece ori mai mare decât cel din 1956.

Acesta era rezultatul unei politici coerente, urmate mai ales în ultimii ani, de îmbunătățire a nivelului educațional al cadrelor Securității, care îmbinase sprijinirea celor interesați de acest aspect cu presiunile asupra ofițerilor mai reticenți¹⁴³. Rezultatele

¹⁴⁰ Idem, dosar nr. 13 471, f. 78: *Stenograma ședinței din 4 ianuarie 1967, în care s-a analizat activitatea organelor de Securitate pe anul 1966.*

¹⁴¹ *Ibidem*, f. 122. Argumentele de mai sus ale ministrului Onescu par de bun simț, dar aceasta nu a împiedicat ca, după 1990, noile autorități să recurgă tocmai la soluția sugerată de fostul șef al Regionalei M.A.I. Maramureș, prin reunirea școlilor de ofițeri de Miliție și a celor de Securitate în două structuri distincte, care au devenit academii, în timp ce fostele școli au căpătat statutul de facultăți, iar absolvenții lor – pe cel de licențiați în Drept.

¹⁴² Idem, dosar nr. 88, vol. 6, partea a II-a, f. 197: *Instrucțiuni ale Consiliului Securității Statului privind selecționarea, cunoașterea, creșterea și promovarea personalului și nomenclatura de funcții a comandanților (șefilor)*, din 26.09.1968.

¹⁴³ În ce constau aceste presiuni ne dă de înțeles șeful Regionalei M.A.I. Suceava, Emil Macri, care, 1966, dorea să apeleze la prim-secretarul P.C.R. din raionul Rădăuți, pentru a-l convinge pe șeful Securității raionale să-și completeze studiile medii. Prim-secretarul ar fi trebuit să se adreseze ofițerului respectiv, spunându-i: „Măi, băiete, trebuie să te încadrezi și să-ți termini studiile, pentru că, altfel, practic o să te pui în afara organului” – vezi idem, dosar nr. 13 462, f.

statistice păreau să îndreptățescă optimismul lucrătorilor de cadre ai Securității din 1968, aceștia propunând să se ia măsuri pentru ca, până în 1980, peste 80% dintre ofițerii de Securitate și toți șefii de unități, să aibă studii superioare absolvite, iar circa 10% să fie înscriși la cursurile unei facultăți¹⁴⁴.

Nu pot preciza dacă aceste obiective ale Direcției Personal a C.S.S. au fost atinse până în 1980. Adevărul este că acest fapt are o importanță redusă, pentru că, dincolo de progresul neconținut al procentului celor care-și completau studiile, apare o problemă. Aceasta constă în contradicția existentă între creșterea proporției ofițerilor de Securitate cu un nivel corespunzător de educație și nemulțumirea continuă manifestată în acești ani, atât de organele de partid, cât și de către conducerea M.A.I., față de lipsa de pregătire, în general, a cadrelor din subordine. Paradoxal, se pare că, o dată cu trecerea anilor și sporirea numărului absolvenților de liceu și de facultate, crește și îngrijorarea față de lipsa cunoștințelor elementare ale cadrelor Securității.

În realitate, există un paradox doar în aparență, el găsindu-și foarte repede explicația, dacă avem în vedere modul formal în care ofițerii de Securitate își completau „studiile”. În ciuda asigurărilor date de toți conducătorii M.A.I., conform cărora erau interesați numai de cunoștințele dobândite de subordonați, cei din urmă au înțeles relativ repede faptul că diplomele de studii erau esențiale, ele constituind singura modalitate de a fi controlați dacă îndeplinisera ordinele ministerului cu privire la pregătirea lor culturală. De aceea, au căutat să obțină diplomele în cauză prin orice mijloace, începând cu falsurile și presiunile exercitate asupra cadrelor didactice, fapte condamnate periodic de șefii lor direcți, dar și de organele de partid, în cadrul ședințelor de bilanț¹⁴⁵. De multe ori, însă, presiunile exercitate asupra profesorilor nu puteau fi decât cu greu sesizate, dacă avem în vedere largul concurs de care beneficiau ofițerii de Securitate din partea organelor de conducere din sistemul de învățământ, situație în care toată lumea prefera să închidă ochii față de neregulile existente. Atmosfera din „școlile” destinate „culturalizării” ofițerilor M.A.I., precum Liceul seral din București, constrângerea cadrelor didactice să promoveze ofițeri lipsiți de un minimum de cunoștințe și indiferența conducerii M.A.I. față de diversele nereguli de acest gen sunt foarte bine redată de dialogul dintre șeful Serviciului Învățământ al Direcției Cadre M.A.I., colonelul Rușeț, și ministrul C. Onescu, în 1966:

„Col. Rușeț: S-a făcut un raport în care se arăta ce spunea tovarășa Anghel, șefa secției 1 învățământ al S[ectorul] P[regătirea] C[adrelor] [din C.C. al P.C.R.], în legătură cu modul în care se prezintă, la liceul unde participă ofițerii M.A.I., unele cadre ale noastre. Vă citez:

12: *Lucrare specială*.... Acesta era însă cazul unui șef de raion care se bucura de aprecierea superiorilor, în privința celorlalți, probabil, problema punându-se mult mai tranșant.

¹⁴⁴ Idem, dosar nr. 88, vol. 6, partea a II-a, f. 197: *Instrucțiuni ale Consiliului Securității Statului privind...*

¹⁴⁵ Vezi, de exemplu, idem, dosar nr. 13 117, vol. 17, f. 96: *Concluziile tovarășului Vicepreședinte – general colonel Alex. Drăghici la ședința ținută cu Comandamentul Trupelor M.A.I. din data de 7 decembrie 1964*; idem, dosar nr. 13 244, f. 14: *Proces – verbal. Încheiat astăzi, 22 iulie 1964, orele 8, cu ocazia ședinței de analiză pe Direcția Regională M.A.I. Iași, cu întregul efectiv etc.*

«Tovarășa Anghel s-a exprimat că îi crapă obrazul de rușine pentru cele petrecute în această școală și că modul în care s-au desfășurat examenele constituie o pată pentru secția de învățământ. În argumentarea celor afirmate, a afirmat că majoritatea elevilor – este vorba de ofițeri și subofițeri și angajați civili, că școala, la o etapă, a avut și subofițeri și angajați civili – deci majoritatea elevilor veneau la examene complet nepregătiți, bazați pe atmosfera ce domnea în școală cu privire la promovarea în orice mod a examenelor. Școala condusă de tov. Grigorescu, spunea tovarășa Anghel, este apreciată ca o fabrică de diplome și nu o instituție în care se învață carte. La ultima ședință avută cu președinții comisiilor de examinare de la maturitate, unii dintre aceștia au arătat că, în decursul activității lor didactice, nu au întâlnit oameni mai slab pregătiți ca la această școală».

Tovarășe Ministru, este vorba de aprecierea... (este întrerupt).

Tov. Min. Onescu: Dacă sunt nepregătiți, să nu-i treacă! Cine-i obligă? Ei trebuie să-și facă datoria.

Tov. Rușet: Tov. Ministru, vă raportează că în continuare se spune în raport și despre asemenea chestiuni.

Se spune despre faptul că directorul Grigorescu nu a permis instructorilor de la Capitală să intre acolo, le-a luat cataloagele, i-a dat afară și așa mai departe. Se spune. Raportul cuprinde și asemenea chestiuni¹⁴⁶.

Dialogul de mai sus ne scutește, cred, de orice alte comentarii cu privire la modul în care s-a realizat completarea studiilor medii de către ofițerii de Securitate. Pe de altă parte, trebuie să avem în vedere faptul că absolvirea liceului nu mai era văzută ca o prioritate de către organele de conducere, dacă luăm în considerare declarațiile lui Vasile Patilneț din 1967, potrivit cărora „e bine să nu ne lăudăm că avem numai 41 cadre care n-au liceul terminat [...] să nu ne lăudăm decât când vom raporta de numărul celor cu facultate¹⁴⁷”. În consecință, am putea să ne așteptăm ca exigențele să crească față de cunoștințele dobândite de ofițeri în timpul facultății.

În această privință, pretențiile par să fi fost, într-adevăr, mai mari, dar din partea profesorilor diverselor universități din țară. Consecința firească a fost procentul însemnat de ofițeri ai Securității (și nu numai) ce nu reușeau să promoveze anii de studiu sau să obțină o diplomă de licență. Sunt atestate și situații, în care diverse cadre universitare sesizau conducerea M.A.I. asupra faptului că subordonații săi „merg complet nepregătiți ca să susțină examene la facultate”, dar cea mai bună evidență în problemă o constituie chiar cea furnizată de lucrătorii de personal ai ministerului. Astfel, potrivit unei statistici alcătuite de Direcția Cadre a M.A.I. în 1967, din totalul de 349 de absolvenți ai Școlii M.A.I. nr. 1 înscriși în cursul anilor 1964 și 1965 pentru a urma cursurile diverselor facultăți de Drept din țară, nu mai puțin de 106 (deci, circa o treime) „au rămas repetenți, fie în anul IV, fie în anul V, iar cei care au promovat anii de studii, în marea lor majoritate, au rezultate mediocre¹⁴⁸”. Existau și situații deosebite în cadrul unor direcții, putând fi citat cazul Direcției Regionale M.A.I. Argeș, din 1965, când, din 11 ofițeri trimiși să-și continue studiile, după absolvirea școlii de ofițeri de

¹⁴⁶ Idem, dosar nr. 13 462, f. 75: *Lucrare specială*

¹⁴⁷ Idem, dosar nr. 13 471, f. 104: *Stenograma ședinței din 4 ianuarie 1967*....

¹⁴⁸ *Ibidem*, f. 70.

Securitate, nu mai puțin de 9 au rămas repetenți¹⁴⁹. Procentul redus de promovare atesta, o dată în plus, și slaba pregătire ce li se acorda acestor ofițeri în cadrul școlilor M.A.I.

Cu toate acestea, numărul absolvenților de facultate din cadrul aparatului de Securitate crește, în mod lent, dar nu trebuie să ne facem foarte multe iluzii cu privire la reala pregătire a celor care erau capabili să-și finalizeze studiile superioare prin obținerea unei diplome de licență. Facilitatea acordată, prin care absolvenții Școlii M.A.I. nr. 1 se puteau înscrie direct în anul IV de facultate fără concurs, ca și statutul dobândit de ofițeri de Securitate și diversele tipuri de presiuni care se puteau exercita în virtutea acestuia asigurau, în cele din urmă, promovarea unui număr suficient de cadre astfel încât șefii direcțiilor operative să se poată „lăuda” cu rezultatele obținute în pregătirea subalternilor. Cât despre cunoștințele dobândite printr-o astfel de „pregătire”, acestea nu puteau fi în mod real verificate decât foarte rar, în funcție de specificul activității informative desfășurate de fiecare lucrător în parte.

Pe de altă parte, conducerea organelor române de represiune a rămas mereu conștientă de precaritatea cunoștințelor de cultură generală ale subordonaților. Avându-se în vedere faptul că pregătirea prin intermediul sistemului public de învățământ nu părea să dea rezultatele scontate, soluția găsită de conducerea M.A.I. a fost punerea în practică a unor alte forme de „educație”. Astfel, ministrul Drăghici ordona comandanților din cadrul Trupelor M.A.I. să-și controleze subordonații „despre felul cum își petrec timpul liber”, aceștia din urmă trebuind „să vizioneze spectacole, să citească cărți, să vizioneze filme; într-un cuvânt, să cunoască din plin viața [...], fiindcă altfel rămânem la ceea ce am învățat acum 10 – 15 ani: la cititul ziarului, ori poate nici atât¹⁵⁰”. Cornel Onescu manifesta și el preocupări asemănătoare, recomandând șefilor diverselor unități ale Securității să-și cunoască subordonații îndeaproape și să se preocupe de nivelul lor de cultură, indicându-le „să citească cărți”. De aceea, ministrul propunea constituirea, la nivelul fiecărei unități raionale sau regionale de Securitate, a unor biblioteci, cuprinzând „un număr de cărți, apreciate de dv. ca bune, care să fie recomandate spre a fi citite”¹⁵¹. Nu se poate stabili cu certitudine impactul unor asemenea măsuri în privința culturii generale a ofițerilor de Securitate – probabil a fost nesemnificativ, dacă avem în vedere că nici absolvirea studiilor medii sau superioare nu a schimbat prea mult din acest punct de vedere – dar, oricum, „culturalizarea” subordonaților la locul de muncă nu a beneficiat niciodată de o prea mare atenție din parte conducerii M.A.I.

O mult mai mare importanță a fost acordată dată, în schimb, **învățării limbilor străine** de circulație internațională în cadrul aparatului de Securitate, un gen de pregătire

¹⁴⁹ Idem, dosar nr. 13 462, f. 76: *Lucrare specială privind ședința...*

¹⁵⁰ Idem, dosar nr. nr. 13 117, vol. 17, f. 96: *Concluziile tovarășului Vicepreședinte*

¹⁵¹ Idem, dosar nr. 13 458, f. 45: *Stenograma ședinței de analiză activității Direcției Regionale M.A.I. Bacău...* Propunerea ministrului a fost pusă în practică, astfel încât, la nivelul fiecărei unități de Securitate din perioada ulterioară, până în 1989, a existat un fond de carte cuprinzând literatură de specialitate și memorii ale unor foști agenți secreți, dar și diverse romane de spionaj sau de aventuri, unele dintre acestea din urmă fiind traduse și puse în circulație ulterior și pentru publicul larg.

care avea legături atât cu activitatea informativă a ofițerilor, cât și cu nivelul de cultură generală al acestora. Ofițerul de Securitate poliglot era un vechi deziderat al conducătorilor acestei structuri, o dovadă în acest sens fiind și faptul că una din primele școli de pregătire a cadrelor aparatului de represiune a fost Școala M.A.I. nr. 3 Limbi Străine. Aceasta s-a dovedit însă a fi un experiment nereușit, absolvenții instituției în cauză prezentând grave curențe din punctul de vedere al atașamentului față de regim, al pregătirii pentru munca informativă și, cel mai probabil, și din cel al nivelului de cunoaștere a unei limbi străine, iar consecința a fost desființarea acestei unități de învățământ, prin comasarea sa cu Școala M.A.I. nr. 1, în septembrie 1956. Cu toate acestea, nevoia de cunoscători de limbi străine a continuat să fie resimțită, motiv pentru care au fost organizate cursuri de specialitate în cadrul unităților de Securitate și menținut, totodată, un curs de limbi străine, cu durata de trei ani apoi numai de un an, în cadrul Școlii M.A.I. nr. 1.

Cursurile de limbi străine, organizate în cadrul unităților de Securitate începând cu anul 1959, trebuia să asigure pregătirea acelor cadre „a căror activitate reclama asemenea cunoștințe”. În ciuda îmbunătățirilor aduse acestui sistem de pregătire, nu au putut fi obținute rezultate satisfăcătoare, din motive care erau expuse de către conducerea Direcției Învățământ a C.S.S. în 1968:

„Cuprinderea în această formă de studiu a unor ofițeri a căror muncă nu impunea o astfel de pregătire sau care nu dispuneau de calitățile necesare învățării limbilor străine, a făcut ca volumul de cunoștințe însușit de majoritatea lor să fie redus, insuficient pentru cerințele muncii practice. Totodată, rezultatele slabe obținute au fost determinate și de faptul că nu s-au asigurat toate condițiile pentru desfășurarea normală a cursurilor. Astfel, mulți ofițeri angrenați în această formă de pregătire au absentat în mod repetat de la ore sau nu au manifestat toată seriozitatea în însușirea cunoștințelor”¹⁵².

La neajunsurile menționate mai sus, se mai adăuga faptul că ofițerii participanți erau obligați să-și plătească ei înșiși profesorii de limbi străine. În aceste condiții, interesul pentru frecventarea cursurilor era, așa cum se menționa și mai sus, extrem de redus, iar numărul cunoscătorilor unei alte limbi decât o română aproximativă, în sectoare în care această aptitudine era esențială, a rămas minim.

Un astfel de sector era constituit de Serviciul „F” Controlul Corespondenței, în cadrul căruia, în 1959, se semnalau grave curențe în ceea ce privește cunoașterea de către cei care cenzurau corespondența externă a limbilor străine în care se efectua această operațiune. Mai mult chiar, deficiențele în cauză se înregistrau mai ales în privința conducătorilor de compartimente ai Serviciului „F”, un raport de control din anul mai sus amintit remarcând faptul că „majoritatea șefilor birourilor de cenzură, nu sunt competenți în a exercita un control calificat asupra cenzurilor, întrucât nu cunosc

¹⁵² Idem, dosar nr. 13 119, vol. 1, f. 111: *Notă cu privire la organizarea învățământului de limbi străine în unitățile Consiliului Securității Statului*, din 25.01.1968, semnată de șeful Direcției Învățământ, col. Iulian Vlad.

nici o limbă străină și nu pot aprecia calitatea muncii lucrătorilor din subordine”¹⁵³. Prezent la ședința de bilanț a Serviciului „F”, Al. Drăghici deplângea faptul că „noi suntem așa de neputincioși, ținem acolo oameni care nu sunt în stare să cenzureze o scrisoare”, dar, în același timp, consecvent ideilor sale mai vechi, se declara împotriva pregătirii ofițerilor la locul de muncă pentru a învăța o limbă străină, declarând că el crede că „nu dă rezultate un astfel de procedeu, ca să învețe limba străină la locul de muncă”. Alternativa la acest „procedeu” era, în opinia ministrului, recrutarea unor ofițeri care cunoșteau deja o limbă străină, fiind vorbitori nativi – acesta fiind cazul reprezentanților minorității germane din România, pentru că „nu toți germanii din țara noastră sunt elemente dușmănoase, nu toți intenționează să plece din țară” – sau absolvenți ai unor facultăți sau școli de profil, cu predare într-o limbă de circulație internațională¹⁵⁴.

Metoda recomandată de ministrul Drăghici, de a fi recrutați ofițeri din rândul celor care cunoșteau deja o limbă străină, a fost aplicată consecvent în anii următori, dar cu un succes îndoielnic. Dacă necesarul de cunoscători de germană a putut fi acoperit oarecum în acest mod, în privința celorlalte limbi străine situația a fost foarte diferită, datorită existenței unui număr mult mai mic de vorbitori nativi pe teritoriul României. Nici recrutarea de absolvenți ai facultăților de filologie nu a avut mai mult succes, dacă avem în vedere că, așa cum atrăgea atenția, în 1968, colonelul Ovidiu Diaconescu, trebuia „să se țină seamă și de faptul că, în general, în facultatea de Filologie sunt femei și nu bărbați, de care avem nevoie noi”¹⁵⁵.

Rezultatul nehotărârii conducerii M.A.I. cu privire la cea mai bună metodă de urmat pentru a dispune de un aparat care să cunoască în suficientă măsură o limbă străină a fost apariția unor grave deficiențe în compartimentele Securității, unde asemenea cunoștințe erau strict necesare – acesta fiind cazul Serviciului „F” sau al Direcției a II-a Contraspionaj. În același timp, în lipsa unei presiuni venite din partea șefilor, ofițerii înscriși la cursurile de limbi străine de la locul de muncă s-au dovedit total dezinteresați, ei începând „să se sustragă sistematic, să invoce complexitatea sarcinilor profesionale, lipsă de însușiri, să solicite retragerea de la aceste cursuri”¹⁵⁶. Consecința a fost că s-au înregistrat situații în care asemenea „cursanți”, după „studierea” timp de până la cinci ani a unei limbi străine, nu puteau traduce „nici măcar o scrisoare” din limba „învățată”¹⁵⁷.

Mulți ani, aceste carențe în politica de personal au avut un efect limitat asupra activității informative desfășurate de Securitate în ansamblul său, dacă avem în vedere faptul că doar în puține sectoare ofițerii aveau în mod direct contact cu cetățenii străini.

¹⁵³ Idem, dosar nr. 13 180, f. 38: *Coraport privind modul cum se desfășoară activitatea Serviciului „F” din cadrul Ministerului Afacerilor Interne*, din 27.04.1959, semnat de șeful colectivului de control, lt. maj. Panțuru Virgil și aprobat de șeful Serviciului Inspecții, gen. – maior Demeter Alexandru.

¹⁵⁴ *Ibidem*, f. 17: *Stenograma ședinței de analiză a activității Serviciului „F”, ținută în cadrul Colegiului M.A.I. în ziua de 11. VI. 1959.*

¹⁵⁵ Idem, dosar nr. 88, vol. 3, partea a II-a, f. 124: *Stenograma ședinței Consiliului Securității Statului...*

¹⁵⁶ Idem, dosar nr. 13 467, f. 105: *Raport asupra felului cum s-a desfășurat munca informativ – operativă în cadrul Regimului M.A.I. Argeș în perioada 1 ianuarie 1965 – 15 mai 1966.*

¹⁵⁷ *Ibidem*, f. 79.

Datele problemei s-au schimbat însă după 1962, când, prin creșterea importanței acordate dezvoltării turismului în R.P.R. și a manifestării, din partea conducerii P.M.R., a dorinței de a atrage turiști străini, în special occidentali, în România, numărul cetățenilor altor state pătrunși pe teritoriul țării a crescut dramatic față de anii precedenți.

În aceste condiții, lipsa unor ofițeri care să cunoască, măcar într-o măsură rezonabilă, o limbă de largă circulație internațională a început să fie resimțită acut în unitățile centrale și regionale de Securitate. Noua situație a dus și la schimbarea atitudinii conducerii ministerului și a P.M.R. în această privință, iar învățarea de limbi străine de către ofițeri a devenit brusc o prioritate, Vasile Patilineț declarând chiar, în 1967, că „fără a cunoaște o limbă străină, un ofițer de Securitate nu poate munci¹⁵⁸”. Singurul efect al acestei atenții sporite manifestate față de numărul ofițerilor de Securitate care cunoșteau o limbă străină a constat în inițierea unei adevărate campanii de recrutare a cunoscătorilor de limbi străine în aparatul de represiune și inițierea unor cursuri specializate pentru cei deja angajați. Dintr-o dată, toți ofițerii, mai ales șefii de compartimente, trebuia să știe o limbă străină, indiferent dacă aveau aptitudini sau nu în acest sens, sau dacă aveau cu adevărat nevoie de așa ceva pentru a-și desfășura activitatea¹⁵⁹.

Rezultatele acestei campanii au fost însă mai mult decât îndoielnice. Cursurile organizate nu erau primite cu entuziasm nici de către lucrătorii operativi, care nu beneficiau de avantaje imediate de pe urma lor, și nici de comandanții de unități, care omiteau, de multe ori, să le frecventeze. La toate cele de mai sus, se adăugau problemele ridicate de slaba calitate a cursurilor în sine, atât a celor organizate la locul de muncă, cât și a celor din școlile de ofițeri M.A.I., fapt semnalat în numeroase rânduri de diverși șefi de unități sau de conducerea școlilor de ofițeri¹⁶⁰.

În final, după constituirea C.S.S., când a fost făcut un bilanț al rezultatelor obținute după doisprezece ani de aplicare a diverse strategii de creștere a numărului cunoscătorilor de limbi străine din aparatul de Securitate, rezultatele nu erau foarte încurajatoare, așa cum o arată și cifrele de mai jos:

„În aparatul de Securitate sunt, în prezent [aprilie 1968], cca. 1500 de ofițeri care, potrivit datelor de care dispunem, cunosc bine sau foarte bine limbi străine. Din punct de vedere numeric, ponderea o au cunoscătorii limbii maghiare (472), franceze (267) și germane (222). De asemenea, 187 ofițeri cunosc limba rusă, 165 știu engleza, 56

¹⁵⁸ Idem, dosar nr. 13 471, f. 115: *Stenograma ședinței din 4 ianuarie 1967, în care s-a analizat activitatea organelor de Securitate pe anul 1966.*

¹⁵⁹ În 1966, colonelul N. Dumitrescu, șeful Regionalei M.A.I. Ploiești, căuta să se împotrivescă ordinului prin care șefii de raioane erau obligați să învețe o limbă străină, declarând ministrului: „Sunt unii care-și completează studiile, mai e și munca operativă și nu toată lumea are aptitudine pentru acest lucru. Eu nu vreau să dau înapoi, nu vreau să jignesc pe nimeni, nu vreau să spun acum că lucrătorii noștri ... însă cu aglomeratul acesta nu totdeauna poate să se prezinte acolo și se face de râs în fața subalternilor. Sunt asemenea situații când nu poate, timpul nu-i permite. Și sigur, că el să meargă, să antreneze, să aibă în vedere, să aibă grijă, însă să nu aplicăm mecanic acest lucru” – vezi idem, dosar nr. 13 462, ff. 62 – 63: *Lucrare specială privind ședința din 28 – 29 ianuarie 1966...* Cu toate acestea, nimic nu putea curma entuziasmul lui C. Onescu.

¹⁶⁰ *Ibidem*, ff. 65 – 66.

limba italiană, 32 limba turcă, limba greacă – 23 și un număr mai mic – alte limbi. Cei mai mulți cunoscători de limbi străine sunt din D.G.I.E. și D.G.T.O.I., din sectorul care se ocupă cu instalarea și exploatarea mijloacelor tehnice (reproducere) sau cu descoperirea scrierilor ascuse. [...] Se constată însă că, în aparatul de Contraspionaj, numărul ofițerilor care cunosc limbi străine de circulație internațională este doar de 110, ceea ce reprezintă doar 8% din totalul efectivelor acestui sector”¹⁶¹.

Cum absența cunoscătorilor de limbi străine în sectoare precum Direcția de Contraspionaj devenise intolerabilă, consecința a fost o nouă reorganizare a sistemului de pregătire din domeniu, în urma deciziei C.S.S. din toamna anului 1967. Astfel, s-a hotărât continuarea pregătirii ofițerilor de Securitate prin organizarea unor cursuri de limbi străine la locul de muncă, dar pe baza altor principii decât anterior sau a aplicării mai ferme a celor deja existente. Cursurile respective urma să aibă o durată de patru ani și la ele participau, „în mod obligatoriu, toți ofițerii încadrați pe funcții ce necesită cunoașterea unei limbi străine”. Lecțiile se desfășurau săptămânal, în perioada septembrie – mai a fiecărui an, având o durată de patru ore, afectate din timpul programului de muncă al participanților. La finalul unui an de învățământ, toți ofițerii participanți susțineau un colocviu obligatoriu, căruia i se adăuga un examen anual de promovare și, la terminarea cursului, un examen de absolvire. Toate probele erau organizate în luna mai a fiecărui an și constau într-o probă orală și una scrisă. Cadrele participante erau obligate să frecventeze orele de curs și să-și însușească limba predată, astfel încât, la finalul cursului, „să poată susține conversații din diverse domenii de activitate și să traducă texte din și în limba respectivă”¹⁶².

Noutatea introdusă de măsurile C.S.S. din perioada 1967 – 1968 în privința studierii limbilor străine a constat însă în măsurile luate pentru a stimula interesul față de acestea, atât din partea ofițerilor de Securitate, cât și din cea a profesorilor. Astfel, în primul rând, plata profesorilor nu a mai căzut în sarcina ofițerilor, ci a C.S.S., ceea ce a degrevat personalul de o sarcină financiară care putea să ajungă destul de însemnată, în anumite situații. Pe de altă parte, sumele plătite profesorilor de limbi străine au devenit consistente și, mai mult decât atât, li se aplica o derogare de la legislația referitoare la cumulul de venituri¹⁶³. Stimulente de natură financiară au fost acordate și participanților la cursurile de pregătire, aceștia primind un spor de 10% la solda de funcție, la promovarea anului II al cursului și de 15% - după absolvirea cursului respectiv. Sumele respective se acordau atât timp cât acești ofițeri erau încadrați pe un post care cerea cunoașterea unei limbi străine, iar primul tip de spor putea fi pierdut dacă cei în cauză

¹⁶¹ Idem, dosar nr. 88, vol. 3, partea a II-a, f. 266: *Studiu privind asigurarea ...*, din 2 aprilie 1968.

¹⁶² Idem, dosar nr. 13 119, vol. 1, ff. 112 – 113: *Notă cu privire la organizarea ...*, din 25.01.1968.

¹⁶³ În speță este vorba de H.C.M. nr. 1530/1966. Potrivit acestei hotărâri, sumele primite de profesori prin plata cu ora nu ar fi intrat sub incidența cumulului, existând însă condiția ca aceste sume să nu depășească nivelul de 25% din salariul primit în mod normal – ceea ce, în cazul celor angajați de Securitate, se și întâmpla, mai ales în ceea ce-i privea pe profesorii din învățământul preuniversitar. Și atunci li s-a făcut o derogare pentru a le permite profesorilor în cauză să păstreze integral veniturile astfel obținute. Nici un sacrificiu nu era prea mult atunci când venea vorba de pregătirea cadrelor preferate ale regimului.

nu reușeau să treacă examenul de promovare din anul următor acordării lui sau pe cel de absolvire a cursului¹⁶⁴.

Aceste măsuri de stimulare, dar și încadrarea, de-a lungul timpului, a unor ofițeri care cunoșteau deja o limbă străină, au dus, în anii care au urmat, la o îmbunătățire semnificativă a situației, din punctul de vedere al stăpânirii limbilor străine de către lucrătorii operativi. Nu același lucru s-ar putea afirma însă în ceea ce privește cunoștințele de limba română, care a rămas cea mai importantă limbă străină pentru personalul Securității. Deși această problemă nu a constituit niciodată o prioritate pentru conducătorii aparatului român de represiune, calitatea limbii vorbite sau scrise de proprii subordonați reușea să-i deranjeze pe șefii diverselor compartimente, ce aveau periodic diverse idei originale pentru a îndrepta situația. Acesta era cazul și al șefului Secției a V-a din Direcția Cadre M.A.I., maiorul Pârvulescu, care, în 1963, îi declara generalului Vasile Negrea:

„Maior Pârvulescu: Tovarășii noștri se exprimă foarte greu în scris și fac multe greșeli de ortografie, lucru ce ne-a fost arătat atât de tov. col. Pateșan cât și de tov. maior Vlad [Iulian, pe atunci adjunct al șefului Direcției Cadre] în ședințe. Totuși, oamenii nu pot să se exprime corect și clar în materialele ce le întocmesc. Care este propunerea. În cadrul direcției este un curs de pregătire a dactilografelor, unde se predă limba română. Eu aș propune ca la această pregătire să participe și unii tovarăși din serviciul nostru, ori să se găsească o altă formă de pregătire a lor. Este adevărat că toți tovarășii de la noi au școala medie absolvită, dar multe lucruri le-au uitat.

Tov.adj. Negrea: Nu, nu le-a uitat, fiindcă de fapt nici nu le-a învățat și deci, n-a avut ce uita. Nu știe tocmai pentru că nu a învățat și acesta este răul cel mai mare”¹⁶⁵.

Propunerea maiorului Pârvulescu, de a-i obliga pe subordonați să învețe limba română împreună cu dactilografele, nu s-a bucurat de prea mult succes, fiind vehement criticată de ceilalți vorbitori din Direcția Cadre. Problema a persistat însă în anii care au urmat, fără a i se putea găsi soluții. De fapt, din examinarea documentelor redactate de ofițerii Securității până în 1989, se poate observa, în ciuda unei oarecare ameliorări din perioada ulterioară anului 1968, o remarcabilă constanță în ceea ce privește calitatea limbii române folosite. Dezacordurile, lipsa proprietății termenilor, confuziile, greșelile de ortografie etc. rămân o caracteristică de bază a aproape tuturor documentelor elaborate de organele de Securitate până la desființarea acestei instituții și asta într-o perioadă în care gradul de cunoaștere a limbii române la nivelul întregii societăți era net superior celui de astăzi. Nici angajarea a numeroși ofițeri cu studii superioare nu a schimbat semnificativ situația din acest punct de vedere, noii veniți părănd să uite cu o

¹⁶⁴ *Ibidem*, ff. 118 – 119: *Hotărâre privind organizarea cursurilor de limbi străine în unitățile Consiliului Securității Statului și introducerea sporului de soldă pentru ofițerii cunoscători de limbi străine (proiect)*. În forma definitivă a hotărârii Consiliului de Miniștri, partea referitoare la sporurile acordate ofițerilor de Securitate nu a mai apărut, posibil datorită dorinței de a se păstra secretul asupra remunerației organelor de Securitate.

¹⁶⁵ *Idem*, dosar nr. 13 229, f. 29: *Stenograma ședinței de bilanț a Direcției Cadre M.A.I. din 31.01.1963*. În două fraze, adjunctul ministrului făcuse nu mai puțin de cinci dezacorduri, dacă avem în vedere faptul că trebuia să se refere la un subiect multiplu. Un adevărat model pentru subordonați.

viteză remarcabilă toate cunoștințele pe care le aveau în domeniu, probabil sub influența colegilor mai vechi și, mai ales, a șefilor.

Concluzii

Cu toate neajunsurile înregistrate pe parcurs, trebuie totuși recunoscut faptul că anul 1968 surprinde Securitatea în plin proces de transformare în planul pregătirii profesionale și culturale. Măsurile adoptate de către conducerea organelor române de represiune, după îndepărtarea lui Al. Drăghici, atât în privința pregătirii ofițerilor, cât și a modalităților de recrutare a unor noi cadre, păreau să prefigureze, în ciuda greșelilor de pe parcurs – provocate atât de lipsa de experiență a unora dintre artizanii acestor reforme, cât și de rezistența la schimbare a sistemului – modificări de substanță în aceste domenii. Pentru moment însă, măsurile adoptate de către conducerea M.A.I. și apoi a C.S.S. în privința pregătirii profesionale și culturale a subordonaților nu au produs decât modificări de suprafață, în urma cărora ofițerii Securității au dobândit într-o mult mai mare măsură decât înainte diplome de absolvire a liceului sau facultății, fără a avea și cunoștințele presupuse de aceste studii. Celor doi succesori ai lui Al. Drăghici – Cornel Onescu și Ion Stănescu – le poate fi recunoscut, în ciuda neajunsurilor de moment, meritul de a fi fost deschizători de drum în reforma sistemului de recrutare și de pregătire a cadrelor Securității, proces ale cărui rezultate urmau să devină vizibile abia în anii următori, în măsura în care era continuat.

A fost însă continuat acest proces? Fără a intra prea mult într-o problemă care depășește cadrul studiului de față, voi apela, pentru a contura o imagine evoluției pregătirii cadrelor după 1968, la cele relatate de către Grigore Răduică, fost prim-vicepreședinte al C.S.S. și apoi prim-adjunct al ministrului de Interne, care răspundea de „problema formării, instruirii și educării cadrelor prin școli și pregătirea continuă a cadrelor” Securității. Acesta, conform spuselor sale, în cursul anului 1973, a fost apostrofat de Nicolae Ceaușescu, ce s-a declarat nemulțumit de modul în care se ocupa de pregătirea lucrătorilor aparatului de represiune. La aceste observații, Gr. Răduică ar fi replicat arătând că situația în domeniu s-ar fi schimbat radical datorită activității sale și a căutat să detalieze modul în care starea de lucru existentă urma să fie îmbunătățită pe viitor. Fără prea mult succes, însă:

„În timp ce vorbeam, am observat că Ceaușescu mă asculta plictisit, dând semne că nu-l interesează ce spun și că ar dori să încetez. Când încă vorbeam despre pregătirea juridică a cadrelor, a început să se manifeste de-a dreptul nemulțumit, iar când am spus că am pus de acord programa de pregătire a școlii noastre cu cea a Facultății de Drept, m-a întrerupt și a spus: «Voi nu mă înțelegeți pe mine. Eu vreau ca să faceți din ofițerii voștri oameni profund devotați partidului, adevărați activiști de partid care lucrează într-un domeniu special».

Atunci a intervenit Elena Ceaușescu, care a spus: «Degeaba îți bați tu gura aici, acolo fac tot cum vor ei. În loc să se ocupe să facă din ofițeri activiști din ăia cum spui tu, ei vor să-i facă pe toți avocați, vor să facă un minister de avocați. La școala aia a lor din Băneasa vorbesc despre partid așa, la general, și despre conducerea partidului

vorbesc așa, parcă conducerea asta n-ar avea nume, în schimb se laudă între ei acolo»¹⁶⁶.

Mai clar de-atât nici nu se putea enunța ideea: aparatul își găsea un nou stăpân, după scurta perioadă de autonomie inaugurată prin înființarea C.S.S.. Spre deosebire de Gheorghiu-Dej, N. Ceaușescu prefera să exercite un control personal asupra acestuia, fără a mai acorda încredere unui intermediar cum a fost, la vremea sa, Al. Drăghici. Totodată, ideile lui N. Ceaușescu se întâlneau, peste timp, cu cele ale fostului său rival, pe care-l înlăturase de pe scena politică în 1968. Conducerea P.C.R. nu avea nevoie de experți în legislație, de oameni care dispuneau de o solidă pregătire profesională și culturală în cadrul Securității, ci doar de „oameni profund devotați partidului” și gata să execute ordinele sale, indiferent care ar fi fost acestea.

Era aceasta o greșeală de judecată, o eroare, care ar fi dus la ratarea șansei de a transforma Securitatea dintr-un simplu aparat de represiune într-un organ de informații profesionist? În opinia mea, eroarea aparținea doar celor care, precum Gr. Răduică sau C. Onescu, erau, cel puțin la nivel declarativ, în favoarea unei profesionalizări a organelor de Securitate. În realitate, oricât de paradoxal ar părea, atât Al. Drăghici, cât și N. Ceaușescu, intuiseră mult mai bine cerințele pe care trebuia să le aibă regimul față de aparatul de represiune aflat la dispoziția sa.

Trebuie avut în vedere că partidul reușise să se impună pe plan intern și să suprime orice opoziție cu ajutorul unui aparat de Securitate de o calitate profesională și cu un nivel cultural mult inferior celui atins în 1968 și în anii următori. Este adevărat, în perioada de început a regimului, acesta beneficiase și de sprijinul Armatei Roșii și al consilierilor sovietici, dar dobândirea unei forme de susținere, pe plan intern, din partea unei populații înfricoșate de măsurile de represiune luate în primii ani, a suplinat cu succes acest ajutor. Începând cu anii 1954 – 1955, dar mai ales după 1960, a devenit clar faptul că erau necesare unele ajustări în privința pregătirii organelor de Securitate, pentru ca acestea să-și poată îndeplini menirea în noile condiții din România, dar aceste transformări nu trebuia, în nici un caz, să ducă la transformarea Securității într-un „minister de avocați”. Și aceasta din mai multe motive, foarte bine justificate. În primul rând, nu era nevoie de constituirea unor organe de informații de înalt nivel profesional în România, din punctul de vedere al regimului. România nu era o țintă prioritară pentru marile puteri occidentale din acea vreme, iar Securitatea nu era angajată în mari operațiuni de spionaj împotriva acestora, împreună cu sovieticii, așa cum era cazul Stasi-ului est-german sau a StB-ului cehoslovac. În consecință, era puțin probabilă apariția unor operațiuni de diversiune pe teritoriul țării, menite să înlătore regimul comunist din România, mai ales dacă avem în vedere faptul că acesta reușise să-și îmbunătățească mult relațiile cu Occidentul după 1965.

De aceea, tot ce s-a cerut de la aparatul de Securitate, în continuare, era să mențină controlul asupra populației interne, fapt pentru care – iar deceniile următoare au demonstrat cu prisosință aceasta – nu era nevoie de un nivel foarte ridicat de cultură generală sau pregătire profesională. O dată ce nivelul de instruire al ofițerilor Securității a ajuns oarecum comparabil cu cel al majorității populației, demersurile pentru perfecționarea cadrelor deveneau inutile, dacă nu chiar dăunătoare. Un aparat de

¹⁶⁶ Gr. Răduică, *op. cit.*, p. 185.

informații de înalt nivel, în care ascensiunea profesională să fie bazată numai pe capacitatea profesională a angajaților ar fi constituit – aceasta dacă o astfel de organizație poate exista în realitate – o amenințare pentru stabilitatea regimului, ce avea nevoie de un aparat de represiune aflat mereu la dispoziția sa și nu de „avocați”, capabili să pună la îndoială legalitatea ordinelor sau, mai mult, de o autoritate relativ autonomă și dispunând de suficiente mijloace încât să amenințe monopolul asupra puterii exercitat de către conducerea P.C.R.

Din aceste motive, indiferent de perioadă, de declarațiile în sens contrar și de măsurile luate pentru îmbunătățirea pregătirii cadrelor, ofițerii ideali ai Securității au rămas acei „oameni profund devotați partidului” și conducerii acestuia, care păstrau mereu în minte vechea litanie a ministrului Al. Drăghici:

„Ordinul este lege pentru subordonați. El nu poate fi interpretat decât ca lege și trebuie executat ca atare. [...] Repet, ordinul este lege pentru subordonați și el trebuie executat cu pasiune și devotament”¹⁶⁷.

¹⁶⁷ ACNSAS, fond Documentar, dosar nr. 13 635, f. 159: *Stenograma ședinței din 23 octombrie 1962, în care s-a analizat activitatea M.A.I. pe anul în curs.*

DREPT ȘI JUSTIȚIE ÎN ROMÂNIA COMUNISTĂ

LAW AND JUSTICE IN COMMUNIST ROMANIA

Justice was used in communist Romania in order to punish and remove from society all those who were against the regime. The opposition was target of the judicial repression between 1946 and 1989.

In the communist state anyone could be sent to court on legal and political grounds. Because of a deliberately maintained confusion between those two aspects and of the doubtful honesty of the people working in the system of justice, a third category of trials emerged, that did not have either legal or political basis: the abusive lawsuits and judicial decisions, which occurred in a fairly large number.

The present paper is intended to have an episodic structure. This first part displays primarily a critical view of the published volumes and courses entitled "A History of the State and Romanian Laws", a mandatory subject in law school curriculum which explores only superficially the major changes that occurred in the field of justice during the communist regime. Besides, as we noticed that legislation underwent major changes during various periods of time and that the intensity of repression varied because of certain political and economic factors, we have tried to make a periodization of justice and law according to the legislator's intentions in the area of political repression.

Etichete: justiție, lege, represiune

Keywords: justice, law, repression

Pe măsură ce partidul comunist prelua puterea în România, justiția, prin autoritatea cu care sunt investite instituțiile sale, a fost folosită nu numai pentru a pedepsi ci, mai mult, pentru a elimina din societate pe cei care se împotriveau regimului. Aparatului de stat i s-au fixat noi atribuții, între ele, cea mai importantă fiind eliminarea fostei clase politice. La baza noii filosofii a dreptului a fost așezat materialismul dialectic. Premiza unică de la care s-a pornit fiind cea din *Manifestul Partidului Comunist al lui Marx*, că dreptul nu este altceva decât voința unei clase erijată în lege, caracterul social al masei infractorilor s-a pomenit, deodată, schimbat. Astfel, în toată perioada istorică dintre anii 1946 și 1989, cel mai grav delict a fost opoziția politică. Regimul comunist a inventat conceptul de „legalitate socialistă”, prin care, cu ajutorul dreptului, a avut loc o mascare a represiunii politice și abuzurilor judiciare.

Faza revoluționară obligatorie, comparabilă în Uniunea Sovietică cu masacrele leniniste, a fost înlocuită, începând din anii '60, cu un amestec de guvernământ despotice sau arbitrar de tip stalinist și stat polițienesc. Tinzând să acorde o mare atenție coerenței legislative și rigurozității procedurale, Statul român s-a transformat tot mai mult într-un stat polițienesc.

Spre deosebire de guvernământul despotice sau arbitrar, acest tip de stat acordă un mare rol dreptului, deși acesta este lipsit de orice caracter de reciprocitate. Nimeni nu este eliminat fără a fi judecat, fără a i se stabili vinovăția. Precum în universul kafkian, persoana este victimă sigură atunci când intră în raport cu instituțiile juridice, nesiguranța cetățeanului fiind întreținută programat. Din moment ce politica primează în fața justiției, este vinovat cel care a fost arestat, reținut sau cercetat.

În statul comunist, trimiterea în judecată putea să aibă două tipuri de temeuri: temeii juridice și temeii politice. Din cauza confuziei întreținute deliberat între cele două temeuri și, mai ales, a calității cadrelor din justiție, a apărut o a treia categorie de

procesele, cele care nu se justificau nici juridic și nici politic: procesele și măsurile abuzive, și ele într-un număr destul de mare.

În ultimii ani, prin activitatea de cercetare istorică au fost devoalate multe dintre aspectele funcționării unor instituții importante pentru cunoașterea regimului de democrație populară.

Începând cu acest număr din Caietele C.N.S.A.S., inaugurăm un ciclu de studii, articole și documente care să permită, sperăm noi, un nou orizont pentru cunoașterea trecutului unui domeniu de larg interes. Este vorba de *Justiție* privită din mai multe puncte de vedere: ca știință a dreptului, ca sumă de instituții care au înfăptuit-o între anii 1944-1989, dar și, mai ales, ca o înșiruire nesfârșită de procese politice, încheiate prin sentințe care au distrus vieți și au schimbat destine.

Pentru a vă convinge că un astfel de demers este necesar, vă rugăm să faceți un exercițiu: întrebați tinerii absolvenți ai Facultății de Drept sau Științe juridice și veți constata că un procent covârșitor nu cunosc semnificația termenului „H.C.M.”. Considerăm totuși că nu li se poate imputa nimic din moment ce, în facultățile de drept nu se învață nimic despre justiția postbelică. După cum afirma Mircea Djuvara, teoretician și filozof al dreptului în perioada interbelică, fără istoria dreptului nu pot fi înțelese instituțiile, iar cunoașterea instituțiilor formează mintea adevăratului jurist¹.

În mod curios, deși în programa școlară a facultăților de drept figurează ca obligatoriu cursul denumit *Istoria statului și dreptului românesc (I.S.D.R.)*, cursurile universitare tipărite tratează prea puțin și echivoc schimbările majore suferite de a treia putere a statului în timpul regimului comunist. Mai mult chiar, marea majoritate a cursurilor de istorie a statului și dreptului românesc se opresc la anul 1938, an în care este curmată brusc tânăra democrație românească.

Cei mai cunoscuți profesori și cercetători în domeniu din România, Emil Molcuț și Emil Cernea, profesori la Facultatea de Drept din București², s-au oprit cu analiza la formarea statului național și a sistemului de drept modern. Cunoscând că cei doi iluștri profesori au o vârstă înaintată și că, de fapt, cursurile actuale sunt rescrieri ale unor cursuri mai vechi, am studiat cursuri ale profesorilor mai tineri.

Volumul *Istoria Dreptului Românesc* al profesorului dr. Liviu P. Marcu³ conține un capitol intitulat „Dreptul contemporan” în care autorul tratează perioada 1944-1989. Deși este publicat mai demult, îl menționăm aici pentru că a fost o sursă de inspirație pentru numeroși autori care i-au preluat numeroasele erori. Liviu P. Marcu enumeră o parte dintre transformările legislative cu unele inexactități și omisiuni. De exemplu, despre instituția Arbitrajului de Stat susține că a fost creată și reglementată prin Legea nr. 5/1954 (p. 286), neamintind nimic despre Decretul nr. 259 din 15 iunie 1949 *pentru arbitrajul de Stat* și Decretul nr. 122 din 20 iulie 1951 *pentru organizarea și funcționarea Arbitrajului de Stat*.

¹ Mircea Djuvara, *Teoria generală a dreptului. Drept rațional, izvoare și drept pozitiv*, București, 1995, p. 101.

² Emil Molcuț, Emil Cernea, *Istoria statului și dreptului românesc*, București, Editura Universul Juridic, 2006, 352 p.

³ Prof. asoc. dr. Liviu P. Marcu, *Istoria Dreptului Românesc*, București, Lumina Lex, 1997, 339 p.

În privința dreptului penal, autorul induce în eroare cititorul atât prin lipsa de rigoare științifică și redăm în acest sens doar afirmația „Codul penal a rămas practic nemodificat până la adoptarea celui din anul 1968” (p. 294), cât, mai ales, prin lipsa unui filtru critic cu ajutorul căruia să prelucreze lecturile. Astfel, despre dreptul penal al anilor '50, autorul consideră că „s-a extins și s-a întărit acțiunea unor principii fundamentale ale noului sistem de Drept, precum principiul legalității încriminării și a pedepselor” (p. 293).

Valoarea demersului său este diminuată și de folosirea vechiului limbaj de lemn și a abordării ideologice tributare lecturii tratatelor de drept din perioada comunistă. Astfel, autorul consideră că, spre deosebire de „alte țări”, în România „dictatura clasei muncitoare” „nu s-a redus la latura ei represivă ci i s-a imprimat un caracter democratic și popular prin lărgirea bazei sociale a puterii de Stat” (p. 281).

Despre represiunea politică cu mijloace judiciare autorul emite o singură frază, năucitoare: „*Caracterul de clasă* al Justiției, vădit și în sistemul probatoriu de tip *inchiizitorial*, a dat naștere la numeroase *abuzuri*, inspirate în bună parte de consilieri străini, cu înscenări *judiciare* (de ex. cazul L. Pătrășcanu), ceea ce va necesita ulterior o serie de *reabilitări*, fără a putea repara marele gol creat de *lichidarea unor categorii sociale*, obiectiv preconizat de altfel încă de legionari, dar rămas nedesăvârșit” (subl. în text) (p. 295). Comentariile sunt de prisos.

Nici generația mai tânără de autori ai cursurilor de istorie a statului și dreptului românesc nu se ocupă în mod serios de perioada regimului comunist.

În cursul de I.S.D.R. al conf. univ. dr. Ioan Chiș⁴, ni se oferă o incursiune în apariția, formarea și evoluția statului și dreptului românesc din antichitate (*organizarea socio-politică a daco-geților în perioada prestatală*) până în perioada interbelică (*evoluția dreptului și modernizarea legislației în perioada regalității*). Cursul său pentru anul universitar 2010-2011 de la Universitatea „Nicolae Titulescu” se oprește tot la aceeași perioadă⁵.

Un autor foarte prolific în domeniu este Florin Negoită. În cursul de *Istorie a statului și dreptului românesc* de la Facultatea de Drept al Universității „Spiru Haret” publicat în anul 2000⁶, precum și în *Istoria statului și dreptului românesc*, publicat în 2002, tratează perioada care ne interesează.

Autorul împarte statul și dreptul de după 23 august 1944 în două subetape: etapa 23 august 1944-30 decembrie 1947 și etapa 30 decembrie 1947-decembrie 1989. Dacă pentru prima subetapă are subcapitole distincte în ceea ce privește organizarea judecătorească, dreptul constituțional, dreptul civil, dreptul penal, dreptul procesual, pe care le descrie ca fiind într-un regim tranzitoriu, descriind pe larg doar legislația împotriva criminalilor de război, pentru a doua etapă, aceste subcapitole lipsesc, atingând doar aspecte economice, sociale și politice ale istoriei României. Fără trimiterile necesare, aflăm despre o scurtă destindere a cultului personalității care a

⁴ Conf. univ. dr. Ioan Chiș, *Istoria statului și dreptului românesc*, București, Editura Academiei Naționale de Informații, 2004, 322 p.

⁵ <http://www.scribd.com/doc/56266008/340-Curs-I-D-ISDR-IOAN-CHIS-2010-1923>, accesat 5.12.2011.

⁶ Florin Negoită, *Istoria statului și dreptului românesc*, București, Editura Fundației „România de Măine”, 2000.

urmat morții lui Stalin, inițiată de Hrușciiov, care, „cu toate astea, a decis ca Armata Roșie să înfrângă revoluția din Ungaria”, „context extrem de complex” în care Gheorghe Gheorghiu-Dej a inițiat unele măsuri pozitive. Pentru prima oară într-un curs de I.S.D.R. este atins subiectul represiunii politice, vorbind despre „Fenomenul Pitești” sau despre arestarea lui Vasile Voiculescu, Vladimir Streinu ș.a. în cadrul celui de-al doilea val de arestări politice⁷.

În cursul universitar intitulat *Istoria statului și dreptului românesc*, scris de Costică Voicu, prof. univ. dr. în cadrul Academiei de Poliție, tratează statul și dreptul românesc în perioada 1945-1989. Influențat, cel puțin, de literatura de specialitate din perioada comunistă, autorul emite considerații despre „domiciliul obligatoriu (forțat)” pe care „dictatura legionaro-antonesciană” îl „aplica și activiștilor comuniști”⁸ și face, pe bună dreptate, numeroase referințe critice relativ la legislația represivă a „dictaturii regale”. În continuare, însă, deși consacră un capitol de 21 de pagini perioadei dintre 1945-1989, nu folosește aceeași unitate de măsură. În respectivul capitol, nu apare cuvântul *proces politic* și nimic despre legislația represivă a regimului. Studenții află câteva lucruri sumare despre sovietizare, despre schimbarea structurii social economice și despre cooperativizare. În mod curios, fără a avea o legătură evidentă cu titlul cursului, autorul preferă să trateze problema învățământului, amintind de manualul unic de istorie al lui Mihail Roller. Transformarea justiției și rolul ei în procesul de preluare a puterii politice de către Partidul Comunist, represiunea politică din primii ani ai regimului comunist sunt trecute sub tăcere.

De evitat, din numeroase considerente, este cursul universitar al dr. Andreea Rîpeanu, cadru didactic la Facultatea de Drept din cadrul Universității Ecologice București. Cursul, intitulat *Istoria statului și dreptului românesc*, a fost publicat la Editura Universul Juridic în anul 2009.

Autoarea nu stăpânește satisfăcător limba română, lasă frazele neterminate, își pune singură întrebări la care dă răspunsuri false⁹, nu cunoaște uneltele de bază ale cercetării științifice, iar rigoarea științifică îi este complet străină¹⁰. Cartea conține un capitol de zece pagini intitulat „Statul și dreptul românesc în perioada 1945-1989.

⁷ Florin Negoită, *Istoria statului și dreptului românesc*, București, Ars Docendi, 2002, p. 503.

⁸ Costică Voicu, *Istoria statului și dreptului românesc, - curs universitar*, București, Editura Universul Juridic, 2006, p. 429.

⁹ Redăm întocmai: „în România, la 6 martie 1945 s-a format *Gvernul Frontului Național Democrat*, condus de Dr. Petru Groza (1945-1952), care a marcat cucerirea puterii executive în stat, de către partidul clasei muncitoare, în alianță cu țărănimea și intelectualitatea progresistă.

- *Care a fost urmarea?*

- *Au luat naștere primele sovromuri.*

- *Concluzia?*

- ... *Așa a început guvernarea comunistă în România...*” (toate sublinierile în textul original), p. 193.

¹⁰ Între atribuțiile Marii Adunări Naționale „după alegerile din 28 martie 1948” este trecută alegerea Consiliului de Stat, deși, această instituție a fost înființată în 1961 (p. 196). După informațiile autoarei Constituția din 1952 a fost publicată în Monitorul Oficial din 1948 (p. 197), atunci când vorbește despre „Gheorghe Gheorghiu Dej” (sic!) trece între paranteze anii 1948-1965, primului an nu îi cunoaștem semnificația (p. 198).

Regimul comunist”. Prima frază a capitolului o redăm integral „La 23 august 1944, în urma *loviturii de stat*, a avut loc arestarea lui Ion și Mihai Antonescu și apoi a guvernului, la Palatul Regal din București”. Comentariile sunt de prisos. A treia frază: „*Dezastrul a început! România a intrat în sfera de influență sovietică!*” (toate sublinierile în textul original). În loc să trateze modificările suferite de dreptul românesc, autoarea vorbește pe larg despre împărțirea Europei în sfere de influență. Informațiile sunt false și denotă necunoașterea bibliografiei bogate care tratează această temă. Nu este tratat dreptul penal sau civil și nici schimbările procedurale, în schimb, ni se prezintă fapte istorice de pe poziția marxist-leninistă de periodizare și evoluție socială: odată cu „legiferarea reformei agrare” a fost înfăptuită „una din sarcinile esențiale ale revoluției burghezodemocratice” (p. 194). Confuzia în care se află autoarea reiese și din opinia că prin „abolirea monarhiei” „*mișcarea de eliberare socială și națională*, începută la 23 august 1944, a desăvârșit practic *Revoluția burghez-democratică din 1848-1849*, înfăptuind două sarcini esențiale înscrise în programele acesteia: *desființarea clasei sociale a moșierimii*; adoptarea *republicii* ca formă de guvernământ” (p. 196). Altă inexactitate flagrantă: Constituția din 1952 „a asigurat cadrul legislativ al *regimului socialist!!!*” (p. 197) – toate sublinierile în textul original.

Un alt curs publicat în același an, *Istoria a statului și dreptului românesc* al autorilor Olivian Măstăcan¹¹ și Dan Țop¹², conține două capitole despre intervalul de timp care ne interesează, intitulate „Dreptul contemporan. Dreptul și statul în perioada restaurării regimului parlamentar” în care se referă la intervalul 1944-1947 și „Dreptul în perioada democrației populare și a dictaturii proletariatului”. Și acești autori au scăpări și erori serioase cauzate de bibliografia săracă, bazată pe cursul anterior al lui L.P. Marcu despre care am amintit mai sus. În privința legislației cu privire la pedepsirea criminalilor de război sunt amintite doar Decretul-lege nr. 149 și Decretul-lege nr. 140 din 20 ianuarie 1945 (p. 216), fiind vorba de fapt de Legea nr. 50 *privind urmărirea și pedepsirea criminalilor de război* și Legea nr. 51 *privind urmărirea și sancționarea celor vinovați de dezastrul țării*¹³, legi care nu au produs efecte. Ca instanță competentă în aceste procese este amintită doar înființarea instanței speciale de judecată denumită Curtea Specială pentru Criminali de Război, neamintind și de Tribunalul Special pentru Judecarea celor Vinovați de Dezastrul Țării. Nu aflăm nimic nici despre Tribunalul Poporului, instanța specială înființată prin Legea nr. 312 din 24 aprilie 1945 *pentru urmărirea și sancționarea celor vinovați de dezastrul țării sau de crime de război*¹⁴. Și acești autori definesc guvernul instaurat la 6

¹¹ De altfel, Olivian Mastacan în cele 217 pagini ale lucrării sale *Pedeapsa capitală în dreptul românesc – origini și evoluție*, Târgoviște, Editura Bibliotheca, 2008, nu consideră necesar să alocе decât două paragrafe perioadei celei mai negre din istoria justiției românești din punct de vedere al numărului de pronunțări a pedepsei cu moartea, amintindu-ne că nu era aplicabilă minorilor și femeilor gravide și enunțând doar numărul textelor legislative care au introdus pedeapsa cu moartea „pentru unele infracțiuni deosebit de periculoase”. Omite în mod nepermis, după opinia noastră să enunțe caracterul eminentemente represiv-politic al reglementării și aplicării pedepsei capitale care reiese chiar din textele respective.

¹² Dan Țop și Olivian Mastacan, *Istoria a statului și dreptului românesc*, București, Editura C.H. Bech, 2009, 229 p.

¹³ „Monitorul Oficial” (în continuare, M.O.), Partea. I, nr. 17, 21 ianuarie 1945, pp. 415-419.

¹⁴ *Ibidem*.

martie 1945 drept unul „cu un pronunțat caracter muncitoresc-țărănesc”. În continuare, amintesc de Conferința Națională a P.C.R. din octombrie 1945 și definesc „parlamentul din 1946” drept „primul parlament democratic din perioada postbelică” (p. 217).

Cursul lasă de dorit și la capitolul rigoare științifică. Întâlnim trimiteri la Monitorul Oficial fără an și zi (p. 218). Autorii comit aceeași greșeală considerând că Arbitrajul de Stat „a fost creat prin legea nr. 5 din 1954” (p. 225). Afirmății de genul „în privința organizării judecătorești, sub semnul grijii pentru interesele oamenilor muncii, a întăririi legalității, s-au creat ca organe noi Justiția și Procuratura” (p. 225) suferă de mai multe neajunsuri științifice. Justiția nu a fost un organ, ci a rămas un concept, nicidecum nou, iar înființarea procuraturii a avut alte considerente, cel mai important dintre ele fiind imitarea cadrului instituțional al justiției sovietice.

Deși, enumerând modificările dreptului, autorii se referă și cele aduse dreptului penal (p. 227), nu pomenesc nimic despre infracțiunile politice, iar primele și singurele acte normative amintite ca modificând „codul penal din 1937”¹⁵ sunt doar câteva, fără o importanță deosebită, din anul 1957. Cât despre modificările procedurii penale, acestea sunt descrise în cuvinte elogioase drept „democratice”, menite să „consacre rolul activ al judecătorului” (p. 228) etc.

De curând, a fost publicat, sub semnătura lui Cosmin Dariescu, volumul *Istoria statului și dreptului românesc în epoca contemporană* care se referă la perioada 1918-1989. Încă de la început ne dăm seama că intervalul de timp este tratat în mod inegal. Din 106 pagini ale volumului, perioadei dintre 1944-1989 nu îi sunt alocate decât 15 pagini. Multe aspecte ale justiției pe care le tratează atunci când se referă la perioada interbelică sunt omise atunci când se referă la perioada comunistă (lipsesc, de exemplu, capitole despre magistrați și avocați). Influențat, ca și alți autori de literatura propagandistică din perioada comunistă, Cosmin Dariescu vorbește de întărirea funcției represive a statului prin înființarea Serviciului Secret de Informații în 1925, critică faptul că „regele și partidele politice și-au creat propriile servicii de informații care încălcau cu nonșalanță drepturile și libertățile constituționale” (p. 4), dar când trece la perioada comunistă nu amintește nimic despre Securitate. Autorul împarte perioada comunistă în patru etape, prima nedefinită, a doua (1945-1947) denumită etapa „sovietizării”, „înfăptuită de doctorul Petru Groza”, a treia etapă (1947-1965) denumită „cea a democrației populare”, „a revoluției socialiste”, și a patra etapă (1965-1989), marcată prin data de 21 august 1965 când a fost adoptată Constituția care „a instaurat regimul socialist”. Inconsistența opiniilor este remarcabilă! Pe parcursul volumului, evenimentul istoric al semnării Convenției de Armistițiu din septembrie 1944, este evaluat în sens negativ, „document care consacra în fapt transformarea României într-un stat ocupat de către trupele sovietice” (p. 91). Peste doar două pagini, apare o afirmație preluată în mod sigur din literatura de propagandă comunistă, același eveniment fiind evaluat în sens pozitiv pentru evoluția dreptului: „a influențat favorabil procesul de democratizare a aparatului de stat” (p. 93). În puținele fraze în care ne vorbește despre transformarea dreptului penal, nu aflăm nimic despre represiunea politică, ci doar despre „noi reglementări în domeniul infracțiunilor celor mai periculoase: infracțiunile contra

¹⁵ Este vorba, probabil, despre Codul penal „Regele Carol al II-lea”, publicat în M.O., nr. 65 din 18 martie 1936.

securității statului, infrafracțiunile contra proprietății socialiste și a sistemului economic” (p. 98). După informațiile lui Cosmin Dariescu, Notariatul de Stat a fost creat prin Decretul nr. 377 și Regulamentul din 20 octombrie 1960. În realitate, Notariatul de Stat a fost înființat cu un deceniu mai devreme, prin Decretul nr. 79 din 31 martie 1950 *pentru organizarea notariatului de stat*.

Observăm astfel că, pe lângă haosul metodologic, și în privința informației există lacune majore: sunt compilate afirmații din alte cursuri de drept, fără o documentare susținută. Când abordează domeniul organizării judecătorești, autorul afirmă că „a fost reformată (doar) prin Decretul nr. 135/1968 care avea un titlu extrem de complicat”. Actele normative anterioare, precum Legea nr. 341 din 5 decembrie 1947 *pentru organizarea judecătorească*, Legea nr. 132 din 2 aprilie 1949 *pentru organizarea judecătorească* și Legea nr. 5 din 19 iunie 1952 *pentru organizarea judecătorească* etc. nu sunt amintite. Cât despre Arbitrajul de Stat, autorul susține că „a fost reglementat prin Legea nr. 5/1954”, neamintind nimic despre Decretul nr. 259 din 15 iunie 1949 *pentru Arbitrajul de Stat* sau de Decretul nr. 122 din 20 iulie 1951 *pentru organizarea și funcționarea Arbitrajului de Stat*¹⁶.

O altă lucrare, care se vrea o istorie a justiției militare, denumită *Tribunalele militare – un secol și jumătate de jurisprudență (1852 – 2000)* și publicată sub semnătura lui Petrache Zidaru este de evitat pentru informațiile eronate și interpretarea extravagantă¹⁷. Potrivit autorului, „Curtea Militară de Casare și Justiție a fost desființată conform Legii nr. 2/1956 pentru organizare judecătorească”¹⁸, eroare impardonabilă cu atât mai mult cu cât, încă din 1952, toate instanțele judecătorești primiseră denumirea de *tribunal*, iar vechea prerogativă a *casării* era exercitată de Colegiul Militar care funcționa în cadrul Tribunalului Suprem¹⁹.

În urma parcurgerii cursurilor și tratatelor de istorie a statului și dreptului românesc, am putea trage concluzia că, pentru cunoașterea științifică a acestui domeniu

¹⁶ Cosmin Dariescu, *Istoria a statului și dreptului românesc în epoca contemporană*, București, Editura C.H. Beck, 2010, 109 p.

¹⁷ Drept argument redăm doar un scurt pasaj prin care autorul încearcă să definească lupta politică: „era acel proces în care incriminarea pleca de la agitația politică, adaptată tacticii și organizării scopurilor politice, în speranța influențării stării de spirit insuflete inevitabil, ca expresie, într-o acțiune colectivă. Deci interferența fenomenelor și legătura reală dintre ele puteau răsturna cu capul în jos [sic] politica guvernamentală. Prin urmare, învinuirea ne furnizează date că, chiar în domeniul rezervat politicii, când clasa conducătoare nu avea putere deplină, ci doar trăia tranzacția cu vechiul regim, administrarea probelor în favoarea inculpaților nu putea învinge în România deceniului al șaselea altfel, decât învingând mai întâi puterea de la centru. Acest recurs la metoda de-a învinui arată că reciproca implicațiilor politice exprimă ipoteze, mai mari și mai periculoase decât predicatul pe care le conțineau, estompate doar în ordinea convingerilor, nicidecum în negația eseurilor elaborate, a gândirii politice de înfăptuit”, Petrache Zidaru, *Tribunalele militare – un secol și jumătate de jurisprudență (1852 - 2000)*, București, Universul Juridic, 2006, p. 204, vezi, pentru o mai bună înțelegere a lucrării, recenzia noastră din „Caietele CNSAS”, nr. 1/ 2008, pp. 239-251.

¹⁸ Petrache Zidaru, *op. cit.*, p. 195.

¹⁹ „Buletinul Oficial al Republicii Populare Române” (denumit în continuare B.O.), nr. 31, 19 iunie 1952, p. 246-247.

în a doua parte a secolului al XX-lea, cercetarea istorică trebuie să o ia de la zero. Deși, în mai toate introducerile cursurilor de I.S.D.R., sunt subliniate importanța continuității dreptului și a cunoașterii trecutului dreptului și justiției, pe motiv că stau la baza dreptului și justiției actuale, autorii tratează cu superficialitate ultima perioadă deși, în mod firesc, ea influențează cel mai mult dreptul și mai ales justiția actuală²⁰.

Din fericire, există cercetători din domeniul istoriei care, deși colateral și fără să își propună schimbarea domeniului de activitate, au deștelenit cu multă seriozitate terenul cunoașterii dreptului și justiției din timpul regimului comunist.

Istoricii care au tratat istoria românilor în timpul regimului comunist și cei care au cercetat fenomenul represiv din această perioadă s-au referit *volens, volens* la transformările legislative și instituționale produse după 23 august 1944.

Singura concluzie pe care o putem trage este aceea că, pentru cercetătorii istoriei dreptului, pentru teoreticienii dreptului românesc de astăzi, perioada comunistă este considerată drept irelevantă. Putem fi de acord că fost o perioadă plină de abuzuri, peste care sistemul juridic trebuie să „sară” cât mai repede, să-l uite, pentru a se întoarce la dreptul interbelic, grefat pe dreptul modern al Uniunii Europene. Se întâmplă, însă, acest fapt de la sine? Schimbarea legislației și apariția unor instituții noi, după model occidental sau românesc interbelic schimbă și reflexele instituționale și umane pe care le creează cincizeci și unu de ani de dictatură (am luat în calcul anul 1938, anul instaurării regimului personal al lui Carol al II-lea)? Se vorbește mult despre sistemul de drept modern românesc întruchipat de dreptul interbelic. A mai rămas ceva din el după acești 51 de ani? Întrebarea este cu atât mai firească cu cât în aparatul critic al cursurilor de drept penal îl întâlnim mai des pe Teodor Vasiliu²¹ și Vintilă Dongoroz profesori de drept și juriști care și-au pus amprenta atât pe teoria cât și pe practica dreptului comunist, decât pe Matei Balș, Traian Pop sau Mircea Djuvara²², teoreticieni antebelici și interbelici ai dreptului. Pe de altă parte sunt ignorate anumite progrese, precum normarea juridică aproape exhaustivă din epoca Nicolae Ceaușescu, incluzând codurile, sau înființarea unor instituții utile precum Institutul de Criminalistică.

Fără să le identificăm, nu putem să trecem cu succes peste greșelile trecutului. Astăzi se vorbește în mass-media despre reflexele instituțiilor judiciare, fără să mai vorbim de reflexele umane. Dependența magistraților față de politic, comanda politică asupra Parchetului, corupția din sistemul judecătoresc, abuzurile și înscenările judiciare

²⁰ Dealtfel, lipsa de rigoare științifică a autorilor cursurilor de I.S.D.R. provine din faptul că marea majoritate a acestora sunt polițiști cu grade și funcții mari, care mai pun o cărămidă la construcția personalității publice prin completarea acesteia cu grade didactice la care cei care ar avea un cuvânt de spus în domeniu nu au acces, sau tineri care încearcă să își construiască repede o carieră didactică abordând un domeniu aparent facil. Nu putem să nu remarcăm, însă, că sunt și cercetători care au avut contribuții de referință în domeniul I.S.D.R. (Emil Cernea, Emil Molcuț ș.a.), pentru alte perioade decât cea care face obiectul interesului nostru.

²¹ Teodor Vasiliu, teoretician și profesor al dreptului socialist, unul dintre părinții „Codului penal” din 1969, autorul al *Codului penal al RSR comentat și adnotat* publicat mai multe ediții în anii ‘70. A îndeplinit funcția de ministru al Justiției între anii 1970-1975. În 1990 a fost președinte al Curții Supreme de Justiție.

²² Mircea Djuvara (1886-1945), jurist și filosof, membru corespondent al Academiei Române, s-a remarcat prin opera sa în domeniul filosofiei dreptului.

pot exista, mai mult sau mai puțin, întotdeauna. Pe lângă nevoia de cunoaștere a justiției comuniste ca parte a istoriei românilor, identificăm și nevoia de cunoaștere a acestor reflexe și condiționări pentru a sprijini înlăturarea lor.

Dacă vom răsfoi revistele de specialitate în domeniul științei dreptului („Dreptul”, „Revista de drept penal”, „Revista de drept public”, „Noua revistă de drepturile omului”) nu vom găsi nici un studiu care să analizeze perioada postbelică. Nu este de mirare că o judecătore a cerut cu insistență unui petent sentința pentru a proba condamnarea politică, deși acesta depusese la dosar Decizia M.A.I. Judecătoreea în cauză nu o considera condamnare politică, neștiind că această decizie, deși era un act extrajudiciar, provoca aceleași efecte.

Se discută astăzi despre independența magistraților uitând că ea nu era nici măcar pomenită într-o anumită perioadă. Vorbim astăzi despre transparență, uitând că o lungă perioadă procesele delicate se desfășurau cu ușile închise, vorbim de independența politică a justiției uitând că o vreme, după cum afirma Gheorghe Gheorghiu-Dej, justiția se înfăptuia doar în „temei politic”, și mai puțin în „temei juridic”²³? Cât despre principiul separării puterilor în stat, acesta era socotit drept un model depășit, puterile judecătorească, executivă și legislativă fiind considerate drept manifestări ale aceleiași puteri, puterea statală.

Cu toate acestea, bibliografia și spețele folosite de unii autori contemporani de drept penal și civil, de procedură penală sau civilă ne relevă faptul că, în sistemul de drept al perioadei istorice amintite, multe instituții și proceduri au rămas de referință pentru jurisprudență, demonstrând că, și în teorie, și în practică, mare parte dintre ele, nu numai că au produs și încă mai produc efecte, dar nici nu este timpul și cazul să fie înlocuite.

Este unanim recunoscut astăzi că, sub regimul comunist, o bună parte a justiției a funcționat anormal. Rămâne de stabilit care este acea parte și, mai ales, întinderea ei. Este vorba, cu siguranță, despre represiunea politică cu mijloace judiciare, segment important, am putea spune chiar vârful de lance al represiunii politice a regimului, este vorba despre procesele politice, despre procesele desfășurate în tribunalele militare. Scăderea sub pragul minim a nivelului intelectual și profesional al judecătorilor și procurorilor a fost realizată prin înlocuirea foștilor magistrați cu tineri juriști absolvenți ai școlilor juridice de scurtă durată. Delațiunea ca principal mijloc de epurare în anii ‘40-‘50, încălcarea principiilor de drept în cadrul procesului penal, precum și lejeritatea cu care era interpretată legea atunci când ea servea anumitor interese politice, sunt constatări general valabile despre justiția comunistă. Au existat însă mai multe perioade în care legislația a suferit modificări importante, iar intensitatea represiunii a oscilat în funcție de anumiți factori politici și economici. Din acest motiv, cunoașterea contextului istoric este fundamentală pentru studiul evoluției dreptului în România, la fel cum istoria dreptului este esențială pentru întregirea cunoașterii istoriei. Considerăm că, pentru formarea unei imagini complete a represiunii politice, trebuie să periodizăm mecanismele și să arătăm rolul instituțiilor în cauză, tribunalele, procuratura și Securitatea în instrumentarea proceselor politice.

²³ Ședința Biroului Politic al P.M.R. 28 februarie 1955, vezi A.N.I.C. fond C.C. al P.C.R., Cancelaria, dosar nr. 40/1955, f. 8.

Înșiși ideologii comunismului au periodizat dreptul și justiția exclusiv prin prisma represiunii politice. Conform lui I.V. Stalin, prima fază a durat de la Revoluția din Octombrie până la lichidarea claselor exploatoare. În această perioadă, justiția a avut ca sarcină reprimarea claselor răsturnate și pregătirea condițiilor pentru lichidarea elementelor capitaliste²⁴. Cea de-a doua fază a început odată cu reala „lichidare a elementelor capitaliste de la orașe și sate”. Cea de-a treia fază coincide cu atrofierea funcției represive a justiției „exploatori nu mai există deci nu mai avem pe cine reprima”²⁵, în locul acesteia justiția fiind investită cu funcțiunea de a sta de pază pentru apărarea proprietății socialiste contra delapidatorilor bunurilor poporului.

O periodizare a dreptului și justiției din timpul regimului de democrație populară nu poate să nu țină cont de aceste „jaloane” obligatorii pe care le-au parcurs toate statele intrate în sfera de influență sovietică.

Prima etapă (23 august 1944 - 23 februarie 1948) a coincis cu acțiunea de lichidare a ansamblului de elemente care formau democrația românească și preluarea totală a puterii statale de către Partidul Comunist în urma alegerilor din 1946 și a abdicării regelui Mihai I. Statul și dreptul au cunoscut modificări substanțiale pe măsură ce comuniștii au preluat puterea. După instaurarea guvernului dr. Petru Groza, s-au luat măsuri susținute de comunizare a României prin desființarea marii proprietăți funciare (reforma agrară din 23 martie 1945), preluarea puterii legislative (amânarea reînființării Parlamentului, desființarea Senatului din iulie 1946). Câștigarea alegerilor din 19 noiembrie 1946, le-a permis comuniștilor modificări și mai substanțiale pentru trecerea la un stat de democrație populară, precum etatizarea Băncii Naționale (20 decembrie 1946), reforma monetară (15 august 1947) ș.a., care au culminat cu îndepărtarea regelui și proclamarea Republicii Populare Române.

În această perioadă, transformarea justiției l-a avut ca protagonist pe Lucrețiu Pătrășcanu, unul dintre liderii marcanți ai partidului care a condus Ministerul Justiției. Au fost anii în care au debutat represiunea politică, prin folosirea abuzivă a legislației pentru sancționarea criminalilor de război și a celor vinovați de dezastrul țării și a început procesul de epurare masivă a funcționarilor publici și a cadrelor din justiție. S-au păstrat, însă, în această perioadă, anumite garanții, precum contrasemnarea de către rege a decretelor ministeriale, Constituția din 1923, repusă în vigoare după 23 august 1944, o oarecare independență a partea magistraților, dreptul la apărare etc. Prin modificări legislative și prin fidelizarea cadrelor s-au pus bazele represiunii din cea de-a doua etapă. Prima etapă s-a încheiat odată cu îndepărtarea lui Lucrețiu Pătrășcanu din funcția de Ministru al Justiției.

A doua etapă (1948-1958), a coincis cu lichidarea efectivă a „elementelor capitaliste de la orașe și sate”, cu dezlănțuirea prigoanei împotriva diverselor categorii sociale, justiția având un rol important în eliminarea oricărei forme de opoziție, de la rezistența armată din munți și până la inofensivele critici la adresa politicii partidului. Au avut loc adevărate „valuri” de arestări. S-a petrecut epurarea totală și definitivă a cadrelor din justiție astfel încât nu a mai fost nevoie de școlile juridice care funcționau

²⁴ I.V. Stalin, *Problemele leninismului*, Ediția a III-a, Editura pentru Literatură Politică, București, 1952, p. 618.

²⁵ *Ibidem*, p. 619.

în subordinea Ministerului Justiției. Ultimele astfel de forme de învățământ, școlile juridice de doi ani, care au scos judecători și procurori pe bandă rulantă atât timp cât a fost nevoie de cadre cu minimă pregătire juridică, dar cu o bună pregătire politică, au fost desființate la 5 iunie 1957.

Acest interval de timp este marcat, mai ales în prima jumătate, de grave abuzuri judiciare, de nerespectarea legislației și așa incoerentă. A fost perioada de manifestare supremă a justiției de clasă, inclusiv în procesele civile, originea socială sau apartenența politică a justițiabililor dovedindu-se, de cele mai multe ori, decisivă pentru orice tip de decizie judecătorească. Au fost adoptate două constituții. Despre cea din 1952 putem să afirmăm fără dubiu că a fost de-a dreptul „stalinistă”. Codurile Penal și de Procedură Penală au suferit modificări succesive în funcție de nevoile represiunii.

Pe de altă parte, imediat după moartea lui Stalin, în U.R.S.S. s-a produs o relaxare a represiunii judiciare concretizată prin numeroase reabilitări judiciare ale victimelor epurărilor și a persoanelor condamnate pe nedrept și prin casarea deciziilor ilegale de deportare în Gulag și de strămutare forțată. Au fost casate condamnările politice ilegale ale organelor extrajudiciare precum O.G.P.U. sau N.K.V.D. Sub această influență, în România începe să se manifeste o tendință de stabilizare a legislației datorată în mare parte implicării Prezidiului M.A.N., al cărui secretar între 21 aprilie 1954 și 29 decembrie 1957 a fost Avram Bunaciu. Către finalul vieții, chiar Petru Groza²⁶, președintele Prezidiului, începe să se implice în procesul legislativ, invocând „legalitatea socialistă, inclusiv garantarea libertății personale și a apărării celor urmăriți”²⁷ și chiar principii de drept „burghez”: „Ministrul Justiției este putere executivă, este organ al guvernului, justiția ca principiu de drept consacrat, este independentă de puterea executivă. (...) Mă gândesc la cei care urmăresc redactarea acestui text, nu numai de la noi, dar și de peste graniță, cum sunt cei de la O.N.U. sau din diferite comisii internaționale, de la congresele interparlamentare etc”²⁸.

Între anii 1955-1958, consecință a unor hotărâri ale Biroului Politic, s-a conturat un curent la nivelul Tribunalului Suprem și al Procuraturii Generale de a stopa abuzurile și de instaurare a unui sistem juridic bazat pe legalitatea formală care în cele din urmă a dat naștere unor aspecte legate de ordinea juridică asociate cu „statul de drept”. În sistemul juridic, se observă o creștere a dependenței de specialiști și, spre deosebire de anii anteriori, putem vorbi de apariția unui *ethos juridic*²⁹. Formalismul a câștigat teren, dreptul de recurs pentru condamnările la moarte, anulat în 1953, a fost reintrodus în noiembrie 1956, iar, în septembrie 1957 a fost înlăturată instituția ședinței pregătitoare.

În a doua parte a deceniului al șaselea, ura de clasă a anchetatorilor și judecătorilor se mai atenuază, făcând loc unei atitudini mai echilibrate, ceea ce a făcut ca partidul să intervină pentru remobilizarea acestora.

²⁶ Petru Groza a murit pe 7 ianuarie 1958.

²⁷ A.N.I.C., fond Consiliul de Stat- Decrete, dosar nr. 11/1957, f. 259.

²⁸ Idem, fond Președinția Consiliului de Miniștri, dosar nr. 2016/1957, ff. 16-21.

²⁹ Peter H. Solomon, Jr., *Soviet Criminal Justice under Stalin*, Cambridge University Press, 1996, *passim*.

În 1957 au început să se repare unele dintre abuzurile și greșelile comise în trecut, precum încetarea decăderii drepturilor de pensie pentru generalii și ofițerii trecuți în retragere până la 15 ianuarie 1951³⁰.

Pe de altă parte, spre sfârșitul anului 1957 și pe parcursul anului 1958, au fost introduse în Codul Penal noi infracțiuni și s-au mărit pedepsele pentru infracțiunile politice³¹ și cele împotriva avutului obștesc. În anii 1957-1958, a început să se producă trecerea către cea de-a treia etapă preconizată de Stalin, justiția fiind direcționată cu fermitate către apărarea proprietății socialiste. Apărarea proprietății socialiste devine cea mai importantă funcție a justiției.

Procedura a cunoscut și ea o revenire la practicile abuzive ale începutului de deceniu. Începând cu Decretul nr. 473 din 25 septembrie 1957 *pentru modificarea codului de procedură penală*, procedura penală suferind modificări care dădeau din nou puteri discreționare organelor de cercetare penală: s-a dat mai multă libertate de mișcare organelor de anchetă penală ale Securității și Miliției, s-a eliminat obligativitatea anchetei penale pentru o serie de infracțiuni în paguba avutului obștesc, precum și a jafului și devastării de bunuri sau evidenței aparținând armatei, iar încuviințarea procurorului a devenit opțională pentru multe măsuri și acte procedurale. S-a reintrodus posibilitatea arestării preventive și a demarării procedurii de urmărire penală înainte de punerea sub învinuire, fără a pune în vedere învinuitului și a-l asculta pe învinuit³².

În a treia etapă (1958-1965), represiunea politică cu mijloace judiciare a continuat și, după plecarea trupelor sovietice, chiar s-a intensificat.

Pe măsură ce regimul de democrație populară își consolida poziția, fapt conștientizat și de cetățenii români, funcția represivă a justiției a căpătat un caracter preventiv care s-a concretizat prin condamnarea posibililor opozanți care nu trecuseră, încă, prin închisoare.

În cadrul Plenarei Comitetului Central al P.M.R. din 9-13 iunie 1958 s-au luat decizii importante în privința noii reprimării judiciare a infracționalității împotriva proprietății socialiste precum și a sporirii vigilenței față de dușmanul de clasă a aparatului represiv. În consecință, mai multe acte normative ulterioare au modificat legislația represivă. Cel mai important dintre acestea, Decretului nr. 318 din 15 iulie 1958 *pentru modificarea codului penal și a codului de procedură penală*, introducea pedeapsa cu moartea pentru infracțiuni politice pentru care nu era prevăzută, majora cuantumul pedepselor pentru multe infracțiuni politice, introducea noi infracțiuni în codul penal și acorda puteri sporite organelor judiciare represive.

Cel de-al doilea val de represiune din 1958 a însemnat o creștere semnificativă a arestărilor și condamnărilor din motive politice și economice, precum și a cuantumului pedepselor pronunțate. Totodată, a crescut și numărul decretelor de grațiere. Există mărturia ale persoanelor condamnate în acei ani că li se comunica, în mod neoficial, încă

³⁰ A.N.I.C., fond Consiliul de Stat- Decrete, dosar nr. 2/1957, ff. 295-297.

³¹ Un punct de cotitură a fost Decretul nr. 469 din 25 septembrie 1957 *pentru modificarea Codului penal* prin care au fost modificate prevederile art. 209 din Codul Penal în sensul lărgirii infracțiunii de uneltire contra ordinii sociale, pentru a da posibilitatea condamnării în totală conformitate cu legea a unor categorii mai largi de fapte (Idem, dosar nr. 11/1957, f. 355).

³² Idem, dosar nr. 7/1957, ff. 282-293.

din timpul procesului, că, deși vor primi pedepse grele, nu vor executa toți anii de detenție.

În această perioadă s-a definitivat procesul de transformare a unei întregi categorii sociale în foști condamnați cu toate consecințele care decurgeau din aceasta. Decretul nr. 470/1957 prevedea că „formațiunile de evidență operativă sunt obligate să comunice copii de pe fișele cu antecedente penale, organizațiilor de stat și obștești, dacă aceste fișe se referă la persoane angajate sau care urmează a fi angajate de aceste organizații”³³. Scopul declarat al actului normativ era acela de „a împiedica recrutarea de către organizațiile de stat și obștești a unor elemente înrăite care au la activul lor fapte penale”³⁴. După eliberare, deținuții politici urmau a fi cetățeni de mâna a doua.

În același timp, se observă o tendință de schimbare prin stabilizarea legislației, prin implementarea legalității socialiste și prin eliberarea deținuților politici; încep să funcționeze unele instituții de control cum ar fi cea a recursului în supraveghere. Schimbarea indicatorilor economici, sociali și politici duce la inutilitatea justiției de clasă care începe să dispară treptat. Inițiativa acestui proces a fost luată de conducerea partidului. Congresul al III-lea al P.M.R. din iunie 1960 a oficializat restrângerea funcției represive a statului democrat popular. Concomitent se aflau în desfășurare numeroase procese politice.

Către finalul perioadei, represiunea a cunoscut regimul a dus o amplă acțiune de eliberare a deținuților politici, încheiată înainte de moartea lui Gheorghe Gheorghiu-Dej.

A patra etapă (1965-1977), a fost perioada cea mai lejeră din punct de vedere represiv, lupta secretarului general al partidului, Nicolae Ceaușescu pentru puterea deplină în interiorul partidului ducându-se inclusiv pe tărâmul condamnării abuzurilor judiciare din anii '50 și, totodată, al reabilitării judiciare a victimelor luptelor interne din interiorul partidului din perioada Dej³⁵. A avut loc o schimbare de bun augur a legislației, prin adoptarea unor noi coduri, Penal și de Procedură Penală, din care au dispărut infracțiunile politice și condițiile speciale procedurale, și s-au făcut pași importanți pentru ridicarea nivelului profesional al resursei umane din justiție. S-a pus accentul pe dezvoltarea mijloacelor informative și, cu ajutorul acestora, pe prevenirea infracțiunilor. Din codul penal au dispărut infracțiunile politice și o categorie de infracțiuni, cele „contrarevoluționare”. O parte dintre ele au fost însă, înglobate, alături de infracțiunile contra siguranței interioare și exterioare a statului, în categoria „infracțiuni contra statului”.

Din acest punct de vedere, nu se mai poate astăzi afirma că, în privința încălcării brutale ale drepturilor omului, regimul comunist din România a avut un parcurs liniar. Putem spune că, alături de alți factori, măsurile de relaxare a represiunii

³³ Idem, dosar nr. 11/1957, f. 363.

³⁴ *Ibidem*, f. 365.

³⁵ Având un caracter superior amnistiei și grațierii, *reabilitarea* judiciară înseamnă restaurarea bunului nume, anularea învinuirilor nejustificate ale unei persoane nevinovate sau a unui grup de persoane.

politice au făcut posibilă apariția unor forme de disidență, care au culminat cu mișcarea creată în jurul lui Paul Goma.

A cincea etapă (1977-1989) poate fi definită ca perioada de apogeu a statului polițienesc, manifestat prin controlul total al populației. S-a evidențiat prin procesele la locul infracțiunii, folosirea mijloacelor represive alternative, precum internarea în azilurile psihiatrice sau folosirea dreptului penal comun pentru mascarea condamnărilor politice.

Arhiva C.N.S.A.S. cuprinde în cadrul fondului Documentar numeroase dosare de obiectiv ale instituțiilor de drept și, mai ales, în cadrul fondului Penal, dosarele penale ale tribunalelor militare, deciziile M.A.I. privind internarea în colonii de muncă, oferind un punct de plecare suficient pentru studierea justiției sau cel puțin a unei părți consistente ale sale.

Considerăm că spețele interesante cu care intrăm în contact ar trebui să ajungă la publicul interesat și să facă lumină în privința modului în care s-a realizat în mod concret represiunea politică cu mijloace judiciare. Totodată, aplicarea *Legii 221/2009 privind condamnările cu caracter politic și măsurile administrative asimilate acestora, pronunțate în perioada 6 martie 1945 - 22 decembrie 1989* ar trebui să ducă la creșterea interesului avocaților și judecătorilor pentru înțelegerea fenomenului.

În acest sens, va fi foarte interesant de aflat câte dintre procesele politice s-au desfășurat în conformitate cu legea și cât a însemnat depășirea atribuțiilor și chiar a scopului conducerii statului, dacă și câte dintre sentințele de drept comun (contrabandă, speculă, infracțiuni în dauna avutului obștesc etc) aveau la origine o cauză politică și câți dintre condamnații politici săvârșiseră și altfel de fapte condamnabile în orice regim.

Intenționând să dăm acestei teme un caracter episodic, în acest prim studiu am ales să ne limităm la o scurtă introducere în temă, la o critică a volumelor și cursurilor tipărite de Istorie a Statului și Dreptului Românesc și la o încercare de periodizare în funcție de tendințele legiuitorului și în funcție de latura represiv politică a justiției și de dreptului.

ACȚIUNEA „LUMINA” CENTRUL DE INFORMAȚII EXTERNE ÎNTRE LOBBY ȘI CULTUL PERSONALITĂȚII

*We're professionals.
We had a job to do and we did it.
We're not paid to be moral.*

(James Harff,
Director PR al *Ruder Finn Global Public Affairs*, 1993¹)

OPERATION “LUMINA” THE EXTERNAL INFORMATION DEPARTMENT BETWEEN LOBBY AND THE CULT OF PERSONALITY

Like many aspects of the Communist regime, the activity of foreign propaganda in terms of the mechanisms involved is too little known. A large amount of information regarding this topic can be found only in the field of memorials, the existing documents being too little exploited by historians.

In this case study we analyse the involvement of the intelligence service during the communist regime in lobbying and propaganda activities abroad in the 1980s. For this purpose we have focused on the methods used by the External Information Department in the attempt to publish in Mexico one of Ceausescu's “masterpieces”.

It is worth mentioning that this case study displays both the specific methods used by the Securitate (misinformation, recruitment, training, surveillance and management of an agent of influence) as well as the targets that the regime intended to achieve through such actions.

Etichete: Centrul de Informații Externe, propaganda, dezinformare, Nicolae Ceaușescu

Keywords: The External Information Department, propaganda, misinformation, Nicolae Ceaușescu

¹ „Suntem profesioniști. Am avut o misiune de îndeplinit și am îndeplinit-o. Nu suntem plătiți să fim morali”. Firma *Ruder Finn Global Public Affairs* a fost angajată în august 1991 de către guvernul croat pentru a-i promova interesele în rândul congresmenilor americani și al altor factori de decizie din S.U.A., inclusiv Casa Albă, Departamentul de Stat, Consiliul Național de Securitate. La 7 aprilie 1992 S.U.A. recunoșteau Croația ca stat independent. Aceeași firmă a fost angajată de guvernul bosniac la 23 iunie 1992 și de albanezii separatiști din Kosovo în octombrie 1992. Intensa campanie mass-media desfășurată de firmă a avut ca scop diabolizarea sărbilor în ochii opiniei publice internaționale și câștigarea sprijinului pentru forțele separatiste, fiind folosite în acest scop mai multe mijloace tipice ale dezinformării. Cuvintele lui James Harff sunt o parte din răspunsul cinic oferit de acesta reproșurilor privitoare la manipularea opiniei publice internaționale, formulate de ziaristul francez Jacques Merlino în cadrul unei emisiuni tv din aprilie 1993 – cf. Cristina Annabella Jako, *Manipularea prin mass-media*, în „Intelligence”, anul VI, nr. 17, martie-mai 2010, pp. 75-77 și Michel Cohen, *Debunking the Lies: PR Firms Create an Appearance of „Genocide”*, www.greens.org/s-r/20/20-24.html (consultat la 4 martie 2012).

Ziarul „Scânteia”, din ziua de sâmbătă, 21 ianuarie 1989, anunța apariția în India a volumului intitulat *President Nicolae Ceaușescu – Promoter of Peace*, realizat de prof. univ. dr. Rais Mirza. Volumul, în limba engleză, fusese publicat, în condiții grafice de excepție (incluzând și numeroase fotografii ce înfățișau „momente semnificative ale activității tovarășului Nicolae Ceaușescu pe plan intern și internațional”), de către editura „Famous Publications” din New Delhi. Pe supracopertă se afla portretul color al lui Nicolae Ceaușescu, iar prefața volumului era semnată de dr. Najma Heptulla, vicepreședinte al Camerei superioare a Parlamentului indian – Consiliul Statelor.

A doua zi, „Scânteia” scria despre publicarea de către editura „Rueda”, din Argentina, a unei culegeri de texte din rapoarte, cuvântări și interviuri ale lui Nicolae Ceaușescu, sub titlul *Nicolae Ceaușescu – respectarea principiilor relațiilor dintre state, imperativ fundamental al vieții contemporane (Respetar los principios de las relaciones entre los estados – imperativo fundamental de la vida contemporánea)*. Editat, de asemenea, în condiții grafice deosebite, volumul se deschidea cu portretul color al lui Nicolae Ceaușescu, iar în interior existau numeroase alte ilustrații, una dintre acestea înfățișând momentul în care lui Nicolae Ceaușescu i se conferea titlul de „Doctor Honoris Causa” al Universității din Buenos Aires. Prefața volumului era semnată de președintele grupului de senatori ai partidului de guvernământ, „Uniunea Civică Radicală”.

Până la aniversarea zilei de naștere a lui Nicolae Ceaușescu, organul de presă al P.C.R. a mai anunțat apariția a încă două lucrări de sau despre Nicolae Ceaușescu. Astfel, în Pakistan, era publicat de editura „Elite Publishers” volumul intitulat *Președintele României, Nicolae Ceaușescu – promotor al edificării unei noi ordini economice internaționale (Romania’s President Nicolae Ceaușescu – promoter of the establishment of a new international economic order)*, semnat de Mohammad Naseem Seemaab, redactor-șef al revistei „Media”. Cuvântul înainte era semnat de Mahhub Ul Han, membru al Senatului pakistanez.

În același timp, în Nigeria, era publicat volumul *Președintele României, Nicolae Ceaușescu, despre rolul țărilor mici și mijlocii în întărirea unității de acțiune a țărilor în curs de dezvoltare*. Lucrarea, tipărită în limba engleză, reprezenta, în fapt, o amplă culegere de texte din rapoarte, expuneri, cuvântări, interviuri, mesaje ale lui Nicolae Ceaușescu, fiind tipărită de către editura „Academy Press” din Lagos. Lucrarea se deschidea, desigur, cu portretul color al președintelui României, iar pe coperta interioară erau prezentate câteva date biografice ale acestuia.

Chiar pe 26 ianuarie apărea în Spania, la prestigioasa editură „Gallardo”, volumul *Nicolae Ceaușescu – colaborarea între popoare pentru pace și progres (Nicolae Ceaușescu – Colaboracion entre los pueblos para la paz y el progreso)*. Apărut sub îngrijirea scriitorului Alberto Alvarez Montalves, care semna și prefața, volumul beneficia, și de această dată, de un portret color al lui Nicolae Ceaușescu. În același timp, în Franța ieșea de sub tipar lucrarea *România – o politică externă independentă*, realizată de scriitorul N. Asfoura și publicată de editura „E.C.R. Editions”.

Cum se explică această avalanșă de lucrări publicate pe cele cinci continente? Să fie ele, așa cum titra presa vremii, o „mărturie a amplului ecou pe care îl au pe plan internațional ideile și acțiunile președintelui Nicolae Ceaușescu în problemele edificării păcii, ale progresului întregii umanități”? Să fie vorba de o „grăitoare expresie a înaltei

stime și aprecieri de care se bucură în lume personalitatea proeminentă a conducătorului partidului și statului nostru”?

Așa s-ar părea, dacă adăugăm la cele prezentate până acum și faptul că în presa internațională au apărut, cu ocazia zilei de naștere a lui Nicolae Ceaușescu, numeroase articole elogioase. De exemplu, cotidianul „The Statesman”, din India, publica articolul „Președintele Nicolae Ceaușescu – făuritor al României socialiste, remarcabilă personalitate internațională”, în vreme ce cotidianul italian „Il Corriere di Roma” insera un articol intitulat „Nicolae Ceaușescu – promotor al păcii și înțelegerii internaționale”. Ziarul „Morning News”, din Pakistan, publica articolul „Nicolae Ceaușescu – personalitate proeminentă a lumii contemporane”, iar publicația „La Revue du Liban” propunea cititorilor într-unul din numerele sale din luna ianuarie articolul intitulat „Mesajul umanist al politicii externe a României”.

Pentru a înțelege cum s-a ajuns ca președintele unui stat european de mărime medie, cu un regim politic comunist, să fie prezent în publicații diverse de pe cinci continente sub numitorul comun al elogiilor și aprecierilor superlative, este necesară o incursiune mai amplă în interiorul mecanismelor complexe de propagandă și dezinformare concepute de conducerea P.C.R. și utilizate vreme de peste patru decenii. Ca urmare, vom încerca, prin intermediul studiului de față, să facem un crochiu al mecanismelor amintite, focalizându-ne atenția pe prezentarea unui studiu de caz: publicarea în străinătate de către Securitate a unui volum sub semnătura lui Nicolae Ceaușescu. Deși mult invocată, atât în perioada „Epocii de Aur”, în bancuri și discuții informale, cât și după 1989, în special în presă, implicarea structurilor Securității în obținerea titlurilor de „savant de renume mondial” ale Elenei Ceaușescu și în conturarea staturii de „lider internațional” a lui Nicolae Ceaușescu a rămas la nivelul zvonurilor². Prin urmare, considerăm că un demers bazat pe informația primară, oferită de documentele de arhivă, nu poate fi decât un pas înainte în direcția elucidării aspectelor tenebroase ale regimului comunist.

² De exemplu, istoricul britanic Dennis Deletant nota următoarele: „D.S.S. și-a asumat răspunderea propagării cultului personalității lui Ceaușescu și reducerea la tăcere a criticilor din străinătate ai regimului. Promovarea cultului personalității în urma «alegerii» lui Ceaușescu în noua funcție de președinte al republicii în martie 1974 și extinderea acestuia și asupra soției sale, Elena (figura numărul 2 în partid și în stat după numirea ei ca prim viceprim-ministru în martie 1980), absorbea tot mai mult resursele D.S.S. Se dădeau sume în numerar din conturi speciale de valută forte, care erau sub controlul unei agenții din cadrul din cadrul C.I.E., cunoscută ca A.V.S. (Agenția de Valută Străină), pentru a plăti editorilor străini să publice cărți laudative despre Ceaușescu și studiile de chimie scrise de alte persoane și atribuite soției sale, «savantul de renume mondial». Surse de la București susțin că un agent C.I.E. a fugit cu ocazia plății pe care trebuia să o facă unui editor din Occident pentru publicarea unuia dintre «studiile» Elenei” – Dennis Deletant, *Ceaușescu și Securitatea. Constrângere și disidență în România anilor 1965-1989*, traducere Georgeta Ciocâltea, București, Editura Humanitas, 1998, p. 301. Lăsând la o parte faptul că A.V.S. însemna, de fapt, „Acțiuni Valutare Speciale”, iar conturile de la Banca Română de Comerț Exterior erau sub controlul ministrului de Interne, frapează hiperbolizarea acestor „cheltuieli informative speciale” și lipsa unor referințe la surse de informații concrete.

Partidul Comunist Român și accesul său la „propaganda legală”

Analizii regimurilor totalitare au observat, cu deplin temei, că „e infinit mai dificil să uniformizezi conștiința oamenilor decât modul lor de trai”³. Plecând de la acest adevăr, liderii partidelor comuniste au acordat, de-a lungul timpului, o importanță deosebită acțiunilor de propagandă⁴, în vederea obținerii unei legitimități politice⁵ consolidate, înțelegând ca acceptare firească de către societate a principiilor în virtutea cărora ei guvernează⁶.

În cazul românesc, liderii P.C.R. au avut în față o misiune foarte dificilă pentru a re-orienta la 180° mass-media și, implicit, opinia publică⁷. În acest scop, încă din primele luni de după instaurarea guvernului Groza au fost neutralizate vârfurile inamicale din presă, prin organizarea așa-numitului proces al ziaristilor naționaliști⁸, apariția publicațiilor ostile a fost ținută permanent în șah prin controlul exercitat asupra sindicatelor muncitorilor tipografi și asupra sistemului de repartizare a hârtiei de ziar.

³ V. Gozman, A. Etkind, *De la cultul puterii la puterea oamenilor. Psihologia conștiinței politice*, București, Editura Anima, f.a., p. 14.

⁴ Folosim aici termenul „propagandă” în accepțiunea dată de Oliver Thompson: „utilizarea de către un grup de oameni a capacităților comunicaționale de orice fel în scopul modificării atitudinii sau comportamentului altui grup de oameni” – Oliver Thompson, Easly Led, *A History of Propaganda*, London, Sutton Publishing, 1999, p. 5, *apud* Călin Hentea, „Propagandă fără frontiere”, București, Editura Nemira, 2002, p. 19, dar o socotim la fel de utilă și pe cea propusă de Vladimir Volkoff, care vede propaganda drept „acțiunea exercitată asupra opiniei pentru a o determina să aibă anumite idei politice și sociale, a dori și a susține o politică, un guvern, un reprezentant” – Vladimir Volkoff, *Tratat de dezinformare. De la Calul troian la Internet*, traducerea Mihnea Columbeanu, București, Editura Antet, f.a., p. 19.

⁵ Pentru un cadru teoretic al legitimității politice, vezi Mattei Dogan, *Conceptions of legitimacy*, în Mary Hawkesworth and Maurice Kogan (eds.), „Encyclopedia of Government and Politics”, Second Edition, vol. I, London and New York, Routledge Taylor & Francis Group, 2004, pp. 110-119.

⁶ Raoul Girardet, *Mituri și mitologii politice*, traducere de Daniel Dimitriu, Iași, Institutul European, 1997, p. 68.

⁷ Comuniștii nu au pierdut deloc timpul, declanșând o vastă operațiune pentru crearea pârgurilor necesare unui efort de o asemenea amploare: încă din 1944 a fost înființată Asociația pentru Strângerea Legăturilor cu Uniunea Sovietică (ARLUS), care trebuia să „popularizeze experiența sovietică și să contribuie la opera mareață de educare socialistă a poporului nostru”. În 1946 erau înființate editura și librăria „Cartea Rusă”, în 1947 se inaugura Casa Prieteniei Sovieto-Române și era înființat Institutul de Studii Româno-Sovietice, cu filiale în Cluj, Iași, Timișoara și Tg. Mureș, iar în 1948 se înființa Muzeul Româno-Rus, cu filiale în 27 de orașe – Nicoleta Ionescu-Gură, *Lichidarea influențelor occidentale în România de către regimul Gheorghe Gheorghiu-Dej*, în CNSAS, *Arhivele Securității 4*, volum coordonat de Silviu B. Moldovan, București, Editura Enciclopedică, 2008, pp. 250-251.

⁸ Așa cum observa Ioan Opreș, „presa românească condamnată în 1945 înseamnă judecarea unei lumi, cu caracterele și moravurile acesteia, pe care istoria o condamnase fără să-i întrebe pe oameni” – Ioan Opreș, *Procesul ziaristilor „naționaliști” (22 mai – 4 iunie 1945)*, București, Editura Albatros, 1999, p. 6.

Întrucât nu întâmplător Lenin a așteptat doar trei zile după lovitura de stat din 7 noiembrie 1917 pentru a elimina libertatea presei⁹, comuniștii din România nu s-au abătut de la modelul leninist¹⁰ și au folosit cenzura în baza prevederilor Convenției de Armistițiu din 12 septembrie 1944, pentru ca, ulterior, în 20 mai 1949, printr-o hotărâre a Consiliului de Miniștri, Direcția Presei și Tipăriturilor din Ministerul Artelor și Informațiilor a fost transformată¹¹ în Direcția Generală a Presei și Tipăriturilor (D.G.P.T.)¹², subordonată direct Consiliului de Miniștri și beneficiind de atribuții mult sporite în direcția asigurării unei cenzuri eficiente¹³.

În paralel cu controlul mass-media, comuniștii au declanșat o vastă campanie de propagandă¹⁴, atât prin tipărituri, cât și prin mijloacele audio-vizuale¹⁵, urmărind

⁹ Chantal Millon-Delsol, *Ideile politice ale secolului XX*, traducere Velica Boari, Iași, Editura Polirom, 2002, p. 30.

¹⁰ De subliniat faptul că, în perioada de acaparare a puterii politice, cenzura a fost exercitată în favoarea comuniștilor de către Comisia Aliată (Sovietică) de Control, care se prevala în acest sens de prevederile Convenției de Armistițiu din 12 septembrie 1944.

¹¹ Pentru structurile de cenzură anterioare, vezi Marian Petcu, *Puterea și cultura. O istorie a cenzurii*, cuvânt înainte de Mihai Coman, Iași, Editura Polirom, 1999, pp. 150-159.

¹² Vezi articolul consacrat instituției, semnat de Cristina Diac, în Octavian Roske (coord.), *România 1945-1989. Enciclopedia regimului comunist. Represiunea. A-E*, București, Institutul Național pentru Studiul Totalitarismului, 2011, pp. 532-535.

¹³ În timp, atribuțiile instituției au fost mult extinse, inclusiv asupra telegramelor agențiilor de presă, asupra posturilor de radio și a producției de film, teatru, muzică. Conform H.C.M. nr. 267 din 23 februarie 1954, „privind stabilirea sarcinilor și organizarea Direcției Generale a Presei și Tipăriturilor de pe lângă Consiliul de Miniștri”, D.G.P.T. exercita „controlul de stat în scopul apărării secretului de Stat și din punct de vedere al conținutului politic, asupra tuturor materialelor cu caracter de propagandă, agitație și a oricăror tipărituri, imprimate, ce urmează a fi difuzate în public” -

http://www.crimelecomunismului.ro/ro/arhiva_biblioteca/acte_normative_nepublicate/ - consultat la 1 iulie 2010. Sfârșitul acestei instituții a venit abia în 1975 când a fost înlocuită cu Comitetul pentru Presă și Tipărituri, organ central de partid și de stat, aflat în subordinea C.C. al P.C.R. și a Consiliului de Miniștri, care a funcționat până în februarie 1977.

¹⁴ La momentul respectiv, arta propagandei atinsese performanțe remarcabile, astfel că partidul comunist din România beneficia din plin de experiența uriașă acumulată în U.R.S.S. În acest sens, vezi una dintre cele mai timpurii și influente analize efectuate asupra tehnicilor de propagandă – A.M. Lee and E.B. Lee, *The Fine Art of Propaganda*, New York, Harcourt Brace, 1939, *passim*.

¹⁵ Nu de puține ori, propaganda era înfrântă decisiv chiar de către măsurile de represiune inițiate de regim. Potrivit unei note a rezidenței S.S.I. din Bistrița, din 3 iunie 1948, legionarii arestați în luna mai au fost transportați cu duba caravanei cinematografice „Cinema pentru toți”. Ca urmare, „mașina a devenit cunoscută și atunci când apare în vreo comună, țărani fug din sat, chiar dacă mașina a venit să dea reprezentații cinematografice” – ANIC, fond Președinția Consiliului de Miniștri – Serviciul Special de Informații, dosar nr. 1/1947, f. 29. Pentru o imagine amplă asupra rolului acordat filmului în activitatea de propagandă a regimului comunist în primii ani de existență, vezi Cristian Vasile, *Cinematografia românească în perioada de tranziție de la „epoca veche” la realismul socialist. 1945-1949*, în CNSAS, *Arhivele Securității 4*, volum coordonat de Silviu B. Moldovan, București, Editura Enciclopedică, 2008, pp. 314-326.

crearea și consolidarea unei imagini pozitive a partidului și a obiectivelor ideologice ale acestuia, deopotrivă în plan intern, cât și în plan extern¹⁶.

În vederea atingerii unor obiective atât de ambițioase, Partidul și-a creat structuri adecvate¹⁷, din rândul acestora detașându-se, prin importanța lor, Secția de Propagandă și Agitație¹⁸ a C.C. al P.C.R. și Secția de Relații Externe a C.C. al P.C.R.

Dacă în cazul Secției Propagandă și Agitație rolul acesteia este exprimat chiar prin titulatură¹⁹, pentru Secția de Relații Externe este mai greu de decelat, la prima vedere, importanța pe care această structură o avea în mecanismul de propagandă al regimului. Potrivit atribuțiilor, această secție aplica „hotărârile C.C. în legătură cu propaganda în străinătate, cu pregătirea cadrelor pentru munca în străinătate”, controla și coordona „aplicarea liniei Partidului în munca secțiilor internaționale ale Confederației Generale a Muncii (C.G.M.), Uniunii Tineretului Muncitoresc (U.T.M.), Uniunii Femeilor Democrate din România (U.F.D.R.), Comitetului pentru Cultură Fizică și Sport, Federației Internaționale pentru Apărarea Partizanilor Păcii (F.I.A.P.P.), Comitetului Democratic Evreiesc (C.D.E.)”. Tot această secție ajuta, coordona și verifica „aplicarea hotărârilor partidului în activitatea internațională a organelor și instituțiilor publice: Mișcarea cooperatistă, Institutul de Istorie Universală, Academia R.P.R., Institutul de Studii româno-sovietic”, controla munca Institutului de studii politice și administrative, precum și activitatea Institutului pentru Relații Culturale cu Străinătatea. Secția avea în componență următoarele sectoare: Sectorul relațiilor cultural-științifice cu U.R.S.S.; Sectorul partidelor comuniste și muncitorești din R.P. Cehoslovacă, R.P. Polonă, R.P. Bulgară, R.P. Ungară, R.P. Chineză, R.D. Germană;

¹⁶ Potrivit lui Tzvetan Todorov, tiraniile secolului al XX-lea au înțeles că „pământurile și oamenii se cuceresc cucerind informația și comunicarea” – Tzvetan Todorov, *Abuzurile memoriei*, Timișoara, Editura Amarcord, 1999, p. 9.

¹⁷ Pentru detalii, vezi Eugen Denize, *Structura de organizare a propagandei comuniste din România. 1948-1953*, în „Studii și Materiale de Istorie Contemporană” (SMIC), serie nouă, vol. IV, 2005, p. 89-102 și Eugen Denize, Cezar Măță, *România comunistă. Statul și propaganda. 1948-1953*, Târgoviște, Editura Cetatea de Scaun, 2005, pp. 111-122.

¹⁸ Această secție era apreciată de Eugen Denize drept „o adevărată pânză de păianjen, care acoperea pe nesimțite întreaga societate cu scopul de a o transforma radical pe calea «construirii socialismului» și a formării «omului nou»” – *ibidem*, p. 96. Pentru a vedea cât de întemeiată este această apreciere ne mulțumim să amintim că în structura acestei secții funcționau mai multe „sectoare”: Sectorul Propagandei de Partid, Sectorul Agitației Politice de masă, Sectorul Muncii culturale de masă, Sectorul Știință, Sectorul Învățământului Public, Sectorul Literatură și Artă, Sectorul Edituri, Sectorul Radio, Sectorul Sport.

¹⁹ Titulatura era preluată, (cum altfel?), din Uniunea Sovietică, unde termenul *agitprop* făcuse deja carieră. Potrivit lui Lenin, între propagandă și agitație erau diferențe clare. Astfel, acesta definea propaganda drept comunicarea mai multor idei către câțiva oameni, în vreme ce agitația presupunea difuzarea câtorva idei spre mase mari de oameni. Așadar, munca propagandistului viza transmiterea nuanțelor complexe ale bolșevismului către liderii partidului și elitele intelectuale, în vreme ce agitatorul mobiliza masele prin transmiterea ideilor de bază ale liniei partidului – Robert Cole (ed.), *International Encyclopedia of Propaganda*, foreword by Philip M. Taylor, Chicago and London, Fitzroy Dearborn Publishers, 1998, p. 16.

Sectorul partidelor comuniste din țările capitaliste și coloniale; Sectorul legăturilor cu secțiile internaționale ale organizațiilor de masă; Sectorul cadrelor și Sectorul tehnic²⁰.

Activitatea acestor două secții, așa cum reiese din *Planul de muncă pentru propagandă în străinătate*, datat 21 februarie 1952, era foarte intensă²¹: erau publicate zeci de titluri în limbile rusă, franceză, engleză și germană, erau distribuite filme, albume, pliante²², calendare pentru anul 1953²³, erau organizate expoziții și participări la târgurile internaționale de la Leipzig, Viena și Plovdiv, audiții muzicale, precedate de conferințe despre muzica românească, organizate în cadrul asociațiilor de prietenie cu R.P.R. din țările capitaliste. De asemenea, erau realizate de către Agerpres emisiuni radio de știri în limbile rusă, franceză, engleză și se preconiza participarea la „Bătălia cărții” din Belgia și „Expoziția cărții” de la Leipzig.

Un accent deosebit era pus și pe organizarea așa-numitelor „vacanțe ale păcii” în cadrul cărora muncitori din „țările prietene”, dar și din „țările capitaliste” erau invitați să-și petreacă concediul în România²⁴. Potrivit unui referat din 16 ianuarie 1952, pe parcursul anului urmau să vină în România cca. 100 de muncitori din țările capitaliste și câte 20 din țările „de democrație populară”. La acest număr se adăugau: „un grup de 15 oameni ai științei și artei din R.P. Chineză, o delegație de 5 persoane a partizanilor păcii din Japonia, un grup de 20 de participanți activi ai mișcării partizanilor păcii din Franța, o delegație de 5 persoane a partizanilor păcii din Egipt, 5 activiști din aparatul Consiliului Mondial al Păcii, cu familia, și câte 2 activiști din aparatul Comitetelor Naționale ale Păcii din R.P. Ungară, R.P. Polonă, R.P. Albania și R.D. Germană”²⁵.

În ciuda eforturilor susținute și alocării unor resurse materiale considerabile, imaginea regimului politic instaurat la București continua să rămână departe de a fi una pozitivă. Ca urmare, acțiunile în acest sens trebuia intensificate.

Mărturie în acest sens stă și faptul că pe ordinea de zi a ședinței Biroului Politic al C.C. al P.M.R. din 23 februarie 1957 figura și punctul intitulat „Unele probleme în legătură cu popularizarea R.P.R. în străinătate”. În urma discuțiilor,

²⁰ ANIC, fond C.C. al P.C.R.-Secția Relații Externe, dosar nr. nr. 7/1952, ff. 21-23.

²¹ Cea mai mare parte din prevederile acestui plan au fost publicate de Nicoleta Ionescu-Gură în *loc. cit.*, pp. 296-299.

²² De exemplu, pliantul „O zi din viața unui stahanovist” a fost tipărit în patru limbi, într-un tiraj de 25.000 de exemplare – ANIC, fond C.C. al P.C.R.-Secția Relații Externe, dosar nr. 7/1952, f. 13.

²³ 20.000 de exemplare, tipărite în patru limbi – *ibidem*.

²⁴ Tot pentru un „contact nemijlocit” cu „realitățile” atent controlate din România, au fost organizate, în 1951, Jocurile Mondiale Universitare de la Poiana Stalin, precum și Festivalul Mondial al Tineretului și Studenților de la București, din august 1953. Pentru detalii, vezi Alina Ilinca, Liviu Marius Bejenaru, *Jocurile Mondiale de Iarnă de la Poiana Stalin*, în „Arhivele Totalitarismului”, nr. 3-4/2005, pp. 192-203; Alina Ilinca, *Politica de control a regimului comunist asupra spațiului public. Studiu de caz: Jocurile Mondiale Universitare de la Poiana Stalin (28 ianuarie – 8 februarie 1951)*, în „Caietele CNSAS”, anul I, nr. 2/2008, pp. 237-250; Liviu Marius Bejenaru, *Manipulare și dirijare prin observarea stării de spirit a populației. Studiu de caz: Festivalul Mondial al Tineretului și Studenților de la București 2-14 august 1953*, în *idem*, pp. 251-264.

²⁵ ANIC, fond C.C. al P.C.R.-Secția Relații Externe, dosar nr. nr. 7/1952, f. 2.

constatându-se o serie întregă de deficiențe în acest domeniu, s-au luat următoarele hotărâri:

„ (...) c) Prezidiul Consiliului de Miniștri să ia măsuri pentru crearea unui organism care să informeze cu regularitate presa despre problemele ce trebuie publicate în legătură cu activitatea guvernului și a diferitelor ministere. De asemenea, la M.A.E. să existe un purtător de cuvânt care să informeze presa asupra diferitelor aspecte politice.

d) În ce privește popularizarea în străinătate a realizărilor din țara noastră, este necesar să se ia măsuri pentru îmbunătățirea serioasă a activității atașajilor culturali și a corespondenților presei acreditați pe lângă ambasadatele și legațiile R.P.R. Să se studieze și să se facă propuneri concrete privind invitarea unor țări și a unor organe de presă din străinătate să-și trimită corespondenți permanenți la București și cu privire la trimiterea de corespondenți permanenți ai presei noastre în unele țări unde nu avem asemenea corespondenți. (...)

e) M.A.E. să convoace periodic ambasadorii acreditați la București spre a-i informa asupra diferitelor aspecte politice și economice din țara noastră, să li se vorbească despre realizările din țara noastră în diferite domenii de activitate.

f) Să se găsească soluții practice de a discuta cu partidele frățești felul cum organele lor de presă se ocupă de popularizarea realizărilor din țara noastră și felul cum noi ne ocupăm de popularizarea realizărilor din țările respective.

g) Direcția de Propagandă și Cultură a C.C. al P.M.R., împreună cu Secția Relații Externe a C.C. al P.M.R., să întocmească un program concret cu privire la îmbunătățirea propagandei noastre în străinătate”²⁶.

Propaganda și dezinformarea – noi arme în arsenalul Securității

În cadrul acestui vast proiect de „îmbunătățire a propagandei în străinătate”, odată cu sfârșitul anilor '50, au început să fie încredințate o serie de sarcini și organelor de securitate. Deși acestea, prin natura lor, aveau mai degrabă în atribuții operațiuni din sfera dezinformării²⁷, treptat au început să se ocupe inclusiv de acțiuni ce țineau de domeniul propagandei.

Activitatea de dezinformare/influențare a căpătat un contur ferm abia în anul 1967, când în urma înființării Departamentului Securității Statului, a fost creat un serviciu specializat. Structura organizatorică a Departamentului Securității Statului a fost stabilită prin Hotărârea Consiliului de Miniștri nr. 2.306 din 13 septembrie 1967. Conform acestui act normativ, D.S.S. cuprindea patru direcții generale (ce includeau 10

²⁶ ANIC, fond C.C. al P.C.R.-Cancelarie, dosar nr. 8/1957, ff. 8-9.

²⁷ Așa cum sublinia un expert al domeniului, trebuie să remarcăm că dezinformarea „se poate înțelege într-un sens foarte larg sau foarte restrâns. Unii merg până la a o echivala cu «minciuna» sau cu «orice informație falsă». Alții o limitează mai strict” – Vladimir Volkoff, *op. cit.*, p. 18. Numărându-se printre cei din urmă, Volkoff consideră că principala deosebire dintre propagandă și dezinformare „este aceea că propagandele se prezintă cu fața descoperită. Propaganda poate să fie roșie sau brună, pacifistă sau războinică, rasistă sau antirasistă, poate lauda umanitatea unui Hitler sau mărinimia unui Lenin, poate spune ceea ce vrea să spună, nu are «intenții ascunse». Chiar și când folosește ca mijloace neadevărurile, o face în slujba unui scop asupra căruia nu are nimic de ascuns” – *ibidem*, p. 19.

direcții și servicii centrale), cinci direcții centrale, cinci servicii independente, Cancelaria C.S.S., Corpul de consilieri și inspectori al C.S.S., Comandamentul Trupelor de Securitate (cu 10 batalioane), Grupul de Aviație și Transport (asigura deplasarea organelor de Securitate și M.A.I. în situații urgente), Direcția Securității orașului București, 16 direcții regionale și trei școli de Securitate.

Unul dintre cele cinci servicii independente era Serviciul „D”²⁸ care, în colaborare cu organele informativ-operative și cu alte instituții centrale, planifica și executa operațiuni de dezinformare a serviciilor de spionaj străine²⁹. În acest fel, România nu făcea decât să urmeze, cu o întârziere considerabilă, exemplul Uniunii Sovietice, care înființase încă din 1957, în cadrul Direcției I a K.G.B.-ului, Departamentul „D”³⁰, marcând, totodată, un prim pas spre valorificarea experienței vechiului Serviciu Special de Informații (S.S.I.)³¹.

²⁸ Potrivit „Regulamentului de organizare și funcționare a Consiliului Securității Statului”, întocmit spre finele anului 1967, serviciile independente erau Serviciul „B” – Contrainformații în aparatul Securității, Serviciul „C” – Evidența operativă, Serviciul „D” – Dezinformare, Serviciul „E” – Cifru și transmisiuni cifrate, Serviciul „G” – Transportul corespondenței cu caracter secret de stat – CNSAS, *Securitatea. Structuri – cadre. Obiective și metode*, vol. II (1967-1989), coord. Florica Dobre, editori: Elis Neagoe-Pleșa, Liviu Pleșa, București, Editura Enciclopedică, 2006, p. 33.

²⁹ Potrivit altor surse, înființarea Serviciului „D” s-a făcut prin H.C.M. nr. 715 din 6 aprilie 1968, activitatea de dezinformare făcându-se „în scopul apărării și promovării intereselor țării în legătură cu acțiunile de ordin politic, militar, economic, tehnico-științific și cultural ce urmau a fi întreprinse atât pe plan intern, cât și extern” – cf. Serviciul Român de Informații, *Cartea Albă a Securității*, vol. IV, f.ed., București, 1997, p. 61. Aceeași hotărâre a Consiliului de miniștri este indicată și de Cristian Troncotă, *Dezinformarea*, în Octavian Roske (coord.), „România 1945-1989. Enciclopedia regimului comunist. Represiunea. A-E”, București, Institutul Național pentru Studiul Totalitarismului, 2011, p. 509.

³⁰ Alina Ilinca, Liviu Marius Bejenaru, *Acțiuni de dezinformare și propagandă ale Securității împotriva Occidentului. 1948-1989*, I, în A.T., nr. 1-2/2011, p. 66.

³¹ În mai 1946 în „ordinea de bătaie a Direcției Generale S.S.I.” (în fapt, organigrama serviciului de informații) figura Serviciul „U” – Dezinformare. Acest serviciu făcea parte din Direcția a II-a Contrainformativă și era încadrat cu un referent-șef (șeful serviciului) și trei referenți – ACNSAS, fond SIE, dosar nr. 253, f. 29. Deși încadrarea cu personal poate părea modestă pentru neavizați, nu trebuie pierdute din vedere mijloacele de dezinformare absolut redutabile de care dispunea S.S.I. Prin Subsecția Presă din Secția a III-a Contrainformații, serviciul dirija următoarele publicații: „Tribuna Transilvaniei” – „proprietatea serviciului, aparent gazetă neutră de nuanță național-țărănistă (...) gazeta este foarte bine introdusă și a dat rezultate excelente”, „Cațavencu” – „proprietatea Serviciului, revistă de umor. Exploatează popularitatea personajului caragalesc pentru persiflarea și șarjarea acțiunii politice a partidelor istorice”, ziarul „Noutatea”, „co-proprietatea Serviciului în proporție de 25%, la totala dispoziție a Serviciului”. Aceștia li se adăugau ziarele: „Momentul”, „Timpul”, „Universul”, „Aurora” – oficiosul Partidului Țărănesc Democrat, „Fapta”, „Semnalul”, „Era Nouă”, „Ultima oră”, cu toatele stipendiate masiv de către S.S.I. și cu redacțiile infiltrate. De asemenea, se aprecia că exista „o foarte bună pătrundere în redacția ziarului «Dreptatea»” – *ibidem*, ff. 131-132.

Odată cu subordonarea tot mai evidentă a Securității de către Nicolae Ceaușescu după momentul 1968³² și, mai cu seamă, după demiterea lui Ion Stănescu la 14 martie 1973³³, instituția a început să îndeplinească o serie de misiuni ce se înscriau pe linia promovării externe a imaginii Conducătorului³⁴. De altfel, în această etapă a evoluției regimului comunist din România se pot identifica germeii cultului personalității lui Nicolae Ceaușescu³⁵. Din acest punct de vedere, crearea instituției Președinției, prin legea nr. 1 din 28 martie 1974, a semnificat, în opinia unor istorici, „momentul culminant al personalizării regimului Partidului-Stat”³⁶, fiind, totodată, „prima mare punere în scenă din seria ritualurilor legate de cultul personalității lui Nicolae Ceaușescu”³⁷.

Aceste ritualuri se vor înmulți și consolida în perioada imediat următoare, dar în special după 1980³⁸, când Centrul de Informații Externe (C.I.E.) primește sarcini

³² O analiză a situației Securității în urma plenei C.C. al P.C.R. din aprilie 1968 la Silviu B. Moldovan, *Securitatea la ora bilanțului: toamna anului 1968*, în „Studii și materiale de istorie contemporană”, serie nouă, volumul I, 2002, pp. 240-243.

³³ Florian Banu, *Din paradoxurile Epocii de Aur – Ceaușescu versus Securitatea*, în „Dosarele Istoriei”, nr. 7(83)/2003, pp. 36-41.

³⁴ Între atribuțiile Departamentului de Informații Externe (D.I.E.) din Ministerul de Interne, precizate prin Decretul nr. 363 din 23 iunie 1973, pe primul loc figura faptul că D.I.E. „desfășoară activitate informativă și de influență (subl. Ns. –L.B.) în domeniile politic, economic și politico-militar din țările cercetate” – cf. Florian Banu, *Înființarea departamentului de Informații Externe – de la memorialistică la document*, în „Caietele CNSAS”, anul III, nr. 1(5)/2010, p. 120. De asemenea, prin decret, se preciza că D.I.E. „îndeplinește orice alte atribuții rezultate din misiunile ordonate de comandantul suprem al forțelor armate ale Republicii Socialiste România și de ministrul de interne” – *ibidem*, p. 121. Implicarea D.I.E. în acțiuni de influență și dezinformare a fost reiterată prin emiterea Ordinului Ministrului de Interne nr. 00562, din 7 februarie 1975, prin care dezinformarea era „extinsă la nivelul tuturor structurilor informative”. În anexa ordinului erau menționați nominal ofițerii din D.I.E. însărcinați cu operațiunile de dezinformare: general-maior Mihai Caraman, general-maior Ion Duma, colonel Virgil Panțuru, colonel Nicolae Petrescu, colonel Ervin Șonca, locotenent-colonel Gavrilă Rus, locotenent-colonel Adrian Afrim și locotenent-colonel Ion Scarlat – cf. Alina Ilinca, Liviu Marius Bejenaru, *Război psihologic împotriva Occidentului. Acțiunile de dezinformare ale Securității în timpul regimului comunist*, în Ionuț Nistor, Paul Nistor (coord.), „Relații internaționale. Lumea diplomației. Lumea conflictului”, Iași, Editura Pim, 2009, pp. 262-263.

³⁵ În opinia lui Dumitru Iancu Tăbăcaru, fost șef al Direcției I Informații interne în anii '70, „eforturile cuplului prezidențial de a-și aservi nemijlocit Securitatea” s-au produs „cu mai multă insistență cam de prin anii 1973-1974”, perioada care „coincide cu aceea în care se demarase deschis instaurarea dictaturii personale în toate domeniile vieții politice, economice, sociale și culturale. S-au inventat acum formule care se vroiau ferestre, apoi uși largi spre dictatură” – Dumitru Iancu Tăbăcaru, *Sindromul Securității*, București, Editura Paco, f.a., p. 117.

³⁶ Mihaela Cristina Verzea, *Partidul-Stat. O analiză comparativă a Constituțiilor comuniste ale României din 1948, 1952, 1965*, în „Arhivele Totalitarismului”, anul IX, nr. 32-33, 3-4/2001, p. 77.

³⁷ Alina Tudor Pavelescu, *Considerații asupra politicii de cadre a regimului Ceaușescu în deceniul al optulea*, în „Studii și materiale de istorie contemporană”, serie nouă, volumul V, 2006, p. 223.

³⁸ Pentru a respecta adevărul istoric, trebuie subliniat că, în această perioadă, au fost intensificate și acțiunile de combatere a propagandei maghiare cu privire la pretinsele „drepturi” asupra Transilvaniei, propagandă desfășurată cu asiduitate în Occident de emigrația maghiară,

clare³⁹ în acest domeniu⁴⁰, la fel ca și alte unități din cadrul Departamentului Securității Statului. Un document elocvent pentru modul în care era concepută această activitate este Ordinul nr. D/00162 din 20 august 1985⁴¹, semnat de Tudor Postelnicu, ministru secretar de stat la Ministerul de Interne și șef al Departamentului Securității Statului, privind „organizarea activității organelor de securitate pe linia muncii de influență și dezinformare”. Practic, prin acest ordin era reorganizată întreaga activitate a Serviciului independent „D”, în sensul unei mai bune colaborări a acestui serviciu cu alte unități centrale ale D.S.S. Potrivit art. 6, lit. e, unitățile operative ale D.S.S. aveau obligația inițierii „unor acțiuni pentru publicarea în străinătate de materiale care să contribuie la popularizarea istoriei, culturii și științei românești, precum și a realizărilor R.S. România pe plan social-politic și economic”. În același sens, al „promovării în străinătate a intereselor R.S. România pe plan politic, economic, militar, tehnico-științific și cultural-istoric”, unitățile operative ale securității urmăreau și „influențarea reprezentanților unor guverne, a unor personalități, oameni de afaceri, publiciști și a altor categorii de cetățeni străini, în vederea determinării acestora să susțină și să promoveze interesele țării

subvenționată discret de cercurile conducătoare de la Budapesta. Astfel, în luna iunie 1981, la editura „Carpați” din Madrid a fost publicat, în limba engleză, volumul *Transilvania românească*, sub semnătura lui N.S. Govora. Conținutul volumului fusese aprobat în prealabil de Secția de Propagandă a C.C. al P.C.R., reliefând adevărul istoric cu privire la continuitatea poporului român în spațiul geografic în care trăiește și legitimitatea apartenenței Transilvaniei la România. Cartea, tipărită într-un tiraj de 600 de exemplare, a fost difuzată, „prin posibilități specifice”, în rândurile emigrației române, precum și „unor personalități influente din principalele țări occidentale, precum și unor delegații participante la reuniunea de la Madrid” – ACNSAS, fond Documentar, dosar nr. 13.340, vol. 3, f. 10.

³⁹ În „Planul de măsuri pentru realizarea sarcinilor ce revin U.M. 0544 în anul 1982”, la punctul 9, se prevedea: „Diversificarea și extinderea acțiunilor informativ-operative și de influență vizând menținerea și consolidarea în exterior a climatului favorabil R.S. România, prin elaborarea, publicarea și difuzarea, sub îndrumarea Secției de Propagandă și presă a C.C. al P.C.R. și în strânsă cooperare cu unități centrale de securitate, Serviciul „D”, Arhivele Statului și alte instituții de profil, a unor lucrări, studii, cărți și alte materiale, în care să se popularizeze trecutul istoric și realitățile contemporane din țara noastră, să se combată netemeinicia «tezelor» iredentiste, precum și propaganda ostilă” – ACNSAS, fond SIE, dosar nr. 44.782, vol. 1, f. 225. În luna ianuarie 1983, două unități din cadrul C.I.E. – U.M. 0225 „Emigrație” și U.M. 0208, unitate de „spațiu”, aveau în derulare acțiunea „Aniversarea”, care consta în „asigurarea publicării unor articole omagiale consacrate personalității președintelui R.S. România, într-un număr de 15 publicații ce apar în spațiile din preocuparea U.M. 0208” – *ibidem*, vol. 2, f. 88.

⁴⁰ Așa cum remarca Ion Constantin, un bun cunoscător al domeniului, „mai ales în această perioadă, conținutul instituțional și activitatea C.I.E. nu s-au rezumat doar la o funcție de informare, analiză și prospectivă, ci au cuprins o serie de acțiuni tipice poliției politice, cu accent pe comunitățile românești din Occident și pe politici de propagandă (întreținerea cultului personalității, publicarea lucrărilor cuplului prezidențial)” – Ion Constantin, *Direcția de Informații Externe*, în Octavian Roske (coord.), „România 1945-1989. Enciclopedia regimului comunist. Represiunea. A-E”, București, Institutul Național pentru Studiul Totalitarismului, 2011, p. 551.

⁴¹ ACNSAS, fond Documentar, dosar nr. 13.074, vol. 26, ff. 1-10.

noastre în raporturile cu țările lor, cu alte state, precum și în cadrul unor organizații și organisme internaționale”⁴².

Înainte de a trece la detalierea mecanismului folosit de Securitate pentru publicarea în exterior a uneia dintre „operele” președintelui Ceaușescu, trebuie să facem mențiunea că, în anii '80, nu toate lucrările apărute peste hotare au parcurs această filieră. Organismele oficiale de propagandă și-au continuat activitatea⁴³, astfel că promovarea imaginii secretarului general al P.C.R. a continuat să se facă și prin Secția de Relații Externe a C.C. al P.C.R., în urma deciziilor luate în organismele de conducere ale Partidului. De exemplu, în ședința Secretariatului C.C. al P.C.R. din 8 decembrie 1981 s-a decis:

„1. Publicarea în Australia a volumului *Nicolae Ceaușescu – România în lume*.

2. Publicarea în India a cinci volume *Din gândirea social-politică a președintelui Ceaușescu*.

3. Publicarea în Italia a unei lucrări consacrată concepției tovarășului Nicolae Ceaușescu despre rolul țărilor mici și mijlocii în promovarea unei politici de pace, cooperare și înțelegere între popoare.

4. Editarea în Egipt a unei lucrări de prezentare generală a Republicii Socialiste România”⁴⁴.

Atunci, apare întrebarea legitimă: de ce mai era nevoie de publicarea „clandestină” a unor volume, prin „canalele speciale” controlate de Securitate? Pentru a oferi un răspuns credibil, trebuie să avem în vedere observația că „adeptii socialismului real mint nu numai atunci când este vorba de străini: ei îi mint și pe ai lor, ei se mint, de asemenea, pe sine”⁴⁵.

În cazul românesc, Nicolae Ceaușescu ajunsese în anii '80 să se mintă singur, crezând ceea ce-i spusese vreună vreme de aproape două decenii linguiștii cu care se înconjurase și devenind în același timp gelos pe oricine ar fi putut să eclipseze, fie și cât de puțin, personalitatea sa. În opinia lui Ion Gh. Maurer, „Ceaușescu nu numai că era de acord să aibă în preajmă niște incuți, dar îi socotea ca foarte potriviți să fie în anturajul său. Este știut acum că și în ultimii ani ai conducerii lui Ceaușescu, în cele mai înalte funcții au fost promovați oameni porniți foarte de jos – mai ales rude cu el sau cu nevastă-sa – ale căror diplome universitare nu erau acoperite cu un nivel de cultură corespunzător unui absolvent, bun, de școală generală. Politica de cadre a lui Ceaușescu era în așa fel făcută încât să nu-i ajungă în apropiere oameni de valoare”⁴⁶.

⁴² *Ibidem*, f. 2.

⁴³ Activitatea acestora era net superioară operațiunilor asumate de către Securitate, după cum se subliniază într-o lucrare care, îndeobște, nu a scăpat nicio ocazie de a sublinia meritele instituției: „în acest domeniu, acțiunile întreprinse de Securitate nu s-au ridicat niciodată la înălțimea dezinformării practicate chiar de organele de partid și de stat, nu numai în raport cu străinătatea, ci și față de propriul popor” - Serviciul Român de Informații, *Cartea Albă a Securității*, vol. IV, f.ed., București, 1997, p. 61.

⁴⁴ AMR, fond Microfilme AS1, rola 359, c.12

⁴⁵ Piotr Wierzbicki, *Structura minciunii*, traducere și notă asupra ediției de Constantin Geambașu, postfață de Bogdan Ficeac, București, Editura Nemira, p. 184.

⁴⁶ Lavinia Beta, *Maurer și lumea de ieri. Mărturii despre stalinizarea României*, Arad, Editura „Ioan Slavici”, 1995, p. 71.

Nici chiar cei tolerați în preajma lui Nicolae Ceaușescu, competenți sau incompetenți, nu aveau parte de prea multă vizibilitate și publicitate. În acest sens, Ștefan Andrei relatează că în anul 1981 a fost ultima dată când un membru al conducerii superioare de partid a mai fost aniversat cu fast la ziua de naștere, adăugând „începând de prin 1983-1984, nu se mai putea discuta cu Nicolae Ceaușescu”⁴⁷. Ca urmare a acestei deformări a personalității, vârfurile servile din Partid și Securitate s-au gândit, probabil, că nimic nu-l poate bucura mai mult pe liderul suprem decât semnele de recunoaștere venite „spontan” din diverse țări ale lumii.

Un alt intim al mecanismelor puterii, Dumitru Popescu, confirmă aceste aserțiuni: „la un anumit moment n-a mai tolerat să se știe că de inteligența, cultura sau pregătirea unora beneficiază. Pe aceștia ori îi îndepărta, ori îi eclipsa. Îi socotea și periculoși...”⁴⁸. Referindu-se la desfășurarea Congresului al XIV-lea al P.C.R., același autor sublinia dimensiunile grotești la care fusese adus cultul personalității: „Poate pe el pur și simplu nu-l mai interesa subtilitatea regiei. Nici măcar grija prestidigitatorului de circ de a ascunde măsluirea nu apărea. (...) La acest congres s-au înregistrat peste 500 de ridicări în picioare pentru scandări și ovații. S-a bătut orice record. Ceaușescu citea la pupitru când poticnit, când cabotin-patetic, făcea pauze pentru ovații, așteptând liniștit ca ele să se stingă în acea cacofonie rizibilă și relua. Între vorbitori nici cea mai mică deosebire, toate textele identice: o parte dedicată lui, una ei, una aprecierilor generale și angajamentelor și una exprimării mandatului de adeziune. Folosindu-se aproape aceleași cuvinte. S-au debitat minciuni atât de gogonate încât frizau pierderea oricărui bun simț”⁴⁹.

Prin urmare, manifestările de adulație îi produceau în mod vizibil plăcere lui Nicolae Ceaușescu, iar rococo-ul superlativelor ce-i erau atribuite părea să sune în urechile acestuia ca o muzică divină. În acest context, firește că orice semn de apreciere externă era evaluat ca o recunoaștere a meritelor sale excepționale și în plan internațional. Nevoia acestor semne crescuse proporțional cu eforturile de izolare a lui Nicolae Ceaușescu, venite atât dinspre Est, cât și dinspre Vest⁵⁰, iar satisfacerea acestei necesități prin mijloacele specifice ale Securității devenise imperioasă.

Studiu de caz: acțiunea „Lumina”

În continuare, vom încerca să descifrăm mecanismele folosite în realizarea promovării externe a lui Nicolae Ceaușescu prin analiza unui caz concret: Acțiunea „Lumina”. Respectiva acțiune avea ca obiectiv publicarea în Mexic a lucrării lui Nicolae

⁴⁷ *Stăpânul secretelor lui Ceaușescu. I se spunea Machiavelli. Ștefan Andrei în dialog cu Lavinia Betea*, ediție îngrijită de Cristina Diac, Florin-Răzvan Mihai, Ilarion Țin, București, Adevărul Holding, 2011, pp. 341-342.

⁴⁸ Dumitru Popescu, *Un fost lider comunist se destăinuie: Am fost și cioplitor de himere. Convorbire realizată de Ioan Teșea, ziarist*, [București], Editura Expres, f.a., p. 260.

⁴⁹ *Ibidem*, p. 251.

⁵⁰ Larry L. Watts, *Ferește-mă, Doamne, de prietenii... Războiul clandestin al Blocului Sovietic cu România*, traducere din limba engleză Camelia Diaconescu, București, Editura Rao, 2011, pp. 549-558.

Ceașescu, *Dezarmarea, necesitate vitală a întregii omeniri*, apărută în anul 1980 în România, în limba spaniolă, la editura Meridiane.

Oportunitatea publicării în Mexic a respectivei lucrări pare să fi fost întrezărită de factorii de decizie din C.I.E. cu ocazia vizitei pe care o delegație de ziaristi mexicani, condusă de Carlos Estrada Lang, ziarist de prestigiu și director al ziarului „Ovaciones”, o efectuase în România în noiembrie 1983.

Potrivit Ordinului nr. 00120/1979 unitățile centrale și teritoriale din D.S.S. luau „în preocupare” în forme organizate de lucru pe toți publiciștii străini din următoarele categorii:

„a) corespondenți de presă, radio și televiziune străini acreditați în R.S. România, cu reședința la București sau în alte capitale europene și care vin temporar în țara noastră;

b) publiciști străini care vin ocazional în țara noastră, declinandu-și calitatea, ca însoțitori de delegații oficiale străine ori pentru a participa la anumite evenimente deosebite din viața social-politică a țării noastre, pentru documentare în vederea publicării de materiale referitoare la R.S. România sau pentru a lua interviuri la nivelul conducerii superioare de partid și de stat”⁵¹.

Așadar, odată cu sosirea în România, jurnalistul mexican intrase automat în vizorul ofițerilor de securitate, fără a exclude posibilitatea ca acesta să fi fost „punctat”, chiar înainte de plecarea din Mexic, de către rezidența C.I.E. din această țară.

Nicolae Ceaușescu îi acordase un interviu lui Carlos Estrada, dialogul avut cu acest prilej făcându-i pe ofițerii de securitate să concluzioneze că jurnalistul mexican „are convingeri politice democratice și apreciază în mod deosebit activitatea revoluționară și personalitatea președintelui R.S. România, precum și inițiativele promovate pe plan internațional”⁵² de acesta.

Preliminarii: recrutarea unui „agent de influență”⁵³ și misiunile „de probă”

Ca urmare a acestei percepții, ofițerii de securitate au declanșat o minuțioasă operațiune de apropiere și „influențare pozitivă” a ziaristului mexican în scopul folosirii viitoare a acestuia pentru îndeplinirea sarcinilor „ordonate pe linie de popularizare”⁵⁴.

⁵¹ ACNSAS, fond Documentar, dosar nr. 13.074, vol. 26, f. 4.

⁵² ACNSAS, fond M.Ap.N., Direcția a V-a Securitate și Gardă, dosar nr. A 15, f. 7

⁵³ „Agentul de influență este o persoană care profită de funcția deținută, de autoritatea pe care o exercită și de încrederea de care se bucură pentru a favoriza interesele serviciului de informații pe care îl reprezintă. Influențarea se poate raporta la promovarea unor interese favorabile în domeniul politic, economic, comercial, militar etc., fiind realizată chiar de agentul specializat, dacă îi stă în putere, dar și prin persoane competente, cărora a reușit să le câștige încrederea, atrăgându-i la colaborare” - Radu Cristescu, *Spionajul și contraspionajul pe înțelesul tuturor. Mic dicționar al serviciilor secrete*, București, Editura Evenimentul Românesc, 2000, p. 67.

⁵⁴ Conform art. 18 din Ordinul nr. D/00162 din 20 august 1985, care prelua și detalia o serie de prevederi din acte normative anterioare (cum ar fi Ordinul nr. D/00151/06.07.1982 privind organizarea activității organelor de securitate pe linia muncii de influență și dezinformare), „unitățile centrale și teritoriale de securitate acționează pentru a atrage la colaborare – ca

Cultivarea atentă a lui Carlos Estrada nu a rămas fără ecou, acesta trimițându-i lui Nicolae Ceaușescu pe 26 ianuarie 1984, cu prilejul zilei de naștere, o telegramă de felicitare. Totodată, în data de 24 ianuarie, în ziarul „Ovaciones” fusese inserat un articol despre unirea Principatelor Române, articol realizat în cadrul centralei C.I.E.

Înregistrând cu satisfacție progresele obținute, rezidența C.I.E.⁵⁵ din Mexic, având în vedere „imperativul cunoașterii de către actualul guvern mexican a politicii externe a R.S. România, factor de natură să creeze condiții pentru strângerea legăturilor dintre Mexic și țara noastră”, dar și „insuficienta cunoaștere în Mexic și America Latină a principiilor de politică externă promovate de partidul și statul nostru, a gândirii și personalității comandantului suprem”, precum și „necesitatea marcării în Mexic a celui de al XIII-lea Congres al P.C.R.”⁵⁶, a declanșat la începutul lunii februarie 1984 o serie de discuții cu Carlos Estrada cu privire la publicarea în Mexic a uneia dintre lucrările semnate de Nicolae Ceaușescu.

Potrivit scrisorii operative nr. 002/CS/H-255, din 21 februarie 1984, jurnalistul mexican, căruia îi fusese atribuit numele conspirativ „Miguel”, „a fost determinat să se angajeze în publicarea în CETATE⁵⁷ a lucrării Coordonatorului șef «Dezarmarea – necesitate vitală a întregii omeniri» – Editura Meridiane, 1980”⁵⁸.

informatori, surse de influență și relații operative – publiciști străini, îndeosebi din țări capitaliste dezvoltate și din cele în care ne confruntăm cu probleme deosebite, **în vederea dezvoltării posibilităților de informare și a asigurării condițiilor pentru publicarea în străinătate a unor materiale vizând apărarea și promovarea unor interese majore ale țării noastre** (subl. ns. L.B.), dezmințirea și contracararea speculațiilor tendențioase și a comentariilor denigratoare la adresa R.S. România, precum și pentru demascarea, discreditarea, compromiterea și neutralizarea activității unor elemente dușmănoase din rândul acestora, a altor categorii de persoane ce desfășoară activitate antiromânească. O atenție deosebită se va acorda atragerii la colaborare a corespondenților principalelor agenții de presă străine, în vederea asigurării unei operativități sporite în realizarea măsurilor de dezmințire și ripostă, precum și a unei mai largi arii de difuzare a materialelor cu caracter de influențare pozitivă, dezinformare și contrapropagandă” - ACNSAS, fond Documentar, dosar nr. 13.074, vol. 26, f. 5.

⁵⁵ Conform art. 31 din Ordinul nr. D/00162 din 20 august 1985, U.M. 0544 (C.I.E.) și U.M. 0195 (Contrainformații C.I.E., controlul ambasadelor române) „vor desfășura în exterior activități specifice de cunoaștere a principalelor agenții de presă, redacțiilor cotidienele și revistelor de largă circulație, a posturilor de radio și televiziune, a organismelor guvernamentale care le coordonează în vederea stabilirii orientărilor și preocupărilor acestora față de România, a acțiunilor concrete ce le preconizează și a persoanelor angrenate în acest scop”. De asemenea, art. 32 preciza: „în vederea sprijinirii activităților organizate de instituțiile oficiale de resort din țară pentru popularizarea prin mijloacele de informare în masă din străinătate a realităților românești în domeniile politic, economic, social, cultural-științific, a adevărului istoric privind poporul român, a drepturilor și libertăților cetățenești, va fi intensificată munca specifică de cultivare și influențare a unor publiciști de prestigiu, precum și pentru crearea de surse în rândul acestora” – *ibidem*, f. 8.

⁵⁶ ACNSAS, fond M.Ap.N., Direcția a V-a Securitate și Gardă, dosar nr. A 15, f. 7.

⁵⁷ Documentele redactate de către ofițerii din C.I.E. foloseau termeni codificați. În cazul de față, „Cetatea” era Mexicul, iar „Coordonatorul-șef” era, evident, Nicolae Ceaușescu. Pentru mai multe detalii despre limbajul codificat al structurilor de informații externe, vezi Luminița Banu,

„Miguel” a propus mai multe edituri, rezidența începând culegerea de date despre acestea, precum profilul lor, popularitatea de care se bucură, orientarea politică. Totodată, „Miguel” s-a angajat că „va obține toate autorizațiile necesare publicării lucrării și va scrie prefața acestuia, urmând ca toate cheltuielile legate de publicare să fie suportate de Șantier⁵⁹”. În plus, prin relațiile de care dispunea în lumea ziaristică din Mexic, „Miguel” garanta faptul că „va asigura lucrării o popularizare corespunzătoare și difuzarea acesteia la nivelele adecvate”.

În perioada următoare, fidel promisiunii făcute, ziaristul mexican a înaintat ofițerului de legătură propunerea ca lucrarea să fie tipărită în cadrul editurii „Planeta”. După ce rezidența română a stabilit că „editura PLANETA este o editură independentă, cu orientare politică de centru, în cadrul căreia se publică atât lucrări politice, cât și de beletristică, inclusiv biografii ale unor personalități politice mexicane și internaționale”, „Miguel” a început negocierile cu conducerea editurii. În urma discuțiilor, s-a ajuns la înțelegerea ca tirajul lucrării să fie de 1.000-1.500 exemplare, coperta să fie din carton lucios, conform modelului pe care urma să-l realizeze partea română, iar cartea să aibă formatul (dimensiunile) volumului din Editura Meridiane și cca. 100-120 pagini.

A fost întocmit un proiect de contract în care se preciza că lucrarea va fi editată și tipărită în termen de 60 zile de la depunerea la editură. De asemenea, editura trebuia să asigure autorului 100 exemplare ale lucrării pentru distribuire personală. În baza contactului, „Miguel” urma să asigure suportarea (prin intermediul rezidenței C.I.E.) cheltuielilor (costului) pentru hârtie și carton, care, conform estimărilor, urmau să fie de maxim 300 dolari S.U.A.

În urma discuțiilor purtate de locotenentul major Mateescu Andrei, din cadrul C.I.E., cu „Miguel”, partea română s-a angajat să-i remită acestuia, în cel mai scurt timp, textul lucrării, împreună cu actualizările rezultate din opiniile exprimate de Nicolae Ceaușescu pe această temă, în diverse împrejurări, astfel încât să fie posibilă apariția volumului fie cu ocazia aniversării a 40 de ani de la momentul 23 august 1944, fie cu ocazia Congresului al XIII-lea al P.C.R.

La rândul-i, „Miguel” promitea să realizeze în cel mai scurt timp prefața volumului, prefață în care să includă și interviul pe care i-l luase președintelui României. În schimb, ziaristul mexican și-a exprimat dorința de a-i prezenta volumul personal lui Nicolae Ceaușescu, solicitând ofițerului român sprijin pentru obținerea decontării unei părți din costul sejurului în România, precum și a transportului (eventual numai pe tronsonul Paris-București-Paris).

Cu ocazia acestor negocieri, partea română a sugerat ca „Miguel” să publice „un articol referitor la personalitatea Comandantului Suprem”, cu ocazia zilei de 28 martie 1984, când se împlineau 10 ani de la alegerea lui Nicolae Ceaușescu în funcția de președinte al R.S.R. Ziaristul mexican nu numai că a fost de acord, dar a și supralicitat, întrebându-l pe ofițerul C.I.E. dacă este posibilă acordarea de către conducerea

Florian Banu, *Documentele Securității – de la codificare la dezinformare*, în Constantin Moșincat, Dan Poinar (coord.), „Pietre de hotar”, vol. 7, Oradea, Editura Tipo MC, 2007, pp. 211-220.

⁵⁸ ACNSAS, fond M.Ap.N., Direcția a V-a Securitate și Gardă, dosar nr. A 15, f. 7.

⁵⁹ Centrala C.I.E.

ambasadei române⁶⁰ a unui interviu pe teme generale referitoare la situația economică și politică externă a țării noastre.

Deși solicitarea dovedea dorința de colaborare a lui „Miguel”, o astfel de cerere trebuia să parcurgă complicatele trasee ale birocrăției românești. Astfel, în prima fază, ofițerul C.I.E. a discutat cu un reporter al ziarului „Ovaciones” conținutul interviului. Apoi, conducerea ambasadei a comunicat la M.A.E. solicitarea de interviu, cerând aprobare pentru acordarea acestuia, iar răspunsurile la întrebări au fost întocmite „pe baza materialelor existente la Ambasadă (interviurile Comandantului Suprem acordate în cursul lunilor noiembrie-decembrie 1983 – Scânteia, Anuarul statistic, etc.)”⁶¹.

Ca urmare a atitudinii cooperante a ziaristului mexican, lt. maj. Mateescu Andrei propunea, în 23 februarie 1984, „luarea în studiu a lui «Miguel» în vederea recrutării ca sursă de influență”.

În perioada următoare, ofițerii C.I.E. au continuat culegerea de date despre editura „Planeta”, raportând în Centrală că această editură „este una din cele mai prestigioase din Mexic. Fondată în 1954, are un volum important de activitate pe linia publicării de literatură politică, economică și beletristică, dispunând de bune posibilități pentru asigurarea distribuirii acestora în cele mai importante librării din Mexic. Editura «Planeta» editează în general lucrări de orientare politică progresistă și independentă”⁶². Totodată, a fost întocmit un precontract cu editura, stabilindu-se că volumul va apărea în următoarele condiții tehnice:

„- tiraj – 1.000 exemplare;

- format – 13 x 19 cm.

- coperta – plastifiată, în patru culori, cu fotografia color a Comandantului Suprem”.

Apariția cărții era preconizată să aibă loc cu ocazia începerii lucrărilor celui de-al XIII-lea Congres al P.C.R.⁶³

Din documentele studiate, nu am putut identifica elementele care au făcut ca o acțiune ce părea să intre „în linie dreaptă” să fi fost brusc stopată. Putem emite două ipoteze: fie factorii de decizie de la București nu au socotit oportună această republicare, fie, pur și simplu, birocrăția din C.I.E. a produs o întârziere care nu a permis finalizarea

⁶⁰ Relațiile diplomatice între țara noastră și Mexic au fost stabilite, la nivel delegație, la 26 iulie 1935 și au fost întrerupte în 24 decembrie 1942, după ce România declarase război S.U.A. la 12 decembrie 1942. Relațiile bilaterale ale celor două state au cunoscut o sincopă destul de lungă, până în momentul în care o delegație guvernamentală română, condusă de vice-premierul Gheorghe Rădulescu, a efectuat o serie de vizite în țări din America Latină, între 7 septembrie și 9 octombrie 1968, printre țările vizitate numărându-se și Mexic. Cu acest prilej, s-a semnat un acord interbancar româno-mexican și a fost înființată o Agenție comercială română la Ciudad de Mexico. Relațiile diplomatice la rang de ambasadă au fost restabilite între România și Statele Unite Mexicane la data de 20 martie 1973 - Ion Calafeteanu (coord.), *Istoria politicii externe românești în date*, București, Editura Enciclopedică, 2003, pp. 288, 334, 404 și 430.

⁶¹ ACNSAS, fond M.Ap.N., Direcția a V-a Securitate și Gardă, dosar nr. A 15, f. 6.

⁶² *Ibidem*, f. 7.

⁶³ Congresul al XIII-lea al P.C.R. s-a desfășurat la București, în perioada 19-23 noiembrie 1984.

acțiunii în termenul propus (până la începerea Congresului al XIII-lea), urmând ca aceasta să fie amânată pentru un alt moment cu semnificație deosebită.

Personal, tindem să acordăm mai mult credit celei de a doua ipoteze, având în vedere că în arhive s-au păstrat mai multe documente prin care conducerea C.I.E. cerea altor unități din D.S.S. materiale pentru actualizarea lucrării publicate la editura Meridiane în 1980. De exemplu, în 10 martie 1984, șeful U.M. 0544 (C.I.E.) expedia o adresă către U.M. 0682 prin care solicita ca „prin posibilitățile de care dispuneți să ne trimiteți o selecție de extrase referitoare la poziția luată de comandantul suprem cu diferite ocazii în perioada 1981-1984 în problema dezarmării în vederea completării lucrării *Dezarmarea – necesitate vitală a întregii omeniri*⁶⁴, apărută în Editura Meridiane, anul 1980, pentru a fi publicată în exterior”⁶⁵.

Acțiunea de popularizare „Lumina” la start

Problema a rămas în *stand by* vreme destul de îndelungată, aprobarea publicării respectivului volum fiind dată de către conducerea C.I.E. abia în 8 noiembrie 1986⁶⁶. Ca o confirmare a ipotezei noastre cu privire la mecanismele birocratice între ale căror roțițe volumul părea să se fi înțepenit, într-un raport al Secției a II-a a U.M. 0544, datat 30 ianuarie 1987, cuprinzând „propunerea de deschidere a acțiunii de popularizare «Lumina»”⁶⁷, se menționează expres: „Volumul se află în curs de elaborare a formei definitive, după care va fi înaintat în vederea obținerii aprobărilor de publicare în exterior, conform instrucțiunilor”⁶⁸. Schimbări esențiale față de datele stabilite în 1984 nu existau: lucrarea urma să apară tot la editura „Planeta”, într-un tiraj de 1.000 exemplare, format 14x20 cm, cu o prefață semnată de Carlos Estrada Lang („Miguel”). Doar în privința costurilor, datele problemei se modificaseră: pentru îmbunătățirea condițiilor tehnice de execuție a volumului, editura a solicitat suma de 4.000 dolari, sumă ce urma a fi suportată din fondul C.I.S. aflat la dispoziția C.I.E.

Propunerea a fost aprobată chiar în 30 ianuarie 1987 și, în aceeași zi, a fost elaborat un prim „Plan de măsuri privind acțiunea de popularizare «Lumina»”. Printre altele, se preconizau următoarele măsuri:

„(...)

3. Se va acționa pentru completarea prefeței lucrării cu aspectele cele mai edificatoare privind personalitatea președintelui R.S. România, activitatea și

⁶⁴ Ediția *princeps* apăruse, sub același titlu, în anul 1979, la Editura Politică, având 239 pagini.

⁶⁵ ACNSAS, fond M.Ap.N., Direcția a V-a Securitate și Gardă, dosar nr. A 15, f. 8.

⁶⁶ *Ibidem*, f. 2.

⁶⁷ Potrivit „Normelor de lucru privind sistemul de evidență operativă în cadrul U.M. 0544, din 10 iunie 1985, pentru „realizarea de acțiuni de dezinformare sau popularizare, în diferite probleme sau domenii”, trebuia deschis un „dosar de acțiune informativă”. Acesta cuprindea: „date referitoare la motivele deschiderii acțiunii, la persoana în cauză sau problema de rezolvat, sarcinile care trebuie realizate și măsurile ce se vor întreprinde în acest scop (planuri de măsuri și note de studiu), rezultate concrete ale măsurilor întreprinse, raport privind finalizarea acțiunii” – *apud* Constantin Buchet, *România, frontul informațiilor și sfârșitul Războiului Rece (1980-1989)*, Craiova, Editura Sitech, 2011, p. 93.

⁶⁸ ACNSAS, fond M.Ap.N., Direcția a V-a Securitate și Gardă, dosar nr. A 15, f. 2

gândirea sa revoluționară, inițiativele sale cu larg ecou pe plan internațional privind înfăptuirea dezarmării generale și, în primul rând, a opririi cursei înarmării.

- Termen: 25.05.1987

(...)

5. Se va acționa pentru selecționarea și determinarea unor membri ai guvernului mexican, reprezentanți ai conducerii partidului de guvernământ, altor partide politice, personalități marcante ale vieții politico-sociale, intelectuali, de a participa la acțiunea de lansare a volumului în Mexic și a vorbi despre personalitatea președintelui României.

- Termen: 30.10.1987

6. Vor fi pregătite condiții pentru realizarea unei largi publicități în presa mexicană, din alte țări latino-americane, S.U.A. și Europa a evenimentului editorial, precum și în vederea prezentării corespunzătoare în mijloacele de informare de masă a personalității tovarășului comandant suprem și a inițiativelor sale în probleme de importanță majoră ale contemporaneității.

- Termen: 30.12.1987

7. Se va pregăti și asigura lansarea lucrării în Mexic în luna ianuarie 1988, când va fi larg marcată în această țară și în lume aniversarea zilei de naștere⁶⁹ și îndelunga activitate revoluționară a comandantului suprem.

- Termen: 27.01.1988

8. Se va asigura distribuirea lucrării tovarășului comandant suprem la un cerc cât mai larg de personalități marcante, organisme internaționale, organizații regionale, universități, agenți de presă, biblioteci din MEXIC, alte țări latino-americane, S.U.A. și Europa.

-Termen: 30.01.1988⁷⁰.

Nici măcar aprobarea formală a „acțiunii de popularizare «Lumina»” și elaborarea de astfel de „planuri de măsuri” nu au împulsionat în mod deosebit lucrurile. Potrivit unei note a U.M. 0201, datată 8 iunie 1987, „lucrarea a fost elaborată în limba română și urmează a fi completată și actualizată cu citate din cele mai recente cuvântări ale comandantului suprem”, urmând a fi prezentată „pentru aprobare, în formă definitivă”, până la data de 30.06.1987. Cartea urma să aibă circa 250 de pagini, inclusiv fotografii alb-negru și color. În același document sunt indicate și etapele următoare de realizare a lucrării: „va fi tradusă în limba spaniolă și trimisă în Mexic pentru publicare până la 30.08.1987. Cartea va fi tipărită și adusă în țară până la data de 30.11.1987⁷¹”.

⁶⁹ În 26 ianuarie 1988 Nicolae Ceaușescu împlinea vârsta de 70 de ani.

⁷⁰ *Ibidem*, f. 3.

⁷¹ *Ibidem*, f. 28. Din aceeași notă, rezultă faptul că unitatea pregătea în aceeași perioadă și lucrarea *Concepția președintelui Nicolae Ceaușescu privind corelația dintre problemele dezarmării și dezvoltării*, care urma să apară în limba portugheză, la editura ALFA-OMEGA din Brazilia, într-un tiraj de 1.500

O misiune dificilă: selectarea editurii

Tergiversarea lucrurilor a fost provocată și de faptul că factorii de decizie din C.C. al P.C.R., care trebuiau să aprobe forma finală a volumului, au ridicat o serie de obiecții în ce privește mai ales ținuta grafică în care acesta urma să apară. Având în vedere dorința de a-i oferi lui Nicolae Ceaușescu volumul drept „cadou” la zi aniversară, exigențele în această direcție au sporit. Dificultățile erau amplificate de faptul că, deși pretențiile față de aspectul volumului crescuseră, factorii de decizie de la București nu se arătau dispuși să majoreze și suma alocată pentru apariția acestuia. Ca urmare, înțelegerea cu editura „Planeta” a devenit caducă, ofițerii din rezidența mexicană angajându-se în noi tatonări în luna mai 1987. În urma acestora, la finele lunii iunie 1987, lt. col. Chivu Mihai și cpt. Mateescu Andrei puteau raporta că s-au asigurat condițiile de aprobare a publicării cărții de către autoritățile mexicane și că, în sfârșit, condițiile concrete pentru tipărirea lucrării (materiale și tehnice) au fost perfectate cu editura „Edamex”.

Ca răspuns la raportul amintit, din Centrala de la București a fost expediată, la 8 iulie 1987, scrisoarea operativă nr. 26/HBN-456, ce cuprindea, spre disperarea ofițerilor din rezidența mexicană, o noua serie de exigențe. În primul rând, li se atrăgea atenția că finalizarea operațiunii va trebui realizată mai devreme cu câteva luni, respectiv până în luna noiembrie 1987. Apoi, „având în vedere importanța deosebită a acestui examen⁷²”, precum și „necesitatea editării în condiții ireproșabile a lucrării”, erau precizate următoarele condiții de editare:

„-1.000 (unamie) exemplare, din care 200 (două sute) exemplare vor trebui cartonate și legate, cu suprapertă color. Macheta supra-copertei vă va fi trimisă odată cu manuscrisul.

-restul de 800 (opt sute) vor fi broșate, cu copertă plastifiată.

-lucrarea va avea cca. 250 (două sute cincizeci) pagini de text și 20 (douăzeci) fotografii color. Clișeele vor fi trimise odată cu manuscrisul⁷³.”

Ofițerilor aflați la post în Mexic li se atrăgea atenția în mod expres:

„Rețineți că nu trebuie să tratați problema cu editura ca o simplă operațiune comercială, în care dvs. plătiți și editura execută, ci ca o acțiune de sinteză politică majoră, ce trebuie luată ca atare. În acest sens creați-vă și cultivați corespondențe strânse cu doi-trei studenți⁷⁴ de decizie din conducerea editurii, inclusiv cu editorul-șef, prin care să asigurați publicarea lucrării în termenul stabilit, cu respectarea întocmai a condițiilor de editare, textului, formei etc.

exemplare. Lucrarea cuprindea circa 300 pagini, inclusiv fotografii color și alb-negru, urmând a fi semnată de economistul și publicistul Amaury Müller, deputat. Lucrarea se afla „în curs de elaborare prin posibilitățile U.M. 0225” și trebuia terminată până la 15 iulie 1987, după care „va fi tradusă în limba portugheză și trimisă în Brazilia pentru publicare până la 30.08.1987”.

⁷² „Examen” – acțiune (de influență, în acest caz).

⁷³ ACNSAS, fond M.Ap.N., Direcția a V-a Securitate și Gardă, dosar nr. A 15, f. 35.

⁷⁴ Scrisorile operative erau redactate în jargonul C.I.E., în acest caz fiind vorba, evident, de persoane cu putere de decizie.

Prin primul șofer⁷⁵, întocmiți și trimiteți o notă detaliată în legătură cu editura, titlurile publicate, principalele personalități din conducerea ei, orientarea politică, reputația de care se bucură pe plan extern. Rețineți că editura, odată aprobată, nu mai poate fi schimbată”.

**„Instruirea” prin turism:
vizita „legendată” a lui „Miguel” în România**

O preocupare deosebită era manifestată și în legătură cu prefața lucrării, care trebuia semnată de „Miguel”. Pentru a asigura redactarea unei prefețe „corespunzătoare” și în cel mai scurt timp posibil, lt. col. Chivu Mihai a propus și a obținut aprobarea pentru „aducerea în țară a sursei de influență «MIGUEL» în vederea instruirii cu sarcini concrete pe linia acțiunii «LUMINA»”, pentru o perioadă de cinci-șase zile, cu suportarea cheltuielilor de transport și cazare de către C.I.E. Pentru acest lucru, urma să fie folosit prilejul oferit de faptul că „Miguel” efectua în perioada 27 iunie – 12 iulie o vizită turistică în R.F.G.

Întrucât s-a obținut aprobarea pentru „suportarea cheltuielilor de transport internațional pe ruta Frankfurt – București – Frankfurt și a hotelului în România, în valoare de cca. \$ 1.300 (unamietreisute dolari), precum și a sejurului în valoare de cca. 7.000 (șapte mii lei)”, „Miguel” a sosit în România în 13 iulie 1987, cazându-se la hotelul „Intercontinental”. Evident, a fost cazat într-o cameră dotată cu tehnică operativă, astfel încât toate convorbirile purtate cu ofițerul de securitate însărcinat să-l „piloteze” pe acesta în România au fost înregistrate pe bandă magnetică.

Prima întâlnire dintre ofițer și sursa de influență „Miguel” s-a desfășurat în 14 iulie, în intervalul 16-16,30, în camera de hotel, și a fost consacrată discutării programului de lucru și a desfășurării vizitei, ofițerul „consultându-l în legătură cu preferințele lui, legate de aceasta, precum și unele detalii legate de pregătirea cărții ce face obiectul examenului „LUMINA” și a suplimentului special dedicat președintelui R.S. România”⁷⁶.

În seara aceleași zile, între orele 19-21,30, ofițerul român i-a oferit oaspetelui o masă la restaurantul „Cina”, pentru „consolidarea apropierii și încrederii sursei în noi”. Prin discuțiile angajate, ofițerul a acționat „pentru crearea unei atmosfere plăcute, invocarea unor momente petrecute de „MIGUEL” cu ocazia vizitei efectuate anterior de el în România, relatarea unor momente mai semnificative din istoria poporului român, a unor obiceiuri și tradiții”. Potrivit raportului întocmit de acesta, „Miguel” „s-a arătat deosebit de interesat de cunoașterea aspectelor legate de latinitatea poporului român, de lupta sa pentru independență și mai ales de relațiile cu U.R.S.S., S.U.A. și China. Mi-a precizat că în Mexic există mult interes pentru a se cunoaște mai bine raporturile noastre cu cele trei mari puteri, opiniile pe care le avem în legătură cu evenimentele ce au loc în China și U.R.S.S., ecoul produs la noi de vizita lui Mihail

⁷⁵ „Primul șofer” – primul curier diplomatic.

⁷⁶ ACNSAS, fond M.Ap.N., Direcția a V-a Securitate și Gardă, dosar nr. A 15, f. 37

Gorbaciov⁷⁷, despre care s-au scris multe speculații în presa mexicană”. Pe parcursul dialogului, conform raportului, „Miguel” a formulat „aprecieri deosebite la adresa înțelepciunii dovedite de poporul român, de președintele Ceaușescu, arătând că este un admirator sincer al acestuia”.

După discuțiile de curtoazie, s-a trecut la „problemele de serviciu”. Astfel, după ce „Miguel” și-a exprimat hotărârea de a depune „toate eforturile pentru a îndeplini cât mai bine toate sarcinile ce i le vom trasa”, s-a stabilit ca a doua zi ofițerul să-i aducă hârtie pentru a realiza „macheta suplimentului special din ziarul «Ovaciones», pe care s-a oferit să-l dedice României, precum și o mașină de scris pentru a-și prezenta impresiile despre întâlnirea avută în anul 1983 cu președintele României, în vederea folosirii lor în partea introductivă a lucrării ce face obiectul acțiunii «LUMINA»”.

În finalul întâlnirii, „Miguel” și-a exprimat dorința de a-și cumpăra din România unele cadouri (o servietă din piele, pastile, creme și loțiuni „Gerovital”, pentru soție și el, două păpuși românești de artizanat), ofițerul promițându-i că i le va procura și înmâna înainte de plecarea din țară.

Referindu-se la partea financiară a întrevederii, ofițerul de securitate menționa în finalul raportului său: „Cu prilejul mesei, s-a cheltuit suma de 516,20 (cincisuteșaisprezece și 20%) lei, contra chitanță, și 33,90 (treizecișitri și 90%) lei, fără act justificativ”. De asemenea, lui „Miguel” i-a fost înmănată, contra unei chitanțe, suma de 1.000 de lei, pentru cheltuielile de a doua zi.

A doua zi „Miguel” a primit materialele solicitate și s-a pus pe treabă, astfel că, după mai puțin de 24 de ore, în ziua de 16 iulie, orele 10 dimineța, ofițerul a preluat de la sursă materialele întocmite, apreciind că acestea „au fost corespunzătoare din punct de vedere calitativ, dovedind seriozitatea și promptitudinea cu care elementul și-a îndeplinit sarcina încredințată”.

Cum a decurs vizita în România a ziaristului mexican reiese din rapoartele întocmite de ofițerul român de legătură. În după-amiaza zilei de 16 iulie, acesta s-a deplasat, împreună cu „Miguel”, cu autoturismul la Brașov, unde au fost vizitate obiectivele turistice din oraș, după care s-au îndreptat spre Poiana Brașov. Seara i-a fost oferită lui „Miguel” o masă la Restaurantul „Coliba haiducilor”, care „s-a desfășurat într-un cadru natural și o ambianță deosebit de plăcută”, cu muzică românească și un program de cântece mexicane interpretate în mod special pentru „Miguel”. Întregul program, organizat în cele mai bune condițiuni, cu sprijinul Securității județului Brașov, a contribuit la „influențarea pozitivă a sursei, dezvoltarea sentimentelor sale de respect și prețuire pentru țara noastră, pentru valorile spirituale și culturale românești, contribuind la legarea sa și mai puternică de organele noastre”. În același raport se mai precizează că „deosebit de impresionat de condițiile de agrement și de potențialul turistic existent în regiunea Brașov, elementul și-a exprimat dorința de a reveni în România, împreună cu soția, pentru a petrece 7-10 zile la Poiana Brașov în luna ianuarie 1988 cu prilejul înmânării oficiale a cărții dedicate tovarășului Comandant Suprem”.

⁷⁷ În perioada 25-27 mai 1987, Mihail Gorbaciov, secretar general al C.C. al P.C.U.S. a efectuat o vizită în România – Ion Calafeteanu (coord.), *Istoria politicii externe românești în date*, București, Editura Enciclopedică, 2003, p. 577.

În ziua de 17 iulie, a fost organizată, la cererea lui „Miguel”, o vizită la castelul și muzeul Bran, sursa fiind interesată să cunoască „cât mai multe detalii din istoria acestor ținuturi românești”.

Cu prilejul discuțiilor purtate în timpul vizitării castelului, ziaristul mexican i-a mărturisit ofițerului român că acest interes al său „este legat de curiozitatea pe care i-a stârnit-o campania propagandistică, ce se desfășoară în exterior, în legătură cu așa-zisul conflict intern între populația de naționalitate maghiară din Transilvania și cea românească”.

Potrivit raportului, ofițerul a venit în întâmpinarea acestei curiozități a oaspetelui: „În vederea documentării temeinice a lui «Miguel», i-am prezentat numeroase date și dovezi istorice, folosind și documentele expuse în muzeul vizitat, care apreciez că l-au convins pe acesta asupra lipsei totale de fundament al propagandei externe pe această temă. «Miguel» mi-a mulțumit pentru explicațiile date, s-a angajat să nu permită preluarea și reproducerea în ziarul său de știri sau comentarii cu caracter naționalist-iredentist maghiar și să ne sprijine în contracararea activităților de acest gen în presa mexicană”.

În continuarea excursiei, a fost vizitată cabana „Privighetoarea”, situată pe traseul Râșnov – Predeal, unde cei doi au luat și masa de prânz, stațiunea Timișul de Jos, iar seara a avut loc întoarcerea la București. Total cheltuieli: 1.484 lei.

În ziua de 18 iulie s-a desfășurat în incinta hotelului „Intercontinental” „activitatea planificată de instruire finală în vederea redactării și publicării unui grupaj de articole dedicate politicii interne și externe a R.S. România și personalității tovarășului comandant suprem, în ziarul «Ovaciones» din 15 august crt.”, precum și un instructaj cu privire la „alte activități pe care le va desfășura pe linia de propagandă”.

În aceeași zi, cei doi au efectuat și o sesiune de „shopping”, fiind cumpărate o serie de produse „Gerovital”, obiecte de artizanat și cadouri pentru „Miguel”, în valoare totală de 1.806,95 lei, precum și o sticlă de whisky.

În ultima zi de ședere în România, 19 iulie, între orele 13-14,00, s-a definitivat „instruirea cu sarcini” a lui „Miguel”, înaintea plecării din țară, și a fost achitată nota de plată de la hotel (cu suma de 300 de dolari S.U.A., înmânați de ofițerul lui „Miguel” contra unei chitanțe). A urmat masa de prânz, la restaurantul „PARC”, și o masă de seară la restaurantul „Flora” până la 22,55 când a fost condus la gară și îmbarcat în trenul București-Milano, întrucât ziaristul urma să viziteze unele cunoștințe din Italia. Cu acest prilej, C.I.E. a mai scos din „vistierie” suma de 820 lei, („din care 420,30 cu acte justificative și 399,70 lei fără acte”, după cum menționa raportul ofițerului de legătură).

Am insistat asupra acestui episod pentru a ilustra atât modalitatea concretă de lucru a ofițerilor de securitate din cadrul C.I.E. cu o „sursă de influență”, lucru mai puțin abordat în lucrările de specialitate, cât și pentru a sublinia meticulozitatea cu care era pregătită o „acțiune de popularizare” a președintelui Nicolae Ceaușescu, atenția care era acordată fiecărui detaliu, precauțiile infinite pentru evitarea oricărei erori în textele destinate publicării în exterior.

Politică de economii *versus* exigențe calitative

Tocmai aceste precauții au condus și la o tergiversare a finalizării „exemplarului semnal”, care era întocmit în țară. Expedierea sa în Mexic cu întârziere a creat o stare de tensiune între ofițerii români și reprezentanții editurii „Edamex”. Termenul de livrare a volumului, stipulat în contract, era de 90 de zile lucrătoare de la data predării originalului. Or, acesta ajunsese în Mexic în primele zile din luna octombrie 1987, astfel că finalizarea tipăririi volumului până la finele lunii noiembrie sau, cel târziu, primele zile din decembrie, după cum doreau factorii de decizie din țară, apărea drept o „misiune imposibilă”.

Ca și cum nu ar fi fost de ajuns, Centrala nu alocase decât 4.500 \$ pentru apariția volumului, în vreme ce conducerea editurii, dat fiind termenul scurt impus de client, solicita pentru efectuarea lucrării suma de 15,6 milioane de pesos (aproximativ 10.000 \$ la cursul vremii), dintre care 60% la predarea originalului și restul la terminare. Deși ofițerii români au întreprins o verificare a ofertei pe piața mexicană, ajungând la concluzia că „aceasta este competitivă prin condițiile oferite și a termenului de execuție scurt impus”, nu au putut obține nici o suplimentare a sumei alocate de către Centrală. Ca urmare, aceștia s-au angajat în negocieri „la sânge” cu conducerea editurii, insistând ca „100 de exemplare să se realizeze în cele mai bune condiții posibile (la nivel de album de artă), iar celelalte 900 exemplare în condiții tehnico-comerciale care să permită încadrarea în suma aprobată”⁷⁸.

În plus, pentru încadrarea în termenul scurt de execuție, ofițerii români au fost nevoiți să „sensibilizeze” angajații editurii, oferind o serie de mici atenții pentru ca lucrările de editare (executarea negativelor color, corectura de stil și ortografie etc.) să avanseze în paralel și nu consecutiv, conform cutumei locale. În acest scop a fost cheltuită, cu aprobarea Centralei, desigur, suma de 62 \$, după cum urmează:

„la laboratorul foto: teh. Alberto Vasquez Rana - șef laborator, 1 sticlă whisky, 1 cartuș țigări și 1 kg cafea import, în valoare de 16,10 u.v.⁷⁹;

-la tipografie: ing. Jesus Ramon Flores, 1 sticlă whisky, 1 cartuș țigări și 1 kg cafea import, în valoare de 16,10 u.v.;

-la redacția de stil: lic. Ana Maria Loweli, 1 cartuș țigări și 1 kg cafea import, val. 9,10 u.v.;

-la legătorie: teh. Maria Santamaria P., 1 cartuș țigări și 2 kg cafea import, val. 10,70 u.v.”.

De asemenea, a fost oferită editorului Octavio Colmenares „o procură”⁸⁰ constând dintr-un covor, „pe care l-a acceptat cu plăcere și care a contribuit într-o măsură importantă la apropierea sa”, după cum se consemna într-o scrisoare operativă din 22 noiembrie 1987.

Acțiunile de „sensibilizare” a angajaților editurii se pare că au dat roade, astfel că la 1 decembrie 1987 primul lot de 30 exemplare din volumul intitulat *Dezarmarea*,

⁷⁸ ACNSAS, fond M.Ap.N., Direcția a V-a Securitate și Gardă, dosar nr. A 15, f. 67.

⁷⁹ „u.v.” – „unități voilene”, adică dolari S.U.A., „Voila” fiind numele de cod pentru S.U.A.

⁸⁰ „Procura” din limbajul codificat al C.I.E. nu era nimic altceva decât tradiționalul șperț.

necesitate vitală a întregii omeniri a fost gata, urmând a fi adus în țară până la 10 decembrie 1987.

Finalizarea acțiunii „Lumina”: lansarea volumului

În paralel, rezidența C.I.E. din Mexic desfășura o amplă activitate în vederea organizării unei lansări a volumului de un cât mai larg impact. Acțiunea de lansare, programată a se realiza la data de 18 ianuarie 1988 la sediul Clubului național de presă mexican „Primera Planeta” sau „în alt local corespunzător”, trebuia să se desfășoare „în prezența unor personalități politice, parlamentari, oameni de cultură și artă, cadre didactice, ziariști, comentatori de radio și televiziune, membri ai corpului diplomatic”⁸¹.

La lansare urmau a lua cuvântul Carlos Estrada Lang – prefațatorul lucrării, Octavio Colmenares – directorul editurii „Edamex”, Luis Echeverría – fost președinte al Mexicului, dar se avea în vedere captarea și a altor personalități politice și culturale.

În spiritul binecunoscut al manifestărilor din statele socialiste, unde cuvântările, dar și lozincile scandate și manifestările de entuziasm „spontan”, trebuia atent analizate și aprobate în prealabil, nici cuvântările ce urmau a fi rostite cu ocazia lansării nu au fost lăsate sub spectrul hazardului și inspirației de moment a oratorilor. Ca atare, în 9 ianuarie 1988, la ora 7,00, rezidența din Mexic expedia în Centrală telegrama 0017/HBN.458 cuprinzând textul cuvântării lui Carlos Estrada Lang, pentru aprobarea acesteia de către forurile competente. După toate aparențele, aceasta fusese realizată împreună cu ofițerul de legătură sau, cel puțin, fusese puternic augmentată de acesta cu pasaje „clasice” din cuvântările ținute în România. Pentru exemplificare, vom reproduce două fragmente:

„Atât prin structură, cât și prin conținut, cartea ilustrează eforturile și neobosita activitate a președintelui României în favoarea dezarmării și păcii, pentru instaurarea unui nou climat pe arena internațională, la care se poate ajunge, potrivit tezei umaniste și realiste expuse de excelența sa domnul Nicolae Ceaușescu și confirmată practic pe deplin, numai pe calea negocierilor, prin încheierea unor acorduri ferme de eliminare a armelor nucleare, reducerea celor clasice și asigurarea unui echilibru mondial, prin renunțarea definitivă la armament, prin eliberarea umanității de spectrul autodistrugerii”.

În același ton al retoricii oficiale a regimului de la București este redactat și următorul fragment:

„Prezentarea acestei deosebit de valoroase lucrări va oferi publicului larg mexican, precum și vorbitorilor de limbă spaniolă din întreaga lume, posibilitatea neprețuită de a lua la cunoștință mai direct de prodigioasa activitate a președintelui României pentru oprirea cursei înarmărilor, spre binele întregii omeniri, activitate care îi conferă în mod definitiv un loc de frunte în istorie”⁸².

Personalul angajat în acțiunea de promovare a lucrării, atât ofițerii rezidenței, cât și „Miguel”, pare să fi acționat cu competență, reușind să facă o publicitate remarcabilă volumului. Astfel, publicarea lucrării și acțiunea de lansare a fost anunțată la

⁸¹ *Ibidem*, f. 94.

⁸² *Ibidem*, f. 138.

data de 14 ianuarie 1988 de televiziunea de stat mexicană (Canalul 13), care a prezentat pe larg ideile cuprinse în lucrare și a făcut „aprecieri deosebit de elogioase la adresa doctrinei de pace promovată de președintele Republicii Socialiste România, tovarășul Nicolae Ceaușescu și a importanței deosebite a apariției în Mexic a lucrării sale, recomandând călduros studierea lucrării, ce se adresează atât specialiștilor, cât și publicului larg”.

În urma distribuirii invitațiilor la lansarea volumului, au confirmat participarea un număr de 132 personalități: oameni politici, membri ai parlamentului, reprezentanți ai unor organisme internaționale, înalți funcționari de stat, ziariști, comentatori de radio și televiziune.

Dintre cele mai importante personalități, menționăm:

-Jorge Coe, director de difuzare și comunicații al președintelui Mexicului.

-Jimenez Guzman San Pedro, deputat al Partidului Revoluționar Instituțional, partidul de guvernământ din acel moment.

-Marcos Lionel Posadas, secretar al Consiliului Național al Partidului Socialist Mexican.

-Jamal Shemirani, directorul reprezentanței ONU. în Mexic.

-Manuel Terrasas, președintele organizației politice Mișcarea Mexicană pentru Pace.

-dr. Antonio Stemple Paris, secretar al Organizației pentru Interzicerea Armelor Nucleare în America Latină (OPANAL).

-dr. Carlos del Castillo, director al Organizației Națiunilor Unite pentru Dezvoltare Industrială (ONUDI) în Mexic.

-dr. Fausto Burgueno, director al Institutului de Cercetări Economice al Universității Naționale Autonome Mexicane (UNAM).

-Judith Alamo, redactor la Televiziunea de Stat Mexicană.

Lansarea volumului a avut loc în 18 ianuarie 1988 la sediul Clubului de presă „Primera Plana”, în prezența unui numeros public. În afară de personalitățile amintite, au participat ziariști de la marile cotidiene mexicane: „Excelsior”, „El Sol de Mexico”, „El Universal”, „Ovaciones”, „Novedades”, „El Nacional”, comentatori de politică externă de la principalele canale de televiziune: 2, 7, 9 și 13, corespondenți de presă ai agențiilor U.P.I., Asociated Press, France Press, Reuter, Prensa Latina.

La festivitatea de lansare au luat cuvântul:

-Carlos Estrada Lang, prefațatorul lucrării, redactor-șef al cotidianului de mare tiraj „Ovaciones”.

-Octavio Colmenares, directorul editurii „Edamex”.

-Raul Duran, președintele Clubului de presă „Primera Plana”, redactor-șef al ziarului mexican „Novedades”.

Evenimentul a fost apreciat ca o reușită deplină, Centrala trimițând o telegramă de felicitare tuturor membrilor rezidenței din Mexic care fuseseră implicați în acțiune. Felicitările erau pe deplin îndreptățite dacă ținem seama și de faptul că, în aceeași lună, revista mexicană „Mundo Internacional”⁸³ a publicat în condiții grafice

⁸³ Revista apărea trimestrial, într-un tiraj de peste 10.000 exemplare și era apreciată ca bucurându-se de audiență „în cercurile politico-guvernamentale, parlamentare, economico-

deosebite o ediție specială dedicată în întregime președintelui R.S. România. Pe copertă era prezentată fotografia lui Nicolae Ceaușescu, iar în cuprinsul articolelor era evidențiată „personalitatea de excepție și activitatea prodigioasă pe plan internațional a tovarășului Nicolae Ceaușescu, contribuția remarcabilă la soluționarea problemelor cu care este confruntată lumea contemporană, acțiunile hotărâte pentru instaurarea păcii pe planeta noastră”. De asemenea, potrivit raportului întocmit de rezidența C.I.E., articolele din revistă dădeau „o înaltă prețuire activității științifice a tovarășei academician doctor inginer Elena Ceaușescu, savant de largă recunoaștere internațională, rolului său determinant în mobilizarea potențialului tehnic românesc la îndeplinirea obiectivelor de dezvoltare economică a țării noastre”⁸⁴.

Totodată, ofițerii rezidenței i-au convins pe Carlos Estrada Lang⁸⁵ și pe Octavio Colmenares, directorul editurii „Edamex”, să semneze fiecare câte o scrisoare de felicitare, expediate apoi lui Nicolae Ceaușescu cu ocazia aniversării a 70 de ani de viață. Faptul că textul celor două scrisori a fost realizat în „laboratoarele” C.I.E. ni se pare dincolo de orice îndoială, având în vedere formulele ditirambice utilizate la tot pasul, în stilul scrisorilor și telegramelor de felicitare expediate de „oamenii muncii din întreaga țară” și publicate de „Scânteia” în împrejurări similare. Spre edificare, iată un pasaj din scrisoarea lui „Miguel”:

„Apariția operei Excelenței Voastre în Mexic, acum, când pe semeța dv. frunte se așterne al 70-lea an de luptă neabătută pentru progresul poporului român, pe care l-ați organizat și îl conduceți cu succes pe calea de dezvoltare liber aleasă și strălucit prefigurată de dv. începând cu istoricul Congres al IX-lea al Partidului Comunist Român, constituie un simbol al prețuirii de care vă bucurați și în Mexic, ca pretutindeni în lume”⁸⁶.

În același timp, în scrisoarea atribuită lui Octavio Colmenares se menționa:

„Acum, când Excelența Voastră împlinește șapte decenii de muncă și luptă în slujba independenței, progresului și prosperității poporului dv., vă rog să-mi permiteți ca, odată cu lansarea acestei operei a dv. în Mexic, în semn de înalt omagiu și deplină prețuire ce v-o datorează întreaga umanitate, să vă adresez cele mai bune urări de viață îndelungată, alături de nobila dv. tovarășă de muncă și luptă, eminentul om politic și savant de prestigiu mondial, doamna academician doctor inginer Elena Ceaușescu, precum și urări sincere de noi succese în prodigioasa și benefica activitate ce o desfășurați pentru triumful definitiv al păcii, rațiunii, înțelegerii și prosperității generale pe planeta noastră”⁸⁷.

financiare, diplomatice și de presă din Mexic, S.U.A., Canada, unele state din Europa Occidentală și America Latină”.

⁸⁴ ACNSAS, fond M.Ap.N., Direcția a V-a Securitate și Gardă, dosar nr. A 15, f. 175.

⁸⁵ Carlos Estrada Lang trăiește încă în Mexic și are venerabila vârstă de 96 de ani.

⁸⁶ *Ibidem*, f. 168.

⁸⁷ *Ibidem*, f. 167.

Concluzii

Studiul de caz pe care l-am prezentat este, în opinia noastră, suficient de ilustrativ pentru gradul de ideologizare la care fuseseră aduse structurile serviciilor secrete ale statului român în ultima decadă de existență a regimului comunist. Aservirea totală a acestor structuri de către Nicolae Ceaușescu poate fi plasată în anul 1978⁸⁸. Ea nu a fost una informală, ci i s-au construit fundamente legislative solide. Astfel, art. 2 din Decretul Consiliului de Stat nr. 121/1978, „privind organizarea și funcționarea Ministerului de Interne”, preciza: „Ministerul de Interne răspunde față de conducerea partidului și statului pentru întreaga activitate pe care o desfășoară. Pentru activitatea de securitate, Ministerul de Interne răspunde nemijlocit în fața Comitetului Central al Partidului Comunist Român și a Comandantului Suprem al Forțelor Armate ale Republicii Socialiste România (subl. ns. – L.B.)”. De altfel, întregul ansamblu de instituții și organizații ale statului român încep să graviteze tot mai accentuat în jurul persoanei lui Nicolae Ceaușescu, Securitatea nefăcând, în acest sens, notă discordantă.

Ca urmare, acțiunile de propagandă și dezinformare ale Securității, inițiate mai cu seamă începând din perioada anilor 1967-1968, odată cu eforturile lui Ion Stănescu de a moderniza instituția, au fost deturnate tot mai mult dinspre obiectivele ce vizau interesul și siguranța națională (promovarea unor produse ale economiei naționale și a turismului românesc, obținerea unor credite în condiții avantajoase, combaterea acțiunilor iredentiste, facilitarea încheierii unor contracte economice favorabile României, stabilirea și consolidarea unor relații diplomatice și culturale) către acțiuni care depășesc sfera *lobby*-ului și a dezinformării se încadrează mai curând în promovarea cultului personalității⁸⁹.

⁸⁸ Foștii ofițeri de securitate sunt cvasi-unanimi în aprecierea că, într-o periodizare a istoriei Securității, anul 1978 a reprezentat debutul epocii în care, „odată cu ascendența cultului personalității sale, Ceaușescu încearcă să instituie un control de partid tot mai sever asupra Securității, instituție de care, cu o suspiciune maladivă, se temea tot mai mult” - colonel (r) doctor Gheorghe Rațiu, *Raze de lumină pe cărări întunecate*, București, Editura Paco, 1996, p. 273. La rândul său, Dumitru Iancu Tăbăcaru, fost șef al Direcției I, consideră că în 1978 debutează o etapă nouă, „în sensul subestimării tot mai vizibile a legalității și impunerii ca obligatorii a «indicațiilor Comandantului suprem», care devin preponderente” - Dumitru Iancu Tăbăcaru, *Sindromul Securității*, București, Editura Paco, f.a., p. 39.

⁸⁹ Pentru problema complexă a cultului personalității lui Nicolae Ceaușescu și a efectelor acestuia asupra societății românești există o bogată literatură, din care ne mulțumim să amintim câteva titluri: Catherine Durandin, *Nicolae Ceaușescu: adevăruri și minciuni despre un rege comunist*, traducere de Simona Modreanu, Iași, Editura Nemo, 1992; Mark Almond, *The Rise and Fall of Nicolae and Elena Ceaușescu*, London, Chapman, 1992; Edward Behr, *Sărută mâna pe care n-o poți mușca: românii și Ceaușescu: investigația unui blestem al istoriei*, traducere de Doina Jela Despois și Brândușa Palade, București, Editura Humanitas, 1999; Anneli Ute Gabanyi, *Cultul lui Ceaușescu*, traducere de Iulian Vamanu, Iași, Editura Polirom, 2003; Adrian Cioroianu, *Ce Ceaușescu qui hante les Roumains: le mythe, les représentations et le culte du Dirigeant dans la Roumanie communiste*, București, Editura Curtea Veche – L'Agence Universitaire de la Francophonie, 2005; Pierre du Bois, *Ceaușescu la putere: ancheta asupra unei ascensiuni politice*, traducere Ioana Ilie, București, Editura Humanitas, 2008; Manuela Marin, *Originea și evoluția cultului personalității lui Nicolae Ceaușescu. 1965-1989*, Alba Iulia, Editura Altip, 2008.

Preocuparea pentru promovarea și prezervarea unei imagini publice favorabile a șefului statului nu este străină nici serviciilor din statele cu un regim politic democratic, de vreme ce persoana acestuia este percepută ca o vulnerabilitate a securității naționale. Pe cale de consecință, nu doar securitatea fizică a liderului constituie un obiectiv important, ci și modul în care acesta este perceput în plan intern și, mai ales, extern, ca reprezentant al națiunii respective. Credibilitatea și buna reputație a șefului de stat sunt elemente greu de neglijat în complicata ecuație a relațiilor internaționale contemporane astfel încât consolidarea, cosmetizarea și difuzarea largă a acestora reprezintă un deziderat de prim-ordin pentru serviciile de specialitate. De aici, relațiile strânse între consilierii „de imagine” din staff-urile prezidențiale și anumite componente ale serviciilor de informații.

Prin urmare, considerăm că nu atât folosirea Centrului de Informații Externe pentru „exportul de imagine” a președintelui Nicolae Ceaușescu este blamabilă, cât faptul că aceste acțiuni au fost concepute și realizate în maniera impregnată de servilism și lingușeală ce a caracterizat, mai cu seamă în ultimul deceniu de existență a regimului comunist, comportamentul „managerilor” vremii. De asemenea, măsura în care lichelismul marca activitatea unor instituții esențiale ale statului este dată de faptul că pentru cei aflați în funcții de decizie se dovedea a fi mai important gradul de mulțumire și satisfacție al lui Nicolae Ceaușescu în fața „dovezilor de prețuire” prefabricate venite de peste hotare, decât impactul real pe care activitățile de propagandă externă îl aveau asupra mediilor și personalităților-țintă⁹⁰. Pe de altă parte, din moment ce regimul comunist fusese transformat într-un regim personalizat, iar controlul de partid asupra Securității fusese substituit cu un control personal al lui Nicolae Ceaușescu, șansele ca activitățile de propagandă externă să aibă o altă finalitate erau minime.

⁹⁰ Se poate spune că în domeniul propagandei externe ofițerii din C.I.E. nu s-au putut detașa de tacticile folosite de generalul I.M. Pacea în anii '70 pentru a-l impresiona pe Nicolae Ceaușescu cu succesele spionajului românesc. Potrivit generalului Nicolae Pleșiță, fost comandant al C.I.E. între anii 1980-1984, „schema” lui Pacea era următoarea: „Orice firmă occidentală dădea mostre pentru reclamă și Ceaușescu îi chema pe cei de la Industrie, Agricultură, Comerț: «Veniți, mă, să vedeți!»... Numai nomenclatura de vârf. Cei de la Comerț Exterior mai strâmbau din nas, că ei știau. Șobolanul prezenta exponatele acolo, cu ochelari fumurii pe nas, ca să semene a spion. I-a luat ochii lui Ceaușescu, iar pe ceilalți i-a terminat” - *Ochii și urechile poporului. Convorbiri cu generalul Nicolae Pleșiță. Dialoguri consemnate de Viorel Patrichi în perioada aprilie 1999-ianuarie 2001*, prefată de Dan Zamfirescu, București, Editura Lumea, 2001, p. 18. Relatările generalului Pleșiță cu privire la această manieră triumfalistă de prezentare a unor „mărețe realizări” sunt confirmate și de documentele vremii – cf. Serviciul Român de Informații, *Cartea Albă a Securității*, vol. IV, f.l., f.ed., 1995, p. 509. Având în vedere tirajele de 1.000 de exemplare în care apăreau lucrările semnate de Nicolae Ceaușescu, precum și faptul că cumpărarea unor spații pentru articole de tip publicitar în ziarele occidentale nu era și nu este un lucru ieșit din comun, putem să apreciem că și „acțiunile de influențare” realizate de C.I.E. erau departe de a fi avut impactul ce se desprinde din rapoartele trimise în Centrala de la București. Așadar, „băieții deștepți” din C.I.E. „i-au luat ochii”, din nou, lui Ceaușescu, astfel încât acesta era sincer convins de statura sa de „lider de anvergură” în arena internațională, cu atât mai mult cu cât informațiile despre criticile care i se aduceau în mass-media occidentale erau atent filtrate și edulcorate în rapoartele ce-i erau destinate, fiind atribuite, de regulă, unor campanii ale cercurilor imperialiste ostile.

Ca o concluzie finală, putem afirma că propaganda realizată în timpul regimului comunist pe canalele secrete ale serviciilor de informații, în ciuda unor succese semnificative, nu s-a putut desprinde de șabloanele ideologice edificate în anii '50 și a rămas tributară, până la capăt, manierei centraliste și birocratice de concepere a acțiunilor și transpunere în practică a acestora. Întrucât, *volens-nolens*, actualitatea propagandei este astăzi mai mare decât oricând⁹¹, considerăm că orice incursiune în trecutul acesteia nu poate reprezenta decât o activitate lucrativă, în măsură să intereseze atât pe cei aflați în slujba noilor „propagande”, cât și pe cetățeanul de rând, interesat în a fi cât mai puțin vulnerabil în fața cântecelor sirenelor contemporane⁹².

⁹¹ Un specialist al domeniului nu ezită să noteze: „Noile concepte de relații publice, război informațional, operații psihologice, vehiculate astăzi în doctrinele militare ale marilor puteri, devin în condiții de criză sau conflict armat simple eufemisme pentru disimularea ancestralei propagande” – Călin Hentea, *Propagandă fără frontiere*, București, Editura Nemira, 2002, p. 7.

⁹² Vladimir Volkoff, *Tratat de dezințormare. De la Calul troian la Internet*, traducerea Mihnea Columbeanu, București, Editura Antet, f.a, pp. 239-240.

II. SUB LUPA SECURITĂȚII

Raluca Nicoleta SPIRIDON
Mihaela TOADER

ȘTEFAN BACIU UN DESTIN AL EXILULUI ROMÂNESC 1918-1993

ȘTEFAN BACIU – A DESTINY OF THE ROMANIAN EXILE (1918-1993)

In the period before institutionalization of communism there has been a large number of diplomats and people of culture who refused to return to Romania. Such a destiny followed and poet Ștefan Baciu. Appointed press attaché of the Romanian Legation in Berne in 1946, will waive the investiture two years later. Once settled in Buenos Aires, Ștefan Baciu has the merit to be known Romanian literature, to translate and publish a massive grouping of Romanian poets poetry in the Spanish-American word and not least to contribute to the culture of the host country.

Currently, the implementation of such synthesis is made by Florin Manolescu and facilitate the preparation of open archives as complete biographies, but, in our view, remains crucial role that some personalities have played in promoting Romanian culture.

Etichete: Ștefan Baciu, literatură românească, cultură, biografie

Keywords: Ștefan Baciu, the Romanian literature, culture, biography

În perioada premergătoare instituționalizării comunismului a existat un număr important de diplomați – oameni de cultură care au refuzat să se întoarcă în România. Un astfel de destin a urmat și poetul Ștefan Baciu. Numit atașat de presă al Legației României de la Berna, în 1946, va renunța la această demnitate doi ani mai târziu.

Ștefan Baciu a văzut lumina zilei în familia profesorului Ioan Baciu, mama sa Elisabeta Sager fiind de origine evreiască. În ceea ce-l privește pe tatăl său, Ioan Baciu, acesta s-a născut la 26 noiembrie 1888 în Nadeșu Săsesc, Târnava Mică. A terminat școala primară în comuna natală în jurul anului 1898, iar liceul în localitatea Dumbrăveni în 1908. În urma studiilor universitare devine profesor de limbă germană și doctor în litere la Viena¹. A funcționat ca profesor suplimentar la un liceu din Budapesta timp de un an (1910-1911), la Școala Comercială din Brașov în anul școlar 1911-1912, iar din 1912 până în 1943 a fost profesor al Liceului „Andrei Șaguna”². Din

¹ Florin Manolescu, *Enciclopedia Exilului Românesc 1945-1989*, București, Editura Compania, 2003, p. 64. Conform unei alte surse, o fișă personală datată 9 iulie 1955, tatăl său urmează Universitatea la Budapesta și devine doctor în filozofie al aceleiași universități în 1910 (ACNSAS, fond SIE, dosar nr. 6031, f. 4).

² *Ibidem*.

1943 până la pensionare (1949) a fost lector al Academiei Comerciale din aceeași localitate.

Ștefan Băciu s-a născut la 29 octombrie 1918 în Brașov, a fost elev al Liceului „Andrei Șaguna” din aceeași localitate iar între 1937-1941 urmează cursurile Facultății de Drept din București. Între 1941-1945 a ocupat mai multe funcții: traducător la Institutul Central de Statistică, șef de producție la editurile „Gorjanul” și „Publicom” și consilier cultural la Primăria capitalei³. O bibliografie esențială a operei literare (1935-1984), întocmită chiar de poet, al cărui destinatar era Nicolae Steinhardt, am identificat în corespondența confiscată acestuia de către Securitate și o prezentăm la sfârșitul acestor rânduri. Debutul literar poate fi considerat ciclul de poezii în limba germană, apărute în revista „Klingsor”, director Heinrich Zillich⁴, debut consemnat în „România Literară”, condusă de Liviu Rebreanu, și remarcat de Camil Baltazar⁵. Prima poezie în limba română apare în revista „Răboj”. *Poemele Poetului Tânăr*, lansate în mai 1935, au fost premiate (Premiul „Scriitorilor Tineri” al „Fundațiilor Regale”) împreună cu volumele de poeme ale lui Virgil Gheorghiu și Simion Stolnicu și cu romanul „*Ambigen*” al lui Octav Șuluțiu, ilustrat de Ion Anestin, acesta din urmă premiat de editura „Vremea”.

Conform biografiei pe care i-o consacră istoricul literar Florin Manolescu în *Enciclopedia exilului românesc*, a fost redactor la „Universul” și „Universul Literar” și colaborator la mai multe reviste literare din București sau provincie: „Brașovul Literar”, „Abecedar”, „Manifest”, „Cuvântul Liber”, „Informația zilei”, „Arta Nouă”, „Bis”, „Pagini Literare”, „Viața Literară”, „Glasul Bucovinei”, „Lamuri”, „Progres și cultură”, „Răboj”, „Frize”, „Gând Românesc”, „Rampa”, „Duminică”, „Gluma” și a întemeiat, împreună cu alți colaboratori – Vintilă Horia, Ovid Caledoniu și Mihai Beniuc, revistele „Start”, „Stilet” și „Meșterul Manole”. Din octombrie 1944 până în decembrie 1945 editează săptămânal revista ilustrată „Humorul”, unde semnează uneori cu pseudonimele „Eu” și „Cobra”⁵.

A fost membru al Partidului Social-Democrat și imediat după 23 august 1944 devine redactor la „Libertatea”, oficiosul partidului, până în octombrie 1946, momentul plecării în Elveția. Această afiliere politică i-a adus sprijinul pentru numirea ca atașat, apoi consilier de presă, la Legația Română din Elveția⁶. Din această perioadă datează un *Raport*, datat 9 septembrie 1947, adresat ministrului Informațiilor, elocvent pentru modul în care un consilier de presă își desfășura activitatea în perioada premergătoare

³ *Ibidem*, ff. 47-48.

⁴ Heinrich Zillich (1898–1988), scriitor și publicist, co-fondator al revistei cultural-politică „Klingsor”, editată la Brașov între 1924-1939. În 1936 a emigrat în Germania și a fost ofițer în armata germană. După război a activat în cadrul Asociației Sașilor Transilvăneni stabiliți în R.F.G. – Comisia pentru Analiza Dictaturii Comuniste din România, *Istoria Comunismului din România, Documente – Perioada Gheorghe Gheorghiu Dej (1945-1965)*, volum editat de Mihnea Berindei, Dorin Dobrințu, Armand Goșu, București, Ed. Humanitas, 2009, p. 653.

⁵ Florin Manolescu, *op. cit.*, pp. 64-69.

⁵ *Ibidem*.

⁶ Într-o fișă personală întocmită în 9 iulie 1955 se consemna „în anul 1946 a primit funcția de atașat pe lângă Legația Română din Elveția ca social-democrat” (ACNSAS, fond SIE, dosar nr. 6031, f. 4.)

instituționalizării comunismului: în baza datelor precise care i-au parvenit din țară a avut posibilitatea să corecteze informațiile referitoare la cuvântarea lui Gheorghe Gheorghiu-Dej privind reforma monetară; era lipsit de informații necesare în privința vizitei la Praga a primului ministru Petru Groza și resimțea acut ruperea relațiilor culturale de către România cu Occidentul: „din pricina lipsei totale a materialului pe care l-am solicitat insistent în rapoartele anterioare, pot spune că am fost pus aproape în imposibilitatea de a lucra pe tărâm cultural. Cu toate acestea am fost solicitat în mod insistent de a pune la dispoziția ziarelor și revistelor, material literar și beletristic. Mai mult decât atât: unele publicații au revenit cu aceste solicitări. Vă rog, de aceea Domnule Ministru să binevoiți a da dispoziții să mi se trimită în cel mai scurt timp posibil materialul necesar. Ca o indicație eventuală adaug că ar fi vorba de mici bucăți de proză și poezii – de preferință traduse în limbile franceză și germană, datorate scriitorilor noștri. Împreună cu puținul material de care dispunem, aceste pagini ne-ar fi aici de un deosebit folos. De asemenea, vă rog să binevoiți a da dispoziții să ni se trimită câteva exemplare din «Antologia poetică», editată anul trecut de Conferința Generală a Muncii. Prin traducerea anumitor bucăți din această carte, vom putea pune la dispoziția presei muncitorești din Elveția, un material interesant și absolut necunoscut. În domeniul cultural, avem, de asemenea, de semnalat participarea domnului Dinu Lipatti la festivitățile muzicale care au avut loc în orașul Lucerna. După cum reiese și din anexele alăturate, presa a elogiat în termenii cei mai călduroși pe artist. Apoi, la Geneva, a avut loc deschiderea unei expoziții de pictură a domnului D. Berea însă presa n-a înregistrat până astăzi această manifestare. Pentru completarea acestor informații, e necesar să mai menționăm pagina pe care revista «L'Illustré» (Lausanne) a închinat-o memoriei lui Panait Istrati și șederii sale în aceste locuri. Alături două exemplare din revista citată. Primiți, vă rog, Domnule Ministru, asigurarea înțregii mele considerațiuni”⁷.

După demisia lui Șerban Voinea – ministru plenipotențiar al Legației Române din Elveția, și în momentul în care este rechemat pentru a fi numit într-un post similar la Sofia, se decide să rămână în Elveția. Este posibil ca Ștefan Baciu să fi fost sfătuit „să nu se mai întoarcă în țară de amicul său Victor Popescu – fiul lui Stelian Popescu, aflat pe atunci la Berna”⁸. După demisia sa, până spre sfârșitul anului 1948, a locuit la Berna și „cu ajutorul Organizației Internaționale a Refugiaților (I.O.R.) de la Geneva, care îi recunoaște statutul de refugiat politic, pleacă în Brazilia, prima țară latino-americană care îi acordă viza de intrare (solicitată concomitent în Peru, Venezuela și Mexic)”⁹. Pe de altă parte, așa cum rezultă din volumele sale memorialistice, *Bucureste-Estação Norte* (1961) și *Praful de pe tobă* (1980), precum și, parțial, dintr-o fișă personală, în 1948, unchiul soției sale Mira Simian - frații mamei, Aurel și Nae Simian reușesc să fugă din România și se stabilesc la Buenos Aires. O informație pe care trebuie să o tratăm în mod critic privește apartenența sa la Mișcarea Legionară.

Ștefan Baciu a lucrat, posibil, în anii unei studenții lipsite de mijloace materiale mai consistente, ca secretar de redacție la revista „Gândirea”, ceea ce, probabil, i-a atras clasificarea drept legionar. De altfel, Nichifor Crainic îl va concedia în momentul în care află că e membru al Partidului Social Democrat”¹¹. O notă semnată, posibil I. Popescu,

⁷ *Ibidem*, ff. 7-15.

⁸ ACNSAS, fond Informativ, dosar nr. 6322, f. 68.

⁹ Florin Manolescu, *op. cit.*, p. 65.

¹¹ Florin Manolescu, *op. cit.*, p. 64.

evoca faptul că originea evreiască a mamei sale constituie un motiv temeinic pentru a nu-l acuza pe Ștefan Baciuc de legionarism, mai mult „în timpul legionarilor a îndurat prigoana acestora. Era pe atunci student la Universitatea din București, iar după 23 august 1944 poetul a scris cu zel și convingere în presa democratică de atunci”¹². Lejeritățile cu care structurile informative clasificau drept comuniști sau legionari pe toți membrii unei echipe redacționale, i se adaugă imensa „putere de hârtie” a statului modern. Atât Siguranța – structură de informații de până în 1948, dar și, mai târziu, Securitatea, relatau o informație, în cazul de față cea referitoare la apartenența legionară a lui Ștefan Baciuc, în notele sau rapoartele ulterioare pe parcursul unor perioade de timp considerabile.

După 1948, a contribuit la menținerea acestei clasificări și colaborarea lui Ștefan Baciuc cu Faust Brădescu la revista „Înșir-te mărgărite”. Această colaborare a fost determinată, mai degrabă, de dificultatea apariției unor publicații periodice ale exilului românesc în condițiile precarității resurselor financiare ale acestora, ceea ce făcea din fiecare revistă publicată o reușită, decât de afinitățile ideologice ale lui Ștefan Baciuc.

O sinteză asupra presei românești, datată 23 ianuarie 1953, consemna că: „la Rio de Janeiro apare revista legionară «Înșir-te mărgărite» sub conducerea unui comitet format din: Ștefan Baciuc, Prof. Dumitru și Faust Brădescu. Este socotită drept cea mai bogată revistă literară a fugarilor români. Pe linia ce o adoptă răspândește legionarismul simist. La São Paulo apare revista «Căminul», revistă legionară simistă de sub conducerea lui Nicolae Păltinișeanu. Tot la Rio de Janeiro mai apare și «Dacia» din anul 1947 al cărui fondator este Stelian Bisocanu. Directorul ziarului este Grigore Arbore. Propagă ideea unirii tuturor românilor sub conducerea lui Horia Sima. De remarcat că acest ziar a fost întrerupt și apoi a reapărut în urma reorganizării legionarilor din această țară”¹³.

În Brazilia, va traduce, pentru început, unele nuvele sud-americane în limba germană, în timp ce, din punct de vedere literar, a fost un continuator al mișcării suprarealiste pe tărâmurile sud-americane. Între 1953-1962 va fi „redactor de politică internațională la gazeta «Tribuna da Imprensa», despre al cărui director Carlos Lacerda, Ștefan Baciuc afirma că a fost «cel mai mare gazetar al secolului XX din Brazilia». A mai colaborat la «Maquis» și la «Revista da Semana» și a fost unul din fondatorii revistei «Cuadernos Brasileiros». În ianuarie 1959, după fuga lui Batista și victoria lui Fidel Castro e primul ziarist din Brazilia invitat oficial să viziteze Cuba, pentru a asista la procesele politice ale noului regim. Va declina invitația, însă în aprilie 1959 realizează la Havana un interviu cu Fidel Castro, intitulat, conform unei declarații a acestuia «Dacă comuniștii scot mâna, le-o retez!»¹⁴. De altfel, se va pronunța împotriva totalitarismului în „Cortina de ferro sobre Cuba”, Rio de Janeiro, 1961. Într-un raport care se referă la emigrația română din America de Sud, datat 25 decembrie 1961, se consemna faptul că „Ștefan Baciuc scrie articole la ziarul «Tribuna da Imprensa» și atacă

¹² ACNSAS, fond Informativ, dosar nr. 6322, f. 68.

¹³ ACNSAS, fond SIE, dosar nr. 109, f. 40.

¹⁴ Florin Manolescu, *op. cit.*, p. 65.

în mod violent mișcările de eliberare națională din America Latină și în mod special pe comuniști, precum și pe U.R.S.S.”¹⁵.

Este cunoscut faptul că, după Primul Război Mondial, „în lumea occidentală, în pofida hegemoniei recunoscute a Parisului asupra unor regiuni întinse ale elitei culturale, revigorată după 1918 de influxul de expatriați americani (generația lui Hemingway și a lui Scott Fitzgerald), nu mai exista, de fapt, o cultură unitară în lumea veche. În Europa, Parisul concura cu Axa Berlin – Moscova, până când ascensiunea lui Stalin și a lui Hitler a redus la tăcere sau a dispersat avangardele din Rusia și Germania. *Resturile vechilor Imperii Habsburgic și Otoman au pornit pe propria cale în domeniul literaturii, izolate de limbile [propriei n.n.] pe care nimeni nu a încercat să le traducă serios sau sistematic până în momentul apariției diasporei antifasciste în anii '30*”¹⁶. O mutație asemănătoare se va produce după al doilea război mondial, în condițiile în care valurile de exilați din Europa de Est vor contribui atât la cunoașterea culturii țării lor de origine cât și la cultura țărilor de adopție. Ștefan Baciu este un caz ilustrativ în acest sens. Alături de editarea propriilor sale volume de poezii, a avut meritul de a face cunoscută literatura română și de a traduce și publica un grupaj masiv din lirica unor poeți români în lumea hispano-americană. În America de Sud, Ștefan Baciu, împreună cu I.G. Dimitriu și Faust Brădescu, a întemeiat Cercul Cultural „Andrei Mureșianu” și a editat prima revistă literară românească, „Înșir-te mărgărite”. Începând cu anul 1965 va edita revista „Mele – Caiete Internaționale de Poezie”, în condiții modeste, având un tiraj de 200-300 exemplare, în care va promova lirica românească - de pildă numărul din august 1981 îi este dedicat lui Mihail Arșavir. Întocmește antologii de poezie românească, tradusă în limba spaniolă: *Poetas Rumanos*, Ediciones de la Frontera, Los Angeles, California, 1969; *11+11 poetas rumanos contemporáneos*, Editorial Universitaria de la Unan, León, Nicaragua, 1976. Va dedica eseuri în limba spaniolă și portugheză poezilor Urmuz și Constant Tonegaru, iar spre sfârșitul vieții traduce în spaniolă *Poemele Luminii* de Lucian Blaga.

Printr-un cinism al istoriei, evaluarea activității sale de către Centrul de Informații Externe constată tocmai acest fapt (în *note-extras din corespondența interceptată a lui „Singureanu” cu rudele și relațiile din țară în perioada 1980 – 24.05.1982*): „În întreaga corespondență «Singureanu» se referă în special la probleme de literatură românească, la preocupările sale în acest domeniu, legăturile lui cu alți emigranți români din diferite țări care au preocupări literare și activitatea sa de a tipări periodic fițuica «Mele» în Hawai. Nu se referă aproape deloc la sistemul social-politic din țara noastră cu toate că el nu îl acceptă. Foarte rar a abordat probleme despre conținutul unor opere literare contemporane având accente critice privind *creația literarăla dispoziția partidului* [subl.n.] Deși îi este dor de țară, nu dorește să vină în vizită în R.S. România motivând confuz această abținere, precizând «poetic» faptul că «țara se află în el». Deși, «Singureanu» se menține pe o poziție de neacceptare a sistemului social-politic actual din țara noastră *se poate aprecia că activitatea sa literară, de propagare a literaturii, artei și tradițiilor românești are și un caracter pozitiv* [subl. n.]”¹⁷.

¹⁵ ACNSAS, fond SIE, dosar nr. 6021, f. 19.

¹⁶ Eric Hobsbawn, *Secolul Extremelor*, București, Editura Lider, 1994, p. 218.

¹⁷ ACNSAS, fond SIE, dosar nr. 6021, f. 54.

A întreținut o vastă corespondență cu Haig Acterian Arșavir, Barbu Brezianu, Nicolae Carandino (cu acesta din urmă, un raport al Securității aprecia că Ștefan Baciuc a corespondat cel mai mult), Daniela Crăsnaru, Corneliu Coposu (soția acestuia fusese colegă de facultate cu Mira Baciuc), Ion Foțșeneanu (fost coleg la liceul Andrei Șaguna), Octavian Ghibu, Constantin Noica, Andrei Pintilie (cercetător la Institutul de Istoria Artelor), Ion D. Sârbu, Nicolae Steinhardt, Radu Tudoran, Vlaicu Bârna, Dan Culcer. Unele scrisori trimise de Ștefan Baciuc prietenilor săi au fost interceptate și se regăsesc în dosarele de urmărire informativă ale acestora.

În 1962 a fost invitat de Universitatea Seattle din Washington pentru a predă cursuri de literatură braziliană. În 1964 Universitatea din Honolulu îl invita ca profesor de literatură și civilizație hispano-americană și de literatură braziliană, rămânând în acest post până la sfârșitul vieții, deși cu oarecare dezamăgiri – resimțea absența publicului¹⁸. Va da culturii sud-americane antologii esențiale de poezie: *Antologia de la poesia Latinoamericana 1950-1970*, Tomo I. State University of New York Press, Albany, N.Y., 1974, 577 pagini, *Antologia de la poesia Latinoamericana 1950-1970*, Tomo II State University of New York Press, Albany, N.Y., 1974, 581-1244 pagini, *Antologia de la poesia surrealista Latinoamericana*, Joaquin Mortiz, México, 1974, (ediția a 2-a în 1979), 246 pagini – cărți care nu s-au retipărit niciodată, întrucât, după cum afirma poetul într-un interviu cu Marta Petreu din 1992, „avea poziția politică pe care a avut-o toată viața, adică un adept al socialismului democratic care era și încă este combătut de oameni ca Fidel Castro, Gabriel Garcia Márquez, răposatul Pablo Neruda, care au mare influență și mare putere la toate editurile din America Latină. Am fost, chiar dacă pare paradoxal, marginal și, totuși, am publicat o serie de cărți printr-un miracol al vieții pe care nu mi-l pot explica decât prin faptul că, așa cum spunea Correra Andrade, ei te publică pentru că nu știu cine ești într-adevăr”¹⁹.

Poziția critică față de traduceri din lirica sud-americană, efectuate în România, se regăsește în *Brazilia Masacrata*, Honolulu, 1970. Într-o notă a Inspectoratului Județean Cluj din 20 ianuarie 1977 se consemna faptul că „în ultima perioadă de timp pe adresa editurii «Dacia» din Cluj Napoca și a unor persoane din cadrul editurii, au sosit mai multe exemplare din lucrarea *Brazilia Masacrata* a poetului brazilian de origine română Ștefan Baciuc. În primele rânduri ale lucrării, autorul aduce aspre critici la adresa unor scriitori români ca: Mihai Beniuc, Ion Frunzetti, Nina Cassian, Maria Banuș și Francisc Păcurariu, care au tradus în limba română unele poezii din literatura Americii Latine cuprinse în *Antologia poeziei latino-americane* și lucrarea *Introducere în literatura Americii Latine*, afirmând că nivelul la care acestea sunt prezentate este sub orice critică, din cauză că traducătorii au făcut multe greșeli, folosind nume greșite de autori, au tradus fals unele titluri, au dat informații false, autorul conchizând că așa ceva este «un

¹⁸ Florin Manolescu, *op. cit.*, p. 66.

¹⁹ Ștefan Baciuc,*E greu să-ți găsești locul după ce ai trăit patruzeci și șase de ani în exil...în „Apostrof”*, anul III, nr. 2, 1992 *apud* Marta Petreu, *Conversații cu...Anton Dumitriu, Horia Stanca, I. Negoitescu, Arșavir Acterian, Ștefan Baciuc, Norman Manea, Andrei Pleșu, Gabriela Melinescu, Mircea Zaciu, Cornel Regman, Andrei Marga, Emil Hurezeanu, Petru Dumitriu, Alexandru Ștefănescu, Marian Papahagi, Ion Bălu, Ileana Mălăncioiu, Alain Paruit, Z. Ornea, George Vulturescu, Cornel Țăranu, Dorli Blaşa, Ruxandra Cesereanu, Dora Pavel*, Editura Universal Dalsi, 2004, pp. 52-57.

adevărat record al superficialității”²⁰. O critică asemănătoare, la care s-a alăturat și observația referitoare la excluderea poezilor concrețiști brazilieni a adus Ștefan Baciu și în ceea ce privește *Antologia Poeziei Braziliene* apărută în anul 1970 la Editura Univers, în traducerea scriitorului Darie Novăceanu. În opinia lui Ștefan Baciu excluderea acestora își avea motivația în groaza de revoluție și de schimbare a regimului comunist, care am adăuga noi odată instaurat își canalizează eforturile pentru păstrarea monopolului politic.

În opinia noastră, în perioada comunistă, scriitorii s-au mișcat în limitele unui sistem de cenzură care oculta ceea ce era indezirabil regimului, de aici rezultând foarte multe distorsionări și recurgerea la modificări în chiar conținutul textelor literare pentru a le putea face publicabile, ceea ce nu atenuează gravitatea unor asemenea operațiuni. Este destul de dificil a anatemiza, prin prisma condițiilor editoriale de acum, ceea ce s-a petrecut în perioada comunistă. Rămâne însă pentru generațiile viitoare luarea în considerare a observațiilor lui Ștefan Baciu în momentul reeditării, nu numai a traducerilor din lirica sud-americană, dar și a *Jurnalului* lui Octav Șuluțiu.

Într-un articol intitulat *Însemnări pe marginea unui Jurnal* [al lui Octav Șuluțiu *n.n.*], Ștefan Baciu afirma: „publicarea *Jurnalului* său în 1975, de către editura Dacia din Cluj, în dealtfel excelenta colecție «Restituiri» de sub direcția lui Mircea Zăciu, reprezintă un caz de-o extremă gravitate, pe de-o parte pentru că voința expresă a autorului nu a fost luată în seamă, pe de altă parte, pentru că felul în care a apărut, *Jurnalul* a fost ciopârțit, desfigurat și cenzurat de către editorul său, Nicolae Florescu [...]. Moartea lui Șuluțiu a însemnat începutul unei perioade de tăcere de un sfert de secol (1949-1974), până când Florescu a «îngrijit și prefațat» selecția de cronici *Scriitori și cărți*, de altfel, extrem de dubioasă și de nereprezentativă, din ea lipsind cu desăvârșire autori despre care s-a scris mult, și pe care i-a prețuit, în mod deosebit, ca: Eugen Ionescu, Aron Cotruș, Horia Stamatu, Ilarie Voronca, N. Crevedia, Emil Botta, Emil Cioran, Mircea Damian, Radu Gyr, Dan Botta, Ion Barbu (al cărui mare admirator a fost din primii săi ani de lector), Victor Stroe, și, firește, cel ce iscălește aceste rânduri”²¹.

Sigur că atât realizarea unor sinteze cum este cea întocmită de Florin Manolescu, cât și deschiderea arhivelor, facilitează întocmirea unor biografii cât mai complete, însă, din punctul nostru de vedere, rămâne esențial rolul pe care unele personalități l-au avut în promovarea culturii române, în condițiile în care statul român nu a susținut în mod substanțial o astfel de direcție. De pildă, în spațiul francez, Emil Cioran resimțea acut nepopularizarea culturii române însă nici implicarea sa nu a depășit faza intențiilor. La 21 noiembrie 1966, acesta se confesa unui informator al Direcției a-II-a - „Lucian Armașu”: „discuția lunecând spre problemele majore ale culturii noastre (filozofie, poezie), E. Cioran mi-a mărturisit că este mâhnit că suntem puțin cunoscuți în Apus, inclusiv în Franța. După părerea lui trebuie făcută mai puțină propagandă minoră, canalizată fiind energia creatoare a națiunii înspre opere majore. *Ceea ce se petrece astăzi în România corespunde acestei dorințe a mele* [subl. n.], a mărturisit Cioran. După părerea lui noi, românii, nu am fi înzestrați pentru creația abstract-filozofică – filozofia lui Blaga

²⁰ ACNSAS, fond SIE, dosar nr. 6021, f. 44.

²¹ Ștefan Baciu, *Însemnări pe marginea unui „Jurnal” de Octav Șuluțiu* în „Cuvânt Românesc”, iulie 1977.

este poezie, mi-a zis el – în schimb poezia românească din ultimii 50-60 de ani ar fi printre cele mai reușite, dacă nu cea mai reușită realizare din Europa. Franța nu a avut și nu are poeți precum Arghezi, Blaga etc. S-a gândit și el să traducă ceva din poezia românească, însă i se pare imposibil să obțină un lucru de valoare. Traducerea omoară frumusețea poeziei. (Totuși nu a renunțat la această idee și va mai încerca, mi-a mărturisit el)²².

Numit „ambasador fără titlu al literelor românești” de poetesa Ioana Diaconescu²³ Ștefan Baciu reprezintă un punct de reper în afirmarea culturii române, fără ingerințele ideologice la care a fost supusă în țară, ceea ce o face cu atât mai prețioasă.

Într-o scrisoare adresată lui Nicolae Steinhardt, la 16 martie 1986, Ștefan Baciu îi mulțumea pentru cuvintele dintr-o scrisoare anterioară (din 22 februarie 1986) și anexa textul *Critic mai presus de critică* precum și o *Bibliografie* a operei sale poetice, a antologiilor de literatură sud-americană și a traducerilor de literatură română în limba spaniolă sau a literaturii sud-americane în limbile engleză și germană.

Redăm, mai jos, aceste documente pe care le-am identificat în arhiva CNSAS, fond Informativ, dosar nr. 207, vol.7, ff. 164-169.

1.

Ștefan Baciu

Critic mai presus de orice critică

Pe la începutul deceniului 40, foarte la început, dacă nu mă trădează memoria, memoria mea fără arhivă și fără fișe se înființase la București o grupare pe care Octav Șuluțiu, veșnic gata de calambururi și de „bancuri” o numise găcălârâ. Era de fapt, o prescurtare pentru ceea ce, pe de-a întregul, se numea „Gruparea Criticilor Literari Români”, un fel de front unic ridicat spontan, în fața intoleranței neo-semănătoriste ce se fixase mai cu seamă împrejurul revistei iorghiste „Cuget Clar”, pe care tot bietul Șuluțiu o numise „Muget Tulbure”!

Între cei ce făceau parte din grupare, îmi aduc aminte de Vladimir Streinu, Pompiliu Constantinescu, Ion Biberi, Șerban Cioculescu, firește, de Octav Șuluțiu, și de admirabilul, elegantul, generosul, inimitabilul Perpessicius, ale cărui volume de „Mențiuni Critice”, în ziua în care vor apare în întregime, fără paranteze și puncte de suspensie, și mai cu seamă, fără cenzură, vor putea fi privite ca o adevărată panoramă a culturii românești interbelice. În critica timpului său, Perpessicius a adus nu numai o optică specială și, ceea ce este la fel de important, un stil și o atitudine ce l-au ridicat între colegii săi de „breaslă”, dându-i un loc cu totul special, al său și numai al său.

Între numeroșii recenzenți ai timpului prezent pe care, din an în an, îmi este dat să-ți întâlnesc în câte-o revistă ce-mi cade în mână, am remarcat, în afară de finețea

²² ACNSAS, fond SIE, dosar nr. 5553, f. 73.

²³ Ioana Diaconescu, *Scritori în Arhivele CNSAS*, București, Fundația Academia Civică, București, 2012, pp. 164.

și obiectivitatea urbană a lui Nicolae Manolescu, o serie de note de lectură semnate de N. Steinhardt. Numele acesta îl reținusem încă dinaintea celui de-al doilea război mondial, ca fiind între colaboratorii unei publicații intitulată „Revista Burgheză”. L-am citit, de atunci ori de câte ori am avut prilejul în filele vremii, ceea ce este drept, din cale afară de rar însemnările pe marginea lecturilor pe care N. Steinhardt le făcea cu o originalitate, un talent și o finețe pe care nu le pot numi decât fără pereche, cu toate că, sporadic, întâlneam însemnări aproape identice, iscălite de Alexandru Paleologu: vase comunicante sau „familie spirituală”?!

Mi se pare că n-aș greși, dacă afirm că producția de lector critic a lui Steinhardt se află astăzi adunată în miază de pagini ce reprezintă cele trei volume publicate de la 1976 încoace, citez în ordine cronologică: *Între viață și cărți*, *Incertitudini literare* și, în cele din urmă, „Critica la persoana întâi”. Titlul acesta, extrem de original este extrem de reușit, nu numai pentru că e original, ci pentru că, mai presus de toate, identifică un stil și un om. De fapt, Steinhardt este, mai mult decât un critic, un moralist și un memorialist, dar și un poet, martor al timpului său, interpret al timpurilor trecute, pe care ca și pe cele prezente și chiar foarte prezente, le disecă și le talmăcesc cu pricepere și finețe și luciditate mereu informată, mereu cordială.

Mă refer, de pildă, la portretul pe care i-l face lui Eugen Lovinescu, pornind de la o [...] teză de Bacalaureat, până la ultimele luni din viața celui care, începând din strada Câmpeanu 40, a fost o conștiință intelectuală a epocii în care am trăit. Dar cu aceeași acuratețe și inspirație, într-un stil ce merită să fie subliniat, Steinhardt se referă la autori atât de deosebiți, de îndepărtați, ca să zic așa, unul de altul, ca, de pildă, Leon Daudet și Paul Morand. Portretele acestora răsar în mod excepțional de conturate din notele de lectură pe marginea unor opere fundamentale pentru epoca lor, nu întotdeauna înțelese la justa valoare, cum ar fi, de pildă, cazul autorului faimosului pamflet despre *Stupidul Secol al-XIX-lea*, Leon Daudet.

Puține au fost paginile, mai frumoase, mai pregnante și mai personale decât cele pe care, de exemplu, „criticul la persoana întâi le dedică lui I. Peltz”, a cărui operă nu a fost analizată cum se cuvine, cu toate că despre întreaga serie a cărților sale s-a scris destul de mult și polemic, drept și nedrept.

Ceea ce este fascinant în această frescă de lecturi [variația] unei viziuni care merge de la teatrul absurdului la psihanaliză, trecând de la Sigmund Freud la Arthur Schopenhauer, până la Johan Strauss, operei căruia Steinhardt îi dă, pe drept cuvânt, un loc de frunte în cultura timpului său.

Ce emoționante reîntâlniri cu cărți și oameni ca Ion Biberi, Ștefan Popescu, Mateiu Caragiale (prezentat multiplu și măestru), trecând prin Iser, George Mihail Zamfirescu, Jack London și chiar și Emil Gârleanu, fără a mai vorbi de Jean Cocteau, C. Sion cu a sa *Arbondologie a Moldovei* până la contemporanii Eugen Ionescu și Emil Botta. Să mulțumim, așadar „criticului la persoana întâi” pentru acest dar, astăzi, atât de rar și de prețios, a unui caleidoscop memorialistic care este și fantezie și artă, într-un cuvânt: *viață*.

2.

Bibliography of Ștefan Baciu (1935-1984) *

I. Original poetry in romanian: *Poemele poetului tânăr*, Fundația pentru Literatură și Artă Regele Carol II, București, 1935, pp. 42; *Poeme de dragoste*, Editura Revistei Familia, Oradea, 1936, pp. 29; *Micul dor*, cu o gravură în linoleum de K. Hübner, Brașov, 1937, pp. 38; *Drumeț în anotimpuri*, Frize, Iași, 1939, pp. 29; *Cântătorul de comori*, Fundația pentru Literatură și Artă Regele Carol II, București, 1939, pp. 84; *Cetatea lui Bucur*, Colecția Universul Literar, București, 1940, pp. 88; *Muzica sferelor*, Editura Prometeu, București, 1943, pp. 72; *Cântecul mulțimii*, Editura Partidului Social-Democrat, București, 1944, pp. 38; *Caiet de vacanță*, Tipografia Unirea, Râmnicu Vâlcea, 1945, pp. 37; *Analiza cuvântului dor*, Editura Cartea Pribegiei, Valle Hermoso, Sierras de Córdoba, Argentina, 1951, pp. 197; *Poemele poetului pribeg*, Editura Drum, Mexico, 1963, pp.106; *Ukulele*, Editura Destin, Madrid, 1967, pp. 49; *Carte de citire pentru tablourile lui Jacques Hérold*, Editura Mele, Caiete Internaționale de Poezie, Honolulu, 1967, pp. 9; *Strada Dogari 36*, Editura Mele, Caiete Internaționale de Poezie, Honolulu, 1967, pp. 4; *Recetind pe Ion Barbu*, Editura Mele, Caiete Internaționale de Poezie, Honolulu, 1968, pp. 5; *Poemele poetului Ștefan Baciu*, Colecția Start, Madrid, 1972, pp. 206; *A se ceti cu peria de dinți*, Editura Mele, Caiete Internaționale de Poezie, Honolulu, 1974, pp. 7; *Bilanțul celui din urmă avertiscan*, Colecția Start, Honolulu, 1976, pp. 31; *Școala primară Andrei Mureșianu*, Editura Mele, Honolulu, 1976, pp. 10; *Neîmpliniri*, Start, Honolulu, 1976, pp. 27; *Îngerul Malagambist în Insula Oahu*, Editura Mele, Honolulu, 1979, pp. 28; *Palmierii de pe Dealul Melcilor*, Editura Start, Honolulu, 1980, pp. 25; *Poemele poetului singur*, Editura Mele, Honolulu, 1980, pp. 355; *Ichiu – gogola sau numai pentru brașoveni*, Editura Mele, Honolulu, 1983, pp.10.

II. Original poetry in romanian (collaboration): *13 poeți*, Editura Pavel Suru, by Ștefan Baciu, Ovid Caledoni, Virgil Carianopol, Constantin Virgil Gheorghiu, Gherghinescu Vania, Vintilă Horia, Ion Aurel Manolescu, Petre Paulescu, Teodor Scarlat, Ștefan Stănescu, Simion Stolnicu, Gh. Tuleș, E. Ar. Zaharia. Cu 13 portrete de Neagu Rădulescu, București, 1937, pp. 61; *Lanterna magică*, wich Traian Lalescu, Mărțișor, 1941, pp. 36.

III. Original poetry in spanish: *Sandino*, Editura Mele, Cuadernos Internacionales de Poesia, Honolulu, 1968, pp. 8; *Semblanza y explicación de Latinoamérica*, Ediciones de la Frontera, Hollywood, California, 1968, pp. 16; *La Compãnia Ltda*, Cuervo Press, Hollywood, California, 1970, pp. 8; *Poemas Chapines*, Cuadernos Internacionales de Poesia, Editura Mele, Honolulu, 1971, pp. 12; *Nasserismo*, Cuervo Press, Hollywood, California, 1973, pp. 5; *El que pierde gana*, Editorial Universitaria,

* Not included are some 6 923 articles, essays, reports (reportajes), interviews, „cronicas” and poetry translations, published in Romania, 1937-1946 („Universul Literar” and „Libertatea”), Brazil 1949-1962 („Tribuna da Imprensa”, „Correia da Manhã”, „Letrase Artes”, „Diário Carioca”, „Revista da Semana”), Switzerland 1946-1976 („Die Literarische Tat”). The monthly „cronicas” are published since 1967 in Mexico, Guatemala, El Salvador, Honduras, Nicaragua, Panama, Costa Rica, Venezuela, Chile, Bolivia, Dominican Republic, France, United States, under the generic title „Palabras en Libertad”

Unan, León, Nicaragua, 1978, pp. 42; *Pasaporte y Pãnuelo*, Revista Conservadora, Managua, Nicaragua, 1972, pp. 4; *Un Rumano en el Istmo*, Universidad Veracruzana, Xalapa, Veracruz, Mexico, 1984, pp. 40.

IV. Original poetry in portuguese: *Aula de Solidão*, Artesanato Cristo Operário, Rio de Janeiro, 1953, pp. 23; *Dois Guatemaltecos*, Philobiblion, Rio de Janeiro, 1957, pp. 10; *Carioca Honorário*, Edições Pirata, Recife, Pernambuco, 1982, pp. 32.

V. Original poetry in english: *Ukulele*, Menehune Press, Honolulu, 1972, pp. 16.

VI. Original poetry in german: *Ein Rumäne aus Rio de Janeiro*, Start, Honolulu, 1974, pp. 95.

VII. Poetry translated into romanian: *25 de poeme din Georg Trakl*, Editura Frize, Iași, 1938, pp. 76; *América* by Raul Otero Reiche, Cercul Cultural Andrei Mureșianu, Rio de Janeiro, 1952, pp.18; *Poezi Latino-Americani de azi*, Freiburg I. Br., W. Germany, 1969, pp.4.

VIII. Romanian poetry translated to spanish: *Poetas Rumanos*, Ediciones de la Frontera, Los Angeles, California, 1969, pp. 13; *11+11 poetas rumanos contemporãneos*, Editorial Universitaria de la Unan, León, Nicaragua, 1976, pp.70.

IX. Spanish-american poetry translated to german: *Zerschneide den Stachel*, Ernesto Cardenal. Jugenddienst-Verlag-Wuppertal, 1970, (14 printings), pp. 68; *Gebet für Marilyn Monroe und andere Gedichte*, Ernesto Cardenal, Peter Hammer Verlag, Wuppertal, 1972, (3 printings), pp. 182; *Für die Indianer Amerikas*, Ernesto Cardenal, Peter Hammer Verlag, Wuppertal, 1973, pp. 121; *Posiealbum*, Ernesto Cardenal. Verlag Neues Leben, Berlin, 1976, pp. 31; *Die Stunde Null*, Ernesto Cardenal, Peter Hammer Verlag, Wuppertal, 1979, pp. 398.

X. Memoirs in romanian: *Aron Cotruș: omul și poetul*, Revista Scriitorilor Români, München, 1964, p. 32; *Franțiror cu termen redus*, Editura Mele, Honolulu, 1968, pp. 30; *Sub Tâmpa în Honolulu*, Start, Honolulu, 1973, pp. 68; *Călătorii*, Colecția Start, Madrid, 1974, pp. 126; *Mira*, Editura Mele, Honolulu, 1979, pp. 339; *Praful de pe tobă*, Editura Mele, Honolulu, 1980, pp. 542; *Microportrete*, Editura Mele, Honolulu, 1984, pp. 250.

XI. Memoirs in portuguese: *Bucareste-Estação Norte*, Edições o Cruzeiro, Rio de Janeiro, 1961, pp. 203; *Lavradio 98*, Editora Nova Fronteira, Rio de Janeiro, 1982, pp. 186.

XII. Essays in portuguese: *Servindo à Poesia*, Ministerio de Educação e Cultura, Departamento da Imprensa Nacional, Rio de Janeiro, 1953, pp. 52; *Poesia, vida e morte de Azarias H. Pallais*, Jornal do Commercio, Rio de Janeiro, 1956, pp. 34; *Um Continente em busca de uma doutrina*, Livraria São José Editora, Rio de Janeiro, 1959, pp. 63; *Ideias e partidos políticos na Argentina*, Associação Brasileira do Congresso pela Liberdade da Cultura, Rio de Janeiro, 1960, pp.12; *Cortina de ferro sobre Cuba*, Rio de Janeiro, 1961 (2 printings), pp. 227; *César Vallejo, poeta comunista?*, Cadernos Brasileiros, Rio de Janeiro, 1962, pp. 11; *Manuel Bandeira de corpo inteiro*, Livraria José Olympio Editora, Rio de Janeiro, 1966, pp. 181.

XIII. Essays in spanish: Don Sal, Péna Diplomática Rui Barbosa, Rio de Janeiro, 1960, pp. 12; *Cortina de hierro sobre Cuba*, Editorial San Isidro, Buenos Aires, Argentina, 1961, pp. 223; *Barraza*, Talleres Gráficos, Mexico D.F., 1963, pp. 16; *Juan Bosh: del exilio a la presidencia*. Bases Editorial, Buenos Aires, 1963, pp. 31; *168 Horas de poesia, 7 dias en Nicaragua*, Revista Conservadora, Managua, Nicaragua, 1965, pp. 29; *Juan*

Bosh: un hombre solo, Artes Gráficas Benzal, Madrid, 1967, pp. 107; *Ramón Villeda Morales ciudadano de America*, Antonio Lehmann, Libreria Imprenta y Litografia Ltda, San José, Costa Rica, 1970, pp. 215; *Costa Rica en seis espejos*, Departamento de Publicaciones, Ministerio de Cultura, Juventud y Deportes, San José, Costa Rica, 1976, p. 139; *Urmuz*, Ediciones Tierra y Libertad, México D.F., 1978, pp. 16; *Urmuz, l'anarchico*, Il libero Accordo, Traduzione di Gaspare Mancuso, Italia, 1978, p. 25; *Surrealismo Latinoamericano, preguntas y respuestas*, Ediciones Universitarias de Valparaiso, Cruz del Sur, Valparaiso, Chile, 1979, pp. 114; *Jean Charlot Estridentista Silencioso*, Editorial El Café de Nadie, México, 1982, pp. 92; *Surrealismo Surrealistas*, Editorial El Café de nadie, México, 1983, pp. 40.

XIV. Essays (in collaboration) and book prefaces: *Romances y Sonetos*, By José R. Castro, Instituto Cultural Brasil-Honduras, Rio de Janeiro, 1957, pp. 40; *Tonegaru*, Vito Santos, Arino Peres, Macedo Miranda, Carlos Castello Branco, Lêdo Ivo, Cadernos Romeno-Brasileiros, Rio de Janeiro, 1957, pp. 31; *Salvador de Madariaga*, Luiz Santa Cruz, Julián Gorkin, Justo Pastor Benitez. Associação Brasileira do Congresso pela Liberdade da Cultura, Rio de Janeiro, 1961, pp. 20; *Presenca de Péret*, François Dumont, Michel Carrouges, Aimé Patri. Associação Brasileira do Congresso pele Liberdade da Cultura, Rio de Janeiro, 1962, p. 18; *La juventud actual, Nicaragua detrás del diccionario*, University of Hawaii, Dept. Of European Languages, Spanish-American Civilization, 1969, pp. 38; *América Latina, un enigma* by Tristán Marof. Editorial Chuguisaca, Lima, 1970, pp. 75; *Poemas Sencillos, Tristán Marof*, Cuadernos Internacionales de Poesia, Editura Mele 1972, pp. 8; *Poesia Explosiva*, By Enrique Gómez-Correa. Mandrágora Ediciones „Aire Libre“. Santiago de Chile, 1973, pp. 382; *Vi-l prezint pe Țeară*, by Grigore Cugler, Limite, Madrid, 1975, pp. 60; *América Latina un enigma*, by Tristán Marof, Stamperia Editora Apuana, Torino, 1978, pp. 55; *Poemas Sencillos del Viejo Soldado Tristán Marof*, Romax/San Francisco, 1980, pp. 28.

XV. Spanish-american anthologies: *Antologia de la poesia Latinoamericana 1950-1970*, Tomo I. State University of New York Press, Albany, N.Y., 1974, pp.577; *Antologia de la poesia Latinoamericana 1950-1970*, Tomo II State University of New York Press, Albany, N.Y., 1974, pp. 581-1244; *Antologia de la poesia surrealista Latinoamericana*, Joaquin Mortiz, México, 1974, (second printing in 1979), pp. 246.

XVI. German anthologies: *Ausgewaehlte Gedichte*, by Jorge de Lima. Getúlio Costa-Verlag, Rio de Janeiro, 1953, pp. 90; *Der du bist im Exil* (in collaboration with Kurt Marti) Peter Hammer Verlag, Wuppertal, 1971, (2 printings), p. 147.

XVII. Essays not published in books and reprints: *Puntos de partida para una historia del surrealismo latinoamericano*, Casa de la Luna, Cuadernos de poesia, nr. 2, Santiago, Chile, 1967, pp. 11; *The Literary Catalyst*, Continuum, Chicago, 1969, pp. 11; *Latin America and Spain in the poetic world of Thomas Merton*, Revue de Literature Comparée, Librairie Marcel Didier, Paris, 1967, pp. 14; *Brazilia Masacrata*, Honolulu, 1970, pp. 6; *Que Barbaridad!!!* Tribuna da Imprensa, Rio de Janeiro, 1956, pp. 17; *Carlos Mérida*, Associação Brasileira do Congresso pela Liberdade da Cultura, Rio de Janeiro, 1961, pp. 16; *O Surrealismo, a „Semana de Arta Moderna“ no Brasil e a „Vanguardia“ Hispano-America*, University of Texas, México, 1965, pp.10; *Avantgardistisch-Mit 70*, Oswaldo Mariano. São Paulo, 1965, pp. 5; *Beatitude South of the Border: Latin America's Beat Generation*, Reprint from Hispania, Vol. XLIX, nr. 4, 1956, pp. 8; *Ernesto Cardenal oder der Weg von Gethsemani*

nach Solentiname. Separatdruck aus Reformatio, Nr. 5, 1966, pp. 9; „*Una guía deslumbrante*” de la *poesia contemporánea de Rumania*, Tordesillas, Organización Grafica, Madrid, Spain, 1973, pp. 10; *Estridentismo Estridentistas*, Honolulu, 1983, pp. 48.

XVIII. To be published in 1984-1985:

Original poetry in Spain: *El Organillero Apatrida*, Revista Cultura, San Salvador, El Salvador, pp. 60.

Romanian poetry translated to spanish: *Lucian Blaga: Poemele Luminii*. Fundarte, Caracas, Venezuela (with Eugenio Montejo), pp. 40.

Memoirs in spanish: *Nicaragüenses*, Revista del Pensamiento Centroamericano, Managua, Nicaragua, pp. 125.

Essays in spanish: *Amignetti*, Universidad Nacional de Costa Rica, Heredia, pp. 250; *Tristán Marof de cuerpo entero*, Editorial Isla, La Paz, Bolivia, pp. 200; *Latinoamérica en 10 espejos* Monte Avila, Caracas, Venezuela, pp. 180.

Alexandru S. BOLOGA

FIȘE BIOGRAFICE ALE UNOR BIOLOGI ROMÂNI PERSECUTAȚI PENTRU CONVINGERI ANTICOMUNISTE

BIOGRAPHICAL REVIEW OF ROMANIAN BIOLOGISTS WHO WERE PERSECUTED UNDER
COMMUNIST RULE ON ACCOUNT OF THEIR CONVICTIONS

The following notable Romanian biologists listed by their year birth of suffered major physical and/or moral prejudices such as prohibition to exercise their profession, deprivation of civil rights, internment in prisons or labor colonies, punishment up to death, emigration, often without specified charges or any sort judgment; their “crime” was to hold an explicit or implicit anticommunist attitude, behavior and beliefs:

Alexandru Borza (1887-1971)
Constantin Motăș (1891-1980)
Ioan Gh. Botez (1892-1953)
Teodor Bușniță (1900-1977)
Constantin S. Antonescu (1902-1981)
Zaharia Popovici (1907- ?)
Victor Angelescu (1912-2002)
Petre M. Bănărescu (1921-2009)
Nicolae Al. Boșcaiu (1925-2009)
Radu Racottă (1930)
Denis Buican (1934)
Ștefan Racoviță (1936)

Etichete: biologi, anticomunism, nedreptăți, suferințe, victime

Keywords: biologists, anticommunism, injustices, sufferings, victims

ALEXANDRU BORZA¹

Născut în Alba Iulia la 21 mai 1887 și decedat în Cluj-Napoca la 3 septembrie 1971.

A fost un botanist eminent², specialist în sistematică/ fanerogame și geobotanică.

Foarte tânăr, a participat la jubileul sacerdotal al papei Leon al XIII-lea la Roma în 1902, ocazie cu care a cunoscut și admirat flora mediteraneană și a perceput catolicitatea³, fapte care l-au marcat pentru toată viața.

A fost elev al seminarului central din Budapesta între

¹ Două volume dintr-un dosar de acțiune informativă individuală în arhiva C.N.S.A.S., cota I 6593 vol. 1 și 2, 226 resp. 230 file, consultate cu asentimentul telefonic al fiicei dr. Viorica Lascu (n. Borza), Cluj-Napoca, 30 noiembrie și 21 decembrie 2010.

² http://en.wikipedia.org/wiki/Alexandru_Borza.

³ V. Lascu, *Lecturile unui tânăr intelectual*, „Astra blăjeană”, nr. 2 (43), 2007, pp. 8-11.

1904-1908 și a întreprins studii universitare pentru catedra de științe naturale a gimnaziului din Blaj între 1908-1911, implicându-se în activitățile cercului "Petru Maior" al studenților români, după care a devenit profesor la Blaj timp de 8 ani.

Ca secretar al congresului românilor din Transilvania a protestat în 1912 împotriva Episcopiei Greco-Catolice Ungare de Hajdudorog (care a „înghițit” 83 parohii, 382 filii și 172 cătune românești, luate de la diocesele Oradiei, Gherlei și Blajului. În total 73.225 credincioși. Fără nici o consultare a românilor!⁴).

A primit sacramentul preoției în 17 august 1914, după care i s-a acordat titlul de protopop onorific al Clujului. A votat pentru Unire ca deputat al Cazinei Române în 1918. După plecarea din Blaj a fost numit profesor de botanică la Universitatea “Victor Babeș” din Cluj. A îndeplinit funcțiile de secretar, membru în comitetul județean P.N.Ț. Cluj și membru al delegației permanente. A devenit secretar general în Ministerul Învățământului.

De asemenea, s-a implicat în aplicarea corectă a Concordatului cu Sf. Scaun și a fost decorat de către papa Pius al XI-lea. Totodată a inițiat acțiuni sociale fără tentă confesională, de ex. cantina refugiaților la Timișoara. În calitate de membru al unui grup de profesori, medici și ofițeri a contribuit la crearea organizației de cercetăși în România.

Prof. Alexandru Borza a fondat Grădina Botanică din Cluj în 1923 și a fost inițiatorul primului parc natural din România, Parcul Național Retezat, în 1935.

A fost președinte al asociației greco-catolice Asociația Generală a Românilor Unitarieni (A.G.R.U.), co-organizator al Asociației Tineretului Român-Unit (A.S.T.R.U.) și secretar al Reuniunii Sf. Maria (asociație de caritate din Turda).

Turneul de conferințe pentru protecția naturii în România, în timpul celui de-al doilea război mondial, a fost desfășurat ca pretext pentru ridicarea unei probleme politice, respectiv împiedicarea divizării Transilvaniei; tot în acest sens a contactat în Elveția asociația Pax Romana, iar la Roma pe cardinalul Tisserant și papa Pius al XII-lea.

Ca rector al Universității din Cluj s-a refugiat la Sibiu la 30 august 1940.

După instaurarea regimului dictatorial comunist alegerea prof. Al. Borza ca **membru al Academiei Române a fost obstrucționată** ca urmare a statutului său de „uniat”.

În 1947 comuniștii au încercat să-l **aresteze**, printre motivele acestei tentative numărându-se statura sa morală deosebită, poziția net democrată, unele articole, de ex. *Boșevismul în natură*⁵ și *Impresii din Basarabia*⁶, calitatea de membru al P.N.Ț, președinția asociației de prietenie româno-americane (fiind unul dintre puținii biologi anglofoni în epocă), o anumită rezervă față de evrei și resentimente din partea acad. Traian Săvulescu.

⁴ I. Bozdog, *Comoara dintr-un manuscris: „Astra și românii din secuime”*, ediție îngrijită, pre- și postfață de Constantin Mustață, *O polemică din anii '40 I. Tóth Zoltán – I. Bozdog*, Cluj, Casa Cărții de Știință, 2011, pp 23-24.

⁵ Al. Borza, *Transilvania*, în „Patria”, nr. 51, 1920, pp. 929-936.

⁶ Idem, *Natura*, în „Patria” (Cluj), XVI, 1935, pp. 217-219.

În consecință a început „**exilul intern**”⁷ prin fugă și ascundere în diferite localități din România – Timișoara, Banloc, Teiuș, Alba Iulia, Valea Sebeșului, Sebeș, Certeze (Satmar), București – la familiile fiilor Nicolae și Alexandru, nu mai puțin de șapte ani.

Despre această perioadă prof. Al. Borza a scris „**șapte ani** am herborizat cu pasiune tinerească și am făcut studii asupra vegetației, cu pricepere bătrânească... Am ascultat cântecul privighetorilor și mă încântam de seninătatea florilor, care nu știu ce este răutatea omenească”.

De abia în 1952 a fost **reabilitat parțial** datorită acad. rus P. Baranov.

Rectorul Universității Cluj, Raluca Ripan, depune o mărturie scrisă favorabilă la 7 august 1953⁸.

Referințe răuvoitoare depun prof. Titus Crișan din Cluj în 1952⁹, prof. George Bujoran din Timișoara în 1955 și prof. Constantin Daicoviciu (nedatat).

Timp îndelungat organele de securitate apelează la foarte numeroși agenți informatori (surse) pentru a obține date cât mai amănunțite despre urmărit (în ordine alfabetică): „Aurel”, „Bucur”, „Chioseanu”, „Ovidiu Crișan”, „Dan Gheorghe”, „Gicu”, „Luca”, „Ion Man”, „Mironescu”, „Oprea”, „Gheorghe Paraschiv”, „Pânzaru”, „Petrică”, „Negrea Popul”, „Marcel Popescu”, „Sanda Predescu”¹⁰, „Toma”¹¹.

Ca urmare a refuzării dreptului său de participare la Congresul internațional de botanică de la Paris, din 1954, prof. Al. Borza a fost proclamat, în mod ostentativ, președinte de onoare al Congresului.

Dosarul individual nr. 802 deschis sub numele codificat „Țap” la 8 aprilie 1957 a fost închis prin hotărârea din 8 martie 1961¹².

A fost repus parțial în drepturi de către ministrul Învățământului Superior, I.G. Murgulescu (1962).

Ulterior a fost invitat și a reușit să participe la congrese internaționale în China, Italia și Cehoslovacia, a devenit doctor docent, profesor consultant și om de știință emerit al R.S.R.

La împlinirea a 80 de ani a fost sărbătorit printr-un simpozion festiv, la Cluj, în 1967.

Prof. Al. Borza a întruchipat „un destin exemplar închinat Bisericii, neamului, științei și școlii”¹³. Declarat membru post mortem al Academiei Române, Al. Borza rămâne un reprezentant strălucit al intelectualității românești din Transilvania¹⁴.

⁷ V. Lascu, *Exilul intern al profesorului Alexandru Borza*, „Studia Theologica Catholica”, XLIX, nr. 3, 2004, pp. 25-28.

⁸ ACNSAS, fond Informativ, dosar nr. 6593, vol. 1, f. 24.

⁹ *Ibidem*, f. 163

¹⁰ *Ibidem*, vol. 8, ff. 129-120 (notă informativă de 2 file dactilografiate / 25 martie 1965).

¹¹ *Ibidem*, ff. 8-20 (notă informativă de 13 file dactilografiate / 29 ianuarie 1961).

¹² *Ibidem*, f. 221.

¹³ *Ibidem*, f. 7.

¹⁴ C. Pădurean, *Cine a fost Charles Darwin al României* în „România liberă”, nr. 6265, 13 ian. 2011, p. 4.

CONSTANTIN MOTĂȘ¹⁵

S-a născut în Vaslui la 8 iulie 1891 și a decedat în București la 15 ianuarie 1980.

Zoolog remarcabil, specialist în hidrobiologie, ecologie și piscicultură, întemeietor, împreună cu S. Karaman și P.A. Chappuis, al freatobiologiei¹⁶.

A fost membru al Uniunii Internaționale de Limnologie Teoretică și Aplicată (1928), al Societății de Zoologie a Franței (1966) și al Muzeului de Istorie Naturală al Franței (1972).

De asemenea, a fost director al Muzeului de Istorie Naturală din Iași (1936-1940), director al Stațiunii zoologice marine „Regele Ferdinand” de la Agigea (1936-1940)¹⁷, președinte al Comisiei Monumentelor Naturii din Moldova (Iași, 1938)¹⁸, director al Stațiunii Zoologice Sinaia (din 1940)¹⁹, profesor al Universității din București, prorector al aceleiași universități (1944-1945) și director al Muzeului de Istorie Naturală „Grigore Antipa” București (1945).

A fost francmason de gradul 9 în lojile „Vasile Alecsandri” și „Dimitrie Cantemir” la Iași (1942).

În 1946 a fost ales membru titular al Academiei Române.

A desfășurat, totodată, activitate politică în P.S.D. înainte și după 23 august 1944, ca membru marcant al acestui partid (aripa C.T. Petrescu, colaborator intim al său), adept al social-democrației de dreapta.

A refuzat în mod consecvent unificarea cu P.C.R. (aripa Șt. Voitec și L. Rădăceanu).

A susținut că activitatea sa în cadrul P.S.D. a fost justă și nu a recunoscut că ar fi dus o activitate dușmănoasă împotriva clasei muncitoare, a regimului (comunist) și a U.R.S.S.

A pus bazele Comisiei Naționale Române Antifasciste (1933).

I s-a imputat **activitatea contrarevoluționară împotriva R.S.R.** (sic).

A fost **arestat** de regimul comunist la 21 mai 1949, **judecat** de Tribunalul Militar București, **condamnat** prin sentința nr. 49/1950 la 20 de ani de temniță grea și cinci ani degradare civică, în **penitenciarele Văcărești, Jilava, Aiud** și eliberat după **opt ani** în mai 1956, cu **retragerea titlului de academician**.

Deschiderea **dosarului individual nr. 597** s-a efectuat «conform Ordinului tov. Ministrului, în scopul de a stabili dacă Motăș Constantin împreună cu alte elemente nu încearcă să treacă

¹⁵ Două volume dintr-un dosar aflat la C.N.S.A.S., cota I 257 484 vol. 1 și 2, 248 respectiv 55 file, consultate cu asentimentul telefonic al nurorii dr. Cecilia Motăș, București, 16 august, 27 septembrie și 15 noiembrie 2010.

¹⁶ http://ro.wikipedia.org/wiki/Constantin_Motas

¹⁷ <http://www.bio.unic.ro/agigea/index.html>

¹⁸ A.S. Bologa, A.F. Bologa, R.H. Charlier, *Ioan Borcea and the first Romanian marine zoological station at Agigea (1926)*, în „Proceedings”, ICHO VIII, Naples / Italy, 2008.

¹⁹ A. Lăpușan și V. Ciupină, *Ctitorii spirituale dobrogene – „Universitatea Ovidius” din Constanța*, Ed. Dobrogea, 2011, 276 pp.

la crearea unei conduceri ilegale a P.S.D. pentru a desfășura activitate subversivă sau să stabilească legături prin legăturile țărilor capitaliste sau alte canale cu fruntași P.S.D. care se află fugiți în străinătate, documentând astfel activitatea criminală practică și intențiile dușmănoase pentru demascarea completă a acestei activități”²⁰; dosarul a fost redactat în București la 31 mai 1956 și înregistrat la 20 iulie 1956 pentru începerea **urmăririi informative individuale**.

Printre alții a fost încarcerat în aceeași celulă împreună cu I. Mihalache (P.N.T.).

Întâi câteva convingeri atribuite prof. C. Motăș în timpul detenției colportate de unii colegi deținuți organelor de securitate: „*Tov. Stalin este un geniu al crimei*”, „*Leninismul și stalinismul au falsificat adevărata doctrină marxistă*”, despre Securitate: „*sunt niște bestii inculte care habar nu au de doctrina socialistă*”, „*Nu voi accepta niciodată comunismul, ci-i voi fi veșnic dușman de moarte*”, „*Rusia Sovietică va fi desfășurată iar comuniștii din toată lumea vor fi stârpiți fără nici o milă, pentru că lumea civilizată s-a învățat minte și nu vrea să mai fie încă odată periclitată de comuniști*”²¹.

Prof. C. Motăș a fost eliberat din temnițe la presiunile ferme ale comunității științifice internaționale, îndeosebi ale savantului Karl O. Viess.

Referințe (favorabile) despre prof. C. Motăș au fost obținute de la prof. Petre Mironescu Mera, dr. Ion Șerbănescu și farm. Lary Lazarovici.

Urmărirea prof. C. Motăș s-a efectuat cu obstinație prin investigații specifice aparatului de securitate, inclusiv anchete, agenți informatori și interceptarea corespondenței.

Nu puțini agenți și informatori (surse) au dat note informative asupra „obiectivului”: „Cornel Alexandrescu”, „David”, „Dumil”, „Bogdan Felix”, „Fifi”, „H”, „Elena Marinescu”, „Răzvan Mircea”, „Paprică”, „Postovarul”, „Radion”.

La 16 iulie 1959 s-a încercat, inutil, recrutarea prof. C. Motăș ca agent informator în problema P.S.D.²².

Cu toate eforturile depuse, „nu au fost găsite materiale din care să rezulte că desfășoară vreo activitate dușmănoasă”²³.

În cele din urmă, întrucât „în prezent sus-numitul nu desfășoară activitate dușmănoasă, [cu] materiale [de] mică importanță”, dosarul de acțiune informativă a fost închis, tot în București, la 1 septembrie 1962.

După eliberare a dobândit din nou demnități publice printre care director al Institutului de Speologie „Emil Racoviță” din București (1956), membru al secțiunii de pescuit F.A.O., redactor șef al Analelor Universității „Alexandru I. Cuza” Iași, redactor șef al revistei „Vasile Adamachi”.

A redactat primul curs universitar românesc de hidrobiologie și piscicultură, peste 250 de articole științifice, note, memorii și recenzii, devenind o personalitate proeminentă a biologiei românești și un savant de notorietate internațională.

Totodată a fost un orator apreciat, povestitor talentat și boem, cu legături multiple în elita intelectuală dintre cele două războaie mondiale.

²⁰ ACNSAS, fond Informativ, dosar nr. 257 484, vol. 1, f. 240.

²¹ *Ibidem*.

²² *Ibidem*, f. 242.

²³ *Ibidem*, f. 241.

IOAN GH. BOTEZ²⁴

Născut în Chiscăreni (Șipota?), jud. Iași, la 5 martie 1892 și decedat în colonia de muncă de la Capul Midia la 23 ianuarie 1953.

Licențiat în științe naturale al Facultății de științe a Universității „Alexandru I. Cuza” Iași (1918)²⁵.

Preparator la Catedra de morfologie animală a aceleiași universități (1 ianuarie 1926).

După ce a beneficiat de o bursă a Academiei Române la Paris, pentru specializare, și-a luat doctoratul în antropologie cu aprecierea „très honorable”, fiind recompensat cu premiul Broca al Societății de antropologie (Paris, 1931).

Întâi, profesor suplinitor (1930), apoi primul profesor titular al Catedrei de paleontologie și antropologie la Iași (1931). A întreprins studii privind anatomia comparată a primatelor și omului.

A obținut premiul Academiei Române pentru lucrarea *Date paleolitice pentru stratigrafia loessului în nordul Basarabiei* (1930). A prezentat contribuția „Report on the Paleolithic in Romania” la Congresul Internațional de Preistorie (Washington / S.U.A., 1935).

La București, în 1937, a fost membru al comitetului de organizare al Congresului Internațional de Antropologie și Arheologie Preistorică.

A participat la prima Reuniune Internațională de Fizică, Chimie și Biologie în cadrul Expoziției Internaționale de la Paris între 30 septembrie – 9 octombrie 1937.

A fost numit director al Stațiunii zoologice marine „Regele Ferdinand” de la Agigea²⁶ în 1940 (cf. „Comémoration du professeur Borcea. Allocution”, București, 1948).

Ca autor al primelor cursuri de specialitate strictă poate fi considerat fondatorul școlii române de antropologie.

Drept recunoaștere internațională a fost ales membru al Societății geologice și al Societății de antropologie din Franța.

A fost decorat cu medalia comemorativă din războiul 1916-1918.

În plan politic, a fost membru P.N.Ț. Maniu din 1929, șef sector Șipote, președinte al organizației din Iași, membru al Delegației permanente a partidului, deputat de Iași, a figurat pe lista aceluiși partid pentru alegerile parlamentare din 19 noiembrie 1946.

În timpul războiului, ca militant antinazist declarat, a fost convins de prăbușirea Reich-ului și de viitorul sumbru al României. A militat activ, îndeosebi la sate, pentru salvarea țării de pericolul comunist.

²⁴ ACNSAS, fond Penal, dosar nr. 15 845, 26 file.

²⁵ Wikipedia, enciclopedia liberă. http://ro.wikipedia.org/wiki/Ioan_Gh_Botez

²⁶ A.S. Bologa, A.F. Bologa, R.H. Charlier, *op. cit.*

Începând din 1948 a suferit **interdicția de lucru la catedra universitară**, în batjocură i s-a propus predarea limbii ruse (sic!), pe care nu o cunoștea, la un gimnaziu dintr-o localitate în preajma orașului Piatra-Neamț, i s-a înscenat o **diversiune** pentru a se găsi motivul imaginar al unei detenții motivate politic și a fost acuzat de **contribuție financiară la ajutorarea unui grup anticomunist**.

În consecință a fost arestat în 1950 și a efectuat **un an de închisoare**, fără judecată și condamnare, pentru delictul „**omisiune de denunțare**”²⁷. După eliberare a continuat interdicția exercitării profesiei. A urmat o altă perioadă de **detenție în închisori și lagăre de muncă**, cu **anchetări** și supunere la **chinuri fizice și morale**. Eliberat, din nou, condiționat, a fost **supravegheat la domiciliu**.

Din corespondența sa din anul 1951 reies **eforturi pentru găsirea unui serviciu** și încercări de sprijin **nereușite** din partea fostului său student dr. M.C. Băcescu.

Într-o noapte din vara anului 1952 i-a fost **perchiziționat domiciliul**, apoi **distruse biblioteca, publicațiile și manuscrisele** sale, o parte **dintre cărțile publicate fiind confiscate**.

Conform procesului verbal de interogatoriu dresat la Iași în 2 septembrie 1952 și a referatului cu propunerea ca „*Tinând cont de activitatea dușmănoasă prin funcțiile deținute, propunem încadrarea în C.M. timp de 50-60 luni*” din 10 septembrie 1952²⁸ a fost arestat din nou și trimis la **lagărul de muncă de la Canalul Dunăre - Marea Neagră** unde a fost inclus în brigada formată din foști membri ai comitetelor județene ale P.N.Ț. și P.N.L.

Nu a mai supraviețuit detenției, întrucât a sfârșit (în 1953) **subnutrit, epuizat fizic și grav bolnav în colonia de muncă de la Capul Midia** și a fost înmormântat într-una din **gropile comune din cimitirul fără cruci din Țiganca Dobrogei**, în conformitate cu fișa personală din dosarul său penal²⁹.

A fost, fără îndoială, unul dintre **martirii comunismului din România**³⁰.

TEODOR BUȘNIȚĂ (CONONOV)³¹

Născut în Chișinău la 24 august 1900 și decedat în București la 20 august 1977. A urmat la Chișinău școala primară, între 1907-1911, și liceul între 1911-1919.

După absolvirea Facultății de Științe Naturale din Cluj, între 1921-1926, a obținut diploma de licență în științe naturale și a lucrat la Catedra de histologie a prof. I. Scriban.

²⁷ ACNSAS, fond Penal, dosar nr. 15 845, f. 25.

²⁸ *Ibidem*, f. 20.

²⁹ *Ibidem*.

³⁰ T.G. Mustață și M. Mustață, *Ioan Gh. Botez, un mare martir al științei în Biodiversitate și impact antropic în Marea Neagră și în ecosistemele litorale ale Mării Negre*, Iași, Ed. Univ. „Al. I. Cuza”, 2006, pp. 1969-1972.

³¹ Două volume ACNSAS din fondul Informativ, dosar nr. 261 029, vol. 1 și 2, 472 resp. 101 ff., consultate cu asentimentul verbal al ficei dr. Magdalena Gruia (n. Bușniță), 24 noiembrie 2010.

Ihtiolog, specialist în morfologia, anatomia și genetica peștilor, ecologie, piscicultură.

Tot la Cluj a urmat Facultatea de Agronomie între 1925-1929.

Între 1926-1928 a fost asistent universitar la Facultatea de Medicină din Cluj și între 1928-1930 profesor la Liceul de băieți din Giurgiu.

A urmat doctoratul la Facultatea de Științe Naturale din București, obținând diploma de doctor în științe naturale în 1932.

Între 1930-1938 a fost asistent universitar la Facultatea de Științe Naturale din București, la Catedra de Nevertebrate a prof. D. Voinov.

În 1932, la recomandarea savantului Grigore Antipa, a fost angajat ca biolog la Pescăriile Statului (P.A.R.I.D.), unde ulterior a devenit director general-adjunct până în 1944.

Între 1937-1942 a întreprins studii superioare în Germania, a procurat materiale și echipamente pescărești din însărcinarea lui G. Antipa și a dus tratative în numele guvernului antonescian, însoțit de generalul Grinzen, în problema stufului din Delta Dunării.

La 9 mai 1938 a inițiat, împreună cu alți 19 asociați, Asociația Piscicultorilor din România, având ca scop *promovarea pisciculturii în România și apărarea drepturilor și intereselor materiale și morale ale membrilor ei*³².

În 1939 a înființat împreună cu un grup de acționari germani societatea comercială „Marea Neagră” pentru importul uneltelor de pescuit din Germania în schimbul produselor românești (desființată în 1945).

A încercat să pună bazele unei societăți româno-germane pentru exploatarea stufului din România, cunoscută sub numele „Stuful”.

În decembrie 1944, a fost desemnat secretar general la Ministerul Agriculturii și Domeniilor sub conducerea fruntașului P.N.Ț. Ioan Hudiță (până în martie 1945).

După 1944 a menținut legături cu prof. C.S. Antonescu, depunând eforturi de primire a acestuia în câmpul muncii.

Între 1945-1948 a fost conferențiar universitar la Facultatea de Medicină Veterinară din București și director general adjunct la Ministerul Industriei Alimentare.

În 1947 s-a înscris în P.M.R. din care a fost **exclus** în 1949 datorită trecutului său de simpatizant al P.N.Ț.-Maniu, al legionarilor și sprijinitor al regimului fascist, ca *dușman al clasei muncitoare*.

Între 1948-1953 a fost numit director tehnic la Compescaria, director al Institutului de Cercetări Piscicole din București, decan al Facultății de Piscicultură din Constanța (până la 1 ianuarie 1957) și a funcționat ca profesor la aceeași facultate.

În 1953 a fost numit, din nou, director general adjunct la Direcția Generală a Pescăriilor din Ministerul Industriei Alimentare și ulterior șef de secție și director adjunct la Institutul de Biologie „Traian Săvulescu” al Academiei R.P.R., sub conducerea prof. Alice Săvulescu (1965) și vice-președinte al Comisiei Hidrologice (1960).

Dar, în ciuda pregătirii sale și demnităților numeroase deținute în timp, i s-a **reproșat** că: „În timpul regimului burghezo-moșieresc a deținut funcții de răspundere în cadrul

³² ACNSAS, fond Informativ, dosar nr. 261 029, vol. 1, f. 32.

pescăriilor statului colaborând în acest fel cu reprezentanții ai Societății Româno-Germane „Marea Neagră”.

În această perioadă a susținut interesele Germaniei hitleriste contribuind la intensificarea exportului de pește în Germania, iar ca urmare a relațiilor create cu reprezentanții germani ai acestei societăți, în anul 1942, a fost invitat în Germania.

Felul în care Bușniță Teodor a susținut interesele ocupanților germani și a regimului antonescian rezultă din faptul că în anul 1942 în timp ce deținea funcția de director general al pescăriilor statului, s-a realizat în apele interioare o producție de pește de cca. 40.000 tone în timp ce după 23 august 1944 cea mai mare producție de pește a fost realizată în anul 1959 de 18.791 tone.

În timpul regimului antonescian Bușniță Teodor a publicat lucrări din care se desprinde clar că sus-numitul se declara de acord cu politica antonesciană fiind un naționalist șovin.

Astfel în 1942 într-un raport al său Bușniță Teodor a arătat că: singura soluție pentru organizarea unei flote românești – pescărești ar fi româniizarea pescuitului de la gurile Dunării și Mare, evacuarea imediată a întregii populații rusești (cca. 15.000 ruși) și trimiterea acestora peste graniță.

Într-o altă lucrare a sa Bușniță Teodor arăta: «... dar razele solare dătătoare de viață au învins frigul, după cum crucea va învinge barbaria comunistă...» («Viața Dunării», 1941-1942).

În timp ce B.T. deținea funcția de director al Institutului de Cercetări Piscicole, obiectiv deservit de Direcția a IV-a, sus-numitul a fost urmărit prin dosar de verificare pentru suspiciuni de distrugere a bazei piscicole din țara noastră...

Deși în desfășurarea acțiunii dusă asupra lui B.T. s-a stabilit activitatea sa de sabotaj și distrugerea bazei piscicole din țara noastră nu s-au luat măsuri operative, motivându-se la închiderea acțiunii că datorită subtilității cu care B.T. acționează nu s-a putut pătrunde în intimitatea dușmănoasă a acestuia, iar prin strângerea probelor activitatea acestuia s-a verificat în parte «fără a stabili cu certitudine intenția de sabotaj» propunând ca materialul să rămână pentru documentare în cadrul problemei³³.

Astfel, prin referatul M.A.I. nr. 433 privind propunerile pentru deschiderea **acțiunii de verificare** asupra dr. Teodor Bușniță, director general adjunct al Direcției Generale a Pescuitului, din 29 septembrie 1954, reiese, printre altele „... se manifestă ca un înfocat naționalist și anticomunist, în același timp propunând româniizarea pescăriilor”³⁴ și se aprobă deschiderea acțiunii de verificare la data de 30 septembrie 1954.

În caracterizarea aferentă referatului Academiei R.P.R., Direcția Cadre, datat București, 29 septembrie 1955, se menționează „Din scrisorile sale ne putem da seama de nota accentuată de șovinism și naționalism și ura împotriva comuniștilor”³⁵.

De asemenea, M.A.I. / Direcțiunea Generală a Securității Statului, prin chestionarele din 25 noiembrie 1954 și procesul-verbal de interogatoriu luat prof. Constantin Motăș la Aiud în 4 decembrie 1954, solicită acestuia informații „Când și în ce împrejurări ați cunoscut prima dată pe profesorul Bușniță Teodor? Ce relații ați avut cu B.T. și în ce a constat natura legăturilor Dvs. particulare cu el? Ce funcții a deținut B.T. în perioada în care l-ați cunoscut, ce atribuțiuni profesionale avea și ce activitate a depus în cadrul funcționării sale? Cu cine întreținea legături B.T. și în ce constă natura

³³ *Ibidem*, ff. 16-19.

³⁴ *Ibidem*, f. 27.

³⁵ *Ibidem*, f. 129.

acestor legături? Cine l-a recomandat pe B.T. pentru a fi primit în funcția de secretar al fostului Minister al Agriculturii și Domeniilor și pentru care merite? Ce mai aveți de arătat asupra B.T., afară de cele declarate?” la ultima întrebare răspunzând: „*Este energic, bun organizator, doritor de a parveni, se purta foarte elegant (în 1948), la fel se purta și prin 1940-1944, după ultimul model cănta să influențeze prin ținută și prestigiu pe toți ceilalți. În ceea ce privește exprimarea sentimentelor sale intime, părerilor sale de orice fel, era foarte rezervat*”³⁶.

M.A.I., Direcția a III-a îl suspectează în continuare prin adresa nr. 371 / 413870 / 5 iulie 1960 de *activitate de sabotaj a bazelor piscicole din țară, verificându-se în parte această activitate dușmănoasă*...³⁷.

În consecință, prin Hotărârea M.A.I. / Direcția a III-a, la 23 ianuarie 1961 i s-a deschis dosarul **acțiuni informative individuale** nr. 376 ulterior 57, sub numele codificat „Biologul”, cu precizarea asupra activității politice (în trecut): *a sprijinit regimul fascist, a simpatizat cu P.N.T. Maniu și legionarii, a apartenenței politice (în prezent) neîncadrat, exclus P.M.R. și cu scopul de a stabili activitatea dușmănoasă pe care Bușniță Teodor o desfășoară în prezent, care mai sunt elementele cu care acesta desfășoară această activitate, formele de activitate și mijloacele de care dispune*³⁸.

Un exemplu de notă informativă semnată asupra lui T. Bușniță, nr. 371 / 15 mai 1963, aparține dr. Gheorghe Brezeanu, contactat în baza aprobării conducerii Direcției M.A.I., privind excursia științifică internațională pe Dunăre cu participarea reprezentanților diferitelor țări riverane implicate în studiul acesteia: „*Pe teritoriul țării noastre, ca și în limitele Dunării românești, excursia a fost condusă de tov. prof. Bușniță, care prin atitudinea sa foarte hotărâtă, a impus o disciplină riguroasă, demonstrând totodată aspecte ale înaltelor realizări în diferite domenii (știință, construcții, nivel de trai) din țara noastră, în anii de democrație populară... Menționăm că la Galați, cu ocazia vizitei la Șantiernul naval, prof. Bușniță nu a permis nici unui excursionist să poarte aparat de fotografiat... Subliniem faptul că în ședințele de lucru ale participanților la excursie și a comitetului de conducere, tov. prof. Bușniță a determinat ca viitoarele întruniri ale comitetului pentru studiul Dunării să nu mai aibă loc la Viena, ci în fiecare țară riverană (Praga, Budapesta, Bulgaria, U.R.S.S.) iar ca președinte să fie delegatul țării în care se ține ședința anuală...*”³⁹.

Pe durata urmăririi informative au fost culese numeroase note de la colaboratorii Liviu Popescu și Constantin Tritiacenco și agenții informatori / sursele: „A.A.”, „A.F.”, „I.B.”, „S.T.”, „Andrei”, „Antipa”, „Vasile Brișcă”, „Raul Călinescu”, „Cezar”, „Virginia Enăceanu”, „David Gheorghe”, „Gică”, „Gheorghe Grigorescu”, „Laurențiu”, „I. Mălineanu”, „Vasilica Popescu”, „Ion Vasile”, „Vasilii”, „Costică Viorel”. Dintre aceștia, conform Securității, „Antipa” l-a elogiat, iar „I. Mălineanu” l-a defăimat cu obstinție. Printre altele, nota agentului / sursei „A.F.” din 29 aprilie 1955 consemna: „*În 1944 în preajma armistițiului cu U.R.S.S., prof. Bușniță pe atunci director general la P.A.R.I.D., era refugiat la Slom-Greaca, cu familia. În discuție cu ing. Gerb – neamț – a hotărât să fugă. A reușit numai neamțul Gerb să fugă, el nemaiaivând timp a rămas în țară...*”⁴⁰.

³⁶ *Ibidem*, ff. 360-362, 364-366.

³⁷ *Ibidem*, ff. 144-145.

³⁸ *Ibidem*, f. 2.

³⁹ *Ibidem*, ff. 251-252.

⁴⁰ *Ibidem*, f. 429.

Dintre mijloacele tehnice de supraveghere (T.O.) i-a fost interceptat telefonul prin instalarea dublului „X”⁴¹ și corespondența; este relativ comică adnotarea organului de securitate pe una din numeroasele note de ascultare a telefonului, care se repetă în mod aproape identic „*În tot cursul zilei în casă nu s-au purtat discuții. Noaptea a fost liniștită*”; „*În casa asta nu se vorbește deloc?*”.

În urma Hotărârii M.A.I. / Direcția a III-a pentru închiderea dosarului individual nr. 2991 privind pe Bușniță Teodor, dosarul deschis la data de 23 ianuarie 1961 a fost închis în București, la 20 februarie 1964⁴².

Nota de sinteză a M.A.I. / Cabinet Secretariat General nr. 30115 / 21 februarie 1964 în acțiunea informativă „Biologul” consemnează, printre altele: „*Deși urmărit informativ ani de-a rândul nu s-a stabilit că Bușniță Teodor desfășoară sau intenționează să desfășoare vreo activitate ostilă. Singura vină ce i se poate pune în sarcină este aceea că urmărește prin orice mijloace să ajungă în funcții cât mai mari și să-și facă relații cu oameni cu renume științific mondial. ... În realitate B. T. este un om de valoare științifică care ne reprezintă țara la conferințele și congresele de specialitate, având numeroase relații în lumea oamenilor de știință. Față de cele de mai sus, propunem a se aproba închiderea acțiunii informative individuale, duse asupra numitului B. T., materialele fiind de mică importanță și predarea dosarului la Serv. C*”⁴³.

Încheierea acțiunii informative prin reconfirmarea bazei de deschidere rezultă și din Nota nr. 307 / 1 / SN / 17.04.1964 privind activitatea agentului „Pescarul Ion” în perioada 6.X.1962-17.IV.1964: „*Agentul «Pescarul Ion» lucrează la Institutul de Biologie «Traian Săvulescu» ca cercetător principal la Laboratorul de ihtiologie. Recrutarea sa a fost făcută la data de 6 octombrie 1962 pe bază de sentimente patriotice în scopul încadrării informative a acțiunii «Biologul» și a supravegherii informative a unei concentrări de elemente din acest institut. După recrutare, agentul a furnizat materiale informative în acțiunea „Biologul” cât și despre unele elemente din evidența cap. II, materiale care în majoritate sunt note de caracterizare. Făcând analiza bazei operative din institut în prezent am constatat următoarele: - Bușniță Teodor a fost urmărit prin dosar de acțiune informativă fiind suspect de activitate dușmănoasă. Acțiunea informativă s-a închis în luna februarie 1964 prin neconfirmarea bazei de deschidere, ...*”⁴⁴.

Încercarea organelor de securitate consemnată în Nota⁴⁵ șefului grupei 371 de a-l recruta pe prof. T. Bușniță ca informator, deoarece ne poate fi de folos prin: *desele contacte internaționale pe care le are, relații vaste în lumea oamenilor cu platformă științifică, o deosebită abilitate în relațiile cu oamenii, reușind să obțină ce vrea, în majoritatea cazurilor, nu a fost materializată.*

Cu sprijinul acad. Traian Săvulescu a fost ales membru corespondent al Academiei Române.

⁴¹ *Ibidem*, f. 424.

⁴² *Ibidem*, ff. 454-457.

⁴³ *Ibidem*, ff. 450-453.

⁴⁴ ACNSAS, fond Rețea, dosar nr. 42 421, ff. 24-25.

⁴⁵ *Ibidem*, f. 6

CONSTANTIN S. ANTONESCU⁴⁶

Născut în Ștefănești (Botoșani) la 19 martie 1902 și decedat în București la 12 octombrie 1981.

Licențiat la Iași în științe naturale (1924) și în geografie (1926).

A obținut prin concurs o bursă de studii la Berlin-Friederichshagen în domeniul hidrobiologiei și pisciculturii (1928), unde lucrează doi ani, apoi la Grenoble în aceeași specialitate încă cinci luni.

Doctor în științe naturale, specialitatea zoologie, la Iași în 1930.

Începând din 1931 a fost profesor de geografie și ulterior director la prestigiosul Colegiu Național „Sf. Sava”, azi Liceul „Nicolae Bălcescu”, din București.

Regele Carol al II-lea l-a chemat la Palatul Regal să predea geografia la clasa viitorului Rege Mihai (compusă din patru elevi); condiția impusă a fost să fie profesor bun și să nu facă parte din nici un partid politic.

A fost conferențiar de piscicultură la Facultatea de Agronomie din București, pe bază de concurs (1943), unde a colaborat cu dr. Grigore Antipa în laboratorul de biologie pescărească înființat de către acesta la Pescăriile Statului în 1933.

Apoi profesor de hidrobiologie la Facultatea de piscicultură înființată la Constanța în 1948 și mutată ulterior la Galați.

A fost francmason, inițiat de loja „Isis” din București, din 8 decembrie 1947.

Exclus din învățământ în 1950, spunându-i-se că la cererea studenților (sic), pentru că **a fost profesorul Regelui Mihai, se duce la biserică duminica și poartă pălărie.**

A ajuns proiectant de lucrări piscicole la Institutul de Proiectări și Amenajări de Cursuri de Apă (I.P.A.C.A.) din București (1951).

Exclus din P.M.R., în 1952, pentru lipsă de activitate și din cauza școlarizării superioare în Germania și Franța.

Ulterior, este acceptat ca secretar științific al Comisiei de hidrologie a Academiei R.P.R. (1956).

În 1957 a fost chemat la Ministerul Învățământului pentru a i se cere scuze și numit profesor titular de hidrobiologie la Facultatea de Științe Naturale din București.

A fost trecut în **evidența operativă activă** a M.A.I. / Direcția a III-a prin *Hotărârea de trecere în evidență* din 19 ianuarie 1962.

Dintre agenții informatori / sursele care au dat note asupra lui au fost: “Geograful”, “Luca”, “Jiul Mihai”, “Mișu”, “Valeriu Pavelescu”, “F.E.”, “M.M.”, “T.M.”, “V.M.”.

A fost pensionat în 1972.

⁴⁶ ACNSAS, fond Informativ, dosar nr. 261 031, 74 file, consultat cu asentimentul prin e-mail al fiicei dr. Mirela Florescu (n. Antonescu), Canada, 1 decembrie 2010.

ZAHARIA POPOVICI⁴⁷

Născut în 1907. Date biografice mai detaliate de la contemporani, din surse documentare sau de pe internet nu sunt disponibile.

A efectuat cercetări asupra biologiei rechinului (*Squalus acanthias*) din Marea Neagră.

Director al Stațiunii de cercetări piscicole „Dr. Grigore Antipa” din Constanța.

Singurul document cunoscut de noi, rămas de la Z. Popovici este o scrisoare de la Constanța din 30 noiembrie 1934, către dr. Grigore Antipa, în care îi confirmă acestuia opiniile corecte în privința a două feluri de stavrizi și a „promenadei de primăvară și de toamnă a scrumbiilor albastre prin fața Constanței”, a doua chestiune fiind atacată și ironizată vehement de către prof. Ioan Borcea (cf. colecția dr. Al. Marinescu).

Căsătorit cu o nemțoaică a **părăsit România** cu ajutorul acesteia, împreună cu armata germană, în 1944, de teama instaurării regimului comunist (cf. dr. ing. I. Cautiș și dr. T. Nalbant).

După divorț a plecat (prin Franța și Spania) în America de Sud, în **Argentina**, unde l-a întâlnit pe compatriotul și prietenul său dr. V. Angelescu.

O anumită perioadă a fost muzeograf la Muzeul „Bernardino Rivadavia” din **Buenos Aires / Argentina**.

A ajuns profesor la Universitatea din **Lima / Peru**.

S-a întâlnit cu dr. M.C. Băcescu (participant la cea de-a XI-a expediție a n/c „Anton Bruun” sub pavilion S.U.A. în Oceanul Pacific de sud-est, Ecuador, Peru, 1965) la Huankáyo, unde era recăsătorit cu peruana Victoria din Cuzco⁴⁸.

Dintre lucrările și cărțile publicate singur sau în colaborare:

- *Ergebnisse der Untersuchungsfahrten mit dem S. M. Schiff Constanța der Kgl. Rum. Marine im Schwarzen Meer in den Jahren 1934 und 1935: Vorläufige Mitteilg.*, Academia Română, *Recenzii*, 1937, 29 pp. (cu N. Gavrilescu).
- *Los estudios de hidrobiología en la Argentina*, 1948, 171 pp.
- *La bioeconomía del mar: los recursos del mar en la economía del hombre*, 1954, 659 pp.
- *Problemas de hidrobiología y sus vinculación pesquera*, 1954, 11 pp.
- *La economía del mar y sus relaciones con la alimentación de la humanidad*, 1954, 1056 pp. (cu V. Angelescu)⁴⁹.

⁴⁷ Fără dosar în evidența CNSAS.

⁴⁸ M.C. Băcescu, *Chemarea apelor*, Ed. Științifică, București, 1972, pp. 200-201.

⁴⁹ <http://books.google.ro>

VICTOR ANGELESCU⁵⁰

Născut în Iași la 20 septembrie 1912 și decedat în Mar del Plata (Argentina) la 12 iunie 2002.

Inginer agronom, absolvent al Universității „Alexandru I. Cuza” din Iași, specializat în hidro-biologie și piscicultură.

A fost bursier „Alexander von Humboldt” la Institutul de Hidrologie al Școlii Superioare de Agronomie din Viena (1942-1944).

A obținut titlul de doctor în agronomie cu teza *Cercetări hidrologice și biologice asupra marilor iazuri de ciprinide din regiunea Feldsberg* (în limba germană) la Viena / Austria (155 pp.).

A urmat perfecționări la Institutul de Cercetări Pescărești (Hamburg / Germania) și Institutul de Plase de Pescuit (Utrecht / Țările de Jos).

Vorbitor de limba română, spaniolă, germană, franceză și engleză.

După cel de-al doilea Război Mondial a emigrat în **Argentina**, fiind încadrat la Muzeul Argentinian de Științe Naturale „Bernardino Rivadavia” din Buenos Aires (1948-1955).

A studiat biologia și alimentația peștilor detritivori (*Merluccius hubbsi*).

Una dintre operele magistrale este *La economía del mar y sus relaciones con la alimentación de la humanidad*, 1954, 1056 pp. (în colaborare cu compatriotul și prietenul dr. Zaharia Popovici).

În 1950 a obținut **cetățenia argentiniană**.

A activat în Departamentul de cercetări pescărești al Direcției de pescuit a Ministerului Agriculturii, ca biolog marin în cadrul Serviciului de Hidrografie Navală al Marinei Militare (Programul Anului Geofizic Internațional 1957-1958) și drept cercetător științific și profesor titular de oceanografie biologică la Facultatea de Științe Exacte și Naturale a Universității din Buenos Aires (1961) fiind elogiat de către argentinieni în pagina de internet dedicată lui⁵¹.

Este cofondator al Institutului de Biologie Marină (I.B.M.) din Mar del Plata (Argentina), unul dintre primele de acest gen din America Latină și inițiator al școlii de biologie pescărească marină în Argentina.

A fost mentor și propagator al proiectului de dezvoltare pescărească finanțat de Guvernul Argentinei și O.N.U. / F.A.O. între 1965-1970 și codirector al acestuia între 1965-1967.

Între 1967-1974 a fost angajat oficial al F.A.O. la Roma.

Cercetător principal și membru al Consiliului Național de Cercetări Științifice și Tehnice (C.O.N.I.C.E.T.), cercetător onorific al I.B.M. (1971) și cercetător emerit al Institutului Național de Cercetare-Dezvoltare Pescărească (I.N.I.P.E.D.) (1991).

A obținut trei premii importante în domeniul științelor naturale:

- „Eduardo L. Holmberg” (1949)

⁵⁰ Dosar CNSAS, cota I 261 032, 30 file și un microfilm SIE nr. 22 960, codificat „Virgil”.

⁵¹ http://www.indep.edu.ar/publicaciones/revista_15/angelescu.

- „Perito Moreno” (1955)
- „Premio Nacional de Cultura en Ciencias Naturales” (1959).

Om de cultură vastă cu înclinații deosebite pentru istorie și procese istorice.

Dosarul M.A.I. din Fondul operativ, datat 16 septembrie 1966, conține numai Hotărârea din 1 septembrie 1966 pentru păstrarea în arhivă a dosarului nr. 145 979 provenit de la „Material din Arhiva neorganizată” privind: 1. Conținutul pe scurt al materialului compromițator „În perioada anilor 1941-1945 a fost la **studii în Germania și Austria**”, decizii ale autorităților statului de efectuare a **sejururilor de studii în străinătate**, confirmări ale instituțiilor străine în care a efectuat **stagiile de specializare**, fișa militară, cererea mamei sale Florica Bejan prin care solicită prelungirea scutirii de concentrare-mobilizare până la 1 mai 1944 a fiului, sublt. rez. Angelescu Victor din gruparea 3-a A.C. și răspunsuri aferente ale Marelui Stat Major, cererea de prelungire a pașaportului și o notă asupra surorii Maria Ionescu (n. Angelescu) nesemnată; nu sunt consemnate delațiuni.

O notă necrologică a fost dedicată de către I.N.I.D.E.P. dr. Victor Angelescu⁵².

PETRE M. BĂNĂRESCU⁵³

Născut în Craiova la 15 septembrie 1921 și decedat în București la 12 mai 2009.

Zoolog / ihtiolog și biogeograf de talie inter-națională⁵⁴.

A urmat Facultatea de Științe Naturale a Universității „Victor Babeș” din Cluj între 1940-1944, a fost preparator (din anul III de facultate), asistent și lector de biogeografie (1946-1948).

Conferențiar suplinitor de zoologie și de biogeografie la Facultatea de Geografie (1944-1950).

Doctor în științe naturale din 29 iunie 1949 și cunoscut ca simpatizant al P.N.Ț. Maniu și al Bisericii Unite.

A fost **arestat** când era asistent universitar la Catedra de nevertebrate și pedepsit cu un an de **detenție la canalul Dunăre-Marea Neagră, între 18 mai 1950-18 mai 1951**, unde a fost *trimis în colonia de muncă și reeducare pentru 12 luni deoarece a avut unele manifestări dușmănoase la adresa regimului*⁵⁵ și eliberat la termen, la 26 mai 1951. În dosarul individual M.A.I. / D.R.S.P. Cluj, fișa personală, IV, rezultatul vizitei medicale a fost *sănătos-muncă grea*. În aceeași fișă, la caracterizarea șefului unității

⁵² E. Boschi, *Notă necrologică: Victor Angelescu 1912-2002*. în „El Carnotaurus”, III, 10, Informacion general, p. 8.

⁵³ În arhiva CNSAS se află un dosar din fondul Penal, nr. 15 827, 13 file, patru volume din dosarul aflat la fondul Informativ nr. 261 030, 42, 20, 83 resp. 13 file, două dosare din fondul Rețea, nr. 319 606 (18 file) și nr. 042 421 (40 file), consultate cu asentimentul telefonic și prin e-mail al fiicei Anca Bănărescu, București 29 septembrie, 1 și 12 octombrie, 8 și 9 noiembrie 2010.

⁵⁴ http://www.antipa.ro/in_memoriam_banarescu

⁵⁵ ACNSAS, fond Informativ, dosar nr. 261 030, vol. 1, f. 4.

de muncă s-a precizat: „În muncă a dat rezultate mulțumitoare. Nu a avut manifestări politice, ostile regimului”.

Motivele arestării s-au datorat conform exprimării proprii „*probabil din cauza atitudinii greșite din 1946-1949*” ispășind pedeapsa corecțională la U.M. 1 (Capul Midia) între 27 mai-15 iulie 1950 și U.M. 3 (Km. 4) între 15 iulie 1950-25 mai 1951.

După eliberarea din 1951 a rămas **doi ani fără loc de muncă** reușind ulterior angajarea ca **pontator** la Timișoara (pentru întreținerea familiei stabilite acolo).

În 1953 a fost primit cercetător științific la Institutul de Cercetări Piscicole din București.

Din **dosarul de verificare** nr. 5092 deschis sub numele de cod „Naturalistul” la 12 iulie 1961, reiese că a început să fie supus **acțiunii informative** prin **agenți informatori / surse, investigații la domiciliu, supraveghere în cursul deplasărilor de serviciu în țară** (Moldova, Transilvania, Banat), **interceptarea corespondenței și interceptarea convorbirilor telefonice**⁵⁶.

Agenți informatori identificați în dosarele de urmărire individuală au fost: „Alexandru”, „Antipa”, „Cercel”, „Ioniță”, „I. Mălineanu”, „Pădureanu”, „Petrică”, „Radu Rodna”, „Sprintinel”, „Trifan V.”, „Tudor”, „Vadan”, „Victor”, „Vifor”.

Hotărârea M.A.I. / Direcția 3-a de **trecere în evidență**, la categoria pasiv, din 5 octombrie 1962, pentru activitatea politică desfășurată după 23 august 1944, precizează „*Între 1950-1951 a fost în colonia de muncă ca urmare a unor manifestări dușmănoase*”⁵⁷; dosarul se încheie prin Hotărârea din 14 septembrie 1962 și *Nota de clasare* din 12 octombrie 1962.

Regretabil, P. Bănărescu a fost recrutat el însuși colaborator al Securității, ca agent informator, pe baza a două angajamente scrise. Primul a fost dat la Cluj în 4 octombrie 1951⁵⁸. Al doilea, precedat de referatul cu propunerea de recrutare nr. 371 / septembrie 1962⁵⁹ datează din 1 octombrie 1962 [București], fiind explicat în raportul privind felul cum a decurs recrutarea: „*Constatând că sus-numitul are posibilități informative am trecut la recrutarea acestuia, declarându-se întru-totul de acord, cerând și unele lămuriri în legătură cu colaborarea cu organele noastre*”⁶⁰ (sic). Înregistrarea agentului s-a efectuat la Serviciul „C”. Activitatea de informator, desfășurată sub numele conspirativ „Pescarul Ion” cu începere din 6 octombrie 1962, a fost apreciată „*bună și cu frumoase perspective... fără mijloace de stimulare*”⁶¹; a fost scos din rețea la 8 noiembrie 1965.

La 24 iulie 1975 i s-a deschis un nou dosar de **urmărire individuală** cu indicativul „Bănică” ca urmare a demersurilor întreprinse pentru acordarea unei burse nominale de studii în R.F.G.; propunerea de închidere a D.U.I. datează din 16 ianuarie 1978.

⁵⁶ *Ibidem*, vol. 4, f. 4.

⁵⁷ *Ibidem*, vol. 2, f. 1.

⁵⁸ ACNSAS, fond Rețea, dosar nr. 319 606, f. 8.

⁵⁹ Idem, dosar nr. 42 421, ff. 3-6.

⁶⁰ *Ibidem*, ff. 7-9.

⁶¹ ACNSAS, fond Informativ, dosar nr. 261 030, vol. 2, f. 4.

P. Bănărescu a devenit doctor docent (1962), bursier D.A.A.D. (1967), membru în colectivul de Faună la Institutul de Biologie al Academiei Române, șeful Laboratorului de taxonomie animală (1972) și membru al P.C.R. (1974).

S-a afirmat în domeniile sistematicii peștilor dulcicoli (sistematica familiilor Ciprinidae și Cobifidae) și zoogeografiei peștilor, publicând peste 300 de lucrări științifice printre care „Principii și probleme de zoogeografie”, „Tratat de biogeografie”, „Zoogeography of Fresh Waters” (3 volume), în care a descris pentru prima dată un gen, două subgenuri și două subspecii noi de pești din România precum și o subfamilie nouă, 10 genuri, 38 de specii și 26 de subspecii de pești din China, Coreea, Vietnam, Thailanda, Myanmar, India, Pakistan, Afganistan, Israel și Turcia.

Dr. doc. P. Bănărescu a fost ales membru corespondent (1991) și membru titular al Academiei Române (2000), membru de onoare al Societății Ihtiologilor și Herpetologilor Americani (1976) și al Societății Europene a Ihtiologilor (1988).

„Colecția [de pești] Petre Bănărescu” a fost donată Muzeului Național de Istorie Naturală „Grigore Antipa” din București.

NICOLAE AL. BOȘCAIU⁶²

Născut în Caransebeș la 23 iulie 1925 și decedat la Cluj-Napoca la 22 octombrie 2009.

Încadrat în Frățiile de cruce (F.D.C.) ca elev în clasa a V-a de liceu (1941), activ în F.D.C. până la absolvirea liceului (prin participare la ședințe și cotizații) și în cadrul grupului studentesc legionar C.S.L. „Ionel Moța” condus de Ioan Bohotici, între 1946-1948 (prin ședințe, cotizații, diferite ajutoare), fapte recunoscute într-o declarație proprie dată la 10 decembrie 1959⁶³.

Din anul II a fost asistent preparator onorific al prof. Alexandru Borza la Facultatea de Științe Naturale a Universității „Victor Babeș” din Cluj până în 1947, când prof. Al. Borza este privat de postul de profesor de botanică⁶⁴.

Refuzând înscrierea în U.T.M. și participând la grevele studențești de la Cluj din 1946 împotriva instalării regimului comunist în România și a interzicerii sărbătoririi zilei regalității în România (cf. conf. dr. A. Fabian Grozavu) a fost **arestat și deținut politic în 1948**, condamnat în baza **sentinței de condamnare** nr. 715 a Tribunalului Militar Cluj *pentru activitate legionară*⁶⁵, condamnat la **șase ani de reclusiune (închisorile Gherla și Pitești, șantierul de la Canalul Dunăre-Marea Neagră, minele de plumb de la Cavnic)** și eliberat în 1955.

⁶² Două volume la ACNSAS, cota I 234 043, vol. 1 și 2, 18 resp. 52 file și cota R 292 376, 263 resp. 83 file.

⁶³ ACNSAS, fond Informativ, dosar nr. 234 043, vol. 2, f. 1.

⁶⁴ V. Alexiu, *Din viața și activitatea științifică a unui mare botanist*, în „Cultura”, 3-4/2001, pp. 30-31.

⁶⁵ ACNSAS, fond Informativ, dosar nr. 234 043, vol. 1, f. 1.

Prof. Al. Borza și acad. Traian Săvulescu, președintele Academiei Române, au intervenit pentru suspendarea condamnării, dar **fără rezultat**.

La canal a făcut parte din **brigada „dură”**.

Ororile îndurate la Pitești, prin torturi fizice și morale, au măcinat rezistența fizică dar a avut forța morală de a spera, reușind să suporte durerea încarcerării și să găsească lumina renașterii⁶⁶.

M.A.I. / Direcția Regională Cluj, Serviciul III, Biroul 1 au deschis **dosarul de urmărire individuală** nr. 1331 în 19 ianuarie 1960 prin Hotărârea nr. 302 din 14 ianuarie 1960⁶⁷.

Au fost infiltrați agenți informatori / surse, au fost efectuate investigații la domiciliu, i-a fost instalată tehnică operativă (T.O.) la domiciliu și i s-a controlat corespondența.

Arestatul prof. Septimiu Râmboiu, cu care N. Boșcaiu a fost închis în penitenciarul Pitești două luni, a dat o depoziție favorabilă asupra fostului co-deținut, prin procesul-verbal de interogatoriu de la Cluj din 4 martie 1960.

Următorii agenți au dat note informative asupra lui N. Boșcaiu: „Albu”, „Barbu” (de ex. notele de interes particular pentru autor din 1 septembrie 1986⁶⁸ și 4 mai 1989⁶⁹), „Barbu Ștefan”, „Dan Bănățeanu”, „Bodo”, „Emil Buna”, „Costea”, „Paul Dragomirescu”, „Ioan Florescu”, „Gicu”, „Jianu”, „Ovidiu”, „Oșanu”, „Constantin Popescu”, „Tănase”, „Trandafir”, „Udrea”.

Propunerea de aprobare a închiderii dosarului individual nr. 1331 și clasarea lui la secția „C” urmând ca suspectul să fie trecut în evidență la dosarul problemă, a intervenit în martie 1960. Dosarul a fost clasat în arhivă pentru păstrare, la 20 aprilie 1960, *deoarece prezintă interes operativ de minimă importanță*.

Hotărârea de **trecere în evidența pasivă** din 5 martie 1963, a precizat *„din aprilie 1960 nu desfășoară nici o activitate dușmănoasă regimului, adoptă o atitudine loială față de orânduirea democrat-populară din R.P.R., iar la locul de muncă se dovedește a fi un element cinstit, achitându-se de sarcinile ce le are”*⁷⁰.

Regretabil, N. Boșcaiu, după declarații date la Pitești despre legionari între 13-16 mai 1950 și despre prof. Al. Borza în 30 mai 1950⁷¹, a semnat și el primul angajament de colaborare cu Securitatea, prin care se obliga „... să nu discut cu nimeni faptul că am fost reținut de organele securității statului și să nu arăt nimănui adevăratele probleme despre care am fost întrebat și declarațiile ce le-am făcut”⁷², în decembrie 1952.

Un *Referat cu propunerea de recrutare a numitului Boșcaiu Nicolae în problema legionară în orașul Cluj* a intervenit în 11 martie 1960⁷³.

⁶⁶ *Ibidem*.

⁶⁷ *Ibidem*, ff. 1-3.

⁶⁸ Idem, fond Rețea, dosar nr. 292 376, vol. 1, f. 102.

⁶⁹ *Ibidem*, f. 79.

⁷⁰ *Ibidem*, vol. 2, f. 51.

⁷¹ *Ibidem*, ff. 20-22, 24, 25.

⁷² *Ibidem*, f. 26.

⁷³ *Ibidem*, ff. 1, 2, 5, 6.

Un alt *Referat de felul cum a decurs recrutarea numitului Boșcaiu Nicolae ca agent în problema legionară* datează din 28 martie 1960 și cuprinde interogatoriul și contactarea (din 23 martie 1960) precum și al doilea angajament de colaborare cu aceeași Securitate, ca agent „Marcel Popescu”, semnat la 24 martie 1960⁷⁴ (sic!). Ulterior numele conspirativ va deveni „Emilian Cristescu”. Tabelul cu indemnizațiile acordate agenților „Marcel Popescu” și „Cristescu” denotă evoluția creșterii în timp a valorii acestei retribuții, obținute sub semnătură proprie sau codificată (conspirativă), de la 100-150 lei în 1960 la 500 lei în 27 iunie 1989⁷⁵.

Dosarele cu numele conspirativ „Cristescu” cuprind, de exemplu, *Raportul cu propunere de stimulare a informatorului*⁷⁶, chitanța de primire a recompensei financiare pe numele „Cristescu”⁷⁷, sau semnat în nume propriu⁷⁸, caracterizări / note de analiză pentru informatorul „Cristescu” din 5 mai 1989⁷⁹, probând activitatea de agent informator al lui N. Boșcaiu până la 20 decembrie 1989 (sic!).

De interes deosebit pentru autor sunt notele informative furnizate de N. Boșcaiu asupra prof. Roger H. Charlier, cu cetățenie dublă, belgiană și americană, care a vizitat România prima dată la începutul anilor '70, apoi în 1979⁸⁰ și de mai multe ori după 1990.

În cursul perioadei de **grațiere** (1955) a finalizat studiile universitare și a obținut diploma de licență a Facultății de Științe Naturale.

Inițial muzeograf principal la Muzeul din Lugoj (1955-1957), a fost angajat ulterior, cu sprijinul prof. Emil Pop, cercetător științific la Subcomisia Monumentelor Naturii din cadrul Filialei Cluj a Academiei Române, între 1957-1958 și 1972-1974.

În urma contrarevoluției din Ungaria (1956) a fost **exclus din funcția de la Academia Română** și angajat „**muncitor săpător**” la Institutul Horticol „Palocsay” din Cluj.

După câștigarea unui **proces de reabilitare** a fost angajat ca botanist la Grădina Botanică din Cluj între 1962-1967.

A obținut doctoratul în biologie în 1971.

A fost cercetător științific la Centrul de Cercetări Biologice / Filiala Cluj-Napoca a Academiei Române (1967-1972) și biolog principal la aceeași instituție (1974-1984).

A mai deținut funcțiile de redactor șef adjunct al revistei „Ocrotirea naturii și a mediului înconjurător” (1982), bibliotecar principal la Biblioteca Filialei Cluj-Napoca a Academiei Române (1984-1990), președinte al subcomisiei Monumentelor Naturii / Filiala Cluj-Napoca a Academiei Române (din 1988), secretar științific al Filialei Cluj-Napoca a Academiei Române și redactor șef al publicației „Revista română de biologie. Seria botanică” (din 1992).

⁷⁴ *Ibidem*, f. 12.

⁷⁵ *Ibidem*, f. 16.

⁷⁶ *Ibidem*, f. 17.

⁷⁷ *Ibidem*, f. 18.

⁷⁸ *Ibidem*, f. 34.

⁷⁹ *Ibidem*, ff. 43-44.

⁸⁰ *Ibidem*, vol. 2, ff. 67-79.

S-a afirmat științific în domeniile protecția genofondului și asociațiilor vegetale, taxonomie, floristică, fitosociologie, fitogeografie, istoria florei și vegetației pe baza analizelor sporo-polenice, istoria botanicii.

A fost un promotor al unor direcții inedite în cercetarea botanică din România privind aeropalinologia și analizele sporo-polinice în sedimente cavernicole.

Coordonator și redactor al unor publicații editate de Filiala Cluj-Napoca a Academiei Române, ctitor al unui număr însemnat de rezervații naturale noi în diferite județe din Transilvania.

A fost ales președinte al Asociației Române de Fitosociologie afiliată F.I.F. și membru a diferite asociații științifice internaționale.

Membriu corespondent (1990) și membru titular al Academiei Române în 1991.

A obținut premiile III (1965), I (1967) și II (1968) ale Ministerului Învățământului și premiul „Emanuel C. Teodorescu” (1971) al Academiei Române.

Doctor *honoris causa* în științe biologice al Universității din Camerino / Italia, cu ocazia Congresului Internațional de Fitosociologie / Italia (1999)⁸¹.

RADU RACOTTĂ⁸²

Născut în București la 5 ianuarie 1930.

A absolvit Facultatea de Biologie a Universității București, după o **exmatriculare** și **reînmatriculare** prealabilă.

A fost cercetător științific cu specialitatea fiziologie animală la Institutul de Biologie „Traian Săvulescu” al Academiei Române.

S-a deplasat în **Mexic** în octombrie 1969 de unde nu a mai revenit.

S-a afirmat la Universitatea de Stat din Ciudad de Mexico în domeniul fiziologiei celulare și ca profesor consultant.

Microfilmul aflat în arhiva CNSAS o vizează pe soția **Viorica Racottă** și cuprinde, printre altele, o **notă de filare și identificare** datând din 27 iulie 1971 și **dosarul de urmărire informativă** nr. 8235 privind-o pe „Vica” deschis la 29 ianuarie 1972.

Din nefericire, nu sunt disponibile date mai recente despre Radu Racottă, nici prin contacte directe cu cercetători mexicani și argentinieni nici de pe internet.

⁸¹ Braun-Blanquetia, *Review of Geobotanical Monographs*, 24, Camerino, 1999, 48 pp.

⁸² Un microfilm în arhiva CNSAS, cota SIE nr. 3224.

DENIS BUICAN (DUMITRU BUICAN-PELIGRAD)⁸³

Născut în București la 21 decembrie 1934.

Biolog, istoric și filosof al științei, scriitor, bilingv (română și franceză) persecutat mai ales în prima perioadă a **dictaturii staliniste** (1948-1964)⁸⁴.

După arestarea tatălui, Dumitru Peligrad – boier și filantrop – în 1948 (decedat în chinurile închisorii de la Caransebeș, în 1951) i-a fost fixat **domiciliu obligatoriu** la chestura municipiului Craiova, unde a fost singurul care a refuzat să semneze periodic condica de prezență.

În 1951 (la 16 ani) a absolvit două clase într-un an (X și XI) și a reușit la Facultatea de Agronomie din București unde a fost primit datorită notelor excepționale, în pofida originii sociale „nesănătoase”.

Din primii ani de facultate a început o activitate experimentală originală în domeniile electrofiziologiei și radiogeneticii, iar lucrarea de diplomă a fost singura susținută public (ca o teză de doctorat), autorul fiind scutit de celelalte examene, ca urmare a referatului elogios semnat de către îndrumătorul său acad. Gheorghe Ionescu – Șisești.

A devenit inginer agronom, sub protecția aceluiași acad. Gh. Ionescu – Șisești.

A fost angajat ca asistent universitar la Institutul Agronomic din București (1956) datorită meritelor sale dar **dat afară** în 1957 (după revoluția din Ungaria) de către prorectorul slugarnic D. Davidescu, odată cu **distrugerea laboratorului** de radiogenetică.

Recomandat, din nou, de către acad. Gheorghe Ionescu – Șisești, intră la Institutul de cercetări pentru plante tehnice de la București – Fundulea.

Cercetător științific principal în domeniul geneticii și fiziologiei (1957-1960) și pionier al radiogeneticii în România. A încadrat ca zilieri permanenți studenții exmatriculați de la Facultatea de Biologie **Al. Ionescu, R. Racottă, Șt. Racoviță** contrar opoziției conducerii de partid și de cadre din institut.

A **plecat forțat** din institut, în 1960, odată cu **distrugerea din nou a laboratorului** refăcut pe parcurs.

A fost **transferat abuziv / retrogradat** ca asistent universitar la Facultatea de Științe Naturale a Institutului Pedagogic al Universității din București datorită presiunii prof. N. Giosan (membru în C.C. al P.M.R. și ulterior academician, ministru, etc.) care îi folosisese competența științifică și semnase articole ale tânărului cercetător pe care nu le scrisese sau îndrumase.

A întâmpinat **dificultăți** în susținerea tezei de doctorat în genetică (1961) datorate prof. N. Giosan care nu suporta independența științifică asigurată ing. agronom D. Buican prin doctorat.

⁸³ Un dosar CNSAS, cota I 236 068, 13 file inclusiv 9 foto, consultat cu asentiment scris, Paris / Franța, 15 noiembrie 2010.

⁸⁴ http://fr.wikipwsi.org/wiki/Denis_Buican

A fost asistent și lector universitar, după susținerea doctoratului, la Institutul Pedagogic, cu **distrugerea a treia oară a laboratorului** în 1962/1963 când a fost trimis – în mod forțat – la **colectivizarea agriculturii**, unde a refuzat să participe.

Promovat – în perioada de relativă liberalizare dintre 1965-1968 – conferențiar universitar la disciplina Biologie generală, genetică și ameliorare în urma unui concurs la care comisia de specialiști a fost schimbată de către Senatul Universității din București de două ori dar care, în ciuda tuturor presiunilor, a prezentat referate științifice favorabile.

A avut recomandări călduroase, de ex. ale prof. Emil Pop și prof. Constantin Motăș, pentru a putea beneficia de o specializare în străinătate.

Constatând că după discursul lui N. Ceaușescu împotriva invaziei sovietice în Cehoslovacia (1968) faptele indică sfârșitul perioadei de relativă liberalizare a regimului comunist, a urmat, cu prilejul unui congres internațional (1969), invitația președintelui G. Pompidou și a primului ministru J. Chaban-Delmas de a **rămâne în Franța** unde a fost **naturalizat (1972)**, la Paris, conform unui articol rezervat străinilor care prezintă pentru Franța un interes excepțional, după obținerea unui aviz favorabil de la Consiliul de Stat.

A fost **opozant fățiș al teoriilor false ale pseudo-savantului sovietic Lîsenko** impuse de stalinism în U.R.S.S. și în toate celelalte state satelizate, după 1948.

În prima sa carte *Biologie generală, genetică și ameliorare*, în colaborare cu prof. B. Stugren de la Universitatea „Babeș-Bolyai” din Cluj (Ed. Didactică și Pedagogică, București, 1969), apărută cu întârziere datorită cenzurii (între 1964/1969), **atacă, pentru prima oară în țările lagărului comunist, dogmele lisenkismului și stalinismului marxist-leninist.**

A susținut în Franța, la Sorbona, un doctorat de stat în Științe Naturale (1970) și un doctorat de stat în Litere și Științe Umane (1983).

Profesor de istoria științei la Université Paris X – Nanterre (1983-2003).

Este autor al noilor teorii sinergice ale evoluției și a teoriei cunoașterii (biognoseologia) cuprinse sub numele său în celebrele dicționare franceze *Larousse*, *Robert*, *Hachette* (în care, dintre savanții români, nu se află menționat decât E. Racoviță).

De asemenea autor al cărților de biologie, istoria și filosofia științei publicate în Franța (35 apariții) și traduse în străinătate (Brazilia, China, Grecia, Italia, Portugalia, România, Spania, Turcia) dintre care, de ex. *La révolution de l'évolution* distinsă cu un mare premiu al Academiei Franceze (1989).

A prezidat secțiunea *Biologie et Sciences médicales* a celui de al XX-lea Congres Internațional de Istoria Științelor (Liège/Belgia, 1997).

Autor al unor opere literare: eseuri, memorii, poeme, radiind o sensibilitate originală și o gândire critică, temele apropiindu-l de E. Kant, A. Schopenhauer, M. Eminescu și, mai aproape în timp, de T. Arghezi, L. Blaga, E. Cioran.

A fost caracterizat drept „singur împotriva a două sisteme” (cf. C. Diaconescu) și poet „înzestrat și sumbru” (cf. D. Buican, *Viața sfârtecătă între Răsărit și Apus*, Ed. CD Press, București, 2007, 224 pp., *apud* E. Cioran).

Dosarul de la securitate cuprinde note ale M.I. / Direcția de Pașapoarte, evidența străinilor și controlul trecerii frontierei (1981), Departamentului Securității Statului (1985, 1987, 1989) cu precizări, de ex. „... este un element cu... și reacții imprevizibile,

fiind pretabil la acțiuni cu caracter dușmănos sau de dezordine”⁸⁵. Aici se găsește și o notă a prof. C. Hera, director al Institutului de Cercetare pentru Cereale și Plante Tehnice de la București – Fundulea, din 29-31 august 1982; nu sunt consemnate delațiuni cu privire la Denis Buican.

ȘTEFAN RACoviȚĂ⁸⁶

Născut în București la 25 septembrie 1936 (din familie colaterală celei a lui E. Racoviță).

A fost **împiedicat în repetate rânduri la susținerea examenului de admitere** în învățământul superior.

După reușită, la înscriere, a fost **exmatriculat** (împreună cu dr. Al. Ionescu și dr. R. Racottă).

A reușit să devină cercetător științific la Institutul de Cercetări pentru Cereale și Plante Tehnice de la București – Fundulea (geobotanică) timp de 4 ani.

A funcționat ca profesor de științe naturale în învățământul general și secundar în România.

Angajat și **concediat** din TVR (după 9 ani) datorită cererii de emigrare determinată de **refuzul înscrierii în P.C.R.** și consecințele acestuia.

A **emigrat în Elveția**, în 1978.

A obținut diploma de studii avansate în psihologie și științele educației, specialitatea Comunicare de la Universitatea din Geneva.

Cercetător științific la Serviciul de cercetări în Educație / Departamentul Învățământului Public al Cantonului Geneva (24 de ani), preocupat de întocmirea audiovizualului ca mijloc și metodă de învățământ.

Editor al revistei „Căminul românesc” (Elveția) pe durata a peste 16 ani.

Publicații: *Cu mâinile de cap (Cronica cărcotașului)*, Ed. Fund. Cult. „Libra”, București, 2005, 560 pp., selecție de articole publicate în „Căminul românesc” și în cotidiene sau periodice românești din țară și din străinătate între 1993-2004.

⁸⁵ ACNSAS, fond Informativ, dosar nr. 236 068, f. 10.

⁸⁶ Fără dosar în evidența CNSAS.

III. LITERATURA ISTORICĂ ȘI DOCUMENTELE SECURITĂȚII

Vadim GUZUN

REFUGIUL ETNICILOR EVREI DIN UNIUNEA SOVIETICĂ ÎN ROMÂNIA ÎN PERIOADA 1919-1936

THE JEWS REFUGE FROM SOVIET UNION TO ROMANIA:
DOCUMENTS IN THE ROMANIAN ARCHIVES (1919-1936)

The study deals with the dramatic situation of the Jewish refugees from the USSR, the causes of the exodus to Romania, the illicit ways of crossing the border, the reaction of the local authorities and population, Bucharest's demarches both internally and externally. The evacuation of the refugees from Bessarabia at the beginning of the 1920s and the expulsion of some across the Dniester were the most sensitive topics of the dossier. In order to hide the internal realities marked by the organized famine and generalized terror, the "mass atrocities" against the Jews were attributed to the Romanian authorities, efficiently "fueling" the misinformation of the public opinion, especially in the context of the informational blockage imposed by the Bolsheviks. The sources used come from the National Archives of Romania, the Archives of the Romanian Ministry of Foreign Affairs and the Archives of the National Council for the Studying of the Securitate Archives.

Etichete: URSS, Basarabia, refugiați evrei, represiuni comuniste, relații româno-sovietice

Keywords: USSR, Bessarabia, Jewish refugees, communist repressions, Romanian-Soviet relations

Motto: „Aduceți-vă aminte că voi, cu intervenția voastră, puteți scăpa mii de evrei de la moarte, la voi și numai la voi este speranța noastră!”¹

Problema refugiaților de peste Nistru, cu dimensiuni politice în plan intern și internațional, a fost una dintre cele mai complexe cu care s-a confruntat România în perioada interbelică. Suprapunerea valurilor masive de refugiați sovietici peste tentativele eșuate ale Rusiei de bolșevizare a Basarabiei, prin propagandă comunistă și atacuri teroriste (în accepțiunea sensului modern al cuvântului), a complicat situația, oricum dramatică, a zecilor de mii de fugari care încercau să se sustragă represiunilor sovietice, pogromurilor organizate de naționaliști ucraineni sau de forțe albguardiste. Deși au existat refugiați de diverse etnii, din perspectivă cronologică, socială, etnică sau militară, populația care a reușit să se salveze în România poate fi împărțită în patru grupuri mari: evreiască, ucraineană, rusă și, evident, românească. Grupul refugiaților

¹ Din apelul evreilor transnistreni către conașionalii din România, document nedatat, perioada probabilă a redactării - 1920-1922, ANIC, fond Pantelimon Halippa, dosar nr. 234/1920-1932, f. 19.

evrei s-a diferențiat de celelalte grupuri cel puțin din patru puncte de vedere: 1) cantitativ (a fost cel mai numeros), 2) educațional (cu gradul cel mai ridicat de alfabetizare), 3) financiar (mulți au fugit în România cu însemnate mijloace materiale), 4) al sprijinului umanitar, politic și religios (beneficiind de cea mai largă susținere din partea organizațiilor naționale și internaționale).

În baza surselor pe care le-am identificat în Arhivele Naționale ale României, Arhiva Ministerului Afacerilor Externe și în Arhivele Consiliului Național pentru Studierea Arhivelor Securității², ne propunem să reconstituim evoluțiile înregistrate în dosarul celor pentru care România, țară de destinație, dar mai ales de tranzit, a reprezentat, dacă nu „pământul făgăduinței”, cum deseori o calificau refugiații sau reprezentanții comitetelor de asistență, o șansă de salvare. Documentele consultate relevă situația dramatică a refugiaților din URSS, cauzele exodului, mijloacele frauduloase de trecere a frontierei, reacția autorităților și a populației autohtone, demersurile Bucureștiului în plan intern și internațional. Evacuarea refugiaților din Basarabia și expulzarea unora peste Nistru au fost cele mai sensibile subiecte ale dosarului. În condițiile blocajului informațional întreținut de regimul bolșevic, pentru a camufla realități interne marcate de foamete organizată și teroare generalizată, „atrocitățile în masă” antievreiești puse în sarcina autorităților române au alimentat constant campania de dezinformare a opiniei publice naționale și internaționale.

I. Decizia de acceptare pe teritoriul României

La 26 decembrie 1920, Ministerul de Război semnala Președinției Consiliului de Miniștri prezența în Basarabia a unui număr masiv de refugiați din Ucraina sovietică și faptul că aceștia „prejudiciază în mod serios siguranța și măsurile de apărare pe frontul de Est”³. Raportul Inspectoratului General de Siguranță al Basarabiei nr. 1700 din 22 iunie 1921 confirmă că una din chestiunile ce priveau siguranța națională și ordinea publică era cea a refugiaților. Potrivit documentului trimis directorului general al Siguranței, problema cerea o imediată rezolvare „deoarece zilnic trec frontiera Nistrului numeroase familii de refugiați, în general evrei și tot felul de indivizi a căror prezență în Basarabia este periculoasă”: „Dintre aceștia sunt unii care rămân în provincie, pentru că au legături familiale, de rudenie sau sunt originari din Basarabia, alții, sub pretext că intenționează să emigreze în America sau Palestina, reușesc a-și procura acte de călătorie, cu care, apoi, cutreeră țara de la un capăt la altul, sustrăgându-se de la orice control, iar mulți chiar se stabilesc în diferite orașe. Dintre aceștia din urmă, s-a constatat că majoritatea sunt agenți de propagandă și agitații, trimiși de Republica Sovietică, curieri aparținând organizațiilor comuniste sau membri din Crucea Roșie Comunistă, veniți sau trimiși într-adins în țară, pentru a facilita prin toate mijloacele eliberarea sau evadarea din închisoare a tovarășilor lor și pentru a se pune la adăpost de

² Documentele vor fi publicate în volumul *Chestiunea refugiaților de peste Nistru, 1919-1936*. Mulțumim și pe această cale reprezentanților Arhivelor Naționale, Ministerului Afacerilor Externe și CNSAS pentru susținerea acordată pe parcursul cercetării.

³ AMAE, fond Problema 33, dosar nr. 4, f. 286-287. Aici și în continuare am corectat tacit erorile de tipar și am adoptat ortografia actuală, în același timp, păstrând anumite particularități ale limbajului folosit în epocă.

orice urmărire, acești indivizi se înarmează cu acte procurate în mod ilegal, fie direct de către organizațiile de peste Nistru, fie chiar prin coruperea cu bani a unor funcționari ai Statului, ca cei de la primării, poliții, prefecturi și chiar de rabinii din Basarabia, în scop de a desfășura cu mai mult succes acțiunea lor subversivă”⁴.

Pentru evitarea „stării anormale și primejdioase” inspectorul general de Siguranță al Basarabiei, Z. Husărescu, propunea următoarele măsuri: „1) să se precizeze care persoane pot fi considerate ca emigranți și care ca intrați fraudulos, întrucât și unii și alții fac uz de aceleași mijloace pentru a intra în țară, iar cei trimiși înaintea instanțelor judecătorești respective sunt puși în libertate sau achitați, după cum se procedează și cu cei care se ocupă cu trecerile clandestine; 2) toate persoanele care solicită pașapoarte de emigrare sau pașapoarte pe termen să fie semnalate acestui Subinspectorat, mai înainte de a li se elibera aceste pașapoarte, pentru motive ușor de înțeles; 3) să se oblige toate autoritățile administrative și polițienești din întreaga Basarabie, să înființeze, cât mai neîntârziat birourile de populație și a face un riguros control asupra străinilor, verificând actele de bază ale fiecărui străin sau refugiat. Să se ia imediat măsuri ca Primăria Orașului Chișinău să nu mai elibereze pe viitor bilete de identitate, eliberarea lor să se facă numai de Prefectura Poliției; 4) să se ia măsuri riguroase pentru paza frontierei, care să se facă de grăniceri, combinați cu celelalte arme, cum și patrule călări, lăsând totodată liber accesul pe frontieră și a agenților de Siguranță, care să poată face legătura între organele militare și celelalte, căci numai în acest mod se vor stârpi bandele de contrabandiști, care se ocupă și cu trecerea clandestină a refugiaților și coruperea organelor de pază a frontierei”⁵.

În ședința din 20 august 1921 Consiliul de Miniștri a decis extinderea stării de asediu instituită prin Decretul nr. 853/1921 și asupra orașului Chișinău. Considerentele deciziei rezultă din referatul de fundamentare a actului normativ: „Pentru motive de ordin politic și intern, starea de asediu instituită prin Înalțul Decret Regal nr. 853 din 1921 n-a fost pusă în aplicare până acum pentru orașul Chișinău. În prezent însă acest oraș a devenit un centru periculos Siguranței Statului, fiind cuibul întregii acțiuni subversive de propagandă bolșevică. S-au adunat în Chișinău peste 60.000 refugiați din Ucraina, din care o bună parte sunt agenți bolșevici; aici se organizează toate atentatele, actele de banditism și nesfârșite jafuri, care tind să dezlănțuie anarhia în Basarabia. Pentru a pune capăt acestei stări de lucruri, dăunătoare siguranței și prestigiului Statului Român, vă rog să binevoiți a încuviința ca starea de asediu să se aplice și asupra orașului Chișinău, această măsură fiind în concordanță cu prevederile Decretului Regal nr. 853 din 1921”. Referatul a avut la bază solicitarea ministrului de Război⁶.

În timp ce autoritățile căutau soluții pentru eficientizarea controlului asupra refugiaților din URSS, aceștia s-au organizat într-un comitet. În *Jurnalul* nr. 31/1921 din 14 iulie 1921 s-a publicat hotărârea Tribunalului Chișinău de încuviințare a constituirii și înregistrării „Societății pentru paza intereselor evreilor emigranți în România” sub denumirea de „Comitetul Evreilor Emigranți”. Societatea avea ca scop: „a) să dea concursul emigrantului de a înțelege toate chestiunile care sunt în legătură cu emigrarea

⁴ *Ibidem*, ff. 297-301.

⁵ *Ibidem*.

⁶ ANIC, fond Președinția Consiliului de Miniștri, dosar nr. 56/1921, ff. 2-4.

pe calea informației juste și amănunțite; b) să dea posibilitate emigrantului ca în mod facil și cu prețuri convenabile să se poie în corespondență prin poștă și telegraf cu rudele sale din țările de emigrare; c) să îmbunătățească și să ieftinească cât va fi posibil condițiile de transportare a emigranților până în porturi, pe calea organizării transportului în grupe proprii; d) să ieftinească costul și cărților și biletelor de călătorie pentru emigranți; e) să organizeze o legătură ieftină cu țările de emigrare pentru provizii ieftine; f) de a păzi interesele emigranților de orice încercări în dauna emigranților; g) să organizeze ajutorul medico-sanitar în localitățile și pe drumul parcursului emigranților”.

Drepturile și obligațiile Comitetului, reglementate de Statut, asigurau satisfacerea intereselor firești ale refugiaților evrei: „a) să deschidă pe lângă Comitetul de Emigrare secțiunile: de emigrare, de transport, telegrame etc.; b) să scoată ediții tipărite și scrise, periodice și altele; c) să reprezinte interesele și să aperse nevoile emigranților evrei față de instituțiile oficiale și ale societăților din România și alte țări; d) să convoace și să participe la toate congresele ce vor avea că scop dezbateră și rezolvarea chestiunilor de emigrare; e) să deschidă și să înființeze organizații de ajutorare pentru furnizarea emigranților ca obiecte de primă necesitate, pentru transportare, adăpostire în localitățile locației, temporare și păstrarea intereselor lor, ca spre exemplu, să facă locuințe comune, mese comune ieftine etc.; f) să deschidă și să înființeze tot felul de instituții, cultural-educative, economico-gospodărești, medico-sanitare, de dezinfectie și sanatorii, pentru nevoile emigranților; g) să achiziționeze în proprietate după tot felul de acte, să închirieze sau să primească în mod gratuit spre folosință averile imobile, să intre în convenții și să participe la contracte, să încheie împrumuturi, să intenteze și să răspundă la judecată; h) să primească donații și daruri, să organizeze colecte, să facă serate, spectacole, loterii etc.”⁷.

În aceste condiții, la 7 septembrie 1921, Marele Rabin al Basarabiei, Iehuda-Leib Tirelsohn, solicita președintelui Consiliului de Miniștri, Alexandru Averescu, protecția refugiaților evrei, până la îndeplinirea formelor de emigrare și procurarea mijloacelor necesare deplasării în alte state. Memoriul confirma „purtarea ospitalieră” a României față de „nenorociții refugiați din Ucraina”, orientată de deciziile generalului Averescu și ale ministrului de Război. La ordinul autorităților centrale, autoritățile locale au fost obligate să elibereze „pașapoarte de emigrare” acelor refugiați care aveau actele necesare pentru plecare și „bilete de liberă petrecere” celor care se stabileau temporar în Basarabia, până la obținerea actelor necesare emigrării. Potrivit documentului, rolul cel mai important în salvarea refugiaților îl avea posibilitatea ca aceștia, în timpul șederii în Basarabia, să corespundeze cu rudele, cu cunoscuții și cu comitete de ajutorare din străinătate, să obțină actele necesare pentru vizarea pașapoartelor, să obțină cheltuieli de drum. Prin ordine ale ministrului de Război emise în luna februarie 1921 au fost suspendate arestările și internările în curs și s-a dispus eliberarea celor deja arestați.

Cu toate acestea, Marele Rabin își exprima îngrijorarea față de unele intenții ale autorităților militare de expulzare peste Nistru și susținea caracterul nefondat al suspiciunilor politice, „căci refugiații, din care cea mai mare parte sunt evrei, nu numai că nu sunt un element dăunător Statului Român și poporului român, dar din contra este folositor acestora. Despuiți de tot avutul lor, ai căror fii și frați au căzut jertfe ale

⁷ Idem, dosar nr. 2/1921, ff. 27-31.

bestiei sălbatice din Ucraina, ar fi o imposibilitate psihologică ca tocmai ei, care au suferit atât de mult de pe urma grozăviilor bolșevice, să joace la noi în țară rolul de rusificatori, din contra, ei păstrează un adânc sentiment de recunoștință față de România Mare, ce le-a îngăduit un adăpost. Și aceștia, care au trăit în iadul bolșevic și au văzut perindându-se moartea lor, grozăviile fără seamă, propagandează, fiecare cât poate, contra acestui regim, masa prin povestirile ei, iar pătura cultă scriind prin ziare. Acei ucraineni ce au convingerea bolșevică nici nu încearcă să pătrundă la noi în țară, căci ce ar putea să-i silească să părăsească „paradisul lor de demoralizare și anarhie” pentru a rătăci prin țări străine? Dacă totuși unii dintre ei pătrund în Basarabia pentru propagandă, ei nu vin ca refugiați săraci și lipsiți de mijloace, ci vin cu acte în regulă și trăiesc în voie, ca cetățeni români, mulțumită enormelor lor sume de bani”⁸.

Generalul Alexandru Averescu, la data de 10 septembrie 1921, a respins propunerile de expulzare a refugiaților evrei, condiționând însă acceptarea pe teritoriul României de îndeplinirea unor cerințe. Rezoluția primului ministru trasa liniile de acțiune la nivelul autorităților de la București față de refugiați: „1) vor fi obligați, acei contra cărora nu sunt luate măsuri judiciare pentru delikte ordinare, a veni în Vechiul Regat, la vest de linia Galați-Nămoloasa-Focșani, putându-se stabili, provizoriu, unde ar voi, prin excluderea însă a capitalei București; 2) populația israelită va fi ajutată de comitetele israelite ce se vor institui și în Vechiul Regat, pe baza Statutului aprobat pentru Basarabia; 3) fiecare refugiat va putea obține, pe garanția Comitetului Central din Chișinău, prezidat de Marele Rabin, bilet de liberă petrecere, cu obligațiile ce comportă obținerea acestor bilete; 4) autoritățile vor putea elibera *pașapoarte de emigrare* pentru țările unde asemenea pașapoarte ar putea fi valabile. Consulul rus din București eliberează asemenea pașapoarte pentru toate țările”⁹.

În aceiași zi, primul ministru era informat de Legația României la Varșovia cu privire la comunicatul dat ziarelor polone de Biroul Ucrainean Sovietic al Afacerilor Evreiești, potrivit căruia, de la 1 iulie 1921, au intrat în Polonia 200.000 evrei, iar în România - 50.000. Considerând informațiile „de natură a deștepta cele mai mari griji, dacă le punem în legătură cu cele ce plănuiesc Sovietele față de România”, misiunea menționa că „pentru această pătrundere în masă a atâtor evrei și fugari ruși, nu va putea niciodată fi trasă la răspundere legația noastră, care în eliberarea vizelor este de o strășnicie deosebită. Nu mă îndoiesc că și celelalte legații vor fi arătat aceiași strășnicie față de acei dintre evrei și ruși care caută să ocolească severitatea oficiului nostru de pașapoarte și vize, adresându-se lor”. În contextul politicii restrictive de acordare a vizelor de intrare în țară cetățenilor din Rusia sovietică¹⁰, autorul raportului conchidea că „n-ar rămâne de învinuit decât insuficiența profesională și morală a autorităților noastre de la frontarie, care nu-și dau îndestul seama de pericolul care amenință țara lor”¹¹.

Uniunea Evreilor Pământeni și Uniunea Comitetelor Israelite din Vechiul Regat, prin adresa din 13 septembrie 1921, mulțumea Guvernului de la București pentru

⁸ ANIC, fond Direcția Generală a Poliției, dosar nr. 34/1921, ff. 61-62.

⁹ *Ibidem*, f. 62.

¹⁰ Uniunea Sovietică a fost înființată la 30 decembrie 1922.

¹¹ AMAE, fond 71/1920-1944. URSS, dosar nr. 12, f. 357.

ospitalitatea acordată nefericiților de peste Nistru, asumându-și următoarele angajamente: a) a primi și instala pe refugiați; b) de a se îngriji de întreținerea lor, fie prin muncă, fie prin asistență; d) de a-i obliga la supunere față de autorități; e) de a avea o atitudine loială față de țară; f) a le procura și înlăsa actele pentru emigrare. În sensul evoluțiilor de mai sus, prin Jurnalul Consiliului de Miniștri nr. 3246 din aceeași zi, s-a hotărât ca refugiații evrei „să fie obligați a se stabili provizoriu în zona ce li se va determina de Ministerul de Interne”¹². Decizia reglementa dreptul refugiaților evrei din Uniunea Sovietică de a rămâne în România, mai puțin însă în Basarabia, pe al cărei teritoriu trecea frontiera de stat – nerecunoscută, asaltată de agenți secreți și bande teroriste.

II. Prima acțiune de evacuare. Închiderea frontierelor

În temeiul deciziei Consiliului de Miniștri a fost adoptată Decizia Ministerului de Interne nr. 57666 din 17 septembrie 1921, semnată de generalul Averescu, în calitate de președinte al Consiliului și de ministru ad-interim la Interne. Actul cuprindea condițiile rămânerii refugiaților în țară, obligațiile asumate de Uniunea Evreilor Pământeni, autoritățile competente să elibereze autorizații provizorii de ședere. Refugiații din Basarabia urmau să primească autorizații de la prefecturile județene, la recomandarea comitetelor evreiești de asistență, iar cei aflați în Vechiul Regat de la Ministerul de Interne, Direcția Poliției și Siguranței Generale, la recomandarea Uniunii Evreilor Pământeni. Autorizațiile urmau să fie eliberate doar refugiaților care au intrat în România după data de 1 septembrie 1918. Cei care obținuseră „bilete speciale de liberă petrecere” erau obligați să se stabilească provizoriu într-una din localitățile din Vechiul Regat, la vest de linia Focșani-Nămoloasa-Focșani, înafară de capitala București. Până la organizarea evacuării, refugiaților li se permitea șederea în localitatea unde se aflau, cu condiția: 1) să se anunțe sau chiar să se prezinte personal autorităților din localitate, în conformitate cu dispozițiile Ministerului; 2) să nu părăsească localitatea de reședință fără încuviințarea autorității; 3) să se supună tuturor măsurilor sanitare ce se vor lua; 4) să restituie biletul de liberă petrecere înainte de părăsi țara”¹³.

Pentru aplicarea deciziei Ministerului de Interne, o comisie formată din reprezentanți ai Marelui Stat Major, Direcției Siguranței Generale, Căilor Ferate Române, Ministerului Comunicațiilor, în ședințele din 11 și 24 octombrie 1921, a stabilit modul evacuării, transportul, capacitatea de primire a orașelor, precum și traseul. Numărul refugiaților a fost evaluat atunci la aproximativ 22.000 persoane. După ce, la 11 noiembrie 1921, Ministrul de Stat pentru Basarabia îl informa pe ministrul de Interne cu privire la demararea acțiunii de evacuare, considerând că cei care au un serviciu sau rude ar putea fi lăsați să locuiască în Basarabia, la 13 noiembrie, Marele Rabin al Basarabiei, transmitea aceluiași ministru motivele pentru care solicita anularea evacuării sau amânarea până în primăvara anului 1922. Considerentele cererii oferă detalii importante asupra condiției refugiaților evrei din România:

„1) Refugiații se găsesc în Basarabia în număr mai apreciabil cam de vreun an de zile. Înainte vreme se găseau refugiați în diferite orașe ale Basarabiei, încă în număr

¹² AMAE, fond Problema 33, dosar nr. 4, ff. 286-287.

¹³ ANIC, Fond Direcția Generală a Poliției, dosar nr. 34/1921, ff. 12-13.

foarte redus. Prin faptul că refugiații vin dintr-un ținut locuit de evrei cu care aveau toate legăturile de rudenie și de cultură, ei sunt mai aproape de noi, evreii basarabeni, decât de evreii din Vechiul Regat. În același timp, noi cerem ca refugiații evrei să rămână aici, aceasta fiind cererea colectivă a tuturor comunităților evreiești din Basarabia. Comunitățile evreiești din Basarabia își asumă responsabilitatea pentru acești refugiați în ceea ce privește starea lor morală și nevoile lor materiale și sanitare; 2) Odată cu venirea refugiaților aici viața economică a Basarabiei s-a resimțit în bine. Cu banii veniți în țară de la rudele lor din străinătate s-a întărit clasa micilor producători agricoli, industriali și a comercianților. Evacuând acum peste 20.000 oameni expuneți la o criză acută un număr foarte apreciabil de mici producători de la țară și de la oraș, lăsându-i și pe ei în toiul iernii în prada foamei. Afară de aceasta, acești refugiați, ei înșiși, conform statisticii noastre, sunt ocupați în tot felul de întreprinderi industriale, agricole și comerciale, contribuind cu brațele lor la îmbogățirea țării. Plecarea lor acum, în toiul sezonului de lucru activ, ar expune multe instituții industriale să se închidă, în lipsă de lucrători și specialiști ce s-au recrutat din masa refugiaților. Unii refugiați au deschis chiar ei întreprinderi industriale și comerciale utile dezvoltării economice a Basarabiei; 3) Refugiații au venit aici cu scopul de a emigra în America și Palestina și roagă să fie lăsați aici întrucât șederea lor e provizorie și, încet-încet, vor emigra, neuitând niciodată ospitalitatea de care s-au bucurat în România. Țara are nevoie de brațe de muncă și majoritatea lor lucrează până când își procură hârtiile și banii de la rudele lor din străinătate și pleacă. În orice caz, pentru acei care probează că-și câștigă aici existența, fiind ocupați în întreprinderi industriale, comerciale și agricole, vă rugăm să se aprobe rămânerea aici pentru ca să nu fie urmăriți toată viața lor de mirajul groazniciei mizeriei de care au fugit și să trăiască din munca proprie”¹⁴.

La cererea Uniunii Evreilor Pământeni, evacuarea refugiaților evrei, care urma să înceapă la 20 noiembrie 1921, s-a amânat pentru data de 27 noiembrie¹⁵. În acest timp, Marele Rabin Iehuda Leib Tirelsohn și Ministrul Basarabiei au intervenit pe lângă Ministerul de Interne pentru a fi scutite de evacuare persoanele care se aflau în întreținerea rudelor și cele care aveau o ocupație. Ministerul de Interne a aprobat cererea, scutind de evacuare și copiii până la 16 ani, bătrânii peste 50 ani, văduvele și bolnavii. Din toate transporturile hotărâte s-a efectuat numai unul, la Galați, deoarece în urma intervenției delegatului Societății Națiunilor în România și al Comitetului Internațional al Crucii Roșii, cu sediul la Geneva, Bacilieri, a delegatului Comitetului Executiv al Conferinței Universale Israelite de Ajutoare, cu sediul la Paris, Herman, a Marelui Rabin Tirelsohn și a Uniunii Evreilor Pământeni, acțiunea de evacuare din Basarabia la vest de linia Nămolosa-Galați a fost suspendată „până la noi dispoziții”¹⁶.

Condițiile de trai din localitățile în care au fost transportați o parte din refugiații evrei erau precare, populația autohtonă nefiind în măsură să-i întrețină. În acest sens, din procesul-verbal al Comitetului Local Câmpina pentru Ajutorare din 27 noiembrie 1921 rezultă că fiecare familie din raza organizației putea primi și întreține cel mult 76

¹⁴ AMAE, fond Problema 33, dosar nr. 4, ff. 282-283.

¹⁵ ANIC, fond Direcția Generală a Poliției, vol 34-1921, f. 46.

¹⁶ AMAE, fond Problema 33, dosar nr. 4, ff. 286-287.

de refugiați, timp de maximum o lună¹⁷. Potrivit raportului Inspectoratului General Sanitar Galați, din 8 decembrie 1921, în oraș au fost adăpostiți 1.700 evrei refugiați din Ucraina sovietică. Aceștia au fost găzduiți în sinagogi de către populația evreiască autohtonă. Inspectorul Sanitar solicitase suspendarea evacuării motivat de următoarea stare de fapt: „promiscuitatea în care trăiesc și condițiile de igienă în care se află sunt mai mult decât barbare. În paturi suprapuse și lipite unele de altele stau îngrămădiți bărbați, femei, fete și copii de toate vârstele. Scabioșii stau alături de favici. Puși în imposibilitate de a se spăla și de a se primeni, apariția tifosului exantematic nu este exclusă. Dat fiind că în orașul Galați e multă scarlatină, această populație trăind în astfel de condiții, este amenințată să se contamineze și de scarlatină, cu toate măsurile sanitare posibile ce le-am luat”¹⁸.

La 17 februarie 1922, Prefectura Tighina informa că refugiații continuă să vină de peste Nistru, aducând „elemente periculoase siguranței și, în tot cazul, sănătății și salubrității publice”, cu propunerea de triere a refugiaților de către o comisie mixtă locală. Ministerul de Interne a aprobat raportul și, la data de 21 februarie 1922, comunica decizia Ministerului de Război, Marei Stat Major și Directoratului General de Interne Chișinău. Înregistrarea persoanelor refugiate se efectua în continuare de către comisii civile și militare¹⁹. Între timp, în presa internațională au început să apară diverse publicații denigratoare în legătură cu modul în care autoritățile române gestionau problema.

Prin adresa nr. 2241 din 18 februarie 1922, Ministerul de Război trimitea Ministerului Afacerilor Străine un anunț al ziarului „Jewish Chronicle”, publicat în data de 20 ianuarie 1922, la Londra. Sub titlul „România. Atrocități făcute refugiaților” publicația reclama „tratamentul barbar” aplicat refugiaților evrei, inclusiv cazul a doi ofițeri acuzați „a fi desonorat și omorât femei evreice” și cel al unor familii care „au pierit la frontieră”. Subliniind „tendința pe care o au evreii internaționali, de a ne discredita în ochii străinătății”, Marele Stat Major aducea la cunoștința diplomaților „situația creată în Basarabia prin invazia elementelor străine de peste Nistru”. Numărul total al refugiaților găzduiți în Basarabia, la data redactării materialului, depășea 120.000, cea mai mare parte intrând în țară fraudulos. Potrivit ministerului, „un foarte mare număr dintre acești refugiați sunt emisari ai Guvernului sovietic, trimiși în Basarabia pentru a organiza propaganda bolșevică, a înființa comitete revoluționare locale, a face spionaj în folosul Armatei Roșii, a îndeplini acte teroriste menite să țină spiritul populației într-o continuă nesiguranță”. Opinia era motivată de descoperirile Siguranței din Basarabia.

Autoritățile își mențineau punctul de vedere potrivit căruia situația din Basarabia devenise extrem de tensionată, inclusiv din cauza activității subversive a organizațiilor evreiești. Era avută în vedere Asociația „Bund”²⁰, ce întreținea legături cu diverse comitete comuniste din provincie, dar și din Odesa, ai cărei membri dețineau,

¹⁷ ANIC, fond Direcția Generală a Poliției, dosar nr. 34/1921, f. 51.

¹⁸ *Ibidem*, ff. 52-54, 62, 64-66.

¹⁹ AMAE, fond Problema 33, dosar nr. 4, ff. 286-287.

²⁰ Partidul Socialist Evreiesc. Filiala „Bund” din Basarabia s-a format în 1903, continuându-și activitatea și după prăbușirea Imperiului Rus.

răspândeau publicații și manifeste comuniste. Liga Culturală Evreiască a Evreilor Basarabeni avea relații cu Partidul Comunist. O problemă din perspectiva legalității o constituia finanțarea organizațiilor evreiești, unele primeau sprijin din Rusia sovietică, altele din partea „Alianței Universale Israelite” din Londra, a unor comitete sau misionari americani, considerați „o latură a comunismului” din provincie. Autoritățile militare dețineau informații potrivit cărora „Joint Distribution Committee” avea printre membrii săi comuniști sau propagandiști care au susținut anexarea Basarabiei la Rusia. Unul din misionari a fost prins în timp ce încerca să treacă clandestin în Rusia sovietică, iar un delegat american a avut legături cu „revoluționari” expulzați peste Nistru pentru activitate subversivă. Legația americană, la 16 mai 1921, se desolidariza de „delegații” care activau în Basarabia: „Comitetele menționate nu sunt acreditate pe lângă legația americană, membrii ei nu au sub nici un cuvânt dreptul de a purta uniforma americană [...] nici una din aceste societăți nu are nicio relație, de nicio natură, cu legația, consulatul sau biroul atașatului militar american”.

În opinia șefului Marelui Stat Major, Ordinul Ministerului de Război nr. 9143 din 3 septembrie 1921, prin care frontiera de pe Nistru fusese complet închisă, a fost temeiul real al protestelor diverselor comitete, „care se vedeau în chipul acesta lipsite, în parte, de legătura obișnuită cu Guvernul sovietic din Rusia și îngreunate de a desfășurarea activitatea lor contrară siguranței Statului Român. Prin lansarea în presa străină a știrilor exagerate, unele asociații evreiești urmăreau, în fapt, „să discrediteze țara care i-a primit cu o atât de largă toleranță, dar pe care ar dori să o vadă ajunsă în starea în care a fost adusă Rusia actuală”. Ministerul Afacerilor Străine a fost de acord cu propunerea de a se publica o dezmințire și a solicitat Legației de la Londra să informeze opinia publică din Marea Britanie despre adevărata situație a refugiaților sovietici din România²¹.

La 19 aprilie 1922, președintele Consiliului de Miniștri era informat de ministrul Afacerilor Străine cu privire la un memoriu al Înaltului Comisar al Societății Națiunilor, F. Nansen, pe tema înfometării populației din Rusia sovietică și a pericolului pentru țările vecine ale Rusiei provenind din migrația de sinistrați. Potrivit doctorului Nansen, cel care s-a dedicat organizării acțiunii europene de ajutorare a zecilor de milioane de înfomețați din Rusia și Ucraina²², „aceste mase de emigranți, oprite de greutatea de circulație create de iarnă, au reînceput astăzi mișcarea lor spre vest și creează pentru România o gravă și imediată amenințare”. Concluziile Conferinței Epidemiologice de la Varșovia, confirmau evaluarea²³.

Pe lângă evoluțiile politice internaționale, „invazia străinilor, cu deosebire a rușilor și ucrainenilor”, a motivat apariția circularei Serviciului Controlului Străinilor și al Biroului de Populație, nr. 46761S din 5 iulie 1922. Structurilor teritoriale ale Siguranței li se solicita să acorde autorizație de ședere în țară unor categorii de refugiați în următoarele condiții: „Supușilor ruși și ucraineni veniți în țară după 1916 sau refugiaților în ultimul timp nu li se va permite șederea în țară decât numai cu autorizarea

²¹ AMAE, fond Problema 33, dosar nr. 4, ff. 288-294.

²² Vezi volumul editat de autor Rusia înfometată: acțiunea umanitară europeană în documente din arhivele românești, 1919-1936, în curs de apariție.

²³ AMAE, fond 71/1920-1944. URSS, Dosare speciale, dosar nr. 55, f. 273.

Ministerului de Interne, Direcției Poliției și Siguranței Generale. În acest scop, urmează ca, de urgență, să se facă controlul acestor străini a căror situație n-a fost încă aranjată, înaintând Ministerului (Direcției Poliției și Siguranței Generale) actele acestor străini, împreună cu toate relațiile necesare asupra legăturilor ce le au în societate, ocupație, mijloace de existență etc., în baza căror relații Ministerul să se poată pronunța asupra șederii lor în țară. Refugiații evrei ruși și ucraineni care posedă autorizații provizorii, date conform Deciziei nr. 57666/1921, vor fi lăsați în localitățile unde se află, cu stricta observare a tuturor dispozițiilor din decizie, iar în cazul când atitudinea lor lasă de dorit se va aviza ministerul, spre a dispune”²⁴.

III. Activitatea comitetelor din Basarabia. O nouă amânare a evacuării

La 14 noiembrie 1922, Comandamentul Militar din Chișinău a solicitat Ministerului de Interne desființarea comitetelor din provincie, indiferent de naționalitate, ele prezentând în continuare un vădit pericol pentru Statul Român: „Am onoarea a raporta că, în urma investigațiilor și informațiilor primite din diferite surse, am constatat cu prisosință că comitetele creștine și evreiești americane din Basarabia nu lucrează cu toată sinceritatea, în ceea ce privește destinația și chemarea lor, ci contrar, comițând crime contra Siguranței Statului și abuzuri sub vederea și, uneori, chiar în tovrășia autorităților noastre, care nu fac altceva decât să știrbească în fața străinătății autoritatea și demnitatea noastră”²⁵. Ministerul de Război, a revenit cu această cerere către Ministerul de Interne în data de 1 decembrie 1922, transmitând și două referate, elaborate de Secția a V-a a Marelui Stat Major. Din referatul nr. 1299 din 24 noiembrie 1922 rezultă că Marele Stat Major împărțase în totalitate părerea Comandamentului Militar al Basarabiei, iar referatul nr. 798 din 14 august 1922 documenta activitatea subversivă a comitetelor în cauză și cerea desființarea lor, „ca unele ce constituie un pericol imediat pentru Basarabia și, în viitor, pentru întreaga țară”.

Informațiile dezvăluite de Ministerul de Război explică insistența cererii de interzicere a organizațiilor de asistență, expulzare a persoanelor intrate fraudulos în Basarabia și de arestare a vinovaților: „Toate comitetele creștine și evreiești din Basarabia lucrează în direcții cu totul opuse scopului ce și-au propus și pentru care au fost create, adică ajutorarea refugiaților și populației evreiești, comițând crime și abuzuri contra siguranței și ordinii de stat, sub vederea și chiar, de multe ori, tolerate de autoritățile noastre, știrbind prin aceasta autoritatea și demnitatea țării noastre față de străinătate”. Concluzia Marelui Stat Major potrivit căreia comitetele urmăreau „răspândirea comunismului în România și răsturnarea ordinii de stat” avea în vedere fapte conexe cu siguranța națională: descoperirea de tipografii clandestine, organizații comuniste, curieri și agenți sovietici care activau în provincie, implicarea membrilor comitetelor în treceri clandestine peste Nistru, trecerea corespondenței de pe un mal pe celălalt al Nistrului, ilegalități comise de etnici evrei ori ucraineni, membri ai comitetelor respective. În opinia autorilor rapoartelor, statutele erau „numai niște simple deziderate”, Comitetul Evreiesc, de exemplu, ocupându-se cu: „a) aducerea evreilor de

²⁴ ANIC, fond Direcția Generală a Poliției, dosar nr. 37, f. 77.

²⁵ AMAE, Fond Problema 33, dosar nr. 4, f. 304.

peste Nistru, b) înscrierea lor ca cetățeni români, luând bani de la refugiați în schimbul serviciului, c) coruperea prin bani a administrației Basarabiei și a altor instituții”²⁶.

Din nota Marelui Stat Major nr. 1657 din 23 ianuarie 1923, adresată ministrului de Război, rezultă că situația, agravată de numărul ridicat al refugiaților, era „departe de a se fi îmbunătățit”: „Trecerile de refugiați din Ucraina în Basarabia au continuat să se producă în mare număr, cu toate măsurile de pază luate la frontieră, iar organizațiile sovietice de spionaj s-au folosit, ca și până acum, de acești refugiați, atât pentru culegerea informațiilor cu caracter militar, cât și pentru desfășurarea acțiunii de propagandă contra statului nostru și pentru realipirea Basarabiei la Rusia sovietică. Această invazie de elemente străine, cu idei contrare intereselor noastre naționale și politice, este sprijinită, într-o largă măsură, prin acțiunile diferitelor comitete de ajutor, în special, americane și englezești. Aceste comitete, punându-se la adăpostul autorității date de calitatea de străini și, investite adesea cu forme de recunoaștere de către guvernele respective, au depășit cadrul activității pentru care fuseseră trimise în Basarabia de către centralele lor, transformându-se în agenții de adus refugiați, în special, evrei, de peste Nistru. Comandamentul Militar al Basarabiei și Inspectoratul General de Siguranță Chișinău văzând, pe de o parte, pericolul moral ce rezultă din încercările de corupere a organelor administrative, în scopul de a se tolera aducerea de refugiați din Rusia, iar pe de altă parte, înțelegând pericolul național ce rezultă pentru țară, atât prin stabilirea unui număr așa de mare de străini în Basarabia, cât și prin acțiunea de propagandă contrară intereselor noastre, dusă, în mare parte, cu sprijinul acestor comitete străine, au cerut cu insistență ca toate comitetele, indiferent de naționalitate, să fie desființate definitiv, ca unele ce prezintă un vădit pericol pentru Statul Român”²⁷.

Dintr-un referat datat 8 decembrie 1922 aflăm atât poziția Direcției Poliției și Siguranței Generale cu privire la propunerea de interzicere a comitetelor de asistență, cât și pe cea a Ministerului Afacerilor Străine. Organizațiile de asistență americane, cât și cele pentru ajutorarea refugiaților din Basarabia, au acordat ajutoare substanțiale. În Galați, comitetul condus de bijutierul Helder, din fondurile primite din Chicago - circa 400.000 lei, precum și din cele colectate de la coreligionarii gălățeni, a achiziționat medicamente, unelte de muncă, un imobil pentru orfelinat. În Brăila, comitetul condus de Nacht a distribuit ajutoare săracilor, cu deosebire celor de pe linia Odobești-Panciu, dispunând și de un fond de 48.000 lei. În Iași, comitetul de sub președinția lui I. Steinberg a ajutat văduvele de război cu 200.000 lei, dintr-un fond de 273.000 lei. În Bucovina, comitetul american a distribuit, în anul 1920, 11 vagoane cu haine și alimente, 100.000 coroane filialei din Rădăuți, 40.000 coroane la Vinița, câteva sute de mii lei văduvelor de război, 0,5 milioane lei pentru săraci, iar în anul 1921 - 300.000 lei la Câmpulung. Se menționează că „în aceste comitete de frunțași evrei, înafară de acei despre care nu se poate spune nimic, se găsesc și elemente a căror sentimente dușmănoase față de țară sunt dovedite” și că activitatea comitetelor a fost uneori „și alta decât cea de ajutorare a celor săraci”²⁸.

²⁶ *Ibidem*, ff. 305-311.

²⁷ *Ibidem*, ff. 317-318, 321.

²⁸ *Ibidem*, ff. 314-315, 324-325.

Direcția Poliției și Siguranței Generale, în principiu, a fost de acord cu cererea Ministerului de Război, Marelui Stat Major și Comandamentului Basarabiei de desființare a comitetelor pentru refugiați și de a se face „un recensământ serios al tuturor celor aflați în Basarabia, trimițându-se în lagăre sau isgonindu-se cei găsiți fără legături serioase cu țara noastră”. Siguranța considera însă că, „în prealabil, e nevoie de a se stabili cine va îngriji de întreținerea lor și cine le va da asistența medicală pe care azi le-o procură comitetele de ajutorare? Lăsându-i pradă foamei și bolii, aceste elemente vor deveni cu mult mai periculoase siguranței statului, cât și ordinii și salubrității publice”. Poziția Ministerului Afacerilor Străine, comunicată Ministerului de Interne, derivă din rezoluția șefului diplomației de atunci și probează delimitarea de soluțiile radicale propuse de instituțiile de forță și informații: „Se va răspunde că aveam și noi cunoștință de aceste fapte, dar că nu e momentul a se lua măsuri și că, în orice caz, măsurile n-ar putea fi luate în sensul indicat în concluziile alăturatului referat”²⁹.

Faptul că problema refugiaților evrei se afla în atenția organizațiilor internaționale este atestat de mai multe surse. Scrisoarea delegatului Comitetului Internațional al Crucii Roșii și al Societății Națiunilor în România, Bacilieri, din 4 octombrie 1922, cu privire la autorizarea solicitată de J. Mirkin, delegatul „Jewish Colonization Association” din Paris, pentru vizitarea și studierea situației refugiaților evrei din Basarabia, în vederea organizării unei emigrații în Argentina și Brazilia³⁰, memoriul „Alianței Israelite Universale”, către ministrul României la Paris, din ianuarie 1923, apreciau umanitatea Guvernului român, manifestată prin acceptarea provizorie a refugiaților și precizau că diverse plângeri la adresa sa nu s-au adevărat. Alianța menționa războiul și foametea ca motive principale ale exodului din Ucraina sovietică în statele din vecinătate și estima numărul etnicilor evrei găzduiți de România la 30.000, iar al celor care nu fuseseră încă direcționați către destinații finale – la 10.000, subliniind că expulzarea imediată a acestora din țară le-ar fi agravat situația, oricum precară. Se solicita temporizarea acțiunii de evacuare din România până în momentul identificării de către organizațiile evreiești a unei „soluții de evacuare sistematice și regulate”³¹.

Anul 1923 este marcat de intenția autorităților române de a finaliza procesul de evacuare a refugiaților evrei, obiectiv complex, deoarece nu puteau influența finanțarea evacuării și nici disponibilitatea statelor în care urmau să se stabilească definitiv refugiații. Din această perioadă datează o serie de materiale referitoare la decizia Comandamentului Militar al Basarabiei ca refugiații din zona de 30 km de la Nistru să fie evacuați în interiorul provinciei și la retrucerea peste Nistru a celor suspecți de activități îndreptate împotriva siguranței naționale³². În urma scrisorii lui I. Johnson, reprezentant al Societății Națiunilor pe probleme de refugiați, către Ministerul

²⁹ *Ibidem*.

³⁰ ANIC, fond Președinția Consiliului de Miniștri, dosar nr. 3/1922, ff. 45-46. Prin adresa nr. 2958 din 15 noiembrie 1922 s-a comunicat Marelui Stat Major că s-a dat aviz favorabil misiunii lui Mirkin (același volum, f. 162).

³¹ AMAE, fond Problema 33, dosar nr. 4, ff. 322-323.

³² Scrisoarea Uniunii Evreilor Pământeni, către ministrul Afacerilor Străine, București, 24 februarie nr. 4012, prin care se solicită intervenția în sensul preîntâmpinării unor „nenorociri”. Rezoluție că s-au luat măsuri, AMAE, fond Problema 33, dosar nr. 4, ff. 339-342.

Afacerilor Străine, din 5 martie 1923, ministrul Afacerilor Străine, I.G. Duca, a cerut în regim de urgență Comandantului Armatei din Basarabia să confirme ori să infirme informația potrivit căreia, în data 21 februarie, au fost expulzate peste Nistru două grupuri de evrei sovietici, unul de 30, iar celălalt de 25 persoane, și pentru ce motive³³. Răspunsul, transmis prin telegrama nr. 3613 a Prefectului Poliției Chișinău, a fost negativ: „Comandamentul Militar General Popovici comunică că niciodată și prin niciun punct nu s-au făcut treceri peste Nistru, în număr așa de mare, de 35 sau 25 persoane de odată”³⁴.

La 18 aprilie 1923, Legația României la Berna, a trimis ministrului Afacerilor Străine, I.G. Duca, Buletinul nr. 3 din 19 martie 1923 al Comitetului Executiv al Conferinței Universale Israelite de Ajutor. În raportul de activitate al Conferinței pe anul 1922 populația evreiască din România era menționată ca destinată a ajutoarelor. România apare ca fiind implicată și în acțiunea Conferinței de aprovizionare a unui număr de 10.000 de copii înfomețați din Uniunea Sovietică – cele 13 acțiuni de transport de alimente, îmbrăcăminte și medicamente pentru regiunile din stânga Nistrului au tranzitat România (prin Galați, Constanța) și Italia. Cauze ale refugiului evreilor sovietici în România erau pogromurile, foametea și epidemiile³⁵. În plus, conform documentului, România a găzduit pe teritoriul său un număr de 508 copii ai căror părinți se aflau în Basarabia, aduși printr-un program susținut de organizație ce își propunea să salveze copiii sovietici prin căutarea părinților lor din alte țări. Condiția autorităților române, acceptată, a fost ca, până la sfârșitul anului, acești copii, împreună cu părinții lor, să fie evacuați în Occident³⁶.

Trebuie precizat faptul că acțiunea de evacuare a refugiaților evrei din România în SUA, Canada, Palestina, dar și în state precum Argentina sau Brazilia s-a desfășurat într-un context regional marcat de suspiciuni întemeiate la adresa Sovietelor, context ce nu a favorizat o eventuală soluție de permanentizare a staționării în vecinătatea URSS. De exemplu, potrivit raportului Legației României la Sofia nr. 2405 din 15 august 1923, Guvernul bulgar, anchetând activitatea Crucii Roșii bolșevice din Sofia, a stabilit că Uniunea pentru Repatrierea Refugiaților Ruși nu era altceva decât „o secțiune a Misiunii bolșevice în Bulgaria și o secțiune a Partidului Comunist Bulgar”. O comisie de anchetă descoperise: „*Uniunea*, care plimba pe străzi pe refugiați, cu muzică și cu drapele roșii în frunte, era o mască sub care se adăposteau afacerile Crucii Roșii Ruse”; Crucea Roșie Rusă organizase un serviciu de informații militare, descoperindu-se planuri ale cazărmilor bulgare; rapoarte asupra locuințelor refugiaților ruși adversari ai bolșevismului; coruperea de către Misiunea rusă a funcționarilor bulgari și utilizarea diverselor mijloace de spionaj; o bombă, 2 revolve și 2 cravașe de fier, fără legătură cu funcțiile umanitare ale Crucii Roșii³⁷.

³³ *Ibidem*, f. 326.

³⁴ *Ibidem*, f. 330.

³⁵ *Idem*, dosar nr. 36, ff. 156-165.

³⁶ *Ibidem*, ff. 334-337. Vezi scrisoarea Comitetului Internațional al Crucii Roșii din 4 mai 1923 și rezoluția ministrului Afacerilor Străine din care rezultă poziția României.

³⁷ AMAE, fond 71/1920-1944, URSS, dosar nr. 48, ff. 68-69.

Rapoartele diplomatice transmise Ministerului Afacerilor Străine de Misiunea de la Geneva, în toamna anului 1923, au ca subiect central data până la care România era dispusă să tolereze pe teritoriul său refugiații evrei ce nu emigraseră încă, în număr de aproximativ 10.000. Astfel, din raportul Înalțului Comisar pentru Refugiați al Ligii Națiunilor, F. Nansen, din 4 septembrie 1923, rezultă că executivul de la București, în coordonare cu Înalțul Comisariat, a amânat aplicarea deciziei de evacuare pentru data de 1 decembrie 1923, urmând ca organizațiile interesate să contribuie la rezolvarea problemei³⁸. Cu toate acestea, la Geneva au ajuns informații potrivit cărora termenul ar fi fost devansat. N. Titulescu explica în formatul multilateral: „Am răspuns că voi cere informații, luni, Guvernului, dar că, în general, știrile defavorabile [...] trebuie primite sub beneficiu de inventar, având în vedere interesul inamicilor de a ne discredita. Wolff mi-a vorbit de generozitatea României în această chestiune, dând asigurări că, conform promisiunilor date, la 1 decembrie, operațiunile vor fi sfârșite, restricțiunile impuse recent la emigrare de [text lipsă] explicând încetineala. L-am rugat a comunica și presei buna lui opiniune exprimată asupra României”³⁹. Răspunsul ministrului Afacerilor Străine, I.G. Duca, din 6 septembrie 1923, a fost neechivoc: „Puteți desminți știrea că avem intenția de a obliga pe refugiații evrei din Basarabia a părăsi țara până la 1 octombrie. Nu veți ascunde însă domnului Wolff și doctorului Nansen dorința noastră de a vedea lichidată cât mai repede această chestiune, deoarece avem deja prea mulți refugiați pe teritoriul nostru”⁴⁰.

Din adresa Uniunii Evreilor Români către Ministrul de Interne nr. 5534 din 15 octombrie 1923 rezultă că se ceruse și se obținuse amânarea evacuării evreilor refugiați până la data de 31 decembrie 1923. Președintele Uniunii, W. Filderman, exprima ministrului de Interne gratitudinea etnicilor pe care îi reprezenta și arăta stadiul procesului de migrare a refugiaților din România în alte state: „În numele acestor nenorocite victime ale bolșevismului și al populației evreiești din țară, care întotdeauna a fost de acord să recunoască mărinimia cu care atât guvernul precedent, cât și guvernul actual au tratat aceste delicate probleme, vă rugăm să primiți încă o dată expresia mulțumirilor noastre. Dat fiind însă că comitetele noastre din Chișinău și Cernăuți ne informează că autoritățile locale n-au fost înștiințate până azi, vă rugăm să binevoiți a dispune telegrafic către autoritățile militare și civile despre această amânare. În ce privește pe noi, însărcinați prin deciziile ministeriale nr. 57666 din 17 septembrie 1921 și nr. 56701 din 26 iulie 1923 cu răspunderea politică a refugiaților și cu evacuarea lor, ne-am îndeplinit datoria făcând să emigreze 90% dintre refugiați, de la 17 septembrie 1921 și până astăzi, și vă asigurăm că nu pregetăm să luăm toate măsurile pentru ca evacuarea să fie desăvârșită la termenul fixat”⁴¹.

³⁸ AMAE, fond Geneva, dosar nr. 252, f. 49.

³⁹ AMAE, fond Problema 33, dosar nr. 4, f. 347.

⁴⁰ *Ibidem*, f. 348. Vezi și telegramele Legației de la Washington nr. 5157 din 2 octombrie 1923, nr. 55 309 din 5 octombrie 1923, cu privire la propaganda ostilă României declanșată în presa din SUA în legătură cu situația refugiaților din Basarabia (același dosar, f. 350, 353).

⁴¹ *Ibidem*, f. 281.

IV. Expulzări și repatrieri. Restricțiile Occidentului

Nota Ministerului de Război din 22 octombrie 1923, elaborată în contextul semnalelor negative din exterior pe tema expulzării peste Nistru a unor refugiați, dar mai ales anexele acesteia, reprezentând dispoziții ale autorităților în materie, sunt importante din perspectiva politico-juridică. Prezentat și președintelui Consiliului de Miniștri, documentul împărțea „expulzații peste Nistru” în două categorii: „refugiați la noi de pe stânga Nistrului” și „tineri recrutabili, care au optat pentru supușenia ucraineană sau rusă”. În funcție de faptul dacă erau sau nu susceptibili de expulzare, refugiații din prima categorie, la rândul lor, erau împărțiți în 4 grupe: 1) cei care nu puteau dovedi vreo legătură cu Basarabia – „expulzați dreptat, prin îngrijirea Uniunii Evreilor Pământeni”⁴², tolerați până la finele lunii decembrie 1923; 2) cei care aveau părinți sau frați în Basarabia și mijloace de trai – „nu sunt expulzați”⁴³; 3) cei care au dovedit cu acte Ministerului de Interne că îndeplinesc condiția de a fi cetățeni români, scoși de sub incidența Legii controlului străinilor – „n-au fost supuși încă la expulzare [...] până ce se vor pronunța comisiile ce se vor institui ad-hoc”⁴⁴; 4) cei care, deși au dovedit că aveau dreptul la cetățenie română, dar în cazul cărora Ministerul de Interne nu se pronunțase încă – „expulzați”⁴⁵. Ministerul de Război admitea că reglementările în temeiul cărora s-au efectuat expulzări puteau genera „mari nedreptăți” și chiar caracterul injust al unor norme.

Numărul „recrutabililor” – al celor care optau pentru cetățenia sovietică - era estimat de Ministerul de Război la 20-25.000. Cu privire la expulzarea persoanelor din această a doua categorie⁴⁶ (în cea mai mare parte născuți în Basarabia și parte din ei etnici români) Ministerul de Război considera măsura ca fiind greșită deoarece: „se furnizează 20-25 mii oameni armatei sovietice, în dauna efectivelor noastre. S-ar putea obiecta că nu era posibil să se procedeze altfel deoarece acești tineri au optat pentru supușenia străină. Trebuie știut însă: 1) că ei au optat pentru supușenia străină fiind induși în eroare de câțiva avocați de rea credință, numai spre a scăpa de serviciul militar la noi, numai spre a scăpa de serviciul militar la noi; 2) că au făcut cererea de supușenie străină înainte de a se ști că, potrivit art. 5 al Tratatului de Pace, urmează ca, în termen de 12 luni de la opțiune, ei trebuie să părăsească țara. Este necesar, dar, ca expulzarea acestor tineri să înceteze, până ce se vor lua noi declarații asupra naționalității pentru care optează, căci altfel, când cunosc consecințele opțiunii pentru o supușenie străină, ei stăruiesc, aproape în unanimitate, după cum mi-au declarat autoritățile locale, să facă serviciul militar îndoit la noi, numai să nu fie aruncați peste Nistru”.

⁴² Potrivit Ordinului Ministerului de Interne nr. 56703/26 iulie din 1923.

⁴³ Potrivit Ordinului Comandamentului Militar al Basarabiei nr. 3185/14 septembrie 1923. Cu privire la această categorie de refugiați Ministerul de Război preciza: „Așadar, acei ce n-au cu ce trăi, sunt expulzați, măsură pe care o socotesc injustă”.

⁴⁴ Potrivit Ordinului Comandamentului Militar al Basarabiei nr. 3185/14 septembrie 1923.

⁴⁵ Potrivit același ordin. Cu privire la această categorie de refugiați Ministerul de Război aprecia măsura expulzării injustă, considerând că, „logic ar fi ca, pentru fiecare caz în parte, să se ceară ordinele Ministerului de Interne, căci, așa cum se procedează, se pot comite mari nedreptăți”.

⁴⁶ În baza Ordinului Ministerului de Interne nr. 70310/15 septembrie 1923, Comandamentul Militar al Basarabiei fiind organ de execuție.

Potrivit documentului, măsurile adoptate de Ministerul de Război față de categoriile de refugiați mai sus detaliate au constat în: a) încetarea oricăror expulzări peste Nistru, până la noi dispoziții; b) menținerea rolului de execuție a Comandamentului Militar al Basarabiei, conformându-se întru totul instrucțiunilor Ministerului de Interne⁴⁷; c) cei 10 tineri recrutabili, trimiși Comandamentului Militar al Basarabiei de către Brigada de Siguranță, spre a fi expulzați peste Nistru, să fie înapoiți brigăzii respective, spre a fi lăsați în libertate. Propunerile au fost următoarele: a) Ministerul de Interne să dea instrucțiuni Comandamentului Militar al Basarabiei pentru fiecare caz în parte, urmând 1) să se revină asupra măsurii de a fi expulzați peste Nistru refugiații fără mijloace de trai, dar care au părinți și frați în Basarabia, 2) să se numească și să funcționeze intensiv comisiile de acordare a cetățenie române, 3) să înceteze expulzarea celor care erau în așteptarea unei soluții pe cetățenia română, 4) tinerilor recrutabili care au optat pentru cetățenia sovietică să li se ia noi declarații; b) trecerile peste Nistru, dacă se vor menține, să nu se facă noaptea și în mod clandestin, căci: „1) pe timpul trecerii Nistrului, expunem pe cei expulzați, cât și pe barcații noștri, la focurile de armă și de mitralieră de pe ambele țărmuri ale Nistrului, 2) ne punem într-o lumină foarte urâtă față de străinătate și chiar față de Soviete, care, cu drept cuvânt, ridică protestări energice contra acestor bruscări de frontieră”⁴⁸. În plus, generalul Măldărescu, considera că „o comisie mixtă, compusă din delegați de ai noștri și sovietici, ar putea să stabilească modalitatea trecerii pe malul stâng al Nistrului, pentru acei care ar dori aceasta sau care trebuiesc trecuți, conform tratatelor în vigoare”⁴⁹.

În acest context se încadrează corespondența Legației României la Londra și a celei de la Berlin pe tema repatrierii refugiaților care doreau să se întoarcă în URSS, cazurile de expulzare fiind cele mai sensibile. Prin telegrama nr. 2718 din 27 octombrie 1923, N. Titulescu, transmitea ministrului Afacerilor Străine, I.G. Duca, întrebările șefului „Jewish Colonization Association” asupra punctelor de frontieră prin care ar fi urmat să fie trecuți refugiații, a desemnării delegatului responsabil de evacuare și permiterii intrării în România a „Comisiei numită de Republica Sovietelor pentru examinarea refugiaților”. Rezoluția ministrului Duca explică stadiul dosarului: „Rog comunicați Lucien Wolff că am oprit absolut orice evacuări din Basarabia, afară de cele ale evreilor, ce se fac de acord cu uniunile evreiești, și care merg înainte deși [text ilizibil]. Pe de altă parte, am dispus revizuirea, printr-o comisie prezidată de un înalt magistrat, a tuturor refugiaților. Când vom avea lista și situația lor completă și dacă printre ei vor fi unii doritori a se reîntoarce în Rusia, vom proceda la aceste evacuări, potrivit înțelegerii la care Sovietele ne invită și, bineînțeles, vom fi fericiți să ne folosim și de concursul pe care îl oferă Înalțul Comisariat. [...] Încă o dată rog pe Lucien Wolff să intervină cu toată autoritatea sa pentru a grăbi spre America evacuările evreilor, deși

⁴⁷ Potrivit Ordinului Ministerului de Război nr. 143/27 ianuarie 1923, nr. 161/10 mai 1923, nr. 780/3 octombrie 1923, nr. 4020/13 octombrie 1923.

⁴⁸ Ministrul de Război a trimis ministrului Afacerilor Străine, I.G. Duca, la 20 octombrie 1923 o notă a Sovietelor, înmănată generalului Iovanovici, prin care erau reproșate trecerile peste Nistru. Vezi AMAE, fond Problema 33, dosar nr. 4, f. 375, 377.

⁴⁹ *Ibidem*, ff. 364-374.

recunosc tot concursul ce ni s-a dat până astăzi. În orice caz, evacuări forțate peste Nistru nu se vor face”⁵⁰.

La 9 noiembrie 1923 N. Titulescu raporta Centralei Ministerului Afacerilor Străine preocuparea lui L. Wolff că noile măsuri pentru refugiații din Basarabia vor paraliza evacuarea. Procesul de migrare în Occident stagnează și se propunea compensarea prin încurajarea repatrierii unei părți a acestora în URSS: „Proporția stabilită pentru imigranții polonezi și ruși în America pentru anul acesta fiind atinsă, nu se poate face evacuarea lor acolo până la anul viitor. Greutatea pașapoartelor pentru Argentina micșorează imigrațiunea acolo. Lipsa acestor debușeuri nu poate fi compensată, oricâte eforturi s-ar face, numai prin Canada, Brazilia și Uruguay. Astfel, evacuarea în Rusia este necesară imediat și Wolff afirmă că 1.000 refugiați ruși sunt dispuși să plece în Rusia și mulți alții pe deasupra, dacă ar cunoaște greutatea emigrațiunilor în America”. Răspunsul ministrului Afacerilor Străine a fost în sensul că România nu avea nici un interes să îngreuneze evacuarea refugiaților, mizând pe eforturile comune în soluționarea dosarului⁵¹. Telegrama Legației de la Londra din 24 noiembrie confirma transmiterea mesajului ministerial și aducea detalii privind declarația pe care ar fi făcut-o K. Racovski, în sensul că Guvernul Românici ar fi acceptat prezența unei delegații sovietice în Basarabia”⁵².

În data de 25 noiembrie 1923 Legația de la Berlin informa Centrala Ministerului Afacerilor Străine că „Guvernul sovietic a consimțit să primească din cei 2.000 evrei emigrați din Ucraina în România, conform înțelegerii intervenite între Ministerul de Interne și Societatea de Colonizare Evreiască; el roagă însă ca Guvernul Regal să comunice, fie direct Comisarului Poporului de la Externe la Moscova, fie prin ambasada sovietică din Berlin, consimțământul său oficial și recunoașterea caracterului diplomatic celor 3 delegații însărcinați să merge la Bender pentru primirea interesaiților”. În replică, ministrul I.G. Duca a înfirmat categoric existența unui acord româno-rus pe tema repatrierii etnicilor evrei: „Trebuie să fie o neînțelegere. Nu am stabilit încă nimic cu Guvernul sovietic în privința acestor evacuări. Reprezentantul Ligii Națiunilor și al Sovietelor de colonizare evreiască studiază acum chestia la Paris. Când vor ajunge la un rezultat vom lua contact cu Guvernul sovietic”⁵³. Telegrama Legației de la Londra din 30 noiembrie 1923 relevă rezultatul discuției lui N. Titulescu cu L. Wolff, după întoarcerea sa de la Paris: „În esență, Wolff cere ca să se aleagă imediat un număr de refugiați evrei care vor pleca în Rusia și când vor fi, de pildă, 500, să autorizați D-Voastră, provizoriu, pe delegații Sovietelor să-i inspecta [lipsă text] frontiera română”⁵⁴.

Din memoriul adresat de Uniunea Evreilor Români ministrului Afacerilor Străine, la 14 decembrie 1923, rezultă că dificultățile pe care le întâmpinau organizațiile naționale și internaționale de asistență a refugiaților evrei nu fuseseră încă înlăturate.

⁵⁰ Ibidem, f. 358. Vezi și comunicarea Legației de la Londra nr. 2535/23/1B/12 octombrie 1923 privind proiectul de acord între Guvernul sovietic și Asociația de Colonizare Evreiască pe tema repatrierii refugiaților evrei în URSS, trimis misiunii de L. Wolff (același dosar, ff. 359-361).

⁵¹ Ibidem, f. 379.

⁵² Ibidem, f. 380.

⁵³ Ibidem, f. 381.

⁵⁴ Ibidem, f. 382.

Documentul mai prezintă interes din punctul de vedere al numărului de refugiați aflați în România, destinației acestora și perspectivei de emigrare: „Cu cererea noastră nr. 5463 din 15 octombrie 1923 am solicitat pentru evreii refugiați din Ucraina prelungirea termenului de evacuare până la 31 decembrie a.c., în certitudinea pe care o aveam că circa 3.000 de refugiați aveau gata vizele de emigrare în America pentru luna noiembrie. Din nefericire, în interval, o telegramă a anunțat că cota americană s-a completat, așa că frontierele Statelor Unite sunt închise până la 1 iulie 1924. În intervalul de la 1 iulie 1923 mișcarea refugiaților a fost: în țară 7.364, au plecat până azi 3.112, au rămas în țară 4.252 (București – 3.052, Chișinău – 600, Galați – 400, Cernăuți – 200), din care au viză pentru Statele Unite 2.500, urmează să plece în Canada în cursul lunilor următoare 1.752, total – 4.252”. W. Filderman, președintele Uniunii, estima că refugiații vor putea pleca în SUA în cursul lunii iunie 1924. Avându-se în vedere „cazul de forță majoră, că numărul celor rămași este extrem de redus, că există siguranța deplină pentru plecarea la această dată, fiind vizele existente”, s-a solicitat ministerului aprobarea prelungirii termenului până la finele lunii iunie 1924, „continuând astfel tradiția generoasă a guvernului precedent și a guvernului actual față de aceste nenorocite victime ale bolșevismului rusesc”⁵⁵.

La 24 decembrie 1923, Uniunea Evreilor a revenit cu solicitarea de amânare a termenului de evacuare pentru refugiații rămași în țară, făcând trimitere la măsurile preparatorii ale autorităților locale, pentru data de 31 decembrie⁵⁶. În condițiile blocării procesului de migrare în Occident, opțiunea unor refugiați de a se întoarce în URSS a revenit pe agendă la începutul anului 1924, obligând autoritățile române să ia decizii. Astfel, Corpul III Armată cerea Ministerului Afacerilor Străine, la 25 martie 1924, instrucțiuni: „Am onoarea a vă face cunoscut că Biroul de Emigrare *Jewish Colonization Association* din Chișinău, care se ocupă cu expedierea din România în alte țări a evreilor refugiați din Rusia, ne cere a permite trecerea în Ucraina a unui număr de 200 refugiați, care n-au nici un fel de posibilitate de a emigra și care ar dori să se repatrieze în Rusia”. Răspunsul Ministerului Afacerilor Străine din 4 aprilie 1924 confirma interesul Bucureștiului, exprimat și cu alte ocazii, de reducere a numărului refugiaților sovietici: „Domnule General, drept răspuns la adresa Dvs. nr. 1238 din 25 martie, am onoarea a vă informa că nu este nicio piedică din partea noastră pentru trecerea evreilor refugiați, care solicită aceasta, dacă autoritățile sovietice le permit intrarea”⁵⁷.

În continuare, discuțiile s-au purtat între organizațiile evreiești și Moscova, un dialog direct româno-sovietic fiind imposibil din cauza poziției ireconciliabile în problema Basarabiei: „Wolf mi-a spus că a avut ieri o furtunoasă convorbire cu Krestinski cu privire la repatrierea evreilor din Basarabia în Rusia. *Lasă-i în Basarabia*, a strigat Krestinski, *să fie persecutați și voi avea ocazia a deschide vorba în contra României!* Relativ la negocierile noastre, Krestinski i-a spus că va fi greu să se ajungă la o înțelegere, câtă vreme noi punem în dezbatere, înainte de toate, chestiunea de la Nistru. Wolf m-a rugat să întreb pe Excelența Voastră dacă, în cazul când dânsul s-ar înțelege cu Guvernul sovietic relativ la repatrierea a 5.000 de evrei, Guvernul român ar admite ca o comisie

⁵⁵ *Ibidem*, ff. 389-391.

⁵⁶ *Ibidem*, f. 388.

⁵⁷ *Ibidem*, ff. 384-385.

ruso-română să procedeze la interogatoriul lor, înainte de a trece Nistrul, la un punct de frontieră dinainte stabilit”. Răspunsul transmis la Viena de ministrul Afacerilor Străine, I.G. Duca, a fost favorabil: „Primim propunerea Wolf dacă Comisia va fi pe graniță”⁵⁸.

Opțiunea refugiaților de a reveni în țara din care au plecat nu era determinată de evoluții pozitive. Astfel cum rezultă și din raportul Comitetului Executiv al Societății de Ajutor a Evreilor din Lume⁵⁹, situația se deteriorase: „Situația evreilor din Rusia și Ucraina asupra căreia s-a crezut, atât în America, cât și în țările de nord ale Europei, că este splendidă, este cu totul greșită. Situația lor de fapt în momentul de față este așa de tristă încât o putem numi, de fapt, catastrofală, căci este vorba, de fapt, de nimicirea a milioane de suflete evreiești care locuiesc în Rusia și Ucraina sau, mai bine zis, stăpânirea lor. Nu este o rea voință a cuiva, ci numai situația generală obiectivă actuală împreună cu situația economică și igienică de acele rezultând din starea actuală a locului de acolo, rezultatul este degenerarea fizică completă pentru evreei din țările de mai sus. (Dacă le merge evreilor așa de prost, cum o fi situația populației?) [...] Se poate considera dezastruoasă situația agricolă, din cauza lipsei de ploaie recolta, în general, este de tot compromisă și, cu siguranță, foamea va fi anul acesta cu mult mai dezastruoasă decât acum 2 ani. De aceea este nevoie ca, pe lângă ajutorul bănesc care se va remite, să se remită și alimente de orice natură, în special la Odesa”⁶⁰. Informația Legației României la Atena din 4 martie 1924, potrivit căreia „în Ucraina ar fi început pogromuri și că grupuri compacte de evrei, strânse la granița noastră dinspre Nistru voiesc a se refugia la noi”, a fost infirmată de ministrul Afacerilor Străine. Știrile referitoare la riscul unui val masiv de refugiați erau exagerate. „Foarte puțini evrei au încercat trece Nistrul”, preciza I.G. Duca⁶¹.

Că problema refugiaților din Uniunea Sovietică nu dispăruse din atenția publicațiilor internaționale o confirmă telegrama transmisă ziarelor americane de „Jewish Telegraphic Agency”, preluată de Legația României la Washington. Din textul corespondentului Agenției din București, din 19 septembrie 1924, rezultă situația dificilă a celor prinși între restricțiile Occidentului și determinarea autorităților naționale de a finaliza procesul de evacuare: „10.000 evrei ruși refugiați, care scăpaseră de persecuțiile și foamea din Rusia și Ucraina, și care se găseau în România, au plecat din acea țară în ultimul an. O situație neobișnuit de grea fusese creată în România datorită influxului acestor refugiați. Scopul călătoriei lor nu era ca să se stabilească în România, ci ca să meargă în Statele Unite și alte țări. Nu au putut însă pleca mai departe datorită restricțiilor imigrării în Statele Unite. În același timp, Guvernul român nu voia să le permită să rămână în România. Acceptase însă să le acorde adăpost temporar după ce J.C.A.⁶² garantase că refugiații vor căpăta înlesniri să emigreze la destinația lor. Cu ajutorul J.C.A., 6.600 au putut pleca din România, din care 5.000 au mers în Statele

⁵⁸ AMAE, fond 71/1920-1944. URSS, dosar nr. 76, f. 212.

⁵⁹ Document fără dată, redactat în anul 1924.

⁶⁰ AMAE, fond Problema 33, dosar nr. 36, ff. 167-168.

⁶¹ AMAE, fond 71/1920-1944. URSS, dosar nr. 13, f. 419.

⁶² Abrevierea „Jewish Colonization Association”.

Unite și Canada, 1.100 în Palestina. 3.400 refugiați au plecat din proprie inițiativă în alte țări”⁶³.

V. La 10 km de Nistru. Indezirabili

Raportul Corpului III Armată nr. 1523, din 25 noiembrie 1924, readucea în atenția ministrului Afacerilor Străine prezența refugiaților în România „periculoasă din punct de vedere al Siguranței Statului”: „În mai multe rânduri s-a constatat că majoritatea acestor refugiați sunt agenți de propagandă și agitație, trimiși de Soviete, curieri ai organizațiilor comuniste etc., care se pun la adăpost, înarmându-se cu diferite acte ilegale, procurate fie direct de organizațiile de peste Nistru, fie prin cumpărarea cu bani a unor funcționari ai statului sau prin mijlocirea rabinilor din Basarabia, în scop de rămâne în această provincie și a-și putea desfășura astfel, cu succes, acțiunea lor subversivă în țara noastră, nestingheriți de nimeni. Alți refugiați, intrați în țară fără a fi prinși de grăniceri, se duc direct la București, unde Uniunea Evreilor Pământeni le procură acte de rămânere în țară. Chiar cea mai mare parte din refugiații evacuați din Basarabia în anii 1921-1923, în scop de emigrare, se întorc sistematic înapoi, cu autorizații provizorii de la aceiași Uniune a Evreilor. Cum prezența tuturor acestor indivizi, suspecți în această provincie, unde mișcările subversive prind foarte ușor, este un permanent pericol pentru siguranța statului”. Ministrul de Război opina în favoarea evacuării tuturor refugiaților din Basarabia, fixării domiciliului în interiorul țării, dar și a majorării cotei de emigrare în America și Palestina”. Din rezoluția ministrului Afacerilor Străine rezultă că Ministerul de Interne tocmai lua măsuri în această privință⁶⁴.

Deși numărul etnicilor evrei fugiți din URSS în România se redusese considerabil, serviciile de informații nu au încetat să informeze decidenții competenți. Informările aveau ca obiect, în principal, rezultatul monitorizării activității celor care mai rămăseseră în România, a organizațiilor implicate în asistență și a trecerilor clandestine peste Nistru, în mod special. Comandamentul Corpului de Jandarmi, de exemplu, raporta Ministerului de Interne, la 22 decembrie 1924, descoperirea de către Compania de Jandarmi Soroca a unei organizații „care se ocupa cu trecerea de indivizi din Ucraina la noi și de la noi în Ucraina”. Potrivit anchetatorilor, organizația avea legături cu asociația americană „Hias”, se afla „sub protecția materială și morală” a Uniunii Evreilor Pământeni, dar și a unor membri ai Siguranței: „Afară de modul lor de a opera, cum și de punctele de țară și din capitală unde ei lucrau, au mai mărturisit și faptul, de mare importanță, că-și procurau bilete de identitate de la Siguranță - pentru persoanele ce ei le treceau în țară, și că aceste bilete le dădeau imediat persoanelor ce treceau granița în mod clandestin. Cu aceste bilete, indivizii se duceau în orice parte a țării, nesupărați de nimeni. De obicei însă veneau la Internatul Evreiesc, situat pe strada Parfumului. Până în prezent s-au descoperit vreo 50 indivizi trecuți și retrecuți peste graniță – de câte 4-5 ori. Între aceștia, în noaptea de 15 decembrie a.c., a fost arestat și un individ Olonițchi, pe care comandantul plutonului de grăniceri din Iarova îl ținea ca

⁶³ AMAE, fond Problema 33, dosar nr. 4, ff. 422-423. Vezi și nota informativă către Ministerul Afacerilor Străine nr. 5/9 decembrie 1924 cu privire la sosirea în Chișinău a doi delegați ai Comunității Evreilor din New York (aceiași dosar, ff. 438-439).

⁶⁴ *Ibidem*, ff. 418-419.

agent informator, dar care, în realitate, s-a dovedit a fi un agent bolșevic, dezertor pentru a treia oară din Reg. Infanterie și părtaș la o crimă comisă contra unui caporal din regimentul 4 Artilerie; înafară de aceste acuzații i se mai impută și faptul de contrabandă pe care o făcea în unire cu comandantul aceluși pluton de grăniceri, plut. major Giroveanu”⁶⁵.

Telegrama Direcției Poliției și Siguranței Generale, către structurile teritoriale Chișinău și Cernăuți, din 10 aprilie 1925, confirmă existența, în județul Cetatea Albă, pe malul Nistrului, a unui număr de 70 persoane cu situația „nelămurită” și care necesită supraveghere continuă. Făcând referire la familiile de pe malul drept al Nistrului cu membri refugiați din URSS, autorii documentului propuneau: „Având în vedere că prezența acestor persoane la frontiera țării constituie un pericol permanent pentru Siguranța Statului, deoarece ei vor căuta să îndeplinească misiunile date de agenții sovietici și vor face propagandă subversivă printre elementele minoritare din Basarabia, Marele Stat Major propune a se lua măsurile necesare ca toți rușii și ucrainenii care au situația neclarificată și care se află pe malul drept al Nistrului, până la o adâncime de 10 km, să fie evacuați din Basarabia și să li se fixeze un domiciliu forțat în interiorul țării, unde să rămână până la repatrierea lor în Ucraina”. Deoarece Ministerul de Interne aprobaseră, în principiu, măsura propusă de Siguranță, pentru aplicare se solicita întocmirea unor tabele cu persoanele care urmau să fie evacuate, situația și legăturile lor familiale în localitate⁶⁶.

Faptul că Guvernul a aprobat ca refugiaților din apropierea Nistrului să li se fixeze domiciliile forțate în localități din interiorul țării rezultă din circulara Direcției Poliției și Siguranței Generale nr. 40039S din 4 august 1925. Direcția solicită prefecturilor din Basarabia ca pregătirea operațiunii să fie definitivată până la data de 1 septembrie. În prealabil, celor care urmau să fie mutați urma să li se pună în vedere „să-și aranjeze interesele”⁶⁷. Cum rezultă însă din telegrama aceleiași instituții nr. 46431, adresată Prefecturii Bălți⁶⁸, evacuarea a fost suspendată: „Întrucât lucrările pregătitoare și aranjamentele ce trebuie făcute pentru plasarea celor 1.256 refugiați aflați în orașul Dvs. și care urmează a fi evacuați la Brăila și Constanța pe ziua de 1 septembrie nu sunt încă terminate, ministerul a hotărât ca evacuarea lor să fie amânată până la noi dispoziții. În consecință, vă rog să binevoiți a dispune ca să nu se ia nicio măsură contra refugiaților trecuți pe tablourile de evacuare până la noi instrucțiuni”. Biletul olograf care însoțește circulara relevă implicarea Ministerului Afacerilor Străine în cauză: „D-l Constantin Brătianu a dat ordin pentru amânarea datei evacuării refugiaților evrei din Basarabia, întrucât D-l ministru Duca are dificultăți pe această chestiune la Geneva. Ordin către prefecturi. Evacuarea refugiaților, care urma să aibă loc la 1 septembrie se amână până la noi dispoziții. În consecință, veți dispune ca să nu se ia nicio măsură până la noi instrucțiuni”⁶⁹.

⁶⁵ ACNSAS, fond Documentar, dosar nr. 12 808, ff. 6-7, 17, 19, 21-24, 27.

⁶⁶ ANIC, fond Direcția Generală a Poliției, dosar nr. 38/1921, f. 6.

⁶⁷ *Ibidem*, f. 16.

⁶⁸ Dispoziții similare s-au transmis prefecturilor Soroca, Hotin, Tighina, Bălți, Cetatea Albă.

⁶⁹ ANIC, fond Direcția Generală a Poliției, dosar nr. 38/1921, ff. 34-39, 47.

Comunicarea deputatului Dumitru Lascu, în ședința Adunării Deputaților din 5 iunie 1925, trimisă Ministerului de Externe, Ministerului de Interne și Consiliului de Miniștri, atestă nu doar xenofobia și antisemitismul de care au dat dovadă unii politicieni în acea perioadă, dar și presiunea care s-a exercitat asupra executivului de la București în privința atitudinii față de refugiați. Deputatul susținea de la tribuna parlamentului că numărul total al celor care „invadaseră” România era de peste 2 milioane. În opinia sa, „aventurierii”, „parazitarii” și „indezirabili” din Rusia sovietică, trebuiau eliminați din țară, iar comitetele de ajutorare desființate („Nu vedeți că aceste organizații, în majoritatea lor covârșitoare, funcționează astăzi d-a binelea ca stat în stat, căutând cu vădită poftă, prilej peste prilej, de a combate și a contesta concepția de suveranitate națională românească?”). Executivul era acuzat de toleranță și pasivitate atât în relația cu refugiații, cât și în cea cu organizațiile internaționale sau cu Societatea Națiunilor, în detrimentul interesului național. Referindu-se la comunicatul publicat în nr. 125 din 4 iunie 1925 al „Universului”, care estima numărul refugiaților intrați în Basarabia la 100.000, deputatul considera că în această cifră nu au fost incluși „decât aceia care au trecut Nistrul într-un chip mai puțin sau mai mult legal”, în realitate, numărul lor fiind „de vreo zece ori mai mulți”. „Parveniții sustrag terenul de sub picioarele băștinașilor, însușindu-și proprietățile acestora. Cu alte cuvinte, devin stăpânii de fapt ai Basarabiei, compromițându-i caracterul românesc, compromițând situația de drept public a acestei provincii, ca parte integrantă a Statului Român, a cărui suveranitate o contestă”, sublinia Lascu și propunea ca Ministerul de Finanțe „să încaseze de la fiecare parazită indezirabil o anumită taxă, măcar atâta cât costă întreținerea parazitărilor timp de un an, adică vreo 2.000 lei în aur”⁷⁰.

Idea evacuării tuturor refugiaților din zona de frontieră, materializată în măsuri preparatorii la nivelul anilor precedenți, nu a fost abandonată nici anul 1926. Preocuparea principală viza fenomenul trecerii frauduloase a frontierei româno-sovietice, proporțiile căruia oscilau în funcție de amploarea represiunilor bolșevice. Astfel, Ministrul de Război informa ministrul de Interne, prin nota nr. 664 din 1 martie 1926: „Marele Stat Major este sesizat că în ultimii ani a sporit în mod considerabil numărul străinilor care trec fraudulos frontiera, venind fie din Rusia, în scop de propagandă sau spre a scăpa de rigorile regimului sovietic, fie din Polonia, în special evrei, invocând motivul că trec în Palestina, dar care, în realitate, rămân la noi în țară. O parte din acești delicvenți, fiind prinși de organele de pază sau de siguranță, sunt trimiși fie comisiilor mixte locale, dacă au venit din Rusia, spre a fi retrecuți peste Nistru, fie instanțelor judiciare, spre a fi judecați pentru delictul comis. Dar experiența a dovedit că cea mai mare parte din această categorie de refugiați reușesc să rămână în țară, căci, dacă sunt trimiși înaintea instanțelor civile, primesc o amendă sau câteva zile de închisoare, după care rămân liberi, sau, dacă sunt trimiși în judecata Consiliului de Război și condamnați, fac recurs și [reușesc] să obțină achitarea”. Prezentați pericol „cei care, trecând clandestin frontiera, reușeau să se sustragă controlului organelor de siguranță, stabilindu-se, de preferință, în vecinătatea frontierei”, procurându-și ilegal acte de identitate.

⁷⁰ AMAE, fond Problema 33, dosar nr. 4, ff. 424-436.

Față de această situație, Ministerul de Război propunea următoarele măsuri, „dictate de ideea apărării naționale”: „a) să se revizuiască toți străinii veniți și stabiliți în țară după anul 1921; b) să fie expulzați toți aceia care se va dovedi că n-au dreptul să rămână în țară sau cei care posedă acte false; c) să fie trimiși în judecată toți aceia care au eliberat asemenea acte; d) refugiații care nu vor putea fi retrecuți peste frontieră să fie statorniciiți în anumite domiciliu forțate, unde, printr-un control permanent și continuu, să li se supravegheze în de aproape activitatea lor”. Rezoluția ministrului de Interne din 26 martie 1926 relevă, în principal, însușirea propunerilor: „1) se vor pune în aplicare pe ziua de 15.04.1926 măsurile deja ordonate pentru fixarea domiciliului forțat tuturor refugiaților din zona Nistrului; 2) se vor respecta ordinele transmise comisiilor mixte pentru retrecerea peste Nistru a tuturor indivizilor găsiți, fraudulos, în țară, fără vreo judecată; 3) în unire cu Comandamentul Militar se va face o *rație* generală în Basarabia. Însă se va fixa de comun acord cu Comisia Mixtă”⁷¹.

La 29 martie, Direcția Poliției și Siguranței Generale transmitea Prefectului Județului Brăila următoarele instrucțiuni: „În interesul siguranței generale a statului Guvernul a hotărât ca refugiații străini aflați în apropierea Nistrului să fie evacuați și să li se fixeze domiciliu forțate în alte localități din interiorul țării. Efectuarea acestor operațiuni urmând să înceapă în ziua de 15 aprilie a.c., vă încunoștințăm că s-a repartizat pentru plasare în orașul Brăila un număr de 900 asemenea refugiați, care vă vor fi înaintați de prefecturile respective și vă rugăm să binevoiți a dispune ca ei să fie luați în primire și plasați în localitate”. Instrucțiuni similare au fost date Prefecturii Covurlui (repartizați pentru plasare 700 refugiați) și Constanța (repartizați 600 refugiați). Prefecturile Bălți și Soroca au fost informate că refugiații din zona de frontieră vor fi transportați în localitatea Brăila, prefecturile Hotin, Cetatea Albă și Tighina - că refugiații vor fi transportați în Galați, iar Prefectura Chișinău - că refugiații vor fi transportați în Brăila și Constanța. Repartizarea, conform tabelului „Situația refugiaților de peste Nistru în Basarabia pe județe, naționalități și supușenii”, era următoarea: Chișinău - 1.256, Tighina - 144, Cetatea Albă - 453, Bălți - 256, Hotin - 38, Soroca - 38. Numărul total al refugiaților era de 2.185, corespunzător etniilor: evrei - 1.193, ruși - 540, ucraineni - 310, armeni - 22, români - 33, bulgari - 6, polonezi - 20, greci - 5, germani - 32, italieni - 3, sârbi - 8, turci - 2, cehoslovaci - 2 și „diferiți” - 9⁷².

VI. Societatea Națiunilor și comisiile mixte. Constanta insecurității

Aplicarea integrală a măsurilor propuse de Ministerul de Război la 1 martie 1926 este confirmată de documentele ce atestă trecerea peste frontieră a unor refugiați prin intermediul comisiilor mixte româno-sovietice înființate în anul 1924. Inspectoratul General de Siguranță Chișinău raporta, de exemplu, că în data de 22 mai 1926 au fost retrecuți în Ucraina, prin Comisia Mixtă Locală Nr. 1 Hotin, un număr de 6 refugiați, veniți fraudulos prin acel sector⁷³.

Respingerea unor refugiați era circumscrisă acțiunilor ostile ce obligau autoritățile române să adopte măsuri de consolidare a pazei frontierei de stat. Un caz

⁷¹ ANIC, fond Direcția Generală a Poliției, dosar nr. 66/1926, f. 24.

⁷² *Ibidem*, ff. 25-34.

⁷³ ANIC, fond Direcția Generală a Poliției, dosar nr. 71/1926, f. 5.

grav a fost consemnat de Siguranță la 31 mai 1926: „În noaptea de 18-19 mai a.c., pe la orele 24.00, o bandă compusă din circa 40 indivizi civili și militari, înarmați cu 7-8 mitraliere, au trecut Nistrul în bărci, venind din Ucraina prin sectorul cuprins între pichetele de grăniceri Neporotova și Ostrov, sub protecția unui foc de mitralieră și arme, deschis de pe malul stâng al Nistrului, îndreptându-se asupra pichetului de grăniceri Neporotova, pe care l-au atact cu focuri de mitralieră, arme și grenade, fiind susținuți cu focuri de pe malul stâng al Nistrului, soldații grăniceri, în număr de 7, care se aflau în acel moment în pichet, s-au retras în tranșeele din apropiere, deschizând asupra bandiților un foc de arme și două mitraliere, însă după câteva focuri, din cauza defectuoșității cartușelor, ale căror tuburi au plesnit în țevă, mitralierele s-au înfundat, nemaiputând fi întrebuințate, motiv ce a silit pe soldații grăniceri a se retrage în pichet, bandiții l-au devastat luând o parte din arhivă și mai multe efecte militare. În același timp, o parte din bandă a atacat reședința plutonului, precum și casa locuitorului Filimon Midric, unde bănuiau că s-ar fi mutat comandantul. [...] De la plutonul și pichetul de grăniceri Neporotova bandiții s-au îndreptat spre marginea satului, unde din nou au fost întâmpinați cu focuri de armă de către grănicerii români. Banda fiind însă prea numeroasă, n-a putut fi oprită și s-a îndreptat spre pichetul Ostrov, unde din nou a avut ciocnire cu cei 6 grăniceri aflați în acel timp la pichet. Soldații grăniceri au fost respinși, iar bandiții pătrunzând în pichet l-au devastat, luând efectele de îmbrăcăminte și cazarmament ce au găsit, după care s-au retras peste Nistru, prin punctul Vitreanca, la o depărtare de 600 metri de pichet, unde îi așteptau bărcile. Retragera au făcut-o sub protecția unui foc puternic de mitraliere susținut de pe malul stâng”⁷⁴.

Facilitarea emigrării etnicilor evrei stabiliți provizoriu în România a făcut obiectul rapoartelor diplomatice și în anul 1927. Unul dintre acestea aparține Legației României la Berna și face trimitere la o comunicare mai veche, din 2 octombrie 1926, ce se ocupa de o scrisoare a Întotului Comisar pentru Refugiați al Societății Națiunilor. Misiunii i se atrăgea atenția asupra situației unui număr „destul de însemnat” de refugiați evrei, care se aflau încă în România și ar fi dorit să plece în alte țări: „D-l Nansen îmi spunea că Serviciul Refugiaților din Biroul Internațional al Muncii ar fi, probabil, în măsură să se ocupe cu evacuarea și plasarea acestor refugiați în cazul când guvernul nostru le-ar elibera documente valabile de călătorie”. În luna martie 1927, I. Johnson, adjunctul Întotului Comisar pentru Refugiați revenea asupra chestiunii. În opinia Legației de la Berna, „toată dificultatea pare a parveni din faptul că pașapoartele eliberate refugiaților în chestiune de către autoritățile noastre nu sunt valabile pentru întoarcerea în România, astfel încât, țările de imigrare fac cele mai mari dificultăți pentru a acorda viza de intrare”. Situația celor aproximativ 15.000 de refugiați evrei din România fusese semnalată lui F. Nansen de reprezentantul „Jewish Colonization Association”, L. Wolf⁷⁵.

Discuțiile tematice în format multilateral sunt confirmate de comunicarea Legației României la Berna, din 15 martie 1927. „Propunerile cu privire la eliminarea elementelor evreiești așezate în țară în timpul războiului și după război”, adresate ministrului I.M. Mitileneu, scoteau în evidență necesitatea continuării colaborării

⁷⁴ *Ibidem*, ff. 8-9.

⁷⁵ AMAE, fond Geneva, dosar nr. 253, f. 17.

autorităților de la București cu Societatea Națiunilor: „Cu prilejul discuțiilor ce am avut la Liga Națiunilor cu agenții competenți, cu privire la chestiunea evreiască de la noi, ne-am dat și mai bine seama că soluția problemei nu poate fi găsită decât în eliminarea din organismul nostru social a surplusului de elemente indezirabile așezate pe teritoriul nostru, mai ales în timpul războiului și după război. Pentru a ajunge la acest rezultat două căi par indicate: încurajarea mișcării sioniste, o strânsă și metodică colaborare cu Biroul Nansen de la Geneva. În ceea ce privește prima formulă, domnul dr. Jacobsohn, ce am avut onoarea să recomand Excelenței Voastre în cursul lunii ianuarie trecut, studiază în momentul de față chestiunea din punct de vedere tehnic, propunându-și a face propuneri concrete Guvernului Român. Cât despre colaborarea cu Biroul Nansen, am onoarea a înainta Excelenței Voastre, alăturat, în copie, memoriul ce Înalțul Comisar Adjunct, colonelul Johnson, a redactat în urma conversațiilor ce am avut cu D-sa zilele acestea. În caz când sugestiile colonelului Johnson v-ar părea interesante, acesta este dispus să mă însoțească la București, cu prilejul călătoriei mele din primele zile ale lui aprilie viitor, pentru a examina mai de aproape chestiunea cu Excelența Voastră și organele românești competente și a găsi fără întârziere la înfăptuire”⁷⁶.

Acceptarea refugiaților din URSS a constituit, la scurt timp după depășirea intervalului culminant al refugiului postbelic (1919-1923), un argument de combatere a acuzațiilor având ca obiect persecutarea etnicilor evrei, în contextul mai larg de defăimare a României. Exemplu în acest sens este „O scrisoare a D-lui general Averescu în chestia evreiască”, publicată de „Universul” în luna februarie 1927, ca răspuns la scrisoarea președintelui Asociației Evreilor Români din Illinois (Statele Unite ale Americii)⁷⁷. Negând existența pogromurilor clamate de publicații internaționale și recunoscând existența unor incidente individuale, cel care, în calitate de președinte al Consiliului de Miniștri, aprobase refugiul, afirma: „Poporul român, care a avut atâtea nedreptăți de suferit în cursul veacurilor, nu se poate transforma în opresorul unei populații cu care conviețuiește de atâta timp pe pământul acestei țări. Este destul să amintesc faptul că în anul 1920, când evreii din Rusia Sud-Orientală erau omorâți în masă dincolo de Nistru, ca șef al Guvernului, am dat refugiu în țară la noi la zeci de mii de evrei! Când mai în urmă unii din acești evrei, abuzând de ospitalitatea ce li s-a oferit, au căutat, prin corupție și falsuri, a se stabili definitiv în țară, nimeni nu s-a gândit să acuze evreimea în bloc de acest act de nerecunoștință; au fost urmăriți și pedepsiți numai vinovații, și evrei, și creștini”. „Universul” acuza politica României de acceptare a refugiaților, susținând că imensa lor majoritate a rămas în țară⁷⁸.

Tot ca reacție la campania denigratoare la adresa României „Universul” din luna martie 1927 publica articolul „După o călătorie în Basarabia și Bucovina. Constatările D-lui colonel american Ament”, referitor la vizita lui L.G. Ament și a soției sale în România, pentru a verifica „pretinsele manifestații contra evreilor, despre care o seamă din ziarele americane au scris lucruri prăpăstioase”. După călătoria în Basarabia și Bucovina, cei doi au constatat că „erau imaginare toate acuzațiile aduse nouă de presa

⁷⁶ *Ibidem*, f. 32.

⁷⁷ La 17 ianuarie 1927, Comitetul Delegațiilor Evreiești de la Paris s-a plâns Societății Națiunilor de antisemitismul din România.

⁷⁸ AMAE, fond Londra, dosar nr. 49, nenumărotat.

rău și tendențios informată”. Soții Ament au declarat că „zvonorile privitoare la atrocitățile săvârșite împotriva populației evreiești erau absolut nefondate” și că „toți israeliții cu care am stat de vorbă, afară de unul, mi-au afirmat că sunt tratați cu multă dreptate de autoritățile române și că trăiesc în deplină înțelegere cu populația țării”. „Pare că există divergențe între studenții români și evrei, divergențe care, după părerea mea, nu prezintă nicio gravitate excepțională și care, firește, nu pot fi socotite ca ceva ce ar putea constitui o chestiune națională”. „Sunt de asemenea convins că evreii trăiesc sub un regim cu mult mai bun sub actualul regim decât odinioară, în timpul regimului rusesc. Evreii mi-au declarat că sunt mulțumiți și că cele publicate în ziarele americane sunt false”⁷⁹.

Trecerile frauduloase peste Nistru au fost o realitate a perioadei în care regimul sovietic lichida ultimele rămășițe ale opoziției politice și rezistența țăranilor la procesul de colectivizare. Au existat însă și cazuri de trecere din România în URSS. Formatul restrâns al prezentului articolul ne permite doar să menționăm câteva exemple⁸⁰: procesul-verbal al Companiei I Grăniceri Soroca din 24 martie 1930⁸¹, nota Direcției Generale a Poliției din 10 martie 1932 privind tentativa de trecere în URSS a unui grup de etnici evrei din Chișinău⁸², nota Inspectoratului Regional de Poliție Basarabia privind trecerile clandestine din 19 decembrie 1933⁸³, notele Sectorului I de Informații Bălți din 28 august 1935 privind trecerile clandestine în dreptul localității Vășcăuți și implicarea unor etnici evrei în activitate de spionaj în favoarea Sovietelor⁸⁴, din 29 august 1935 privind trecerile clandestine din sectorul Rezina, în care au fost implicați etnici evrei⁸⁵, din 7 octombrie 1935 privind rezultatul investigării activității subversive a unor etnici evrei din Basarabia⁸⁶. Existența la Iași a unei organizații de trecere ilegală a etnicilor evrei din România în URSS rezultă din darea de seamă pe luna decembrie 1935 a Sectorului I de Informații Bălți, către Inspectoratul General al Jandarmeriei și Inspectoratul Regional Chișinău⁸⁷, nota Inspectoratului Regional de Poliție din Basarabia nr. 3352 din 1 martie 1933 privind trecerea în Rusia a unui număr de 7 tineri evrei și „creștini”⁸⁸.

Raportul Inspectoratului General al Jandarmeriei pe tema situației interne în anul 1932 sintetizează liniile directoare ale preocupării autorităților față de contracararea riscurilor de securitate. Refugiații dețineau un loc important în această ecuație, fiind utilizați frecvent de serviciile străine în acțiuni de subminare a siguranței naționale: „Spionajul în țara noastră se face intens de către cele 3 state potrivnice intereselor

⁷⁹ *Ibidem*.

⁸⁰ Aceste documente și altele relevante vor fi publicate integral în volumul *Chestiunea refugiaților de peste Nistru*.

⁸¹ ACNSAS, fond Documentar, dosar nr. 12 808, ff. 56-59.

⁸² ANIC, fond Direcția Generală a Poliției, dosar nr. 111/1932, f. 24.

⁸³ Idem, dosar nr. 1/1934, ff. 34, 38-39.

⁸⁴ ANIC, fond Inspectoratul General al Jandarmeriei, dosar nr. 17/1935, ff. 61-62.

⁸⁵ *Ibidem*, f. 57, 59.

⁸⁶ *Ibidem*, f. 111.

⁸⁷ *Ibidem*, ff. 251, 268-269.

⁸⁸ ANIC, fond DGP, dosar nr. 11/1932, dosar nr. 1, ff. 166, 171-174.

românești: Ungaria, Rusia și Bulgaria. Această acțiune de spionaj este exercitată prin: organizații de spionaj existente pe teritoriul român, cum au fost cele descoperite în com. Atachi, județul Hotin, în orașul Bălți, în orașul Orhei, condusă de avocatul Chirilov etc.; trecerile clandestine peste Nistru din România în Ucraina, în special a dezertorilor români (pe anul 1932 au trecut 16 militari); pătrunderea spionilor în țară, trecând granița, cu sau fără acte în regulă. Astfel, în acest an au trecut în România un număr de 21 spioni și curieri, după cum urmează: 1 spion din Szolnok, Ungaria, prins la Oradea, 1 spion prins în comuna Sarul Dornei, prins luând fotografii, 2 spioni prinși în județul Tighina, 4 spioni prinși în județul Soroca, 6 spioni prinși în Cetatea Albă, 1 spion prins în județul Lăpușna, 1 spion prins în județul Hotin, 1 spion prins în județul Satu Mare, 2 spioni unguri prinși cu ocazia manevrelor în județul Neamț, 1 curier sovietic prins la Mehedinți, 1 spion prins în județul Orhei⁸⁹.

VII. Societatea Evreilor Refugiați din Rusia

Documentele din dosarul „Societatea Evreilor Refugiați din Rusia” - „Mutualitatea”⁹⁰ - acoperă situația refugiaților în anii 1933-1936. Este perioada marcată de recunoașterea URSS de către România și de stabilire a relațiilor diplomatice între cele două state – motiv suplimentar pentru ca serviciile de informații să urmărească cu atenție orientarea politică și activitatea refugiaților sovietici. Suspiciunile la adresa membrilor Societății erau alimentate, în primul rând, de datele obținute de la diverși informatori, din interior, care scoteau în evidență nu doar afinități filo-ruse, dar și tendințe politice cu caracter comunist. Faptul că Societatea „Mutualitatea” a primit acordul pentru publicarea unui săptămânal în limba rusă, intitulat „Nedelea” (*Săptămâna*), începând cu luna decembrie 1933, nu echivala cu o prezumție de încredere deplină din partea autorităților⁹¹.

În condițiile în care, potrivit notei Serviciului „S”/CI din 24 iulie 1934, la nivelul anului 1933, cea mai mare parte a evreilor refugiați din URSS considerau că „Rusia sovietică trebuie să înlocuiască importul german în România și, în consecință, trebuie neapărat semnată o convenție comercială cu Sovietele”⁹², era firesc ca reuniunile ce se organizau la Clubul de pe lângă Societate cu privire la schimbările economice și comerciale anticipate să survină odată cu reluarea raporturilor cu Rusia sovietică⁹³ să facă obiectul monitorizării autorităților competente. Orientarea pro-URSS a comercianților-membri ai „Mutualității” se va adevăra la începutul anului 1935, când, potrivit notei din 4 ianuarie⁹⁴, aceștia, „în dorința de a intra în legătură cu reprezentanții sovietici, dar temându-se de a face aceasta în mod direct, au rugat pe avocatul Gutnik S., președintele numitei societăți și fost ministru în Guvernul Ucrainean al hatmanului Skoropadski, de a intra în legătură cu Legația Sovietică, prin intermediul senatorului

⁸⁹ ANIC, fond Inspectoratul General al Jandarmeriei, dosar nr. 9/1932, ff. 41-43, 55-57.

⁹⁰ ACNSAS, fond Documentar, dosar nr. 11320.

⁹¹ *Ibidem*, f. 15.

⁹² *Ibidem*.

⁹³ *Ibidem*, f. 91.

⁹⁴ Din documentul respectiv, precum și din cele citate în continuare, nu rezultă emitentul, presupunem însă că aparțin tot Serviciului „S”/CI.

Gaziev S., directorul ziarului „Nașa Reci”, care mai este și membru în Comisia Română pentru Comerțul Extern cu Sovietele. În acest scop, Gutnik a și luat contact cu senatorul Gaziev S.”⁹⁵.

Rezultatul supravegherii „Societății Evreilor Refugiați din Rusia”, ai cărei membri erau, în majoritate, emigranți din Rusia și Polonia, este astfel rezumat în nota din 13 septembrie 1934: „Din supravegherile efectuate, cât și din informațiile întreprinse s-a constatat că membrii acestei societăți, în desele reuniuni ce au loc la sediul ei, comentează și colportează diferite zvonuri în legătură cu starea economico-politică a țării, întreținând prin activitatea lor o stare de spirit încordată în rândurile comercianților”. Nota oferă detalii asupra conducerii Societății. Consiliul era compus din președinte – avocatul S.M. Gutnik, vice-președinții M. Levița și M. Dvantman, secretarul general V. Saront și din casierul general A. Dalin. Membrii în Consiliul de Administrație erau: I. Reicher, W. Prerlin, I. Potrivnic, M. Culberg, S. Esselson, Gh. Glikman, avocat W. Grodski, I. Holțman, N. Chișinevski, I. Likerman, L. Manevici, R. Pruvinski, I. Svhechter și inginerul M. Surpin⁹⁶.

Activitatea „Mutualității” consta în: 1) ajutor mutual între membrii societății și opere de binefacere în favoarea „cercurilor evreiești apropiate”; 2) organizarea intereselor evreiești din țară, a celor din „cercuri apropiate”, dar mai ales a membrilor societății; 3) propaganda publică sub forma de conferințe „prin care se urmărește devalorizarea ideilor naționaliste și valorificarea ideilor internaționaliste”, doctrina comunistă fiind „privită cu simpatie”; 3) organizare de spectacole, serate, baluri, acțiuni de binefacere, ajutor de lemne și de Paști; 4) ajutorarea evreilor săraci. Potrivit aceluiași document, scopul ascuns consta în „organizarea unitară a tuturor forțelor evreiești, mai cu seamă a celor manifestate în politică, cultură, mare capitalism etc. pentru promovarea intereselor internaționaliste evreiești și a ideilor masonico-democratice, care toate maschează ideile Internaționalei a III-a”⁹⁷. În cursul anului 1932 Societatea a acordat membrilor săi suma de 750.000 de lei, sub formă de subvenții și ajutoare. Doar din balul organizat în incinta Camerei de Industrie și Comerț din București s-a realizat un beneficiu net de 200.000 lei⁹⁸.

Nota din 25 septembrie 1934 consemnează faptul că la Clubul Societății „Mutualitatea” aveau loc „foarte dese convorbiri în care sunt laudate realizările sovietice” și nominaliza pe „cei mai înflăcărați admiratori ai URSS”⁹⁹. Faptul că apologia sistemului sovietic se înregistra cu precădere printre membrii tineri ai organizației era confirmat de nota aceluiași serviciu din 24 noiembrie 1934: „Ambii vorbitori (*n.n.* Esselson și Chișinevski) fac parte din „Cercul Tineretului” al sus-zisei Societăți. De remarcat că acest cerc, al tineretului, are de la un timp încoace o accentuată orientare comunistă. Președintele Societății, Gutnik, fost ministru în Guvernul Ucrainean al hatmanului Skoropadski, a protestat, împreună cu un număr de membri mai în vârstă, împotriva propagandei comuniste în sânul Societății, mai ales că

⁹⁵ *Ibidem*, f. 145.

⁹⁶ *Ibidem*, ff. 103-106.

⁹⁷ *Ibidem*, ff. 110-111.

⁹⁸ *Ibidem*, f. 4. Nota din 15 septembrie 1934.

⁹⁹ *Ibidem*, f. 116.

nici nu avea vreo legătură cu substratul propriu-zis al procesului literar, care se dezbătea”¹⁰⁰.

Concluzii

România a găzduit un număr important de refugiați de peste Nistru, asumându-și deteriorarea relațiilor cu gigantul agresiv de la răsărit. Zeci de mii de persoane, iar potrivit unor surse, în total, peste 100.000 de refugiați sovietici, au tranzitat ori s-au stabilit în România în primele două decenii după Primul Război Mondial. Raportat la acest număr, existența unor disfuncții la nivelul statului aflat în plin proces de refacere economică și de reconstrucție administrativă după Unirea din anul 1918, apare inevitabilă. Documentele consultate de noi în vederea redactării prezentului studiu, în cea mai mare parte secrete, concepute pentru un cerc extrem de limitat de funcționari și demnitari, scot în evidență mecanismul decizional, dar și măsura în care realități complexe au influențat hotărârile referitoare la refugiații evrei. În fapt, autoritățile române au fost obligate să calibreze spiritul umanitar cu asigurarea pazei frontierei de stat, protecției pieței interne a forței de muncă, dar mai ales cu interese de ordine publică și siguranță națională. În cazul refugiaților evrei, solidaritatea populației autohtone, rolul liderilor comunităților evreiești în menținerea legăturii cu factorii de decizie și sensibilizarea lor, implicarea organizațiilor internaționale au fost decisive pentru acordarea timpului necesar migrării în Occident sau pentru parcurgerea formalităților de stabilire definitivă în țară.

Divergențele de opinii, marcate de caracterul militar sau civil al autorităților responsabile, sincope de comunicare inter-instituțională pe orizontala centru-periferie, exigențe diferite în privința interpretării și aplicării conceptelor de „siguranță națională” și „interes național” au complicat problema, în linii mari însă nu i-au diminuat latura umanitară. Decizia de acordare a refugiului evreilor din URSS pe teritoriul României¹⁰¹, adoptată la cel mai înalt nivel, deciziile subsidiare de amânare repetată a evacurării lor din Basarabia în alte provincii onorează politica românească interbelică. Aceste decizii au salvat zeci de mii de vieți omenești, au contribuit la evitarea unui dezastru umanitar, rolul diplomației de la București fiind unul decisiv în configurarea soluțiilor favorabile. În același timp, atenția presei și a organizațiilor internaționale, implicarea Societății Națiunilor au reprezentat un eficient mijloc de presiune și de evitare a unor derapaje pe termen lung. Cu unele excepții, s-a reușit menținerea echilibrului între componenta umanitară a problemei și imperativul de securitate.

Ațiunile de subminare a autorității de stat în Basarabia au alimentat constant neîncrederea față de refugiații sovietici, prezumția de colaborare cu bolșevicii, generalizată în mod nejustificat, planând asupra majorității acestora și a evreilor, în special. Faptul că acțiunile subversive nu au dispărut odată cu plecarea refugiaților evrei probează caracterul subiectiv al conexiunii dintre prezența acestora în provincie și

¹⁰⁰ *Ibidem*, 137.

¹⁰¹ Ca și acordarea refugiului refugiaților ruși din rămășițele armatelor albgardiste (conduse de generalii Vranghel, Denikin ș.a.) sau ale armatei naționaliștilor ucraineni (condusă de atamanul Petliura).

amplificarea riscurilor de securitate. Deși nu am identificat materiale care să confirme expulzarea refugiaților peste Nistru pe criterii etnice, expulzarea în sine, în baza unor criterii discutabile, rămâne latura obscură a problemei ce face obiectul sintezei. În această ordine de idei se impune aprofundarea cercetării cooperării organizațiilor internaționale cu autoritățile sovietice pe tema repatrierii refugiaților care nu au reușit să emigreze din statele de tranzit, în principal, din cauza restricțiilor impuse de statele de destinație din Occident. Elemente edificatoare ar putea rezulta și din evaluarea activității comisiilor mixte româno-sovietice pentru aplanarea conflictelor de pe Nistru.

ATELIERELE MEȘTEȘUGĂREȘTI DIN MĂNĂSTIRILE ORTODOXE ÎN PERIOADA 1949-1960

CRAFT WORKROOMS IN ROMANIAN MONASTERIES
(1949-1960)

A provision of the monastic reform initiated by Patriarch Iustinian Marina in the Romanian Orthodox Church regarded the establishment and activity of craft workrooms in monasteries. Our paper offers details on a subject that has been ignored in post-December historiography. Based on archival documents provided mainly by the Ministry of Cults, our work comprises several chapters, dealing with the following topics: the first initiatives that occurred at the end of the 19th century regarding the establishment of craft workrooms; measures taken to that purpose during the interwar period and Antonescu's regime; Justinian's decision based on theological grounds and adapted to the legal and canonical framework settled after 1948; the foundation of the first craft workrooms; the attempts of state authorities to take control over the decisions made by the Church regarding the craft workrooms and the suppression of that economic activity in the context of a dramatic reduction of the number of monks and monasteries.

Etichete: ateliere meșteșugărești, Justinian Marina, monahism,
Ministerul/Departamentul Cultelor, mănăstiri

Keywords: craft workshops, Justinian Marina, monasticism,
Ministry/Department of Cults, monasteries

Anul 1948 a constituit pentru România o perioadă de importante transformări socio-politice și economice, care au marcat inclusiv Biserica Ortodoxă Română. Biserica a cunoscut o restrângere masivă a importanței ca factor social și cultural în societatea românească. În fapt, aceasta era o continuare a șirului de probleme pe care instituția Bisericii începuse să le cunoască încă de la sfârșitul sec. al XIX-lea. În Biserică au existat numeroase inițiative de rezolvare a unor astfel de probleme, însă mari evenimente care au marcat omenirea (ex. cele două războaie mondiale) sau chiar factorul politic românesc nu au permis așa ceva.

O mare problemă pe care o avea Biserica era cea a reorganizării monahismului într-un sistem unitar, bine articulat, dar care, inevitabil, avea nevoie de o bază materială, inexistentă după secularizarea din vremea lui Cuza. Astfel, în contextul „reformelor” inițiate și aplicate la începutul regimului comunist, factori responsabili din Biserică au căutat soluții viabile la o reorganizare a monahismului. Iar aceste soluții erau, de fapt, ideile care circulasera în mediile teologice până la 1948, dar care trebuiau adaptate noului cadru politico-economic.

Astfel, o componentă importantă a reformei monahale inițiate de noul patriarh Justinian Marina era reprezentată de angrenarea monahilor apți de muncă în diverse activități meșteșugărești, care generau resurse financiare atât de necesare întreținerii mănăstirilor și susținerii funcționării administrative a Bisericii.

În istoriografia română potdecembristă, această temă fie a fost extrem de puțin abordată în studiile despre monahismul românesc din perioada comunistă, fie a fost privită ca un subiect specific transformărilor socio-economice promovate de partidul care a condus România între 1945-1989. După cum vom vedea, subiectul nu este unul specific perioadei comuniste, deoarece problema organizării și funcționării atelierelor meșteșugărești în spațiul monahal era o idee mult mai veche, care avea la bază o tradiție și o justificare teologică.

Am încercat abordarea acestei teme din perspectiva unor publicații care au dezbătut problema monahală, apoi am apelat, în special, la documentele întocmite în Ministerul Cultelor (din 1956 Departamentul Cultelor), dar și la cele ale fostelor organe de represiune. Pentru înțelegerea fenomenului a fost nevoie să consultăm publicațiile bisericesti din epocă, care ne-au adus un plus de informație în privința argumentelor teologice și canonice utilizate de responsabilii din Biserică.

Studiul este împărțit în câteva capitole, pornind cu evoluția problemei de la sfârșitul sec. al XIX-lea, continuând cu primele concretizări din perioada interbelică și antonesciană, apoi cu justificarea teologică, cadrul legal-canonice, primele inițiative de înființare a atelierelor meșteșugărești de către patriarhul Justinian, încercările și reușitele autorităților statului de a controla fenomenul, urmate de desființarea acestor unități de tip economic în contextul limitării drastice a personalului monahal și a așezămintelor mănăstirești. Uneori am reprodus o serie de citate, fragmente documentare sau norme privind monahismul în vederea înțelegerii cuprinzătoare a acestei teme.

Câteva antecedente ale problemei

În anul 1909, arhimandritului Nifon Popescu, stareț al mănăstirii Sinaia, îi era editat un studiu numit *Monastirile din România. Cum erau altădată, cum sunt astăzi și cum ar trebui să fie în viitor. Chestiuni privitoare la monastiri și la viața monahală*¹. În cele 40 de pagini, starețul sinait expune succint starea duhovnicească, culturală și economică a mănăstirilor până la secularizarea din vremea lui Cuza, arată ruptura creată de această măsură politică cu scop social și încearcă, în linii mari, să aducă soluții pentru normalizarea vieții monahale în România condusă de regele Carol I, în cadrul legal impus de guvernele care s-au succedat după Unirea de la 1859. În privința autogospodăririi și a realizării unei situații economice a mănăstirilor care să răspundă nevoilor funcționării așezămintelor monahale, ieromonahul Nifon apelează la tradiție. El arată că, în trecut, „mănăstirile de bărbați” dețineau „fabrici pentru torsul lânii”, conduse de „maeștri călugări, având în atelierile lor războaie de lemn, fabricate de monahi, la care zeci de călugări tineri lucrau lâna roșie, țigae, luată de la oile mănăstirii. Fabrici de țesătorie se găseau la monastirile Neamț, Secu, Cozia, Arnota și altele. Apoi, monastirile Neamț, Căldărușani, Snagov, Govora, Dealului etc. au avut odinioară cele mai de seamă tipografii în care se tipăreau cărțile rituale și de literatură religioasă. Unii călugări traduceau opere străine, alții compuneau tratate de cântări, tipicuri și reguli de bună viețuire etc. și, în fine, alții lucrau arta tipografiei. Monastirile acestea mai posedau

¹ Lucrarea a fost editată după decesul autorului, care se pare că a dorit să rămână în anonim, după cum menționează editorul, preotul Ilie Teodorescu, parohul bisericii Amzei din Capitală și viitorul episcop Ilarie al Constanței.

încă și ateliere de pictură religioasă și de sculptură în lemn. Și tot călugării lucrau în atelierele de argintărie, de legătoria cărților în pânză și piele. Alții erau rânduți la croitoria monastirii, la pantofărie, blănărie și așa mai departe”².

Dacă în mănăstirile de călugări efectele secularizării s-au simțit foarte mult, nu la fel s-a întâmplat în cazul celor de călugărițe, precum Agapia sau Văratec, care reprezentau totuși o forță a Bisericii. Situația s-a datorat în special activității economice depuse de călugărițe, după cum ne încredințează arhimandritul Nifon: „Cine nu știe oare că la mănăstirile Văratec și Agapia din județul Neamț se țese renumita stofă de lână numită siag, producțiune a locului, care nu s-a putut imita până acum în altă parte? De asemenea, cine nu cunoaște renumitul mohair de lână cu borangic în două și în patru ițe, de toate culorile, țesut la mănăstirea Țigănești (Ilfov)? Această stofă fină este vopsită tot de călugărițe cu preparații vegetale, a cărei culoare nu se schimbă nici după 8-10 ani, cât timp durează materia aceasta. Sunt, de asemenea, recunoscute covoarele și tot felul de țesături fine din bumbac, borangic, și inșișor făcute de călugărițele de la Pasărea (Ilfov). Dimia seină, mohairul roșcat și pânza neagră pentru voalul monahal de la mănăstirea Suzana sunt recunoscute în întreg județul Prahova; și tot așa se lucrează în toate mănăstirile de femei din țară”³.

Pentru acoperirea necesităților economice și refacerea duhovnicească a tuturor așezămintelor monahale, arhimandritul Nifon de la Sinaia aducea în atenție 15 soluții, din care desprindem următoarele: „S-ar putea înființa în mănăstirile de călugări ateliere pentru facerea sfintelor icoane după ritul ortodox, trimițându-se elevi în acest scop la fabricile de iconografie din Rusia; s-ar putea înființa: cultura albinelor și extragerea cerii, ateliere pentru fabricarea lumânărilor de ceară curată, ateliere pentru fabricarea obiectelor de metal, argint etc., pentru cultul nostru divin; atelier de sculptură și strungărie în lemn pentru obiectele bisericești ca: tâmpile, tronuri domnești, strane, analoage, iconostase și tot soiul de cioplitori mărunte; ateliere pentru croit și cusut costumele seminariștilor și a hainelor preoțești și, în sfârșit, monahii ar putea fi întrebuințați și pentru alte ocupațiuni felurite, ca împletituri de papură pentru biserici, rogojini, legatul cărților etc.”⁴.

Pentru materializarea acestor idei, arhimandritul propunea ca instituția Casei Bisericii (predecesoarea Ministerului Cultelor) „să procure mașinile și toate instrumentele necesare atelierelor, precum și materialele de fabricațiune; iar din produsul muncii ar putea da gratificații în bani monahilor ce s-ar osteni, precum și toată întreținerea cum și îmbrăcămintea. Casa Bisericii ar putea înființa în centrele mai populate ale fiecărui județ câte un magazin în care să se desfacă produsul monahilor cu preț fixat, în folosul Casei Bisericii; s-ar putea întrebuința monahi pentru vânzarea mărfurilor în chestiune. Pentru conducerea regulată a activității interioare s-ar putea numi oameni de încredere și cu tragere de inimă tot dintre monahi”⁵.

² *Monastirile din România. Cum erau altădată. Cum sunt astăzi. Cum ar trebui să fie în viitor. Chestiuni privitoare la mănăstiri și la viața monahală*, Albert Baer, București, 1909, p. 11.

³ *Ibidem*, p. 25.

⁴ *Ibidem*, pp. 31-32.

⁵ *Ibidem*, pp. 31-32.

În privința mănăstirilor de monahii, arhimandritul Nifon era de părere că „e accentuată deja o activitate, în majoritate, maicile ocupându-se cu industria casnică” și astfel „rămâne numai ca munca lor să se reguleze”. Prin urmare, se propunea ca instituția „Casa Bisericii să le procure războaiele și tot felul de aparate relative ocupațiunii fiecăreia pentru urzeala firelor, vopsitorie, ciorăpărie, tricotaj etc. Tot Casa Bisericii să procure monahiilor și lâna, bumbacul și tot felul de materiale, dând comenzi ce anume stofe să se țasă și câtă cantitate; la ridicarea materiei munca depusă de monahii s-ar plăti în bani pe metru țesut. Stofele și tot felul de țesături, broderii și, în fine, tot produsul în general al muncii monahiilor se va putea depune cu prețuri la magazinele de desfacere ale Casei Bisericii, despre care s-a vorbit deja mai sus. O altă parte dintre monahii s-ar putea însărcina cu creșterea viermilor de mătase pentru producerea borangicului necesar stofelor ce se efectuează în monastirea lor, în aceleași condițiuni ca și cele ce muncesc în războaie. Din fiecare monastire de maici se poate alege un număr de monahii din cele cu aptitudini relative, care să fie trimise cu mijloacele Casei Bisericii la atelierul mai de seamă din țară pe un timp limitat spre a se perfecționa, ca astfel ele să poată deveni maestre conducătoare și chiar revizoare pentru buna activitate și organizarea muncii în monastirile de femei, cărora, de asemenea, li s-ar putea da gratificații pentru osteneala lor. Unele din ele vor putea fi trimise chiar în străinătate în acest scop”⁶.

Propunerile arhimandritului sinait se încadrau în legislația statului român de la sfârșitul sec. al XIX-lea, de inspirație liberală. Printr-o astfel de legislație, factorul politic exercita mecanisme de control asupra conducerii Bisericii Ortodoxe din Vechiul Regat. În cadrul acestei legislații restrictive, arhimandritul Nifon a venit cu viziunea sa de rezolvare a problemelor din monahismul românesc. Propunerile sale conturează o evidentă amprentă liberală, care de altfel domina întreaga societate românească de la mijlocul domniei regelui Carol I, dar și o rezolvare utilitaristă în spiritul reformelor impuse Bisericii de către factorul politic.

Chiar și așa, soluțiile propuse de clericul ortodox nu au fost puse în aplicare, deoarece era tot mai evidentă începerea unui conflict în Europa, care a culminat cu Primul Război Mondial.

În perioada interbelică, problema monahală a fost abordată din nou, pe componenta economică fiind reluate ideile care fuseseră vehiculate înainte de războiul mondial. În noul statut de organizare a Bisericii Ortodoxe Române, acum reîntregită, din 1925, la art. 87, lit. b, se arăta: „Fiecare mănăstire este datoare să practice ocupații și îndeletniciri potrivite cu sfințenia locului, care să fie de folos poporului în mijlocul căruia se află și să dovedească o dragoste împreună cu fapte bune față de obștea țării”. În acest scop, se continua la art. 88, lit. c-j și h-i, „mănăstirile de călugări vor înființa: tipografiile de cărți bisericești, legătorii de cărți, atelier pentru: icoane, pictură, strungărie, sculptură și argintărie bisericească; cultură de albine, de vie, de viermi de mătase; atelier de meserii potrivite cu îndeletnicirile tagmei”. Pentru mănăstirile de călugărițe se prevedea înființarea de atelier pentru „confeccionarea stofelor de ornate bisericești și pentru croirea și cusutul veșmintelor preoțești, pentru brodatul ornatelor și mitrelor

⁶ *Ibidem*, pp 32-33.

arhieresti”, călugării și călugărițele fiind „datori să lucreze în atelierele de mănăstiri, pretutindeni unde există”⁷.

Dacă toate aceste lucruri erau prevăzute în pachetul legislativ de organizare și funcționare a Bisericii nu înseamnă că s-a și trecut la aplicarea lor. Inițiative de acest gen au fost izolate, fie ale unor chiriarhi, fie ale unor stareți sau starețe. La nivelul Mitropoliei Olteniei funcționau mai multe ateliere meșteșugărești la mănăstirile din ținutul Vâlcei, care aveau deja o tradiție. La mănăstirea „Dintr-un lemn” funcționa un atelier de țesut covoare oltenesti și persane, diferite pânzeturi și cusături românești; la Hurezi și Surpatele era câte un atelier de covoare și țesături, iar la Cozia existau un atelier de tâmplărie și unul de croitorie ale căror produse erau desfăcute fie în mediul bisericesc, fie în cel laic⁸.

De asemenea, primul mitropolit al Olteniei, Nifon Criveanu, anunța în ianuarie 1940, într-o sinaxă cu stareții și starețele, că mănăstirile trebuie să redevină oaze de spiritualitate, în care să se practice munca și rugăciunea, drept „ocupație de căpetenie a viețuitorilor și viețuitoarelor”. El a cerut acestora să organizeze în mănăstiri stupine și crescătorii de viermi de mătase, să intensifice activitatea în atelierele de țesut covoare, broderii și tricotaje, să înființeze ateliere de sculptură în lemn, pictură bisericească, toate acestea pentru „viață monahală curată, reîntronarea disciplinei călugărești și stărpirea vagabondajului monahilor”. Toate produsele făcute în atelierele monahale urmau a fi comercializate fie în interiorul mănăstirilor, fie prin magazinul înființat la Craiova de centrul mitropolitan⁹.

Chestiunea a fost reluată la nivel guvernamental de către Ion Antonescu, care a lansat ideea „rentabilizării” așezămintelor monahale sub controlul strict al statului, după cum se exprima în ședința de guvern din 18 februarie 1941: „Ocupați-vă și de problema mănăstirilor noastre de maici și de călugări. Sunt acolo focare de intrigi și de infecție morală. Și atunci, sau vom duce aceste lăcașuri pe drumul intereselor superioare ale neamului, sau le distrugem. Faceți din ele centre active de muncă și de disciplină. [...] Principiul este ca fiecare mănăstire să trăiască din munca ei proprie. [...] Acelea care nu vor putea să trăiască singure vor fi desființate și în locul lor vom face spitale pentru tuberculoși”¹⁰.

Chiar dacă această problemă s-a discutat la nivel guvernamental, în timpul regimului antonescian mănăstirile ortodoxe nu au fost reorganizate, nici măcar pe componenta economică, se pare, din cauza refuzului manifestat de patriarhul Nicodim Munteanu¹¹. Rămânea astfel o problemă deschisă pe masa celor de la Ministerul Cultelor.

⁷ Mitropolit Efrem Enăchescu, *Privire generală asupra monahismului creștin*, ed. a II-a, Editura Mitropolia Olteniei, Craiova, 2007, pp. 228-229.

⁸ *Vieța bisericească în Oltenia. Anuarul Mitropoliei Olteniei*, Craiova, 1941, pp. 822, 825, 830 și 844.

⁹ *Ibidem*, p. 889-892.

¹⁰ Arhivele Naționale ale României, *Stenogramele ședințelor Consiliului de miniștri-Guvernarea Ion Antonescu*, vol. II (ianuarie-martie 1941), ediție întocmită de M. D. Ciucă, A. Teodorescu și B. Fl. Popovici, București, 1998, pp. 314-315.

¹¹ Despre situația monahismului și încercările de reformare în vremea guvernului antonescian, vom reveni într-un studiu separat.

Capitolul monahismului românesc a fost reabordat în noul cadru politic instalat în România după 1945. Cu o nouă legislație și rediscutarea organizării și funcționării cultelor din România, monahismului i s-a acordat o atenție mai mare, iar componenta economică a devenit primordială pentru autoritățile comuniste. În spiritul transformărilor socialiste, mănăstirile nu mai puteau funcționa ca mari deținătoare de proprietăți funciare, forestiere și industriale, urmând să capete o funcțiune eminentement utilitaristă, în detrimentul celei spirituale, pentru ca astfel, treptat, acestea să dispară ca așezăminte de iradiere mistică și ca o forță a Bisericii.

Argumente teologice, cadru legislativ și viziune politică

În discursul de investitură, din 6 iunie 1948, patriarhul Justinian Marina spunea: „Biserica Ortodoxă Română, pentru a putea răspunde cu folos și acelorași idealuri și năzuinți ale poporului român nostru dreptcredincios, trebuie să-și reorganizeze pe alte baze, păstrând regulile canonice și monahale, clerul monahal, care trebuie să fie în slujba luminii, culturii și ajutorului societății, condus de spiritul evanghelic al jertfelniciei pentru aproapele, făcând din schiturile și mănăstirile lor izvoare curate de apă răcoritoare a Evangheliei lui Hristos pentru sufletul atât de însetat de lumină și de adevăr al poporului român dreptcredincios. [...] Pentru aceasta însă tot clerul monahal trebuie să treacă prin aceeași școală ca și clerul de mir, prin același foc curățitor care să topească toată zgura unor păcate ale trecutului, care însă mai dăinuiesc în sfintele mănăstiri, redând Bisericii Ortodoxe Române un monahism nou și luminat, care să îmbie viața duhovnicească cu cea socială și culturală”¹².

Așadar, reiese ideea unei reforme în monahism, care încă înainte de Primul Război Mondial se reclama, fiind apoi mult discutată în perioada interbelică și amânată chiar până la instaurarea regimului comunist în România. Totodată, dinamica personalului monahal care se intensifica din perioada interbelică și perspectiva lipirii mănăstirilor de marile proprietăți funciare în noul cadru socio-politic românesc au constituit alte motive pentru înființarea sau dezvoltarea mai vechilor ateliere monahale, ca resursă economică de supraviețuire a monahismului.

În această privință, patriarhul Justinian s-a exprimat public, și nu de puține ori, în încercarea obținerii unui sprijin din partea statului. Astfel, la 20 martie 1949, cu ocazia deschiderii Seminarului monahal de la mănăstirea Văratec, întâistătătorul român spunea: „Am găsit toată înțelegerea la guvernul țării care sprijină efectiv acțiunea de reorganizare și de înviorare a mănăstirilor. Lucrul nu rămâne la suprafață. Este absolută nevoie să se înfăptuiască viața de obște, în colectiv, transformându-se mănăstirile în ateliere, unde să se lucreze covoare, scoarțe românești, alesături de artă, stofe frumoase, care să ducă faimă peste hotarele țării noastre. Cusăturile alese, picturile și tot ceea ce formează mândria gospodinelor noastre să iasă din mâna călugărițelor. Ne întoarcem să înfăptuim partea a doua a vieții celei noi în mănăstiri, așa cum o cer și sfintele canoane și interesele naționale. Ni s-a făgăduit un sprijin nelimitat de către Onor Guvern, pentru a putea începe o viață nouă de muncă în ateliere, de încordare și în această latură a realizărilor practice. Călugărul trebuie să fie sustras vieții de lenevire și vieții de cârtire,

¹² „BOR”, an LXVI (1948), nr. 5-8, pp. 235-236.

bârfire. Munca și rugăciunea să fie cei doi luceferi spre care să graviteze toată ființa unui monah, nu ca să vegeteze, ci ca să activeze cu forțe sporite”¹³.

Patriarhul român aducea și argumente pentru noul curent care trebuia să domine mănăstirile din cuprinsul Patriarhiei Române, după cum arăta la 20 noiembrie 1949 într-un cuvânt de învățătură adresat maicilor de la mănăstirea dâmbovițeană Viforâta: „Noi dorim să organizăm viața mănăstirilor noastre pe cele două laturi: latura rugăciunii și latura muncii. Aceste două laturi trebuie să predomine în viața mănăstirească. În viața duhovnicească a obștilor mănăstirilor noastre, alte preocupări nu au rost, mai ales cele de ordin lumesc, pentru că din lume ați plecat tocmai ca să vă eliberați de preocupările de ordin mirean și să urmați aici preocupările de ordin spiritual, jertfindu-vă toată viața voastră Bisericii și Mântuitorului nostru Iisus Hristos.

Aceste două laturi sunt firești pentru viața călugărească. Ele sunt dintru început rânduite de Sfinții noștri Părinți și în special de Sfântul Vasile cel Mare, care a stabilit norme și rânduieli precise pentru viața călugărească, stăruind îndeosebi pentru rugăciune și muncă.

Sunt fericit să constat că și în această mănăstire munca și rugăciunea sunt împlinite zi de zi cu preocupările întregului sobor, preocupări de ordin duhovnicesc și mai ales toată munca se depune pentru dezvoltarea vieții religioase.

[...] Munca este aceea care ferește pe călugăr de la multe păcate și de la multe greșeli. Nu uitați, deci, ca tot timpul de care dispuneți să-l ocupați cu munca și cu rugăciunea. Și orice porniri lăuntrice, orice imbolduri ale diavolului, care ispitește mai cu îndârjire locurile acestea de viață duhovnicească, vor fi atunci înfrânte prin muncă și prin rugăciune. Feriți-vă de alte preocupări”¹⁴.

Pentru aplicarea acestei orânduiri în mănăstiri, patriarhul român avea argumente teologice: „Deci organizarea cea nouă este încadrarea mănăstirilor în muncă, potrivit spiritului nou ce domină în sufletul poporului nostru, care va fi sortit pierii dacă nu lucrează, după principiul exprimat de Sf. Apostol Pavel, când spune: «Cine nu lucrează să nu mănânce»”. Așadar nu se inova nimic, ci, după cum spunea întâistătătorul român, „aplicăm principiul Sf. Pavel, încadrându-ne în duhul cel nou de azi, când toți suntem datori să ne afirmăm prezența în câmpul muncii. [...] În mănăstiri nu va mai intra nimeni în monahism, dacă nu cunoaște o meserie, dacă nu are școala de calificare și dovada că știe o meserie”. Astfel, „orice călugăr, tânăr sau bătrân, va fi pus la muncă; bineînțeles, fiecare după puterile lui, spre a putea agonisi traiul de toate zilele. Unii în biserică la rugăciune, alții în atelier la lucru, cu toții trebuie să aducem cele de folos unei obști mănăstirești”¹⁵.

¹³ Justinian, Patriarhul Bisericii Ortodoxe Române, *Apostolat social. Pilde și îndemnuri către cler*, vol. 3, EIBMBOR, București, 1949, p. 181.

¹⁴ *Idem*, *Apostolat Social. Pilde și îndemnuri în lupta pentru pace*, vol. 4, EIBMBOR, București, 1952, pp. 97-99.

¹⁵ *Apostolat social...*, vol. 3, p. 169-170. Argumentul scripturistic se găsește în a doua epistolă a Sf. Apostol Pavel către tesaloniceni, capitolul 3, versetele 10-12: „Că și în timp ce eram la voi vă porunceam: Dacă cineva nu vrea să lucreze, nici să nu mănânce. Fiindcă auzim că pe la voi umblă unii fără rânduială, nu să facă treabă, ci să se afle-n treabă. Unora ca aceștia le poruncim și-i îndemnăm în Domnul Iisus Hristos: să lucreze-n liniște și să-și mănânce propria lor pâine” (*Noul Testament*, ediția Bartolomeu Anania, EIBMBOR, București, 1995).

Aici patriarhul român se baza mai ales pe învățătura vasiliană privind munca și rugăciunea. Sf. Vasile cel Mare vorbește despre necesitatea muncii pentru monahi în capitolul 37 a *Regulilor monahale*, cu următoarele argumente: „munca-poruncă divină; munca-factor de educație; munca-mijloc de întreținere a vieții; munca-factor de activare a iubirii apropielui”.

Toate acestea erau argumentele de bază pentru patriarhul Justinian în planul său de reformare a monahismului pe componenta economică și ca o adaptare la noile timpuri. Iar o utilizare a forței de muncă reprezentată de monahi putea aduce pentru autoritățile statului o rezolvare pe moment a problemei monahale, dar și o exercitare a controlului asupra obștilor monahale și de stopare a vagabondajului călugăresc.

Suportul legal pentru această ocupație organizată a monahilor era similar cu cel din Statutul BOR din 1925. Astfel, în Statutul BOR din 1949, la art. 77, lit. b, se prevedea ca mănăstirile, adică obștile monahale, „să practice ocupațiuni și îndeletnici potrivite cu sfințenia locului, spre a fi de folos poporului, dovedind o dragoste împreună cu fapte bune față de obștea țării”. Iar aceste ocupațiuni, potrivit art. 78, lit. c, d, e, f și g, pentru monahi erau indicate: ateliere pentru legătorii de cărți, icoane, pictură, sculptură, strungărie și argintărie bisericească, cultură de albine, viermi de mătase, pomicultură, vie, pepiniere de pomi și arbori etc., iar în cazul călugărițelor: ateliere pentru țesături, covoare, cusături naționale, ateliere pentru confecționarea stofelor preoțești și ornamentelor bisericești, croirea și cusutul veșmintelor. La același articol, lit. h, mai erau prevăzute „ateliere pentru meserii, potrivite cu îndeletnicirile tagmei”¹⁶, care în interpretarea unor clerici apropiați patriarhului Justinian, erau considerate „cultura grădinilor de zarzavat, a plantelor medicinale, împletituri de papură și nuielușe etc.”¹⁷.

De asemenea, cele două principii călăuzitoare ale monahismului în viziunea justiniană, rugăciunea și munca, erau clar enunțate în noul regulament de organizare a mănăstirilor, votat de Sf. Sinod la 4 martie 1950 și aprobat de Ministerul Cultelor abia în 1953. Rugăciunea, ca „îndeletnicire de frunte ale monahilor”, era prevăzută la articolele 49-53. Munca era enunțată astfel: „Art. 57. Așa cum mănăstirea este un așezământ organizat de evlavie, tot așa ea este un așezământ de muncă organizată în duhul Mântuitorului, fiindcă viața de evlavie nu îngăduie să fie prilej de lenevire... Lucrul în mănăstire-după înțelegerea Sfântului Vasile cel Mare-trebuie însă să fie organizat în așa fel încât să nu tulbure pacea și liniștea vieții de mănăstire: să nu ceară alergătură prea mare pentru împlinirea lui și să nu prilejuiască întâlniri necuviincioase și dăunătoare între bărbați și femei; fiindcă ținta anume pe care trebuie să o avem în toate este simplitatea, curăția și smerenia.

[...] Art. 62. Starețul și duhovnicii mănăstirii vor avea grijă ca atât munca de obște, cât și cea de chilie să slujească la desăvârșirea duhovnicească a monahilor, organizând munca în așa fel încât lucrul să poată fi împreună cu rugăciunea. Trebuie să se știe că toată osteneala cea din afară, nepătrunsă de rugăciune, ajunge o adevărată

¹⁶ Statutul pentru organizarea și funcționarea BOR, în „BOR”, an LXVI (1948), pp. 21-22.

¹⁷ Athanasie Gladcovschi, *IPS Patriarh Justinian și noile orientări ale vieții monahale*, în „GB”, an IX (1950), nr. 6, p. 112.

primejdie și chiar o cădere de la mântuire. Se va veghea, dar, ca munca să nu ajungă ca nici un chip o piedică în calea lucrării de căpetenie, care este sfințirea călugărului”¹⁸.

Aceste coordonate organizatorice adoptate de patriarhul Justinian după 1948, erau vehiculate încă din perioada interbelică, inclusiv în cercurile Ministerul Cultelor. Însă, după instalarea guvernării comuniste, responsabilii din Ministerul Cultelor au analizat tema reorganizării monahismului românesc prin filtrul ideologiei comuniste, evident în detrimentul intereselor manifestate de Biserică.

Astfel, într-un referat întocmit de funcționari ai Ministerului Cultelor, în cursul anului 1949, erau vizate diferite variante de impact în funcție de măsurile ce urmau a fi luate în problema monahismului românesc. În principiu erau conturate două soluții privind viitorul monahismului românesc. Prima viza un monahism lăsat să se manifeste liber în speranța dispariției sale în tandem cu evoluția comunismului în România și „creșterea nivelului cultural al maselor” în speranța „eliberării de povara misticismului”. A doua, avea în vedere „o desființare pur și simplu a monahismului”, variantă care însă era riscantă, deoarece „lărgea terenul de luptă cu dușmanii poporului”.

După analizarea fiecărei variante cu avantaje și dezavantaje, se propunea o soluție de compromis, care privea o limitare pe toate componentele monahismului: organizatorică, economică și teologică, sub un control strict al statului. Astfel, la capitolul *Propuneri pentru limitarea forțelor lor [ale mănăstirilor, n.n.] economice*, se arăta: „Ca unități cvasifeudale, mănăstirile și ordinele (catolice) exploatau țărănimea; ca exploatoarele de școli, spitale, ele percepeau taxele cele mai mari. Veniturile lor depășeau cu mult nevoile de întreținere ale călugărilor respectivi. Ar fi absurd ca unitățile monahale să mai aibă asemenea venituri. Ar fi și în contradicție cu propriile lor canoane care le prescriu să trăiască în sărăcie și să se întrețină din munca proprie. În consecință e necesară o revizuire a actualei lor stări economice, prin aplicarea următoarelor propuneri:

a) Să nu aibă nici un fel de proprietăți aducătoare de venituri fără munca directă a călugărilor (case de închiriat, vii, livezi, întreprinderi economice cu salariați, mori etc.);

b) Să se interzică orice ajutoare de peste graniță;

c) Să li se dea posibilitatea să trăiască numai din munca lor. Aceasta s-ar putea face în felul următor: să se organizeze ateliere de obiecte religioase, tipografii și legătorii pentru nevoi religioase, fabrici de lumânări, stupi (pentru ceară) și alte îndeletniciri în legătură cu nevoile religioase ale bisericii; prin excepție, unele mănăstiri pot avea și ferme, grădini, livezi, iazuri etc., dar numai pentru uz propriu, numai cât pot munci singuri și numai de la caz la caz. Pentru călugărițe se pot organiza și ateliere pentru covoare, țesături și cusături. Principiul să fie ca toată munca să fie depusă de ei, cu excluderea oricărui salariat. În plus, munca ar mai avea avantajul că i-ar ține ocupați știut fiind că inactivitatea e teren prielnic pentru misticism;

d) Sub aspect economic ei să fie tratați de stat ca orice altă unitate similară și supuși, fără excepție, dispozițiilor fiscale și economice în vigoare;

e) Desfacerea produselor lor să se facă prin cooperative sau magazine de stat, pentru a se evita pretextul plecării călugărilor în țară, precum și frecventării prea dese a mănăstirilor de către cumpărători;

¹⁸ *Legeunile Bisericii Ortodoxe Române*, București, 1953, pp. 401-408.

f) Viața lor interioară să fie organizată după principiul de obște. Acest principiu are, e drept, și unele dezavantaje (întărește disciplina și solidaritatea lor), dar are și avantajul că monahii pot fi mai bine controlați, sunt mai puțin independenți și nu au posibilitatea de legături suspecte cu lumea din afară. Dacă se va avea grijă ca personalul de conducere să fie bine ales, avantajele acestui sistem cresc. În afara de aceasta, viața de obște e mai aspră și deci mănăstirea încetează să mai fie un loc de atracție”¹⁹.

Pentru reprezentanții Ministerului Cultelor conturarea unei astfel de perspective de compromis pe capitolul economic al mănăstirilor ortodoxe pornea, evident, de la ideile leniniste: „Cine nu muncește să nu mănânce»-acest lucru îl înțelege toți oamenii muncii. Cu acest lucru sunt de acord toți muncitorii, toți țărani săraci și chiar țărani mijlocași, toți cei care au îndurat în viață lipsuri, toți cei care au trăit vreodată din munca lor. Nouă zecimi din populația Rusiei sunt de acord cu acest adevăr. Acest adevăr simplu, extrem de simplu și de evident este baza socialismului, izvorul nesecat al forței sale, chezașa nepieritoare a victoriei sale definitive”²⁰.

Evident că, atunci când scria aceste îndemnuri la muncă, Lenin omitea să precizeze că citatul este de la Sf. Apostol Pavel, care în România comunistă avea să devină una din principalele lozinci care pavoazau unitățile economice.

Primele ateliere meșteșugărești și ingerințele autorităților statului

Într-o primă fază, patriarhul Justinian a depus eforturi pentru organizarea unor centre apicole la mănăstirile: Căldărușani, Cernica, Sitaru-Balamuci și Țigănești, care să producă miere și ceară, prin achiziționarea unor familii de albine și instruirea călugărilor cu sprijinul unor specialiști agronomi, angajați ai Administrației Patriarhale. De asemenea, au fost reorganizate domeniile viticole pentru producerea vinului cultic, mai ales prin înființarea unui metoc la Jercălăi-Urlați, jud. Prahova, în 1956, care mai apoi a fost transformat în schit, deși măsura a întâmpinat opoziția Departamentului Cultelor.

Pe de altă parte, până la mijlocul anului 1949, sub directa îndrumare a Institutului Biblic și de Misiune din Administrația Patriarhală, funcționau șase ateliere, unele mai vechi modernizate, altele nou înființate, în care monahii lucrau: obiecte bisericești, filigranare, pictură de icoane (sub conducerea lui Agaton Sandu Tudor), țesătorie la mănăstirea Țigănești, odoare bisericești și veșminte preoțești la aceeași mănăstire, dar și sculptură în lemn și tâmplărie²¹.

Confecționarea de covoare și cusături naționale erau alte îndeletniciri inițiate de patriarhul Justinian. În cazul unor ateliere monahale, întâistătătorul român s-a ocupat personal pentru amenajarea spațiilor necesare și achiziționarea unor mașini de țesut moderne, care produceau covoare ce urmau a fi comercializate cu sprijinul Societății Româno-Export din cadrul Ministerului Comerțului Exterior. Numai în Arhiepiscopia Bucureștilor, în această producție, erau încadrate 193 de monahii care produceau lunar 43 metri pătrați de covor, 130 ii sau bluze naționale și 100 de costume naționale de păpuși. Iar pentru a fi în pas cu vremurile, în publicațiile bisericești, se arăta că în această activitate se dădeau „adevărate întreceri socialiste pentru depășirea normei. E lucru de

¹⁹ ANIC, fond Ministerul Cultelor-Direcția Studii, dosar nr. 8/1949, ff. 20-21.

²⁰ Marx, Engels, Lenin, *Despre comunismul științific*, București, Editura Politică, 1964, pp. 326-327.

²¹ „BOR”, an LXVII (1949), nr. 7-10, pp. 100-103.

mirare și de admirat, se arăta în revista «Glasul Bisericii» din 1950, în același timp, pentru cei ce vizitează atelierele, cum aici se îmbină rugăciunea cu munca. În timp ce mâinile lucrează grăbit cu acul la cusături de ii sau așează firele de lână la covoare oltenesti, axioanele și imnele în cinstea Născătoarei de Dumnezeu Fecioara Maria, nu mai încetează a se cânta”²².

Treptat, aceste ateliere s-au dezvoltat mai ales în mănăstirile din jurisdicția Eparhiei Bucureștilor și în stavropighiile patriarhale, întâistătorul român constatând rezultatele financiare obținute, care contribuiau major la activitățile derulate în Patriarhia Română. Atelierele aveau materie primă proprie sau achiziționată, unele fabricând diverse produse precum: cartonaje, pungi, frânghii, boia etc., care erau comercializate în condiții proprii. Tot pentru dezvoltarea acestor ateliere, patriarhul Justinian avea în vedere ca în cadrul Institutului Biblic să organizeze o școală „de formare a cadrelor de conducere ale atelierelor mănăstirești”²³, după cum în școlile monahale erau instruiți monahii ca forță de muncă calificată.

Potrivit unui document întocmit de Ministerul Cultelor, motivul acestei vaste inițiative a patriarhului Justinian era „de a organiza forțele de muncă disponibile în mănăstiri și a aduce un aport la economia națională, atât prin mărfurile produse, cât și prin impozitele plătite statului. Pe lângă aceasta, responsabilii din Ministerul Cultelor erau de părere că astfel de activități stopează vagabondajul călugărilor și stăvilesc influența lor mistică asupra credincioșilor din localitățile așezate în jurul mănăstirilor”²⁴.

Însă, pentru că nu puteau exercita un control riguros asupra acestor activități care luaseră amploare, atunci autoritățile statului au trecut la o serie de măsuri. Intenția Ministerului Cultelor era de a trece aceste ateliere monahale sub egida unităților cooperatiste de producție ale statului. Astfel de inițiative ale statului au fost încă din 1947, atunci când s-a încercat trecerea atelierelor meșteșugărești de la mănăstirile Agafton, Agapia și Văratec sub controlul unităților cooperatiste care funcționau în vremea aceea. Refuzul manifestat de Mitropolia Moldovei la această măsură a fost urmat de decizia Ministerului Educației Naționale de a scoate de la buget pe maicile lucrătoare din aceste ateliere, motivându-se austeritatea financiară. Însă, intervențiile Mitropoliei Moldovei la guvern a salvat situația acestor maici. Ulterior, autoritățile au încercat scoaterea acestor ateliere din incinta mănăstirilor, dar, din nou, intervenția promptă a Mitropoliei cu argumentele canonice garantate de legislația în vigoare a salvat situația maicilor lucrătoare²⁵.

Așadar, existau precedente ale statutului în a impune un control asupra unor ateliere care funcționau în mediul monahal românesc. Mai mult, în fața acestei dezvoltări fără precedent a atelierelor monahale de după 1950, presiunile reprezentanților statului la adresa Bisericii au devenit tot mai mari. Desigur, că situația atelierelor monahale era diferită față de cea din 1947. Dar patriarhul Justinian era dispus să ajungă la o înțelegere cu autoritățile statului, numai pentru a dezvolta această mică

²² Vezi Atanasie Gladcovschi, *op. cit.*, p. 113.

²³ „BOR”, an LXVIII (1950), nr. 10, p. 559.

²⁴ ANIC, fond Ministerul cultelor-Direcția Studii, dosar nr. 24bis/1957, f. 76.

²⁵ Nicolae Cătălin Luchian, *Monahismul moldav în primele decenii ale comunismului românesc (1947-1977)*, Doxologia, 2010, pp. 97-98.

economie monahală care aducea resurse financiare importante, atât de necesare într-o perioadă în care statul impunea cote agricole mănăstirilor, încerca restrângerea obștilor monahale și acorda Bisericii tot mai puține subvenții.

Astfel, în ședința din 5 octombrie 1950 a Sf. Sinod al BOR deja se discuta despre organizarea atelierelor mănăstirești sub egida unităților cooperatiste de stat, după statutul tip al acestora adaptat evident la mediul monahal în care se desfășura activitatea de producție. La nivelul Patriarhiei Române exista o comisie de organizare a cooperativelor mănăstirești condusă de însuși patriarhul Justinian, care opina pentru introducerea unor clauze în convenția specială care trebuia încheiată cu autoritățile statului și care să stea la baza funcționării atelierelor mănăstirești sub egida unităților cooperatiste, după cum urmează: „Organizarea în mănăstiri de ateliere de țesut covoare, cusături și costume naționale destinate exportului, pe baza unei convenții încheiate de Patriarhie cu Societatea de Stat Româno-Export; colectarea de plante medicinale, cu ajutorul mănăstirilor, pentru care se studiază încheierea unui protocol cu Societatea de stat Plafar; organizarea de centre apicole în mănăstiri și intervenția pentru organizarea cooperativelor meșteșugărești în mănăstiri, lucrarea acestora încadrându-se în cooperativele meșteșugărești de stat”.

În urma discuțiilor dintre membrii Sinodului și ministrul Cultelor pe marginea acestor puncte, s-a hotărât ca patriarhul Justinian „să trateze cu autoritățile respective realizarea cooperativelor meșteșugărești în mănăstiri, ținând seama ca organizarea lor să nu fie în contradicție cu patrimoniul, cu disciplina și cu organizarea canonică a mănăstirilor”²⁶.

În consecință, după 1951 s-a trecut la înființarea unor unități cooperatiste monahale, practic la reorganizarea și organizarea altora noi după eșafodajul legislativ reprezentat de Decretele MAN nr. 133/2 aprilie 1949 pentru „organizarea cooperăției” și nr. 74/8 iunie 1951 pentru „înregistrarea la stat a cooperativelor, uniunilor și centralelor uniunilor cooperative și a unităților economice de pe lângă instituții și organizații sociale”²⁷.

Noile cooperative monahale funcționau după un Statut-tip, în care se prevedea: „Maicile sau călugării dintr-o mănăstire au dreptul să se asocieze din voință proprie în cooperativă meșteșugărească, pentru ca prin muncă și mijloace comune să creeze în locul atelierelor înapoiate o întreprindere colectivă de producție, pusă sub protecția statului, care folosește o tehnică superioară” (art. 1). Pentru organizarea unei cooperative monahale, membrii trebuiau să-și cedeze toate bunurile mobile și imobile în proprietatea comună a mănăstirilor, fapt ce echivala cu viețuirea în chinovie sau viață de obște. În aceste cooperative se putea înscrie „orice frate și orice soră, care a împlinit vârsta de 16 ani”; iar o cooperativă nu se putea constitui decât cu cel puțin 25 membri (art. 7). Conducerea cooperativei „repartiza fiecărui membru din unitate munca potrivită aptitudinilor lui în producție, pentru ca această muncă să se desfășoare în cele mai bune condițiuni. Nici un membru al cooperativei nu avea dreptul să refuze munca ce i se încredința și nici nu avea dreptul să lipsească de la muncă fără motive bine

²⁶ „BOR”, an LXVIII (1950), nr. 10, pp. 559-560.

²⁷ Pentru detalii a se vedea în „Buletin Oficial al MAN”, nr. 15bis din 2 aprilie 1949, pp. 85-87 și nr. 64 din 13 iunie 1951, pp. 689-690.

justificate” (art. 19, 23). Munca în cooperativele monahale era prestată „în afara orelor de rugăciune”.

Aceste ateliere meșteșugărești monahale funcționau sub egida unităților cooperatiste aflate sub controlul statului. Însă, atribuțiile de control și îndrumare a cooperativelor din mănăstiri se stabileau „numai în prezența organelor de conducere bisericească sau a delegațiilor acestora” (art. 46bis)²⁸. Deja în primele șase luni ale anului 1951 în Arhiepiscopia Bucureștilor funcționau ateliere meșteșugărești în șapte mănăstiri: Cernica, Pasărea, Țigănești, Samurcășești, Zamfira, Suzana și Viforâta, în care lucrau 377 de viețuitori. Unele cooperative meșteșugărești aparțineau de Uniunea Textile și Confecții București și executau comenzi de covoare, pânză topită, articole de croitorie, costume și cusături naționale în contul Societății Româno-Export²⁹.

Între anii 1951-1953 s-au înființat ateliere meșteșugărești în 35 de mănăstiri, pentru ca din totalul de 5814 de călugări și călugărițe câți erau în 1957, să lucreze un număr de 1565 de viețuitori. Materia primă era primită de la centrele meșteșugărești de care aparțineau și care desfăceau produsele, precum UCECOM (Uniunea centralelor cooperativelor meșteșugărești), CENTROCOOP, COMRAIPROD, Societatea „Româno-Export” sau alte unități cooperatiste ale statului. Majoritatea atelierelor monahale care lucrau sub egida UCECOM, au avut producții mari, din vânzarea căreia „s-a adus un aport însemnat economiei naționale”, în același documentar al responsabililor de la culte arătându-se cum Cooperativa „Propășirea” din Tg. Jiu, care avea în subordine atelierele monahale din Arhiepiscopia Craiovei, livrase în 1953 mărfuri în valoare de 2.122.230 lei și plătitise statului un impozit de 838.893 lei³⁰.

Mecanismele de conducere a acestor cooperative în mediul monahal erau prevăzute prin norme votate de conducerea BOR. Prin ordinul nr. 12.348 din 8 august 1951 al Patriarhiei Române trimis mănăstirii Agapia, care era stavropighie patriarhală, se arăta că stareții/starețele răspund „de bunul mers al cooperativei față de Patriarhie și față de eparhie”. Totodată, la art. 8 din statutul cooperativelor monahale se menționa că „Uniunea își exercită acțiunea de îndrumare și control în incinta cooperativei de producție numai cu înștiințarea prealabilă a organului bisericesc imediat superior și în prezența delegatului acestuia”, ceea ce, în interpretarea mamei Veronica Constantinescu, starea de la Agapia și președinta cooperativei „Arta monahală”, „starea este persoana care trebuie să vegheze la respectarea și aducerea la îndeplinire a ordinelor superioare bisericești, la respectarea Regulamentelor vieții monahale și cu același interes are obligația să respecte să fie duse la îndeplinire toate ordinele privitoare la bunul mers al cooperativei”³¹.

Periodic, aceste cooperative convocau adunarea generală la care participau atât cei angajați în activitatea de producție, cât și conducerea, din care făceau parte președintele cooperativei monahale, adică un monah/monahie, un reprezentant din

²⁸ Cf. Justinian Florea, *Organizarea muncii în mănăstiri*, în „GB”, an XI (1952), nr. 8-10, pp. 438-439.

²⁹ Idem, *Din viața mănăstirilor noastre*, în „GB”, an X (1951), nr. 1-3, pp. 60-62.

³⁰ ANIC, fond Ministerul cultelor-Direcția Studii, dosar nr. 24bis/1957, f. 76.

³¹ Idem, dosar nr. 27bis1/1956, f. 47. Detalii despre cooperativa meșteșugărească de la mănăstirea Agapia a se vedea în revista „BOR”, an LXXI (1953), nr. 2-3, pp. 216-218.

centrala cooperativei, un reprezentant al Ministerului Cultelor, uneori, exarhul, ca delegat al chiriarhului, și starețul/stareța mănăstirii în care funcționau atelierile meșteșugărești. În această adunare erau analizate: darea de seamă (situația organizatorică, îndeplinirea producției planificate, salariile, situația financiară a unității, îndeplinirea planului de investiții și reparații generale, situația social-culturală), situația contabilă, repartizarea beneficiului net către membrii cooperatori, planul de măsuri tehnico-organizatorice pe anul viitor, probleme de ordin social al cooperativelor și stabilirea planului de producție³². În acest sens, la adunările generale din martie-aprilie 1957 ale atelierelor meșteșugărești din mănăstirile Pasărea, Țigănești, Cernica, Ciorogârla, Zamfira, Suzana și Viforâta a fost evidențiată producția pe anul 1956, apreciată prin depășirea planului și un profit al monahilor de 25% și al mănăstirilor de 30%. Fruntașă în producție s-a remarcat mănăstirea Pasărea, care îndeplinise planul cu 125%. Ca și în anii anteriori, monahiile au cedat drepturile lor de beneficiu în folosul mănăstirii, bani care au ajutat pentru reparații la bisericile mănăstirii, a cimitirului, clopotnița și la diverse instalații electrice. De asemenea, era reliefată producția de covoare pentru export în cantitate de 2714 metri pătrați, adică cu 1149 metri pătrați mai mult decât în 1955. Mai mult, era apreciată participarea călugărițelor și premiarea lucrărilor executate în atelierile meșteșugărești de la Pasărea și Agapia în cadrul expoziției organizată în decembrie 1956 de către UCECOM³³.

Aceste ateliere meșteșugărești din mediul monahal deveniseră, practic, secții economice de producție similare cu cele din mediul laic, având destinații din cele mai diverse și lucrătorii monahi fiind considerați „cooperatori”. La atelierile de la mănăstirea Cernica, înființate în 1951, erau două secții: „Împletituri”, care producea rogojini, ostrețe și coșuri și „Metalurgica”, în care se făceau cuie de fier, de lemn și sârmă arămită și trefilată, de zinc, plasă de sârmă neagră și de zinc etc. Conform dării de seamă prezentată în adunarea generală a cooperativei meșteșugărești „Mănăstirea Cernica”, se arăta că, în producția din anul 1957, se realizase peste 100% din ce se planificase.

În mănăstirile de maici funcționau ateliere similare celor din industria ușoară. De pildă, la mănăstirea Țigănești, de lângă București, în 1956 funcționau două secții una de „Țesături” în care se produceau materiale din bumbac, pentru copii, sacoșe, fețe de masă, unde lucrau 40 de „cooperatoare” și „Covoare”, unde cele 38 de maici produceau covoare olteneste, de uz intern, orientale, persane, preșuri populare etc³⁴.

Atelierile monahale din mănăstirile Arhiepiscopiei Craiovei erau grupate în Cooperativa „Propășirea” din Tg. Jiu, înființată la 6 iulie 1951 cu un număr de 67 membri „cooperatori” din mănăstirile Tismana și Polovragi. Potrivit revistei oficiale „Mitropolia Olteniei”, prin această organizare la nivel eparhial „s-a constatat că unificarea mănăstirilor într-o singură cooperativă eparhială prezintă o sumă de avantaje, precum: aprovizionarea la timp cu materie primă, același ritm de lucru, comenzi și debușeu sigur; iar din punctul de vedere al disciplinei în muncă, scutiri de atâtea multe și mărunte consilii de conducere, deplasări pe teren și mai ales încheieri de contracte

³² ANIC, fond Ministerul Cultelor-Direcția Studii, dosar nr. 24bis/1957, ff. 1-21.

³³ Justinian Florea, *Viața în mănăstiri*, în „GB”, an XVI (1957), nr. 4-5, pp. 303-307.

³⁴ ANIC, fond Ministerul Cultelor-Direcția Studii, dosar nr. 24bis/1957, f. 28.

parțiale cu greutatea sa, unitatea dovedindu-se cea mai bună metodă de lucru cu răsplătire și ajutorări materiale efective”³⁵.

Până în 1956, acestei cooperative i-au mai fost arondate atelierele din mănăstirile: Jitianu, Gura Motrului, Brâncoveni și Strâmba-Jiu. Secțiile de producție erau următoarele: la Tismana, cu 76 de cooperatoare, cu secțiile de perii, pensule, bidinele și frânghiere; la Polovragi, cu 28 cooperatori, cu secții pentru prelucrarea lemnului pentru perii, pensule, bidinele, ambalaje și reparații pentru butoaie de grafit; la Jitianu, cu 24 membri cooperatori, cu secții de covoare pentru export și țesături de lână și bumbac; la Gura Motrului și Strâmba, cu 28 de cooperatori, cu secții de perii din sadină și frângherie. Materia primă era asigurată în cea mai mare parte din resurse locale, iar o parte din fondul centralizat de stat. Valorificarea producției din aceste mănăstiri „a dat posibilitatea ca membrii cooperativei noastre, se arăta într-o dare de seamă, să-și îmbunătățească simțitor condițiunile de trai și să facă o serie de îmbunătățiri și amenajări în gospodăriile mănăstirilor”. Astfel de îmbunătățiri presupunea electrificarea mănăstirii Tismana, amenajarea unor spații igienice corespunzătoare, înființarea unor cabinete medicale sau instalarea apei curente³⁶.

Din cauza multor neajunsuri, în special nelivrarea la timp și în cantitățile necesare a materiei prime sau planuri de producție întocmite „din birou de organele regionale” cooperatiste, fără a se ține seama de capacitățile tehnice și a forței de muncă, apăreau situații care conducea inevitabil la nerealizarea producției planificate. Astfel de neajunsuri erau reliefate și criticate de starea Veronica Constantinescu de la Agapia, care arăta într-o dare de seamă a activității atelierelor pe care le conducea: „Chiar dacă UCECOM-ul a aprobat scăderea planului, totuși nu l-a repartizat în cantități egale pe fiecare trimestru, ci la fixat mare pe trim. I și II, încât tot este o greutate pentru noi, căci lucrătoarele se obolesc stând atâtea ore la lucru și apoi, oricum ar fi situația, înțelegem să facem covoare artistice, cu o tehnică perfectă-spre a nu da de lucru conducerii Patriei noastre în problema livrării covoarelor de export, căci nu dorim ca să fie compromisă această artă. Noi nu învățăm ca să primim laude că am depășit planul sau ca lucrătoarele să lucreze mult ca să câștige mult. Noi dorim să se lucreze bine și frumos, să fie folosite toate forțele – nu în vederea câștigului personal – ci pentru cinstea Patriei noastre. E de mirare cum UCECOM-ul ne-a planificat covoare cardate, când nu pot fi acoperite cerințele covoarelor de export-și, apoi, suntem de părere ca specialiștii UCECOM-ului cu problema covoarelor de export să urmărească îndeaproape producția și calitatea covoarelor de export spre a nu se ajunge ca în cazul din 1950, când covoarele n-au putut fi livrate la export pentru că nu corespundeau. Noi cunoaștem cooperative care se avântă măbind producția, dar aceleași cooperative au scăzut valoarea producției de covoare din punct de vedere tehnic și artistic, ori noi nu facem jocuri din acestea cu onoarea patriei noastre”³⁷.

Astfel, de multe ori, relația dintre unitățile cooperatiste de stat și atelierele meșteșugărești erau chiar conflictuale. Prin statut atelierele mănăstirești erau filiale ale cooperativei de stat, prin reprezentanții unităților de care aparțineau, cât și ai

³⁵ Caliope Georgescu, „Cooperativa Propășirea”, în „MO”, an VI (1954), nr. 1-3, p. 87.

³⁶ *Ibidem*, ANIC, fond Ministerul Cultelor-Direcția Studii, dosar nr. 22bis1/1958, ff. 52-54.

³⁷ *Idem*, dosar nr. 27bis1/1956, ff. 50-51.

Ministerului Cultelor, statul putând exercita un amestec în conducerea lor. De multe ori se înregistrau abuzuri, la conducerea atelierelor, fiind aduși funcționari ai statului și astfel Biserica pierzând din pârgăhiile de control asupra acestor unități care funcționau în interiorul mănăstirilor.

În atare situație, nici mănăstirile nu acceptau angrenarea mai multor viețuitori în activitățile atelierelor monahale. De pildă, la mănăstirea Cernica, din 102 călugări numai 18 erau antrenați în ateliere, această situație datorându-se refuzului manifestat de UCECOM față de numirea starețului la conducerea atelierului monahal care funcționa aici. Însă, pentru realizarea planului de stat la acest atelier monahal, UCECOM-ul a dispus înființarea unei secții de femei din comună, chiar în interiorul mănăstirii, inițiativă care a declanșat un imens scandal.

În alte cazuri, din cauza cererii tot mai mari de produse de către unitatea cooperatistă centrală, au apărut conflicte între conducerea atelierelor monahale și stareți/starețe, după cum s-a întâmplat la mănăstirea Pasărea. Astfel de situații erau apreciate de Ministerul cultelor, drept refuzuri constante venite din partea Bisericii de a sprijini constituirea acestor cooperative monahale și de a duce „muncă intensă de lămurire pentru determinarea călugărilor de a intra în cooperative”³⁸. În schimb, Biserica nu era dispusă, totuși, să ceară întregului personal monahal să lucreze în ateliere monahale, deoarece punea în pericol componenta duhovnicească din mănăstiri.

Riposta patriarhului Justinian

Pentru a restabili liniștea viețuitorilor și unitatea obștilor în mănăstiri, patriarhul Justinian a preluat inițiativa organizării atelierelor meșteșugărești monahale într-o structură centrală la nivelul Patriarhiei Române, numită Administrația Centrală a Atelierelor Mănăstirești (ACAM). În această administrație trebuiau să intre toate atelierele monahale care funcționau sau urmau să se înființeze, și mai ales cele care nu produceau obiecte de cult și veșminte bisericești. Pentru noua structură, patriarhul Justinian a dispus întocmirea unui regulament pe care l-a aprobat și aplicat, fără acordul Ministerului Cultelor. În linii mari, acesta prevedea ca Administrația cooperativelor mănăstirești să funcționeze la Mănăstirea Antim (art. 8) și să fie condusă de un consiliu de îndrumare format din președinte, ca delegat al patriarhului, un vicepreședinte, adică exarhul mănăstirilor, și stareții și starețele mănăstirilor care dețin astfel de ateliere (art. 11). Prin funcționarea acestor ateliere, potrivit art. 5 din Regulament, se urmărea „dezvoltarea spiritului de inițiativă și colaborare între mănăstiri; crearea mijloacelor de trai pentru obștile mănăstirești; îmbunătățirea vieții de obște prin construirea, repararea și amenajarea celor necesare în incinta sfintelor locașuri; calificarea în meșteșugurile practicate de monahi și monahii, care trebuie să facă din sfintele locașuri așezăminte duhovnicești de rugăciune și muncă”. Prin atribuțiile acestei noi structuri din Biserica Ortodoxă Română, patriarhul Justinian putea avea un control deplin și cultiva liniștea necesară viețuitorilor care se nevoiau în mănăstirile din Patriarhia Română³⁹.

Atelierele mănăstirești care au funcționat în cadrul ACAM au fost în mănăstiri precum: Pasărea, Samurcășești (Arhiepiscopia Bucureștilor), Rogoz (Episcopia

³⁸ Idem, dosar nr. 32bis/1954, ff. 7-8.

³⁹ *Ibidem*, ff. 28-33.

Buzăului), Bascovele și Frăsinei (Episcopia Râmnicului și Argeșului), Măgura Ocnei (Episcopia Romanului și Hușilor) sau Agafton (Arhiepiscopia Iașilor) și care confecționau de la dopuri și pungi până la mobilier și butoaie.

De asemenea, au mai fost înființate secții meșteșugărești, care au funcționat în subordinea atelierelor din Institutul Biblic și de Misiune al Patriarhiei Române. O astfel de secție meșteșugărească a fost înființată prin hotărârea Sf. Sinod din 7 iunie 1954, pentru a funcționa pe lângă atelierul de veșminte și odoare bisericești din cadrul Institutului Biblic, cu un personal de 40 „de monahii și maestre de specialitate”. Locul funcționării acestui atelier s-a găsit la Schitul Maicilor din București, din ale cărui clădiri au fost amenajate anumite spații. Ulterior, tot la Schitul Maicilor, prin hotărâre a Permanenței CNB din 24 aprilie 1955, în cadrul Institutului Biblic s-a înființat un nou sector, care să producă obiecte de artă religioasă și națională, precum ceramică, țesături, broderii, cusături de „larg consum”. Pentru acest atelier s-au construit clădiri speciale, urmând să se primească avizul Ministerului Cultelor⁴⁰. Printr-o astfel de acțiune, patriarhul Justinian încerca, treptat, preluarea controlului asupra atelierelor meșteșugărești care funcționau în cuprinsul Patriarhiei Române și sub controlul statului.

Controlul sau desființarea atelierelor mănăstirești?

Încercarea patriarhului Justinian de a scoate atelierile mănăstirești de sub controlul statului și ale organiza în ACAM nu a fost văzută cu ochi buni de către autoritățile statului. Într-o analiză a Ministerului Cultelor se arăta cum „un asemenea tip de ateliere nu sunt conforme cu statutul Bisericii” și că, „fără să țină seama de sfatul Ministerului, patriarhul le-a pus ilegal în funcțiune, sfidând sau încercând să eludeze dispozițiile legale (funcționează fără un regulament aprobat de Minister, așa cum cere Statutul, fără să aibă schemele de personal aprobate, utilizează mână de lucru din afara mănăstirilor, au sediul în afara mănăstirilor, plătesc salarii exagerate și nejustificate unor persoane etc)”⁴¹.

În consecință, Ministerul Cultelor a trecut la o acțiune de închidere sau de preluare a acestor ateliere sub controlul statului, prin împuternicirile de culte din teritoriu sesizând organele de control financiar și cerând blocarea conturilor bancare. Acolo unde s-au „descoperit abuzuri financiare”, a fost sesizată inclusiv Miliția, iar cei vizați au fost arestați și chiar trimiși în justiție⁴².

Totodată, spre un control total, în aprilie 1954, Ministerul Cultelor a făcut o inventariere a tuturor cooperativelor meșteșugărești monahale, în urma căreia s-a constatat că, din cele 190 de mănăstiri și schituri, există astfel de ateliere în numai 34 de așezăminte, iar din totalul de 6228 de viețuitori, numai 1861 sunt antrenați în „procesul de producție”, adică un procent de 30%. Potrivit aceluiași referat, procentul mic al lucrătorilor monahi se datora „atitudinii pasive pe care conducătorii mănăstirilor o arată față de cooperative. [...] Conducerea bisericească, privind cu ochi răi amestecul UCECOM-ului în mănăstiri, manifestă pasivitate față de activitatea cooperatistă,

⁴⁰ Idem, dosar nr. 24/1957, ff. 151-152.

⁴¹ *Ibidem*.

⁴² Idem, dosar nr. 32bis/1954, ff. 24-27.

sprijinind mai mult atelierele particulare [subordonate ACAM-ului, nota ANP], care funcționează uneori alături de cooperative în mănăstiri”.

În această situație, la nivelul Ministerului Cultelor s-a creionat următorul set de propuneri: întocmirea unui recensământ prin care să se cunoască chestiunea în cele mai mici detalii; aducerea tuturor atelierelor ACAM-ului în subordinea unităților cooperatiste de stat, iar acolo unde nu se va putea, să fie dizolvate; încadrarea tuturor monahilor în activitatea de producție; o mai bună coordonare a unităților cooperatiste din mediul monahal de către „organele de teren ale Ministerului cultelor”; organizarea de cantine în mănăstirile în care există ateliere meșteșugărești⁴³.

În urma aplicării celor propuse de Ministerul Cultelor, în anul 1956 atelierele ACAM au fost desființate pe motiv că „nu aveau bază statutară și din pricina abuzurilor și ilegalităților săvârșite de conducerea lor”, care „au dat mult de lucru Departamentului Cultelor și organelor controlului de stat, iar altele au dat naștere unor procese încă în curs de judecată”⁴⁴.

În același timp, Securitatea care monitoriza atent fenomenul religios, analiza inclusiv problema atelierelor meșteșugărești, după cum reiese dintr-un referat din 22 octombrie 1955, întocmit de căpitanul Dumitru Chiricu, Șeful Serviciului Culte, și semnat de colonelul Pavel Aranici, șeful Direcției Informații Interne. Erau vizate mai multe variante de restrângere a fenomenului monahal, pe partea economică propunându-se: „Limitarea producției cooperativelor și atelierelor din mănăstiri la necesitățile bisericii. Pentru a nu se produce însă perturbări în asigurarea satisfacerii pieței, în special a celei externe (este vorba de atelierele de covoare care lucrează aproape numai pentru piața externă), această limitare se va face progresiv și numai în măsura constituirii de cooperative sau întreprinderi de stat similare, care să asigure cel puțin înlocuirea produselor atelierelor și cooperativelor din mănăstire”⁴⁵.

Odată desființate atelierele ACAM, împuterniciții regionali și raionali ai Ministerului Cultelor au fost însărcinați să se ocupe îndeaproape de atelierele subordonate cooperativelor de sub controlul statului, în special asupra creșterii productivității, onorarea comenzilor de materie primă și cunoașterea permanentă a situației din teren. În acest sens, se țineau ședințe trimestriale de analiză cu responsabilii din Ministerul Cultelor asupra îndeplinirii planului de producție și de desfășurare a adunărilor generale ale unităților cooperatiste⁴⁶.

Cu toate acestea, au fost situații în care episcopi ortodocși au solicitat aprobări Ministerului Cultelor pentru înființarea unor ateliere meșteșugărești în mănăstirile din subordinea lor, care să funcționeze sub egida UCECOM, dar să fie coordonate de centrele eparhiale. Era desigur o încercare de prezervare a minimumului de control asupra unor activități, în acest caz economice, care se desfășurau exclusiv în mediul monahal. Astfel, pentru obținerea unor resurse financiare și utilizarea unor forțe de muncă disponibile, la 17 aprilie 1957, episcopul Teofil Herineanu al Romanului și Hușilor

⁴³ *Ibidem*, ff. 8-10.

⁴⁴ Idem, dosar nr. 24bis/1957, f. 49.

⁴⁵ Cristina Păiușan, Radu Ciuceanu, *Biserica Ortodoxă Română sub regimul comunist (1945-1958)*, vol. I, București, INST, 2001, doc. 155, p. 304.

⁴⁶ ANIC, fond Ministerul Cultelor-Direcția Studii, dosar nr. 24bis/1957, ff. 76-77.

solicita Departamentului Cultelor sprijinul pentru funcționarea corespunzătoare a unor ateliere organizate incipient în mănăstirile Adam, Giurgeni și în Schitul Mălinești, care să producă pe scară mare covoare, pungi și cartonaje. De asemenea, episcopul romașcan solicita autorizarea acestor ateliere și sprijin pentru primirea la timp a materiilor prime din partea centralelor cooperatiste regionale.

Răspunsul Departamentului a fost unul negativ, apreciindu-se că nu se poate autoriza deschiderea acestor ateliere, care să funcționeze sub girul unităților cooperatiste, dar să fie sub controlul centrului eparhial. Totodată, problema „cooperăției în mănăstiri” era în studiu și, prin urmare, nu se mai dădeau autorizații pentru astfel de unități economice, iar utilizarea forței de muncă din rândul monahilor era considerată ca „neînțeleasă” de către responsabili din Departament, motivându-se că episcopul Teofil a determinat această situație prin aducerea în monahism a 106 viețuitori, adică „se crează un cerc vicios cerându-se crearea de cooperative în mănăstiri pentru a se asigura existența viețuitorilor, pentru ca mai apoi să fie atrași spre mănăstiri noi viețuitori pentru dezvoltarea cooperăției mănăstirești”. În consecință, responsabili din Departament propuneau să i se comunice „verbal” episcopului Teofil „retrimiterea în câmpul muncii productive a tuturor novicilor nou recrutați în scopul de a putea asigura călugărilor (monahi și monahii) existenți posibilități de trai cu mijloacele materiale actuale ale mănăstirilor”⁴⁷.

Cu tot controlul impus în atelierele monahale, autoritățile statului erau nemulțumite, deoarece această activitate de producție conferea mănăstirilor o putere economică tot mai mare și importante resurse financiare. De aceea, responsabilii de culte din Departament erau tot mai refractari la înființarea sau autorizarea unor ateliere în cadrul mănăstirilor. De pildă, în cursul anului 1958, Arhiepiscopia Iașilor înființase la mănăstirea Neamț un atelier de tâmplărie pentru confecționarea mobilierului necesar muzeelor și bibliotecilor, care urmau a fi organizate în mănăstirile mari-monumente istorice din eparhie.

În acest caz, într-o notă a Direcției Studii din Departamentul Cultelor se prezenta întreg eșafodajul legislativ invocat de responsabili de stat pentru autorizarea atelierelor monahale: „1) Mănăstirile sunt datoare «să practice ocupațiuni și îndeletniciri potrivite cu sfințenia locului, spre a fi de folos poporului, dovedind dragoste împreună cu fapte bune față de obștea țării» (art. 77, lit. b din Statut); 2) În mănăstirile mai mari se vor înființa «ateliere pentru meserii, potrivite cu îndeletnicirile tagme» (art. 78, lit. h din Statut); 3) Între aceste îndeletniciri, regulamentul pentru organizarea vieții monahale prevede și «munca în atelierele mănăstirii sau ale cooperativei mănăstirii» (art. 58, al. 2); 4) Art. 60 din același Regulament cuprinde dispoziția expresă ca «în mănăstire să se mențină – și acolo unde nu se află, să se înființeze – ateliere pentru fabricarea diferitelor obiecte necesare vieții mănăstirești, precum: atelier de lemnărie și fierărie etc.»; 5) Statutul Bisericii prevede că în atelierele existente în mănăstiri trebuie să lucreze călugări și călugărițe (art. 78, al. ultim)”. Față de acestea, responsabilii de la culte concluzionau: „Socotim că înființarea atelierului de tâmplărie de la mănăstirea Neamț de către Arhiepiscopia Iașilor se încadrează în prevederile statutului de organizare a BOR și ale

⁴⁷ *Ibidem*, ff. 46-50.

regulamentului de organizare a vieții monahale”⁴⁸. Autorizarea acestui atelier monahal de către Departamentul Cultelor se motiva atât pe caracterul bisericesc prevăzut de legiurile specifice, cât și pe sprijinul de care se bucura mitropolitul Iustin Moisescu din partea autorităților statului.

Reținerea autorităților statului față de înființarea și funcționarea atelierelor meșteșugărești era determinată de faptul că acestea luaseră amploarea unor „adevărate întreprinderi lucrative”, deoarece fie „s-au suprapus” pe cele meșteșugărești controlate de unitățile cooperatiste, fie le-au dublat, dar cu „activitate de producție independentă”. Responsabilii din Departament considerau că astfel de ateliere erau „întreprinderi de tip particular-capitalist, deoarece nu servesc decât formal și în mică măsură nevoilor bisericești și deoarece urmăresc în mod principal realizarea unor beneficii materiale. În astfel de întreprinderi sunt angajate și forțe de muncă din afara clerului, iar activitatea lor încalcă domeniul sectorului socialist. În felul acesta, autoritatea bisericească caută să înfăptuiască într-un alt fel ceea ce plănuiise în anii din urmă prin ACAM”. Astfel, responsabilii din Departamentul cultelor erau de părere că patriarhul Justinian recurgea la vechea organizare a atelierelor după structura ACAM-ului.

Din acest motiv, încă din octombrie 1957, Departamentul ceruse împuterniciților din teritoriu să strângă date privind atelierile meșteșugărești monahale și activitățile acestora, „pentru a se aviza apoi asupra măsurilor ce trebuiesc luate”⁴⁹. La 11 decembrie 1957, Departamentul cultelor trimitea o nouă circulară împuterniciților regionali și raionali, prin care cerea întocmirea unei evidențe stricte asupra atelierelor existente în mănăstirile ortodoxe, după următorul chestionar: numele mănăstirii în care se găsește cooperativa sau secția cooperatistă; numele cooperativei; unitatea cooperatistă de care aparține; secțiile de producție cu indicarea numărului de cooperatori din fiecare secție; dacă în cooperativă sau în secția cooperatistă se întrebunțează mâna de lucru din afara mănăstirii; cum se procură materiile prime; cum se valorifică produsele; venitul mediu lunar al unui cooperator (pe secții); venitul realizat în cooperativă sau secția cooperatistă la sfârșitul anului 1956 (se va trimite o copie conformă cu originalul de pe bilanțul încheiat la sfârșitul anului 1956 și o copie de pe darea de seamă și procesul verbal al adunării generale în care s-a aprobat contul de gestiuni) și dacă conducerea mănăstirii și conducerea eparhială sprijină activitatea cooperatistă din mănăstire”⁵⁰.

După acest recensământ, s-a constatat că la nivelul întregii Biserici Ortodoxe Române existau 35 de ateliere meșteșugărești, în care lucra personal monahal, după cum urmează: Agapia („Arta monahală”) cu 162 de maici; Hurezi, cu 70 de maici; Cernica, cu 25 călugări; Pasărea, cu 130 de maici; Samurcășești, cu 30 de maici; Țigănești, cu 90 maici; Viforâta, cu 30 maici; Zamfira, cu 55 maici; Suzana, cu 50 maici; Nămăești, cu 18 maici; Rogoz, cu 30 maici; Rătești, 62 maici; Barbu, cu 41 maici; Buciumeni, cu 32 maici; Sihastru, cu 5 maici; Celic Dere („Dobrogeana”), cu 25 maici; Saon, cu 24 maici; Văratec („Arta casnică”), cu 138 maici; Agafton („Harnica Albină”), cu 73 maici; Râșca, cu 15 maici; Adam („Cooperatorul”), cu 43 maici; Cooperativa „Propășirea”, cu

⁴⁸ Idem, dosar nr. 22bis1/1958, f. 17.

⁴⁹ Idem, dosar nr. 24/1957, ff. 140-140v.

⁵⁰ Idem, dosar nr. 22bis1/1958, f. 7.

mănăstirile Tismana, Polovragi, Jitianu, Gura Motrului, Brâncoveni, cu total de 154 maici; Bistrița olteană, cu 159 maici; Văleni-Argeș, cu 40 maici; „Dintr-un lemn”, cu 17 maici; Mamul, cu 12 maici; Bascovele, cu 16 maici; Surpatele, cu 10 maici; Sărăcinești, cu 5 maici și Iezerul, cu 6 maici. Majoritatea atelierelor erau de: covoare, țesături, tricotate, ceramică, cusături naționale, broderie artistică, dar și de coșuri, mături, diverse împletituri, rogojini, lemnării, diverse perii etc⁵¹.

În contextul măsurilor inițiate de autoritățile comuniste în 1958 de limitare drastică a fenomenului monahal din România, atât responsabilii din Departamentul Cultelor, cât și Securitatea, care monitoriza atent problema, au trecut la analizarea unor variante de desființare a atelierelor meșteșugărești.

Pentru început, la 28 august 1958, secretarul general al Departamentului Cultelor, Dumitru Dogaru, întocmea o notă cu problemele care trebuiau rezolvate în problema monahală, la punctul trei arătându-se: „Să se îngusteze baza economică a mănăstirilor-prin reducerea volumului de comenzi în cooperativele din mănăstiri și prin lichidarea comenzilor unităților de stat care dau de lucru unor ateliere din mănăstiri. Atelierele civile care execută lucrări de artă populară (covoare, cusături, ceramică etc.)-în care unele mănăstiri excelează-ar trebui să fie mult extinse prin stăruința UCCECOM”⁵².

Plecând de la aceste propuneri, Dumitru Dogaru a discutat complexa problemă monahală cu patriarhul Justinian. În replică, conform unei note întocmită de Dogaru la 16 septembrie 1958, întăistătorul român s-a arătat „nemulțumit de faptul că UCCECOM ar intenționa să nu mai dea comenzi mănăstirilor, cu începere de a 1 ianuarie 1959. [...] A mai arătat că această măsură lasă mănăstirile fără o bază materială de susținere”, de aceeași părere fiind mitropolitii Iustin Moisescu al Moldovei și Firmilian Marin al Olteniei⁵³.

Cu toate acestea, Dogaru a arătat patriarhului Justinian că „scopul comenzilor date de UCCECOM a fost de a da de lucru călugărilor, de a stârpi vagabondajul și cerșetoria acestora și nu acela de a da prilej starețelor de a recruta tinere fete în monahism, cum s-a întâmplat în toate mănăstirile”. În consecință, responsabilul guvernamental propunea: „Numărul noilor admiși [aspiranților la monahism, n.n.] să țină seama de posibilitățile de întreținere pe care le au mănăstirile și de nevoile reale ale Bisericii-de măsura în care ei pot lucra pentru nevoile Bisericii, nu pentru piață sau export ca în prezent”, iar „în funcție de îndeplinirea condițiilor, să se dea dispoziții ca UCCECOM să mențină provizoriu sistemul actual, însă la un volum redus cu 50%, pentru a nu mai încuraja noi intrări în monahism și pentru a evita totuși o dezorganizare bruscă a mănăstirilor”⁵⁴.

Prin urmare, regimul comunist avea în vedere diminuarea forței economice a mănăstirilor care aveau ateliere meșteșugărești, după cum se încercase încă din 1954-1955, acum însă într-o formă care să conducă chiar la desființarea acestora.

⁵¹ Idem, dosar 24/1957, ff. 143-144. O evidență a acestor ateliere monahale afiliate unităților cooperatiste de stat a se vedea la Liviu Stan, *Cooperative și ateliere mănăstirești*, în „MO”, an VI (1954), nr. 9-10, pp. 478-487.

⁵² Cristina Păiușan, Radu Ciuceanu, *Biserica Ortodoxă Română...*, doc. 167, pp. 318-319.

⁵³ *Ibidem*, doc. 168, p. 319.

⁵⁴ *Ibidem*, pp. 319-320.

Ca de fiecare dată, Securitatea urmărea evoluția problemei monahale, dar acum încerca să contribuie decisiv la rezolvarea ei⁵⁵. Astfel, la 6 octombrie 1958, ministrul Afacerilor Interne, Alexandru Drăghici, înainta conducerii de partid și de stat un amplu referat privind „activitatea contrarevoluționară desfășurată în cadrul mănăstirilor”. Drăghici considera că aceasta era caracterizată pe dezvoltarea numerică a personalului monahal și „iradierea mistică în rândul cetățenilor RPR”. De asemenea, era evidențiată forța economică a așezămintelor monahale, ministrul arătând: „Mănăstirile ortodoxe sunt dotate cu instalații industriale: 17 mănăstiri au mori țărănești; 7 mănăstiri au motoare și dinamuri pentru produs energie electrică; 10 mănăstiri au gateri; 30 mănăstiri au 40 teacuri de vin; 25 mănăstiri au 23 cazane pentru fabricat țuică; 20 mănăstiri au uscătorii de prune; în 23 mănăstiri se găsesc ateliere de țesătorie cu următorul utilaj: 98 războaie de țesut sistematice, 363 războaie țărănești și 28 mașini auxiliare; 30 mănăstiri au ateliere de covoare cu 143 de războaie și 39 mașini auxiliare; 6 mănăstiri au ateliere de tricotaie cu 73 mașini de tricostat, mașini de tors și mașini de cusut; 13 mănăstiri au câte un atelier de fierărie; 25 mănăstiri au ateliere de tâmplărie; 3 mănăstiri au ateliere de dogărie; în mănăstirea Neamț este un atelier de rotărie și un atelier de tipografie; 7 mănăstiri au atelier de croitorie; 5 mănăstiri au ateliere de pictură; 4 mănăstiri au ateliere de cizmărie; 3 mănăstiri au atelier de sculptură, iar mănăstirea Antim are un atelier de ceramică și argintărie. În mănăstirile mari sunt organizate 18 cooperative de producție meșteșugărească, cu 12 secții în alte mănăstiri mai mici.

În consecință, Drăghici considera că „naționalizarea și cedarea unor terenuri ale mănăstirilor ar fi trebuit să aibă ca urmare scăderea numărului călugărilor. Conducerea Bisericii Ortodoxe însă a reușit să obțină o bază materială nouă (cooperativele meșteșugărești din mănăstiri, utilizarea călugărilor și călugărițelor la atelierele bisericești etc.). Nici Ministerul Cultelor nu a folosit prilejul ivit pentru a determina Biserica să restrângă numărul călugărilor. Baza economică nou creată a devenit ea însăși stimulent de creștere a numărului călugărilor”.

În viziunea ministrului comunist, „pentru a atrage noi elemente în mănăstiri, călugării folosesc fel de fel de metode. În primul rând, conducerea mănăstirilor (stareții) -în marea lor majoritate elemente legionare- în afară de elementele legionare pe care le aduc în mănăstiri în scopul desfășurării activității subversive legionare, sunt interesați să se orienteze și spre recrutarea de elemente tinere din mediul sătesc, cu putere de muncă, care să poată lucra în ateliere și să aducă beneficii mănăstirii. În timpul cât acești tineri din mediul sătesc stau în mănăstire-sub pretextul că învață meserie-sunt supuși unei puternice propagande mistice și legionare, cu timpul fiind determinați să rămână definitiv în mănăstiri și să se călugărească.

Un caz caracteristic în această privință este la mănăstirea Pasărea, din regiunea București, unde au fost atrase -sub pretext că învață meserie- 10 tinere care mai apoi s-au călugărit. La fel, la mănăstirea Agafton, din regiunea Suceava, au fost atrase să lucreze în atelierul de covoare 20 de tinere, între 15-25 ani, care apoi, sub influența

⁵⁵ George Enache, Adrian Nicolae Petcu, *Monahismul ortodox și puterea comunistă în România anilor 50*, Editura Partener, Galați, 2009, pp. 22-56.

educației mistice ce li s-a făcut, s-au călugărit. Cazuri asemănătoare mai sunt la mănăstirile: Tismana, Barbu, Bistrița, Rogoz, Sucevița⁵⁶.

În fața presiunilor tot mai mari venite din partea Departamentului Cultelor și în urma arestările operate de Securitate în cursul anului 1958, mai ales în mediul monahal, patriarhul Justinian se pregătea să poarte o serie de discuții cu Gheorghiu-Dej. Conform unui referat din octombrie 1958, întocmit după notele manuscrite ale patriarhului Justinian și dat de prim-ministrul Chivu Stoica spre înștiințare lui Gheorghiu-Dej, cu titlul: „Probleme în legătură cu poziția guvernului față de Biserica Ortodoxă în anul acesta”, în privința monahismului, întâistătorul român avea în vedere următoarele: „Clerul monahal: a) nu i s-a mai dat nimic din subvenția de hrană; b) în urma unui ordin al dlui. prim-ministru către UCECOM – au fost anulate unilateral contractele cu cooperativele mănăstirești pentru covoare, țesături etc. După 1 ianuarie 1959 nu mai este îngăduit nici unui călugăr sau călugărițe să lucreze pentru sectorul de stat sau cel cooperatist etc., ci numai în sectorul bisericesc, deci nici pentru persoane particulare. Dreptul la muncă prevăzut de Constituție și legile țării este împiedicat. Este chiar interzis, deși călugării și călugărițele au toate drepturile cetățenești: drept la vot, drept de a fi aleși etc.; c) în urma acestei măsuri o serie de activiști de la UCECOM și de la raioane, cum și împuterniciți ai Departamentului Cultelor cutreieră mănăstirile căutând să convingă pe călugări și călugărițe să iasă din mănăstiri, oferindu-le diverse avantaje, altfel vor muri de foame, fiindcă se vor lua măsuri să nu aibă nici o sursă de existență”.

De asemenea, patriarhul era de părere că se afla în fața unei „intense campanii antireligioase”, manifestată „în presă, teatru, radio, televiziune, conferințe publice etc.; în organizațiile de partid din Ministere, regiuni, raioane și organizații de bază până în satele cele mai îndepărtate, unde s-a discutat și s-au dat sarcini în legătură cu Biserica. Toate acestea au pătruns în rândul clerului și credincioșilor până în cele mai îndepărtate sate”. În încercarea de a afla motivațiile „arestărilor din acest an a fruntașilor călugărismului, a protopopilor și a preoților”, patriarhul arăta că toate acțiunile „au fost încadrate de organele de partid și împuterniciții cultelor ca primele măsuri împotriva Bisericii”.

În concluzie, întâistătorul român arăta: „Aceste multiple măsuri îndreptate împotriva tuturor sectoarelor Bisericii Ortodoxe Române au creat în rândul sinodalilor, clerului de mir și monahal și în rândul credincioșilor o atmosferă de prigoană, guvernul și partidul muncitoresc renunțând la colaborarea Bisericii pe care a avut-o până acum și începând să-și aplice doctrina sa antireligioasă; [...] imixtiunile împuterniciților Departamentului Cultelor în administrarea eparhiilor, -cerând chiriarihilor acte ilegale-exercitând presiuni asupra chiriarihilor-de multe ori prin amenințări directe sau indirecte prin șoapte la urechea câte unui vicar sau consilier, au creat o atmosferă de nesiguranță pentru chiriarihi, dând naștere la zvonuri de arestarea unor episcopi sau mitropoliți, la domiciliu obligatorii etc., de care n-a fost cruțat nici patriarhul și nu este nicidecum cruțat”⁵⁷.

Nu știm dacă patriarhul român a reușit să discute cu Gheorghiu-Dej în acești termeni, însă pe documentul mai sus citat liderul comunist a făcut o serie de însemnări

⁵⁶ Cristina Păiușan, Radu Ciuceanu, *op. cit.*, doc. 169, pp. 322-323.

⁵⁷ ANIC, fond CC al PCR, Secția Administrativ-Politic, dosar nr. 29/1958, ff. 1-5.

și a pus rezoluția: „A se ține la evidență pe ordinea de zi. Foarte important, a se discuta în continuare cu patriarhul”. Din această rezoluție constatăm că Dej a dispus discutarea problemei monahale cu patriarhul Justinian, însă, probabil, numai la nivel guvernamental, adică guvern și Departamentul cultelor, el refuzând să se implice în mod direct.

Desfășurarea ulterioară a faptelor ne convinge că nici conducerea de partid și de stat nu mai era dispusă să accepte cererile patriarhului Justinian. Au urmat etapele scoaterii din monahism în cursul anului 1959 a celor care ocupaseră funcții în „regimul burghezo-moșieresc”, a minorilor, a celor cu antecedente penale și trecut politic, mai ales legionar, măsuri care au culminat cu adoptarea, la 28 octombrie 1959, a Decretului 410 de către Marea Adunare Națională⁵⁸.

Acest act legislativ adoptat de către puterea politică a fost o măsură față de refuzul categoric al patriarhului Justinian de a pune în aplicare etapele de excludere din monahism a categoriilor de monahi prevăzute mai sus, de desființare a atelierelor monahale și a mănăstirilor. Totodată, Ministerul Cultelor a trecut la o amplă campanie de intimidare a stareților/starețelor pentru a-i determina să solicite desființarea atelierelor meșteșugărești. Potrivit art. 23 din Decretul nr. 133/1949, desființarea acestor unități de producție cooperatistă se putea face prin „autodizolvare” hotărâtă de adunările generale, prevedere legală care s-a aplicat sub amenințarea excluderilor din monahism.

O astfel de „autodizolvare” s-a consumat în adunarea generală a cooperativei din mănăstirea Agapia, din 4 ianuarie 1959, din al cărui proces-verbal cităm: „Maica Eustochia Ciucanu, președinta cooperativei, a dat citire procesului verbal al consiliului de conducere al cooperativei prin care face cunoscut membrilor cooperatoare că, după o activitate de opt ani de la înființare, această cooperativă se află în stare de lichidare din următoarele motive: potrivit adresei URCM Bacău nr. 24667 din 23 decembrie 1958, cu data de 1 ianuarie 1959, nu se mai aprobă cooperativei [Agapia, n.n.] plan de producție și de desfacere și nu mai aprobă plan de salarii, precum și ștutul de funcțiuni. Potrivit acestor dispozițiuni Cooperativa nu-și mai poate continua activitatea din lipsă de plan de producție și desfacere și din lipsă de plan a forțelor de muncă și salarii, pentru care motive, nemaivând posibilitate și îngăduință de a-și continua activitatea, se află în situație de lichidare”⁵⁹.

Din documentul citat mai sus reiese clar faptul că statul a impus desființarea cooperativei monahale de la Agapia, după cum asemănător s-a întâmplat la mănăstirea Văratec. La 22 februarie 1959, împuternicitul raional Neamț informa centrala Departamentului că în cele două așezăminte „nu se mai execută nici un fel de comandă din sector socialist sau particular”, dar că „viețuitoarele continuă să lucreze pe cont propriu la casele lor la diferite țesături și covoare pe cale particulară”⁶⁰. Cu toate presiunile statului, maicile din fostele ateliere meșteșugărești, precum Agapia sau Văratec, au continuat în chilia tradiția țesăturilor și cusăturilor.

⁵⁸ Pentru detalii a se vedea Adrian Nicolae Petcu, *Documente privind atitudinea patriarhului Justinian față de aplicarea Decretului 410/1959*, în „Caietele CNSAS”, an II, nr. 2 (4)/2009, pp. 333-343.

⁵⁹ ANIC, fond Ministerul Cultelor-Direcția Studii, dosar nr. 26/1959, f. 22.

⁶⁰ *Ibidem*, f. 21.

În cuprinsul Patriarhiei Române au mai rămas atelierele mănăstirești încadrate în Institutul Biblic și de Misiune al BOR, care aveau sectoare de producere a obiectelor eminentamente bisericești, utilizate în cult. De pildă, în cursul anului 1968, funcționau mai multe ateliere în mănăstiri, precum: de sculptură la Plumbuita din București, de țesătorie stofe pentru veștminte preoțești la Țigănești sau pictură de icoane la Ciorogârla⁶¹.

Astfel, munca din mănăstirile ortodoxe era limitată numai la necesitățile cultice, după cum era prevăzut în noul regulament de organizare a vieții monahale din BOR, propus de Departamentul cultelor, încă din 1958, spre aprobare Sf. Sinod al BOR. Abia în 1960, în fața presiunilor factorului politic, mai ales de adoptare a Decretului 410, forul suprem bisericesc a votat noul normativ monahal, care la capitolul „Munca” prevedea: „Art. 77. Cu excepția celor bătrâni și bolnavi, fiecare viețuitor al mănăstirii va avea o ascultare în muncă, potrivită cu pregătirea și cu înclinările sale. Art. 78. Pe lângă îndeletnicirile cu treburile zilnice gospodărești, administrative și bisericești, viețuitorii mănăstirilor vor putea executa, pentru nevoile mănăstirii și ale obștii sale, lucrări de tâmplărie, croitorie, cizmărie, fierărie și altele, la care vor fi orânduți cu ascultarea cei pricepuți în aceste meșteșuguri. Art. 79. Pentru trebuințele centrului eparhial, protopopiatelor, parohiilor și așezămintelor monahale, în unele mănăstiri, după chibzuința Chiriarhului, se vor putea executa de către viețuitorii respectivi obiecte de cult (icoane, cruci, legătorie de cărți, candelă și altele), cele necesare pentru mobilarea și împodobirea lăcașurilor de cult (străni, catapetesme, sfeșnice și analoage, țesături, broderii, acoperăminte, perdele de uși și veștminte bisericești, covoare și preșuri pentru biserici, cancelarii, chilii, case parohiale, protopopii și centre eparhiale), precum și obiecte de ceramică, lemn, metal etc., la dispoziția vizitatorilor mănăstirilor. Art. 80. Veniturile dobândite din bunurile mănăstirii și din munca viețuitorilor săi, vor fi folosite pentru întreținerea viețuitorilor, dându-se fiecăruia după trebuințele lui”⁶².

În loc de concluzii

În studiul nostru am încercat să dezbatem o problemă până acum necercetată în baza unor documente de arhivă și a literaturii de specialitate. Evident că nu este o abordare exhaustivă, însă deschide o cercetare de perspectivă. În cele de mai sus, am încercat trasarea unor jaloane asupra unei teme, care, după cum am văzut, este complexă și nu neapărat specifică perioadei comuniste. În mare parte, ideile arhimandritului sinait de la 1909 se regăseau în statutul BOR din 1925, în măsurile luate de mitropolitul Nifon Criveanu al Olteniei în 1940, pentru ca, la instalarea regimului comunist, acestea să se găsească pe masa Ministerului Cultelor.

Numai că responsabilii din Ministerul Cultelor încercau să trateze aceste idei prin filtrul ideologiei comuniste, care de acum reprezenta reperul transformărilor social-economice și politice din România. Însă, patriarhul Justinian dorea utilizarea monahilor în atelierele reorganizate și înființate de el în duhul viețuirii monahale, după cum invoca în predicile sale și era prevăzut în normativele bisericești. Apoi, când acestea au căpătat o forță economică, patriarhul beneficiind de importante resurse financiare atât pentru

⁶¹ Cf. Ioan Dură, *Monahismul românesc în anii 1948-1989. Mărturii ale românilor și considerații privitoare la acestea*, Harisma, București, 1994, nota 117, p. 112.

⁶² „BOR”, an LXXVIII (1960), nr. 1-2, p. 180.

întreținerea mănăstirilor, cât și pentru proiectele derulate de Administrația patriarhală, autoritățile statului au considerat că este nevoie de exercitarea unui control cu ajutorul normelor legale în vigoare. Nu era o noutate, aceeași idee regăsindu-se la sfârșitul sec. al XIX-lea. Însă, Justinian era conștient că un amestec în treburile interne ale mănăstirilor din partea statului, constituia un bun prilej de restricționare al traiului monahal și chiar o dezangajare a călugărilor de la viețuirea monahală autentic. Astfel, patriarhul a recurs la înființarea unei autorități bisericești paralele cu cea a statului de îndrumare a atelierelor meșteșugărești, pe care însă Ministerul Cultelor a urmărit-o îndeaproape în vederea lichidării.

În contextul celui de-al doilea val de represiune, cel de după revoluția maghiară, s-a găsit momentul optim pentru organele represive și administrative de a trece la limitarea drastică a fenomenului monahal. Și cum atelierile meșteșugărești constituiau un important factor de atragere și păstrare a monahilor în mănăstiri, cât și de întreținere a acestor lăcașuri, atunci s-a propus limitarea activității de producție, pentru ca în cel mai scurt timp să dispară. Patriarhul Justinian, dar și alți ierarhi, a refuzat acceptarea acestei măsuri, iar în contextul adoptării Decretului 410/1959, conducătorii mănăstirilor au fost practic șantajați cu excluderea dacă nu cereau „autodizolvarea” cooperativelor meșteșugărești din mănăstirile lor, în conformitate cu legislația în vigoare.

Astfel, autoritățile comuniste rezolvau o problemă reprezentată de această componentă economică acceptată inițial în termenii legali, care la sfârșitul anilor 50 mai erau în vigoare. Iar pentru a preîntâmpina o reluare a acestei probleme, aceleași autorități ale statului au schimbat regulamentul monahal, astfel încât monahii din cuprinsul Patriarhiei Române să nu mai presteze activități aducătoare de venituri importante menite să întrețină mai ales mănăstirile din care proveneau.

PE FRONTUL DE VEST AL PROPAGANDEI EXTERNE

ON THE WESTERN FRONT OF EXTERNAL PROPAGANDA

This article examines the external propaganda strategies of US President Richard Nixon and Nicolae Ceaușescu. The two leaders shared a penchant for cover-ups, secrecy, and conspiracy. Nixon was apparently impressed by what he saw on the occasion of his two visits to Romania, in 1967 and 1969 respectively. These details, at a first glance, may lead to the conclusion that Ceaușescu's salesmanship was a source of inspiration for the Public Relations (PR) strategy adopted by Nixon. What is more, they can be easily extrapolated to the wider field of bilateral relations, serving as reinforcements for the 'special US-Romania relationship' argument. Recently declassified materials from the US and Romania offer a more nuanced picture: rather than being a source of inspiration for US agencies like the United States Information Agency (USIA), the Romanian propaganda apparatus represented a spur for innovating and adapting American PR strategy to the new international circumstances. Nixon did not want his PR strategy to be like that of communist countries, he wanted it to be constantly one step ahead. Therefore, he enacted a dual strategy based on concomitant rivalry and cooperation, which enabled him to win over the domestic audiences of these oppressive regimes, and thus put pressure on communist governments. Romania responded with its own counter-strategy, achieving some notable successes, but ultimately revealing its shortcomings and inefficiencies. This article sheds light on what the top political echelons in Romania and the United States thought of external propaganda in the era of détente, and how they integrated it into their respective foreign policies.

Etichete: propaganda externă, relații publice, Richard Nixon, Nicolae Ceaușescu, destindere

Keywords: external propaganda, public relations, Richard Nixon, Nicolae Ceaușescu, détente

Preocuparea pentru propria imagine și percepția publică a fost un punct de interes comun pentru doi actori politici de pe scena Războiului Rece: președintele Statelor Unite ale Americii, Richard M. Nixon și secretarul general al Partidului Comunist Român, Nicolae Ceaușescu.

Richard Nixon, supranumit de presă „*Tricky Dick*” (Dick cel înșelător)¹, datorită versatilității și imprevizibilității sale, a vizitat România de două ori, în 1967 și respectiv în 1969. La întoarcerea din România, în august 1969, R. Nixon a manifestat o adevărată îngrijorare față de unul dintre consilierii săi cei mai apropiați, șeful său de cabinet, Harry Robbins (Bob) Haldeman. Președintele american considera că administrația pe care o conducea nu „vindea” suficient de bine succesele obținute. Un an mai târziu, Nixon era îngrijorat că deși administrația pe care o conducea avea imaginea unei administrații preocupate de PR, „eșuase incontestabil în PR-ul real”. Nixon a oferit exemplul a ceea ce el considera „reușitele majore din Cambogia, Orientul Mijlociu, sau al discursului din noiembrie 1969” care a inaugurat politica de Vietnamizare, care însă nu transmiteau

¹ David Greenberg, *Nixon as Statesman: The Failed Campaign* in Frederik Logevall, Andrew Preston (eds.), *Nixon in the World. American Foreign Relations, 1969-1977*, Oxford, Oxford University Press, 2008, p. 47.

„curajul, independența, îndrăzneala, capacitatea de a sta pe picioarele proprii, de a trece peste capul consilierilor, care sunt necesare unei strategii reale de PR”. De aici și dorința lui de a găsi un specialist în relații publice (PR)².

Faptul că președintele american nu a trecut cu vederea modul cum a fost primit la București este dovedit într-o declarație ulterioară a unui alt demnitar american. În 1973, Henry Kissinger, consilierul pe probleme de securitate națională și secretarul de stat al lui Nixon, declara: „sunt un mare admirator al președintelui Ceaușescu. Cred că relațiile dintre Statele Unite și România sunt printre cele mai importante lucruri pe care le-am făcut de când sunt în Washington”³.

Ținând cont de această declarație, dar și de alte fapte și atitudini ale figurilor proeminente de la Washington, precum Helmut Sonnenfeldt, consilierul lui Kissinger în cadrul Consiliului Securității Naționale și a Departamentului de Stat sau William Rogers, Secretar de Stat în prima administrație Nixon, ne-am propus în acest studiu să răspundem la următoarea întrebare: A fost, oare, propaganda comunistă a lui N. Ceaușescu un model pentru strategia de PR a lui Nixon?

Trebuie precizat din start că există voci, în mediul academic, care consideră că propaganda și relațiile publice sunt cam același lucru⁴. Alții sunt de părere că între cele două domenii există o serie de diferențe clare și anume: recursul la coerciție și comunicarea unidirecțională în cazul propagandei, în timp ce relațiile publice au la bază comunicarea multidirecțională și liberul consimțământ al publicului⁵. În realitate, unele practici nedemocratice, asociate, de pildă, cu persoane din cercurile președintelui Nixon, în „Afacerea Watergate”, indică destule puncte de convergență între propagandă și PR. După cum este cunoscut, ancheta în cazul afacerii Watergate, care a culminat cu demisia președintelui R. Nixon, a dezvăluit grave încălcări ale drepturilor individuale: violarea spațiului de desfășurare a activității Comitetului Național al Partidului Democrat și ascultarea neautorizată a convorbirilor membrilor respectivului comitet, pe atunci în opoziție⁶. Aceste practici ale grupului supranumit „Instalatorii” erau menite să

² Dominic Sandbrook, *Salesmanship and Substance: The Influence of Domestic Policy and Watergate in Logevall and Preston (eds.), Nixon in the World...* p. 90.

³ Stenograma discuției dintre Nicolae Ceaușescu și Henry Kissinger, Washington, June 18, 1976, Ford Library, Source: National Security Adviser, NSC Europe, Canada, and Ocean Affairs Staff, Country Files, Box 21, Romania 1976 (3) WH. Secret; Nodis. *Foreign Relations of the United States (FRUS) 1969-1976, Vol. E-15, Part I, Eastern Europe, 1973-1976*, Washington, D.C., United States Government Printing Office, 2008, Doc. 41.

⁴ Ernst Kris, Nathan Leites, *Trends in twentieth century propaganda* in Daniel Lerner (ed.), *Propaganda in war and crisis*, New York, Arno Press, 1947, pp. 47-48; Robert L. Stevenson, *Global Communication in the 21st Century*, New York, Longman, 1994, pp. 346-347; William Ostick, *Public relations, US Public Diplomacy and Foreign Policy Public Affairs*, Fairfax, VA, The International Commerce and Policy Program, George Mason University, 2002, p. 4.

⁵ Garth S. Jowett, Victoria J. O'Donnell, *Propaganda and Persuasion*, London, Sage Publications, 1999, p. 3; Howard Kurtz, *Spin Cycle: How the White House and the Media Manipulate the News*, New York, Touchstone, 1998, p. 3; Joseph A. DeVito, *The Communication Handbook. A Dictionary*, New York, Harper & Row, 1986, p. 239; J. Michael Sproule, *Channels of Propaganda*, Bloomington, IN:Edinfo, 1994, p. 8.

⁶ Anthony Summers, *The Arrogance of Power. The Secret World of Richard Nixon*, London, Penguin Viking, 2000, pp. 403-404, 408-411.

discrediteze și să reducă la tăcere oponenții politici ai administrației Nixon⁷. Într-un final însă, aceste grave abateri au fost scoase la iveală, statul de drept prevalând⁸. Urmarea: R. Nixon a demisionat, iar unii dintre consilierii săi cei mai apropiați, inclusiv Bob Haldeman, au fost condamnați la închisoare. Președintele american ar fi putut invoca poziția sa de conducător suprem al forțelor armate pentru a se menține la putere cu forța⁹. Din fericire, presiunea opiniei publice și a instituțiilor statului a făcut ca acest lucru să nu se întâmple. Emoții au fost însă pentru că unul dintre factorii care au dus la gravele încălcări ale drepturilor individuale în Afacerea Watergate l-a reprezentat tendința lui R. Nixon, similară cu cea a lui N. Ceaușescu încă din perioada 1965-1969, de a concentra puterea în mâinile președintelui și a unui grup restrâns de apropiați¹⁰.

Departate de a instaura vreun cult al personalității, așa cum a fost în cazul lui N. Ceaușescu, R. Nixon a pus totuși un accent insistent pe promovarea imaginii sale de președinte puternic, fiind foarte atent la percepția opiniei publice, a mass-media și la ecoul internațional al politicilor sale din plan intern și extern. După unele surse, fiind o fire nesigură și stângace, R. Nixon a căutat în permanență medii și persoane care să-l liniștească și să-i redea încrederea în el¹¹. Imaginea de putere, îndemânare și pricepere pe care dorea să o propage atât în interiorul SUA, cât și pe scena internațională se baza pe un efort concertat de PR, și în anumite cazuri, chiar de propagandă¹².

R. Nixon fusese expus în mod direct la tehnicile propagandei comuniste folosite de N. Ceaușescu și aparatul de partid încă din martie 1967, când a vizitat România în calitate de persoană privată. În acel moment, fostul vice-președinte din timpul administrației Eisenhower aproape că se retrăsese din viața politică americană¹³. În 1960 și 1962, Nixon pierduse cursa prezidențială în fața lui John F. Kennedy și respectiv pe cea de guvernator al Californiei. În urma acestor două eșecuri, comentatorul de televiziune Howard K. Smith anunțase „Necrologul politic al lui Richard Nixon”¹⁴. Cu toate acestea, în primăvara și vara anului 1967, R. Nixon a pornit într-un turneu internațional, pentru a-și consolida experiența în domeniul relațiilor

⁷ *Ibidem*, pp. 388-392, 399-429; Seymour M. Hersh, *The Price of Power. Kissinger in the Nixon White House*, New York, Summit Books, Simon & Schuster, 1983, pp. 383-401.

⁸ Anthony Summers, *The Arrogance of Power. The Secret World of Richard Nixon*, London, Penguin, 2000, pp.445-449, 467-470.

⁹ Această ipoteză a fost publicată în cotidianul „Washington Post” pe 22 August 1974 în materialul *Pentagon Kept Watch on Military* și confirmată de către Secretarul Apărării din acea perioadă James Schlesinger, vezi Barry Werth, *31 Days*, New York, Double Day, 2006, pp. 174-175.

¹⁰ Walter Isaacson, *Kissinger. A Biography*, New York, Simon & Schuster, 1996, pp. 213-214, 232, 600-601.

¹¹ Anthony Summers, *The Arrogance of Power. The Secret World of Richard Nixon*, London, Penguin, 2000, pp. 26-27.

¹² *Ibidem*, pp. 139-149; Dominic Sandbrook, *Salesmanship and Substance: The Influence of Domestic Policy and Watergate in Logevall and Preston* (eds.), *Nixon in the World*, pp. 85-103.

¹³ Richard M. Nixon, *Memoirs*, New York, Grosset & Dunlap, 1978, pp. 281-282.

¹⁴ Howard K. Smith, *The Political Obituary of Richard M. Nixon*, 11 November 1962, Season 2, Episode 9.

internaționale. Inițial, dorise să meargă în Polonia și URSS, însă din cauza refuzului autorităților de la Varșovia de a-i acorda viza de călătorie și a intransigenței sovieticilor, s-a reorientat spre România, unde a fost primit cu onorurile unui șef de stat, deși pe atunci, R. Nixon nu era sigur nici măcar dacă va obține nominalizarea pentru candidatura la președinție din partea Partidului Republican¹⁵.

După cum arată documentele cercetate în arhiva prezidențială Nixon, în cadrul întâlnirii cu Nicolae Ceaușescu, s-au discutat în special problemele de politică externă care urmau să joace un rol important în campania prezidențială: problema Vietnamului, în care România fusese rugată de președintele Lyndon B. Johnson, un potențial contracandidat la acel moment pentru Nixon, să faciliteze comunicarea cu comuniștii din Vietnamul de Nord; China; securitatea europeană și problema germană; Tratatul de Non-Proliferare Nucleară¹⁶.

Deși administrația Johnson îi ceruse lui N. Ceaușescu să păstreze secretul medierii dintre Washington și Hanoi, liderul P.C.R. nu s-a sfiit să îi dezvăluie musafirului american operațiunea la care România lua parte. Foarte probabil, era pregătit, astfel, terenul pentru cazul în care Nixon ar fi câștigat alegerile. Intervențiile fostului vice-președinte au fost parcimonioase. Motivul acestei tăceri poate fi descifrat din notițele de mână făcute, probabil de același R. Nixon, pe marginea notelor de convorbire. În privința celei mai importante probleme pentru politica externă a României la acea vreme, și anume relațiile cu Uniunea Sovietică, este notat faptul că tot ceea ce se spunea urma să ajungă la urechile Moscovei¹⁷. Observația aceasta contravine viziunii consacrate despre modul în care SUA privea politica externă a României, proprie unui satelit răzvrătit, independent de Moscova.

Cu toate acestea, R. Nixon nu rata nici o ocazie pentru a sublinia rolul jucat de România în blocul estic, în poziția asumată de rebel. Această susținere, conform unui schimb de păreri între Nixon și câțiva senatori americani, era mai puțin o modalitate de a submina poziția Moscovei, cât mai degrabă o încercare de a arăta susținere față de popoarele din Europa de Est. Dezideratul lui Nixon era ca SUA să exercite o putere de atracție sporită pentru aceste popoare, care să pună presiune asupra regimurilor totalitare care le conduceau¹⁸. Semănarea discordiei între Moscova și sateliții săi era mai degrabă o strategie pe termen scurt, fără șanse mari de a schimba regimurile comuniste din țările est-europene. R. Nixon era conștient că blocul socialist nu era un monolit, așa cum se considerase la începutul Războiului Rece. Tactica diferențierii, prin care erau oferite stimulente economice statelor care adoptau o poziție de independență față de Moscova, avea un impact limitat asupra problemelor interne ale statelor socialiste în cauză, fiind slabe șanse pentru Washington să impună condiții politice regimurilor

¹⁵ Richard M. Nixon, *Memoirs*, New York, Grosset & Dunlap, 1978, pp. 281-282.

¹⁶ Stenograma discuției dintre fostul vicepreședinte Nixon și secretarul general al Partidului Comunist Român, Nicolae Ceaușescu, 22 martie, 1967, Richard Nixon Presidential Library, Series II: Trip File, Wilderness Years, dosarul: București, Romania, 22 – 23 martie 1967, Cutia 9:22.

¹⁷ *Ibidem*.

¹⁸ Discursul lui Richard Nixon la Bohemian Club, San Francisco, 29 iulie, 1967, *Foreign Relations of the United States (FRUS) 1969-1976, Vol. I, Foundations of Foreign Policy 1969-1972*, Washington, D.C., United States Government Printing Office, 2003, Doc. 2.

respective¹⁹. Susținerea oficială de care s-a bucurat regimul lui N. Ceaușescu în această perioadă nu aducea însă aceleași roade ca pentru alte țări socialiste, precum Iugoslavia sau Polonia, care beneficiau de clauza națiunii celei mai favorizate²⁰. În ciuda capitalului de imagine dobândit după reacția lui N. Ceaușescu la invazia Cehoslovaciei din 21 august 1968, României i-au mai trebuit încă aproape șapte ani pentru a obține clauza²¹.

Girul indirect acordat de R. Nixon lui N. Ceaușescu a fost doar o mică parte din strategia americană din perioada destinderii, o strategie duală, care deși facilita o cooperare mai amplă decât în alte perioade ale Războiului Rece, nu excludea continuarea competiției²². Această dualitate avea ca scop menținerea poziției internaționale a SUA în condițiile unui declin relativ cauzat de sporirea amenințărilor și a obstacolelor. Doctrina Nixon s-a bazat pe un mecanism denumit „îndiguire prin procură,” care presupune o diviziune a muncii între SUA și diferiți aliați regionali. SUA asigură securitatea acestor puteri mai mici prin puterea sa nucleară și aviatică, bazându-se pe puterea convențională a acestor puteri regionale pentru securitatea locală²³. Paritatea nucleară dintre SUA și URSS, războiul din Vietnam, China și proliferarea nucleară, conflictul arabo-israelian și creșterea puterii economice a Europei de Vest și a Japoniei complicau și mai mult eforturile conducerii americane de a-și proteja statutul în ierarhia mondială²⁴. Diplomația publică americană urmărea asiduu să îmbunătățească atitudinea opiniei publice mondiale față de politica externă a SUA²⁵. În această privință, relațiile publice au jucat un rol esențial.

Cu ocazia vizitei în România din 1969, prima vizită oficială a unui președinte american într-o țară comunistă, R. Nixon a fost primit de o mare de oameni fluturând steagurile României și SUA, cu lozinci despre prietenia dintre România socialistă și

¹⁹ *Ibidem*.

²⁰ Raport pregătit de Consiliul Securității Naționale, Washington, nedatat, *Foreign Relations of the United States (FRUS) 1969-1976, Vol. IV, Foreign Assistance, International Development, Trade Policies, 1969-1972*, Doc. 222.

²¹ Memorandum din partea secretarului de stat Kissinger pentru președintele Ford, Washington, D.C., 15 noiembrie 1974, *Foreign Relations of the United States (FRUS) 1969-1976, Vol. E-15, Documents on Eastern Europe, 1973-1976*, Doc. 33.

²² Michael B. Froman, *The Development of the Idea of Détente. Coming to Terms*, London, Macmillan in association with St Antony's College, Oxford, 1991, pp. 1-9.

²³ Robert S. Litwak, *Détente and the Nixon Doctrine. American Foreign Policy and the Pursuit of Stability, 1969-1976*, Cambridge, Cambridge University Press, 1984, p. 54.

²⁴ Raymond L. Garthoff, *Détente and Confrontation. American-Soviet Relations from Nixon to Reagan*, Washington, DC, The Brookings Institution Press, 1985, p. 840; Richard W. Stevenson, *The Rise and Fall of Détente: Relaxations of Tension in US-Soviet Relations, 1953-1984*, Urbana, University of Illinois Press, 1985, p. 13; Mike Bowker, Phil Williams, *Superpower Détente: A Reappraisal*, London, Royal Institute of International Affairs, 1988, pp. 168-169; Roger E. Kanet, Edward A. Kolodziej (eds.), *The Cold War as Cooperation. Superpower Cooperation in Regional Conflict Management*, London, Macmillan, 1991, pp. 45-48.

²⁵ Dominic Sandbrook, *Salesmanship and Substance: The Influence of Domestic Policy and Watergate in Logevall and Preston (eds.), Nixon in the World*, pp. 85-103.

SUA, alături de urări de bun-venit²⁶. Mobilizarea maselor care au ieșit în întâmpinarea lui R. Nixon era impresionantă, mai ales având în vedere faptul că N. Ceaușescu era, în acel moment, cel mai tânăr lider al unei țări socialiste, fiind instalat la putere cu doar patru ani în urmă. Mai mult, entuziasmul pe care românii îl manifestau față de liderul lor și legitimitatea de care acesta se bucura demonstrau cât de eficient era aparatul propagandei comuniste în România. Principalele instrumente în consolidarea legitimității erau publicațiile oficiale, vizitele în teritoriu, mitingurile și demonstrațiile organizate de P.C.R. pe diferite probleme interne și externe. Între acestea, putem aminti, cu titlu de exemplu, exprimarea solidarității cu lupta poporului vietnamez împotriva agresiunii americane, primirea unor lideri vestici (precum președintele Franței, Charles de Gaulle în mai 1968), manifestările cultural-artistice sau ale cercetării academice din varii instituții²⁷. Astfel, N. Ceaușescu atinsese un nivel de popularitate greu de imaginat pentru decidenții din țările occidentale, care porneau de la prezumția că datorită naturii ilegite și represive a regimului, populația ar fi trebuit automat să conteste autoritatea acestuia. Regimul comunist din România nu numai că nu era contestat, dar mai mult, exercita o putere de mobilizare și atracție uriașă, inclusiv în rândul dizidenților, precum Dumitru Țepeneag sau Neculai Constantin Munteanu²⁸.

În lipsa unor sondaje de opinie, dovada cea mai la îndemână care să susțină ipoteza acceptării regimului este limbajul folosit de populație, reflectat în declarații despre situația politică din România, dar și în scrisorile trimise Secretarului General al PCR. Edificatoare în acest sens sunt scrisorile trimise după faimosul discurs de la balconul Comitetului Central din 21 august 1968, când sute de oameni i-au scris lui Ceaușescu spre a-l felicita pentru poziția adoptată, folosind aceeași termeni pe care se baza aparatul propagandistic: independență, suveranitate sau neamestec în afacerile interne ale unei țări socialiste²⁹. Apelul la arme al lui N. Ceaușescu pentru apărarea patriei a avut un mare impact și asupra dizidenților români, ale căror sentimente anti-sovietice au atârnat mai greu în balanță decât rezistența anti-comunistă³⁰. Autoritățile americane erau la curent cu popularitatea de care se bucura Ceaușescu în rândul românilor din interiorul țării și al unor cercuri de imigranți români din Occident. Mai mult, propaganda externă a regimului comunist din România, bazată atât pe informații veridice, cât și pe informații false, părea să dea roade. Astfel, diferiți factori de decizie, în special din timpul administrației Johnson, acceptau ca atare discursurile și informațiile din surse deschise despre situația internă a României³¹. Poate fi susținută astfel ipoteza că neliniștea pe care R. Nixon a manifestat-o în august 1969 față de eficacitatea

²⁶ Richard M. Nixon, *Memoirs*, New York, Grosset & Dunlap, 1978, pp. 395-396.

²⁷ Dragoș Petrescu, *Legitimacy, Nation-Building and Closure: Meanings and Consequences of the Romanians August of 1968* in M. Mark Stolarik (ed.), *The 'Prague Spring' and the Warsaw Pact Invasion of Czechoslovakia, 1968: Forty Years Later*, Mundelein, IL: Bolchazy-Carducci Publishers, 2010, pp. 237-259.

²⁸ Dragoș Petrescu, *op. cit.*, pp. 249.

²⁹ Note informative privind evenimentele din R.S. Cehoslovacă din august, august-septembrie 1968, ANIC, Fond C.C. al P.C.R., Secția Organizatorică, dosar nr. 51/1968, ff. 1-246.

³⁰ Dragoș Petrescu, *op. cit.*, pp. 249, 256.

³¹ Stenograma ședinței Comisiei de Control a Exporturilor, 1 aprilie 1965, *FRUS, 1964-1968, Vol. XVII, Eastern Europe*, doc. 150, ff. 406-407.

strategiilor de relații și diplomație publice implementate de administrația sa era rezultatul realizării că țările socialiste dețineau un avantaj important în competiția cu țările capitaliste. Propaganda externă comunistă nu era un model, ci un stimulent pentru inovarea și adaptarea strategiei americane în vederea câștigării competiției pentru atragerea simpatiei publicului larg.

Această competiție în domeniul relațiilor publice era luată în serios atât de factorii de decizie din PCR, cât și de cei de la Casa Albă. Fiecare aparat avea instrumentele proprii. Dintr-un raport despre serviciile de informații ale SUA realizat de Securitate în 1971-1972, reiese faptul că în anii '60 tehnicile folosite de aparatul de informații american se diversifică, devenind mai subtile și mai abile în special în domeniul diplomației publice și al relațiilor publice³². Raportul menționează rolul jucat de Agenția de Informații a Statelor Unite (United States Information Agency – USIA) ca „principala promotoare a ofensivei culturale americane în exterior” al cărei succes se datorează faptului că acționează cu discreție³³. Raportul Securității se referă la cele două metode de lucru ale USIA: „acțiuni clasice de spionaj, în care sunt folosiți spioni de carieră și prin studii conjuncturale, bazate pe informații bine selecționate și sintetizate”³⁴. Una dintre funcțiile cele mai importante ale USIA era aceea de prevenire timpurie, exemplul oferit de raport relatând modalitatea în care doi ofițeri de informații infiltrați în NATO au putut preveni daunele morale și materiale ale retragerii Franței din comanda militară în 1966, printr-o activitate constantă de urmărire a reacției opiniei publice franceze la acțiunile antiamericane ale generalului de Gaulle³⁵.

Raportul Securității consemnează, de asemenea, activitatea intensă de PR și culegere de informații a celorlalți angajați ai ambasadei americane la București, care include „cultivarea de relații cu persoane care dețin funcții de răspundere, participarea la dineuri și funcții (recepții), căutarea anturajului persoanelor deținătoare de secrete”³⁶. Reprezentanții SUA în România care îndeplineau funcții de strângere de informații, mai ales prin intermediul activităților de relații publice, dar care nu erau ofițeri sub acoperire, erau considerați ca „cei mai periculoși.”³⁷.

Serviciile de informații române au formulat pe baza acestor observații propriile metode de contracarare. Între acestea se numără „stabilirea unor obiective concrete pe linia dezinformării pe scară largă a serviciilor de informații americane și inițierea unor acțiuni mai ofensive în această direcție”³⁸. Pentru ca aceste tactici să aibă succes, ofițerii români de contra-informații au intensificat interacțiunile cu diferitele publicuri-țintă și participarea la evenimente, întâlniri și manifestări publice.

³² Modul de acțiune al serviciului de spionaj al SUA, 1970-1981, în ACNSAS, fond Documentar, dosar nr. 11366, vol. 21, ff. 42-67.

³³ *Ibidem*, f. 53.

³⁴ *Ibidem*, f. 54.

³⁵ *Ibidem*, f. 54.

³⁶ *Ibidem*, f. 54.

³⁷ *Ibidem*, f. 53.

³⁸ *Ibidem*, ff. 95-97.

Această strategie ofensivă a creat, pentru anumite cercuri din Vest dar chiar și pentru români, impresia de dinamism și implicit de putere, două trăsături care s-au răsfrânt asupra altor aspecte de politică externă românească din acea perioadă. Unul din acestea a fost reprezentat de strângerea relațiilor cu Occidentul. Inițiativa nu a fost totuși în curtea românilor. După cum arată John Lewis Gaddis în lucrarea *Teorii ale politicii de îndignire*, perioada destinderii a fost inițiată de blocul vestic, prin acțiunile întreprinse pentru a evita repetarea unui moment de tensiune maximă, precum Criza Rachetelor din Cuba din 1962³⁹. Deschiderea pe care Vestul a manifestat-o față de Est a presupus însă o serie de schimbări în ceea ce privește modul interacționării cu statele socialiste. Metodele de protecție și securitate au fost diversificate cu ajutorul organizațiilor și agențiilor civile, fapt remarcat imediat de Securitate. Ca urmare, e mai probabil că strategia de propagandă a PCR din anii '60 s-a conturat în mare parte ca reacție la transformările care au avut loc la nivelul organizațiilor omoloage din țările capitaliste, în special în SUA.

Așadar, ipoteza că strategia de propagandă a lui N. Ceaușescu a servit ca model pentru politica de PR adoptată de R. Nixon nu credem că poate fi susținută. În sprijinul acestei concluzii vine și un alt punct de vedere existent în mass-media occidentală, legat de lipsa de profesionalism a campaniilor de promovare implementate de aparatul de propagandă românesc. Un exemplu în acest sens îl constituie mărturia lui Richard Davy, corespondentul revistei „The Times” (London) pentru Germania și Europa de Est în anii 1970⁴⁰. R. Davy, care în momentul de față este membru senior al Colegiului St Antony din cadrul Universității Oxford, a avut oportunitatea de a-l intervieva pe N. Ceaușescu la începutul anilor '70. R. Davy relatează cum a decurs această experiență. În primul rând, a fost nevoit să trimită toate întrebările interviului în avans pentru verificare și aprobare. R. Davy și-a manifestat dorința de a pune câteva întrebări spontane, în timpul interviului, în funcție de cursul pe care l-ar fi luat discuția, idee față de care românii s-au opus vehement. Astfel, încercările lui R. Davy de a negocia un interviu semi-liber au eșuat. În ziua interviului, R. Davy a fost condus într-o sală impunătoare, pe marginile căreia erau înșirați consilierii lui Ceaușescu, profund îngrijorați de cum avea să decurgă întâlnirea. R. Davy mărturisește faptul că interviul cu N. Ceaușescu a fost cea mai umilitoare experiență din întreaga sa carieră de jurnalist, fiind regizat de la un capăt la celălalt: R. Davy a citit întrebările interviului, iar N. Ceaușescu a citit răspunsurile, nelăsând nici un pic de timp pentru o interacțiune autentică. Impresia pe care i-a creat-o N. Ceaușescu lui R. Davy era aceea a unui om slab de caracter, fără aptitudini vizibile și fără aură, nesigur de forțele proprii. În consecință, imaginea cultivată de aparatul de propagandă nu avea temei real. Însă realitatea, după cum remarcă R. Davy, era aproape imposibil de deslușit, din cauza faptului că regimul comunist din România era printre cele mai opace din blocul socialist.

Spre deosebire de România, adaugă R. Davy, celelalte țări socialiste din Europa de Est în care a lucrat (Polonia, Ungaria, Germania de Est) permiteau discuții mai

³⁹ John Lewis Gaddis, *Strategies of Containment. A Critical Appraisal of Postwar American National Security Policy*, New York, Oxford University Press, 1982, pp. 272-306.

⁴⁰ Interviu cu Richard Davy, Oxford, 6 martie, 2012.

deschise și mai de substanță. Diferența dintre România și Polonia, spune R. Davy, era faptul că membrii PCR erau mult mai preocupați de imaginea pe care o proiectau și mai puțin de substanța pe care o ofereau, pe când comuniștii polonezi erau mai sinceri în privința greșelilor comise, a lipsurilor, și a domeniilor în care progresul nu era pe măsura așteptărilor. Mai mult, aparatul de propagandă al PCR a creat o impresie negativă în rândul jurnaliștilor de la „The Times” și într-o altă ocazie: ambasadorul României la Londra îl rugase pe R. Davy să îi permită publicarea unor discursuri ale lui N. Ceaușescu, și dat fiind că R. Davy și redactorul revistei au refuzat, s-a recurs la cumpărarea de spațiu publicitar al cărui antet obligatoriu („advertisement”) a fost tăiat manual de români pentru a crea impresia că discursurile respective erau publicate cu acordul revistei „The Times”. După aceste experiențe negative, R. Davy nu a mai acceptat să publice materiale despre România, refuzând să îl intervieveze pe N. Ceaușescu atunci când liderul român a vizitat Marea Britanie. R. Davy mărturisește că deși, la început, fusese receptiv la mesajele propagate de aparatul de partid român, cu timpul atât el cât și colegii de breaslă s-au convins că realitatea era diferită.

În concluzie, în ciuda similitudinilor dintre strategia americană de PR și propaganda PCR de la sfârșitul anilor '60 și începutul anilor '70, N. Ceaușescu nu a fost o sursă de inspirație pentru R. Nixon. Situația din România a reprezentat însă un avertisment pentru țările din blocul vestic în privința asimetriei competiției din domeniul comunicării publice. Pe termen scurt, propaganda, coerciția și manipularea pot reprezenta mijloace mult mai eficiente pentru atingerea anumitor scopuri, definite de emitentul mesajului. Pe termen lung, însă, neimplicarea publicului-țintă și neadaptarea la nevoile acestuia rezultă în alienare și în pierderea încrederii reciproce. Rămâne de văzut dacă laudele unor lideri vestici față de Ceaușescu, precum cele ale lui Henry Kissinger, care au asigurat o aură de legitimitate liderului PCR, erau autentice sau au fost doar un gest de curtoazie.

III. RECENZII. NOTE DE LECTURĂ

Alin Spânu – *Istoria serviciilor de informații/contrainformații românești în perioada 1919-1945*, prefață de Gh. Buzatu, indice general de Alexandrina Ioniță, Iași, Casa Editorială „Demiurg”, 2010, 791 p.

„Oricine poate fi spion. Oricine trebuie să fie spion; nu există nici un secret care să nu poată fi descoperit”¹. Această afirmație, datând din anul 1941 și aparținând lui Kurt Reiss, pare a fi astăzi mai adevărată decât oricând. Zi după zi, mass-media ne bombardează cu știri despre convorbiri interceptate, stenograme ale unor dialoguri secrete purtate de infractori ordinari sau politicieni de vază, lovituri de stat sau capturarea unor lideri teroriști, toate având ca numitor comun activitatea, afirmată sau prezumată, a unor servicii de informații. În acest context, ce poate fi mai legitim decât asumarea de către istorici a unei direcții de investigare ce se anunță de larg interes, reclamând, poate mai mult decât alte segmente ale trecutului, spirit critic, capacitate de sinteză și, mai ales, disponibilitatea de a depune eforturi serioase și de lungă durată pentru a obține accesul la fonduri de arhivă relevante?

O astfel de misiune, deloc ușoară, și-a asumat și unul dintre exponenții noii generații de istorici, domnul Alin Spânu, cercetător plin de acribie al arhivelor, autor al câtorva zeci de studii semnificative în domeniul serviciilor de informații și participant activ și constant la manifestările științifice din întreaga țară consacrate istoriei contemporane a României. Cea mai recentă contribuție a domniei sale, subiect al rândurilor de față, constă într-un impresionant volum, intitulat *Istoria serviciilor de informații/contrainformații românești în perioada 1919-1945*, lansat la Fundația „Nicolae Titulescu”, în ziua de 15 iunie 2010. Pe lângă titlul incitant, aprecierile elogioase formulate, cu ocazia lansării volumului, de către domnii Florin Constantiniu, Gheorghe Buzatu, Ion Calafeteanu, Constantin Bușe, Ioan Scurtu, George G. Potra m-au făcut să mă aplec cu maxim interes asupra lucrării.

În urma lecturii, cred că pot afirma, fără teama de a greși, că istoriografia românească a serviciilor de informații va putea fi împărțită de acum încolo în două perioade distincte: până la apariția volumului realizat de domnul Spânu și după această dată. Afirmația mea nu este un ditiramb, ci se întemeiază pe un fapt mai mult decât evident, fie și la o lectură parțială: autorul a înțeles să-și ducă investigația până în ultimul colțșor de arhivă, până la cea mai mărunțică știre inserată într-un colț de ziar sau până la memoriile cvasi-necunoscute ale unor protagoniști ai evenimentelor². Domnul Alin Spânu a „defrișat” sursele istorice fără milă, fără preocuparea de „a mai lăsa ceva” și pentru succesori, nelimitându-se la „a deschide drum” unor cercetări viitoare, ci croind adevărate „autostrăzi” ale informației de specialitate! Pentru a nu fi bănuț de partizanat după exprimarea unor astfel de calde elogii la adresa autorului, voi încerca în paginile de față să ilustrez principalele merite ale lucrării.

¹ Kurt Riess, *Spionajul total*, București, Editura Direcției Generale Politice M.A.I., 1950, p. 84.

² Vezi, de exemplu, p. 205, nota 227: Ștefan Baciu, *Prafu de pe tobă. Memorii. 1918-1946*, Editura Mele, Honolulu, 1980.

Masivul volum (791 pagini!) se deschide printr-o *prefață* semnată de domnul prof. univ. dr. Gheorghe Buzatu, urmată de *introducere* și de cinci mari capitole. Concluziile tomului sunt succedate de rezumate în limbile engleză, franceză și spaniolă, o bogată bibliografie (nu mai puțin de 23 de pagini!), un indice general și peste 80 de pagini de anexe (organigrame ale diverselor structuri de informații, fotografii ale personalităților ce au activat pe „frontul invizibil”, hărți, fotografii ale sediilor folosite de organele de informații).

În cadrul introducerii autorul reușește o deosebit de atractivă trecere în revistă a principalelor lucrări dedicate structurilor românești de informații, începând de la cele din perioada interbelică și mergând până la cele mai recente apariții în domeniu. Prezentarea critică a lucrărilor sporește gradul de interes pentru acestea, mai cu seamă asupra celor prezentate elogios, cum este cazul volumelor realizate de Eugen Bianu³ sau Dimitrie Mântulescu⁴. Un loc aparte este rezervat instrucțiunilor, ordinelor și regulamentelor emise în mod repetat cu privire la organizarea și funcționarea serviciilor de informații⁵, precum și diverselor cursuri de informații și contrainformații elaborate de structurile de specialitate de-a lungul timpului.

Pe parcursul capitolului I, *Evoluția serviciilor de informații/contrainformații românești de la Marea Unire la marea criză economică (1919-1929)*, după o amplă prezentare a situației interne a statului român și a contextului internațional, autorul reușește o exemplară analiză a organizării, funcționării și evoluției principalelor structuri informative: Direcțiunea Poliției și Siguranței Generale și Serviciul de Informații al Armatei Române. Ultima parte a capitolului a fost rezervată prezentării colaborării interdepartamentale, dar și cu structuri similare ale altor state cu care România avea relații amicale (în special Franța și Anglia), precum și prezentării contextului în care a fost înființat și a funcționat Consiliul Suprem al Apărării Țării, organism ce avea ca obiectiv „armonizarea legislativă a structurilor de securitate națională, reorganizarea și eficientizarea acestor instituții, precum și o mai bună valorificare a datelor obținute prin schimbul de informații” (p. 153).

În cadrul amplei analize a activității informative desfășurată la Viena, adevărată placă turnantă a spionajului în epocă, am reținut în mod deosebit ipoteza lansată de autor cu privire la unul din cele mai enigmatice figuri ale scenei politice românești: Emil Bodnăraș. Potrivit informațiilor obținute din arhive, domnul Alin Spânu subliniază faptul că unul din cele mai active servicii de spionaj din Viena era cel sovietic. Printre misiunile biroului sovietic se număra și aceea de a atrage ofițeri din țările balcanice către mișcarea comunistă, după care aceștia să fie trimiși în U.R.S.S., unde să urmeze școli militare și apoi să intre în Armata Roșie. În cadrul analizei sale,

³ Dr. Eugen Bianu, *Ordinea Obștească*, București, Editura Cartea Românească, 1938.

⁴ Dimitrie Mântulescu, *Poliție politică și poliție de siguranță de stat*, București, Tipografia ziarului „Universul”, 1937.

⁵ Vezi Marele Cuartier General, Secția I-a, Biroul Informațiunilor, *Instrucțiuni asupra organizării și funcționării Serviciului de Informațiuni*, Iași, 1917; Ministerul Apărării Naționale, Marele Stat Major, Secția a V-a, *Regulament de Informații și Contrainformații*, București, „Bucovina” I.E. Toruțiu, 1943; Marele Stat Major, Secția a II-a, Biroul Contrainformații, *Directiva Contrainformativă Nr. 2*, Tipografia Marelui Stat Major, 1945.

autorul nu exclude nici posibilitatea ca „dezertarea” lui Bodnăraș să fi fost, de fapt, o contramăsură a serviciilor românești de informații, care, cunoscând obiectivele respectivului birou de spionaj de la Viena, să fi urmărit infiltrarea unui ofițer în structurile sovietice (p. 69).

Capitolul al II-lea, intitulat *Serviciile de informații/contrainformații românești în ultimul deceniu al democrației (1929-1938)*, respectă strategia de abordare utilizată în cadrul capitolului precedent. Astfel, cititorului îi este oferită, mai întâi, o frescă a evoluției politice interne și externe a României, pe cât de succintă, pe atât de bogată în informații. Apoi, ponderea capitolului este asigurată de analiza organizării și activităților informative. Sprijinindu-se pe o vastă informație documentară inedită, domnul Alin Spănu reușește să realizeze un tablou captivant al epocii, prezentând numeroase episoade demne de romanele polițiste, acțiunile de spionaj și contraspionaj succedându-se într-un carusel amețitor. De la acțiuni de dezinformare a serviciilor sovietice de spionaj sau destructurarea unor organizații bulgărești de spionaj din Cadrilater, până la organizarea unor rețele de spionaj pe teritoriul Ungariei, de la monitorizarea și reprimarea extremei drepte românești, până la arestarea Comitetului Central al P.C.R. în 12 iulie 1935, practic nu există aspect al activității informative și contrainformative pe care autorul să-l scape din atenție sau să-l trateze cu superficialitate.

Un loc aparte este rezervat unei structuri nou-apărute în panoplia informativă a statului român, dar care s-a dovedit, în scurt timp, de o eficiență redutabilă: Corpul Detectivilor. Înființat în aprilie 1931, Inspectoratul Corpului Detectivilor prelua practic atribuțiile deținute anterior de Inspectoratul Brigăzilor Centrale, fiind structurat pe patru grupe: Grupa I – partide politice și mișcări sociale de dreapta; Grupa a II-a – mișcări subversive și diverse asociații de stânga; Grupa a III-a – grupuri etnice, acțiunea străinilor, legații; Grupa a IV-a – paza și protecția demnitarilor, informații de la autorități și instituții publice. Încadrată cu „cei mai distinși” funcționari (p. 196), noua structură nu a întârziat să repurteze succese semnificative împotriva serviciilor de spionaj sovietice și germane, identificând cadrele acestora, firmele de acoperire create pe teritoriul României, precum și rețelele de agenți folosite în culegerea de informații militare, economice și politice.

De asemenea, în același interval temporal este plasată și apariția primelor structuri informative ale Jandarmeriei, menite a îndeplini atribuțiile stipulate în *Legea pentru organizarea Jandarmeriei Rurale*, din 23 martie 1929. Organigrama Jandarmeriei includea, cu începere din anul 1931 Serviciul Jandarmeriei, structură de sine stătătoare a Inspectoratului General al Jandarmeriei, „abilitată exclusiv cu culegerea de date și măsurile contrainformative” (p. 217).

Tot în cuprinsul capitolului al II-lea este prezentată și creșterea rolului și importanței Serviciului Secret în comunitatea informativă a României, modul în care acesta a reușit să devină „principalul instrument informativ/contrainformativ al statului, detronând Direcția Generală a poliției din această postură” (p. 240), evoluând, practic, „de la nivelul unei structuri departamentale la o instituție independentă, subordonată conducerii statului și deservind interesele acesteia” (p. 254). Sunt prezentate, pe larg, structura și atribuțiile acestui serviciu de informații, precum și unele din succesele repurtate împotriva serviciilor de spionaj și propagandă ale U.R.S.S., Ungariei și

Bulgariiei, fiind aduse în prim-plan figuri de legendă precum Mihail Moruzov, Niki Ștefănescu sau Florin Becescu.

În finalul capitolului este prezentată o latură mai puțin cunoscută a activității structurilor informative ale vremii: paza și protecția demnitarilor. Atribuită Grupei a IV-a din Corpul Detectivilor, paza și protecția demnitarilor a fost încă de la început bazată pe principii moderne, presupunând o acțiune de ordin informativ, în scopul prevenirii unui atentat, și o acțiune de pază și protecție propriu-zisă a obiectivelor umane. În pofida unor măsuri de pază și protecție, structura de specialitate a înregistrat și eșecuri de amploare, precum asasinarea premierului I. Gh. Duca în 29 decembrie 1933. Autorul prezintă detaliat și planurile de acțiune elaborate cu ocazia vizitelor întreprinse la București de personalități străine, precum regele Boris al Bulgariei (25-28 ianuarie 1934), prințul regent Paul al Iugoslaviei, dr. Eduard Beneș, președintele Republicii Cehoslovacia (8 iunie 1936).

Cel de-al treilea capitol al lucrării, intitulat *Serviciile de informații/contrainformații în timpul regimului personal al regelui Carol al II-lea (1938-1940)*, respectă, în linii mari tipologia deja acreditată de precedentele capitole, aducând în atenția cititorului, pe lângă structurile informative deja prezentate, unele cu caracter de noutate relativă, precum Serviciul de Informații al Jandarmeriei (care deservea informativ atât Ministerul de Interne, cât și Ministerul Apărării Naționale), sau absolută, așa cum este cazul cu primul serviciu de informații al primului partid totalitar din România: Serviciul de Informații al Frontului Renașterii Naționale.

Fără a mai insista prea mult asupra modificărilor organizatorice din perioadă sau asupra activității (intense!) a structurilor informative, ne vom limita la a aduce în atenție câteva aspecte din bogăția de informații oferite de autor cu privire la culegerea de informații de către F.R.N.

Serviciul de Informații al Frontului Renașterii Naționale funcționa în cadrul Gărzilor Naționale, înființate conform art. 32 din regulamentul de organizare și funcționare a noului partid politic. În fruntea Serviciului de Informații a fost desemnat căpitanul A. Vișinescu (acesta conducând, interimar, și Serviciul Educației și Propagandei). Obiectivele de interes pentru agenții serviciului erau:

- „1. Informații cu caracter politic
2. Informații cu caracter de disciplină socială
3. Probleme de interes obștesc ce trebuie cunoscute de F.R.N.
4. Contact de colaborare cu autoritățile de stat în caz de manifestații ale F.R.N. și chiar independente de F.R.N.
5. Propaganda făcută: mijloace și rezultate
6. Informații referitoare la activitatea Gărzii Naționale locale” (p. 373)

Funcționarea acestui serviciu, deși a debutat cu entuziasm, a înregistrat o serie de deficiențe, informațiile furnizate fiind apreciate ca fiind „«adeseori» lipsite de precizia necesară pentru a fi exploatate la momentul oportun” (p. 376). Pe de altă parte, încercarea de recrutare ca informatori a unor funcționari de poliție a stârnit vii proteste din partea Ministerului de Interne. În încercarea de ameliorare a activității serviciului a fost efectuată în vara anului 1940 chiar o deplasare în Germania de către conducerea serviciului pentru a face un schimb de experiență cu unitățile paramilitare ale N.S.D.A.P.-ului. În 9 septembrie 1940, Ion Antonescu semna un decret-lege prin care

desființa Partidul Națiunii (noua denumire a F.R.N., cu începere din 22 iunie 1940) și Gărzile Naționale, punând astfel capăt și activității primului serviciu informativ al unui partid politic.

În ceea ce privește modificările organizatorice, „cel mai important eveniment în comunitatea informativă/contrainformativă din această perioadă a fost contopirea Direcției Generale a Poliției, Corpului de Jandarmi și Prefecturii Poliției Capitalei într-o singură structură denumită Direcția Generală a Poliției și Siguranței Statului (D.G.P.S.S.)” (p. 288).

Scopul urmărit era realizarea unei „unități de comandă și acțiune”, scop în care au fost elaborate și *Norme* cu aplicabilitate la nivel național. Aceste norme au abordat atât profilul funcționarului/ofițerului de informații, cât și pe cel al informatorului. Se încerca o eliminare a vechiului „caporalism polițienesc”, în favoarea unei viziuni moderne potrivit căreia „meritul unui adevărat șef este formarea de specialiști” iar discreția absolută era ridicată la rang de lege imuabilă: „Rămâne bine stabilit un principiu de abecedar informativ: un secret cunoscut de mai mult de două persoane, nu mai este secret” (p. 293).

În plus, în textul normelor se sublinia faptul că nu există domenii „impenetrabile” pentru ofițerul de informații: „Nu există sector în care prin perseverență să nu se poată pătrunde. Direct, indirect, tangențial sau prin intermediar, trebuie să se producă infiltrația noastră. Nu există oameni incoruptibili. Există doar oameni corecți sau incorecți. Unii se vând mai scump, este drept, însă se vând. Se vând scump sau ieftin, pe situații, decorații, din ură, din parvenitism. Pe bani direct, pe bani pe plan secundar și aparent prin ideologii contrarii, din adversitate personală, oportunism sau tendința de purificare, indiferent pentru ce. În toate organismele, chiar cele mai monolitice, există puncte vulnerabile. Lucrăm pe elementul om și omul cu cele mai multe virtuți are și slăbiciuni. Trebuie numai să le găsim. Sunt indivizi discreți sau indiscreți. Individ perfect nu există” (p. 293).

O atenție deosebită era acordată de către autorul (autorii?) *Normelor* artei dezinformării, preconizându-se nu doar furnizarea de date de natură a crea adversarului o imagine falsă sau de diminuare a realității, ci chiar și „procurarea de mici victorii” pentru adversar, prin sacrificarea unor „elemente proprii de minimă importanță” (p. 294).

În capitolul al IV-lea, intitulat *Organizarea și activitatea serviciilor de informații/contrainformații în guvernarea mareșal Ion Antonescu (1940-1944)*, autorul prezintă evoluția politicii interne și externe a României, urmată de analiza detaliată a activității structurilor informative din cadrul Ministerului de Interne (Direcția Poliției de Siguranță din Direcția Generală a Poliției, Corpul Detectivilor, Serviciul de Informații al Jandarmeriei), apoi spre activitatea Secției a II-a Informații din Marele Stat Major și, în fine, spre Serviciul Special de Informații. Ultima parte a capitolului este consacrată analizării colaborării interdepartamentale și asigurării pazei și protecției demnitarilor.

Și de această dată, autorul realizează un adevărat tur de forță în prezentarea minuțioasă a condițiilor prea puțin propice în care au fost nevoiți să acționeze angajații structurilor informative în perioada regimului național-legionar, când dorința de răzbunare a celor reprimăți în perioada 1930-1940 a culminat cu asasinatele de la Jilava și de la Prefectura Poliției Capitalei, iar autoritatea organelor polițienești a fost mereu

pusă sub semnul întrebării de măsurile abuzive și vexatorii inițiate de proaspăt înființata Poliție legionară.

Totuși, dorința de ordine și de refacere a prestigiului autorității de stat a fost vizibilă din partea generalului Antonescu încă din primele zile de guvernare. Astfel, activitatea polițienească a fost repusă pe vechile baze (legile din anul 1929), prin abrogarea la 12 septembrie 1940 a decretului de contopire a Direcției Generale a Poliției, Prefecturii Poliției Capitalei și a Corpului de Jandarmi într-un singur organ. De asemenea, după cum cu îndreptățire remarcă autorul, „generalul Antonescu a știut să păstreze în funcțiile-cheie oameni loiali, apropiați, capabili să se opună agresiunilor comise de legionari” (p. 412).

Faptul că generalul Ion Antonescu era „un fin cunoscător al artei informațiilor și un bun analist al datelor” este demonstrat și de inițiativa acestuia, din 10 decembrie 1940, de a se crea „o structură care să analizeze și să sintetizeze într-o formă unitară” informațiile obținute de diversele structuri de specialitate. Ca urmare, în scurt timp, a fost creat Serviciul de Centralizare a Informațiilor (S.C.I.), organizat pe trei diviziuni: Diviziunea I – Informații interne, Diviziunea a II-a - Informații externe și Diviziunea a III-a - Centralizare studii. Din datele expuse de autor, reiese cu prisosință faptul că, de-a lungul întregii perioade în care a funcționat, S.C.I. s-a dovedit „o verigă necesară și utilă în procesul de analiză-sinteză al fluxului de date între mijloacele de execuție și beneficiarii legali (decidenții)” (p. 536).

Nici în cadrul acestui capitol, autorul nu neglijează analiza componentei externe a activităților informative, reușind o prezentare detaliată a relațiilor stabilite între S.S.I. și Abwehr, inclusiv a relațiilor inter-personale dintre specialiștii români și adevărate „eminențe cenușii” ale serviciilor de informații germane, precum amiralul Canaris sau colonelul Rodler.

Cel din urmă capitol, al cincilea, a fost consacrat reorganizărilor și noilor obiective aflate în atenția serviciilor de informații și contrainformații în perioada ce a urmat loviturii de palat de la 23 august 1944. În mod evident, o răsturnare de situație precum cea petrecută în România la sfârșitul lunii august 1944 nu putea să aibă decât efecte devastatoare asupra structurilor polițienești și de informații. Un val de epurări, purificări administrative și demisii a slăbit considerabil activitatea de specialitate. Efectele acestuia au fost amplificate prin cererea Comisiei Aliate de Control de reducere a efectivelor Direcției Generale a Poliției de la un număr de 18.330 angajați la doar 5.000 de funcționari (p. 575).

La 11 martie 1945, imediat după instaurarea guvernului Groza, au fost arestate numeroase cadre superioare din Direcția Generală a Poliției, Prefectura Poliției Capitalei și S.S.I., printre acestea numărându-se toți comisarii-șefi din București. Au urmat apoi procese în care o bună parte din aceste persoane au fost inculpate pentru „regimul de teroare al lui Antonescu” și condamnate la ani grei de temniță.

Nu mai puțin afectate au fost structurile Jandarmeriei, ale Secției a II-a din M.St.M. și S.S.I.-ului. Din nou, domnul Alin Spănu dovedește o stăpânire de detaliu a informației referitoare la transformările de amploare prin care au trecut atât instituțiile, cât și direcțiile de acțiune ale specialiștilor în culegerea de informații. Ca exemplu de adaptare a obiectivelor la noile realități politice, autorul relevă faptul că una dintre zonele acoperite informativ a fost... Polul Nord. Un raport al Secției a II-a preciza că în

respectiva zonă „începând din luna mai 1946, S.U.A. și Marea Britanie au desfășurat manevre cu arme combinate, experiențe cu rachetele germane V1 și V2, dar și un test cu o bombă atomică de mică amploare” (p. 595).

Totodată, ținem să subliniem faptul că autorul reușește să clarifice una dintre problemele spinoase ale perioadei și anume succesiunea conducătorilor S.S.I.-ului după 23 august 1944, oferind cititorului nu doar o simplă înșiruire de nume, ci adevărate fișe biografice ale personalităților care au avut, pentru o perioadă mai lungă sau mai scurtă, răspunderea acestui important serviciu de informații (p. 606-607).

Concluziile volumului excelează prin soliditate și concizie, autorul reușind să sintetizeze în numai patru pagini elementele de forță care se desprind din bogăția impresionantă de date, fapte, destine relatate în cele 610 pagini care preced formularea concluziilor. Dintre acestea, am reținut-o pe aceea conform căreia „cei mai buni specialiști din «intelligence» au provenit din D.P.S.G.”, urmași fiind de cei proveniți din rândul ofițerilor Armatei Române, precum și aprecierea că activitatea informativă a României în perioada analizată poate fi catalogată drept „un spionaj tactic, limitat”, caracter imprimat de politica defensivă a statului român în plan intern și extern.

Nu în ultimul rând, dorim să subliniem faptul că lucrarea domnului Alin Spânu beneficiază de nu mai puțin de trei rezumate (în limbile engleză, franceză și spaniolă) și pune la dispoziția cititorului o impresionantă bibliografie: 98 de titluri de culegeri de documente, 20 de enciclopedii, cronologii și dicționare, 40 de volume provenind din sfera jurnalelor și memoriilor, 28 de lucrări generale și nu mai puțin de 247 de lucrări speciale. Acestora li se adaugă 141 de studii și articole de specialitate, trei site-uri din *world wide web*, 18 titluri de reviste și 14 titluri de periodice consultate. Desigur, socotim că nu este de prisos să reamintim că ponderea cea mai importantă revine informațiilor inedite extrase din cele 27 de fonduri studiate în cadrul Arhivelor Naționale Istorice Centrale, la care s-au adăugat fonduri ale Arhivelor Militare Române, ale Consiliului Național pentru Studierea Arhivelor Securității și ale arhivei Serviciului Român de Informații.

De asemenea, am remarcat cele 82 de pagini ale anexelor care încheie volumul. De la organigramele unor structuri informative românești și străine sau portretele unor figuri de marcă ale spionajului și contraspionajului, până la hărți, grafice și scheme de desfășurare ale unor atentate teroriste, cititorul beneficiază de un bogat material ilustrativ, în măsură să întregască informațiile cuprinse în volum și să permită o înțelegere cât mai adecvată a opiniilor expuse de autor.

În încheiere, pentru a nu fi bănuțit că mi-am propus realizarea unei prezentări exclusiv encomiastice, mai cu seamă că am onoarea de a-l cunoaște personal pe autor, doresc să aduc în atenție și câteva mici deficiențe de natură stilistică și gramaticală pe care le-am sesizat pe parcursul lecturii, o spun încă o dată, extrem de captivante.

Astfel, am remarcat renunțarea la majuscule în ortografierea denumirii celor două conflagrații mondiale: „primul război mondial” (p. 38); „al doilea război mondial” (p. 590), precum și folosirea unui pleonasm devenit clasic („aducându-și aportul” - p. 335).

Fără a fi o eroare, ca o impresie personală, m-a surprins opțiunea autorului de a folosi un termen anglo-saxon („intelligence”) în contexte în care limba română

oferă, în opinia mea, variante satisfăcătoare: „Moruzov nu și-a mai reluat activitatea profesională, dispărând pentru o perioadă, din domeniul «intelligence» autohton” (p. 135), „analiza Intelligence-ului românesc a menționat că...” (p. 347), „o colaborare cu reprezentanții «Intelligence»-ului american” (p. 601), „organizarea vectorilor de «intelligence»” (p. 611), „cei mai buni specialiști din «intelligence»” (p. 613). Mă grăbesc să adaug că frecvența folosirii termenului nu este una în măsură să deranjeze lectura, așa cum e cazul altor autori „îndrăgostiți” de un termen sau altul.

Tot unei oarecare slăbiciuni pentru neologisme îi poate fi atribuită și folosirea termenului „asimetric”, foarte „la modă” de altfel, în diverse contexte: „un alt pericol asimetric apărut după Marea Unire a fost terorismul ungar” (p. 103); „amenințarea asimetrică a bolșevismului” (p. 140); „prima decadă (1919-1929) s-a remarcat prin amenințările asimetrice” (p. 611).

De asemenea, probabil din cauza unei erori de tehnoredactare, o frază a rămas neterminată: „Omul face spionaj și observare, de la om se obține, prin trădare, speculații, constrângere sau neglijență” (p. 11). Evident, ciutorul e îndreptățit să se întrebe **ce** anume se obține de la om?

Pe seama unei mici neatentii a autorului credem că poate fi pusă și redarea greșită a numelui lui Zaharia Ion Husărescu, fost șef al Subinspectoratului General de Siguranță din Chișinău în perioada anilor 1920-1930, sub forma *Zamfir Husărescu* (p. 13), întrucât la p. 110, unde sunt oferite și câteva date semnificative despre cariera personajului, numele este redat corect: Zaharia Husărescu.

Dincolo de aceste scăpări minore și, am îndrăzni să spunem, inerente prelucrării unui volum atât de mare de informații, lucrarea domnului Alin Spânu rămâne o reușită deosebită și, în consecință, mă alătur pe deplin opiniei exprimate de domnul profesor Gh. Buzatu, care o aprecia drept „cea mai solidă monografie publicată la noi consacrată problemei și perioadei investigate”.

Parafrazând un vechi proverb românesc, voi încheia aceste rânduri spunând că acolo unde domnul Alin Spânu a tăiat lemne, „defrișând” valoroase fonduri de arhivă, viitorii cercetători ai domeniului nu vor mai putea decât să adune surcele!!

Florian BANU

Radu Bercea, Nicolae Ianăși, *Deportații – via Dolorosa – Bărăgan: 18 iunie 1951, Drobeta – Turnu Severin, Editura Profin, 2010, 88 p.*

După 1990, Asociația Foștilor Deținuți Politici din România a fost percepută mai mult sub aspectul unei asociații libere a fostelor victime ale represaliilor politice din perioada 1945-1989, bucurându-se (poate și datorită militantismului politic al multor membri ai Asociației) de mai puțină atenție activitățile editoriale, deși ele au fost desfășurate relativ constant, în special cu susținerea câtorva filiale ale Asociației (Brașov, Constanța, Galați). În același fel (sub egida A.F.D.P.R. – filiala Mehedinți) a fost realizat și volumul *Deportații – via Dolorosa – Bărăgan: 18 iunie 1951*, în esență un album grafic, augmentat cu unele date istorice și cu însemnările biografice ale doamnei Mariei Bălăceanu, critic de artă, născută în perioada de deportare a părinților ei (vezi pp. 52-57).

Volumul este rodul inspirat al unei colaborări: Radu Bercea este autorul graficii, iar Nicolae Ianăși al textelor. Într-un sens dramatic, colaborarea celor doi a început cu mulți ani în urmă („Am avut neșansa să ne întâlnim și să ne cunoaștem, unul student și celălalt tânăr absolvent de facultate, în postură de sclavi în perioada 1960-1964 în lagărele de muncă silnică din Delta Dunării și Balta Brăilei” - din *Cuvântul înainte* redactat de cei doi autori: p. 5). La fel ca și în alte cazuri, prietenii legate în timpul detenției sau a domiciliului obligatoriu s-au păstrat ori au fost reluate în timp – cei doi s-au revăzut abia în anul 2007, la un Congres al Asociației Foștilor Deținuți Politici din România (Radu Bercea fusese deținut politic între 1959-1964, iar Dumitru Ianăși între 1958-1964). Ca urmare a revederii de la Congresul ținut la Mamaia, a rezultat întâi albumul *Memoria retinei gulagului românesc* (tipărit la Timișoara - Editura Eurostampa - în 2008), și-apoi acest al doilea album, dedicat binecunoscutelor, de-acum, deportări din Bărăgan (1951-1956).

Motivația elaborării lucrării este una declarat pedagogică, autorii dorindu-și „un album care, cu puține cuvinte explicative, să arate lumii și, în special, tineretului de azi ce a fost comunismul și de ce au fost în stare să facă comuniștii” (p. 6). Albumul are la bază cele 51 de lucrări grafice (în volum există ceva mai multe) expuse inițial într-o expoziție dedicată deportărilor din 1951 și care, în mod absolut lăudabil, au fost donate de autori Muzeului Regiunii Porților de Fier.

Alături de câteva repetiții din textele explicative ale graficii (pe care le bănuim a avea tot un rol pedagogic), nu putem să nu remarcăm unele „tușe” în opinia noastră simpliste, precum cea de la p. 33, unde se sugerează că în comunism nivelul de civilizație de la sate a scăzut dramatic (și, în egală măsură, că problemele de azi – „după 20 de ani de la eliberare” – s-ar datora aceleiași comunism): „Din stuf, din papură, din grâul și orzul smuls de pe suprafața lotului primit, la început și-au înjghebat colibe, ca să nu stea sub cerul liber. În fața colibeii și «soba» de gătit. *Nu degeaba a luptat comunismul să ne dea cu un secol înapoi față de lumea civilizată* (subl. S.B.M.)”. Într-adevăr, este greu să faci „economie” de cuvinte atunci când condamni anumite evenimente tragice (căci aceasta este, în mod evident, motivația lucrării prezentate aici), iar deportările efectuate de regimul Gheorghiu-Dej de la granița cu Iugoslavia titoistă, către Bărăgan, sunt unul din episoadele în privința căreia istoria (ca și statul român) și-a spus deja cuvântul, acțiunea fiind recunoscută, în mod neechivoc, ca un abuz care a afectat în mod dramatic

existența unui număr substanțial de cetățeni români. Însă a pune semnul egalității între condițiile pe care le-au găsit deportații din Bărăgan în 1951 și condiția satului românesc în întreaga perioadă 1945-1989, chiar în contradictoriu cu presupusa situație idilică din epoca anterioară ni se pare o eroare evidentă. În opinia noastră, metoda supralicitării radicale (probabil din teama greu explicabilă că „tușele” oarecum moderate - dar argumentate! -, nu și-ar face efectul asupra auditoriului) nu-și atinge scopul, nu numai pentru că subestimează nivelul de comprehensivitate al tinerilor, ci și din lipsa de consistență a demonstrației. Oricine – atât timp cât România va rămâne o țară democratică – poate consulta acest text și, în același timp, memoriile lui Ștefan Andrei, de pildă, unde găsește o imagine total opusă a satului natal al fostului ministru comunist de Externe: „Drumurile până la moșie erau nepietruite, n-aveau încălzire, n-aveau vecu. Aveau o privată – ca și preotul și învățătorul din sat. Restul țăranilor mergeau în fundul grădinii, în porumb. Tata era acar, stăteam la gară. Iar țăranii mergeau la Craiova opt kilometri pe jos. N-aveau bani nici măcar să-și plătească trenul din gara Podari până la Craiova. Asta era” (*Stăpânul secretelor lui Ceaușescu. I se spunea Machiavelli. Ștefan Andrei în dialog cu Lavinia Betea*, ediție îngrijită de Cristina Diac, Florin-Răzvan Mihai, Ilarion Țiu, București, Adevărul Holding, 2011, p. 28). Confruntat de timpuriu cu responsabilitatea de a opta între două subiectivisme pe care le percepe în egală măsură de unilaterale, tânărul apelează în cele mai multe rânduri la „memoria istorică” a familiei, care corespunde mai mult sau mai puțin cu așteptările radicale. Situațiile erau destul de diferite inclusiv la nivel regional (mediul rural din unele zone fiind mult subdezvoltat comparativ cu standardul occidental, în perioada regimului democratic ante-1938), însă problema satului și chiar a colectivizării pare în prezent cea mai „vulnerabilă” în privința comunicării cu noile generații. Nu de puține ori am putut constata direct cum manifestări ori expoziții bine realizate pe tema colectivizării eșuau din punct de vedere formativ (în mod nedrept așa zice, față de eforturile meritorii depuse pentru documentarea și organizarea lor) în momentul în care tinerii contemplau (chiar în panouri alăturate) fotografii din lumea pre-comunistă, elogiute în textele explicative (înfațișând case acoperite cu stuf, pluguri etc.) și altele condamnate explicit, dar în care se observau școli, tractoare, cămine culturale... Dificultatea provine, credem noi, din ambiția comunicatorilor de a pune neapărat semnul egalității între judecata morală și cea economică, respectiv din convingerea sau teama lor că o condamnare morală, legală, istorică a abuzurilor petrecute în lupta cu partizanii din munți ori în timpul procesului de colectivizare (și regimul comunist a comis, cu adevărat, multe abuzuri și chiar crime!) nu ar fi suficientă, convingătoare ori reparatorie dacă nu e dublată cu o reprezentare caricaturală a realităților sociale, chiar dacă acest lucru înseamnă, în anumite secvențe, sacrificarea adevărului istoric.

Nu dorim însă să insistăm asupra unui aspect mai puțin esențial și să nu elogiem așa cum merită întreprinderea puțin obișnuită a celor doi autori. Impactul acesteia îl bănuim cu atât mai mare, cu cât dl. Radu Bercea este un autor binecunoscut generației noastre, dinaintea anului de cotitură 1989, fapt care e de natură să potențeze meditația asupra destinelor individuale în perioada postbelică (la vremea respectivă, nu cunoșteam încă trecutul de deținut politic al reputatului artist grafic). Valoarea pedagogică a albumului este subliniată încă odată prin precizarea că autorii nu sunt interesați de consacrarea negativă a unor persoane anume: „noi, în lucrările de

memorialistică la care am contribuit, am căutat să nu pătăm istoria neamului nostru cu numele criminalilor, a vânzătorilor de țară, cu numele celor care pentru un <<boț de nimic>> și-au vândut conștiința” (p. 11).

A fost remarcat de mult timp că deportările din Banat au afectat categorii extrem de diferite de persoane, cele mai surprinzătoare (numai aparent, însă!) fiind „basarabeni” și „macedoneni”. Prin urmare, nu e deloc surprinzător că autori cu destine diferite se identifică, fie și simbolic, cu victimele deportărilor (dl. Ianași este bănățean, pe când dl. Bercea s-a născut în nordul Bucovinei, într-o familie care s-a refugiat din calea armatei sovietice). Celor doi autori le-a fost însă lesnicios să-și identifice filonul comun al suferințelor din tinerețe: „Uneltirile noastre constau în faptul că ne iubeam țara, uram ocupația rusească, uram rusificarea și comunizarea țării, fiind îndemnați să ne lepădăm de istoria neamului nostru, de tradițiile strămoșești și credința în Dumnezeu” (p. 5).

Silviu B. Moldovan

ABREVIERI

ACNJ, Arhiva Comandamentului Național al Jandarmeriei
ACNSAS, Arhiva Consiliului Național pentru Studierea Arhivelor Securității
AMAE, Arhiva Ministerului Afacerilor Externe
AMI, Arhiva Ministerului de Interne
AMR, Arhivele Militare Române
ANIC, Arhivele Naționale Istorice Centrale
ASRI, Arhiva Serviciului Român de Informații
BO, Buletinul Oficial
BOR, Biserica Ortodoxă Română
CAER, Consiliul de Ajutor Economic Reciproc
CC al PCR, Comitetul Central al Partidului Comunist Român
CEPECA, Centrul de Perfecționare a Cadrelor de Conducere
CFP, Combinatul Fondului Plastic
CI, contrainformații
CIE, Centrul de Informații Externe
CIS, Fondul pentru cheltuieli informative speciale
CM, colonie de muncă
CMOB, Comandamentul Miliției Orașului București
Col., colonel
Com., comuna
Coord., coordonator
CPEX, Consiliul Politic Executiv
Cpt., căpitan
CR, contrarevoluționar
CSS, Consiliul Securității Statului
CTOT, Comandamentul pentru Tehnica Operativă și Transmisiuni
CTS, Comandamentul Trupelor de Securitate
DGIE, Direcția Generală de Informații Externe
DGP, Direcția Generală a Poliției
DIE, Departamentul de Informații Externe
DMRU, Direcția Management Resurse Umane
DO, domiciliu obligatoriu
DRO, Organizația Revoluționară a Dobrogei
DRS, Direcția Regională de Securitate
DRSP, Direcția Regională de Securitate a Poporului
DRSS, Direcția Regională a Securității Statului
DSS, Departamentul Securității Statului
DUI, Dosar de urmărire informativă
DV, dosar de verificare
EIBMBOR, Editura Institutului Biblic și de Misiune al BOR
GAS, Gospodărie Agricolă de Stat
GB, Glasul Bisericii
g-ral mr., general maior

HCM, Hotărâre a Consiliului de Miniștri
i.e. – informații externe
IJ, Inspectoratul Județean
IMB, Inspectoratul Municipiului București
INST, Institutul Național pentru Studierea Totalitarismului
IPS, Înalt Prea Sfințitul
ISDR, Istoria Dreptului Românesc
ISJ, Inspectoratul de Securitate Județean
Jud., județul
Lt. col., locotenent colonel
lt. maj., locotenent major
Lt., locotenent
MADOSZ, Uniunea Oamenilor Muncii Maghiari din România (Romániai Magyar
Dolgozók Szövetsége),
MAE, Ministerul Afacerilor Externe
MAI, Ministerul Afacerilor Interne
MAN, Marea Adunare Națională
MCE, Ministerul Comerțului Exterior
MFA, Ministerul Forțelor Armate
MI, Ministerul de Interne
MNR, Mișcarea Națională de Rezistență
MO, Mitropolia Olteniei
MO, Monitorul Oficial
MONT, Mobilizarea și organizarea națiunii și teritoriului
Mr., maior
MSS, Ministerul Securității Statului
NKVD, Narodnii Komissariat Vnutrennih Del (Comisariatul Poporului pentru Afaceri
Interne)
PCM, Președinția Consiliului de Miniștri
PCR, Partidul Comunist Român
PCUS, Partidul Comunist al Uniunii Sovietice
PMR, Partidul Muncitoresc Român
PNL, Partidul Național Liberal
PNP, Partidul Național Popular
PNTȚ, Partidul Național Țărănesc
PSD, Partidul Social Democrat
RPR, Republica Populară Română
RSR, Republica Populară Română
S.D.D.O., Serviciul Dislocări și Domicilii Obligatorii
SIG, Supravegherea informativă generală
Slt., sublocotenent
SMT, Stațiunea de Mașini și Tractoare
SRI, Serviciul Român de Informații
SSI, Serviciul Special de Informații
TO, tehnică operativă

Tov. tovarăș

UAP, Uniunea Artiștilor Plastici

UM, unitate militară

USLA., Unitatea Specială de Luptă Antiteroristă

UTC, Uniunea Tineretului Comunist

Lista autorilor

Luminița Banu – consilier principal CNSAS, licențiată a Facultății de Psihologie și Științele Educației, Universitatea București (1999); studii postuniversitare – specializarea Management și evaluare educațională (2000); autoare a mai multor studii și articole în reviste de specialitate. Volum recent: *Acțiunea „Recuperarea”. Securitatea și emigrarea germanilor din România (1962-1989)*, editori Florica Dobre, Luminița Banu, Florian Banu, Laura Stancu, București, Editura Enciclopedică, 2011.

Alexandru S. Bologa – cercetător acreditat CNSAS; absolvent al Facultății de Biologie, Universitatea „Babeș-Bolyai” din Cluj-Napoca (1970), doctor în biologie, Universitatea „C.I. Parhon” din București (1980), director științific al Institutului Național de Cercetare-Dezvoltare Marină „Grigore Antipa” din Constanța (1990-2011), membru titular al Academiei Oamenilor de Știință din România / Secția științe biologice (2009), redactor șef al periodicului „Cercetări marine – Recherches marines” (1990-prezent), delegat național pe lângă Comisia Internațională pentru Explorarea Științifică a Mării Mediterane de la Monaco (din 1993), director al I.O.I. / Centrul Operațional Marea Neagră (între 1996-2004), reprezentant național pe lângă Uniunea Internațională pentru Istoria și Filosofia Științei – Comisia de Oceanografie (din 1998). Urmărit de Securitate în dosarul de urmărire informativă nr. 137 704 (3 volume).

Iuliu Crăcană – consilier superior C.N.S.A.S., licențiat al Universității Dunărea de Jos din Galați, secția de Istorie-Filozofie (1994-1998), licență în drept la Universitatea „Titu Maiorescu” București (2009), studii aprofundate de istorie: „Partide și sisteme politice în România – a doua jumătate a secolului al XIX-lea, prima jumătate a secolului al XX-lea”, doctor în istorie (2012). Autor al mai multor studii și articole în reviste de specialitate. Studiu publicat recent: *Securitatea contra Paul Goma în În căutarea rostului pierdut. 20 de călănze în cultura națională*, Iași, Editura Timpul, 2007.

Eliza Gheorghe – cercetător în cadrul Institutului Norvegian pentru Studii de Apărare din Oslo (2011-2012) și cercetător asociat în cadrul ROEC (Romania Energy Center). Doctorand în cadrul Facultății de Științe Politice și Relații Internaționale, Universitatea Oxford. Absolventă a programului de master în Studii de Securitate, Universitatea Georgetown, Washington D.C. (2008-2010). Licențiată a Facultății de Științe Politice, Universitatea București (2008).

Vadim Guzun – diplomat în Ministerul Afacerilor Externe al României, licențiat în Drept, București, doctorand în istorie. Autor al mai multor studii și articole pe tema relațiilor româno-sovietice și a foamei din URSS. Volum recent publicat: *Foamea, piatiletka și ferma colectivă: documente diplomatice românești, 1926-1936*, Institutul de Istorie „George Barițiu” din Cluj-Napoca, 2011.

Georg Herbstritt – cercetător și consilier științific în cadrul Departamentului pentru Educație și Cercetare al BStU (Bundesbeauftragte für die Stasi-Unterlagen -

Comisia federală pentru Arhivele Stasi); doctor în istorie. Volum recent: *Bundesbürger im Dienst der DDR-Spionage (Cetățeni ai Republicii Federale Germane în serviciul spionajului RDG)*, Editura Vandenhoeck & Ruprecht, Göttingen, 2007. Volum recent în limba română: *Stasi și Securitatea*, Editura Humanitas, București, 2005 (împreună cu Stejărel Olaru).

Nicolae Ioniță – consilier asistent CNSAS, licențiat al Facultății de Arhivistică din cadrul Academiei de Poliție “Al. Ioan Cuza”. Studiu publicat recent: *Imaginea relațiilor româno-ruse din perioada 1878-1908 în documente diplomatice germane* în „Revista Arhivelor”, LXXXVI, no. 1 (2009).

Matej Medvecký – cercetător în cadrul Institutului Memoriei Naționale din Bratislava. Autor al mai multor studii și articole pe tema serviciilor de informații și securitate în timpul și după cel de Al Doilea Război Mondial. Volum recent: *Za červené Slovensko. Štátna bezpečnosť a politické spravodajstvo na Slovensku v rokoch 1945 – 1948 (Pentru Slovacia roșie. Securitatea statului și poliția politică în Slovacia între anii 1945-1948)*, Bratislava, 2011.

Adrian Nicolae Petcu – consilier principal C.N.S.A.S., licențiat al Facultății de Istorie a Universității București (2000). Coordonator al volumului *Martiri pentru Hristos din România în perioada regimului comunist*, București, 2007. Coautor al volumelor: *Partidul, Securitatea și Cultele*, București, 2005, apărut sub egida CNSAS; *Monahismul ortodox și puterea comunistă în România anilor '50*, Galați, 2009; *Părintele Arsenie Boca în atenția poliției politice din România*, Galați, 2009 (ultimele două în colaborare cu George Enache); autor de articole, studii și recenzii pe tema „Istoriei bisericești din România sec. XX”.

Raluca Nicoleta Spiridon – consilier principal CNSAS, licențiată a Facultății de Istorie, Universitatea din București (1999); Master în Istoria ideilor și a mentalităților, Facultatea de Istorie a Universității din București (2005); Volum recent: *Intelectualii români în arhivele comunismului*, București, Editura Nemira, 2006 (în colaborare).

Mihaela Toader – expert-cercetare I.I.C.C.M.E.R., licențiată a Facultății de Istorie a Universității din București (1998), master – *Analiză de conflict* în cadrul S.N.S.P.A., doctorandă a Facultății de Științe Politice – Universitatea din București, volum recent (în colaborare) *Sursele Securității informează*, București, Editura Humanitas, 2008, autoare a mai multor studii și articole despre exilul românesc postbelic.

Tipărit la: M.G. Trading Service SRL, București

Comenzile pentru revistă se primesc pe adresa CNSAS:

str. Matei Basarab, nr. 55-57, cod poștal 030 671,

București, sector 1,

tel. 037 189 142 sau la email: editura@cnsas.ro